Национална и универзитетска библиотека
"Св. Климент Охридски" - Скопје

РС II 33/1902/1903

12009001697

COBISS 0

Ф. 7
1548/69

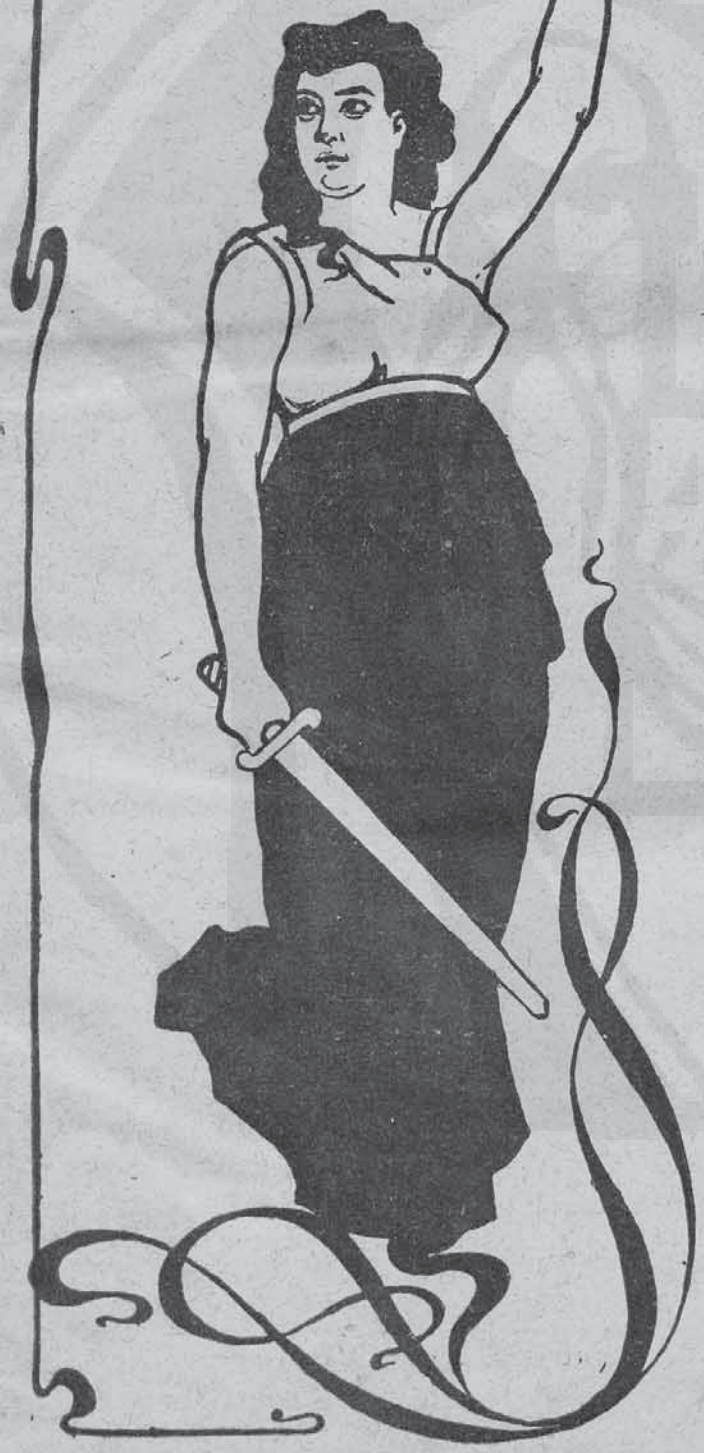
Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | Ова дело е лиценцирано

Борисъ Ѳотевъ

СВЯТО ДѢЛО

РС Ц 33/1903

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Година I.

1697/09

Редакторъ:
Иванъ Димитровъ.

1903
Изд. и печатъ на БР. Г. ДЮЛГЕРОВИ
Кюстендилъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија - НУБ „Св. Климент Охридски", Скопје

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3,0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Година I Октомврий 1902 г. Кюстендилъ. Книжка I.

СВЯТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

РСП 33/1902/19
1697/09

Прологъ.

До сега повече сж си служили съ дѣлото, отколкото на него да се служи.

И днесь дори, когато ние сме прѣдъ прага на опасностьта, когато уреченият часъ е вече дошелъ, когато е настжпилъ, навѣрно, деньтъ на отплата за петь-вѣковно позорно теглило, не дѣлото, святото дѣло на освобождение поробени, е, което ни въодушевява, което ни подтиква къмъ тия или ония постжпки, а — нашитѣ дрѣбнави честолюбия и нашата безумна ежба. Разногласието е, можеби, хубаво нѣщо, но не сега, когато трѣбва да се работи, вмѣсто да се дъдри и бръщолеви. Въпросъ, като Македонския, който е въпросъ не вече на обсжждане, а за разрѣшение, ние го обрѣщаме на въпросъ кабинетенъ, както напр. въпроситѣ за луната и марса: има ли тамъ хора или не, има ли тамъ планини и рѣки или не? ... Най-добра характеристика на нашата интелигенция е участието ѝ въ освободителното движение. Когато една малка часть отъ нея, безъ капчица отъ егоизъмъ, е самопожертвователна и готова — на дѣло да покаже туй, което вѣрва, изповѣдва, три четвърти отъ интелигенцията ни парализира своята енергия въ пусти и безцѣлни разправии, обсжжда още *въпроса* по кафенета и тротоари, вмѣсто да запълня редоветѣ на борцитѣ и, така, постигне въжделението си — да докаже обичьта си къмъ „възлюбления“ си народъ. Не само туй не става, но, досущъ като лихвари, тѣ смѣтатъ и — смѣтатъ ... А врѣме ли е за смѣткаджийство днесь, когато врагъ, петь-вѣковенъ врагъ, ни се е озжбилъ и, подобно на кръвожаденъ вълкъ, ни издебва? — Революционери, драги братя! Урокъ отъ миналото ни да вземемъ и, като се разберемъ, като

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

схванемъ важностьта на историческитѣ събития, които се развиватъ днесъ, отъ една-единичка мисъль нека се обземемъ: тържеството на каузата ни, тържеството на правдата, триумфа на освободителното дѣло. Помирение и дружба, братя мои! Нека знае всѣки единъ отъ насъ, че постѫпкитѣ и дѣлата ни ще бѫдатъ нѣкога сѫдени отъ потомството, отъ историка. А, затова, личноститѣ ни да не отождествяваме съ дѣлото, да не говоримъ, че дѣлото безъ насъ не може да прѣуспѣе. — Дѣлото ще си живѣе, и когато ние измрѣмъ. Дѣлото, сега обърнато на пародия, нека бѫде за насъ оня святъ олтаръ, въ който революционерътъ, подобно на жрецъ, служи споредъ силитѣ си народу. А не е ли право, ако ни се каже въ очитѣ, че повечето отъ насъ сѫ били революционери само на богати трапези, въ рѫка съ ножъ и вилушка? Не е ли право, ако ни се хвърли този упрѣкъ, че сме кощунствували и съ дѣло, и съ участьта на поробенитѣ ни братя? — Не е ли вѣрно, че дѣлото е унизено, че никой ни вече не вѣрва, че, и при самата опасность, ние се ѣдемъ като глигани и, съ това, уронваме престижа на каузата? — Да се засрамимъ! Да се стрѣснемъ! Дано съвѣстьта въ насъ вече заговори! Сп. „Свято дѣло“, непринадлѣжаще къмъ никой лагеръ и поставено на независима почва, ще ратува имено за туй помирение; то ще третира въпроситѣ самостойно, имайки за цѣль да постави дѣлото на подобающата му висота, имайки за цѣль — разединенитѣ да обединява, обединенитѣ да окуражава ! . . .

Служейки изключително на освободителната кауза, намъ сѫ еднакво мили всички ратници, принадлѣжащи на която и да било група. Единъ порокъ, обаче, страшния този порокъ—партизанството, който се е вмъкналъ и въ Македоно-Одринската организация, ние сурово и безмилостно ще бичуваме, съ намѣрение часъ по-скоро да го изкоренимъ.

Тази е нашата програма.

Който има уши, нека слуша.

Който е врагъ народу си, той сѣе раздори, а който е неговъ приятель, той сѣе единство и любовь.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Послание до Народното Събрание.

I.

Какъ! — Българе ли нѣмало, братвите,
Тамъ, дѣто български народъ купнѣе
За свобода — изъ день въвъ день, очитѣ
Къмъ васъ обърналъ, въ васъ се той надѣе?

Какъ! — Българе ли нѣмало тамъ, дѣто
Отъ памти-вѣка тозъ народъ измѫченъ
Е чакалъ, вѣрвалъ, молилъ е Небето —
Да бѫде съ насъ, да бѫде неразлѫченъ?

Какъ! — Българе ли нѣмало тамъ, казвашъ,
О дързкий и безумний ти кликачо!
Но що? — „Славяне! Сърби!“ . . . И тъй смазвашъ,
Ти мислишъ, своя си народъ, палячо!? —

Какъ! — Българе ли нѣма тамъ, отдѣто
Ний, българитѣ, свѣтлина добихме,
И себе си познахме, и въ полето
Културно встѫпихме, се посвѣстихме?

Какъ! — Българе ли нѣма тамъ, задъ Рила,
Задъ Осоговъ, Пирина величави?
Но видѣхте ли тазъ страна патѫла,
Познавате ли я, о твърдоглави?

Поне единъ часъ, салъ една минута
Между народа минахте ли вие —
Да видите тѫгата му нечута,
И за какво му днесь сърдцето бие?

Какъ! — Българе ли нѣма тамъ, безумни,
Кѫдѣто потоци се кърви лѣятъ? . . .
Защо? — За вашитѣ рѣчи праздношумни!?
Защо? — Глупцитѣ *тия* да лудѣятъ!? —

И да се гаврятъ: съ твоитѣ надѣжди
И съ твойтѣ упования вѣковни,
Прѣминали прѣзъ хиляди прѣмеждий,
Българйо! — съ болкитѣ ти петь-вѣковни? . . .

Какъ! — Българе ли нѣма тамъ, „щастливци“?
А кой роди Китанчева и още
Цѣлъ сонмъ борци и смѣли горделивци,
Които днесь прѣкарватъ черни нощи?

Чии чада сѫ? Кой народъ юначенъ
Ги ражда? Въ чие име тѣ отиватъ
Изъ Азия да мратъ, безъ пѫть прозраченъ?
На кой народъ ханджаръ въ гърди забиватъ?

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

И кой ги, тѣзи братя, тамъ прѣдава —
Да си оплакватъ днитѣ по темници?
Кой е другарь на турската управа,
Коя създаде толкозъ мжченици? —

О неразумни юроде! Така ли
Ти своя родъ страдаленъ защищавашъ?
Или, досущъ катъ нѣкои бакали,
На чужденецъ катъ стока го продавашъ?

Новаторство безсмислено обзело
Е моя клетъ народъ, което може
Да стори — не полезно, свято дѣло,
А ново робство страшно, Боже, Боже! . . .

Не вѣрвай ти, народе мой прогледналъ,
Едва прогледналъ и вкусѝлъ свобо̀да,
Безсрамника, на твоя гръбъ възседналъ,
И тъй черни човѣшката природа! —

Не вѣрвайте на думи, на словата;
Не вѣрвайте на тия базиргяни,
Търгующи народу и съ теглата,
Па му въртятъ, къмъ стари, — нови рани!

Не вѣрвайте на гламави трибуни,
Които вадятъ о́чи, вмѣсто вѣжди
Да пишатъ, — на тѣзъ глупави крикуни,
Изгубили и въ себе си надѣжди! —

Не вѣрвайте! — Но . . . чудя се, народе,
Защо търпишъ ти тия свѣтотатства,
Тѣзъ гавриния съ скжпата свобо̀да, —
И край не турнешъ ти на тѣзъ развратства? . . .

Да, чудя се: подобно на Елада,
На дрѣвнята, на славната Гърцѝя,
Защо, народе! — както имъ се пада,
Чрѣзъ *остракизмъ* не пъдишъ тазъ помия? —

II.

Да, остракизма! — Остракизма трѣбва
Да се введе и въ нашата държава.
Избранници народни! —
Остракизмътъ —
Е нужденъ днесь — при тѣзъ нечисти нрави,
При тазъ разпасаность нахална вредомъ
Изъ нашето отечество злощастно,
За да го отъ погибель вий спасите
И нравитѣ да облагородите . . .
Въ този вѣкъ на яръкъ национализъмъ,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Какво ний вършимъ, дѣ вървиме ние,
Каква народна цѣль сме си задали?
А „Себе си познай!“ . . . е първа мждрость
Отдѣлно за човѣка и — народа.
Познахме ли се ние както трѣбва?
Що дадохме на общата култура,
Що внесохме отъ четвъртъ вѣкъ насамъ?
На общочеловѣшката култура
Принесохме ли нашта лепта въ даръ;
Обединихме ли се ние вече,
За да си турнемъ нова цѣль въ живота,
Като на старата ритникъ ударимъ? —
Избранници народни! —

Орисия

Като че ли прѣслѣдва ни жестока,
Та пакъ, слѣдъ петь-стотинъ годишно робство,
Къмъ ново ний налитаме самички, —
Къмъ пропастьта, къмъ бездната, къмъ гибель . . .
Подобно на мушичката, която
Къмъ лампа запалена се стрѣми,
Опърля си крилѣтѣ и — умира,
Приличаме и българитѣ, ние: —
И йощъ се не отърсили отъ иго,
А ново иго чакаме да дойде.
Защо? — Народътъ е въ това невиненъ:
Полвината отъ него е упита
Отъ свободата си, та па ликува, —
Когато втората му половина
Въ напрѣжнята робия пъшка, стене
И къмто насъ простира си ржцѣтѣ.
. . . Каква е тази съвѣсть!? — Твоя братъ
Да иска твойта помощь, а пъкъ ти
Къмъ болкитѣ му срамно да не хаешъ,
И нѣщо повече — да го ругаешъ,
Да хвърляшъ върху му обидни думи,
Или да си играешъ съ участьта му . . .
Зеръ, сития на гладния не вѣрва! —
„Така ли? — Харно!“ . . . ще си каже той,
Злочестий робъ, па тъй ще се отчае.
А имено — къмъ отчаянье грозно
Го ние тикаме: съсъ нашитѣ дързки
Постжпки, съ необмислени дѣла
И рѣчи, произнасяни въ събраня. —
. . . Каква е тази съвѣсть? — Сѐ за братство
Брътви тамъ денонощно нѣкой дундю,
А брата си на турцитѣ прѣдава . . .
„За братство!“ . . . Но отъ друга пъкъ страна
Къмъ участьта на родний братъ не хае.
Такъво братство и таквизи братя,
Каквито сме си ние, — огжнь, огжнь
Да ни гори и буря да ни дави! —

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Що остана́ неизроде́но още
Въ България, родината ни млада?
Учения свещени изроди́хме,
Като кекаво у насъ ги прѣсадихме!
На жабата приличаме, която
Е искала да се сравни съсъ вола;
Но харно ще ни подковатъ, ей Богу!
Да мразимъ ние даже не умѣемъ,
А салъ враждуваме и се ѣдемъ като вълци . . .
За обичь и не питайте, защото
Салъ опакото остана́ отъ нея, —
Въ България, — отъ любовьта свещена;
И днеска тя е тамо само маска . . .
Маскирани поети и министри;
Маскирани сѫдии, адвокати;
Маскирани оратори, трибуни;
Маскирани „борци“ и вѣстникари;
Маскирани „избранници народни“;
Маскирани сѫ всички, всички, всички!
Салъ ти, народе мой, не си маскиранъ
И вѣрвашъ още въ тѣзи, що те водятъ,
Ти мислишъ, — къмъ спасенье, а пъкъ то —
Къмъ гибель, къмъ разва́ла и прова́ла! . . .
Водители маскирани ти имашъ;
Отъ памти-вѣка се́ таквизъ водачи,
Достойни за бѣсило или съ крѣмъкъ
Да ги дерешъ! — Защото сѐ за благо
Народно вдигатъ глъчъ и шумъ, и врѣва,
Като Цариградски псета побѣснѣли,
За власть, за хлѣбъ, за кокалъ изгладнѣли . . .
Да! Тѣзи кокаланци изпостяли
Кълнятъ се на Мамона и на Бога,
Додѣто те измамятъ . . . Маски, маски
Днесь иматъ, като почнешъ отъ стражаря,
Па свършишъ съсъ министритѣ и княза!
А кой ще свали тѣзи тѣхни маски?
Кой ще посочи иститѣ сурати
На тия зложелатели народни:
На тѣзъ неизброими наши „исти“,
На тѣзи многобройни филистери,
На тѣзи консерватори безсрамни,
На тѣзи самозванци — либерали,
На тѣзи некадърни демократи,
На тѣзъ социалисти въ параличъ,
Които юношьта парализиратъ
И отъ рода ни тѣ я отчуждаватъ?
— Народътъ, съсъ закона „остракизъмъ“! —
Да, остракизъмъ! Гонка на тѣзъ вълци
Въвъ овчи кожи — нашитѣ партизани
И догматици, които юрганя
Изгарятъ зарадъ една тѣхна въшка!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Фалирали въ живота още млади,
Тѣ искатъ и народа да фалира,
И къмъ фалитъ го тласкатъ, къмъ продáнь . . .
А дѣ ли е сега отецъ Паисий,
Или защо не се родѣше втори —
Да стрѣсне тия заблудени братя?
Но . . . днеска спи той, святия спаситель
На наший родъ, на българский народъ.
Единъ вѣкъ се измина отъ тогази,
А пакъ се има нужда отъ Паисий . . .
Ахъ, спи ли той наистина сега,
Или е буденъ и отъ висинитѣ
Небесни съсъ тжга въ сърдцето гледа
На свойта рожба — български народъ,
Когото той изъ пепелта изрови,
Събуди го, възкръси и подтикна
Къмъ новъ животъ? — А неговиятъ родъ
Надѣждитѣ му мили оправдá ли?
Напомняйки ни миналото славно
На нашитѣ прадѣди, той отвори
Очитѣ ни за бждащето ново;
Но днесь си ний затваряме ушитѣ
При тѣзи думи: святиятъ завѣтъ,
Намъ даденъ отъ Спасителя народенъ,
Изпълнихме ли, слѣдваме ли ние? —
Тежкó ни и горкò! — Народъ загинва,
Когато той не тачи памѣтьта
На свойтѣ заслужѝли синове,
А най-паче, кога такъвъ народъ
Оставя неизпълнени завѣти,
Намъ завѣщани, — и ги прѣнебрѣгва . . .
Ала защо народа си да хулимъ?
Повтарямъ и потретямъ: тозъ народъ
Не е виновенъ, ако тия братя,
Досущъ като Атинскитѣ софисти,
Обзети отъ диария витийска,
По улици, мегдани и събранья,
Брътвятъ народу — и той слуша, клетий . . .
Той всичко слуша: и добро, и зло!
Довчера роби, днеска пъкъ свободни,
Ний мислиме, че всичко що хвърчи
Сé се яде — и тъй брътвимъ безъ мѣра;
Зеръ, има кой лъжитѣ ни да слуша!
И тозъ народецъ зяпа ли ни зяпа, —
Подобно на дѣтето - пеленаче,
Което е съ неписана душа,
Та, щото му напишемъ днесь въ душата,
Това ще си остане и до-вѣка: —
Щастливъ да бжде той или злощастенъ . . .
Да, съ тазъ парализираната паплачь,
Отъ колъ и отъ въже събрана тука,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported" (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Подобно на разбойническа банда,
Тѣзъ нови похитители народни, —
Какво народътъ трѣбва съ тѣхъ да стори?
— Еднитѣ за краката, та другитѣ
Въ главата! — Ето най-полезний цѣрь
Отъ тѣзъ бръшляни, що душатъ дървото
Народно — бждащето наше свѣтло . . .
Хмъ! Чули-недочули, че говорятъ
Тамъ нѣйдѣ, въ други царства, за свобода,
За абсолютна свобода, и ето
Нагърбятъ се и тукъ да я присаждатъ,
Ний въ нашта се и йощъ не закрѣпили;
И . . . чули-недочули, че говорятъ
За Федерация Балканска, за единство
На българе и гърци, власи, сърби —
И ето затржбяватъ велегласно
За тазъ идея, но — при частенъ случай!
И жертвуватъ народни идеяли . . .
Па дръпкатъ, горкитѣ, за нашта външна
Политика, за принципитѣ нейни,
Безъ да разбиратъ сами що бърборятъ,
И отъ мухата правятъ днеска волъ,
А утрѣ пъкъ отъ мравката — камила.
А Бисмаркъ, тозъ великъ човѣкъ, бѣ казалъ,
Че нѣма принципъ въ външна политика, —
И направи отъ Прусия могуща
Държава, а Германия — велика.
Да, принципи и идеяли трѣбватъ
За насъ, тѣ намъ да служатъ за въ живота!
Не ние сме създадени за тѣхъ,
А тѣ — за нашъ напрѣдъкъ и добро. —
Но тия хора искатъ да жертвуватъ
Сждбинитѣ народни и народа
За намъ-какви си святи идеяли! . . .
Пъкъ, има ли по-вѣренъ идеялъ
Отъ тозъ сега — добруване народно,
Добруване (подъ всѣкоя цѣна!) —
Добруване на българина-робъ?
Къмъ тазъ цѣль трѣбва ний да устрѣмимъ
Живота ни и нашитѣ намѣренья: —
Таквазъ е волята народна, братя,
И никой противъ волята народна
Нито добро не може самъ да върши . . .
— А тѣсна ли е зарадъ насъ България,
Широкъ просторъ не дава ли на всички
Да работимъ, да будимъ и да сѣемъ
На бждаще велико сѣмената,
На българското бждаще желанно, —
Та търсимъ чужди присади отвънка,
Като напримѣръ: космополитизъмъ,
Социализъмъ, фобство или филство?

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Кога сме българе ний били както трѣбва,
Кога за своя родъ милѣхме ние,
Тъй както Ботевъ, Левски и Раковски,
Тъй както френцитѣ напримѣръ, питамъ?
Защо не носимъ съ гордость нашо име
На българе, а търсимъ ново име?
Дотегна ли ни българе да бѫдемъ?
Кому е домѫчняло, — хайде вънка!
Извънъ прѣдѣлитѣ — чрѣзъ остракизъмъ!
Да се поскита нѣколко години
Далечъ, далечъ отъ своята родина,
Щомъ като му е толкозъ отмиляла;
Да поѣде черъ хлѣбецъ на чужбина,
Откъснатъ тамъ отъ свойтѣ родни, мили
(Ако е ималъ нѣкога такива!),
Та да познае, що е туй родина . . .
И, слѣдъ десеть-годишното изгнанье,
Той съ нетърпение да чака онзи день,
Когато ще цѣлуне пакъ земята,
Която го е рáждала, — въ очи
Съ сълзи, въ гърди — съ тѫга за роденъ край . . .
Да я цалуне, както Христо Ботевъ,
(Когото днесь тѣ монополизиратъ) —
При Козлодуй съ любовь я е цалувалъ . . .
Но — вечъ отъ всичката душа възлюбилъ
Рода си и родината си свята, —
Готовъ за ней коститѣ си да сложи;
Или — да стане плѣвель непотрѣбна:
Къклица—тукъ, къклица и въ чужбина!
Охъ! Само този, който не е бивалъ
Извънъ България, не знае, колко
Е унизяванъ още наший родъ,
Какъ е подложенъ той на изпитанья,
На гаврения и на подигравки,
Катъ никой другъ народъ въ свѣта, о братя!
А туй не се търпи! — Е, нека тѣзи,
Които хлѣвоустятъ повседневно
За двайсеть лева дневни, додатъ тука,
Или задъ Рила идятъ, — за да видятъ,
Да разбератъ съсъ болка на сърдцето,
Че по-прѣслѣдванъ, хуленъ, по-нещастенъ
Отъ нашия народъ — не сѫществува . . .
Да! Нека дойдатъ сами и да видятъ,
И да се увѣрятъ, че туй е вѣрно. —
Ала нима го туй не знаятъ сами? —
Но, за да се покажатъ прѣдъ народа,
Че сѫ съ идеи людье, сами вѣра
Изгубили въ народа си, когото
Ужъ просвѣщаватъ, въ сѫщность — заслѣпяватъ,
Тѣ се облачатъ въ нови и по-нови
Одѣжди, дрѣхи идеялни, сирѣчъ —

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Мѣняватъ маскитѣ си катадневно,
Тъй както споредъ модитѣ кокотка,
Която мущерии си привлича . . . .
Да! На кокотки тѣзъ „дѣйци“ приличатъ:
Защото едно мислятъ, друго вършатъ,
А друго пъкъ говорятъ, и тъй гледатъ
Да се харесватъ въ новитѣ прѣмѣни
Народу — срѣщу двайсеть лева дневни!
Не съмъ азъ ретроградъ, о пази Боже!
Но искамъ български Аристофанъ
Да се роди, та да осмѣе тѣзи
На словото безчестни пехливани, —
Да ги изобличи, да ги заклейми
Навѣки съсъ печата на позора,
Сами умацали се цѣли въ него. —
Що вършите, безумци неразбрани?
Или вий искате съ дѣла си смѣшни
Идеитѣ да карикатурйте,
Та младежьта отъ тѣхъ да се отчае?! . . .
О врѣмена, о нрави недостойни! —
Когато всѣкой уличенъ дърдорко
За дѣецъ може тукъ да се прѣдстави;
Когато хлапетии на перото
За гении-писатели минаватъ;
Когато довчерашни сополани,
А днешни коматари-готовани,
Народа ни на умъ и разумъ учатъ;
Когато и прѣстжпници вулгарни
На министерскитѣ кресла седятъ
И нашата държава управляватъ,
(Щомъ днесь отъ управлението бѣгатъ
Достойнитѣ и на глупци оставятъ
Да ни влѣкатъ за носъ, кждѣ си ищатъ!);
Кога злосторницитѣ криминални
Въ Народното Събранье заседаватъ
И за мжже държавни днесь минаватъ. —
Какво ще чакаме отъ тазъ управа?
Безсилна ли е нашата държава,
Безсилна ли е младежьта ни златна,
Безсилни ли сме ние всички, всички? —
Азъ вѣрвамъ много въ моя младъ народъ,
Тъй както вѣрвамъ, слънцето че грѣе,
Че прѣзъ хилядолѣтия ще грѣе!!. . .
Ний сме народъ отъ осемь милиона.
Единъ нека остане отъ тѣзъ осемь,
Ала народъ да бждемъ ний достоенъ!
Че качеството днесь важи, но не
Количеството: що струва Китай
Съсъ свойтѣ четиръ-стотинъ милиона?
А четиръ-стотинъ-хилядень народецъ,
Боритѣ се три години биха

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

И — паднаха; но славно се бориха
И цѣлъ свѣтъ съ храбростьта си очудиха. —
Да вземемъ примѣръ отъ Оранжъ-Трансвалъ,
Тазъ нова, намъ съврѣменна Елада!
— Къмъ разрушенье, къмъ унищоженье
Ни водятъ нашѣ словоохотливци,
Или — да лапаме мухи прѣзъ лѣто . . .
Понеже онзи, който много дъдри,
Не само че е самъ парализиранъ
И нищо тукъ не върши, но и други
Парализира, като ги отвлича
Отъ първитѣ имъ работи и нужди.
Тъй! — А коя е нашта първа нужда:
Храна ли, облѣкло ли или вѣтъръ? —
Да, съ вѣтъръ вие храните народа,
Съ димъ и мъгли, съ сапунени мехури.
Отвличате отъ първитѣ му нужди
Тозъ милъ народъ, на вази отмилялъ;
На вѣресия много му заехте
И горкиятъ народъ да чака трѣбва
Съ години онова блажено врѣме . . .
Ала, за чакане ли днесь е доба? —
Когато никой тукъ не чака, никой;
Когато сме отвредомъ обградени
Съ душмани, алчни да ни глътнатъ цѣли,
Тъй както щуката си лапва мрѣнка;
Когато в ички днесь лѣтятъ, напрѣдватъ;
Народитѣ не знаятъ що е спиръ, —
Ний трѣбвало съ химери да се лъжемъ! . . .
Не съ вѣтъръ, съ пища тозъ народъ хранѣте
И къмъ цѣлта му вий го управѣте! —
Вий вършите противното, тогава
Рѣшете сами вашта участь, братя:
Щомъ лоша е България за вази,
Вървѣте си, не стойте между нази!
. . . Да, остракизма! Остракизмътъ трѣбва
Да стане лѣкъ на тѣзи люти язви,
Които се развиха у народа
И чакъ основитѣ му подкопаватъ,
Приготвятъ гробницата и — смъртьта му . . .
Додѣто той не е загубенъ още.
Сѣчете гангренясалитѣ части
Отъ тѣлото държавно, за да се
Не зарази и цѣлата държава. —
Додѣ е врѣме, да не стане късно! . . .
Прогонвай, о народе мой, князетѣ
И властницитѣ твои безразсѫдни,
Безмилостно, безъ прошка и пощада,
Ти (никой другъ!) — чрѣзъ вѣченъ остракизъмъ!
А съ остракизъмъ десеть, петь-годишенъ
Останалитѣ граждани изпъждай, —

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Когато се провѝнятъ спрямо тебе,
Когато те охулятъ и огорчатъ,
Когато, въ безразсѫдството си слѣпо,
Не мислятъ що говорятъ и жертвуватъ,
За свойтѣ частни, — общи интереси . . .
Зеръ, малко ли си хуленъ ти отъ чужди,
Отъ милиони твои врагове,
Та да понасяшъ глупитѣ укори
На собственитѣ твои синове? —

Ив. Стойнинъ.

Тулча, 1-й Юний, 1902 г.

Зора се сипва...

На 19-ий февруарий, 1878 год., блѣсна единъ лучъ съ бързината на свѣткавица срѣдъ вѣковната нощь на робството ни. Ние всички видѣхме тази лѫча и се упихме отъ свѣтлината, отъ блѣсъка ѝ. И днесь още се виждатъ отраженията на този благословенъ лѫчъ въ сърдцата ни, въ гърдитѣ ни. — Ние се надѣваме сѐ пакъ, макаръ че 25 години минаха отъ тази мила дата . . . въ тъмнина и мракъ. И тая надѣжда ни хранѣше прѣзъ туй врѣме съ свѣтло, ново бѫдаще . . . Нѣма, та нѣма! — Отчаянието ни обзе най-подирѣ: още ли ще се чака, още ли ще гниемъ въ робство и срамъ? Уви, помощь нѣмаше отъ нийдѣ . . . Единъ чл. 23-ий висѣше и виси надъ нашитѣ глави и ни примамва, както примамва комка дѣцата. Дѣ, дѣ е спасението? — питахме се ние. И — новъ лучъ освѣти гърдитѣ ни, зазори се — всрѣдъ гѫстия мракъ на тая черна нощь . . . Като че ли Богъ отъ небесата ни рече: „Въ оржжието е вашето спасение!“ — и ние прогледнахме, до тогава слѣпи и умопомрачени отъ лъжи, измами, увѣщания.

Въ нашето непрѣодолимо стрѣмление за щастие и свобода, въ нашето безпрѣдѣлно желание за доброчестина, ние послушахме гласа Божий, и никому другиму се не надѣваме вече, освѣнъ на оржжието. Оржжието е сега нашата алфа и омега; оржжието е нашия спаситель. Блажени сѫ тия, които сѫ дошли до това съзнание; трижъ по-блажени сѫ ония, които държатъ днеска оржжие въ мѫжка дѣсница и лѣтятъ, подъ развитото гордо Македонско знаме, по Македонски поля и горя — срѣщу душманинъ народенъ. А такива ги има! — Тия борци сѫ прѣдвѣстницитѣ на настѫпващия великъ, свободенъ день, прѣдтечитѣ на изгрѣва на слънцето на Македонската свобода. Не виждате ли, българе, тамъ, на възтокъ първитѣ лучи на това слънце; не виждате ли дѫгата, братя мои, седмоцвѣтната дѫга, свидѣтеля на провидѣнието, че е настѫпилъ край на мѫкитѣ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

робски и че нѣма никога да се повторятъ? А и тия храбри възстанически дружини, които водятъ борба неравна, юнашка борба съ петь-вѣковенъ мжчитель въ родния край, не затвърдяватъ ли още повече вѣрата въ васъ, че многожелания, многоочаквания уреченъ часъ е забилъ, за да ни призове да изпълнимъ святъ, отечественъ дългъ? — Мнозина отъ насъ, млади или стари, съ купнѣжъ въ гърди, сж ожидавали този часъ на второ пришедствие и на възмездие за сторени петь-стотинъ годишни теглила и унижения. . . .

Сипва се, зора се пуква! Мъглитѣ се вдигатъ вече отъ долища и поленя . . . Който отъ насъ е баба и малодушенъ, той ще стои и чака съ сгърнати рѫцѣ; който е мжжъ, ще иде да причака съ орѫжие въ рѫка утрото на Македонската родина. Прѣзъ труповетѣ на бащитѣ ще дойде свободата! Който жали себе си, никога нѣма да види родний край освободенъ и честитъ, нѣма да го види — макаръ и да бѫде живъ: — защото никога не е милѣялъ за свободна татковина, и всичко ще му се чини „сé то“. . . . Който пъкъ погине, който се самопожертвува, макаръ и умрѣлъ, изъ задгробния животъ дору, ще се радва на благочестието на своята бащиния, за която е умрѣлъ. Забрава нѣма за него, нито смърть, но има вѣчна помонь между народа. А защо живѣе човѣкъ на тазъ земя? — Не за да остави ли свѣтълъ споменъ, да стори добро и да спаси името си отъ погибель? —

Зора се сипва, добротворци!

Славянско несъгласие.

отъ

Сг. Михайловски.

Политиката, слѣдвана отъ руското правителство спрѣмо българитѣ, не ще има друго слѣдствие освѣнъ да подклажда борбата между славянскитѣ народи на Балканитѣ.

„Лоша трѣва расте винаги“ — казва французката пословица.

Ако видимъ какво става въ Скопе, ще бѫдемъ изкусени да поизмѣнимъ това слово и да кажемъ: „Лошъ сърбинъ расте винаги“. [1])

Но, при все това, политицитѣ отъ Бѣлградъ ликуватъ.

---

[1]) „Лоша трѣва расте винаги“ на французки значи: Mauvaise herbe croît toujours. Ако изговоримъ бързо думитѣ Mauvaise herbe, ще добиемъ смѣшния каламбуръ Mauvais Serbe. И тъй, по фаталенъ начинъ, пословицата доказва, какъ лоша трѣва и лошъ сърбинъ си приличатъ. Каламбурътъ е виноватъ.

(Бѣл. Пр.)

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Тѣхната сладка мечта, това, което тѣ наричатъ свой *напрѣдъкъ*, ѣхното съшествие къмъ Солунски заливъ — почва да се реализира. динъ владика тѣ иматъ въ Скопе, скоро тѣ ще одиматъ на друго ѣсто и другъ — и отъ владика на владика, отъ попъ на попъ, импе- ията на Душана, великата пансръбска държава, ще стане дѣло свършено.

Нѣмцитѣ — тѣзи отъ Виена, както и онѣзи отъ Берлинъ — про- амираха едно врѣме своето модерно „Вѣрую", пангерманското Credo», чийто първи параграфъ е: Нуждата да видоизмѣнятъ Балкан- кия полуостровъ въ германски Индии. Тази груба химера се формулира ьй: Drang nach Osten.[1])

Сърбитѣ, (— въ тѣхъ има много ехо, а твърдѣ малко гласъ) ърбитѣ пожелаха да слѣдватъ сѫщата политика. Тѣ казватъ: *Ми не ијемо без мора*! Да, този е прочутиятъ крикъ на Ксенофонта: аласса! Таласса![2])

И понеже имъ трѣбва море, тѣ вѣрватъ да го достигнатъ, докоп- айки се до всичко. Тѣ изнамѣриха една нова дипломация — еписко- алната дипломация. И тази нова игра на дипломацията — за голѣмо удване на обръгнала Европа — напълно имъ успѣва: тѣ иматъ дѣй- ствително свой архиепископъ въ Скопе — градъ, дѣто сръбскиятъ езикъ националность цъвтятъ толкова, колкото панислямизмътъ въ Антилитѣ.

Прѣсни сѫ още кървавитѣ иронии на Вайганда по адресъ на тази рословута пропаганда на сърбитѣ въ Македония — пропаганда, която състои въ примамване бѣдни дѣца изъ български села и градовце, да имъ се раздава облѣкло, срѣдства за живѣние и школски парцали — срѣщу едно обѣщание да посѣщаватъ новитѣ, сръбски училища. . . . .

Това сѫ, казва Вайгандъ, попечители и хранители своего рода, рилични много на онѣзи англичани, които, за да привлѣкатъ хора на оенна служба, си служатъ съ нечестни маневрирания.

Отъ врѣмето, когато бѣ писана брошурата, що цитираме, подвиж- ицитѣ на пансербизма направиха прогресъ: къмъ своята стратегика на илищата тѣ прибавиха една попска стратегика. Ние имахме въ Маке- ония сръбски азбуко-носци пионери; ние тамъ имаме сега сръбски ионери ръсило-носци.

Каква мизерна и мерзка вехтория е всичко това, което наричатъ овѣшки разумъ, човѣшко изпитание!

Тази политика — да си служишъ съ кръста въ духъ на покоре- ие — е най-лошата отъ политикитѣ! Това вѣрообращение — чрѣзъ про- овѣдь на попа да размътвашъ съвѣститѣ, за да ги направишъ да се гкажатъ отъ националното си знаме, е най-лошото отъ вѣрообращенията!

Гърцитѣ знаятъ малко нѣщо по това.

---

[1]) Напоръ къмъ Изтокъ.
[2]) Море! Море!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Въ продължение на двѣ столѣтия Фенерското духовенство прави опитъ да унищожи българското племе, мжчейки се да му внуши елинския езикъ и нрави! Луда ревность! Да се усили «Мегали идея», прѣсаждайки отровата на себеотричането въ душата на цѣлъ единъ славянски народъ! Върху една лъжа да се постави базата на дѣйствия за възкръсването на Юстиниановата империя! —

Глухъ за гласа на тия странни апостоли — (timeo Danaos et dona ferentes)[1]) — работейки самостоятелно, бавно, но сигурно — българскиятъ народъ зная да си създаде едно свое мѣсто подъ слънцето. И фанариотитѣ свършиха, като разбраха, че поколенията, върху главитѣ на които тѣ хвърляха остатки отъ гробове, поколения, които напрѣдватъ, не можатъ да се спратъ! А ето че — веднажъ панеленизмътъ поразенъ — ревнителитѣ на пансербизма желаятъ да почнатъ отново тоя печаленъ подвигъ; тѣ опитватъ да отбиятъ течението на прогреса; тѣ искатъ да създадатъ нова държава, ново общество — отъ сѣнки и димъ. Историята се повтаря, уви . . . .

Коварния Фенеръ е отмъстенъ: замѣства го Министерството на Външнитѣ Работи въ Бѣлградъ!

Да, уви, каква мизерна и морзка вехтория е това, което наричатъ човѣшка логика!

Сърбитѣ иматъ, обаче, едно по-законно, по рационално срѣдство, за да удовлетворатъ своя вкусъ къмъ териториално разширение. Достатъчно е само да обърнатъ погледитѣ си къмъ Босна, къмъ Херцеговина, къмъ Адриатическото море, къмъ Черна Гора.

Тамъ тѣ ще бждатъ у тѣхъ си.

Suum quique! [2])

Тѣ би имали тамъ това, тъй желано, морско пристанище, този прозорецъ върху водната безкрайность — който е кошмара на тѣхнитѣ политици.

Само че, тамъ — тѣ щѣха да иматъ работа съ по-силни отъ тѣхъ, съ австрийцитѣ, съ разколницитѣ на пангерманизма, съ унгаритѣ, съ харватитѣ. *Тамъ* би трѣбвало търпѣливо да се боратъ и сигурно да побѣждаватъ — двѣ добродѣтели, които не сж свойствени имено на сърбитѣ.

И страхувайки се отъ силния неумолимъ неприятель, Талейрановцитѣ отъ Бѣлградъ бѣха длъжни, щатъ-нещатъ, да отправятъ вниманието си другадѣ. Тѣ принесоха жертва това, което имъ принадлѣжи, — и, за да се обѣзщетятъ отъ тази жертва, искатъ да завладѣятъ това, което не притежаватъ.

Ето, наистина, едно отричане, въ което нѣма нищо отъ християнското отричане.

---

1) Знаменателно изречение на троянския мждрецъ, казано при подаряването на грамадния дървенъ конь: „Боя се отъ гърцитѣ, даже ако ми носятъ дарове!“

2) Всѣкому своето!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— Достжпътъ до Адриатическото море ни се запрѣщава — си казватъ тѣзи любезни тактици, които нѣкога водѣха войскитѣ къмъ Сливница. Негово Римо-католическо-Апостолско Величество не се шегува, когато се касае до австрийскитѣ интереси. . . . Е добрѣ, да ударимъ връзъ българина: той е добро момче, можемъ да го одеремъ, безъ да доведе това до послѣдствия!

Такова е началото на аферата за Фирмилиана.

Тоя злочестъ калугеръ е вече *настаненъ на своя епископски прѫстолъ, ad majorem dei gloriam* [1]) . . . а особено — за съкращение разстоянието между Бѣлградъ и Солунъ.

. . . Истина е, че политиката е твърдѣ заплѣтено нѣщо. Себелюбието и материялнитѣ интереси не сѫ единственитѣ двигатели на человѣшкитѣ дѣйствия; сѫществува сѫщо инстинктътъ на самосъхранението.

Нѣкога краль Миланъ подбуждаше, а сега пъкъ неговиятъ синъ, краль Александръ, подбужда мечтата за единъ сръбски Солунъ. Любимата идея, идея-фиксъ, на Обреновичитѣ е да видятъ сърбското знаме плуващо по Егейско море.

Това що ще рече? Потомцитѣ на Милоша да не искатъ да се обърнатъ въ продължители на прѣкъснатата епоха при смъртьта на Александра Македонски, бурния герой на древностьта?

Съвсѣмъ не.

Настоящиятъ господарь на сърбитѣ — сѫщо както покойния си баща — е единъ тихъ и спокоенъ простакъ — толкова тихъ и спокоенъ, колкото може да бѫде такъвъ единъ, който носи корона. Той е най-простиятъ, най-добродушниятъ, най простодушниятъ отъ царчетата. Неговътъ скиптъръ не струва повече отъ единъ бастонъ за 25 гроша.

Обаче, благодѣяние, което е добрѣ отправено, почва отъ себе си. Добрѣ е да бѫдешъ амбициозенъ, да имашъ амбицията да пазишъ това, което имашъ. Първата длъжность на единъ принцъ е да се държи като принцъ. Това е едно изречение, което Макиавели повтаряше непрѣстанно.

Обреновичитѣ, впрочемъ, искатъ да запазятъ своя тронъ, прѣди всичко. И, за да постигнатъ цѣлта си, тѣ намѣриха за най-добрѣ да хвърлятъ своитѣ поданици въ колосални прѣдприятия. Въ Франция сѫществуваше едно врѣме въпросътъ за *„Парижъ — морско пристанище“*; Обреновичитѣ изнамѣриха *„Солунъ — пристанищѣ на Бѣлградъ“*. Чудесно, вълшебно — това занимава духоветѣ. Народитѣ сѫ дѣца. Дайте имъ за храна фантастични разкази, — и тѣ не ще помислятъ вече да ви безпокоятъ!

Такава сѫщо бѣше, — утвърдяватъ *phylosophi huius temoriae* [2]) — политиката на Наполеона III-й: ако искате да царувате въ миръ, съ-

---

[1]) За въ слава великая на Бога.

[2]) Утвърдяватъ философитѣ отъ това врѣме.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“-Скопје

здавайте смущения у вашитѣ подданици, прѣдизвиквайте усложнения извънъ вашитѣ граници, тикайте вашия народъ въ всички видове авантюри, експлоатирайте негова войнственъ духъ.

Да знаешъ да смущавашъ съ настоящи опасности и да заслѣпявашъ съ химерични облаги — това значи изкуство да управлявашъ хора.

* * *

Колкото за Русия — извѣстно е, че тя направи много, за да прѣуспѣе каузата на сърбизма.

Тронясването на Негово Високопрѣосвещенство Фирмилияна се дължи въ голѣма часть на онзи неуморимъ ходатай, който носи името Зиновиевъ, на онзи изтънченъ и присламчивъ дипломатъ, който гонѣше ежедневно Стамбулскитѣ паши и, шъпнейки имъ на ушитѣ, казваше: «Бързайте де, приятели; менъ ми трѣбва единъ сръбски владика!»

Руската дипломация е противна — силно противна — на българската кауза.

Азъ не искамъ да кажа, че Зиновиевъ е единъ българофагъ, защото, просто казано, той има заповѣдь да дѣйствува така, както дѣйствува.

Обаче, азъ съмъ длъженъ да кажа — Sine ejus offensione animi[1]) — че този посланникъ ни направи повече зло напослѣдъкъ, отколкото всички бейове, аги, ефендета, каймаками и други мостри на отоманската простотия.

Зиновиевъ биде изпратенъ, за да бѫде прибѣжище на Машкова, който отиде въ Македония да подземе традициитѣ на Ястребовци. . . . „Хайде, възъ българина!“ — Този е подстрѣкателния викъ, който се чува изъ всички руски консулства на Европейска Турция, както и въ салонитѣ на Негово Прѣвъзходителство, прѣдставителя на Императора Николая въ Цариградъ.

Какъвъ е този кръстоносенъ походъ?

Русия сърдита. Защо?

Русия ни свидѣтелствува всѣкой день своето лошо настроение. Защо?

Това е, защото Русия ни ненавижда, насъ — свободнитѣ българи. И тя ни ненавижда по многобройни причини. . .

Отъ двадесеть и четири години, както сѫществуваме, нашата външна политика биде една серия само отъ груби грѣшки и противуславянски подвизи. Забравяйки, че най-честната политика е тоже и най-изкусната, ние кръшкахме въ една гѫста гора отъ интриги. Подсладени отъ дипломацията на Виена, Римъ, Берлинъ и Будапеща, ние се мѫчихме да врѣдимъ на Русия, начинателката на нашето национално устройство, създателката на нашитѣ обществени свободи. Ние бидохме, и ние сме още това непокорно, буйно, свадливо, до лудость жестоко и суетно дѣте, кое-

*) Безъ докачение.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

то хвърга камъни върху майка си, върху тази, която му е дала животъ и го е отхранила съ млѣкото си. . .

Не е българинътъ, и никога не е билъ той единъ memor beneficiorum.[1])

Съставена отъ опасни расколници, софисти и врѣдни безумци отъ всѣка крайность, университетската българска младежь е коренно антируска. Въ Женева, недавна, българскитѣ студенти бѣха, които смъкнаха знамето на руското консулство и го завлѣкоха въ кальта. Никога въ Франция, въ епохата на Наполеона III, врѣмето, когато думата *московецъ* бѣше синонимъ на *свѣщоядецъ*, — никога въ Франция антируската литература не е била тъй плодовита, както по брѣговетѣ на Долни Дунавъ, у българскитѣ драскачи! Турскиятъ ходжа трѣбва да отиде — единъ пѫть поне въ живота си — на поклонение въ Мека; българскиятъ учитель се счита задълженъ да напише — най-малко веднажъ въ живота си — една обидна брошура за руското правителство или руския народъ. . . .

Ето какво ни упрѣкаватъ насъ въ Петербургъ.

Неоспорими истини ли сѫ това, истини добрѣ провѣрени, *вѣрни* истини?

Не. Лошото настроение, гнѣвътъ — тѣ нѣматъ очи. Злобата прѣувеличава всѣкога.

Falsa et mendacia visa![2])

Останаха измамени, прочее, че не се намѣри въ стария рая — единъ отличенъ *джентлеменъ*. И слѣдъ като го третираха по бащински, всички начнаха послѣ да твърдятъ за него най-лошото.

Добрѣ. Но и дяволътъ не е билъ никога тъй черенъ, както обикновено го рисуватъ.

Наистина, българитѣ направиха грѣшки.

За да си навлѣчемъ неумолимитѣ умрази — почти навредъ, въ Атина, въ Букурещъ, въ Берлинъ, въ Цариградъ, въ Виена, въ Москва, въ Цетина, въ Бѣлградъ, въ Петербургъ, даже въ Вашингтонъ — вѣроятно, трѣбва да сме били неизкусни, трѣбва сигурно да сме били нѣкога невнимателни.

Нашитѣ младежи свършваха своитѣ науки въ Парижъ, Цюрихъ, Женева, Лозана.

Тамъ тѣ получваха своитѣ дипломи на медици, инженери, архитекти.

Възвърнали се въ родната страна, тукъ тѣ опитаха да въведатъ нови обичаи.

И съ новитѣ обичаи не закъснѣха да се яватъ и пагубнитѣ доктрини.

Всички почнаха съ припѣва на Бланки:

Ни Богъ, ни господарь.

---

[1]) Който помни благодѣянията; признателенъ.

[2]) Провѣрявай лъжитѣ и измамитѣ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Всички свършиха съ изступлението на Оливеръ Пенъ:

На всичко ново плюя! . . .

Що да се прави?

Това бѣше фатално. Което липсва на младежитѣ, това е, — че не сж живѣли.

Обществената площадь е допълнение на библиотеката. Каквото не достига на науката на идеитѣ, прибавя се отъ науката на нѣщата.

Заблуждението и истината спятъ едно до друго изъ страницитѣ на книгитѣ. Животътъ — ето една книга, която не лъже никога!

Истината на нѣщата е висшата храна на тънкия разумъ.

Но тозъ разумъ липсва всѣкога тамъ, дѣто липсва опитътъ.

Младитѣ хора почватъ повтарайки това, което другитѣ сж казали, — и едва късно започватъ да мислятъ малко по-свободно.

Нищожни и многоглупи, младитѣ Софийски публицисти иматъ достатъчно знания, за да бждатъ прѣдвзети, — но тѣ не знаятъ най-важното — да бждатъ скромни!

Тѣ говорятъ за наука. Тѣ говорятъ сжщо и за съзнание. Но това, което тѣ нѣматъ, то е именно съзнанието за произхода на народнитѣ дѣйствия!

Не отъ сблъскването на идеитѣ проблѣсква свѣтлината, а — отъ размѣнението на идеитѣ!

Тѣзи непокаяни драскачи, тѣзи оскотени самохвали забравятъ, уви, че всичкитѣ идеи се оцѣняватъ, че мнѣнията най-послѣ добиватъ стойностьта на тѣзи, които ги прѣдставляватъ!

За голѣмо щастие, българскиятъ народъ се държи далечъ отъ всички подобни фокусничества.

Българскиятъ селянинъ не е простакъ, който се оставя да го лъжатъ лесно.

На уличния шарлатанинъ, който се мжчи да спечели довѣрието му, той винаги е отговарялъ съ едно многозначуще повдигане на раменѣтѣ.

Газетната aqua—toffana [1]) не ще може да го улови.

Той си е отмъстилъ за глупоститѣ, които бълватъ върху му всичкитѣ печатници на княжеството; той си е отмъстилъ за заразенитѣ брошури, които му се даватъ като умствена храна. . . *Лъже като вѣстникаръ*: тази е любимата му поговорка.

Но туй апотеозътъ ли е на българския селянинъ, когото ние сме прѣдприели да описваме?

Никакъ!

Ние казахме, българинътъ е старъ *рая*.

Той не е непоправимъ — това е доказвалъ. Но той не е и поправенъ.

Той не се лъже въ симпатиитѣ си, но се лъже често въ своитѣ оцѣнения.

---

[1]) Отрова, удушлива вода.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Той е якоглавъ.

Той е невѣжа.

Не е знаялъ той да контролира постжпкитѣ и дѣлата на своитѣ управници.

Плачевниятъ неуспѣхъ, о който допрѣ нашата политика се дължи на смѣшнитѣ комедиянства на нашитѣ държавници, на примамливитѣ начинания на тѣзи великолѣпни глупци, които, безъ да разбиратъ нѣщо, се хвърлятъ единъ слѣдъ другъ въ всички новости, въ всички системи и обръщатъ на фарсъ всичко, каквото вършатъ.

Тѣзи хора биваха ту славофили, ту славофоби, ту германофили, ту германофоби.

Слѣдъ двадесеть и четири годишно хитруване, тѣ въоржжиха общественото мнѣние противъ насъ у всички славянски страни — при туй навлѣкоха върху главитѣ ни мълниитѣ на нѣмскитѣ Зевсовци.

Да, нашето велико народно нещастие е „липсандрията“, — липсата отъ хора.

Българскитѣ политици сж герои на самонадѣяности, на самообольщения и омаятелства, — такива, каквито Аристофанъ и Молиеръ не сж си никога въобразявали.

Колкото за българския селянинъ, той тукъ не вижда, освѣнъ пожаръ.

И мълчи. И оставя да върви... Той е партизанинъ на всички политики — и пакъ не признава никоя.

Каква мрачна и печална трагедия въ тая само дума: неразбиране?

Но би ли могло да бжде иначе съ единъ народъ, тукъ що изтръгнатъ изъ турското иго?

За день — два не се учи майсторство въ изкуството на Self—government. [1])

За елинитѣ се каза сжщо, че имъ липсва честность, великодушие, вѣрность въ приятелството имъ и въ задълженията имъ — тѣхъ упрѣкаваха, че нѣматъ понятие отъ чувствата и нуждитѣ на модерния свѣтъ.

На тѣзи упрѣци ето що възразява историкътъ:

„Франция не трѣбва да съжалява ни за разрушението на турската флота при Наваринъ, нито за конституирането гръцката нация въ свободна държава. Безумнитѣ критики, прѣдметъ на които бѣха тѣзи събития, не трѣбва да ни каратъ да забравяме, че отмъщението на кръста надъ полумѣсеца винаги е било отмъщение на цивилизацията надъ варваризма. А ако днешнитѣ елини не сж пакъ сжщитѣ гърци на Перикла, трѣбва да се помни, че робството е тежало върху имъ прѣзъ цѣли вѣкове и че тѣхната свобода е отъ вчера!»

Каквото и да става, трѣбва непрѣменно да се турне край на тази ярость отъ българофобски чувства, на този гнѣвъ, който застрашава да компрометира каузата на южнитѣ славяни.

---

[1]) Самоуправление.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Каквито и да сѫ тѣхнитѣ недостатки, българитѣ не сѫ заслужили да изгубятъ дружелюбието, благосклонностьта и почетьта у славянството.

Каквито и да сѫ неговитѣ заблуждения, българскиятъ народъ е народъ честенъ, трудолюбивъ, кротъкъ и мѫжественъ въ злочестината, правъ и постоянъ въ благополучието. . . .

— „Българинътъ, казва кореспондентътъ на единъ парижски вѣстникъ, е отличенъ типъ на южненъ славянинъ. Той е швейцарецътъ на Балканския полуостровъ, неуморимъ борецъ, умѣренъ, безъ да бѫде скѫперникъ, голѣмъ партизанинъ на тазъ висока цивилизаторска доктрина: Помогни си самъ, за да ти помогне и Богъ!“ —

Несправедливо е, прочее, да се хвърля върху цѣлъ единъ народъ отговорностьта за грѣшкитѣ, извършени отъ нѣколко недобросъвѣстни политици!

Че имало въ насъ отритъци, грѣховодници, авантюристи политици, — резонъ достатъченъ ли е това, за да се приковемъ на позорния стълбъ отъ славянското мнѣние?

Антиславизмътъ въ насъ е изключението.

Въ врѣме на Стамболовитѣ глупави прѣдприятия — тази пародия на Kulturkampf Bismarckien[1]) — правителството въ София бѣ изгубило характера на законность, който изисква подчинение.

Ако би трѣбвало, съ двѣ думи, да се охарактеризира тая печална епоха, ние бихме казали, че това бѣше една анти-народна и славофобска диктатура.

Извѣстни дребосъци, съ каквито Стамболовъ обичаше да се окрѫжава, отиваха дори да мечтаятъ за едно прѣмахване на българската азбука и нейното замѣнение съ латинската.

Но българитѣ се навъсиха и възпротивиха. . . . Не всички, разбира се; но — градското население, мислящето и дѣятелното население, масата дребни промишленици, грамотни занаятчии, попове и селски учители.

Така че, една значителна часть отъ българитѣ иматъ ясно понятие за историческото назначение на страната си.

Стамболовъ биде смазанъ.

Твърдѣ добрѣ се помни тази печална трагедия, която бѣ почната съ прѣслѣдвания и свърши съ едно кръвопролитие.

Гнѣвътъ на тълпитѣ може да се сравни съ дѣйствието на пороя, който събаря прѣпятствия, които никоя друга сила не може да унищожи.

Съ право може да се каже, прочее, въ София — разсѫждавайки по поведението на Г. Зиновиева:

A me nullo merito meo alienum esse debebat[2])

Да, ние сме славяни, нашитѣ идеи сѫ славянски идеи, нашитѣ чувства сѫ славянски чувства, нашитѣ интереси сѫ славянски интереси. Бѫдещето на славизма и нашето бѫдеще сѫ идентични.

---

[1]) Бисмарковата културна борба.

[2]) Незаслужено сме ние чужди единъ за другъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

По-настоящемъ въ Европа се разиграва грандиозна и трагическа игра. Германската раса отъ една страна, латинската и славянската отъ друга — сж на сграбчване.

Въ този дуелъ на исполини нашитѣ симпатии сж за Франко-руския съюзъ!

(слѣдва).

Прѣв. отъ френски: Вл. Димитровъ.

Апостолъ.

(Очеркъ)

Като гръмъ се разнесе вѣстьта, че гърцитѣ отворили война на азиятеца. То бѣше прѣзъ 1897 год. Тази радостна новина долѣтѣ най-напрѣдъ до насъ, студентитѣ. Младежьта се лесно увлича — при първия сърдеченъ поривъ, безъ да му мисли много-много. Па и що имаше да се разсжждава — въ тия тържественни моменти на двубой между правото и деспотизма, между цивилизация и вандализъмъ? — Като че ни изкомандува нѣкой: напрѣдъ! — та стотини напуснахме университети, забравихме изведнажъ мечтано лично бждаще и нашитѣ частни блага — прѣдъ общото, общочеловѣшкото. Една-еднаква мисъль ни обвзе и възпламени — да сложимъ коститѣ си въ борбата. . . И полетяхме къмъ югъ, къмъ полесраженията. . . .

Кой не помни тия сждбоносни дни, когато се вѣрваше, че е настжпилъ сетния часъ на Турското господство въ Европа, и — мечтитѣ ни, мечтитѣ? . . .

Отъ Женева сжщо тръгнахме мнозина: руси, българе, арменци, френци и др. Не можеше младото сърдце да чака — четейки вѣстникарскитѣ хроники върху хода на войната и — хвъркна къмъ югъ!

Между тия млади ентузиясти бѣше и българинътъ Ридовъ, родомъ изъ Македония, който бѣше стипендиянтъ на българското правителство и изучваше медицината. Цѣли четири години минаха, откакъ той бѣ се прѣдалъ на специалността си и откакъ хранѣше въ себе си мечтата си — да стане нѣкога борецъ, защитникъ на поробенитѣ. Въ знание и — мълчание прѣкара тия четири години той; а сега, макаръ и да му оставаше още една година за довършване курса на медицината, щомъ чу важната онази вѣсть за Грѣко-турската война, Ридовъ не можа повече да изтърпи и — замина . . . Като сега ми е прѣдъ очитѣ. По характеръ мълчаливъ, той сега изненада другаритѣ си. Омагьосанъ като че ли, съ въсторгъ въ гърди и пламъкъ въ черни очи, той говорѣше и пропо-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

вѣдваше всѣкиму отъ насъ — за настѫпващия край — цѣли петь деня; той забрави и вѣковната умраза на гърцитѣ. И замина, заедно съ другари изъ всички нации; въ младитѣ още живѣе байроновски духъ. Но не мина много врѣме, а повече отъ тѣхъ се върнаха. Едни отишли до срѣдъ пѫть и — въодушевлението имъ извѣтрѣло; други останаха изъ Италия; трети пъкъ, туку-що стигнали въ Гърция, научили скрѣбната вѣсть — миръ сключенъ, гърцитѣ поразени. . . .

Отъ тогава и до днесь турския фанатизъмъ съ самодоволство тържествува и се заканва още. . .

Прѣизпълнени съ младежка вѣра, на пристигналитѣ се желаеше отново да почнатъ войната: какъ е можало да се приеме този сраменъ миръ? — питаха се тѣ съ очудване. Ала — коронитѣ не знаятъ да се борятъ на смърть или на животъ. . . Младитѣ борци, силно разочаровани, сѫ били принудени да напуснатъ страната на древнитѣ херои и на съврѣменнитѣ бѣглеци.

Нѣколцина само се върнаха пакъ въ Женева, а други се пръснаха по другитѣ нѣмски и френски университети, за да подзематъ прѣкъснатитѣ си студенчески занятия.

Само за Ридова не чухме тогава, дѣ е и що стана.

Късно, слѣдъ нѣколко мѣсеца, чухме, че билъ въ София, че го виждали нѣкои. Защо е ходилъ въ България? Дали за стипендията си, която загуби съ напускането му университета и Швейцария, дали за друго нѣщо? Ридовъ се пакъ загуби — и цѣли двѣ години ние нищо не знаехме за него. И можеше съвсѣмъ да го забравимъ, ако се не бѣ случило слѣдното. Азъ още слѣдвахъ, когато единъ день прочетохъ въ Le Temps една телеграма изъ Цариградъ, съ която се извѣстяваше, че двадесетина българе-македонци, между които и Ридовъ, сѫ изпратени на заточение отъ Солунъ въ Подрумъ-кале. Като че ли ме полѣ нѣкой съ врѣла вода — тъй ми се зави свѣсь. Колкото вѣстьта за Гръцко-турската война се прие съ радость, толкова телеграмата на в. Le Temps причини скрѣбь между всички студенти въ Женева, които познаваха Ридова. Сериозенъ всѣкога, прямодушенъ, честенъ, той нѣмаше ни единъ неприятель измежду насъ. По-късно чакъ разбрахме, че въ тоя равнодушенъ на-гледъ човѣкъ се криело едно дълбоко-любящо родината си сърдце, което е знаело и единъ само врагъ — турчина-варварина. Сега Ридовъ на тази си безкрайна обичь къмъ рода си и на своята умраза къмъ тиранина бѣ станалъ жертва. Дълго врѣме разправяха другари разни анекдоти изъ странствующия му въ Македония животъ, нѣкои отъ тѣхъ вѣрни, други повѣрвани. . . Пъкъ и самитѣ български вѣстници даваха по-подробни извѣстия върху случившето се и нѣкои кратки биографически свѣдения за нѣкои отъ заточенитѣ сега. Узнахме, че Ридовъ е билъ една година главенъ учитель, подъ чуждо име, въ градеца ***; на другата година, обаче, подозренъ, той се принудилъ да дѣйствува като

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

нелегаленъ революционеръ. Бродилъ отъ село въ село, отъ градъ въ градъ, отъ планина на планина. . . Макаръ и прѣдрѣшенъ, турско куче — шпионинъ го подушилъ и прѣдалъ на турската власть. Билъ изтезаванъ да каже, да изкаже. Напраздно! — Безъ да трепне, той заминалъ, съ пѣсень на уста, — за Подрумъ-кале. . .

Мина се още цѣла една година отъ тази дата. Азъ сжщо се възвърнахъ въ отечеството си, настанихъ се въ София. Рѣдко дохождаше извѣстие изъ Подрумъ, и това извѣстие, прѣцеждано, изтисквано, почти нищо ни не донасяше. Хлѣбъ нѣма! Лошо! Ужасно! Толкозъ.—И събираха се помощи, даваха се вечеринки съ благотворителни цѣли за — Подрумскитѣ заточеници.

Що стана Ридовъ, живъ ли е още? Той бѣше съ слабъ организъмъ, та не ми се вѣрваше живъ да излѣзе изъ тая гробница, слѣдъ 15 годишно заточение. Ридовъ бѣше на толкова години осжденъ отъ вилаетското апелативно сждилище.

По едно врѣме се заговори, че на 19-й Августъ, по случай възшествието си на прѣстола, Абдулъ Хамидъ, милостивия падишахъ, щѣлъ да помилва много отъ затворницитѣ българе. Скоро подиръ това телеграфътъ съобщи, че, наистина, султанътъ е благоволилъ да помилва около тридесеть души, между които нѣкои отъ Подрумъ-кале. Дали между освободенитѣ е и Ридовъ? — питахъ се азъ: телеграфътъ не ни извѣсти поименно лицата. Тѣй минаха около петь мѣсеца.

Нѣкои отъ щастливцитѣ, забѣгнали съ лъжливъ паспортъ изъ Турция, разправяха, че видѣли Ридова да слѣзе въ Солунското пристанище; други, че билъ интерниранъ въ родното си мѣсто; трети, че и той емигриралъ.

Додѣ, една вечерь, прѣзъ м февруарий, когато влѣзохъ въ кафене „Македония", съзрѣхъ на една маса Ридова съ още нѣколцина, — върналъ се.

Поздравихме се радушно и се отдѣлихме на друга маса. Той е по-сухъ отколко прѣди. Макаръ и младъ, косата му станала сединява; дрѣхитѣ му окъсани; въ очитѣ му се четеше една умора.

Добрѣ дошелъ, добрѣ дошелъ! — му рекохъ още веднажъ.

Спасибо! — по обикновеному ми отговори той на руски и почна да се шегува, разказвайки ми смѣшни епизоди изъ живота си.

Не зная дали занятията, сухитѣ занятия съ медицината, го караха да бжде тъй студенъ въ Женева, но сега Ридовъ ми се видѣ съвсѣмъ измѣненъ въ характера си. Веселъ, шегобиецъ, неизчерпаемъ съ хумористъ си, той, потупвайки ме по рамото, думаше ми: е, г-нъ докторе! какъ ти се чини? Здравъ ли съмъ или не?

Въ продължение на два мѣсеца Ридовъ живѣ у мене; ние бѣхме нераздѣлни. Той рѣдко говореше за своитѣ собствени подвизи и дѣла прѣзъ двегодишното си апостолство въ отечеството си. Какъвто го гледахъ тия петь деня прѣди заминаването си въ Гърция, вдъхновенъ

(cc) Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

проповѣдникъ, такъвъ си и останалъ; бѣдствията сж го само калили. Вечерь, до подиръ срѣдъ-нощь, ние разговаряхме — върху пошлата българска дѣйствителность и работитѣ въ Македония. Една нощь, обаче, той не дойде, и вече го не видѣхъ. Слѣдъ три деня получихъ едно негово писмо отъ границата съ тия нѣколко реда:

„Драги ми, азъ заминахъ за вжтрѣшностьта. Прости ме, че не ти се казахъ. Трѣбваше да бързамъ. Дългътъ ме зове въ роднея ми злощастенъ край. Пригржщамъ те. Твой: Колю.

с. Кочериново, 1901 г.

Отъ тогава и до днесь нищо повече не зная за този, който понесе кръста на страданието за доброто на поробенитѣ.

София. *Ягодовъ.*

Петъръ Михову.

Pequiem.

Wenn der Leib in Staub zerfallen,
Lebt der grosse Nammе noch...
Schiller.

Убитъ, убитъ е! — (Никакво съмненье!)
Народния учитель и борецъ; —
Вечѣръ нощь, когато той е сънь сънувалъ,
Проби черепа му проклетъ свинецъ . . .
Такава смъртъ — (Нечувано злодѣйство!)
Ти, друже милъ, навѣрно не чака́,
Но — смъртъ юнашка нѣйдѣ въ планинитѣ
Противъ врага ни съ пушката въ ржка . . .
Самоубийство?! — Кой е смѣлъ да каже,
Че Петъръ Миховъ самъ би се убилъ,
Когато го познаваме отъ близу,
Че салъ за мъсть се бѣше той родилъ? —
Когато самъ той, гордъ и твърдъ въ борбата,
Ни примѣръ даваше — за родний край
Прѣзъ всички изпитания да минемъ —
И вѣра вдъхна ни въ по-добъръ край:
Когато всинца ще да заживѣемъ
Срѣдъ щасте и прогресъ, свободни ний,
Кога народътъ горъкъ македонски
Ще види бѣлъ свѣтъ и честити дни . . .

Ахъ не, не е възможна тази мисъль,
Тазъ дръзка противъ тебе клѣвета,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Че ти си малодушенъ отъ борбата
Излѣзълъ, че си забравилъ цѣлта!
Забрава? — Срамна бѣше тази дума
За тебе, ратниче народенъ, святъ!
Ти, който ни изпълняше сърдцата
Съ надѣжди, а гърдитѣ ни съсъ ядъ;
Ти, който бѣ роденъ, не за да свършишъ
Въ зандани мрачни, вързанъ, па убитъ,
Като дѣтенце, въ блѣнъ унесенъ за земята,
Родината свещена, — и съ спокоенъ видъ . . .
А — за дѣла, за подвизи юнашки
Въ свещения уреченъ день и часъ
На турски главосѣчъ, — додѣто ти олекне,
Па свиешъ вратъ, но грохналъ и безъ свясь . .

Не клѣветѣте, не лъжете, не хулѣте!
О варвари! — Народни врагове!
Защото смъртний изгледъ на убитий,
На труженника, строго ви зове —
Поне подиръ смъртьта му мжченишка
Да се не гаврите съсъ него вий,
Че даже звѣрътъ къмто мъртва жертва
Питае състрадание, уви! . . .

О, не хулѣте! — Тозъ народъ страдаленъ
Отъ Скопие, отъ Велесъ — на святецъ
Изпраща скжпитѣ останки смъртни
До вѣчното имъ жилище: съ вѣнецъ,
Съ пѣсни отъ дѣтски хоръ и съсъ риданя,
Съсъ злоба затаена и съ сълзи,
Които сж протеста на раята,
Протестъ противъ исконнитѣ врази!

Звънти камбана . . . На носило носятъ
Трупа на храбрия учитель и юнакъ,
Когото цѣлъ народъ оплаква, люби
Катъ синъ; на всички той ни бѣше драгъ. —
Звънтятъ камбани, жални чувства вдъхватъ . . .
Но, Боже мой! Сé тъй ли ще върви
Тазъ грозна Македонска управия
Въ убийства, срамъ и плачове, уви?!
Сé тъй ли ще се гаврятъ съсъ рода ни
И сърбинъ глупъ, и гръкъ, и турчинъ - врагъ;
Сé тъй ли ний ще чакаме да дойде
Свобóдата сама, па да рече: „На кракъ!“ . . .
Или ще оправдаемъ твойта вѣра,
О Миховъ! и ще се запрѣтнемъ днесь —
Съ усилия послѣдни да довършимъ
Наченатото, да излѣземъ съ честь?

Да, съ честь! Народна честь ни днесь прибиква
Къмъ твоя трупъ, та клѣтва да дадемъ,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Че твоя святъ завѣтъ ще да изпълнимъ,
Че робство вечъ не щемъ, не щемъ, не щемъ!
Че ще се помиримъ прѣдъ твоя трупъ студени
Ний, твоитѣ другари по дѣло́;
За да се стрѣснатъ нашитѣ душмани,
За да прѣмахнемъ черното тегло . . .

Да, клѣтва да дадемъ, другари мили!
Свещена клѣтва при трупа свещенъ,
Че нашитѣ раздори ще прѣстанатъ,
Че пакъ сме братя ний отъ днешний день . . .

А тебѣ, Миховъ, глашатай народенъ
Къмъ свобода, къмъ братство, къмъ борба, —
Поклонъ! . . . Поклонъ отъ всички крайща родни:
Пакъ е завидна твоята сждба . . .
Завидна е, защото не умрѣ ти;
Но, чрѣзъ смъртьта, смъртьта си побѣди,
Като възкръсна днесь зарадъ народа
И влѣ му нова струя въвъ гърди . . .
Ще минатъ дни, ще минатъ и години,
Ще минатъ сжщо цѣли вѣкове,
Но твойто име ще ги прѣживѣе,
На подвигъ българина ще зове.
Челото ти, пробито отъ куршума,
Не търненъ, — лавровъ вѣнецъ ще краси,
А пѣкъ поетътъ пѣсень ще изпѣе,
Коя народътъ самъ ще нагласи . . .

Ив. Димитровъ.

Тулча, Май.

Българското правителство и Македонското движение.

(Първа статия.)

Фактъ е, че България е лишена отъ истински, талантливи държавници; фактъ е, че българскиятъ народъ е лишенъ отъ умни дипломати, които, обзети отъ родолюбие, да работятъ съ тактъ и умѣние за отечественитѣ интереси. У насъ, до сега, сж управлявали само килави политикани, които сж поставяли всѣкога своитѣ частни или на партията си интереси по-горѣ, отъ колкото онія на народа. Тѣй сж ставали всички беззакония вжтрѣ въ страната и всички прѣстжпления по външната ни политика. На тая политика, която е по-важна днесь, отколко вжтрѣшната, едни отъ нашитѣ политически мжже сж имали ключоветѣ въ Петербургъ, други въ Цариградъ, трети въ Виена; но покажете ни единъ поне Софийски нашъ държавникъ, който да е ималъ въ София

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ключоветѣ на своята външна политика. — Нито единъ. И нашитѣ политици не сж били нищо друго, освѣнъ едни марионетки въ ржцетѣ на тази или онази дипломация. Самостойна роля, трезвеность, патриотизъмъ — тия качества липсуватъ на българскитѣ държавни людье. Рѣдкость, рѣдкость голѣма е въ днешнитѣ врѣмена да чуете, че въ България дошелъ на власть държавникъ-родолюбецъ, защото, прѣлиствайки миналото, чини ви се, че не българи управляватъ Отечеството отъ четвъртъ вѣкъ насамъ, а намъ какви сж чужденци-пришелци, на които е сѐ едно какво ще стане съ България утрѣ, напримѣръ. И всички въпроси отъ общо-народенъ характеръ, като македонския въобще или Фирмилиановия въ частность, тѣ експлоатиратъ за своя лична полза. И даже въ такива моменти, въ такива сждбоносни дни, каквито прѣживѣваме днесь, ние и политиканствуваме само, и партизанствуваме. Когато трѣбва, въ задружность, всичкитѣ си погледи да обърнатъ къмъ опасностьта отъ врага, тѣ, политиканитѣ, спорятъ въ органитѣ си, кой що е сторилъ за Македония, кой колко е помогналъ. — А ето, ето що сте правили до днеска всички до единъ, безъ изключение, вие нахални политически пехливани! — Акробатствували сте съ народни идеали! — Македонския въпросъ и Освободителното дѣло ви сж били мостъ, по който вие сте възлизали на чело на управлението. Но когато това дѣло, Освободителното, сега е въ прѣмеждие, се намира въ опасность, вие трѣбва да му станете моста, по който то да мине къмъ спасителния брѣгъ, да възтържествува. Ако ще би трѣбвало да се пожертвувате, като помогнете, тая награда нека ви бжде, че вие сте си изпълнили дълга къмъ бащинията. Сега, когато съ стотини окаяници, чада на Македония, а тука емигранти, искатъ да отидатъ въ родния си злочесть край да помагатъ и да мратъ, що ги спирате, що ги връзвате, що изпращате войски по границата да ги ловятъ или пъкъ убиватъ? — Вмѣсто да разтвори границитѣ за всички 200,000 македонци, вмѣсто да имъ каже: «Хайде, що стоите още!» — нашето правителство ходи на ловъ по македонски революционери. Туй е недостойно, а и характерно отъ друга страна за тактиката изобщо на българската външна политика. Наистина, да се сжди за външната политика на едно, кое да е, правителство, нуждно е да се мине врѣме, защото, често пжти, отрицателнитѣ дѣйствия даватъ положителни резултати, но, за въ дадения случай, правителството ни има примѣръ въ недавнашното минало — какъ е постжпяло и отговаряло ромжнското—спрямо българскитѣ революционери и Високата порта. Ако трѣбва да се говори за нѣкаква политика съ отворени карти, то спрямо турското нахалство врѣме му е сега да се не церемонимъ, а да заговоримъ строго, да отворимъ картитѣ. Ние се надѣваме, че г. Даневъ, който погледна прѣзъ пърсти на въпроса за Фирмилиана, като бѣше убѣденъ, че не владици, а политическа свобода, че не молитва, а могика е нуждна за Македония, сега поне ще изпълни длъжноститѣ си, обѣщанията си — да се застжпи за изпълне-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

нието на 23-ий членъ, като не прѣчи и на ония доблѣстни Македонски синове, които, въодушевявани отъ сжщия духъ на 23-ий членъ — автономностьта на родината си, отиватъ ѝ на помощь. Македонския въпросъ е една рана, отъ която всички ни боли: и интелигенция, и простолюдие, и управляющи, и управляеми. Всички ние чувствуваме тежината, важностьта на положението, въ което се намираме. Ние всички съзнаваме нуждата отъ лѣкъ на тази живеница-рана, която разяжда националния ни организмъ, и така незакрѣпналъ, и безъ това незаздравѣлъ. Защо да се втилясваме тогава, защо да се саморазправяме, когато трѣбва да се работи? Тази рана трѣбва да се цѣри, додѣ е врѣме, за да не стане късно послѣ, за да не заболѣе безнадѣждно цѣлия ни организъмъ. „Сега или никога!“ — е девизътъ на всички ония ратоборци, които, съ пушка въ ржка, искатъ обѣщаното имъ веднажъ. «Сега или никога!» — Тоя святъ девизъ нека бжде и нашъ и, по двѣтѣ страни на Рила и Осогово, отъ сѣверъ и югъ, да прогърми като гръмъ небесенъ. Никой да си не мисли, че друго врѣме ще дойде по-харно отъ днешното за извоюване на човѣшки правдини, никой! Изгубихме, пропуснахме момента прѣзъ гръко-турската война, въ 1897 год.; да не пропускаме и днешния. Нека се помни добрѣ, че, не спечели ли се нѣщо и сега, никога вече нищо нѣма да спечелимъ. Сръбската, гръцката и влашката пропаганди отъ една страна, отъ друга — турцитѣ и арнаутитѣ ще доунищожатъ и онуй, което е останало. Не само да не прѣчи, но дори да помага на възстаницитѣ македонци, турски поданици, е длъжно нашето правителство.

То трѣбва енергично да настои прѣдъ Великитѣ сили, че е врѣме *сега* да се въведатъ реформи, да се даде автономия на Македония. Четейки официозния в. „България,“ насъ ни обзема една радость, че и той тъй категорично се изказва, както ние, за изпълнението на 23-й членъ. Отъ друга страна се боимъ — туй да не сж само думи. Отъ какъ сжществува в. „България“, той е ратувалъ за една автономна Македония, което е нашиятъ идеялъ. Правителството е длъжно сега да пристжпи отъ думи къмъ дѣла. Събитията, които се развиватъ днесь отвъдъ Рила, му идатъ на помощь, та не му остава нищо друго, освѣнъ да издигне своя мощенъ протестъ противъ турското правителство, за да се прѣдизбѣгнатъ катастрофи, за да се спаси рода ни въ Македония отъ погибель. Като първа длъжность на правителството, прочее, се налага — непрѣченето на борцитѣ да си идатъ въ отечеството. Втора негова длъжность е — да се отговори достойно на турското правителство, което, макаръ и виновно за злощастията на сънародницитѣ ни, нахално вини насъ прѣдъ европейската дипломация. Нека се посочи дѣ е злото, нека нашето правителство ярко изложи прѣдъ силитѣ несносното положение на македонцитѣ и необходимостьта отъ въвеждане вече реформитѣ, като първи отговоръ на турската безочливость. И тогази, народъ и правителство,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

въодушевени отъ една цѣль, да тръгнатъ напрѣдъ къмъ постигането ѝ. Съ общи усилия само святата ни цѣль ще се реализира.

А нима само България е длъжна да се държи коректно въ международно отношение, нима тя само има задължения? Право се забѣлѣзва въ тронното слово отъ тази редовна сесия, че правителството е правило всевъзможни усилия да не накърни чужди интереси. Пъкъ това може да се каже за всѣко българско правителство. Нехайници по отношение на вжтрѣшнитѣ работи, правителствата ни сж били ревностни защитници на външни интереси. Донѣкждѣ туй си има смисъль, обаче — да се непрѣкали. Ако ние треперимъ надъ чуждото и го тачимъ като зеницата на очитѣ си, окржжающитѣ ни сж сжщо тъй длъжни да ни не стжпватъ на врата. Македонския въпросъ виси надъ главитѣ ни като дамоклевъ мечъ. А нима ние го създадохме? — Създадоха го тия, които постоянно изискватъ отъ насъ коректность; създадоха го лошитѣ условия, въ които живѣятъ македонцитѣ, несносното положение въ Македония, създадено отъ Турцитѣ.

И сега, когато всѣкждѣ Македонския въпросъ е станалъ въпросъ на деня, и въ дипломатически кржгове, и въ цѣлата Европейска пресса, отъ Уралъ до Вишингтонъ, нашето правителство трѣбва да използува това настроение. Не само събитията, развиващи се отвъдъ Рила, но и по-голѣмата часть отъ тая пресса и отъ общественото мнѣние въ Европа, както и благоприятнитѣ отзиви на влиятелни държавници върху настоящето Македонско движение, му идватъ на помощь. Сърбитѣ, които нѣматъ нито единъ свой човѣкъ въ редоветѣ на борцитѣ въ Македония, събиратъ се на митинги въ Нишъ и Бѣлградъ, протестиратъ и заявяватъ на свѣта за нѣкакви права. България се покри съ митинги, както по врѣмето на Фирмилияновия въпросъ, и въ всички резолюции се изтъква ясно желанието народно — да се подкрѣпи правителството, като го подканватъ да изпълни дълга си. Ние мислимъ, че правителството трѣбва да се вслуша въ този гласъ на народа; ние мислимъ, че втори пжть се удава на България, слѣдъ хубавия моментъ въ Гърко-турската битка, да поиска изпълнение на международни задължения. А и сега, когато се е събрало Народното Събрание, нека въпросътъ Македонски и онуй, което става съ нашитѣ еднородци, бждатъ най-важната работа въ тазъгодишната сесия. Щомъ като самото правителство съзнава значението на настоящето положение на работитѣ въ Балканския полуостровъ, нека и правителството, и народното прѣдставителство обсждатъ по въпроса и, ржка за ржка, единодушно рѣшатъ. — Защото, самитѣ събития и народното вълнение отсамъ и оттатъкъ Рила имъ налагатъ това. Тогава само мнозина скептици, като насъ, ще повѣрватъ, че въ отечеството ни, покрай развалата, която царува, сжществуватъ и доблестни родолюбци, достойни държавници. Повтаряме: само въ единодушието на правителство и народъ съ народното прѣдставителство е нашето спасение въ днешнитѣ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

критически моменти. Единодушието, подкрѣпено съ нужната енергия, ще направи своето. А отвъдъ Рила римски подвизи стават. Струва ви се, че класическитѣ римски врѣмена прѣживѣваме, когато смъртьта за отечество и право народно е била сладка смърть. На тия херои, на тия неустрашими борци, при тия симпатии на народитѣ отъ цѣлъ свѣтъ, при това застжпничество на чуждестранна пресса и народни водачи, дори и на рускитѣ, нужна е още поддържката на българското правителство и българското прѣдставителство. Не бунтъ, не буна само, а възстание, въ истинската смисъль на думата, както може тя да се разбира на Балканския Полуостровъ, сжществува днесь въ Македония. И това възстание, макаръ и „не у врѣме“ избухнало, не ще бжде потушено нито съ манафскитѣ редифи на Султана, нито съ башибозушкитѣ отряди, освѣнъ съ въвеждането реформитѣ. Въ състояние сме да твърдимъ, че това възстание ще продължава и прѣзъ зимата, макаръ и на по-малки чети, и наново ще избухне, съ още по-голѣма сила, прѣзъ идущата пролѣть; въ положение сме да кажемъ съ увѣреность, че възстанието, така смѣло започнато, ще продължи и съ години — дотогава, докато не възтържествува каузата на борцитѣ. А ония които говорятъ, че това възстание не било уврѣме, защото настжпва зима, много плитко мислятъ: защото и тази зима ще мине, и друга, па и третя ще дойде, ала наченатото ще върви къмъ своето окончателно тържество. Нѣщо повече: възставането именно зимѣ, а не пролѣть, нѣщо необикновено, обърна най-вече вниманието на външния свѣтъ! Това показва, че работитѣ въ Македония сж тъй влошени, щото нито зимата, този бичъ, не е можала да възпрѣ народното негодуване.

А нашия индеферентизъмъ сега къмъ участьта на сънародницитѣ ни, безъ ни единъ протестъ, безъ ни единъ апелъ, безъ никоя морална и материяльна подкрѣпа, би било най-голѣмото народно прѣстжпление.

На работа, прочее!

И народъ, и правителство — на работа!

Д-ръ М-евъ.

Край Островското езеро.

(Пжтни впечатления).

Сутриньта въ $7^1/_2$ часа тръгва тренътъ отъ Солунъ за Битоля, минава малко по брѣга на хубавия Солунски заливъ, прѣсича р. Вардаръ, кóято, широка и пълноводна, се втича тамъ близу въ морето и занася съ течението си скрѣбьта и плачоветѣ на Македонеца. Скоро ние лѣтимъ къмъ Воденъ и Острово съ езерото на сжщото име. Изведнажъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

прѣдъ очитѣ на пѫтника се изпрѣчва Островското езеро, голѣмо колкото Невшателското въ Швейцария. Едно обширно водно пространство се разтила прѣдъ васъ, нѣмо и пусто. Колкото пусто е то, безъ никакво движение, безъ никаква търговия, безъ никакъвъ параходъ, дважъ по-пусти сѫ крайбрѣжията му. Тукъ-тамѣ ще видите едно-двѣ каменни села, които изглеждатъ досущъ на сирачета срѣдъ тая пустошь или пъкъ на гамени, лѣгнали на припекъ. Никаква горичка, нито градина, нито цвѣтущъ градъ при туй чудно езеро. Като заобикаляте съ трена, вие забѣлѣзвате само тукъ-тамѣ по нѣкоя дива смокиня, печална и самотна, като онуй селце Острово, покрай което пѫтувате.

Отъ вѣкове ли е тъй пусто и грозно тука? Отъ вѣкове ли е тъй диво това крайбрѣжие и останало ненаселено, или е турчинъ-азиятецъ всичко опустошилъ? — Ние знаемъ, че въ древността е вирѣла въ Македония славна култура, а и по-сетнѣ — при Византийско и Славянско владичества; ние знаемъ, че, въ врѣмето на царетѣ Симеона и Самуила, българитѣ сѫ имали тука и богата книжнина, и своя култура. Дѣ е всичко туй? — Ни слѣда днесь отъ три култури, отъ три цивилизации! . . . Дѣто е стѫпилъ турски кракъ, трѣва не никне. И това пространно езеро днесь прилича на мрътво езеро, когато, ако принадлѣжеше на другъ, културенъ народъ, щѣше да е единъ райски кътъ. Сега, далечъ-далечъ въ ширинето, едвамъ съзирашъ двѣ рибарски лодки, направа стара, да се движатъ бавно и безжизнено по водната повърхность. На сѣверо-източния край на езерото, всрѣдъ водата, стотина метра далечъ отъ брѣга, се издига самотенъ малъкъ островъ. Отъ този островъ, навѣрно, езерото си е добило името. Този пустиненъ островъ е цѣлъ отъ гранитъ и неволно ми изпъква въ памѣтьта о-въ Св. Елена, дѣто Наполеонъ бѣше заточенъ. Подобно на този островъ, не е ли и цѣла Македония единъ островъ на злочестини — всрѣдъ тия християнски и честити народи въ Европа и на Балкански полуостровъ? Островското езеро е добъръ синонимъ на горката сѫдба македонска.

А свири тренътъ и ви носи прѣзъ долини, гори и балкани, сѣ тъй мъртви, на които се е отразило силно варварското турско управление. Срѣщате села и паланки, жилища на человѣшки сѫщества, ала, каквато мъртвина ви вѣеше отъ с. Острово, сѫщия мъртвѣшки дъхъ полъхва и тукъ. Гарги грачатъ надъ покривитѣ на запустѣли кѫщи и колиби. Но, при единъ свободенъ, човѣшки животъ, тази земя би заприличала на сѫщински Ханаанъ — при тая плодородность на почвата, при това богатство на природата, при тия естествени красоти. Уви, мечта, златна мечта е всичко туй днесь! . . .

Челъ съмъ описание на Охридското езеро. Сега по направление къмъ него лѣти тренътъ. Не бихъ желалъ да го видя — отъ страхъ да не остана разочарованъ. . . .

Стоймиръ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Македония и идеята за Балканска федерация.

(Студия.)

I.

Встжпление.

Отъ 3—4 години насамъ, ако не и по-вече, въ България се заговори по-сериозно за новъ единъ идеялъ, за новото бждаще на Балканитѣ. Въ нашия периодически печатъ почнаха даже да се публикуватъ прѣводни или оригинални статии по въпроса за Балкански Съединени държави; до колкото знаемъ, излизаха, отъ день до пладнѣ, и вѣстници съ такава една тенденция, като напримѣръ, в. «Балканска федерация» и в. «Обѣтована земя». Макаръ този послѣдния да бѣше дори формулиралъ своитѣ стрѣмежи въ изречението: «Народи на Балканский полуостровъ, обединявайте се!» — едно, защото обичаше повече фразата прѣдъ спокойното и ясно изложение на принципитѣ, и друго, защото спрѣ още слѣдъ първия си брой, — ние не можахме да разберемъ въ що се състои именно цѣлта и желанието му. Този вѣстникъ се яви като метеоръ и изчезна, безъ да остави нѣкакви дири. Независимо отъ тия публикации, по случай Фирмилианова въпросъ, който занимава́ българското общество цѣлъ мѣсецъ, се чуха отъ трибуната въ Народното Събрание рѣчи, изъ срѣдата на групитѣ социалъ-демократи и неодемократи, които, третирайки положението на Балканския полуостровъ, свързаха и това на Македония, свързаха и въпроса за Балканската федерация. Д-ръ К. Раковски, въ своята книга «Русия на Изтокъ», сжщо тъй, макаръ и мимоходимъ, се занимава съ бждащето на Балканскитѣ народи и дава нѣкои рецепти. Социалиститѣ по принципъ сж за Балканската конфедерация и, колчемъ стане дума за нея, тѣ се изказватъ ясно и категорично. В. „Новъ вѣкъ“ пъкъ, отъ нѣколко мѣсеци, пише редъ статии за новия идеялъ. Всички тия писания и мнѣния ние ще разгледаме и ще изкажемъ нашето.

Интересното е това, че всички, които пишатъ и говорятъ за този идеялъ, сж подбудени, прямо или косвено, отъ Македонския въпросъ и ги свързватъ. Тъй напримѣръ, заговори ли се за Гръцко-турската война, за владици и училища въ Македония, за агенти и възстания, неволно всички обръщатъ погледитѣ си къмъ новия идеялъ.

Насъ сжщо така интересува туй ново идейно политическо течение, както ни интересува и участьта на Македония, и гледаме на тѣхъ съ сжщитѣ очи, именно — че участьта на Македония и тази на всички Балкански държави е тѣсно свързана, та невъзможно е, като говоримъ за първата, да не говоримъ и за втората участь. Македонския въпросъ не е само български, уви! — (А може и за добро). Македонския въпросъ интересува днесь, наистина, българитѣ повече отъ всички други, но — и гърци, и сърби, и ромжне; освѣнъ тѣхъ — и всички Велики Сили, най-много пъкъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски - Скопје

Австрия, Италия и Русия, да не говоримъ за Турция, която знае много добрѣ що я чака, слѣдъ отнемането ѝ и на Македония. Ето защо тя, съзнавайки положението си сега и за въ бждаще, ако остане безъ Македония, всички старания полага, за да запази статуквото на Балканитѣ, като уплита въ разни сдѣлки интереситѣ на всички Велики Сили и като ги ангажира съ това да бранятъ територията ѝ. Защо Франция нищо не стори по врѣме на Арменскитѣ кланета въ 1895 и 96 г., Франция, която се счита протекторка надъ Християнитѣ на истокъ, въ Мала-Азия? — Всѣкиму е ясно защо. Франция има интересъ да пази Турция; тя е вложила тамъ капитали! А по въпроса за кейоветѣ, за Лорандо и Тубини, тази Франция, авторката на толкова хумании и велики дѣла прѣзъ миналия вѣкъ, се застжпи както трѣбва за интереситѣ на своитѣ поданици; тя изпрати ескадра въ о въ Мителенъ. Англия сжщо има своитѣ връзки съ високата Порта; Германия и Австроунгария сжщо, та дори и вчерашната Италия. Гнилъ трупъ била Турция — Това и искатъ дипломатитѣ: една гнила държава, като Турция или Китай, за да ѝ се нахвърлятъ като псета на мърша. И додѣто ги оставатъ да ръфатъ, тѣ ще поддържатъ status-quo — то, сирѣчъ гнилостьта на Турската империя, защото до тогава всѣка една отъ тия Сили ще добива нѣкоя и друга концесия за строене на желѣзно-пжтни линии, като Багдатската, на портове, като Стамбулския и пр. Прѣдъ грубия интересъ на цивилизована стара Европа всѣко добро начинание на младитѣ народи не сполучва, погинва.

И, наистина, подобно на юноши, всички млади държави се увличатъ отъ доброто, въ това число дори и Италия. Абисинската война напр., Гръцко-турската война напр. Безъ да обсждятъ добрѣ за послѣдствията и собственото си настояще положение, на всички млади държави се поревне понѣкога да изиграятъ нѣкаква самостойна роля, като напр. съединението на Сѣв. съ Южна България; ала скоро разочарованието ги обземе и, прѣдъ повелителностьта на Великитѣ Сили, всѣка сладка мечта стане горчива. Въобще младитѣ държави не сж нищо друго, освѣнъ едни игралки, едни кукли въ ржцѣтѣ, по-добрѣ казано, въ ноктѣтѣ на тия хищници, които носятъ името Велики Сили. Въ що се се състои, наистина, величието на тия послѣднитѣ? — Въ силата, въ могжеството. . . . Въ що се състои пъкъ жалкото, като на дѣца, положение на младитѣ и малки държави? — Въ немощьта имъ, въ безсилието имъ!

Отъ тази тѣхна слабость се ползуватъ Силитѣ и ги играятъ както си щатъ.

Възъ това отгорѣ се добавятъ и ония раздори между гръкъ и българинъ, между българинъ и сърбинъ, между българинъ и ромжнинъ, които ги ослабватъ още повече.

Дѣ е тогазъ спасението? Германия, сега мощна и велика, до-прѣди 30—40 години бѣше единъ съставъ отъ отдѣлни, враждебни едно на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

друго, княжества, графства, херцогства и кралства. Тая враждебность на Германскитѣ държавици ослабваше ги, което бѣше причина да бждатъ гаврило на Наполеоновцитѣ I и III, на Александровцитѣ I и II, на Хабсбургитѣ. Германия съзна положението си и се създаде полека-лека отъ философи, отъ поети, отъ политици и държавници едно ново течение за обединена Германия, което обземаше и народъ, и интелигенция, и управляющи класи. Наистина, коронованитѣ господари на малкитѣ германски държавици се още противѣха на това народно всегерманско течение, което и днесь продължава да тревожи и интересува германцитѣ отъ Австрия, но това противѣние не изхождаше отъ нищо друго, освѣнъ отъ страховетѣ имъ да не изгубятъ коронитѣ и владѣнията си. Бисмаркъ, обаче, възползуванъ отъ настроението, което обзе всички въ Германия за новия националенъ и политически идеалъ — обединението, наложи туй обединение силомъ, като заключи: „Силата прави съединението!“ Прусия имаше тогава, слѣдъ 1866 г., хегемонията между германскитѣ държавици, та, въ врѣме на Френко-пруската война, тя застави тия държавици да ѝ помагатъ въ войната. Слѣдъ нея, конфедерацията германска бѣше свършенъ фактъ. И ето я сега Германия всесилна. Тъй е било нѣкога и съ Франция, дѣто сж сжществували отдѣлни, неприятелски настроени кралства, като Бургундското и Лотарингското, да оставимъ десеткитѣ графства, княжества, епископства. А пъкъ до скоро бѣше тъй и съ Италия. Терзана отъ своитѣ собствени управители: маркизи, графове, князе, които я бѣха разпокъсали на много отдѣлни области, отгорѣ и нѣкаква си папска область,—Италия търпѣше и мъкнѣше игото австрийско — дотогава, докогато не изпъкна новия спасителенъ идеалъ за „Обединена Италия.“ Такава Италия бѣше желана отъ всички италианци, и ето образуваха се „карбонариитѣ“ (въглещаритѣ), дружества революционни, които имаха за цѣль обединението на разпокъсана Италия, и въ които влизаха всички учени людье, поети, философи, че дори и държавни глави, като напр. Викторъ Емануелъ, Савойски дукъ, послѣ краль на обединена Италия и основателъ на сегашната Италианска династия. Тия карбонари изиграха своята велика роля и доведоха дѣлото до край. Това, което направиха Бисмаркъ и сподвижницитѣ му за Германия, Гарибалди, Мацини и сподвижницитѣ имъ направиха за Италия. И днесь Италия е една Велика сила, която вдъхва респектъ у съсѣдитѣ си, и на която не остава нищо друго, освѣнъ да се развива економически и политически. Нужно ли е да говоримъ за Австро-Унгария, която, макаръ и да е единъ конгломератъ отъ националности, прѣдставлява мощна държава, влиза въ състава на Европейскитѣ Велики сили и дава често тонъ на работитѣ на истокъ? Благодарение на какво е Австрия Велика сила? Благодарение на обединението на толкова славяни, австрийци и маджари подъ единъ скиптъръ. Иначе, разединени, всѣка по отдѣлно, Австрия и съставенитѣ други кралства на тази империя: Чешкото, Харватското и Маджарското, щѣха да

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

бѫдатъ слаби, както сѫ били нѣкога всички. Като правимъ тоя бѣгълъ исторически прѣгледъ и възхваляме този святъ политически идеялъ — съюзяването, обединението на народъ съ народъ, на държава съ държава, понѣкога безъ да иматъ нѣкаква прилика въ нрави, обществени обичаи, въ минало и езикъ, ние не желаемъ да отречемъ правото, историческото право на всѣка народность да се развива самостойно по своя националенъ пѫть. Нѣщо повече: като говоримъ по-нататъкъ за идеяла за Балкански Обединени държави, ние ще изхождаме отъ национална гледна точка, ние ще третираме въпроса така, както ни диктуватъ българскитѣ интереси, едно, и както диктуватъ интереситѣ на останалитѣ Балкански държавици, друго. Въ това отношение се различаваме отъ всички ония елементи, които разглеждатъ въпроса космополитически, вѣрвайки ние, че националнзмътъ не си е изживѣлъ вѣка, че той играе и ще играе и за въ далечно бѫдаще първенствующа мирова роль. Космополитизма можемъ да схващаме и дори да му симпатизираме, но не можемъ се ангажира да го проповѣдваме въ тоя вѣкъ на национално развитие.

Наистина, и въ съединенията има грѣшки, както е напр. Австро-Унгарската монархия, дѣто нѣколко милиона славяни не се ползуватъ съ правото да обсѫждатъ обществени въпроси на своя роденъ езикъ и не могатъ да взиматъ активно участие въ политическия животъ на империята.

Но ако говоримъ за тая държава и други като нея обединени или съюзени, искаме съ това да изтъкнемъ причината на тѣхната мощь.

Прочее, дѣ е спасението и на Балканскитѣ държавици, за да бѫдатъ тѣ силни и респектирани? — Тѣхното спасение е въ съюзяването имъ, да не кажемъ, въ обединението имъ, което, безъ всѣко съмнѣние, е по-желано.

Нищо не е абсолютно въ свѣта, всичко се видоизмѣнява, нѣма застой ни въ природата, ни въ живота человѣшки. Слѣдъ вехтитѣ и стари врѣмена настѫпватъ новитѣ за человѣчеството съ други начини на живѣние, съ нови нрави и наредби. Тъй и туй заченато отъ само себе си дѣло — обединението на народитѣ — ще стигне своя край. Въ Гърция, Сърбия, Ромѫния и България този новъ политически идеялъ — обединението, или най-малко съюзяването — намира почва. Ние мислимъ, че той ще намѣри *добра* почва, защото не столѣтия, а хилядолѣтия сѫ разоравали Старо-планинската нива. Всички събития, като войнитѣ, нашествията отъ сѣверъ и отъ югъ, междуособицитѣ и др., макаръ и отрицателно да сѫ дѣйствували, оставили сѫ дълбоки слѣди, кървави дири въ сърдцата и памѣтьта на съврѣменнитѣ поколения. И днесь, като заговорите нѣкому, дори и на простия селянинъ (което е най-важното), та билъ той гръкъ, българинъ, сърбинъ или ромѫнинъ, като заговорите, повтарямъ, за съюзъ, за единение и братство, той клюмва удобрително глава; ала слѣдъ малко, като се поспори, той започва да се съмнява: зеръ, изпъква на сцената въпроса за Македония!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Всичкитѣ добри желания на далновиднитѣ мѫже на Балканскитѣ народи се разбиватъ о подмоль, щомъ въпросътъ докосне Македония, която е днесь тоя опасенъ подмоль за бѫдащето на Балканския полуостровъ. Вижда се ясно отъ тука, че въпросътъ за Македония е тѣсно свързанъ съ идеята за Балканска Федерация. Каква роля трѣбва и ще играе тази днесь робска страна по отношение това обединение на славянскитѣ и неславянски Балкански държавици; какъ може да се прѣмахне този подмоль за бѫдащето имъ; какви трѣбва да бѫдатъ отношенията на заинтересованитѣ държави къмъ освободителния македонски идеялъ, — това е прѣдмета на настоящата ни студия. Ние знаемъ, че, както ако бихме попитали двѣ дѣца, дали иматъ нѣщо да дѣлятъ и се каратъ, или, ако иматъ, тѣ много лесно ще се погодятъ, — тъй и народитѣ сѫ дѣца, които бърже забравятъ миналитѣ ежби и сѫ готови единъ другиму ржка да подадатъ. Други сѫ, които ги скарватъ, и, по такъвъ начинъ, се ползуватъ отъ скарването имъ, като създаватъ разни претексти за по-дългото подданство на человѣка отъ управителя. Въ тоя вѣкъ на свобода и култура подданството трѣбва да бѫде замѣнено съ гражданството. Царетѣ дори, които сѫ ония хитри измамници на народитѣ, трѣбва да станатъ граждани, равни на другитѣ.

Какво е туй подданство? — Тъмнитѣ врѣмена на срѣднитѣ вѣкове създадоха това ново робство, което, както и Македонското, свѣтлия днешенъ вѣкъ ще захвърли като вонящъ парцалъ и ще създаде свободното гражданство. Въ Швейцария, Америка и Франция туй робство вечъ не сѫществува; тамъ хората сѫ граждани, но не поданици или роби. Бѫдащето е сѫщо такова за всички други народи, включително и Балканскитѣ. Подготвя се почвата за това бѫдаще. Поколения сѫ работили на тази почва и народитѣ, може би несъзнателно, но стрѣмително вървятъ къмъ това бѫдаще на освобождение и обединение. Ала колко по-скоро би постигнали тѣ този въжделенъ идеялъ, спасителния лиманъ, ако отдавна бѣха съзнали и съзнаятъ интереситѣ си?

Безъ да измѣнятъ нищо на националното си достолѣпие, безъ да повредятъ нѣщо на своитѣ национални интереси, Балканскитѣ народи могатъ да се съюзятъ и обединятъ, като, слѣдъ прѣмахването на границитѣ, митнически и политически, — се породи ново едно съревнование, свято съревнование на народъ съ народъ, — културното съревнование, вмѣсто териториялното. — Животъ, животъ ще закипи, ще заблика тогава тамъ, дѣто сега е робска мрътвина и бездѣйствие, безжизненость! . . . Никой отъ тия народи на Старопланинския полуостровъ нѣма да загуби нѣщо въ национално отношение, защото никакви рамки нѣма да сѫществуватъ за националното му и културно развитие. Напротивъ: конфедерацията ще стане охрана отъ външно посегателство на всѣкой единъ отъ тия народи. Цариградъ ще бѫде общата федерационна столица, а Букурещъ, София, Бѣлградъ, Солунъ и Атина — второстепеннитѣ столици. Впрочемъ, ние по-нататъкъ ще развиемъ тази си мисъль.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Да, ние сме за този идеялъ на Балканската конфедерация и то — отъ национално гледище. Вѣрвайки въ своя народъ, че той е прѣизпълненъ съ жизнена енергия, жаденъ за културна работа, ние не се боимъ никакъ, че при една федерация, ще бѫде поддавленъ и ассимилиранъ. Ако стомахътъ може да смѣле камъкъ, тъй и българинътъ ще може да бѫде ассимилиранъ. Нито по численостьта, нито по степеньта на развитието си българския народъ не пада по-долу отъ съсѣдитѣ си. При една федерация нашия народъ ще играе първенствующа роль, едно, защото географически е тъй поставенъ, близу до Цариградъ и двѣтѣ морета: Черно и Бѣло, сирѣчъ на пѫтя за два мира, и друго, защото той е най-смѣлия, най-енергичния отъ всички Балкански народи. Българитѣ сѫ прусацитѣ на Балканския полуостровъ!

Да, отъ национално гледище, за доброто и бѫдащето на нацията ни, ние сме за Балканската Федерация, и въ туй отношение ние се различаваме отъ всички онія социялъ-демократи, които малко ги е грижа за българската националность.

Македония, поставена отъ Берлинския ареопагъ въ днешното плачевно положение, ни идва като че ли на помощь, за да разберемъ и ние собственото ни лошо положение, та, съ общи усилия да подземемъ и нейното, и нашето собствено освобождение. Всѣко зло за добро. — Тъй и Македонския въпросъ е едно зло, една рана, изцѣряването на която ще доведе и нашето изцѣряване.

* *
*

Вѫтрѣшната организация и защитницитѣ ѝ.

Хората, които даватъ пари и всѣкакъвъ видъ помощи за Освободителното дѣло, а това сѫ цѣлия български народъ, до-скоро, до-прѣди двѣ години—не знаеха, що е туй вѫтрѣшна организация, името ѝ не бѣха чули даже. Отъ 1900 г. не само ние, българитѣ и македонскитѣ емигранти, знаемъ, каква е тази вѫтрѣшна организация, но дори и враговетѣ ни. По рано за всички, които милѣятъ за Македонското Освобождение, не сѫществуваше, освѣнъ една—Македоно-Одринска организация; а сега сѫ двѣ: вѫтрѣшна и външна. За посветенитѣ въ тайнитѣ на дѣлото тази вѫтрѣшна организация сѫществува отъ по-ранни врѣмена, та не се чудятъ тѣ за туй, че имало двѣ организации. Напротивъ, намиратъ туй положение за съвсѣмъ естествено. И ние сме били и сме още отъ онія, които схващатъ въпроса така, както и „посветенитѣ," като намираме за съвсѣмъ естествено и полезно това различие въ двѣтѣ организации, това разграничение на ролитѣ имъ, за които се говори тъй много напослѣ-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

дъкъ въ пресата. Макаръ и да не е сега врѣмето да разискваме въпроса за организациитѣ, който, слѣдъ започнатата кървава драма, трѣбва да оставимъ на оцѣнката на историка, ние ще кажемъ нѣколко примирителни думи, можеби не прави, но изкрени, чистосърдечни, нужни въ тия дни на кучешка ежба между братъ и братъ, между дѣцъ и дѣцъ. Кой е врагъ на вѫтрѣшната организация, кой е билъ, кой би билъ, кой ще бѫде? — Никой! Защото тя е рожба на народа, който робува отвъдъ Рила и който се надѣва само въ организирането си. Никой, вѣрваме, освѣнъ враговетѣ на Македонската свобода. А, при все туй, отъ нѣкое врѣме насамъ се твърди отъ в. в. „Дѣло“, „Право“, „Изгрѣвъ“ и др., че имало такива врагове измежду насъ — българе и македонци. Какво значи туй? — Дали народътъ ни е живѣлъ, толкова много живѣлъ, че е почналъ да отпада, уморенъ; та е можелъ да народи такива неприятели на самъ себе си? Ние, българитѣ, епоха на възраждане ли прѣживѣваме днесь или епоха на декадентство национално? — Като пишемъ тѣзи редове, ние сме убѣдени въ първото, именно — че народътъ ни тепърва заживѣва епоха на ренесансъ, епоха славна А такъвъ народъ ражда само ентузиасти, но не и „прѣдатели“ и „народни врагове“.—За, а не противъ, вѫтрѣшната организация сме и ние: за нейната автономность, за нейната неприкосновеность свещена! Въ горѣпоменатитѣ вѣстници, обаче, се посочиха дори и имена на лица, които сѫ посѣгнали на тази свята неприкосновеность. Както и да е, днесь между борцитѣ има разцепление, което още сега дава своитѣ печални резултати. Дѣ е причината му, прочее? — Събратята отъ тия три журнала твърдятъ, че имало нѣкакво принципално различие, че сѫ станали нарушения на устава на Македоно-Одринската организация и пр. Ние нѣма да посочваме на личности, защото е излишно — при тия очебиющи факти, за които ще говоримъ, и които сами за себе си ще говорятъ. Противния лагеръ пъкъ, като опровергава твърденията на първитѣ, хвърля имъ упрѣци, че тѣ сѫ компрометирали дѣлото съ своитѣ авантюри, убийства и грабежи, че тѣ си служили съ него за своя лична полза.

Кой има право наистина?

Кой кривъ, кой правъ, но дѣлото червей подяжда въ самия му коренъ, не само тукъ, но и вѫтрѣ въ страната, която, натеглила се доста, очаква отъ минута на минута спасение. А вината за този печаленъ край е въ насъ всички, които „боравимъ“ съ дѣлото. Първата стѫпка къмъ поправлението е признанието на грѣшкитѣ си. Като истински лѣкари на злото, ние съ пръстъ ще посочимъ на раната.

На вѫтрѣшната организация, тази свѣтиня и мила рожба на усилията на македонския народъ къмъ честитъ животъ, гробокопатели сѫ онія, които тя нарича свои водачи днесь! — Съ своята нетактичность въ отношенията си съ тукашната Македоно Одринска организация, съ своята прѣдвзетость и самомнителность, а отъ друга страна — съ разпа-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

саностьта си въ срѣдствата, съ които разполагатъ, тѣзи вжтрѣшни изгубиха довѣрието на отсамъ-рилскитѣ дѣйци. Ние знаемъ, че измежду тия вжтрѣшни прѣдставители има хора честни, високоинтелигентни, даровити, ала и тѣ, подъ влиянието или на своето увлѣчение, или на окржжащитѣ ги, не дѣйствуватъ самостойно; тѣ се влияятъ. Пъкъ другитѣ, съ всѣкидневнитѣ си оргии и разпуснатъ животъ, породиха съмнѣние въ българския народъ, за да се запита, дѣ отиватъ неговитѣ и тия на вжтрѣшността пари. Съмнѣнието е началото къмъ всѣка истина. Така и това тѣхно съмнѣние, причинено отъ гледане и наблюдение живота на вжтрѣшнитѣ, доведе противния лагеръ до истината, до убѣждението, че защитницитѣ на вжтрѣшната Македонска организация не сж достойни защитници на каузата си, не сж за довѣряване. И наистина, попитайте се, читателю, кои сж тия защитници и пазители на неприкосновеността на Вжтрѣшната; кои сж тия тъй ревностни нейни адвокати, които, въ своята безумна разпря, за да се покажатъ прави, съблѣкоха я, па я изложиха гола-голиничка на показъ? — Кои сж тия, които съ тая свѣтиня постжпиха както съ една проституирана жена; кои сж тѣзи, които, за да облѣкатъ себе си чисто, смъкнаха и ризата отъ гърба на своята Богиня? Идѣте въ кафене „Македония“ въ София; а не само тамъ. Идѣте въ „Червенъ ракъ“ и др. публични заведения. — Що ще видите? Тия защитници, посочвани съ пърстъ или погледъ, цѣлъ день прѣкарватъ врѣмето си въ играние на табла и карти. Впрочемъ, туй не е много нѣщо — слабость човѣшка, ала народътъ се пита: кога работятъ тия хора, кога се съвѣщаватъ, кога обмислюватъ положението на братята си? —

Дѣлата говорятъ за човѣка, а не човѣкъ за дѣлата си!

Миналото на дѣйцитѣ не се забравя. А най-важното е това, че сегашни защитници на тази вжтрѣшна организация, вчера сж били върли нейни гонители. Защо? Дали, защото е настаналъ въ тѣхъ нѣкой умственъ обратъ, та днесь гледатъ съ друго око на нѣщата? — Тия умствени и душевни обрати ставатъ бавно, а не тъй бързе, както въ тѣхъ, които, за да се реабелитиратъ, заиграватъ друга роля. Най-добъръ примѣръ за потвърждение на думитѣ ни може да послужи в. «Право». Що иска този вѣстникъ днесь, а що е искалъ вчера? Каква гаранция ни даватъ писачитѣ му, та, като забравимъ миналото имъ, да ги повѣрваме? — Разгърнешъ вѣстника, не любовь, не гореща обичь вѣе изъ колонитѣ му къмъ свята кауза и поробенъ народъ, а злоба, ядъ, въ най низкото имъ проявление, хладина и разочарование въ своето собствено вѣрую.

Това сжщото можемъ да кажемъ и за други вѣстници, па и отдѣлни дѣйци.

Озърнѣте се, огледайте се вие, които до този халъ докарахте дѣлото! Що виждате? — Тука, въ България, — апатия и разцепления; вжтрѣ — кървава разправа и междуособици! . . .

Уви, да говоримъ за помирение на тѣзи, които поставиха личноститѣ си погорѣ отъ светостьта на наченатата сега борба, които се под-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

гавриха съ самоотверженостьта на борцитѣ, що днесь ратуватъ отвъдѣ, въ *тѣхната вжтрѣшност*, това е безполезно, защото това е сѐ едно — да галимъ побѣснѣли пса та! . . .

Страхъ ни е да ни не хване и насъ бѣсътъ, страхъ ни е да се не заразимъ и ние съ тѣхната злоба, та, като се увлѣчемъ, да забравимъ прѣдначертаната ни цѣль — да сгрѣемъ душитѣ съ любовь къмъ родината ни, която е въ опасность, и да се потрудимъ да разсѣемъ и пропъдимъ разочарованието отъ душитѣ — въ тия сждбоносни дни.

Ние, обаче, ще настояваме до край.

И. Стойнинъ.

КНИЖНИНА.

1. *La Quéstion Macédonienne et Le Haut Comité Macédo-Andrinopolitain*, — отъ *Върх. Маке.-Одр. Комитетъ. София, 1902 г.*

— Отъ по-рано още, но особено отъ 1900 г., слѣдъ Михайляновото убийство и Ромжно-българския конфликтъ, почнаха да се сипятъ удари възъ удари, хули подиръ хули върху Македоно-Одринската Организация въ България, а главно — върху В. М. Одр. Комитетъ.

И тия нападки идѣха не само отъ вънъ, отъ Ромжния, Турция, Сърбия, Европа, па и Америка, слѣдъ плѣнението на мисъ Стонъ, но и вжтрѣ изъ България. Падна единъ комитетъ, дойде други, избра се трети, който се видѣ принуденъ да отблъсва тия удари и нападки чрѣзъ рѣчи, чрѣзъ органа си „Реформи“ и чрѣзъ отдѣлни брошури. Една отъ тия брошури е и по-горѣозначената, която е отправена къмъ външния свѣтъ — „за освѣтление Македонския въпросъ и печалното положение на християнитѣ въ Турция, да се спечели общественото мнѣние въ Европа и да се направи единъ апелъ къмъ Великитѣ Сили, за да се застжпятъ въ полза на Македония.“

Тази е цѣльта на тази брошура, която нѣкои нарекоха меморандумъ, отправенъ къмъ прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили въ София; но, както писаха нѣкои вѣстници, той не билъ приетъ и останалъ безъ резултатъ.

Ние ще кажемъ нѣколко думи върху тази историческа книжка, излѣзла изъ-подъ перото на г. Ст. Михайловски.

Колкото за стила и начина на изложението на фактитѣ, не може да се каже освѣнъ добро.

Едно нѣщо, обаче, което е очебиюще, то е липсата на достатъчно и отъ по-голѣмо значение факти.

Туй, което ни дава меморандумътъ, не е пълно изложение на жертвитѣ и слѣдствията отъ турската жестокость, когато Турция е дала много по-голѣми основания, за да се измѣни настоящия строй, отколкото ония, които сж прѣдставени въ брошурата.

Англичанинътъ, русинътъ, австриецътъ, па даже и българския читатель, ще се запитатъ: „Това ли става въ Турция? — Та въ насъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

по-голѣми прѣстжпления се вършатъ и тайно, и явно?“ — па ще затворятъ книжката спокойни.

Дипломацията, за която най-вече е написана тази брошура, и която се и тъй съмнява въ думитѣ на В. М. О. К., ще си каже: за тия работи не си струва трудътъ да се безпокоимъ и тревожимъ; тѣ ставатъ всѣкога и всѣкждѣ.

Нѣмалъ ли е В. К. повече данни, та е излѣзълъ само съ тия които е мислѣлъ, че сж достатъчни, за да се спечелятъ на страната на освободителната кауза и Европ. обществено мнѣние, и дипломацията?

Ние мислимъ противното.

Като исторически документъ, той е трѣбвало да бжде по-пъленъ и по-съдържателенъ. Макаръ и готвенъ одавна, прибързано е съ неговото публикуване.

Друго нѣщо, което ни не прави добро впечатление, разглеждайки книгата, то е, че на стр. 7 се говори за *С. Ст. България* и *Санъ-Стефански договоръ*, осжждайки Берлинския, който е разпокъсалъ Велика България на три части и недопусналъ едно могущо славянство. Това е исторически фактъ, наистина, но, въ една брошура, като въпросната, туй е една нетактичность отъ страна на В. М. К., който иска да „спечели симпатиитѣ на дипломацията“, а пъкъ й въвира въ носа грѣшкитѣ й.

Що е туй Македонски въпросъ и кои сж причинитѣ му, авторътъ на брошурата ни е обяснилъ твърдѣ добрѣ.

По-нататъкъ, като цитира мнѣнието на князъ Горчакова за Турция и нейното управление, слѣдъ кланетата въ България, изреждатъ се факти отъ сегашното турско управление, като Винишката афера прѣзъ 97 г., разни жертви: К. Силяновъ, П. Миховъ, Д. Антовъ и др., разбойничествата на Тахиръ Тола, Данъ Дацъ, Байрамъ Бачища и — други убийства и грабежи. Всичко туй — въ три листа, когато можеше да се насъбератъ данни за 300 листа.

Историята на турската свирепщина нѣма край.

За да се дойде до онуй заключение за реформитѣ, прѣдвидени въ 23 чл. отъ Берлинския трактатъ, които В. М. К. формулира въ 10 точки, нужни сж били по-силни факти, нужно е било по-обстоятелствено изложение.

При все туй, книжката е цѣнна поради това, че се обрисуватъ причинитѣ, които породиха В. М. К., „който е назначенъ да посочи злото и да покаже цѣрътъ на това зло“.

В. М. К. се явява единъ видъ като посрѣдникъ на християнитѣ-роби съ Великитѣ Сили и Портата за създаването Автономна Македония, която ще осигури продължителенъ миръ и редъ на Балканския полуостровъ.

2. *Македонското Освободително дѣло на българска почва,* отъ Гьорчо Петровъ, София, 1902 год. — Ето една брошура, която е достойна да се прочете отъ всѣки българинъ и македонецъ. Г-нъ Гьорчо Петровъ, скроменъ, но многозаслужилъ работникъ по освободителното дѣло и като учитель въ Македония, и като организаторъ, е автора на тази брошура, която е много интересна, защото съ възмутителни факти въ ржка той удря по челото всички ония наши държавници, които сж си служили съ дѣлото за своя лична полза, и защото той разглежда Македонското Осв. дѣло отъ една страна, нераз-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

гледвана до сега — или умишлено, или безсъзнателно. Г-нъ Гьорчо Петровъ съ пръстъ посочва на едно страшно зло, което като червей подяждаше, подяжда и ще подяжда М. Одр. Организация въ България и Освободителното дѣло, то е името — намѣсата съ партизански цѣли на нашитѣ партийни водители въ това чисто народно дѣло, плодъ на частната инициатива. Въ нѣкои работи ние не сме съгласни съ почтения авторъ, но, при тия горчиви истини, които ни той наброява, и прѣдъ които ние трѣбва да прѣклонимъ глава, колко ли струва нашето неголѣмо различие въ възгледитѣ?

Като четехме прѣдметната книжка, насъ ни обземаше едно негодувание, което се все повече и повече усилваше, додѣ я доизчетемъ.

Ние горещо прѣпоржчаме тази прѣинтересна брошура, като сме увѣрени, че тя ще накара всѣкого да се стрѣсне, доста дълго врѣме да размисли върху миналото, настоящето и бждащето на Освободителното дѣло, съ което тъй много и мнозина сж си играяли.

Намъ тя остави дълбоко, неизличимо впечатление.

Да, да! Ние повторно прѣпоржчваме книжката на Гьорчо Петровъ, която е написана съ простъ и ясенъ слогъ, чете се увлѣкателно, и което е главното — пуква една гжста мъгла, въ която мнозина сж били обивити. Брошурата струва само 20 ст.

3. *Прилѣпски свѣтци (трагедия съ епилогъ)* отъ А. Страшимировъ. София, 1900 г.

Още когато се появи тази книга, ние я прочетохме съ внимание. Авторътъ ни е далъ една *македонска* драма, която дълго врѣме нѣма да излѣзе изъ *македонския* репертуаръ. Тя се прѣдставлявá на нѣколко мѣста изъ България и пакъ ще се прѣдставлява. Обаче, покрай достойнството си, тя има и много недостатъци, които на по-развитъ четецъ-македонецъ правятъ впечатление. Прѣди всичко, авторътъ не е запознатъ добрѣ съ материята, която е обработилъ. Не тъй стои въ сжщность работата, както ни я прѣдставя той. Чакре не е разбранъ и изученъ както трѣбва отъ самия писатель, а още по-неразбранъ остава за четеца, който лично не познава живота на този херой. Другъ единъ недостатъкъ е непознаването на автора макед. нарѣчие, а, при все това, се мжчи да ни говори, чрѣзъ устата на хероитѣ си, по прилѣпски, та е излѣзълъ единъ буламачъ.

Чакре е личность, която ще бжде възпѣвана отъ много поети, както е възпѣтъ и отъ народа за неговитѣ подвизи. Г-нъ Страшимировъ ни дава пръвъ една скица отъ живота на Чакре.

И. Д.

ХРОНИКА.

1902 г. ще остане памятна година.

България, слѣдъ едно ужасно клане, освободена съ помощьта на руския народъ, чествувá 25-годишнината отъ великата Освободителна Руско-турска война. По този случай станаха голѣми пишни тържества по цѣлата страна, а главно на Шипка, дѣто се осветявá храма-памятникъ, съзиданъ въ честь на славната Шипченска защита.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Знайно е отъ историята, какво е значението на тѣзи три августовски деня за България и Освободителното българско дѣло, когато една шепа юнаци българе-опълченци и руси сж се борили отчасно-юнашки срѣщу многочислена турска войска и какъ сж удържали Шипчанския проходъ, отъ който е зависѣлъ твърдѣ много понататъчния ходъ на войната.

Това сж били херойски дни. Не напраздно чуждестранната преса, като хроникираше станалото на Шипка по врѣме на тържествата, наричаше тази Шипка съ името „Българскитѣ Термопили.“

Тия тържества бидоха наречени *Шипчански*. Цѣла България взе участие въ тия народни тържества, волно, непринудено, освѣнъ нѣкои, разбира се, които гледатъ всѣкога отъ опакото на нѣщата и само отъ опакото.

Имаше други пъкъ, които не знаеха що да правятъ — да се радватъ ли или да скърбятъ.

Едно двояко чувство обземаше цѣлата почти Македоно-Одринска емиграция — на тжга и жалость.

Тѣ знаеха, че, когато България празднува, отвъдѣ ставатъ грозни дѣла, пакъ такива, които прѣдизвикаха прѣди 26 г. Априлското-възстание и клanетата, както и ужасиитѣ на една, макаръ и Освободителна, война.

И скърбѣше македонецътъ . . . Цѣли двѣ недѣли се развѣваше изъ Софийскитѣ улици македонското знаме съ траурна лента.

—

А ето че, едва почнати великитѣ и сждбоносни тия тържества, отъ Македония ни дойде вѣстьта: — „Македония възстанала!“ —

Обществото, и така раздвижено отъ мирнитѣ събития на Шипка и дохождането на високи гости и заслужили ветерани, при тая вѣсть, се вцепени. — Какъ? — Възстанние въ Македония?! — И сега!? — Всѣки се питаше. А питатъ ѣе и още. — — Неочаквано ли всичко туй стана, изненадали нѣкого тази вѣсть? — Всѣкого! Никой не очакваше това, дори и този, който е въ течението на работитѣ отвъдѣ.

Тъй непрѣдвидено идатъ понѣкога събитията.

Можеби, да не му бѣше врѣмето. Ние ще се съгласимъ даже, че е така, че не му бѣше врѣмето. Обаче, прѣдъ извършения народенъ актъ ние сваляме шапката си и се прѣкланяме.

—

Като четемъ историята на всички революции и възстания, ние виждаме, че почти всички тия важни събития народни сж ставали неожидано. Опрѣдѣлишъ дата, опрѣдѣлишъ день, а, отъ друга страна, тамъ нѣйдѣ, въ нѣкое село или паланка, поради откриване на оржжия или поради прѣдателство, или поради нечувани голѣми насилия, избухналъ внезапно пожарътъ. То е искра най-напрѣдъ; но тя е, която турне въ огжнь цѣла страна. Тъй стана и въ Македония. Пжтеле и Рѣсенъ бѣха начинателитѣ на това, което по-послѣ се извърши отсамъ и оттатъкъ Вардаръ; то продължава още, то ще продължава до край.

Македония нѣ е цѣла възстанала, не е и половината, не е и третята ѝ часть. Но заченатото тамъ отъ четвъртината ѝ население е толкова велико и народно дѣло, толкова при-сърдце и на другитѣ три четвърти, за да не останатъ тѣ безучастни къмъ позива на братята си.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Обаче, това обстоятелство, че само една часть е на крακъ, дава поводъ на нѣкои да мислятъ, че възстание нѣма, щомъ като още нѣма една массова повсемѣстна революция.

Че нѣма революция въ Македония, това е фактъ. Но че въ Македония има възстание, и това е фактъ. По принципъ за една революция массова, противницитѣ на днешното възстание умаловажаватъ и дори отричатъ значението на развиващитѣ се събития.

Кой би билъ противъ една массова революция, ако тя можеше изведнажъ да се осѫществи? — Но ние сме на мнѣние, че и да можеше да стане една такава революция, тя щеше да стане по сѫщия пѫть, по който се развиватъ сегашнитѣ събития, сирѣчъ, че прологътъ на такава една революция е всѣкога едно частично възстание.

Ние допускаме, че можеше и сега даже да стане една такава революция, слѣдъ възстанието, ако не се прѣчеше отъ страна на противния лагеръ, ако и тукъ и тамъ нѣ бѣше влѣзълъ червея на раздора, ако нѣмаше онуй разцепление, което е плодъ на една 15-мѣсечна безумна борба, основана не на принципални различия, а на лична умраза и частни амбиции. Ние ще се повърнемъ върху тѣзи въпроси въ другитѣ книжки на списанието. Сега само хроникираме събитията съ едни бѣгли забѣлѣжки.

Впрочемъ, различие въ принципитѣ има, както и казахме по-рано, но тия принципи сѫ толкова далечъ отъ тия, които имаме ние по въпроса, колкото е далече едното око на човѣка отъ другото. Ние всички желаемъ едно и сѫщо нѣщо — революцията. Едни мислятъ, че съ частично сериозно възстание ще се дойде до революцията; други искатъ революция безъ встѫпление. Встѫплението е различието. Това встѫпление стана: можемъ сега да се разберемъ.

Пъкъ ние и вѣрваме, че сѫщо тъй ще постѫпѣха въ случая и противницитѣ на днешното движение, защото туй щѣше да имъ се наложи отъ обстоятелствата, съ които щѣха да извиняватъ своето отстѫпление отъ принципа си за массова революция. Тѣ знаятъ твърдѣ добрѣ, че, при ония условия, въ които е поставена страната, не е възможна изведнажъ массовата революция; тѣ знаятъ твърдѣ добрѣ, че въ революционнитѣ работи има непрѣдвидени случки, които даватъ съвсѣмъ другъ ходъ на тия работи; тѣ знаятъ още много нѣща, които сѫ ги вършили сами, а сега упрѣкаватъ други въ сѫщото и даватъ оная знаменита окржжна телеграма, която ще остане историческа, памятна въ аналитѣ на Освободителното дѣло. А защо всичко туй, като стоятъ тъй работитѣ? — Защото личнитѣ си амбиции поставятъ по-горѣ отъ интереситѣ на роба и дѣлото! Подхлъзнешъ ли се по наклонна плоскость, мѫчно можешъ се спрѣ. Тъй и хората, които отричатъ всеизвѣстната провѣрена и подтвърдена отъ външни, незаинтересовани лица, истина, че има възстание, тръгнали веднажъ по тоя пѫть, не се спиратъ. Тѣ извършиха една непростителна грѣшка, като се опълчиха противъ настоящето движение, защото, при апатията, която сѫществуваше, прибави се и недовѣрието, когато сѫ нужни и симпатитѣ и довѣрието на българското и Европейското общества, нужни, особено въ тия дни на кървава и свята борба оттатъкъ Рила.

—

По старъ навикъ, Турскитѣ военни власти усмиряватъ възстаналитѣ, като горятъ жилищата имъ, убиватъ немощнитѣ жени и дѣца,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

опустошаватъ християнскитѣ заселища. Мѫжетѣ сѫ по горитѣ; а едни отъ женитѣ избити и обезчестени, други пъкъ забягватъ прѣзъ границата въ България съ дѣцата си. Отчаяно е положението на тия нещастници, останали безъ покривъ, безъ хлѣбъ, безъ топло облѣкло на студа. А такива сѫ много. Новинитѣ, които ни даватъ ежедневнитѣ и седмични вѣстници, както и нашитѣ свѣдения говорятъ, че въ с. Рила, по планината, въ с. Кочариново и Дупница, тъй сѫщо и въ Кюстендилъ, има около 1000 бѣжанци дори отъ Воденско. Потърсили тука, въ братска страна, спасение, по-студено и отъ зимния вече студъ ги смразява хладината и апатията на българското общество и суровщината на българското правителство. Нѣма ли за тѣзи хора състрадание и милость? Събиратъ се помощи ужъ. Дѣ сѫ? — Бѣжанцитѣ старци, жени и дѣца пакъ стоятъ гладни, голи, боси, нестоплени и чакатъ помощьта на братята си.

Въ Кюстендилския Окржгъ тия клетници страдаятъ и просятъ, българския народъ не иска да знае за тѣхъ.

Ние правимъ апелъ: събранитѣ помощи да се дадатъ часъ по-скоро и да се употрѣбятъ въ полза на тия окаяници, на които е казано, че помощи се събиратъ.

Стига се е вече чакало!

Ние правимъ апелъ и къмъ Народното Събрание, което отпусна 10000 л. въ полза на Мартиника, да гласува една нѣколкохилядна помощь и за тия злополучни безпомощни българе, жертви на турската управа. Ние мислимъ, че съ това Н. Съб. ще извърши единъ високопатриотически актъ.

—

Зимата е вече настжпила, а оттатъкъ Рила борбата срѣщу тирана продължава.

Саевъ, Левтеровъ, Стояновъ, Дървинговъ, Димитриевъ и още много самоотвержени борци развѣватъ знамето на свободата по Пиринъ и Бѣласица, безъ да ги е еня, що щѣлъ да каже този или онзи вѣстникарь, що щѣли да кажатъ зарадъ тѣхъ злобата и ненавистьта. Като знаятъ, че тѣхнитѣ дѣла принадлѣжатъ на оцѣнката на бждащето, тѣ и не мислятъ даже, що говорятъ за тѣхъ разрушителитѣ и отрицателитѣ на всѣко добро начинание. Има хора, за които нищо свято нѣма тукъ долу на земята; има хора, които, като сѫ обзети отъ скептицизъмъ въ своитѣ собствени дѣла даже, вдъхватъ и на окржжащитѣ ги тоя духъ на невѣра и отрицание. Има хора, които, както бухалитѣ не могатъ да изтърпятъ свѣтлината, сѫщо тъй не могатъ да гледатъ отъ лицето на нѣщата; има хора, чийто девизъ е „разрушавай“, но не и „гради“; има хора, които въ всѣко чуждо нещастие намиратъ своето щастие, на които злорадството е насжщна нужда, съ която си духътъ подновяватъ — за нови проповѣдничества на развала и безумни караници.

Българския климатъ е наплодилъ днесь такива хора, които, като червеи, въвоняватъ и най-благитѣ, най-свѣтлитѣ стрѣмления народни!

Такива хора днесь хвърлятъ камъни върху отечеството си, което е за тѣхъ празднa дума безъ смисъль и значение!

А пустъ звукъ ли е думата „Отечество“? — Отвъдрилскитѣ херои подвизи извършватъ въ името на това отечество; за тѣхъ то има дълбокъ смисъль и значение. — Хвала имъ!

—

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Въ една отъ многото битки, които сж станали до сега, именно при Бистрица, е билъ раненъ въ дѣсния кракъ генералъ Цончевъ, който, слѣдъ двукратно интерниране, можа да се измъкне отъ погледитѣ на полицията и, прѣди единъ мѣсецъ, бѣше заминалъ въ вжтрѣшностьта, прѣоблѣченъ въ женски дрѣхи. Взелъ участие въ нѣколко сражения, той, душата и водача на настоящето движение въ Македония, се е билъ като истински войникъ. Блазе на тая страна що е родила този самоотверженъ синъ, хвала на онзи градъ, който може да се гордѣе съ такъвъ великъ гражданинъ. Ние, прѣди движението, му не симпатизирахме, като го подозирахме въ обвиненията на противницитѣ му, че билъ царедворецъ и пр.; но сега, подиръ като видѣхме дѣлата му, които доказватъ, че той наистина обича отечеството си и дѣлото, за което ратува, че той не само на думи, но и на дѣло е истински македонски революционеръ, че той е готовъ да се жертвува за свободата на поробенитѣ, у насъ всѣко съмнѣние изчезна и ние питаемъ къмъ него сърдечни симпатии.

Прѣдъ свои приятели той е говорилъ, че населението навредъ, дѣто е билъ, не стои безучастно, че борбата ще продължи и прѣзъ зимата „á la boëre“, че въ Македония нáпролѣть се готви нѣщо велико.

Думитѣ ли на противницитѣ му да вѣрваме или дѣлата на генерала Цончевъ? —

Дѣлата говорятъ за човѣка най-краснорѣчиво.

—

Нараняването на Цончева, връщането на Донча, както и нѣкои други, зарадва враговетѣ на възстанието, които протриватъ ржцѣ отъ удоволствие, казватъ: „Възстанието е свършено вече“ и говорятъ за него като за миналъ, свършенъ фактъ.

Туй е характеристично: досущъ партизански!

Дончо войвода е пакъ заминалъ; генералъ Цончевъ, слѣдъ оздравяването на раната му, пакъ ще замине, а тия хора твърдятъ самодоволно за свършека на едва започнатото.

Цѣлата незаинтересована и заинтересована Европейска преса потвърдява фактитѣ, провѣрени отъ тѣхни специални кореспонденти, у насъ, обаче, се намиратъ дързки хора да играятъ съ святото дѣло, като харлекинъ на въже.

Но, при все туй, когато кучетата лаятъ, керванътъ си върви — трудно, наистина, бавно, но сигурно. Зжбенето на дивитѣ газетари не смущава пжтникътъ, който, макаръ и да носи камшикъ въ ржка, не иска да си послужи съ него, а съ съжаление гледа на дърленето имъ . . .

—

Г-нъ Ст. Михайловски, слѣдъ послѣдния импозантенъ митингъ въ София, на който присжтствуваха делегати отъ провинциялнитѣ М. Одр. др-ства, замина въ странство съ агитационна цѣль. Той ще обиходи по-главнитѣ Европейски столици, като Виена, Римъ, Парижъ, Лондонъ и др., ще държи сказки върху положението на християнитѣ-българе въ Турция, ще се срѣщне съ много знаменити личности на западна Европа, ще апелира прѣдъ обществ. мнѣние и ржководящитѣ кржгове за подобрение участьта на Македоно-Одринци, като имъ се дадатъ реформи и автономность по чл. 23 отъ Берлинския трактатъ. Ние се надѣваме, че г. Ст. Михайловски ще изпълни мисията си отлично и ще спечели поддържката на западно-Европейскитѣ държави,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

за да се застжпятъ за каузата на македонскитѣ християни. Споредъ в. „Information“, той е билъ вече въ Виена, ходилъ е въ М-ството на Външ. работи, срѣщналъ се е съ нѣкои професори и учени, и е държалъ рѣчь прѣдъ членоветѣ на др. „Балканъ“. По този поводъ руския в. „Свѣтъ“, органъ на генералъ Комаровъ въ Петербургъ, ето какво пише: „Ние се чудимъ, защо прѣдсѣдательтъ на Македон. Комитетъ не иска да дойде и въ Русия; като говори за маршрута си въ западна Европа, той нищо не споменва за едно пжтуване изъ Русия, която е готова да спомогне съ пари, тоестъ, материално и морално на нашитѣ славянски братя — македонцитѣ; съ що сме дали подозрѣние ние, за да се отнесе тъй студено и съ прѣнебрѣжение г. Михайловски къмъ насъ?“

Въ такъвъ духъ пишатъ и се отзовавatъ благосклонно къмъ мисията на г. Ст. Михайловски почти всички вѣстници на Европа и Америка, както и върху движението.

Това е една силна морална подкрѣпа на борцитѣ, които сигурно не сж очаквали такава симпатия на западъ, па даже и въ Русия, която до-вчера, чрѣзъ посланника си въ Цариградъ и неговитѣ подвѣдомствени консули, насърдчаваше изтрѣблението на революционеритѣ. Този обратъ е настаналъ благодарение на туй обстоятелство, че възстанието е сериозно и че не дѣца си играятъ съ огжня, а мжже възрастни, тактици военачалници, които сж размислили добрѣ що вършатъ и какви сж отговорноститѣ имъ прѣдъ настоящето и бждащето—главно.

Прѣдсѣдательтъ на Върх. Мак.-Одрински Комитетъ е напусналъ вече Виена и е отишелъ другадѣ, навѣрно въ Парижъ. Тамъ той ще намѣри по-добъръ приемъ, отколкото въ Виена.

Добрѣ е, ако г. Михайловски посѣти и великата славянска държава; тамъ той ще постигне по-голѣми резултати отколкото съ обиколката си на западъ. Тази послѣдната пжкъ въ дипломатическо отношение е много важна, и, ако ние тука съ общи усилия, както и отвъдненци, удържимъ до-край борбата, ако ние забравимъ егоизма си и личнитѣ ни материални интереси въ тия велики дни, то Македонския въпросъ ще бжде поставенъ на зелената маса за окончателно разрѣшение и уреждане.

—

Както четемъ въ сжщия Виенски вѣстникъ, една италиянска доброволческа чета отъ около 200 души щѣла да замине за Македония. Като съобщава това в. „Information“, казва: при извѣстието за тази чета волентири, нѣма да остане назадъ и генералъ Гарибалди, синъ на знаменития италиянски патриотъ, а ще замине и той да се бори за свободата на Македония.

Другъ вѣстникъ съобщаваше, че и руски доброволци се готвятъ да заминатъ къмъ родината ни, за да се биятъ срѣщу турчина за — Свободна Македония.

Само ние, Македоно-Одринскитѣ емигранти, се не засрамихме отъ тия славни и доблестни людье, па и отъ себе си, та да заработимъ за онеправданата ни татковина. Чакаме султанътъ да я освободи. Чакаме свобода на готово. Пфуй! — Кална емиграция и още по-кални нейни водачи! . . .

Диогенъ.

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Година I Ноември 1902 г. Кюстендилъ. Книжка II.

СВЯТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Послѣдния часъ на дѣдо Илю-войвода.

(Споредъ единъ очевидецъ)

Не единъ, не двама, не трима — цѣла плеада отъ народни борци бѣ народила нашта майчиния. Повечето отъ тѣхъ сж измрѣли: едни по балкани, други по тъмници или въ заточение, трети на вѣсила, четвърти мжченически, а пети — доживѣли Свободна България, стари вече, немощни — прѣкарали и прѣкарватъ въ нищета.

А все пакъ, тия послѣднитѣ се считатъ щастливи, че сж видѣли съ очитѣ си, дочакали туй, за което сж се борили нѣкога, видѣли, та макаръ и на половина, постигнатъ идеялъ.

Наистина, има нѣщо трогателно въ това прѣживѣно и доживѣно, въ това дочакване да видишъ осжществена мечтата ти.

Такива ратници и днесь е народила и ражда майка Македония.

Ще видятъ ли тѣ съ очитѣ си това, за което се днесь борятъ оттатъкъ Рила, по Пиринъ и Бѣласица, ще доживѣятъ ли Свободна Македония?

Уви, малцина, твърдѣ малцина!

Повечето отъ тѣхъ ще загинатъ по горскитѣ усои и планински скали, и тия сж честити, че ще умратъ за — отечеството.

Но не грѣбва да се забравя: бащата на тия ратоборци, родоначалникътъ имъ, първия македонски войвода, който е *хайдутувалъ* по гори и планини и отмъщавалъ на турци за нанасяни кръвни обиди и сторени турски злодѣяния, за петь-вѣковна робия, е дѣдо Илю-войвода (изъ Пиянеца), който прѣзъ 1897 г. умрѣ въ Кюстендилъ, на 93-та годишната си възрасть.

Пиянецъ и Разлогъ....

Ето двѣ имена, при произнасянето на които мене ме обзима неволенъ трепетенъ възторгъ и ми се поревне да хвъркна и полѣтя къмъ тѣхъ, тия дивни планински кътове, убѣжища — прѣзъ вѣковетѣ на робството — за свободата, живѣла тамъ като царица безъ тронъ и корона.

Не веднажъ сж тѣ възставали и туряли въ трепетъ турската империя.

Въ тия мѣста, прѣди 60 год. и цѣли три десетилѣтия, е бродилъ славния дѣдо Илю, защитникъ на християни и сиромаси, плашило за турци

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

и чорбаджии, по-лоши отъ агитѣ. Сега азъ нѣма да разказвамъ за юначествата и живота му: не единъ и двама български писатели ще опишатъ подвизитѣ на този великанъ. Ще разкажа само туй, което видѣхъ и прочувствувахъ при смъртния часъ на безсмъртния родолюбецъ.

Простъ, неученъ до безграмотность,—какъ, какъ, Боже мой! съдбата него избра да бѫде онзи, който живѣ и се бори, като вдъхновенъ свише, за поробено, осрамено, охулено сѣмейно огнище и унизена народна честь; какъ, какъ съ можели да вирѣятъ (и то тогава — прѣди единъ вѣкъ!) въ тая проста, но свята глава такива планове и мечти за свободно и честито отечество?!

Азъ се чудя и днесь. — И всѣкога, когато срѣщнехъ стария ветеранъ изъ улицитѣ на родния ми градъ, съ камшикъ въ лѣва ржка, съ генералски лампади на панталонитѣ, побѣлѣлъ, ала сé тъй гордъ, юначенъ, азъ се спирахъ и гледахъ го, гледахъ го, ненагледвахъ му се . . . Като нѣкой древенъ херой, той крачеше спокойно, стоически спокоенъ — за миналото си . . .

Старъ, покритъ съ рани отъ куршуми въ битки, съ една ржка осакатена — дѣсната, дѣдо Илью на старини 20 години поживѣ на свобода — въ освободения македонски градъ, Кюстендилъ.

Ала съ когото и да се срѣщнеше — офицеръ билъ той, министъръ билъ, князъ билъ — слѣдъ обикновената си псувня (зеръ, той не бѣ яко доволенъ отъ българскитѣ управници!) — съ когото и да се срѣщнѣше, казвамъ, първата му дума биваше: „Айде, бре, айде! кога ке освободите Македония? Още ли чекате? — Да ви — незнамъ що! . . .“

Неможейки по-вече да ходи, боленъ тѣломъ, той бѣше духомъ здравъ, въ тая смисъль — че той не забравяше, какво е билъ нѣкога, а какво е сега — безсиленъ старецъ, скапанъ отъ рани и болки.

И прѣнасяше всичко търпѣливо, юнашки.

Най-много го болѣше, обаче, чувството за поробения му край, че той не може нищо повече да стори за онази страна, съ която — и слѣдъ единъ кръстоносенъ походъ, Освободителната война — се подгавриха.

Па псуваше . . . Псувнята му бѣше разтухата.

Душевно, дѣдо Илю остана вѣренъ на себе си; духомъ той бѣше всѣкога въ Македония, по гори и планини, — което показва и прѣдсмъртната му агония.

Не неочаквана дойде смъртьта на този, за когото българи и турци казватъ и сега, че куршумъ го не ловѣлъ; напротивъ, смъртьта му се очакваше изъ день въ день, и азъ, старъ неговъ другарь, постоянно го спохождахъ.

. . . То бѣше прѝвечерь. Въ стаята владѣеше тишина. На пода на стаята въ лѣгло лѣжеше болникътъ и отъ врѣме на врѣме изохкваше.

Болѣстьта му въ черния дообъ, придобита въ младини, въ врѣме скитането му по горитѣ, тѣзи дни се бѣ усилила и болникътъ бѣше подтекълъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Единъ часъ прѣди смъртьта си дѣдо Ильо бѣ въ пълно съзнание, ала, страдащецъ отъ болкитѣ си, нищо не приказваше мълчеше си и по нѣкога ни погледваше. Тия погледи, впрочемъ, ни говорѣха много . . .

Когато настжпи агонията, той начна да бълнува и да се тръшка. Отдѣ се взе у него тази енергия?

Махайки съ рѫка и обръщайки се къмъ насъ, умиращия войвода викаше съ прѣсипналъ, но сѐ пакъ, високъ гласъ: «Дръжте се, дръжте ги, бре! Майкя имъ стара — турцитѣ — дръжте ги-и-и! Не бо-о-ойте се!» . . .

Ние взехме да го успокояваме. Внуцитѣ му плачеха въ стаята. Азъ стоехъ до него, надъ главата му; хванахъ му рѫката А той пакъ, слѣдъ едно кѫсо озъртване наоколо: „Напрѣдъ, момчета! браця, напрѣдъ!“ — закрѣщя.

Едва го удържахме. Азъ и всички се разплакахме; дѣцата пъкъ пищѣха . . .

И тъй- въ халюцинации за гори и балкани, за битки и сражения, за харамии и турци, за дружина и отечество, въ рѫцѣтѣ ни, съ доживотна любовь къмъ Македония и съ догробна умраза къмъ тиранитѣ ѝ, слѣдъ като му посинѣха устни и тѣло и смръзна кръвьта му, великия и незабравимъ македонски войвода заклопи очи, прѣдаде духа си на вѣчностьта. . . .

„Напрѣдъ, дружина!» — бѣха послѣднитѣ му думи.

Ахъ, тия думи, тия сладки думи! Колко ли пѫти сѫ ги произнасяли тѣзи сега нѣми уста? . . .

Макаръ и на смъртно ложе и 93-годишенъ старецъ, Ильо войвода умрѣ като истински войникъ на поле брани. — Да, той ни окуражи!

И при смъртьта си, той остана вѣренъ на цѣлия си труженически животъ.

Градътъ Кюстендилъ изпрати съ подобающи почести, тържествено смъртнитѣ останки на славния си съгражданинъ до вѣчното имъ жилище.

Тия останки сѫ вече прахъ и тлѣнь, червеи разяждатъ черепа на Македонския народенъ херой, на хвърковатото и неуловимо горско пиле, както народътъ дѣдо Иля наричаше . . .

Днесь, край самитѣ врата на Кюстендилскитѣ гробища стърчи единъ надгробенъ стълбъ отъ грубъ и недодѣланъ камъкъ, съ надписъ: «Тукъ почива дѣдо Илько воевода.»

Това ли заслужава този титанъ?

Уви, ние, българитѣ, не знаемъ да цѣнимъ и тачимъ великитѣ си и заслужили наши люде!

Ако войводата Илю бѣше нѣкой френски или италиянски, или даже ромѫнски херой, одавна въ отечеството му ще се издигаше величественъ памятникъ — за назидание на потомствата.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

И прѣдставете си, четецо, бѫдащия дѣдо-Илювъ памятникъ: Той — върху високъ гранитенъ пиедесталъ — въ хайдушка воеводска фустанела — така, както сте го гледали на визитенъ портретъ.

Какъвъ дивенъ памятникъ, нали?

Уви! — Гробътъ на Раковски буренясалъ, на Любена и дѣдо Славейкова сѫщо, гробътъ на Левски не знаемъ дѣ е, на Иля-войвода направихме *турски* гробъ, а на хилядитѣ други борци, като Каблешковъ, Бенковски, Кѫнчевъ, Воловъ и др. дори и имената забравихме . . .

— Мизерно поколение, недостойно поколение!

Но, при все това: «Тозъ, който падне въ бой за свобода,
«Той не умира! . . .

Духътъ и имената не ще погинатъ, не ще умратъ никога на тия ратоборци!

„Напрѣдъ, дружина!“ . . . . . .

И днесь ми звучатъ като химнъ тържественъ, химнъ свещенъ тия старчески прѣдсмъртни дѣдо Илюви двѣ слова . . .

К-лъ. *И. Д.*

Изъ „Робски сълзи.“

I.

Борецъ.

Върви борецa — нищо го не стрѣска:
Гигантъ е той гранитенъ прѣдъ бѣдитѣ,
Пушкала страшни го неплашатъ днеска —
Не плаши се отъ силнитѣ на днитѣ! . .

Ни вихри свѣтски, люти, буреносни,
Нито кинжала страшенъ на злодѣйца,
Нито зандани мрачни, непоносни
Не спиратъ пѫтя труденъ на борецa! . .

Върви, върви напрѣдъ и се не спира!
Отъ ножа остъръ, отъ тиранска злоба
Не стрѣска се — въ тѣхъ прѣчка не намира
И нищо днесь не е за него гроба!

Върви той и веригитѣ строшава
На робство безчовѣчно, диво, тежко,
Додѣ сърдце му бий, животъ дарява,
Додѣто въ него чувство грѣй човѣшко . . .

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

II.

Македонски емигрантъ.

Немилъ-недрагъ, измжченъ въвъ чужбина,
Изнуренъ отъ лишеня, гладъ и студъ,
Съ въздишка горко ро́дина спомина —
За отмъщенье става като лудъ! . . .

И спомня си той грозната картина:
Низамъ проклетъ съсъ голъ въ ржката ножъ,
Въ гърди забитъ на мила му Катина. . . .
И кипва, пламва въ него сила, мощь!

„Тиранино, жената ми загина“ —
Извиква той като тигъръ разяренъ:
„Но туй не ще ти туку тъй отмине —
Ти смѣтка ще дадешъ за сичко менъ! . . .“

И като титанъ величественъ, безстрашенъ,
И съ огнено сърдце, съсъ погледъ въ жаръ,
Се впуща въ бой неравенъ, бой ужасенъ —
Да сложи кости той прѣдъ святъ олтарь! . . .

Б. Гологановъ.

Асѣноградъ.

Засвири бойната тржба!

Засвири бойната тржба:
На подвигъ днесь зове тя насъ
За люта кървава борба —
Настжпилъ е послѣдний часъ! .

Скочилъ е нѣмий робъ навредъ
Противъ озвѣрений тиранъ,
Противъ хомота черъ проклетъ
На тозъ безчестенъ агарянъ!

Балкана днесь е неговъ братъ,
Кждѣто воленъ ще умрѣ:
Ни студъ, нито ужасенъ гладъ,
Ни нищо вечъ не можъ го спрѣ!

Кинжала хваналъ здраво той,
Пристжпя гордо — сѐ напрѣдъ
И спуска се въ неравенъ бой,
Върви напрѣдъ и все напрѣдъ!

Облѣнъ въвъ кърви до глава,
За волность, правда, свобода,
За свойтѣ стжпкани права
Готовъ е да умрѣ—всѣгда! . . .

Засвири бойната тржба:
На подвигъ днесь зове тя насъ
За люта кървава борба —
Настжпилъ е послѣдний часъ! .

Македония.

Н. Димитровъ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Славянско несъгласие,

отъ

Ст. михайловски.

(Продължение и край).

*
* *

Нашия неприятель е германецътъ, този, който е казалъ: Man muss die Slaven an die Vand drucken![1])

Наши неприятели сж съотечественицитѣ на този Момсенъ, който, по поводъ на Австро-Чешката разпря, изпращаше въ Виена слѣднята телеграма:

„ — На чехитѣ и на славянитѣ въобще трѣбва да се противопоставя този единъкъ аргументъ — камшика! — “

Каквото можемъ да очакваме отъ нѣмската безочливость, уви, ние го знаемъ твърдѣ добрѣ. Не ще забравимъ, че двѣ седмици послѣ клането на сто и пегь-десеть хиляди арменци, императорътъ Вилхемъ II изпрати на Босфорския Калигула ордена на Черния орелъ, придруженъ съ едно саморжчно писмо.

Ние познаваме много добрѣ възгледитѣ на тевтонския монархъ за югославянитѣ; тѣзи възгледи бѣха формулирани съ такава многозначуща грубость отъ Берлинскитѣ драскачи:

„ — Славянскиятъ елементъ трѣбва да остава всѣкога на втори планъ въ Балканския полуостровъ. — “

Не се осмѣляватъ още да кажатъ, че южнитѣ славяне сж привременно само населени въ Европейска Турция, и че трѣбва да бждатъ изгонени. Но и туй ще дойде.

Въ Виенския парламентъ Волфовци и Шенерерци не се церемонятъ да ни кажатъ туй, което мислятъ за бждещето ни. — „Отъ древни врѣмена славянинътъ е билъ създаденъ да се подчинява, а тевтонецътъ — да повелява! Славянската раса е една долня раса!“ — заявяватъ тия умразни и повилнѣли законодатели.

Разумѣва се, че прѣвъзходна раса е германската раса.

Това прѣвъзходство — Позенскитѣ поляци го изпитватъ понастоящемъ.

Този дързъкъ самохвалецъ, който управлява Германия, потвърди — въ една скорошна рѣчь,[2]) че германизацията на Полскитѣ провинции се налага, че Прусия не трѣбва да отстжпя прѣдъ никаква жертва, за да *се постигне тази цѣлъ*, че успѣхътъ на антиславянския кръстоносенъ

[1]) Славянитѣ трѣбва да бждатъ притиснати о стѣната.
[2]) Рѣчьта въ Марийнбургъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

походъ е едно условие Sine-qua non[1]) за окончателното тържество на пангерманизма!

Et nunc erudimini.[2])

Наблюдаващецъ тъй нѣщата, както сж си, единъ Парижски вѣстникъ казва: това не е ни по-вече ни по-малко, освѣнъ едно подбуждане къмъ гражданска война — подстрѣкаване, което този пжть иде отъ висотата на пруския тронъ!

. . . Австрия — аванъ-гардътъ на Германия — се докопа недавна до двѣтѣ славянски провинции, Босна и Херцеговина, подъ претекстъ да въведе тамъ реда.

И ние знаемъ прѣкрасно, какво нарича Австрия *въвеждане редъ*.

Да, каквато и да бжде нашата умраза къмъ турското владичество, каквото и да бжде прѣзрѣнието ни къмъ този безстиденъ властелинъ, когото Гладстонъ бѣше нарекълъ Червения Падишахъ, — любовьта къмъ истината ни налага длъжностьта да признаемъ, че режимътъ, въведенъ отъ баронъ Калай въ Босна, е най-лошия отъ всички деспотизми, — ученния деспотизъмъ дългоржкия деспотизъмъ, крѣпкия, неуморния и нѣмия деспотизъмъ, маскирания деспотизъмъ, деспотизма на меденитѣ думи и скришнитѣ жестокости.

Турчинътъ е грубянъ; той ще ви докачи, ще ви ограби, ще ви убие.

Но турчинътъ не всѣкога сполучва да умъртви волята, не всѣкога сполучва да зароби душата; той не всѣкога сполучва да подчини ума.

Дѣлото на баронъ Калай нѣма нищо общо съ турскитѣ приеми. Нито кръвь проляна, — нито тѣлесни наказания. Вмѣсто туй, конфискуватъ ви имуществата, съсипватъ ви, докарватъ ви до просия, насилятъ ви да емигрирате — безъ да можете каза вие, какъ се е случило всичко това. А това се казва сухъ деспотизъмъ безкръвна гилотина.

Вие сте православенъ, вие сте мюсюлманинъ, — вие сте ipso facto[3]) единъ опасенъ човѣкъ, единъ непрiятель на Австро-Унгарската монархия. Баронъ Калай има непогрѣшими силогизми, за да ви докаже очевидностьта на работата . . . По единъ или другъ начинъ, той ще ви турне кракъ, за да изчезнете: Негово Римоапостолско Величество ще ви бжде признателенъ, ако направите туй съ по-възможности по-малъкъ шумъ.

* * *

Да, Австро-Германската политика се стрѣми да ни възкръси робството, което намѣри своя край при прѣвземанието на Плѣвенъ.

Да, два начина сж ненужни намъ, за да разберемъ дълга ни.

---

[1]) Безъ което не може.
[2]) И сега взимайте урокъ.
[3]) Слѣдователно.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ние сме искрено привързани на тази Русия, която ни направи това, което сме, която проля кръвьта на своитѣ чада, за да ни изтегли изъ едно унизително робство.

Ние полагаме катадневни усилия, за да задържимъ и подкрѣпимъ тѣснитѣ връзки, които съединяватъ нашата страна съ руския народъ. Тѣзи връзки сж неразрушими, защото тѣ бидоха цементирани чрѣзъ цѣло едно велико историческо минало, чрѣзъ расовата и религиозна общность.

Ние говорихме неодавна за единъ малъкъ тиранъ, който мизерно се сгромоляса подъ проклетиитѣ на тълпитѣ — защото е искалъ да вкорени нѣмски вѣрвания и симпатии въ душата на Дунавския селянинъ.

Казаха, че Стамболовъ оставилъ ученици, готови да прѣзапочнатъ неговитѣ прѣдприятия.

Туй е една химерна опасность.

Отъ осемь години събитията чрѣзмѣрно доказаха устойчивостьта на славянската идея на Балканитѣ.

Русия нѣма, прочее, никакъвъ интересъ да се вмѣсва въ разпритѣ между сърби и българе другояче, освѣнъ за да посъвѣтва всѣкой единъ отъ тия два народа за справедливость, правда, умѣреность и уважение къмъ придобититѣ права.

Ние казахме вече, кои сж стрѣмленията на сръбскитѣ държавни людье, и колко тѣзи аспирации сж врѣдни за каузата на прогреса и за Македонското освобождение.

Колкото за българскитѣ *desiderata*[1]) — познати сж тѣ на цѣла Европа.

Политиката на присъединяванията никога не е била наша политика.

Македония на македонцитъ — този е нашия девизъ.

Ние искаме за тази нещастна провинция една автономия, съгласно прѣдписанията на Берлинския трактатъ.

Този трактатъ носи подписитѣ на прѣдставителигѣ на Великитѣ Сили; дипломацията е задължена сжщо така, както благородството задължава.

Отъ насъ изискватъ да респектираме Европейския миръ, цѣлостьта на Отоманската Империя, международнитѣ задължения.

Нека.

Ала не е и справедливо, щото всичкитѣ задължения да тежатъ само върху слабитѣ. Султанътъ тоже има обязаности. Тѣзи задължения той никога не е мислѣлъ да изпълни.

Срѣщу всички размишления той поставя своя собственъ резонъ, — държавния си резонъ.

А турския държавенъ резонъ знае се, докждѣ довежда; стара мюсюлманска традиция е, щото правителството да не може безъ хекатомби. (V. Berard). Щомъ арменцитѣ почнатъ да се безпокоятъ, колятъ ги; въ

[1]) Възжделения.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

деньтъ, когато македонцитѣ създадатъ неприятности, застрѣлватъ ги, накълцватъ ги.

Европа може да ни иска всички жертви; но тя не ще може да изисква отъ насъ да останемъ съ скръстени ржцѣ прѣдъ мжченето на братята ни.

Срамътъ не е наложителенъ!

Съ всичката строгость може единъ народъ да се съвѣтва на търпѣливость — когато той има да се разправя съ единъ *добръ тираninъ*, както казва Ренанъ.

Ала произволътъ, жестокоститѣ, злоупотрѣбленията на администрацията, насилията на пашитѣ не могатъ да образуватъ никога едно сносно управление.

На дипломатитѣ, които се стараятъ да намѣрятъ единъ modus vivendi[1]) — между Абдулъ Хамида и неговитѣ поданици — ние ще отговаряме винаги, че тѣ търсятъ рѣшението на една нѳ неразрѣшима проблема, отколкото квадратурата на окржжността.

Хамидовото управление е управление на асомади.

Както е и казалъ единъ французки публицистъ, за спасението на *Халифата*, настоящия султанъ се е принудилъ да дойде отново до *„истинскитѣ правителствени принципи“*: само мюсюлманинътъ има право на сжществуване! Немюсюлманитѣ, пощадени отъ великодушието на побѣдителя, сжществуватъ само чрѣзъ благосклонността на Господаря. Правото имъ на живѣние е за тѣхъ единъ щедъръ подаръкъ, всѣкога несигуренъ, винаги отмѣнимъ. Когато, *«поради грѫшката на тѫзи псета»*, Халифътъ бжде принуденъ да прави изборъ между тѣхното погубване и безопасността на империята — никакво колебание не е позволено.

. . . А безпечността на своята империя Хамидъ съзира въ тази настървена опозиция на прогресивното развитие на християнскитѣ общини.

Въ неговия умъ тази еволюция на християнитѣ е едно безпрѣстанно застрашаване за Отоманската династия. Трѣбва, прочее, тя да бжде спѣвана, непрѣменно.

« — Мохамеданецътъ, — казва единъ френски историкъ, е упорито-противенъ на всѣко измѣнение; за него по-доброто е врагъ на доброто, а добро е винаги това, което сжществува. Той е и днесь такъвъ, какъвто е билъ въ епохата на султанъ Баязита: свиренъ, люгъ, оглупѣлъ отъ фанатизъмъ и невѣжество, неспособенъ къмъ никаква умствена работа. Като Китай, империята на османлиитѣ е безвъзвратно неподвижна, фатално неизправима.

Туй състояние на нѣщата не е тайна за оногози, когото арменцитѣ наименуваха Алчакъ Падишахъ.[2])

---

[1]) Начинъ на живѣние.

[2]) Доленъ Падишахъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— Що да се направи, за да се уголѣматъ шансоветѣ за дълготрайность? се пита сегашния шефъ на Правовѣрнитѣ . . . Какъ да се прѣдпазимъ отъ българина, отъ арменеца, отъ гръка, — които сж по-изкусни отъ насъ, по-лесно се цивилизоватъ, — които слѣдователно скоро биха ни надминали въ пжтя на прогреса — ако тѣ станѣха господари на сждбинитѣ си?

Какво да се прави? — Ей Богу, та туй е съвсѣмъ лесно! Трѣбва да принудимъ християнитѣ да спратъ съ тѣхното надпрѣпускане къмъ благосъстояние, трѣбва да прѣдварimъ тѣхнитѣ домогвания, прѣпятствувайки на националното имъ повдигане. Всѣка реформа, обѣщана подъ натиска на Европа, е нула, защото, иначе, тя би имала за слѣдствие да постави исляма въ властьта на християнството.

Такава е новоотоманската доктрина, такава е политиката, която доби надмощие въ Илдъзкия палатъ.

Подла политика, клета политика, политика, диктувана отъ най-долното и най-прѣзреното чувство — злобната завистъ . . .

Тази политика именно направи отъ турската армия една орда отъ кръвопийци.

Познати сж произшествията въ Марашъ по врѣмето на смутоветѣ въ Армения.

Жени и дѣца биваха набучвани на щикове, избивани и опичани отъ войницитѣ на редовната турска армия; офицеритѣ присжтствуваха, безчувствени, при тая готварница.

„— Изпърво убивайте», крѣщѣше турския генералъ въ улицитѣ на единъ градецъ: «слѣдъ това ще обирате!»

Пещанскитѣ евреи-журналисти утвърдяватъ, че, слѣдъ тази епоха, султанътъ и приближенитѣ му сж се поправили . . .

Вълчо покаяние! Добрия Ла-Фонтенъ за него е забравилъ да ни поприкаже.

А ето го туй разкаяние. Ще цитираме една депеша, която Парижскитѣ и Лондонскитѣ журналисти публикуватъ:

— За прѣслѣдване на македонскитѣ банди, турскитѣ власти връзватъ жени и старци-християни едни за други и ги принуждаватъ, подъ ударитѣ на камшика, да вървятъ прѣдъ заптиитѣ, когато тия послѣднитѣ започнатъ да се сражаватъ съ четитѣ. Тази прѣграда отъ меса християнски е употрѣбявана сега отъ турцитѣ въ Кукушъ и въ Крецово. — (La Voix nationale, jeudi, 8 mai, 1902.)

Камбизъ я до-толкова прѣкаляваше!

При това, отговорностьта на Хамида за всичко туй не е тайна за нещастнитѣ македонски населения.

Всѣкой знае, че той е начинателя и главния подбудитель на всички пусии и злосторничества, на всички убийства, на всичкитѣ обири.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Всѣкой знае и всѣкой го казва, че *той* така иска, *той* е това заповѣдалъ.

— „Царьтъ позволява да ни убиватъ! Султанътъ е нашия *давайджия*!“ — казва селянинътъ на своя кратъкъ печаленъ говоръ.

Ала край има за всички нѣща, дори и за търпѣнието на *раитѣ* — при прѣнасяне обидитѣ.

И единъ хубавъ Божи день тия *раи* си кажатъ: — Ние страдаме, защото търпимъ! Трѣбва да се боримъ! Всѣко избавление е плодъ на една люта и упорита борба . . .

Правото на бунтъ става тогава най-свещено право.

* * *

Ще сполучимъ ли въ тая върховна борба?

Да, ако бѫдемъ съединени.

Не, ако разногласията парализиратъ нашитѣ усилия.

Българи, сърби, черногорци, македонци длъжни сѫ да забравятъ своитѣ вѫтрѣшни подраздѣления и да се хвърлятъ върху общия врагъ — послѣдователя на исляма.

Не се касае да рѣшимъ, кой ще наслѣди болния човѣкъ; не е въпросътъ да се знае, кому ще се повърнатъ плодороднитѣ полета на Македония.

Трѣбва да се боримъ!

Македония, освободена, ще се разправя сама съ себе си, както намѣри за добрѣ.

Да се боримъ за правото дѣло, да се боримъ за цивилизацията, да се боримъ за християнството.

Македония има право на едно автономно управление.

Споредъ Берлинския трактатъ тя е свободна; трѣбва тя да стане *de facto* това, което е *de jure*.

Сърбитѣ говорятъ за дѣлѣжъ. Македония за тѣхъ е плячка, и тѣ искатъ часть отъ тази плячка.

А туй именно е едно прѣстѫпление, като се оскърбява славянството.

Въ Скопе, г. Машковъ, руския дипломатъ, повѣрва, че е длъженъ да подкрѣпя съ мощната си дѣсница шпионитѣ на Фирмилияна.

Това е една грамадна грѣшка!

А понѣкога, грѣшкитѣ, въ политиката, сѫ по-врѣдни, отколкото прѣстѫпленията.

Прѣдставителитѣ на Русия не могатъ, безъ срамъ за тѣхъ и безъ опасность за другитѣ, да се отдадатъ на вѣтрищата на съзаклятията, да прѣнебрѣгнатъ интереса на славизма, за да се занимаватъ съ братоубийствени умрази и камбанарски крамоли.

. . . Ние разбираме интимната мисъль, която е диктувала на г. Ламсдорфа постѫпкитѣ му прѣдъ Портата въ полза на Монсиньора Фирмилияна.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Краль Александровата женидба биде послѣдвана отъ едно пълно завъртване въ външната политика на Сърбия. Отъ австрийска привърженица, тази държава стана изведнажъ клиентка на Русия.

Но всѣка услуга заслужава възнаграждение.

Възнаграждението, изискано отъ сърбитѣ, бѣ поддържката на руската дипломация въ въпроса за сръбската епископия въ Скопе.

Тази поддържка биде обѣщана.

Вѣренъ на своитѣ ангажаменти, царьтъ изискá отъ султана прочутия бератъ, който урегулира положението на сръбския архиерей.

Понастоящемъ дружбата между Романовци и Обрѣновичи е любимата тема на подкупенитѣ Бѣлградски и С. Петербургски журналисти.

Туй е то историята . . . . ad usum Delphini[1]) . . . .

Въ сжщность, въ Русия се съмняватъ върху отмѣтванията на Обрѣновичитѣ; припомнятъ си миналото. Краль Миланъ бѣ сключилъ съ Австрия единъ гнусенъ договоръ; той се бѣше призналь васалъ на тази Сила; той бѣ обѣщалъ съдѣйствието си на агентитѣ на пангерманизма, които отъ своя страна се бѣха обърнали въ защитници на сръбската династия.

Рекоха си въ Петербургъ, че краль Александръ е способенъ да се възвърне по стжпкитѣ на баща си, и — искатъ да прѣдотвратятъ това нещастие.

Празднi страхове!

Антиславизмътъ никога не е пламтѣлъ дълго врѣме въ Бѣлградъ, както и въ София.

Сръбско-Австрийския заговоръ, уви, удари о скала, и краль Миланъ отиде да скрие агонията си въ Виенскитѣ госпилници.

Участьта на краль Милана — както онази на Стамболова — показа непогрѣшимостьта на народното влѣчение къмъ югославянскитѣ страни.

Политическитѣ котерии, личния режимъ, дворцовитѣ комплоти не могатъ да наддѣлѣятъ славянската душа на нашитѣ народонаселения.

* * *

Каквото и да било, дошло е врѣмето да се прѣкъсне игранието съ огжня.

Македонцитѣ присжтствуватъ на едно печално зрѣлище. Тѣхъ ги каратъ да гледатъ всѣкой день, какъ религията е простъ единъ претекстъ, за да се произвеждатъ всѣкакъвъ видъ пазарльци, разбойничества и политически шантажи.

Урокътъ е опасенъ!

И безполезенъ!

Тѣзи нещастни народонаселения не сж забравили пжтя, който води къмъ Римъ.

---

[1]) Направлявана отъ сѣверъ. (Делфинъ се именува едно сѣверно съзвѣздие). (Б. Пр.)

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тѣ не сж изумили това изкуство — печално-позорно, но съвършено износно — изкуството да запазватъ своята националность, като пожертвуватъ своитѣ религиозни интереси.

Наистина, ние нѣмаме претенцията да наложимъ на Русия една роля, която ѝ е противна — ролята на покровителка на българската народность.

За нищо въ свѣта!

Довѣрието вдигнато, благоволението унищожено — туй е строшена чаша: туй вече не се заклейва.

Ние се надѣваме — (винаги се надѣватъ хората, даже въ отчаянието) — ние се надѣваме, че въ едно по-близко или по-далечно бждеще, Русия ще дойде до по-справедливи оцѣнения за нашата национална и политическа стойность, и ще ни въздаде онуй уважение, което ни е тъй необходимо.

За въ момента — и като оплакваме загубата на рускитѣ симпатии — ние бихме искали, щото антибългаризмътъ, съ когото се хвалятъ въ Петербургъ, да не вземе формата на открито насърдчение на сръбскитѣ посѣгателства въ Македония.

Ние не виждаме що спечелва достоинството на Русия съ юнащинитѣ на г. Машкова, който се е обърналъ въ *„гавазъ“* на Монсиньора Фирмилияна, придружавайки този прелатъ въ неговитѣ странствувания изъ околноститѣ на Скопе и Солунъ . . .

При това, колкото и могуща да бжде московската поддържка, сръбското Донъ-Кихотство е твърдѣ малко опасно за българската народность.

Тамъ, дѣто лукавото гръцко духовенство не сполучи — агентитѣ-шпиони на сръбскитѣ консулства въ Скопе и Солунъ сжщо ще ударятъ о пѣсъка . . .

Обаче, когато се сѣе вѣтъръ, жъне се буря — и раздорътъ между южнославянитѣ, хитро експлоатиранъ отъ турцитѣ, ще даде, можеби, като едничъкъ резултатъ — непоправимата съсипия за славянското прѣобладание на Балканския полуостровъ.

Тълкувайки нѣкои дѣла и постжпъци на г. Нелидова — руския ексъ-посланикъ въ Цариградъ, онзи сжщия, който свърши своята дълга кариера въ Ориента съ пълно фиаско, който присжтствувà, безучастно, на нарастването на германското влияние върху брѣговетѣ на Босфора, и тръгвайки си, бѣше се провикналъ: славизмътъ е изживѣлъ!—едно френско списание даваше въ онова врѣме на рускитѣ дипломати туй внушающе наименование: *Вѣчно-измамванитѣ.*

Ние не се боимъ, прочее, да се изложимъ на укори заради надменность, давайки на *вѣчноизмамванитѣ* свѣта да направятъ повратъ.

А да упорствуватъ въ тѣхната настояща тактика, прѣди всичко, туй би било правене волята на Австрия, туй би било да се оставятъ на течението на пангерманизма, който знае да използува всичкитѣ сторени

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

грѣшки отъ руситѣ, сърбитѣ и българитѣ, — и който печели неизбѣжно всѣка изгубена отъ славизма почва.

Памятозлобието и лошата помисъль, които ни изявяватъ отъ брѣговетѣ на Нева, не би трѣбвало да прѣминатъ една извѣстна мѣрка. И наистина, ние се отказваме да вѣрваме, че — по този пѫть ще се отиде до тамъ, щото да се отправятъ взаимопоздравления отъ Волфовци и Шенерерци!

Post-Scriptum. Наскоро се чете въ Българското Народно Събрание едно писмо, произходяще отъ нѣкой непознатъ и имаще за цѣль да докаже, че г. Зиновиевъ и г. Машковъ, двамата сприхави българофоби, дѣйствуватъ по тѣхно собствено побуждение, а не споредъ опрѣдѣленитѣ инструкции, дошли отъ Петербургъ.

Туй е, просто на просто, глупаво.

Да прѣдполагашъ, че, въ такъва часть отъ земния глобусъ, дѣто честьта и бѫдещето на славизма сѫ на карта, Русия има прѣдставители, свободни да се водятъ споредъ тѣхнитѣ наклонности и частни симпатии, и изоставени на случая на тѣхната опитность или на тѣхното собствено вдъхновение — туй значи да злоупотрѣбявашъ съ човѣшката лековѣрность.

И за да се спрѣ за винаги заблуждаването на българската публика, нека ни бѫде позволено да напомнимъ тукъ единъ исторически фактъ.

Знайни сѫ у насъ подвизитѣ на Ястребовъ, извѣстния руски консулъ въ Солунъ, яростния българофобъ, който бѣ отишелъ до тамъ — да укорява турскитѣ власти за охлаждението на тѣхнитѣ усърдия въ гонене на българина.

Българскитѣ учители отъ сѫщия градъ обвиняваха Ястребова — да е измѣнилъ на интереситѣ на руското правителство и да жертвува славянската кауза за своитѣ частни озлобления.

Тогава руския дипломатъ се обръща къмъ тия школски политици и имъ казва буквално тѣзи думи:

„—Господа, прѣстанете съ вашитѣ шеги! Свободни сте да прѣдполагате антиславянски чувства у държавнитѣ мѫже въ С.-Петербургъ. Но направѣте ми честьта да повѣрвате, че азъ имамъ началници, че тѣзи началници ме надзиратъ всѣкидневно, че всички мои работи и дѣяния сѫ изпитвани отъ тѣхъ, и че азъ щѣхъ да бѫда хилядо пѫти уволненъ, ако, въ моитѣ отношения съ османлиитѣ, дирѣхъ да наддѣлѣе друго мнѣние отъ онова на Негово Величество Императора, моя Господарь!“

Освѣнъ това, г. Машковъ не се стеснява да направи друга една тождествена декларация.

„— Азъ прѣдставлявамъ въ Скопе, казва той, политиката на С.-Петербургското правителство. Възможно е, тази политика да е имала нещастието да не харесва на българитѣ. Но щастието на България е Вениямина на нашитѣ грижи.“

Прѣв. отъ френски: *Вл. Димитровъ.*

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Майци си.

(Елегия)

Майко ле, стара майчице,
Недѣй ме кори, майко ле,
Че азъ за домъ се не грижа,
За кѫща и покѫщнина,
За тебе, още за татка,
За братъ и мила сестрица,
За нейни дѣца сиротни . . .
Не ми се сърди, майно льо,
Не казвай, че съмъ загубенъ,
Загубенъ, още пропадналъ,
Че днеска всички на пе́чалъ
Вървятъ и бързатъ, и тичатъ.
Какво да правя, майчице?
Що вина имамъ, майно ле,
Кога отъ ранни години,
Още отъ дѣтски години,
Ти си ме такъвъ родила,
Родила и откърмила
Съ твоето млѣко майчино,
Съ твоитѣ думи отъ сърдце,
Съ твоитѣ сълзи горестни —
Да бѫда, майко, безстрашенъ,
Да гледамъ право въ очитѣ
На злото и на доброто,
По *друга* пе́чалъ да ида,
Да се не боя отъ нищо,
Освѣнъ отъ Бога Вишниятъ . . .
Помнишъ ли, стара клетнице,
Прѣзъ зимни нощи до-късно,
Съ каква ме храна хранѣше,
Какви съвѣти даваше,
За да прѣмина цѣлъ животъ, —
На твоя сина-немирникъ,
Загубенъ още пропадналъ? . . .
Тогазъ те слушахъ, майчице,
Защо ми бѣха присърдце
Тия съвѣти отъ душа. —
А днескашнитѣ, майчичко! . . .
Охъ, моля ти се, не думай,
Не думай, не ме отравяй
Съ тѣзъ люти думи отровни,
Що се забождатъ въ сърдце ми,
Като остри ядни крушуми . . .
Че малко ли съмъ огорченъ?
Моя едничка утѣхо,
И ти ли ще ме огорчишъ,
И ти ли, майко, не жалишъ,
Не жалишъ, не ще пожалишъ
Твоего сина злощастенъ,
Що си му сичко на свѣта?
Азъ зная, мале, жалъ ти е,
Жалъ ти е и тежко ти е,
Да нѣмашъ внуци да галишъ,
Да милвашъ и да успиваш,
Като имъ пѣешъ пѣснитѣ,
Що ги на мене пѣеше,
Пѣеше, тананикаше . . .
Отъ тия пѣсни юнашки,
Отъ твойтѣ пѣсни жаловни
Азъ станахъ такъвъ немирникъ,
Пропадналъ още загубенъ,
Какъвто днесь ме наричашъ.
А тия пѣсни ще сторатъ
Таквизъ и твойтѣ внучета.
Но по-харно е, майно льо,
Такъвъ да бѫда, не други —
И мене сърдце не тегли
Къмъ нищо друго, къмъ нищо . . .
Що файда, майко, отъ това:
Родилъ се, живѣлъ и умрѣлъ —
Да кажатъ нѣвга за мене?
Пъкъ азъ не искамъ да умра,
Никогажъ, майко, да умра!
И азъ си имамъ домъ, майко,
А моя домъ е всѣкждѣ —
По гори и по планини,
По села и по градища,
Името му е — свобода!
Както си мислятъ мнозина,
Не съмъ азъ, майко, бездомникъ;
Ала съмъ, майко, несрѣтникъ, —
Нѣщо ми тежи на сърдце . . .
Когато скръбь ме сподави,
Когато тежки неволи
Моята глава наведнатъ,
Ти я, майчице, повдигни,
Повдигни, още цѣлуни
По чело младо и жарко:
Отъ свещенъ пламенъ то пламти,
Туй чело, що си галила,
Галила и цѣлувала.
Подъ това чело, майно ле,
Мечти си свѣтли азъ нося
И чакамъ деньтъ да дойде,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Да ги изкажа на свѣта,
Да засиятъ като день; —
Кога ме видишъ да плача,
Да роня сълзи кървави,
Ела ги, мамо, обърши
Отъ мойтѣ очи тѣзъ сълзи,
Що ги за тебе азъ роня,
За братъ и мила сестрица,
За нейни три сираченца,
За всички горки клетници —
Немощенъ да имъ спомогна,
Безсиленъ да ги избавя
Отъ черната имъ зла участь.
Кога ще стана азъ силенъ,
Цѣлта си за да сполуча,
Цѣлта ми — благородната?
Баръ ти ме, майко, не кори,
Ала ми духътъ подкрѣпяй
Съсъ думи благи, майчини . . .
Ако ли, мале, не спиратъ
Моитѣ сълзи горестни,
Дойди да плачемъ, майко ле,
Да плачемъ, двамка да жалимъ,
Съ сълзитѣ да се разтушимъ,
На сърдца да ни олекне. —
Ахъ, майко, жална майко ле,
Туй мое сърдце обича
Въвъ свѣта тебе най-много
За туй, че ти го научи,
Какъ се за правда ратува
И всички, всички да люби. —
Та това сърдце не иска
Да слуша твойтѣ съвѣти,
Които днесь му приказвашъ,
Защото не сж отъ сърдце,
А салъ съ уста ги говоришъ.
Срѣщналъ те нѣкой, питалъ те,
Питалъ, запитвалъ, разпитвалъ
За мене — що съмъ, що правя?
А ти не можешъ да кажешъ
Това, що съмъ ти азъ казвалъ,
Кога сме били дваминка,
Дваминка ние, самички —
Хората да ни не чуятъ
Жалбитѣ, още тжгитѣ,
Мислитѣ, още мечтитѣ,
Що въ мене ти ги породи,
Породи, и безъ да знаешъ,
Какъ стана то и що стана. —
— Зеръ, майко, днесь се ти каешъ
Затуй, че си ме родила?
О, майко-безутѣшнице!
Понѣвга сждба зловеща
Виси надъ глави човѣшки
И ги на нѣйдѣ тя тика,
Безъ тѣ да знаятъ накждѣ . . .
Таквази сждба орисна
Виси и води, и тласка
Дори и цѣли народи;
Таквазъ сждба е и нашта!
Защо тогава да искашъ
Да смѣнишъ неизмѣнното? —

Ловечъ, 1900 г.

Ив. Стойнинъ.

Българското правителство и Македонското движение.

(Втора статия).

Както и казахме въ първата ни статия, Македонския въпросъ, въ частности — настоящитѣ събития въ Македония сж били и сж още прѣдметъ на разискване въ Народното Събрание. По случай дебатитѣ по Тронното слово и отговора му, мнозина отъ народнитѣ прѣдставители сж говорили за положението отвъдъ Рила и за бѣжанцитѣ македонци, като сж изисквали отъ м-ра на Външнитѣ Работи отговоръ за постжпкитѣ на правителството по отношение станалото въ Македония. Министрътъ, прѣдъ видъ нѣкои свои съображения, отначало не пожелалъ да отговори на тия питания, но послѣ, принуденъ отъ укоритѣ и нападкитѣ на опозиционнитѣ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

оратори, взелъ думата и произнесълъ една знаменателна рѣчь. Ние четохме рѣчьта на г. Данева, която ни направи приятно впечатление. Тази рѣчь, която е едно отрадно явление, както съобщаватъ софийскитѣ вѣстници, е произвела добро впечатление и на Народното Събрание, та е била посрѣщната съ удобрителни ржкоплѣскания отъ всички народни прѣдставители, принадлѣжащи на разни политически групи. Министъръ-прѣзидентътъ е отговорилъ, впрочемъ, отчасти, какво е сторило правителството, та не трѣбва да бързаме съ оцѣнкитѣ си. Г. Мих. Такевъ, Пещерския народенъ прѣдставитель е направилъ на г. Данева ново запитване, състоящо се отъ три ясни точки, които ще наложатъ на министра пообстоятелствено изложение на направеното отъ него, безъ съмнѣние, на онуй, което е за казване. Тогава ние ще се повърнемъ върху думитѣ му.

Като обсжждаме, обаче, политиката на правителството по отношение Македония, нужно е да заявимъ, че ние ще я разглеждаме всѣкога като македонци, а не-българе отъ свободното княжество, но главно — не като партизани. Посвѣтени единствено на освободителната кауза, насъ интересува само онова, което докосва нашата черга — положението на родината ни. Пъкъ и двѣ дини подъ една мишца не се носятъ: ние не можемъ да бждемъ партизани въ България, а, заедно съ това, служители на едно дѣло, общонародно, принадлѣжаще не само на тази или онази партия, на това или друго правителство. Щомъ е тъй, всички български правителства сж намъ противни или драги, споредъ това, какъ се отнасятъ тѣ къмъ освободителния идеялъ, какво е тѣхното поведение къмъ бѣжанцитѣ македонци, какви мѣрки взиматъ за подобрѣние участьта на братята ни, какъ се застжпватъ за прилагането на 23 чл. отъ Берлинския договоръ, бездѣйствуватъ ли или дѣйствуватъ. Пасивностьта и всѣка противонародна политика ние ще осжждаме, ще се опълчаваме противъ нея, както и противъ правителството, което я води.

А какво прави днешното прогресивно правителство? Работи ли или бездѣйствува?

Правителството на г. Данева стои ли съ ржцѣ скръстени?

Важното е туй, че на всички укори и закачки, които се хвърляли по адресъ на правителството, че то нищо не работѣло и пр., както първия министъръ, тъй и колегитѣ му сж отговаряли спокойно, като хора, които сж твърдо увѣрени въ думитѣ си: „Чакайте, скоро ще видите резултата, скоро ще разберете, че ние сме си изпълнили дълга. Почакайте!“

Дано е тъй!

И намъ се ще да вѣрваме въ тия категорични изявления на правителството.

Ако, въ лицето на графа Игнатиева, България има единъ свой великъ благодѣтель, то днешното правителство, ако, наистина, се изпълнятъ увѣренията му, ще бжде втория благодѣтель на отечеството си.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Пъкъ туй е и дългъ на правителството, който дългъ то трѣбва непрѣмѣнно да изпълни, за да бѫде послѣдователно и думитѣ да схождатъ съ дѣлата му, тъй като отъ години днесъ-властвующитѣ ни заявяваха, какво, като дойдатъ тѣ на чело на управлението, на Македония ще се даде автономия. Тая автономия ние, македонцитѣ, даромъ не я желаемъ! Цѣли 25 години, а и отъ пò рано, ние сме давали доказателства, че сме прави и твърди въ каузата си за свободно управление, ние доказахме стократно съ жертви и мѫченичество, че сме достойни за единъ по-другъ, честитъ животъ, вмѣсто този, който прѣкарваме сега. Събитията, които и днесь още не сѫ прѣстанали, твърдятъ сѫщото; тѣ говорятъ по-добрѣ и по-ясно отколко всички наши статии, отколкото всички македонски и македонофилски журнали, че, освѣнъ въвеждането на самоуправление, на коренни реформи въ земята ни, споредъ Берлинския трактатъ — нѣма друго срѣдство за умиротворение на Балканския полуостровъ.

Не прѣпоржчваме на българското правителство политиката на авантюритѣ, която повечето пѫти, е и политика на катастрофитѣ; не желаемъ ние, вмѣсто да изпише вежди, то да извади очи. Па и самъ г. Даневъ, който е единъ добъръ дипломатъ, не е приятель на такава една политика. Но, наблюдавайки нѣщата, вниквайки въ сѫщностьта на развиващитѣ се събития, изучвайки сѫщо тъй настроението, което обзема отъ день на день все повече и повече Западно-Европейскитѣ и Балканскитѣ народи, особено българския народъ, не можемъ да не дойдемъ до заключението, че ние се намираме прѣдъ наложителностьта на една авантюра, че застѫпничеството на България съ орѫжие за македонскитѣ си сънародници е неизбѣжно, че тази авантюра е неминуема.

„Ние настояваме, казва министъръ-прѣдсѣдательтъ, и ще настоимъ още веднажъ, дважъ и тржъ; ще изпитаме всички начини и срѣдства, за да постигнемъ цѣлта; ще чукаме на всички порти, дано ни се отвори. А ако не сполучимъ така, па каквото Богъ даде!“ . . .

Да, г. Даневъ: — „Каквото Богъ даде!“

Това е, което е неизбѣжното, наложителното!

Често пѫти, колкото и да не желаемъ авантюритѣ, обстоятелствата се тъй стечатъ, че ни принудятъ къмъ вземане крайни мѣрки. И тогазъ никой нѣма да ни осѫди, че сме дѣйствували нетактично, даже и ако тази крайна мѣрка, тази авантюра излѣзе несполучлива. Кривъ ли бѣше гръцкия министъръ Делиянисъ, ако прѣдпочете войната прѣзъ 1897 г., когато обстоятелствата му я диктуваха? — Никакъ не! И тази позорна за Гърция война не би свършила тъй трагично — съ поражение, ако гръцката армия бѣ по-добрѣ водена и командувана. Делиянисъ не е виновенъ за тази катастрофа.

Краятъ зависи отъ подготовката на борцитѣ и отъ единодушието имъ. Ето защо правителството трѣбва да милѣе за обединението на два-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

та комитета, а не, както е сега, едни отъ членоветѣ на кабинета да бждатъ душата на разцепленията.

Това е фактъ. Фактъ е, че въ туй пагубно разцепление на М-Одр. организация иматъ пръстъ единъ или двама отъ колегитѣ на президентъ-министра. Той, можеби, самъ да знае това, пъкъ може и да го не знае. Но ние го знаемъ твърдѣ добрѣ и казваме: косвени виновници на това разединение на борцитѣ, инспираторитѣ му сж двама български министри! —

Отъ руския народъ намъ биде даденъ единъ святъ завѣтъ: борбата на кръста съ полумѣсеца, борба на животъ, борба священа, подзета отъ руситѣ, но която ние трѣбва да довършимъ. Руситѣ насъ освободиха и ни завѣщаха тази борба: освобождение на поробени християни, на наши сънародници, не въ името на завоеванията и покоренията, а въ името на християнството.

Както руситѣ, ние сме длъжни, не завоевателна, а освободителна политика да водимъ.

Обаче, за да изпълнимъ този завѣтъ, нужно е да бждемъ съгласни и единодушни, не както сега.

Никога България отъ 25 години насамъ не е тъй терзана отъ раздори, както днесь. Даже Стамболовия режимъ, режимътъ на междуцарствието, на междуособицитѣ, на неистовствата, бѣше по-сигуренъ. Тогава, надъ всичко туй, имаше една желѣзна ржка и единъ единодушенъ кабинетъ. Настоящия не е такъвъ, защото — единъ отъ министритѣ върши едно, другия върши друго — по единъ такъвъ важенъ въпросъ, какъвто е Македонския.

Неспособенъ ли е министъръ-прѣдседателтъ да вдъхне и наложи туй единодушие на колегитѣ си или и самъ той е съучастникъ въ това сѣене на взаимни ежби? — Ние не желаемъ да повѣрваме нито първото, нито второто прѣдположение; ние казахме, че Д-ръ Даневъ е единъ добъръ държавникъ, та ще съумѣе да всѣе съгласие и единство тамъ, дѣто тѣ не сжществуватъ.

А дѣ ли сжществуватъ тѣ днесь? — Отъ палата до послѣднята колиба разединението царува!

Или ще трѣбва да ни се докаже, по отрицателенъ пжть, че за българитѣ е нужна друга нѣкоя *желѣзна* ржка?

Рускитѣ ветерани и графъ Игнатиевъ наврѣдъ, дѣто сж били посрѣщани по врѣме на Шипченскитѣ тържества, съвѣтваха народа ни на единодушие, на сдруженость и сплотеность — прѣдъ видъ историческитѣ идеяли, които имамѣ да постигаме.

Само за тия златни, неоцѣними съвѣти българскиятъ народъ трѣбва да бжде доволенъ отъ посѣщението, което ни направиха първитѣ ратници за освобождението ни, които ни и завѣщаха великата борба.

А тѣзи съвѣти не показватъ ли, че и нашитѣ истински приятели съзиратъ, дѣ е нашето зло, кой е нашия порокъ?

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

А, възъ туй отгорѣ, тѣ знаятъ, тѣ виждатъ, какво ни прѣдстои. Затуй ни и съвѣтватъ да се стрѣснемъ.

Българскиятъ народъ се намира прѣдъ една страшна буря. Младъ още, но пъленъ съ вѣра и съ енергия, българскиятъ народъ ще може да изнесе на плѣщитѣ си прѣдстоящата му борба.

Възстанието въ Македония, въпрѣки ранната зима, продължава, и всички знаемъ за нови станали сражения въ Разлога, въ Малешевско, Кочанско, за нови мжченически жертви, за нови турски неистовства. Да приемемъ, при все туй, че възстанието е поутихнало.

Това утихване, обаче, е затишие прѣдъ пролѣтна буря.

Тази буря ние всички я прѣдвиждаме, а пакъ се самомамимъ.

До кога?

Ние вѣрваме че България е достатъчно крѣпка, за да изпълни своята мисия, наложена ѝ отъ историята, но само ако се стрѣсне ѳ-врѣме и ако стжпче колко се може по-рано змията на раздора.

Ето, прочее, що трѣбва да направи българското правителство найнапрѣдъ: то е длъжно, първо—да покаже примѣръ отъ единодушие, не само по своитѣ партийни работи, но и по това общонародно дѣло — Освободителното.

Второ: то е длъжно, въ името на 23 чл. и въ името на мира, не да моли реформитѣ за отвъдненци, автономията на Македония, но да иска настоятелно, да иска наложително и даже заплашително това, което е санкционирано отъ Берлинския ареопагъ.

Отговорността за послѣдствията не е наша.

Побѣдени даже, автономията на Македония ще бжде извоювана.

За примѣръ може да ни послужи Критъ.

Д-ръ М-евъ.

Македонски маршъ.

Лѣтятъ години, но ти, земьо мила,
Пакъ въ робство черно гниешъ и лѣжишъ . .
За мжки салъ ли си се ти родила?
Та още се, мой роденъ край, боишъ, —
Защо и още мжкитѣ търпишъ?

Стани! Не чакай вече! Никой нѣма
Да ти помогне, ако ти мълчишъ . . .
Хай, възстани! — Съ надѣждата голѣма,
Къмъ по-добъръ животъ да полѣтишъ,
Като се на вразитѣ развъртишъ . . .

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Вижъ пѫтя! Богъ самичъкъ ти показа,
Кѫдѣ е твоето спасенье, вижъ!
„На бунтъ, възстание!“—Той самъ ти каза
Да тръгнешъ и юнашки да вървишъ
По правий пѫть — и ти ще побѣдишъ!

„Око за око!“ — твой девизъ да стане,
Додѣто на душмани отмъстишъ; —
И всѣкой съ този девизъ да се обхване,
Додѣто ти отъ робство се спасишъ
И новъ животъ за всички възвѣстишъ . . .

На марковитѣ кули, Прилѣпъ, 1901 г.

Ив. Стойнинъ.

Македония и идеята за Балканска федерация.

(Студия).

II.

Македония, по народонаселението си, прѣдставлява единъ миниатюръ на Балканския полуостровъ. Дори Гърция не може да се хвали само съ гръцко, изключително гръцко население. Всѣка държава, наистина, кѫдѣто и да се тя намира, е съставена не само отъ една народность, а отъ нѣколко: едната отъ тѣхъ е въ болшинство и тя е повечето пѫти господствующата, а другитѣ сѫ меншествата. Има изключение, разбира се, но думата е за Македония и Балканския п-овъ. Този послѣдния прѣдставлява единъ сборъ отъ народи, едни населени отъ памти вѣка, други — слѣдъ сблъскванията на истока съ запада, слѣдъ кървави войни, слѣдъ дълги странствувания — поселили се, тука намѣрили убѣжище. Едни народи поглъщали други, сражавали се помежду си, додѣто най-послѣ се установили — всѣки си заелъ по една часть отъ полуострова и се нарекълъ неинъ господарь. При все туй, едно рѣзко разграничение между Балканскитѣ народности нѣма; нѣма и естествени граници, които да ги дѣлятъ, съ изключение на р. Дунавъ, между България и Ромѫния. Кой може да ни каже, че до тукъ или до тамъ се простиратъ етнографическитѣ граници на тази или друга нация на Балканитѣ? — Въ Ромѫния ще срѣщнете половина милионъ българи, толкова гърци, още толкова сърби, албанци, турци и други. Въ България е сѫщото, въ Сърбия тоже. И тъй, Балканския полуостровъ е, сѫщо както Австрия, единъ конгломератъ отъ най-разнообразни народности, които сѫ се измѣсили и се образувало едно смѣшение: въ България живѣятъ гърци, въ Гърция—българи, въ Сърбия — ромѫне, и пр. Ако трѣбваше тия народи да изравняватъ смѣт-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

китѣ си, териториалнитѣ свои смѣтки, то всѣка година единъ пжть поне трѣбвало би да има по една война на Балканитѣ. Нийдѣ другадѣ нѣма тъй много и разнородни национални елементи, както на нашия полуостровъ. Гърци, албанци, сърби, българе, ромжни и турци, обаче, изпъкватъ измежду другитѣ по-малочислени народи. А нека се не пропуска тази мисъль: въ всѣкой отъ тия шесть народа има по-голѣмо или по-малко национално съзнание, което, при нови завоевателни нашествия, е единъ важенъ факторъ, който политицитѣ не трѣбва да забравятъ. Минаха ония врѣмена, когато единъ силенъ и многочисленъ народъ лесно покоряваше другъ по-слабъ и по-малоброенъ. Днеска политическитѣ дѣла сж тъй усложнени и заплѣтени, че, не-рѣдко, и слѣдъ една славна побѣда, побѣдительтъ пакъ остава съ праздни ржцѣ, или же само съ лаврitѣ, спечелени на бойното поле. Примѣръ: сръбско-българската война. Англо-Трансвалската пъкъ показва, че трудно, много трудно е покорението на народъ, въ когото националното съзнание бди: една шепа боери, триста хиляди души, упорствуваха по-вече отъ 2 години срѣщу триста-милионна Англия, бориха се и браниха независимостьта си, която, споредъ мемоаритѣ на генерала Деветъ, боеритѣ никога не биха загубили, ако и между съотечественицитѣ му не се явѣха измѣнници на родината си, които сж спомагали на англичанитѣ.

Да, днесь е невъзможно заемането на педя земя по насилственъ начинъ, а, ако се случи, то ще бжде послѣдвано отъ нови кръвопролития. Така на Балканския полуостровъ ще се повтори миналото врѣме на войни и съсипия, които ще докаратъ до ново робство тия сега възродени, слѣдъ петь-вѣковно иго, народи. Но тия послѣднитѣ сж вече проумнѣли и, за своето спасение и благоденствие, ще бждатъ принудени да прегърнатъ новия идеялъ — Балканската конфедерация.

Първата спънка, и най-голѣмата, за постигането му е Македония.

Съставена отъ всички тия шесть народности, които населяватъ и цѣлия полуостровъ, за Македония претендиратъ, освѣнъ българитѣ, които сж болшинството тамъ, но и гърци, и сърби, и ромжне, че дори и албанци, които искатъ двата вилаета: битолски и скопски.

За да се турне край на тия претенции, налага ни се, по силата на обстоятелствата, да приемемъ прѣдварително идеята «Македония на македонцитѣ.»

Този идеялъ постигнатъ, сирѣчъ, само при една автономна и цѣлокупна Македония Балканскитѣ народи ще могатъ да прѣдизбѣгнатъ повторение на миналото.

Този идеялъ постигнатъ, само тогава можемъ да мислимъ и за постигането на другия краенъ идеялъ — Обединението на Балканитѣ.

Македония, самостоятелна и нераздѣлна, ще бжде моста, по който ще мине тържеството на обединението.

А какъ трѣбва туй да стане, ще видимъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ние, българитѣ, въ името на този идеялъ — Балкански Съединени държави — ще можемъ по-лесно да се отречемъ отъ идеяла за С. Стефанска България, отколко сърбитѣ отъ една велика Душанова Стара Сърбия, или гърцитѣ — отъ велика Елада.

Ние даже одавна сме написали на знамето си: Автономна Македония; одавна ние сме се отрекли отъ завоевателни стрѣмежи, искайки миръ на Балканитѣ и благополучие на сънародницитѣ ни въ Турско.

Убѣдени, че това благополучие ще дойде съ въвеждането реформи въ Македония, съ прилагането на 23 чл. отъ Берлинския конгресъ, ние искаме нищо повече, нищо помалко отъ свободата на Одринско и тритѣ македонски вилаети.

И това го искаме ние изкрено, безъ никакви задни мисли, увѣрени, че, и при една велика България, при една велика Сърбия или Елада, раздоритѣ и войнитѣ ще се подновятъ. За да се прѣдпазимъ отъ това зло, което ще ни отслаби, по една желѣзна логика ни се налага да бѫдемъ изкрени приятели и привърженици на идеята „Македония за македонцитѣ.“

Но ако българитѣ отиватъ до тамъ, щото, за да спечелятъ за сънародницитѣ си въ Македония човѣшки животъ и свобода, праватъ отричане отъ права, придобити отъ С. Стефанския договоръ, и съ това показватъ примѣръ рѣдъкъ въ историята, ако българитѣ, казвамъ, отиватъ до тамъ, то длъжни сѫ и другитѣ държавици на Балканския полуостровъ да послѣдватъ примѣра на България.

Въ западна Македония живѣятъ една съвсѣмъ малка часть сърби и арнаути; въ южната и югозападната ѝ — малко гърци и куцовласи, — срѣщу едно грамадно мнозинство отъ българе. Да прѣдположимъ сега, че Македония е подѣлена. Гърция взе югозападна Македония; Сърбия — сѣверозападна; Албания — западната; а България — останалата часть. Задоволени и примирени ли ще бѫдатъ всички тия безжалостни касапи на единъ народъ? — Не! Ножоветѣ, още не втикнати въ ножницитѣ, ще бѫдатъ натопени съ кръвь въ нова братоубийствена война. Сърбия иска Солунъ, но, като настоява за дѣлбата на Македония, тя забравя Гърция, която, въ сравнение съ сърбскитѣ претенции, има по-голѣмо, историческо право надъ него. Да кажемъ, че Сърбия се остави отъ мисъльта за сръбски Солунъ, но — подѣлената часть отъ българи, дадени ней и на Гърция — ще бѫде поводъ за нови усложнения на Балканитѣ. Не лесно се рѣже и разпокъсва единъ народъ. Освѣнъ това, извънъ Македонския въпросъ, сѫществува понастоящемъ и Източния въпросъ, въпросътъ за Цариградъ, за Босфора, за наслѣдството въобще на Турската държава. Уреденъ Македонския въпросъ, който е часть отъ втория, чрѣзъ дѣлбата, то той е не само съвсѣмъ неразрѣшенъ, но и усложнява отново и още повече Източния въпросъ.

Македония, автономна и цѣлокупна, ще улесни рѣшението на Източния въпросъ, което е вече общо-европейски въпросъ!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Това добрѣ да се схване!

И тогава, полека-лека, надъ срутената Отоманска монархия ще се създаде нова велика държава, която ще влѣзе въ състава на Европейскитѣ Сили. Тази нова държава ще бѫде Балканската конфедерация.

Цариградъ никога вече не може да бѫде само гръцки или български.

Едно отъ двѣтѣ: или ще трѣбва той да стане, съ общитѣ усилия на всички Балкански държавици, столица на Балканскитѣ Съединени щати, или пъкъ, при тѣхното несъгласие, ще стане *свободенъ* градъ подъ протектората на нѣкоя велика сила, който протекторатъ, впрочемъ, ще се наложи тогава и на Балканитѣ.

Цариградъ е ключътъ на двѣ морета, мостътъ на два всемирни пѫтя.

Чуждъ ли е Цариградъ за Балканскитѣ държавици, то и тѣ трѣбва да знаятъ, че сѫ гости въ тоя полуостровъ . . .

Ако турчинътъ, слѣдъ прѣвзиманието на Византия въ 1453 г., можа въ скоро врѣме да подчини подъ властьта си всички Старо-планински държавици, ала не зная да се ползува отъ побѣдитѣ си, сирѣчъ, да се затвърди на-вѣки, наслѣдницата ѝ, оназъ, която ще владѣе Цариградъ слѣдъ нея, ще съумѣе да извлѣче урокъ отъ турското падение, ще знае да се разправи съ народитѣ на Балканския полуостровъ.

Двѣ сили главно си съперничатъ въ това отношение: Русия и Австрия.

Когато първата е обърнала погледитѣ си къмъ Босфора, втората се стрѣми къмъ Солунъ.

И страхъ ни е, да не би тази послѣднята да ѣде кестенитѣ, когато българе и сърби, гърци и българе, българе и ромѫне си горятъ рѫцѣтѣ, за да ги вадятъ изъ огѫня, и когато тѣ се ѣдатъ помежду си.

Да се не забравя сѫщо Австро-Руското съглашение отъ 1896 г., което, подъ формата на запазване статуквото на Балканитѣ, подъ тоя „благовиденъ прѣдлогъ“ за съхраняване мира въ Европа, крои дѣлѣжа на Балканския полуостровъ въ двѣ половини — източна и западна, отъ които източната да принадлѣжи на Русия, заедно съ Константинопль, а западната съ Солунъ — на Австрия.

Австрия е вече близу до Митровица.

А когато Русия сѣе раздори между сърби и българи, когато руската дипломация се занимава съ въпроси като вдигането на българската Екзархия отъ Цариградъ, тамъ — германското влияние расте изъ день въ день и, можеби, скоро ще трѣбва да се убѣдимъ, че Германия е наслѣдницата на халифата.

Балканскитѣ народи, прочее, сѫ загащени, стѣснени отвредъ — и, за да спасятъ земитѣ си, единъ-единчъкъ изходъ имъ остава, за да се добератъ до спасението. Този изходъ е Балканската федерация. А за да се дойде до нея, до избавата, сѫщо тъй и само единъ пѫть има. Той е пѫтя, който води прѣзъ Солунъ — столица на автономна и недѣлима Македония.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје.

Другъ изходъ нѣма!

И другъ пѫть нѣма! —

Нека тия народи опитатъ другъ пѫть и другъ изходъ. Ала скоро тѣ ще се убѣдятъ, че той е гибеленъ за бѫдещето имъ.

Ето защо нужно е да видимъ, кѫдѣ ни водятъ нашитѣ раздори и кѫдѣ ще ни заведе нашето съглашение.

Съглашение — срѣщу друго такова, направено въ Виена, което има за цѣль прѣзаробването ни.

Но нашето съглашение нека даде отпоръ на Австро-руското!

Диктувано отъ нашитѣ най-първи и налѣжащи нужди, диктувано отъ идеялни побуждения — окончателното освобождение на Балканския полуостровъ отъ опека, това съглашение ще има много по-голѣмъ шансъ за сполука и за реализиране, отколкото Виенското съглашение отъ 1896 г., което е диктувано отъ грубо-егоистични побуждения.

По врѣмето, когато се възбуди въпросътъ за Фирмилияна, ние, заедно съ цѣлия български народъ, бѣхме противъ ржкополагането му и днесь пакъ осѫждаме нетактичността на българското правителство и на нѣкои народни прѣдставители отъ крайната лѣвица, които, несъзираха ясно намѣренията на сръбското правителство, че то гони — съ Фирмилияновото тронясване — цѣль задня, цѣль злополучна, именно — дѣлѣжа на Македония. А че туй бѣше и е намѣрението на сръбскитѣ държавници, не ще и дума. Бившия м-ръ прѣдседатель въ Сърбия, Д-ръ Вуичъ, бѣше заявилъ открито на единъ нѣмски кореспондентъ, кои сѫ и какви сѫ плановетѣ му. Но — добрѣ е, тази рана по-вече да не разчепкваме.

Тъй като Гърция остава на заденъ планъ, българскитѣ държавници трѣбва всѣкога, срѣщу сръбскитѣ, съсипателни за бѫдещето на Балканския п.-островъ, планове, да противопоставятъ своитѣ здрави и твърди кроежи за свободата на Македония, която да принадлѣжи на тия, които я населяватъ.

Въ името на тоя идеялъ трѣбва да работятъ и всички македонски комитети, но — изкрено, чистосърдечно, въодушевени само отъ интереситѣ на роба, не и отъ интереситѣ на тази или онази съсѣдна държава.

Въ устава даже на Македоно-Одринската организация трѣбва да бѫде изтъкната тази цѣль ярко и въ свързка съ идеята за Балканската федерация.

Отъ Македония, свободна и независима, ще трѣбва да се прѣдстави образецъ на една федеративна държавица, по примѣра на Швейцария.

Има македонски каази, въ които прѣобладава единъ езикъ, въ други другъ езикъ. За да се избѣгнатъ стълкновенията за въ бѫдаще, и за да се улѣсни задачата на ратницитѣ за Балкански Съединени държави, необходимо е малцинството да бѫде удовлетворено на-равно съ болшинството.

Ние сме, прочее, за една Македонска федерация.

Но тъй като рѣдко постига човѣкъ това, което иска, и за да се не

Attribution-NonCommercial-NoDerive 3.0 Unported (CC-BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

отдѣлимъ отъ общата борба за автономна Македония, ние ще оставимъ да рѣши врѣмето, слѣдъ постигането на този идеялъ, какъ трѣбва да се управлява тази страна.

Нѣкои, обаче, отъ противницитѣ на Македонската автономия, да не говоримъ за Македонската федерация, която има много малко привърженици, сж противъ тая автономия, съмнѣвайки се, че България и Македония, рано-късно, ще направятъ съединение, както Източна Румелия и Сѣверна България.

А такива противници сжществуватъ не само въ и тъй подозрѣващитѣ ни съсѣдни държавици, но и между насъ, въ България.

Но ние не сме отъ тия противници, защото знаемъ, че България е най-много наклонна къмъ нововъведения, та и най-първа желае обединението на Балканския полуостровъ; защото ни се ще, България да играе ролята на Прусия въ Балканскитѣ работи — да направи обединението, ако ще и силомъ!

Ала тъй като туй е по-трудно, отколкото доброволното и съзнателно обединение, то Гладстоновата рецепта «Македония на македонцитѣ» е най-приложима, съврѣменна и цѣлесъобразна.

Пъкъ и коя отъ заинтересованитѣ Балкански държави ще повѣрва въ благитѣ намѣрения на България? А и да ще да повѣрва, кое национално самолюбие на тия народи дава да се издигне една мощна България, която, въодушевявана отъ идеята за Балканската федерация, отъ принципа „Съединението прави силата", да наложи туй обединение?

Другата, второстепенната пречка на туй обединение сж династиитѣ. Да говоримъ за Балканска федерация, туй е сѣ едно да говоримъ за прѣмахването на монархическото управление въ Балканскитѣ държави.

Не само противъ обединението на тия държавици, но и противъ автономна Македония сж коронитѣ на Сърбия, Гърция и Ромжния. Българския князъ е за тази автономия, като е съ надѣждата, че може да носи нѣкога и македонската корона, а и отъ друга страна, като знае, че Македонския въпросъ за насъ Българитѣ не е въпросъ отъ вчера, а е завѣщанъ отъ вѣковетѣ.

Въ Народното Събрание, пакъ по-врѣме Фирмилиянова въпросъ, се говори за прѣмахването на митническитѣ граници между Балканскитѣ държави. А тази мѣрка е добра за постигането на единъ *Балкански съюзъ* — и при сжществуването на династиитѣ, както бѣше Рейнския съюзъ — въ врѣмето на Наполеона I-ий. Както послѣдния съюзъ, тъй и Балканския ще държи отбранителна политика по отношение Русия и Австро-Унгария.

Обаче, Балканския съюзъ не е още Съединени Балкански Щати, които да иматъ общъ парламентъ, общи външни и вжтрѣшни интереси. При все туй, той е пролога на оня великъ идеялъ, който ни сж завѣ-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

щали историята и вѣковетѣ — Балканското единство. Ние сме, прочее, за единъ Балкански съюзъ, като прѣдохранителна мѣрка, и върху него ще говоримъ въ идещата книжка на списанието.

* * *

На извънреденъ конгресъ!

Великъ е Македонския Богъ!

Той нѣма да остави родината ни, и когато ние, чадата ѝ, се ѣдемъ. — Що е тя виновна за нашитѣ грѣхове и нашитѣ праздношумни борби?

Великъ е Македонския Богъ!

Той нѣма да ни остави и насъ, забравили се въ разпритѣ си, когато врагътъ опустошава недоопустошеното. Да, Богъ е милостивъ!

Но има друго нѣщо, което не трѣбва да се изпуска изъ прѣдъ видъ. То е историята, тази немилостива Немезида, която ще въздаде всѣкиму неговото. Да, само историята не прощава!

А тази безмилостница ще изрови архиви, стари книги, ще прѣрови миналото, ще обсѫди справедливо и съвѣстно работитѣ на всѣкиго отъ насъ и ще каже: «Всѣки е къмъ първенство лѣтѣлъ, а никой не е желалъ да бѫде послѣденъ!»

Да, първенствоманията е обзела всички ни и нито единъ не отстѫпва, нито единъ нѣма доблѣстьта да покаже примѣръ на скромность!

Да, нито единъ не желае да влѣзе послѣденъ въ редоветѣ на истинскитѣ ратници, за да бѫде пръвъ примѣръ, да — за да бѫде пръвъ! — при изпълнение на отечественъ дългъ.

. . . Азъ имамъ тия и тия заслуги, казва единъ; азъ извършихъ този или онзи подвигъ, казва другъ; азъ апостолствувахъ, казва трети; азъ войводствувахъ, казва четвърти . . . Но нито единъ нѣма да заяви така: нищо до сега не сторихъ, тепърва е моята работа!

Всички говорятъ за личноститѣ си, а на вторъ, на трети, даже на послѣденъ планъ оставятъ дългътъ къмъ родината си.

Това идентифициране на дѣлото съ личноститѣ е до тамъ отишло, че, прѣди да се спомене името на родния край, ще чуете имената на тѣзи и онѣзи «вѫтрѣшни» или «външни» дѣйци: грандоманията имъ замѣсти любовьта къмъ отечеството имъ!

Уви, тази болѣсть, грандоманията, — е наша, македонска болѣсть! . . .

Дали, защото сме южненъ народъ, та чувствата наддѣлватъ здравия разсѫдъкъ?

Дали, защото сме . . . македонци!?

Зеръ, бива ли македонецътъ да бѫде послѣденъ, нѣги, трети, че дори втори?

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Не, той трѣбва да бѫде първенецъ, защото . . . — защото е македонецъ! —

Уви, ние, македонцитѣ, желаемъ, като че ли, този нашъ ламтѣжъ къмъ първенство, този нашъ порокъ да бѫде увѣковѣченъ съ словото *Македонщина*!

А затуй, додѣ е врѣме, — *македонщината* трѣбва да бѫде изкоренена, за да не носи срамътъ на челото си родината ни, за да бѫде чиста Македония!

Отъ този порокъ произхождатъ всички тия ежби, на които сме свидѣтели отъ толкова врѣме насамъ. Отъ този порокъ — македонщината — произлѣзе и онуй позорно разцепление, украсено съ букети отъ принципи, за да стане то законно. Отъ този порокъ произтича и тази срамна упоритость на двата лагера, когато на ръженъ се пекатъ братята ни! . . .

Спомнямъ си баснята за двата млади козела, които се срѣщнали на единъ тѣсенъ мостъ и се счепкали, защото единъ на други не отстѫпвали да мине пръвъ.

По такъвъ единъ тѣсенъ мостъ минава днесь и освободителното дѣло, а двата лагера — досущъ както упорититѣ два козела — никой никому не отстѫпва, додѣ се прѣкатурнатъ и ги постигне участьта на брадатитѣ . . . Ако съ тѣхното изчезване не се поврѣдѣше на каузата, ако и тя не се завлѣче въ пропастьта, то — по дяволитѣ! . . . нека се давятъ, колко щатъ! — Ала отговорности, тежки отговорности тѣ иматъ, и затуй длъжни сѫ да прѣстанатъ съ своята безразсѫдна упоритость.

Повтарямъ: единъ тѣсенъ мостъ прѣминава днесь Освободителното дѣло!

За спасение на отечеството, за възтържествуване на святото дѣло, прочее, нужно е помирението.

И двата лагера иматъ грѣшки — кой повече, кой по-малко.

И двата лагера трѣбва да бѫдатъ отстѫпчиви.

И двата лагера трѣбва да се споразумѣятъ, за да изгладятъ недоразумѣнията, да турнатъ край на раздоритѣ, които ще ни изядатъ главитѣ.

Нека се образува единъ коалиционенъ комитетъ, който да задоволи всички накърнени честолюбия.

Нека се събере единъ извънреденъ конгресъ, и то въ най-скоро врѣме, който конгресъ да има за задача — да помири тия повилнѣли честолюбци.

Този конгресъ ще трѣбва да се занимае и съ друга важна работа, освѣнъ помирението на двата комитета, именно — положението на роба и това, що ни прѣдстои.

Никога до днесь не е дохаждало друго по-критическо врѣме и за Македоно-Одринската организация, и за отвъдненци.

Този извънреденъ Македонски конгресъ ни се налага по силата на обстоятелствата днесь.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Прочее, на конгресъ!

Всѣкждѣ изъ България сжществува едно течение за помирението на лагеритѣ. Туй помирение е една налѣжаща нужда.

Повече отъ всѣки други пжть се налага да се свика единъ извънреденъ конгресъ, който да прочисти пжтя на дѣйцитѣ, на иститѣ ратници, които съ болка въ сърдцето гледатъ, какъ се хабятъ млади сили въ междуособна борба, какъ дѣлото е достигнало до положението на просѣкъ, когото всѣки изпъжда изъ кжщата си.

Струва ни се, че не ще се намѣри нито едно Мак.-Одр. дружество, което да е противъ помирението. Да, всички дружества чувствуватъ лошотата на настоящето положение, опасноститѣ и слѣдствията отъ разединението.

Нека се турне край на туй разцепление, на туй позорно и по форма, и по смисъль разцепление; нека се турне край на срамното туй минало, отъ което трѣбва да се червимъ; нека, като си подадемъ дружеска, братска ржка, вперимъ очи надѣждни въ бждащето, въ близкото, въ утрѣшното бждаще.

Знаете ли, що ни носи, що ни прѣдвѣщава утрѣшния день?

Позоръ и съсипия, ако се не помиримъ!

Надѣжда и добро, ако се помиримъ!

Иначе, положението отъ днесь и утрѣ, и *зà*-утрѣ е безнадѣждно, безпомощно . . .

Прочее, да плюемъ на раздоритѣ и ежбитѣ, да се помиримъ, па да обърнемъ взоръ вжтрѣ въ себе си, за да чуемъ, що ни говори вжтрѣшния гласъ — съвѣсьта! Този гласъ ни диктува изпълнение на дългъ къмъ поробено отечество, къмъ зачернени родители, братя и сестри, къмъ подтиснати човѣшки сжщества.

Който пръвъ подаде примѣръ на помирение въ тия врѣмена на люта ненависть между братъ и братъ, да бжде благословено името му и — увѣковѣчено!

Желѣзо се кове, додѣто е горещо.

Тъй и Македонския въпросъ е нагорещялъ и разпаленъ.

Удряйте!

Но, прѣди да станете ковачи на отечественото бждаще, подайте си дѣсници, да не би тия чукове, що ги държите въ ржцѣтѣ си, да ги не стоварите възъ главитѣ си!

Прѣди да заработите за освобождението на роденъ край, съ тия чукове счукайте главата на *македонщината*, на първенствоманията, на грандоманията! Счукайте!

Защото, иначе, всичкитѣ усилия на отвъдъ-рилскитѣ борци сж напрасни; напрасни сж хилядитѣ жертви, които гинатъ днесь.

Само единъ македонски извънреденъ конгресъ ще направи това помирение и — никой другъ!

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Едно помирение, станало безъ конгресъ, ще прилича на нашивка съ гнили конци.

Мѣсецъ декемврий 1902 г. нека ознаменува това историческо събитие — помиряването!

Затова, още отъ сега, всички Македоно-Одрински др-ства нека настоятъ прѣдъ комитетитѣ си да се свика на 25 ид. декемврий този необходимо нуженъ македонски конгресъ. Македоно-Одринскитѣ дружества иматъ това право, споредъ статутитѣ. Щомъ като тѣ схващатъ положението, не остава нищо друго, освѣнъ да упражнятъ това свое право.

Кой би билъ противъ този извънреденъ конгресъ — и кои биха били основанията му?

Нѣма защо да се отлага и да се чака въ разпря.

Работа ни прѣдстои! А за да не излѣзе тази наша работа ялова, трѣбва да се събере конгреса отъ всички Македоно-Одр. др-ства въ княжеството, безъ изключение, плюсъ пратеницитѣ на вжтрѣшната организация, за да се размѣнятъ мисли върху прѣдстоящата борба на македонския робъ.

А затуй е нужно всички дружества прѣдварително да изпълнятъ всичкитѣ си задължения спрямо комитетитѣ, за да се не повторятъ лѣтошнитѣ разпри.

Който се бои отъ истината, отъ себе си, отъ сѣнката си, отъ лошитѣ си дѣла, този само ще се убои отъ свикването на този *декемврийски* конгресъ.

Ако може да стане едно помирение и безъ конгресъ, ние не можемъ освѣнъ да ржкоплѣщимъ.

Но, чини ни се, че туй е невъзможно, защото не е лесно да помирявашъ два смъртни врага, и защото, когато двама се каратъ, всѣкога е потрѣбенъ трети, който да изслуша странитѣ, да се произнесе и да помири.

Що има да дѣлимъ? — Първенство ли!

Извънредния конгресъ ще трѣбва да зададе сжщия въпросъ на двата лагера. Не помири ли ги, нека имъ отнеме мандата, па да го даде на новъ комитетъ, избранъ отъ конгреса, въ който комитетъ да нѣма пръстъ никое отъ тия непримирими и болни честолюбия. Нека тогава да се избератъ други, непричастни въ ежбитѣ имъ, лица, които да служатъ безукоризнено и отъ сърдце на каузата, а не на самолюбията си.

Не е ли родила Македония други достойни мжже, които да покажатъ, какъ се служи на отечество и какъ се изпълнява отечественъ дългъ?

Конгресъ, конгресъ е нуженъ, който или да наложи помирение и на двата комитета, или да имъ отнеме мандата!

Това го изисква благото на родината, това го изискватъ интереситѣ на роба. На тия побѣснѣлци трѣбва да се прѣдстави тази дилема: Или се помирѣте, или отстжпѣте мѣстата си на други!“ — И тѣ ще бждатъ принудени, за да не загубятъ туй що иматъ, да се помирятъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Тъй е прѣдпочително нѣщото отъ нищото . . .

Помирение, станало безъ конгресъ, е и противъ статутитѣ, но е и съмнително, защото твърдѣ е възможно утрѣ двата лагера пакъ да се сритатъ. Мжчно се изтриватъ слѣдитѣ на злобата и ненавистьта, помжчно дори и отъ слѣдитѣ на морскитѣ урагани.

Ако това сритване стане (недай Богъ!), въ разгара на борбата, уви, всички истински чада на поробена Македония, която ни и моли, и заповѣдва ни изкрено да се помиримъ, ще трѣбва да се уединятъ въ пустиня, да посипятъ главитѣ си съ пѣсъкъ и горко да оплакватъ участьта на родния си край . . .

Ето защо е налѣжащъ този извънреденъ конгресъ.

Ние правимъ това прѣдложение и канимъ пресата и всички Мак.-Одр. др-ства да обмислятъ върху него и се произнесатъ — додѣ е врѣме!

Ние апелираме и къмъ всички истински Македоно-Одрински ратници и приятели на угнетенитѣ и на помирението въ организацията да подзематъ нашия зовъ — за извънреденъ конгресъ. *Ив. Димитровъ.*

Разрѣшението на Балканския славянски въпросъ.

Изъ сп. *Parlamentär*.

Емигрантитѣ отъ Македония, които на групи на групи се установяватъ въ България, сж рѣшени да доведатъ до-край освобождението на отечеството си отъ турското иго и, затова, на пролѣть ще подновятъ възстанието. За сериозността на прѣдстоящитѣ събития говори и туй обстоятелство, че този пжть се изпращатъ щедри дарове отъ С. Петербургъ въ София и Призренъ за страждущитѣ славяне-християни въ Македония и Стара-Сърбия. Тия руски парични поддържки и изявления на симпатии показватъ, прочее, че отъ сега чезнещитѣ подъ турско робство българи и сърби могатъ да иматъ моралната оназъ помощь, която тъй много сж ожидавали. Руското общество скочи и това явление прилича на появлението на птицата - буревѣстница. За руската нация освобождението на Македония и Стара Сърбия влиза въ фазата на историческия ѝ интересъ къмъ сждбата на единороднитѣ ѝ и едновѣрни славяне въ Европейска Турция, и то тъкмо на врѣме, когато стана явно, че Берлинската политика, туркофилска поради извѣстни мотиви, понеже се отнася за уреждането положението въ Македония и Стара Сърбия въ общоевропейска смисъль, избѣгва въвеждането на установенитѣ отъ Берлинския договоръ реформи и се отдѣля отъ Европейския концертъ, както по въпроса за Кандия. Славянския въпросъ въ Турция тича съ бързи стжпки къмъ своето разрѣшение, слѣдъ като и Берлинската политика тъй далечъ отива съ своя изключително привилигерованъ протекторатъ надъ Турция въ военно, политическо и финансово отношения. Произшедствията растатъ бърже

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

надъ главитѣ на Балканскитѣ държави, щото тѣ трѣбва да бѫдатъ рѣшени още отъ сега, какво има да прѣдприематъ и какъ биха се отнесли къмъ идещитѣ работи. Балканския полуостровъ е достигналъ до единъ критически моментъ, и тази отъ Балканскитѣ държави, която нехайствува, ще извлѣче най-малка полза. Думата е за България, Сърбия и Черна Гора, които иматъ естественъ интересъ за своитѣ еднородци въ Турция.

Тритѣ Балкански славянски държави трѣбва да направатъ съюзъ и да потърсятъ съюза и на Петербургското правителство, за да бѫдатъ на всѣкой случай на кракъ. Не е да се мисли за една война на своя нога противъ Турция отъ страна на Балканскитѣ славянски държавици; но тѣ трѣбва да бѫдатъ готови и до тамъ да отидатъ, ако Русия отправи ултиматумъ на Портата и ако до знанието на Султана дойде опасността отъ нова руска война. Щомъ, за този случай, тритѣ славянски държавици сѫ съгласни съ Петербургската политика, тогава Турция ще се поразмисли доста, за да се не противи на руския ултиматумъ, и да остави на руската грижа сѫдбата на Македония и Старо-Сърбия, да бѫдатъ освободени поробенитѣ славяни. Какъ Русия и тритѣ славянски държавици ще уредатъ държавнитѣ отношения на Македония и Старо-Сърбия, туй е единъ домашенъ славянски въпросъ, който само тѣхъ и руската нация интересува. Отъ туй гледище изхождайки, нѣма защо никоя отъ тритѣ славянски държавици да се бои, че нейнитѣ собствени интереси биха останали на диренъ планъ, каквото би било, ако неславянската Европа бѣше поканена да рѣшава участьта на Македония и Призренски санджакъ. Надѣваме се, че въ София, Бѣлградъ и Цетина ще разбератъ, кой пѫть трѣбва да тръгнатъ, за да се дойде, даже безъ употрѣблението на топове, до освобождението на Македония и Стара Сърбия, по който пѫть ще трѣбва и добрѣ да вървятъ. С.-Петербургската политика, съ единодушния мандатъ отъ тритѣ славянски държавици въ ржка, ще застави Турция да отстѫпи, за да се въведе редъ и свобода въ Македония и Призренско. Тогава турчинътъ ще бѫде по-мекъ, който не е навикналъ да отстѫпва прѣдъ една неславянска Европа, ала се прѣгъва подъ диктовката на Русия. За да се избѣгне отъ порано безполезното проливане на кръвь въ Македония прѣзъ пролѣтьта, славянскитѣ Балкански държави иматъ четвъртъ година врѣме да се уяснатъ съ Петербургската политика, какво имъ прѣдстои и що трѣбва да направятъ, та на Високата Порта да се даде едно по-добро поучение, отколкото прѣзъ 1877 г. Затова е необходимо едно въоржение на тритѣ Балкански славянски държавици.

Заб. Пр. Макаръ този Югославянски съюзъ да е желанъ по мотивитѣ, означени по-горѣ, както и по други мотиви, ние не можемъ да не обвинимъ сърбското правителство, че то е главния врагъ на този съюзъ, като, въ своята ненависть къмъ българитѣ, отиде дори да води една недостойна туркофилска политика, която ще бѫде гибелна, както за сръбския народъ, тъй и за цѣлото славянство.

Желаемъ да чуемъ по тази политика на Сърбия цѣнното мнѣние на „Parlamentär, което спис. е еднакво добъръ приятель на сърби и на българи.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Туркофилство или македонофилство?

Който е живѣлъ въ Турция, знае за сѫществуването на туркофилска партия измежду по-богатитѣ християни, турски поданици. Прѣди освобождението на България, и въ Княжеството е имало туркофили; такива сѫ били по-вече чорбаджиитѣ-гръкомани и гърцитѣ християни, каквото е и сега въ Турция. Тия сѫ играли ролята на турски маши и сѫ били на държавна служба, като аази и пр. И днесъ има подобни туркофилствующи елементи, но колкото и да е осѫдително тѣхното поведение, сѐ е по-оправдателно, отколкото онова на нѣкои държави, които, водими отъ грубъ егоизъмъ, отъ всепоглъщающата ги ненависть къмъ нѣкой тѣхенъ съсѣдъ, водятъ туркофилска политика. Мнозина отъ туркофилитѣ въ Турция извиняватъ себе си съ това, че ужъ, споредъ тѣхното мнѣние, християнитѣ биха добрували, ако сѫ изкрено привързани на падишаха, и че съ туй християнскитѣ поданици ще спечелятъ симпатиитѣ му. Но, когато говоримъ за тия вѫтрѣшни туркофили, не трѣбва да забравяме обстоятелството, че по-вечето отъ тѣхъ не знаятъ друго управление отъ абсолютизма, отъ деспотическото, та затуй мислятъ, че тѣхния животъ и оня на сънародницитѣ имъ трѣбва да е зависимъ напълно отъ волята на султана. Едни сѫ станали туркофили, защото умствения имъ складъ е такъвъ, а други — за да извличатъ материални ползи, като взиматъ разни прѣдприятия. Какво да кажемъ, обаче, за външното туркофилство, за туркофилството извънъ Турция, въ други държави, като Гърция, Ромѫния, Сърбия, Германия и други Велики Сили? — Въпросътъ е за туркофилството на тия държави. Прѣзъ септемврий мѣсецъ бѣше се състоялъ, на два пѫти, единъ „македоно-старо сърбиянски“ митингъ въ Бѣлградъ. Първия пѫть този митингъ биде недосвършенъ, поради това, че прѣдседателтъ на македоно-старосърбското д-во въ Бѣлградъ, като е говорилъ, изказалъ туркофилски чувства. Македонцитѣ, които живѣятъ въ Бѣлградъ, не изтърпѣли да изслушатъ този прѣдседатель на Македон. д-во, който си позволилъ да говори въ полза на турцитѣ, и го свалили отъ трибуната. Станала една врява. Полицията се намѣсила и митингътъ билъ разтуренъ.

Млади нѣкои сърби и македонцитѣ се възмущаватъ отъ този начинъ на дѣйствие на нѣкои помрачени отъ българска ненависть сръбски шовинисти, които отиватъ до тамъ — да ставатъ туркофили, да каратъ сръбското правителство и сръбския народъ да прѣприематъ една туркофилска политика на пукъ на България.

Такова туркофилство е обзело и Гърция, и Ромѫния. Тия двѣ държави сѫ въ съюзъ съ Турция, само за да се възпрѣ усилването на българския елементъ въ Балканския полуостровъ. Познати сѫ туркофилскитѣ демонстрации на тия двѣ неславянски Балкански държавици, по врѣмето на ромѫно-българския конфликтъ, както и всѣкога, когато стане нѣкакво

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

движение въ Македония. Отъ Великитѣ Сили пъкъ, въ разни врѣмена, всѣка една отъ тѣхъ е водѣла такава политика на туркофилство, коя повече, коя по-малко, споредъ както сж имъ диктували търговскитѣ, икономически и политически интереси. Англия напр. — въ врѣмето на Биконсфилда, Австрия — въ врѣмето на Метерниха, Франция — въ врѣмето на Наполеона III, Германия — понастоящемъ. А тази Германия съ своето туркофилство е надминала всичкитѣ други Сили и малки държави на Балканския полуостровъ. Днесъ тя е най-добрата приятелка на Турция и нейния императоръ се цалува съ Абдулъ Хамида. Вилхелмъ II е вдъхновителтъ и на всѣка туркофилска политика на Балканитѣ. Да оставимъ моралната страна на въпроса, а да погледнемъ на туркофилството отъ гледището на тия, които сж обзети съ него. Що кара Гърция да забравя своята историческа мисия на Балканитѣ, като носителка на християнскитѣ идеи и на борбата противъ исляма, та пригржща туркофилската политика? — Отъ морална гледна точка, ние мислимъ, че само нравствено изроденитѣ християни и християнски народи могатъ да забравятъ вѣковното турско иго, да подадатъ ржка на Турция и да станатъ туркофили.

Погледнато на въпроса отъ политическо гледище, пакъ е не само осждителна такава една политика, не само безполезна, но и врѣдна за интереситѣ на тия, които я слѣдватъ, защото тази политика не е диктувана отъ нѣкои сериозни причини, а е инспирирана отвънъ, отъ Германия и Австро-Унгария.

Право забѣлѣзва в. „Новое время“, като говори за сръбското туркофилство напослѣдъкъ, че на изтокъ по-вече важи рѣшителностьта, отколко осторожностьта, и че Сърбия ще загуби много въ очитѣ на християнитѣ въ Турция, ако почне една туркофилска политика, защото тия християни не вѣрватъ въ една държава, която се съюзява съ Турция, за да имъ продължи робския животъ—само заради нейнитѣ държавнически изгоди.

А какви сж тия държавнически изгоди, които тикатъ Сърбия до тази крайность? — Сърбия иска Солунъ, та каквото ще да става. Тя си казва: въ Македония българитѣ одавна сж почнали да пропагандиратъ, затова иматъ толкози привърженици; ние пъкъ трѣбва да запазимъ настоящето положение на нѣщата до тогава, до като въ Македония се създаде единъ сръбски елементъ, равенъ на българския. Туй се нарича: трай, коньо, за зелена трѣва! Сърбитѣ забравятъ единъ исторически фактъ, че Македония е населена отъ давни врѣмена съ българе, че тия македонски българе сж давали нееднократно жертви за българското освобождение, па и въ другъ случай, каквото е напр. сръбско-българската война; сърбитѣ забравятъ обстоятелството, че въ Македония никога не е имало българска пропаганда, и че, прѣди още да се конституира свободното княжество, отвъдъ Рила, Струма и Вардаръ сж сжществували български черкви и училища. Въпросътъ за екзархията и автокефалностьта на българската черкова най-напрѣдъ се породи въ Македония, чието население братята

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3,0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

сърби считатъ за една още безформена маса, която ще трѣбва да се сформира тепърва въ тази или друга народность. Ето защо сърбитѣ, както ромжнитѣ и гърцитѣ, сж сжщо тъй за запазване на статуквото на Балканитѣ. Заради Македония тѣ водятъ тази угодническа на Турция и низка политика. Подъ формата на търговски договори, съ Турция свързватъ въ сжщность политически съюзи както ромжнитѣ, тъй и гърцитѣ — противъ славянския елементъ въ Балканския полуостровъ. Безъ да съзрѣ опасностьта, която застрашава и нея отъ туй турко-гръцко-ромжнско опълчване срѣщу сърби и българе, Сърбия тръгна по стжпкитѣ имъ и подири приятелството на султана. Не избѣгнаха изъ очитѣ на пресата тия взаимни размѣнения на любезности на сръбския дворъ съ Илдъзкия Кьоскъ, както и посѣщението, направено на сръбската кралевска двойка въ Нишъ отъ Скопския валия по заповѣдь на султана. Докждѣ ще отидатъ сърбитѣ съ своето българофобство и туркофилство, не можемъ да прѣдскажемъ. Но този фактъ, че Сърбия не желае промѣнение на статуквото или автономна Македония, говори не въ нейна полза. Тя ще загуби много, и нейната туркофилска политика ще бжде врѣдна не само за Сърбия, но и за цѣлото южно славянство. Защото, съ какво ще оправдаемъ ние, югославянитѣ, борбата си съ полумѣсеца въ името на поробенитѣ ни братя, ако, отъ друга страна, водимъ туркофилска политика? Сърбитѣ виждатъ, въ сжщность лошитѣ послѣдствия отъ такава политика, но на пукъ на българитѣ искатъ да я слѣдватъ. Тъй единъ отчаяникъ изгубва пусулата и се лови за сламката.

Никога сърбитѣ не сж искали да дойдатъ до едно изкрено съглашение съ насъ. Тѣ се боятъ отъ българитѣ и се съмняватъ въ българската политика. Тѣ не вѣрватъ, че България изкрено желае само свободата на Македония, а не и присъединението ѝ. Отъ тамъ и тази крайность — сръбското туркофилство. Обаче, длъжни сме да кажемъ, че не само българския народъ, но и българското правителство въ исканията и стрѣмленията си не излизатъ вънъ отъ рамкитѣ на 23 чл. отъ Берлинския трактатъ. Въодушевявани отъ мисъльта да се подобри участьта на отвъдненци, за да се осигури Балканския миръ, пъкъ и България да миряса отъ тоя напливъ на македонска емиграция, българското правителство и българския народъ слѣдватъ една македонофилска политика. Да, македонофилството въ България е причината, която тъй много притегля Македония и македонцитѣ къмъ българитѣ. Ако сърбитѣ бѣха разбрали своитѣ интереси, то тѣ никога не биха прегржщали туркофилството. Впрочемъ, още не е твърдѣ късно, и ако сърбитѣ пожелаятъ (а това тѣ трѣбва да направятъ) да се отклонятъ отъ гибелния пжть, по който сж тръгнали, ако, вмѣсто туркофилството, прегърнатъ, както българитѣ, македонофилството, ако изкрено се въодушевятъ отъ идеята „Македония на македонцитѣ“, която идея е и на цѣлата македонска интелигенция, а не отъ срамната онази мисъль за дѣлѣжъ, то сърбитѣ ще

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

могатъ да спечелятъ симпатиитѣ на македонското население, ще могатъ и да дойдатъ въ съглашение съ българитѣ. Сѫщото можемъ да кажемъ и на гърцитѣ, т. е., да имъ прѣпоржчаме македонофилство, вмѣсто туркофилство.

А какво правятъ сега сърби и гърци въ Македония? — Владицитѣ имъ, учителитѣ и поповетѣ имъ, че дори и консулитѣ имъ се занимаватъ съ доносничество прѣдъ турскитѣ власти, съ цѣль да бѫде унищоженъ българизма.

Не се гаси туй, що не гасне!

Симпатии не се печелятъ по начини, каквито сърби и гърци употрѣбяватъ. Напротивъ: македонското население, измѫчвано отъ турско робство, отвръща се отъ тия начини на дѣйствие и дава всичкитѣ си симпатии на оногози, който се бори и желае неговата избава. Македонското население не иска да знае за „великитѣ“ кроежи за „велики“ държави на Гърция и Сърбия, а иска свобода и знае само единъ изходъ — революцията.

Значи: за да може туй население еднакво да симпатизира на гърци, сърби, българи и ромѫни, длъжни сѫ тия да работятъ споредъ духа, който е обзелъ всички въ Македония, сирѣчъ, въ духа на свободата. Не желаятъ македонци да замѣнятъ едно робство съ друго; не желаятъ македонци да бѫдатъ разпокъсани; не желаятъ македонци да принадлѣжатъ ни на Сърбия, ни на Гърция, нито даже на България, защото, при непоносимото имъ тегло, тѣ нѣматъ врѣме да мислятъ, кому ще принадлѣжатъ. Тѣ знаятъ едно — революцията, и обичатъ ония, които имъ помагатъ. Ето откѫдѣ се налага на Сърбия и на всички други Балкански държавици да пригърнатъ една македонофилска политика, вмѣсто туркофилската, която нѣма да имъ докара никакви облаги. Тази туркофилска политика изхожда въ днешно врѣме отъ Германия, която има завоевателни цѣли, колониални прѣдприятия на истокъ.

Туркофилската политика, прочее, отъ гледна точка на интереситѣ на Балканскитѣ държавици, е врѣдна за Македония и за самитѣ тѣхъ. Бѫдащето на тия държави имъ диктува да се споразумѣятъ на почвата на едно македонофилство, за да прѣдприематъ всички вкупомъ една македонофилска политика. Прѣди пет-стотинъ години бѣше обзело такова туркофилство повечето отъ кралетѣ, жупанитѣ и войводитѣ на Балканскитѣ държавици, надѣвайки се тѣ, че така ще се удържатъ за по-дълго врѣме. Дѣ сѫ сега тия жупанства, кралства и войводства? — Турската далга ги помѣте всичкитѣ и само единъ скърбенъ споменъ остана отъ тѣхъ.

Да водимъ туркофилска политика, това ще рече да водимъ германофилска политика. Отъ сърбското, гръцкото и ромѫнското туркофилство ще извлѣкатъ полза само Германия и Австро-Унгария.

Колкото по-рано, толкозъ по-добрѣ, Балканскитѣ държавници, и главно сърбскитѣ, трѣбва да се откажатъ отъ туй несъзнателно играние

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

въ ржцѣтѣ на нѣмската политика. Ако Сърбия слѣдва и за напрѣдъ туркофилска политика, тя трѣбва да влѣзе въ тройния съюзъ, защото служенето на славянството не съвпада съ воденето на такава долня политика. Ще забѣлѣжимъ, че събитията сами ще отворятъ очитѣ на туркофилствующитѣ, за да влѣзатъ въ пжтя, който имъ се диктува отъ общитѣ Балкански интереси.

И. Митакевъ.

Изъ нашия печатъ.

Македонския въпросъ е неуясненъ дори за самитѣ македонци и за ония, които се занимаватъ съ него въ България. Така ние искаме да си обяснимъ всичката тази галиматия, която сжществува въ македонското дѣло. Има чужденци, които по-добрѣ схващатъ положението, отколкото ние. Ние, обаче, зехме и съ Освободителното дѣло да партизанствуваме. Това, което срѣщате въ политическия обществен животъ въ България — разни исти и низкопробни партизани да хазяйничатъ съ управлението, ще го срѣщнете и въ комитетитѣ, както и въ нѣкои и други македонски лагери. Нѣма мѣсто, като че ли, за независимия ратникъ, за онзи, който, като е ритналъ всѣко лично благо, въодушевенъ отъ единъ благороденъ егоизъмъ — удовлетворение сърдечния си подтикъ къмъ доброто, пригърналъ е освободителната кауза. Днесъ има Цончевисти, Централисти, Сарафовисти и др. исти, които ни е срамъ да наброяваме. Дошло се е дотамъ въ това политиканствуване съ едно дѣло, което не иска нищо друго освѣнъ изкрено и безкористно служене, щото всѣкой, който изкаже свои мнѣния, ще бжде взетъ за този или онзи »истъ«: тъй много е напрѣднало партизанството между македонствующитѣ. А за да може да се турне край на този бѣсъ между дѣйцитѣ, длъжни сж тия, които претендиратъ да бждатъ самостойни, длъжни сж да кажатъ истината и на двата лагери, длъжни сж да се опълчатъ тѣ противъ това зло въ организацията — партизанството. И затова е нужно тѣ да нѣматъ никакви връзки съ никой отъ тия лагери. Тъй ще може донѣкждѣ да бжде чутъ тѣхния гласъ.

Ние четохме статиитѣ по Македонския въпросъ въ сп. *„Демократически прѣгледъ“*, едната отъ г. Р. О., другата отъ г. Илия Георговъ. Що ни се изтъква на пръвъ планъ при четенето на статии, на всички почти статии, върху вжтрѣшната организация, то е страхътъ, то е яснопрозирающия уплахъ на писачитѣ отъ прѣдставителитѣ на тази организация. Гали ги в. »Работнически«, гали ги в. «Изгрѣвъ», галѣше ги в. »Реформи« на Станишевия комитетъ, гали ги дори и „Демократически прѣгледъ«, да не говоримъ за галенето на в-тѣ »Дѣло« и »Прачо«, които бѣха органи на тази организация. Вжтрѣшната организация си

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

я прѣдставляватъ мнозина като една стоглава хидра, но хидра, която плаши нѣкои и други малодушни български публицисти, за да не посмѣятъ да ѝ хвърлятъ въ очи истината. Като рекатъ за нѣкое куче бѣсно е, па като го подгонятъ, и да не е бѣсно, то ще побѣснѣе. Ние не сме Цончевъ приятель. Туй заявяваме на всеуслишание. Ние не сме били никога неговъ привърженикъ, защото, да служишъ на святото дѣло, не значи, че си дължевъ да бѫдешъ привърженикъ на тази или друга личность. Обаче, длъжни сме да не скриемъ и този фактъ, че Цончевъ изпита, отъ началото още на своята революционна дѣятелность, всичкия бѣсъ на безпричинната българска ненависть. За Михайловски казаха: лудъ е!— За Цончева, Янкова, Николова—сѫщото. При днешнитѣ обществени наши нрави разбираме ние отявленитѣ врагове на горнитѣ лица да се нахвърлятъ върху имъ. Но ние не можемъ да разберемъ пристрастностьта на единъ безукоризненъ дѣецъ, като г. Ил. Георговъ. Цончевъ и неговитѣ хора иматъ своитѣ грѣхове и — голѣми грѣхове. Ние не сме тѣхни адвокати, за да ги защищаваме. Па и не желаемъ за нищо въ свѣта да играемъ тази мерзка адвокатска длъжность. Но, г. Георговъ, нимà, и дѣйцитѣ отъ Вѫтрѣшната нѣматъ сѫщо тъй грѣшки и грѣхове, нимà сѫ тѣ безпогрѣшни папи? А защо до сега никой не имъ е показалъ грѣшкитѣ? Нѣматъ ли ги? — Обвиняватъ Цончева въ амбициозность. Прѣкрасно! Той наистина е амбициозенъ. Но нима е мислимо това, че разцеплението въ организацията стана поради принципални различия, а не поради амбициитѣ на дѣйцитѣ? — Спомнямъ си единъ разговоръ съ единъ близъкъ другарь на Б. Сарафова и членъ отъ неговия комитетъ. Прѣдметъ на разговора ни бѣше Цончевъ. »Генералътъ е много способенъ човѣкъ, казваше ми събесѣдникътъ, но е твърдѣ амбициозенъ: ако не бѣше амбицията му, той много нѣщо можеше да извърши». Тъй като познавахъ другаря си, азъ му отправихъ този въпросъ: »Ами ти по-малко отъ него ли си амбициозенъ? И не само ти! Ами Сарафовъ, ами Дѣлчевъ, ами Станишевъ и др. не сѫ ли сѫщо тъй амбициозни«? — «А бе то . . . хъкъ-мъкъ . . . всички сѫ тази стока, въ това число и азъ», отвърна членътъ отъ бившия комитетъ, а днесъ—единъ отъ добритѣ дѣятели на вѫтрѣшната организация, на която е искалъ до скоро да прѣвие вратъ.

Послѣ разговорътъ ни мина върху темата за амбицията и амбициознитѣ. Заключението ни бѣше, че всѣкой човѣкъ храни въ себе си една амбиция, че човѣкъ неамбициозенъ нѣма, освѣнъ ония, лишенитѣ отъ всѣка собствена инициатива, сирѣчъ, само рабътъ. Литераторътъ е съ своята амбиция, занаятчията сѫщо, военачалникътъ сѫщо, както и държавникътъ. Увѣрени сме, че и самъ достоуважаемия г. Ил. Георговъ не е безъ своята, каквато и да е, амбиция. Защо тогава да коримъ другитѣ въ амбициозность, когато всички ние, кой по-вече, кой по-малко сме такива? Нѣщо повече ние ще кажемъ: даже крайната амбиция е оправдана, ако тя се стрѣми за благото на отечеството въ частность,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

или въобще за благото на человѣчеството!—Блаженъ е този родъ, който е народилъ повече такива людье. . . .

Въ статията на г. Р. О. се говори за хилядо пѫти казанитѣ убийства на Александръ Илиевъ и Георги Данчевъ. Туй сѫ злодѣяния, наистина! Ала чисти ли сѫ и вѫтрѣшнитѣ, т. е. по добрѣ, ония, които отъ София направляватъ дѣйствията на вѫтрѣшната организация, та нѣкои съ присмѣхъ ги наричатъ »външно-вѫтрѣшни«? Защо прѣмълчавате тѣхната нечистъ г. Р. О, защо не имъ напомните много работи, отъ любовь къмъ истината и въодушевявани отъ доброто на организациитѣ? Писмото, което е помѣстено въ прѣдмѣтната статия „България и Македония,“ по своя стилъ, еднакъвъ съ оня на статията, кара ни да се съмняваме, дали то не е написано на писалището на почтения авторъ въ собствения му работенъ кабинетъ. А друго; което ни прави впечатление, е това обстоятелство, че нито дума не се казва по адресъ на ония, които, съ своята сприхавость и ярость, съ своето самомнѣние, че безъ тѣхъ нищо не може се стори, сѫ еднакво виновни за това възстание, защото подсториха противния лагеръ да прѣдприеме настоящата акция напукъ на тѣхнитѣ високомѣрни заявления. Впрочемъ, прибързано е много да се сѫди за изхода на възстанието, защото то не е спрѣло. Пъкъ и да е спрѣло, отзвуцитѣ му се чуватъ на ширъ и на длъжъ по цивилизования свѣтъ. Бѣжанцитѣ, които голи и гладни прѣминуватъ границата, могатъ да ни каратъ да състрадаваме и да имъ помогнемъ, но тѣ не трѣбва да служатъ за претекстъ на себеугодни публицисти, за да казватъ: »на́, вижте! възстанието сега е безполезно“ . . . и да извличатъ поуки, каквито сѫ давали едно врѣме чорбаджиитѣ на апостолитѣ за българска свобода. Жертви, жертви трѣбватъ! Тия жертви, които сѫ погинали по Пирина и изъ македонскитѣ села, сѫ една хилядна часть отъ оня жертвеникъ на свободата, който се изисква и който ще се издигне, за да блаженствуватъ ония, които идатъ слѣдъ насъ. Селянинътъ македонски и тъй гине, и тъй мрѣ, а вие пъкъ говорите за жертви, дадени при една буна, свята и велика, и оправдана по послѣдствията си, които скоро ще видимъ.—

Тъй често повтаряното обвинение, кога на мѣсто, кога не на мѣсто, че дѣлата на комитета Цончевъ-Михайловски били направлявани отъ двореца, че този комитетъ билъ княжески, билъ дворцовъ, стана вече тъй шаблонно, колкото и онуй, че Цончевъ билъ причината да се не допуснатъ въ конгреса всички делегати на М. Одр. др-ства, когато е фактъ, че много отъ тия дружества прѣстѫпиха статутитѣ, отцепиха се отъ Върх. Комитетъ и скъсаха всѣкакви връзки съ него. Защо не постѫпиха тѣ, както постѫпи Пловдивското, което не удобряваше тактиката и поведението на Цончевия комитетъ, но пакъ си изпълняше задълженията, изпращаше суми въ комитета и чакаше върховния сѫдъ — конгреса? — Затуй, защото имаше много шашармаджии, които забъркаха още повече концитѣ. Други

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

дружества пъкъ одавна не функционираха, а, подъ давлението на шашармаджиитѣ, изпращатъ делегати, които, разбира се, трѣбваше да бѫдатъ касирани. Имаше и други пъкъ, които, безъ да бѫдатъ тѣ избирани, като подправятъ подписи на прѣдседатели на Мак. дружества, прѣдставятъ се въ конгреса за делегати съ фалшифицирани пълномощна. А когато истината излѣзе на яве и конгресътъ ги касира, тѣ се спущатъ въ „Дълбокъ зимникъ," ставатъ секретари на другъ М. конгресъ и, заедно съ други такива като тѣхъ, рѣшаватъ разцеплението! Слѣдъ туй, въпросътъ прѣминава въ пресата. Нали иматъ хората пари и хартия, па и пера .... хайде послѣ — халваджията за бозаджията! Такива делегати бѣха Тишановския и Каменишкия.

Г-нъ Георговъ, вие сте македонецъ, а, сѫщеврѣменно, единъ неопятненъ дѣецъ: ние ще очакваме отъ васъ по-голѣмо безпристрастие, като неопятненъ дѣецъ, и по-добро знаене на работитѣ, като македонецъ.

Другъ единъ въпросъ ще зададемъ. Нима г. г. Станишевъ и Карайововъ сѫ по̀ либерални, по̀ демократи, по̀ републиканци отъ единъ Михайловски, който открито заяви въ конгреса, че той е привърженикъ на ония, които казватъ, какво князетѣ трѣбва да искатъ прошка отъ народитѣ затуй, че сѫ се родили князе. г. Станишевъ, довчерашния, а и настоящия стамболовистъ, е по-малъкъ монархистъ отъ г. Цончева? — Съюзяването на единъ монархистъ съ единъ демократъ-републиканецъ, на Цончева съ Михайловски, прѣдъ видъ общитѣ интереси на отечеството, на сънародницитѣ ни въ Турско, е единъ високопатриотически актъ, който се срѣща рѣдко въ историята на народитѣ. Но защо ни дума не се споменва за Станишевия комитетъ, когато самъ прѣдседателтъ му е билъ довчерашенъ другарь на Цончева и Михайловски, че дори и на настоящия адютантъ на княза? Клета вѫтрѣшна организация и трижъ по̀ клети нейни водачи, които тъй скоро забравятъ миналото на тия, съ които днесъ иматъ работа и чиято опора тука търсятъ! . . .

Нека му мисли генералъ Цончевъ за послѣдствията и за живота си, ако той играе по свирката на княза, и ако се повтори, по негова вина, 1895 г. Но ние се надѣемъ, че републиканецътъ ще обуздае монархиста, че и самъ г. Цончевъ нѣма да отиде до тамъ, щото да захвърли въ калта цѣлата си дѣятелность и доброто си име, за да остави да ѣде други кестена, когато македонския робъ го вади . . .

И социялиститѣ сѫ противъ възстанието. В. «*Работнически*» всѣкога, като говори за събитията отвъдъ Рила, по маниера на в. «Право,» гаври се съ воюващитѣ и съ самия дѣйствителенъ фактъ. На социялиститѣ въ България, обаче, не трѣбва да се обръща внимание, защото тѣ приличатъ досущъ на ония загари, които лаятъ изъ усое . . . Всички сѫ лоши и всичко е лошо за тяхъ, па — лаятъ . . . А керванътъ си върви, върви . . . Но важното е туй обстоятелство, какво единъ социялистъ става редакторъ на Станишевия в. «Реформи», па заедно съ стамболиста Станишевъ спасява положението — срѣщу 200 л. мѣсечно! . . .

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Не е ли туй шашармаджилъкъ, съзнателна неразбранщина? Не е ли туй плодъ на ината български, който подтиква Станишева да дири адвокатъ въ лицето на единъ свой отявленъ политически врагъ; не е ли туй плодъ на накърнено болно честолюбие? Намъ се вижда чудно и непонятно, какъ и добрия, благодушния Яворовъ е станалъ съучастникъ въ това боричкане за първенство и „честь“ и не е могълъ да възлѣзе надъ това блато, въ което дребнавцитѣ, джуджетата се въргалятъ! — Ние оплакваме участьта на поета и човѣка, и борца Яворовъ . . . Ето коя е сждбата на социалиста у насъ — да бжде маша на базиргянитѣ!

Въ Македонското дѣло и Македоно-Одринската организация, обаче, има единъ церберъ. Този церберъ живѣе въ Кюстендилъ. Този македонски церберъ е в. «*Изгрѣвъ*», чиито редактори не оставиха нито единъ дѣецъ незаглоданъ, нито единъ минувачъ по своя пжть незалаянъ. Това триглаво куче отъ двѣ години насамъ подравя основитѣ на освободителното здание, още повече че то се намира въ самитѣ му основи, въ темеля на тази свещена ограда, която се зове Македонска кауза, за въздигането на която толкозъ трудъ, потъ, мжки и жертви сж положени. Двѣтѣ глави отъ този церберъ всѣка седмица се подаватъ и заговорватъ; третята е въ София . . . и отъ врѣме на врѣме се озжбва и ръмжи. „Оставѣте се отъ Македон. дѣло,“ казватъ на българската интелигенция тия три глави на единъ и сжщъ трупъ. «Напуснѣте редоветѣ на Македон. ратници, както ние ги напуснахме, и заработѣте на българската почва», брътвятъ тия оскотени вѣстникари: «защото всички македонски революционери сж прѣстжпници и разбойници!“ Забравятъ тѣ, обаче, или се правятъ, че сж забравили, какво, безъ да ще, тази българска интелигенция е принудена, по силата на обстоятелствата днесъ, да ратува и милѣе за тази освободителна кауза.

Затуй, защото се били почнали прѣговори за помирение на двата комитета, Ив. П Кеповъ, редактора на в. „Изгрѣвъ“, потретяме: церберътъ на Македонската Организация, се е заозжбилъ въ статията си «Забравѣте миналото» срѣщу всички, безъ изключение, дѣйци, въ това число и на честния Д. Стефановъ, и на Подрумскитѣ заточеници Д-ръ Татарчевъ и Матовъ, подиграва се съ тѣхъ и ги нарича съ разни епитети. Ако нѣкога случайно минете прѣзъ Кюстендилъ, драги читателю, наминете въ нѣкое отъ по-първитѣ кафенета на града: между 50 души вие ще можете да упознаете този церберъ на освободителното дѣло, озлобения авторъ на уводната статия въ прѣдпослѣдния брой на в. «Изгрѣвъ»; ако сте малко-много физиономистъ, ще увидите сами, че подъ тази злобна физиономия не може да се очаква и едно любящо кротко сърдце. Тази статия излѣзе отъ печатъ тъкмо тогазъ, когато страститѣ сж поутихнали, когато е дошълъ момента на взаимно разбиране, и знае се, каква е била цѣлта на автора ѝ. Още не е станало никакво споразумение, а Ив. П. Кеповъ бърза да прѣдварди помирението, като хули

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

налѣво и надѣсно, и като, по единъ хитъръ начинъ, говори за него като за свършено. Туй е езуитска манiера; тази статия е една нова шашарма, която би имала лоши послѣдствия, ако би могла да шашардиса нѣкого.

Защо в. „Изгрѣвъ“ е противъ помирението на организациитѣ? Дали, защото туй ще бѫде врѣдно? — Честолюбието, настѫпеното честолюбие е, което кара този вѣстникъ да съска. Какъ да не сѫ го питали него, Ивана Кеповъ, тия централисти, че ще забравятъ миналото, че ще турнатъ край на разцеплението; какъ е възможно било, щото него, церберътъ, да не бакаратъ и да си вършатъ работа безъ него, когато той е «полагалъ личната си честь» на карта и е защищавалъ до сега тия централисти? О честолюбие дребнаво! За туй низко и мерзко честолюбие на единъ редакторъ трѣбвало да се прѣзратъ общитѣ интереси и общото благо, трѣбвало да се упорствува до край въ взаимоизтрѣблението!

Ние щемъ да вѣрваме, че статията на г. Ив. П. Кеповъ е произвела отвратително впечатление на онія, които той хули, и които съзиратъ налѣжащата нужда отъ помирение. Неотстѫпчивостьта е знакъ на закоравѣлъ прѣстѫпенъ характеръ.

Ние искаме да вѣрваме, че въ тия доблѣстни ратници, които прѣзрѣха всѣко лично благо, за да служатъ на общото, не както хората около „Изгрѣвъ“, които удрятъ ритникъ на общото, за да служатъ на частното си лично благо, надѣваме се, казваме, че тѣ, въодушевени отъ доброто на родината си, ще послушатъ гласа на съвѣститѣ си и ще се помиратъ, което е една необходимость.

Оставѣте — но не дѣлото, святото дѣло на освобождение поробени единородци, вие, българска и македонска интелигенции, вие, честни служители на това дѣло, а онѣзи, които никога, да, никога! не сѫ милѣяли отъ сърдеченъ поривъ, но отъ честолюбие, за каузата — оставѣте ги да се удавятъ въ злобата и яда си!

Не виждате ли пѣната по устнитѣ имъ?...

Г-да Д-ръ Хр. Татарчевъ, Хр. Маговъ, Пере Тошевъ лѣжаха въ азиятски зандани, г. Ив. Цончевъ раниха въ бой, а в. „Изгрѣвъ“ ги нарича случайни революционери и патриоти въ кавички. Ние ще попитаме редактора му: коя формула дава, за да бѫде нѣкой въ очитѣ му патриотъ? Коя рецепта той дава, за да я слѣдва ратникътъ и да получи отъ редактора на в. „Изгрѣвъ“ прозвището родолюбецъ, за да заслужи тази честь?

Боже мой! Та туй е гаврене съ човѣшката и народна честь...

Или, за да бѫдешъ патриотъ, е нужно: да станешъ най-низкопробенъ партизанинъ; слѣдъ туй, защото общината е нѣмала пари и не ти е заплатила като на учитель за 1, 2 или 3 мѣсеца, да направишъ стачка, да турнешъ въ зоръ общината, та да ти плати, иначе нека се скитатъ дѣцата по улицитѣ; слѣдъ туй се откажи отъ партията, която си поддържалъ до вчера и която напускашъ, защото не извличашъ ни-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

каква полза отъ нея; слѣдъ туй изведнажъ стани демократъ, че дори и републиканецъ, че дори социялъ-демократъ, па започни нѣкой провинцияленъ вѣстникарски парцалъ, развърти се налѣво и надѣсно и съвѣти, и умъ давай, сирѣчъ, менторствувай и въ политика, и въ литература, и въ общественъ животъ; па сетнѣ си намѣри единъ прислужникъ-ратай, за да ти слугува въ печатницата, а ти по цѣли дни играй на карти: туй ли е вашата рецепта?

Туй ли е вашето родолюбие на дѣло?

И, слѣдъ туй, учите и корите другитѣ въ това, което вие сами вършите?!

Изгрѣвщина, туй то . . . изгрѣвщина!

Истината може да чака.

Можемъ и ние да почакаме, додѣто самъ по себе си падне всичкия фалшъ отъ лицата на менторстуващитѣ. Ние не бързаме. И все пакъ скоро ще видимъ, какъ едно було ще се вдигне и заблуждаваното българско общество ще осъмне прѣдъ тази гледка — маскирани идеялисти да се обрѣщатъ въ шарлатани! . . .

В. Стоймиръ.

КНИЖНИНА

I. *Ромжно-българския конфликтъ,* отъ Д. Ризовъ, 1900 г., София. — Повторно прочетохъ тази книжка, слѣдъ като я бѣхъ прочелъ на врѣмето съ услада. Много се писа тогава въ българскитѣ вѣстници по този конфликтъ, ала тъй ясно и тъй мждро никой отъ тия вѣстници не ни изтъкна причинитѣ и послѣдствията му, както г. Д. Ризовъ. Авторътъ казва, че убиването на единъ македонски цинцаринъ е само видимата и явна причина на конфликта, а скрититѣ причини сж нѣколко: 1. Участието на Ромжния въ Тройния съюзъ, а България клони къмъ Русия, 2. Подозрѣнието на Ромжния, че рано или късно българитѣ ще си вематъ нещастната Добруджа, 3. Завистьта на ромжнитѣ, които виждатъ, че българския народъ ги прѣвъзхожда въ нравствено, физическо, умствено, политическо и икономическо отношение, 4 Желанието на ромжнското правителство да отклони европейското обществено мнѣние отъ безсърдечното прѣслѣдване на ромжнскитѣ евреи, както и да отвлѣче вниманието на самитѣ ромжни отъ трудното вжтрѣшно-финансово положение на държавата, 5. Коварното намѣрение на официяльна Ромжния да компрометира прѣдъ Турция и Европа македонското движение въ България, като го прѣдстави опасно за мира на Балканитѣ, и пр. А тази послѣднята причина е и най-главната, тъй като Ромжния не можеше да гледа, какъ България полека-лека започва да играе важна роль на Полуострова.

Съ една рѣдка логика, авторътъ на горнята брошура ни прѣдставя положението, въ което сж били турнати тогава и България, и В. М. Комитетъ, както и за поведението на българския м-ръ на Вън-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

шнитѣ работи. Той осѫжда всички и казва: ако въ ромѫнския кабинетъ нѣмаше съвѣсть, въ хората на М. Комитетъ—умъ, то въ българското правителство нѣмаше нито умъ, нито съвѣсть. Авторътъ различава двѣ Ромѫнии: официяла Ромѫния, която, отъ освобождението насамъ, вижда въ насъ опасни съперници, и, считаеки ни за авангардъ на Русия въ Балканския полуостровъ, сматря ни дори за свои потаени врагове; другата Ромѫния е неофициялната, която бѣше наше второ отечество едно врѣме, и която бѣ непричастна въ тупурдиитѣ на ромѫнскитѣ власти.

Колко умрази, колко нападки (едва ли не дойде до война!)—и защо?—Защото единъ юноша-македонецъ, и то турски поданикъ, убилъ Михаиляно!—Една война съ ромѫнитѣ трѣбваше да се избѣгне, не защото българската армия стои по-долѣ, а затуй, че тази армия е приготвяна за една война на югъ съ нашитѣ вѣковни неприятели, турцитѣ. Както и да е, този ромѫно-български конфликтъ даде и лоши, и добри резултати. Трѣбваше да се минатъ двѣ години, да се яви днешното възстание, за да се постави македонското движение на своята първа висота; отъ друга страна, убийството въ Букурещъ убѣди съ послѣдствията си всички, че тази система и тактика е осѫдителна, че тя докарва само реакции. Върх. М. Комитетъ извлѣче урокъ отъ това. А какви сѫ уроцитѣ, които могатъ се извлѣче отъ конфликта за България и Македонския въпросъ? Споредъ авторътъ сѫ тия два: 1. Че България трѣбва часъ по-скоро да опрѣдѣли и кристализира своята външна политика, и 2. Че тя трѣбва да постави войската си на оная висота, на която тя може и трѣбва да стои.

Трѣзви мисли въ прѣкрасна брошура отъ вещъ авторъ!

II. *Националнитѣ стрѣмления на Балканскитѣ народи*, отъ П-ръ Д-ръ Г. Вайгандъ; прѣвелъ Д-ръ Д. Протичъ, София, 1898 г.

— Помня, че бѣхъ въ странство, когато прочетохъ въ единъ Лайпцигски журналъ едно писмо, отправено до почтения професоръ отъ сръбскитѣ студенти въ тоя градъ, по поводъ горнята лекция. Въ това писмо се отправяха ниски оскърбления на професора, както и заплашвания. Обаче, Вайгандъ не имъ остана дълженъ; той коментираше писмото имъ, наговори по адресъ на сръбскитѣ анонимници нѣкои и други истини и днесъ още твърдо вѣрва, че не сърби, а българе живѣятъ по двата брѣга на Струма и Вардаръ. Но тия хули, които се сипѣха възъ д-ръ Вайганда, не бѣха само сръбски, защото и гърци, и ромѫне си присъединиха своитѣ. Професорътъ не се уплаши прѣдъ тия нападения изъ засада; той обича прѣди всичко истината, и тя е, която го подкрѣпя и днесъ въ убѣждението му. Съ статистически данни той доказва, че въ Македония живѣятъ единъ милионъ и 200 х. славяне, които, запитани за тѣхната народность, се наричатъ българе. Езикътъ на македонскитѣ славяне е тоже български, тъй като и въ македонското нарѣчие сѫществуватъ, както въ източно-българското, членоветѣ *тъ, та, то, тѣ* въ края на думитѣ, които членове нѣма въ никой другъ славянски езикъ. Безъ да е непрятель на никой отъ Балканскитѣ народи, професорътъ Вайгандъ показва, слѣдъ като е пропѫтувалъ Балканския полуостровъ, какви трѣбва да бѫдатъ, докѫдѣ и накѫдѣ трѣбва да се простиратъ претенциитѣ на всѣка една отъ Балканскитѣ народности. Той изключава Ромѫния изъ групата на Балканскитѣ държавици, като казва, че тя, по

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

своитѣ интереси оттатъкъ Карпатитѣ, принадлѣжи по-вече въ срѣдня Европа и къмъ народитѣ, съставляющи Австроунгарската монархия. Нѣколкото хиляди куцовласи, които сж пръснати тукъ-тамѣ изъ полуострова, не могатъ да иматъ общо съ Ромжния и полека-лека ще бждатъ асимилирани отъ окржжающето ги болшинство отъ българи, гърци или сърби. Вайгандъ само прѣпоржчва, туй асилимиране да не стане насилствено. На Сърбия посочва Босна и Херцеговина, Далмация, Хърватско, Славония и други южно-австрийски провинции, населени съ славяни, които сж сърби. Като оставятъ петъ милиона сърби въ Австро-Унгария, сърбитѣ се заеха да пропагандиратъ сърбизма въ Македония, дѣто тѣ нѣматъ свои хора. За тази пропаганда Вайгандъ се произнася съ присмѣхъ и укоръ, като посочва на нискитѣ срѣдства, съ които си тя служи. Цѣлата теория на Гопчевича за сръбска Македония се пуква като сапуненъ мѣхуръ. Ето туй е ожесточило сръбскитѣ студенти въ Лайпцигъ, за да се нахвърлятъ на безпристрастния нѣмски ученъ. На гърцитѣ сжщо той показва, дѣ трѣбва да се стрѣмятъ, имено — въ Епиръ, Тесалия и Южна-Албания. Слѣдъ послѣднята гърко-турска война, обаянието на Гърция въ Македония съвсѣмъ изчезна и голѣма часть българи, които държеха съ Патриаршията, минаха на страната на българската Екзархия. Куцовласитѣ сж, които съставляватъ гръцкия елементъ въ Македония, тъй като тѣ държатъ съ Гърция. За Албания Вайгандъ казва, че тя мжчно ще може да образува самостоятелна държава, понеже у албанцитѣ липсва още националното съзнание. Ние ще говоримъ по-сетнѣ и върху Вайгандовото съчинение „Аромжне“.

III. *Може ли Турция да живѣе?*—Прѣвелъ отъ френски Л. Вишинъ, 1899 г., София.

—Историята на Калифата, ето една най-интересна история, която може да послужи за поука на всичкитѣ народи. Дошли отъ Туркестанъ, турцитѣ се сблъскали съ Юдейството и Християнството, както и съ други религиозни секти въ Мала Азия. Въ развитието на тѣхния умъ и душа различаватъ три периода: 1) Когато турцитѣ основаха сéлджукското царство въ Кония и сж приели името руми (римляне), което име по-послѣ прѣдали на гърцитѣ; 2) Когато сж прѣвзели Византия, смѣсили се съ гърцитѣ и християнството имъ, та сж образували една гръко-турска империя, и 3) Когато въ XVI вѣкъ турцитѣ прѣнесоха отъ Кайро въ Стамболъ мантията на Мохамеда, която се пази и до днесъ, а деньтъ, който се означи за цалуването на тази „свещена“ дрѣха, стана голѣмъ годишенъ турски праздникъ. Отъ тогава и започва истинския турски фанатизъмъ, който образувá отъ турцитѣ единъ народъ безъ фамилия и отечество, който фанатизъмъ и днесъ още сжществува и е най-голѣмия врагъ на всѣко нововъведение въ султановото царство. Гласътъ на Въртачитѣ, послѣдователитѣ на книгата „Месневи“, която е нѣщо като Корана и Евангелието, както и гласътъ на Бекташитѣ, които сж единъ сортъ турски пантеисти, одавна вече не се слушатъ. А додѣто турцитѣ бѣха подъ влияниѣто имъ, печелѣха симпатиитѣ на окржжающитѣ ги народи, както и на подвластнитѣ имъ, защото Въртачитѣ и Бекташитѣ проповѣдваха търпимость и съ туй групираха народитѣ. Отъ XVI в. започва сжщо и упадъка на Турция. Не спомогнаха за нейното изправление нито яничаритѣ, нито новообразованитѣ смѣсени отъ християни и турци орди,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

нито прѣдприеманитѣ отъ врѣме на врѣме реформи, защото, *докльто трае мюсюлманското управление, до тогазъ не ще могатъ да се въведатъ въ Турция никакви реформи: да се иска отъ хората, които съ вѣкове сж се усъвършенствували въ звѣрства, мързелъ, кражби, грабежи и най-необуздано сладострастие, — щото тѣ да признаятъ равни права и еднакви длъжности на тѣхнитѣ „стада“, то е се равно да се иска отъ тѣхъ да умратъ отъ гладъ и съ позоръ.*

Много право заключение, което е изваденo слѣдъ дълги примѣри отъ прилагането на обѣщаванитѣ реформи, които иматъ своя история, и които сж давали всѣкога отрицателни резултати за християнскитѣ населения.

Панислямизмътъ е не само една болѣсть на духа, но и единъ въпросъ на стомаха. А отъ тукъ изхождатъ всички мжки и страдания на българитѣ, гърцитѣ, арменцитѣ. Господствующитѣ елементи въ Турция сж диви орди отъ хищнически чиновници, надъхани съ този идеялъ за стомаха.

Нѣкои мислятъ, че поне младотурцитѣ не сж жестоки и, че, щомъ като желаятъ прѣобразуването на турската държава, не сж надъхани съ оня фанатизъмъ, съ който се отличаватъ съотечественицитѣ имъ. Съ примѣри безимения авторъ на тази брошура ни доказва, че младотурцитѣ, както послѣдователитѣ на Кемалъ-бей, тъй и на Ахмедъ Риза, сж още тъй фанатизирани турци, както и масата. Нѣщо по-вече: по врѣмето на арменскитѣ клания въ Цариградъ младотурцитѣ сж съчувствували на Илдъзкия убиецъ, когато старотурцитѣ отъ Скутари и Кадикьой не позволиха въ тѣхнитѣ квартали никакво клане. Маршалътъ Фуадъ паша цѣли 48 часа на конь е инспектиралъ азиятския брѣгъ, за да не пропусне нито една отъ тия шайки-кървопийци, които бѣха пратени отъ Илдъза да изтрѣбятъ нещастнитѣ цариградски арменци.

Турция не може да се реформира. Това го доказа цѣлия 19 вѣкъ, прѣзъ който въ разни врѣмена се прѣдприемаше реформирането на Калифата. Нито старитѣ, нито младитѣ турци не сж въ състояние да спасятъ Турция отъ разорението ѝ. Сжществуването на Калифатъ въ Европа е единъ крайно несправедливъ анахронизъмъ, който трѣбва да изчезне.

Пъкъ и може ли Турция да живѣе при тоя вѣковенъ и неизмѣненъ редъ на нѣщата?

А какъ ще се рѣши турската задача, сирѣчъ, Източния въпросъ?

Отъ 25 години насамъ, при царуването на Абдулъ Хамида само, Турция изгуби Карсъ и Батумъ, Критъ, Румелия, България, Египетъ, Тунисъ и др.

Постепенното разпокжсване: ето единственото, а въ сжщото врѣме, и добро разрѣшение на тази задача. За да се поправи турчинътъ, нѣма друго срѣдство, освѣнъ да се гуди подъ хомотъ.

Мюсюлманския фанатизъмъ, който дойде отъ югъ, като африкански самумъ ще изсуши не само народитѣ, които населяватъ Турската империя, но дори и земята имъ.

Накъсо ние прѣдадохме съдържанието на горнята брошура, написана отъ нѣкой френецъ, който е пжтувалъ доста изъ Азиятска и Европейска Турция, който е запознатъ добрѣ съ турскитѣ нрави,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

обичаи, история. Тази брошура добива още по-голѣмъ интересъ сега, когато се разнесе вѣстьта за нѣкакво Султанско ираде за реформи въ Европейскитѣ вилаети. Убѣдително и краснорѣчиво тази брошура оборва всѣки опитъ за реформиране въ Турция, както днешния, и азъ съмъ на мнѣние, че реформитѣ, които разгласяватъ сега турскитѣ и европейски вѣстници, за да се хвърли прахъ въ очитѣ на раитѣ, ще бѫдатъ прахъ за вѣтроветѣ и ще иматъ, вмѣсто положителенъ, отрицателенъ резултатъ. Отъ друга страна, туй султанско ираде иде на помощь на борцитѣ, защото, като ще разубѣди и онія, които още вѣрватъ въ турското реформиране, ще улѣсни задачитѣ имъ и ще ускори постигането на цѣлта имъ — автономията на Македония.

И. Д.

ХРОНИКА.

— Когато пишемъ тия редове, г. Ст. Михайловски се намира въ Франция. Той е пропѫтувалъ нѣкои френски градове, срѣщналъ се съ нѣкои и други знаменити личности, като публицисти и държавници, описалъ е положението на роба сега и отъ 25 год. насамъ, и е изисквалъ съдѣйствието на Франция за туряне край на турското несносно управление въ Македония. Мнозина кореспонденти и редактори се свиждали съ прѣдсѣдателя на В. М. К., интервюирали го, и всички тия разговори съ Стояна Михайловски се публикуватъ въ френскитѣ столични и провинциялни журнали, коментиратъ се, па всичкитѣ осѫждатъ поведението на г. Делкасе, френския м-ръ на иностраннитѣ дѣла, че не защищавалъ каузата на македонцитѣ, които се борятъ за автономно управление споредъ духа на 23 параграфъ отъ Берлинския трактатъ. Г. Ст. Михайловски, поканенъ отъ нѣкои видни Парижски личности, е държалъ рѣчь прѣдъ огромно множество избранъ свѣтъ въ университетската зала въ Парижъ. Слѣдъ хубавата и дълбоковпечатлителна рѣчь, зело се резолюция, дѣто се изтъква ясно инициативата, която Франция е длъжна непрѣменно да вземе, за да неизмѣни на себе си, като носителка на свобода и цивилизация. Г. Ст. Михайловски ще се бави още въ тази страна на революциитѣ, образецъ на всичкитѣ народи, а за това е повикалъ при себе си отъ София г. Д-ръ Владовъ, бившъ членъ на В. М. К-тъ, за да му помага въ мисията му. Ст. Михайловски е билъ и въ Лондонъ, дѣто се е срѣщалъ съ много видни членове отъ парламента, както и съ самия лордъ Балфуръ. Въ честь на прѣдсѣдателя на М. Одр. емиграция е билъ даденъ обѣдъ, кѫдѣто той е държалъ рѣчь, обстоятелствена рѣчь, която е произвела умиление и състрадание у тия благородни хора къмъ участьта на онѣзи, които, за да се спасятъ отъ насилствена, продължителна и срамна смъртъ, грабнали сѫ оръжие, та — или изведнажъ да умратъ, но юнашки, гордо — или да се освободатъ. Вредомъ г. Михайловски е билъ приеманъ радушно. Него го повторно канятъ да държи втора рѣчь въ Парижъ въ университетската аула.

— И ето, както съобщаватъ нѣкои вѣстници, по инциативата на прѣдставителя на Франция въ Цариградъ, Султанътъ издава ираде за реформи въ Европейскитѣ турски вилаети. Тия реформи сѫ една нагла подигравка съ постѫпкитѣ на В. Сили за сериозни коренни реформи. Както и трѣбваше да се очаква, това ираде е произвело не-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

задоволство у посланницитѣ на Европа, които прѣдвиждатъ неизбѣжнитѣ пролѣтни бури и сътрясения, та желаятъ да ги прѣдотвратятъ. Намъ, на македонската емиграция и на цѣлия български народъ, тази вѣсть за Хамидовото ираде причини иронична горчива усмивка. Ние знаемъ, какво тия реформи сж една нова византийщина, нова, скроена отъ Червения великъ палачъ, примка за туряне въ по-тежъкъ яремъ недоволницитѣ отъ управата му. Но българинътъ-македонецъ е вече опитенъ и знае съ присмѣхъ да се отнася къмъ тия Султанови залъгалки, знае съ нови въстания да отговаря на тия жестокосърдни турски експерименти. Ала какви сж тия нови реформи? — Старитѣ султански ирадета, шерифи и хумаюни сж по̀ пълни и по удовлетворителни, отъ колкото настоящето ираде. Г. Ст. Михайловски, надѣваме се, ще освѣтли Европ. общ. мнѣние по въпроса за реформитѣ, прѣдприемани отъ Илдъза. Той ще посочи на лукавата тази намѣра и за робитѣ, и за Европа. Ние ще се повърнемъ да говоримъ по-дълго върху този въпросъ въ III-та кн. на „Свято Дѣло.“ Обаче, това обстоятелство, че нито единъ чуждестраненъ журналъ не се отнесе съчувствено къмъ онуй дошло изъ Стамбулъ извѣстие за реформи, показва, че никой вече не вѣрва, никой — въ възможностьта Турция да се реформира! Толкозъ много султанътъ е лъгалъ, че никой нѣма нито капка вѣра въ него. Послѣдующитѣ събития ще докажатъ още по-ясно всичката фалшивость на Абдулъ Хамидовитѣ намѣрения.

— При все че е падналъ голѣмъ снѣгъ, много чети още ородятъ изъ Македония, ободрявать робитѣ и ги приготвятъ за сетния рѣшителенъ ударъ. Тия чети сж облѣчени въ специално зимни въстанически костюми и иматъ страхъ отъ снѣгъ и студъ толкова, колкото и отъ вражески куршумъ. Цѣлата тази зима ще бжде употрѣбена въ организиране и тамъ, дѣто още не е станало то. А, сжщеврѣменно, тия чети влизатъ пакъ въ кървави стълкновения съ турски орди. Нашитѣ свѣдѣния ни говорятъ за нови сражения между българе и турци. Но—повече отъ всичко друго, за избухването на пролѣтния пожаръ ще съдѣйствува не толкова брожението на въстаническитѣ чети, колкото отрицателнитѣ резултати отъ прилагането на новото султанско ираде: qui vivra, verra! . . .

— Полковникъ Янковъ е въ Атина. Той напусналъ Костурско, слѣдъ редъ юнашки битви съ враговетѣ на родината си, и слѣдъ като завѣщалъ на ония, които оставилъ въ Македония да слѣдватъ въ борбата, да упорствуватъ въ прѣслѣдване на цѣлта си, че — „на пролѣть той отново ще дойде!“ Въ Гърция Янковъ е намѣрилъ добъръ приемъ. Гърцитѣ се отнесли съ приличното уважение къмъ неустрашимия македонски боецъ. Скоро Янковъ ще се възвърне въ България. Ние го привѣтсвуваме съ изкрено „Добрѣ дошелъ!“ . . .

— Часть отъ бѣжанцитѣ сж настанени, пригледани. Помощи се сипятъ отвредъ. Князътъ и майка му сж дали 15 х. л.; Петерб. Слав. благот. др-ство 10 х. рубли, отъ концерти, отъ дружества и благотворителни пожертвувания — двойно по-голѣма сума. Образували се нѣколко комитети за приемане и раздаване на помощитѣ: въ Дупница подъ прѣдс. на г. Ив. Чапрашъковъ, въ София—подъ прѣдседателството на г-жа Бахметиева и г. Ив. Вазовъ. Само Нар. Събрание чака да му напомнятъ дълга, чака да го засрамятъ още нѣколко лица и частни общества; само Народ. Събрание не е подало примѣръ на малосердие. Дрѣматъ ли Народнитѣ избранници, когато, срѣдъ студъ и мразъ, и още бѣжанци прииждатъ? — *Диогенъ.*

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Год. I. Декемврий 1902 г. Кюстендилъ. Книжка III.

СВЯТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Ленка.

(ескизъ).

Бѣше прѣзъ една тъмна непроницаема нощь. Изъ небеснитѣ вишиини тъмни облаци се буйно гуркаха единъ други и човѣшкото сърдце неволно трѣпваше отъ стихийната грозота на мрачния хоризонтъ. Тъмната и дебела сѣнка, която тѣ хвърляха надъ заспалото село, му даваше още по-страшна и стихийна таинственость; то изглеждаше на пусто. Само рѣдкия, тукъ, тамъ, сънливъ лай на будните още псета нарушаваше нощната тишина.

Една слаба свѣтлина се съзерцаваше въ една отъ крайнитѣ кѫщици на с. Будинарци; тя издаваше, че тамъ бди въ забвение будно сърдце. То бѣ въ домътъ на дѣдо Пеца, който одавна, бѣ заминалъ въ чужбина, за да спечели нѣкой-другъ металикъ за царска давнина. А трудолюбивата му домакинка, баба Дака. никога не забравяше да му изпраща ту кошуля нова, ту гаки нови, и прѣзъ тая грозна нощь тя бързаше, съ щерка си Ленка, да му приготви чифтъ чорапи. Установени край малката ламбичка, тѣ бързаха да ги довършатъ, па тогазъ спокойно да лѣгнатъ и заспятъ.

— Харосахъ, векъ керко, не виждамъ гайри — промълви баба Дака и тежко въздъхна; — га бѣхъ на твойтѣ годинъ, що работа е прѣкарала ова чемеръ, — все нокемъ, все нокемъ . . . нихъ . . . камъ ти ова животъ, ов'я годинъ? . . . Али сега по цѣлата дюня е кренало на поразия, разбунтило се на всѫдѣ. . .

— Ехъ, маци — поде Ленка, слѣдъ малко мълчание — какъ неке да се разбунти; кому не с'е дога́дилъ ов'я животъ? Не видишъ що е станало? . . . Ехъ, егале и менъ не м'е жалъ за младината? Те, не смѣамъ на вода да идемъ, не смѣамъ гла'а на вонка да подамъ . . . оохъ . . . калко ми е скука, да знаешъ. . .

— Оти да не знамъ, керко; младо си, припка ти душа . . . ехъ, припка, али не знаешъ агитѣ шо гадъ сѫ . . . На колко млади сѫ поцърнили душата . . . на колко людие сѫ запустѣли кукята . . .

— Не м'е гайле ки — възрази Ленка съ небрѣжность, въ лицето на която ясно личеше моминската невинность. — Батко катъ е живъ, неке се дамъ у турски рацѣ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Вака си е, чедо, да го поживи господъ. Диме, онъ крѣпи кукята и по неговъ ихтибаръ не смѣатъ заптие ди барне капията . . .

Диме още отъ зараньта бѣ заминалъ съ колата за дърва на далекото селско бранище — при мушата, като имъ съобщилъ, че тая нощь не ще си дойде. Но тѣ много пѫти сѫ оставали така самички, тъй че и тоя пѫть за тѣхъ не бѣ нѣщо необкновено. Че отсѫтствието на бащата и синътъ би дало поводъ и угода нѣкому да посѣгне върху честьта на 19 годишната Ленка — това и на умъ не имъ идваше даже . . . И мълкомъ безъ всѣка тревога на душата, тѣ продължаваха да си работятъ. А вънъ бученето на вѣтъра гаче ли бѣ природенъ прѣдставникъ на акта, който се проектираше да се извърши тая нощь надъ беззащитната двойка — майка и дъщеря.

* * *

Нѣщо изпращя и глухъ шумъ се разнесе по двора. Тѣ втрѣнчиха очи . . . искаха да проумеятъ що означаваше тоя шумъ . . . Повторно нѣщо изпращя, шумътъ се увеличи, гаче ли нѣщо се строши.

— Дали скокатъ отъ авлията?! — прошепна баба Даца и грозна мисълъ жегна нейното сърдце.

— Ихъ, ега не продумашъ таки'а грозотии; не чуешъ ли, отъ бурята е . . .

И най-послѣ, тихо се затропа на самата кѫщна врата.

— Отвори булка Пеповице, — се чу единъ грубъ и непознатъ гласъ.

— Ойде, керко, псувиса! — сплашено изохка баба Доца хвърляйки чорапа изъ рѫцѣтѣ. Турци е! . . . охъ, прѣсвятая богородичко, и нази ли ке затриятъ отъ ов'я свѣтъ? Ахъ, камъ го Диме! Онъ салъ може мерамъ имъ да . . .

— Мори молчи! — прѣкъсна я Ленка; — що се плашишъ, не съмъ улава я да имъ се дамъ у раци жива.

Вратата запращя отъ силно налѣгане. Тревогата се увеличи.

— Ленке, керко моя, варкай да се скриешъ . . .

— Сега . . . али дѣка е острието на батка? . . .

— Отваряй булка Пеповице — изрѣва единъ отъ вънъ.

— Що сакате? — обади се съ продихваящъ гласъ баба Даца.

— Отварай по-бърго, оти агата мусафиръ ти иде; не плаши се.

— Какъ да отворамъ, кога нѣма ги мѫжето.

— Отварай по-скоро каурко, до'де не сме се разлютили.

Ощъ по-силенъ напоръ се даде на вратата и бравитѣ почнаха да скрибуцатъ. Сплашената баба машинално се доближи до вратата и неусѣтно отвори. Четири забтиета съ пушки въ рѫцѣ нахълтаха вѫтрѣ и зашаваха по стаята.

— Леле майко, що виждамъ? пушки! . . . Леле прѣсвятая богородрчко, що ке ни чинатъ овия поганци — извика баба Даца и заплака съ гласъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Вай анасѫнѫ, ке разбунти ма'алата — промърмора едно заптие, удрейки бабата съ дипчика на пушката и я повали на земята.

— Не ми плачи, каурко, али веляй ка'я керкати; да я види агата сака да ни чини ихтибаръ.

— Ега сърдце ви прояде; шо ви е гайле за моето чедо — викна още по-силно бабата, лазейки въ полуда по земята.

Двѣ заптиета се втурнаха въ малкото собé . . . Ленка се оплаши и извика. Тѣ се втурнаха къмъ нея, поискаха да ѝ запушатъ устата. Тя махна силно ржка за отбрана и разби носа на едното заптие.

— Ахъ, каурко, змийско рожбо, прѣби ме — разярисе заптието — с . . . с . . с . . ! сега те прѣби'амъ!

Ленка викна още по-силно и посѣгна да избѣга, заптиетата я зграбчиха и повлѣкоха на вънъ. Майката се подигна, втурна се помежду имъ съ послѣдни усилия, ала единъ така силно ѝ процѣпи главата, че тя падна мрътва на земята . . . а Ленка отнѣсоха по тъмнитѣ и криви улички на заспалото село.

* * *

Зора се пукна. Слънцето, едва се дигнало отъ свойто легло, ниско пръскаше утрѣнитѣ си зари и слаба руменина придаваше на росната природа. Тукъ-тамъ надъ селския бродъ птички мърдаха бодро крилѣ, подхвъркваха отъ клонче на клонче и безгрижно се ласкаяха на бодрата природа и новиятъ день.

Диме съ колата бавно-бавно пристѫпваше изъ бранището и наближаваше селото. Отъ врѣме на врѣме бодваше добитачетата да се не лѣнивятъ, а самъ той захласнатъ въ утрѣната живость на околностьта слѣдваше безгижно слѣдъ колата своя пѫть. Нищо грозно, нищо опасно въ тая минута не бродеше неговата фантазия. освѣнъ — ей тъкмо сега да срѣщне свойто вѣрно либе и погледъ любовенъ, погледъ единъ салъ да хвърли къмъ ней. Съ сладостна усмивка да приеме неговия поздравъ и съ въздишка мила да поеме китка росна . . .

Обвладанъ отъ такива мисли Диме наближи неусѣтно бащината си кѫща. Свикналитѣ добитачета се спрѣха прѣдъ зиналата врата. А тя така жалко зѣеше — гаче ли искаше всичко, всичко да му разкаже. . . . Грозна мисъль жегна неговото сърдце и то силно затупти. Той побърза да вкара колата и търчайки се отправи къмъ кѫщната врата, но що да види . . . майка кървава лежи на земята . . .

— Майко — охна той — и това ли дочакахме. Ами Ленка? . . , моята сестра Ленка? Ахъ . . . знамъ . . .

Силна тѫга прѣтисна гърдитѣ му, очитѣ му се насълзиха и колѣничи да направи послѣдно цѣлуване съ мъртвия трупъ . . .

— Прости ме, майко, ако нѣщо съмъ ти согрѣшилъ . . . али за

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ова църнило на нашата кукя . . . за честьта сестрина и смъртьта твоя, я ке отмъста ! . . .

Но ето, зададе се и Ленка на пжтнитѣ врата и бързайки дойде къмъ кжщи. Тя зачу послѣднитѣ думи на брата си и радостно извика:

— Я отмъстихъ, братко!

Диме изненаданъ скокна и въ недоумѣние втрѣнчи погледъ къмъ ней. Въ тая минута тя величаеше надъ съзаклятника и мрътвия трупъ . . . стрѣвна цѣлувка сближи едноутробитѣ чада — заклѣ ги . . .

* * *

А днесъ Ленка и Диме бродятъ изъ славния Малешъ заедно съ бунтовническата чета на Умленъ войвода. Тѣ слѣха своята клѣтва съ общия робски гнѣвъ и въ пъленъ екстазъ мъстятъ тирану за поруганието на бащиното имъ огнище.

К. *У. Тинчевъ.*

гр. София 1902 год.

Въ зандана.

(Сцена).

Старъ зандань на брѣга на единъ Малоазиятски островъ. Четири високи стѣни завършватъ своитѣ ръбести върхове въ едно пирамидално кубе. На една страна на тоя сводъ има малко прозорче — пескоро дупка, прѣзъ която се вижда какъ блѣщатъ звѣздитѣ на небосвода. Долу окачено на стѣната малко газениче, силно дими и едвамъ-едвамъ разрежда тъмничния мракъ. Долу на влажната земя върху рогозка — прострѣнъ човѣшки трупъ, а задъ него, навѣденъ и вперилъ въ него остъръ погледъ, стои като сѣнка човѣшко сжщество — заточеникъ. Дълги, къдрави и разрошавени коси надъ високо, блѣдно, като мраморъ чело, подъ което изподъ вити черни вѣжди блѣщатъ двѣ очи. Носъ правиленъ, уста закрита въ косми. Мустаци и брада рошави. Лице изпито, блѣдожълтеникаво, погледъ отчаянъ, ржцѣ жилави, слаби, като скелетъ, съ кожа покрити. Заточеникътъ е облѣченъ въ скъсани френски дрѣхи; на слабитѣ му крака сж окачени тежки желѣза — букаи.

Заточеникъ.

(взрѣнъ въ лежащия прѣдъ него трупъ.)

И съ тебъ, и съ тебе се простихъ! . . .
И тебъ о, друже милъ, пратихъ
Въ покоя вѣченъ! . . . Само азъ
Отъ толкова другари мили
Останахъ самъ, катъ лудъ, безъ свясь,
Безъ бодрость мжжка и безъ сили,
Срѣдъ тоя гробъ заровенъ живъ . . .
О друже, бѣше то, умрѣ ти! . . .
Издъхна нѣмъ и мълчаливъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Катъ гледаше, самичъкъ, клетий,
Да гниешъ въ влагата заритъ! . . .
Безъ страхъ ти гледаше спокойно,
Отъ дълго йощъ, суровий видъ
На тазъ зловѣща смърть! Достойно
Ти катъ борецъ за правда свята
Най-послѣ я дочака смѣлъ!
О друже, три дни въвъ устата
Ти троха хлѣбъ не бѣ видѣлъ.
А болѣстьта ти пъкъ тежеше,
И ти, вєрѣдъ всичко, вєрѣдъ глада,
Спокоенъ, тихъ, на менъ мълвѣше:
„Съ идеята за свобода
Се хранимъ ние, друже мили;
А щомъ ни не нахрани тя,
Смъртьта ще да напъкне жили
И съ кръвожадни си уста
Ще ни погълне . . . И тогава
За нищо нѣма да скърбимъ!“. . .
Да, друже, ти вечъ не скърбишъ
Въвъ твоя сънь непробудимъ!
Но ази клетъ? . . . Охъ, я ме вижъ
И азъ на гладна смърть катъ тебъ,
Съсъ идеялъ неосѫщественъ,
Тукъ въ тоя мрачния вертепъ,
Духа си силно възмутенъ
Ще трѣбва да прѣдамъ съ смиренье!

(навѣжда се и пипа главата на трупа).

Не чувствувашъ ти, друже мой,
Тазъ мѫка въ туй уединенье!
Ти вечъ не чувашъ бѣсний вой
На брановетѣ разярени,
Които не прѣставатъ съ гнѣвъ,
Съсъ пъкленъ шумъ, съсъ адски рѣвъ
На тази жива гробница — затворъ!

(Оковитѣ глухо дрънватъ).

Нито зловѣщия говоръ —
Кънтежа глухъ на букаитѣ
До твоя слухъ не долѣтява!
Ни мисъль тежка те смущава,
Ни грижи свѣтски те ядатъ!
Ти мирно спишъ въвъ тозъ сънь святъ!

(Гледа съ опулени очи трупа, поправя разрошаванитѣ коси на главата му, и въ това врѣме остава въ неговата ржка цѣло повѣсмо косми, откѫснато съ едно парче кожа отъ главата: — стрѣсва се. . . .)

О, боже мой . . . ужасно нѣщо! . . .
Такава смърть не бѣхъ виждалъ . . .

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Такова жрѣбие зловѣщо
На тебъ салъ, друже, Богъ е далъ.
Да, — прѝживѣ си ти изгнилъ . . .
Охъ, помня, зная, друже милъ,
Ти вчера казваше на менъ,
Че цѣлата ти кръвь въ гной
Се промѣнила! Тозъ студенъ,
Тозъ влаженъ, тъменъ, глухъ зданъ
И здравий организъмъ мой
Вечъ е съсипалъ . . .

(Кѫса други мѣста отъ мѣсото на главата.)

Колко лесно
Отъ черепа месата падатъ!

(Навѣденъ надъ трупа, разчиства черепа отъ месата.)

А синьо тука пъкъ отъ дѣсно!
Да! въ отчаяние, срѣдъ жадътъ,
Глава си блъсна о стѣната! . . .

(Изправя се и държи въ ржцѣтѣ си очистения отъ кожа и меса черепъ, на който стоятъ само очитѣ.)

Въ тозъ черепъ нѣвга умъ високъ
Е грѣлъ могущъ, срѣдъ простотата,
Срѣдъ злобитѣ, срѣдъ мракъ дълбокъ,
Срѣдъ робството въвъ родний кѫтъ!

(Доближава се до газеничето и разглежда черепа на свѣтлината.)

А днеска воня, смрадъ летятъ
Отъ него въ тоя гробъ широкъ
И се разнасятъ тѣ на врѣдъ. , . .
О милий друже, черепъ драгъ!

(Цѣлува челото на черепа.)

Съ тебъ нѣма нивгаази клетъ
Да се раздѣля! Съ тебъ, другарь
Отъ моето дѣтинство — чакъ
До гроба въ тоя затворъ старъ —
Да се раздѣля!? Боже строгъ,
Ще мога ли да понеса
Тозъ ударъ силенъ и жестокъ,
Катъ страшенъ гръмъ отъ небеса?
Не! Нивга нѣма съ тебе ний,
Мой друже, да се раздѣлимъ!
Между тѣзъ влажнитѣ стѣни,
Срѣдъ тоя мракъ непробудимъ,
Срѣдъ тазъ зловѣща пустота,
Срѣдъ звона глухъ на букаиитѣ,
При гнѣвний плѣсъкъ на вълнитѣ,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Срѣдъ тазъ таинственость света
Отъ тебе ужасъ пъкленъ вѣй,
Отровенъ дъхъ и смрадъ вонѣй! . . .
. . . Но азъ се не боя: азъ знамъ,
Ти си другаря ми Миленъ!
И сѫщо пакъ така катъ тамъ,
Въвъ оня роденъ край свещенъ,
Си милъ и обиченъ за менъ,

(Цѣлува черепа.)

Когато въ волность и свобода,
Освободенъ отъ този затворъ,
Ще литна къмто небосвода.
На прѣлестния роденъ край,
Къмъ оня свѣтълъ крѫгозоръ
Въвъ родний кѫтъ — този земенъ рай,
И твоя черепъ, друже милъ,
Ще занеса въ мѣстото родно,
И ще почива той на миръ
Тамъ въ отечество свободно! . . .

(Сепва се).

Какво? Какво ли азъ бълнувамъ?
Свободенъази и родний кѫтъ!
Какъ? Буденъ съмъ! Защо сънувамъ?
Катъ че не слушамъ, какъ кънтятъ
Злокобно тежкитѣ окови! . . .
Катъ че не гледамъ, катъ ме трови
Ужасний дъхъ на този занданъ? . . .
О, свобода; ти, сладъкъ блѣнъ!
Азъ твойтѣ прѣлестни зари
Не съмъ можалъ и нѣма вечъ
Да видя! . . . Въ тоя гробъ, далечъ
Отъ роднитѣ поля, гори,
Далечъ отъ ближни до сърдцето:
Отъ тейко, майка и сестри,
Отъ братченце невръстно клето . . .
Дали, дали се тѣ надѣватъ
Да видятъ мене йощъ веднажъ?
Или тамянъ кадятъ раздаватъ —
Катъ мислятъ, че съмъ безвъзвратно
Загиналъ нѣйдѣ? Тѣ куражъ
Намиратъ ли срѣдъ сълзи жежки? . . .

Какватъ нѣколко сълзи върху черепа.

Охъ, мили мой . . . братче златно . . .
Не помня твоитѣ младежки
Очици . . .

(Плаче глухо.)

Ахъ! Дали вий знайте,
Кога за менъ отъ скърбь страдайте,
Че и отъ моитѣ очи
Горчиви сълзи се изливатъ,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Които тровятъ и убиватъ
Гръдьта ми — тѣзи горестни сълзи?
Далечъ отъ роднитѣ могили,
Отъ родно слънце и небе,
Менъ този затворъ ще погребе
Ведно съ тѫгитѣ ми горещи,
Ведно съ оковитѣ зловѣщи
И съ всички неосѫществени
Мечти, идеи, идеали! . . .
О смъртъ, очи си разярени
И острата коса кога ли
Ще да обърнешъ къмто менъ?
Ела! по-скоро ти ела:
Не мога въ този затворъ студенъ
Да търпя още скърбь, тегла . . .
Ела де, скърбь, ме прибери ти!
Че твойтѣ скелетни обятя
Сѫ по-приятни отъ стѣнитѣ
На този зандань! — Вмѣсто проклятя,
Къмъ тебъ молба отправямъ азъ:
Ела ме прибери този частъ! . . .
Да си разбия ли главата
Въ студената стѣна занданска? . . .

Чува се бѣсния вой и плѣсъкъ на морскитѣ вълни.

О бранове, тазъ пѣсень свята
Не спирайте! — Съсъ стръвъ сатанска
Рѣвете, блъскайте, бучете
Подравяйте и съсипѣте
Основитѣ на тоя свѣтъ
Сътворенъ прѣди вѣковетѣ
Отъ демонъ нѣкакъвъ проклѣтъ —
Върху неправдата, лъжата!

Готви се да си блъсне главата о стѣната, но като вижда прѣзъ прозорчето, какъ звѣздитѣ игриво трѣптятъ въ небосвода:

Звѣздицитѣ въ просторъ широкъ,
Безгрижни, си трѣптятъ игриво,
О мойто жрѣбие горчиво
Въ небири е желае менъ
Да тикне! Мога ли така.
И безъ да е осѫщественъ
Тозъ идеялъ, за който вече
Съмъ толкозъ мѫки и тегла
Прѣтеглилъ съ коравосърдечье,
Да падна въ грознитѣ обятя
На грозна смърть? Зеръ мойтѣ братя
Тъй лесно, скоро се отчайватъ
Въ дѣлото свято? Не! Тѣ вѣрватъ
И отъ лучитѣ се омайватъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

На бждаще прѣсвѣтло, чисто,
Отъ своя идеалъ свѣщенъ!
Нима туй слънчице лучисто,
Не ще да грѣйне и надъ менъ
Прѣзъ туй прозорче? . . . Нощь сега е,
Но мракътъ се рѣдѣй, сияе
Възстокътъ, слънцето надмощно
Ще грѣйне? А зашо пъкъ азъ
Да не дочакамъ тоя часъ?
Туй прозорче е денонощно
За моитѣ очи открито. . . .
— — — — — — — — — — — — — —
. . . Млъкни, млъкни желанье скрито!
. . . . . .

Здраво държи черепа и съ внимание се услушва въ пѣсеньта, която долѣтява до слухътъ му:

Нито занданитѣ зловѣщи,
Нито веригитѣ несносни,
Нито бѣсилкитѣ зловѣщи,
Нито куршуми смъртоносни;
Ни адски мжки, изтезаня,
Ни спици остри подъ ноктетѣ
Ни майчини сълзи, риданя,
Ни на сестрици виковетѣ;
Ни кръста тежъкъ на Исуса,
Ни смърть въвъ нѣкоя арена,
Нито пъкъ кладата на Исуса
Нито пъкъ друга смърть свещена;
Ни всички пламъци на ада,
Ни всички демонски терзаня
Безъ милость, отдихъ ни отрада,
Нито цѣлъ пъкълъ отъ страданя
Ще могатъ нѣвга отклони
Насъ, робитѣ, отъ идеала,
Прѣдъ чийто святъ олтаръ днесъ ний
Служимъ, катъ вие на Ваала!!
Свободо, въ името ти златно
Прѣзрѣхме щастето живота!
Но твойто слѣнце благодатно
Кога ще грѣйне надъ хомота?
Свободно, хай блѣсни, блѣсни ти
Надъ нашта мила татковина,
Тогава ще умрѣмъ честити
Макаръ въ зандани по чужбина! . . .

Заточеникътъ

Съ възторгъ.

О мили звукове отрадни!
Отъ дѣ ли долѣтѣхте вий? . . .

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ей, нови мѫченици страдни
Прѣдъ сѫщия свещенъ олтаръ!
Нещастни жертви въ стрѣвний жаръ
На сѫщий жертвеникъ... Уви!...
Ищъ дълго наша татковина
Ще праща своитѣ чадá
Въ зандани грозни по чужбина
На тленна смърть!.. Тазъ свобода
Защо е толкозъ скѫпа. Боже?...
... Но, пѣйте Вий, другари мили!
Това некъ вази не трѣвожи,
Че колко скѫпа и да е
Тазъ свобода, съсъ вашитѣ сили
Безкористни, младежи, чисти,
Съсъ вашто огнено сърдце,
Най-послѣ ще е придобита!...

Дрънва ключалката, вратата се отваря, влиза забтие, което оставя вратата полуотворена.

Забтието

Въ уплаха, като вижда черепа въ рѫцѣтѣ на заточеника.

Що е това бе, комита? Отдѣ си намѣрилъ тоя черепъ? Тука ще дойдатъ още тридесеть души.

Въ страхъ отстѫпва назадъ..

Заточеникътъ

Като го гледа втрѣнченъ съ диви погледи.

Махни се, червеко, навънъ!
За да ядешъ ли си дошелъ
Тѣлата ни въ този влаженъ гробъ?
Що безпокоишъ сладий сънь
На милий ми другарь умрѣлъ?
Това е неговия лобъ!...
Махни се тамъ отъ прѣдъ очи ми,
Че жаденъ съмъ за кръвь катъ звѣръ!
Махни се, казвамъ, не буди ми
Стръвьта, о турчинъ живодеръ!

Забтието

Бре гяуръ, не показвай толкозъ сербезликъ, че (хваща се за кобура) не те смѣтамъ за нищо повече отъ куче!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Заточеникътъ

Въ забрава и съ луди погледи, замѣрва съ черепа главата на забтието, което пада на земята съ разбита глава.

О да, да! По-щастливъ бихъ билъ,
Да бѣхъ се куче азъ родилъ . . .
Когато трѣбва всѣки менъ
Да гази съ кракъ и да прѣзира!
Но ази съмъ човѣкъ роденъ,
Що знае и да протестира,
Да отмъщава и убива.
Да смучи кръвь — и да пролива!

Навѣжда се надъ трупа на забтието, взема му револвера и като излиза изъ вратата въ отчаяние.

О, всички входове закрити . . .

Пакъ влиза въ зандана.

Не мога да избѣгамъ вечъ. —
И тъй въ тѣзъ изби мразовити,
Отъ своя роденъ край далечъ,
Ще трѣбва да умра прѣбитъ
Отъ мжки бой и изтезаня,
Отъ нови пъклени терзаня! . . .

Взира се въ мъртвитѣ трупове; първомъ гледа намусенъ, послѣ се смѣе.

Ха, ха, ха, ха! Какъ смѣшенъ видъ
Заелъ си, друже мой Милене?
Кждѣ е твоята глава!
Ха! ха! ха! ха! . . .

Ужасенъ.

О, страшно нѣщо! . . .
На, звѣрове къмъ менъ зловѣщо
Сж впили погледи! — Сега
Пъкъ виждамъ остри ятагани,
Увиснали надъ менъ . . . Тирани,
Васъ всички ще убия! . . .

Заканва се, като гледа съ безумни погледи стѣната.

Хе, хе, хе! . . .
Какъвъ си смѣшенъ, милъ Милане!
Милене, държъ се — дай огънъ!
Страхливъ врагътъ е и — смутенъ е
Хей, събуди се вечъ отъ сънъ!

Заканва се къмъ стѣната.

Кръвници! Звѣрове! Тирани!
Наситихте ли се на кръвьта ни?
О, свѣтъ мизеренъ! Глупавъ свѣтъ!
О, Боже, за какво си ти
Създалъ на тоя свѣтъ триклѣтъ,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Междъ другитѣ му красоти
И друго едно сѫщество,
Отъ звѣроветѣ по-жестоко —
Човѣка? Боже, за какво
Си ти създалъ въ свѣта и злото,
Неправдата, лъжата гнѫсна,
Позорно робство, тирания?
Защо си ти създалъ тазъ мрѫсна
Колекция отъ тѣзъ злини?
О, Боже, Боже прѣмахни я!
Вълни! Рѣвете! Клокочете!
Подравяйте и съсипѣте
Основитѣ на този свѣтъ!

Като се бие силно въ гърди, тупа съ кракъ върху земята.

Самичъкъ азъ съ единъ замахъ
Ще да направя пепелъ прахъ
И съсипни този миръ проклѣтъ!

Чува се по-ясно пѣсеньта на новитѣ заточеници:

Свободо, ахъ, блѣсни, блѣсни ти
И въ наща млада татковина!
Тогава ще умрѣмъ честити,
Макаръ и въ зандани по чужбина!

Дрънватъ ключалкитѣ на зандanскитѣ врата и подъ влажнитѣ сводове нахлува пѣсеньта ведно съ заточеницитѣ, коио вървятъ единъ по единъ. Пѣсеньта замръзва на устнитѣ имъ, обаче, щомъ виждатъ заточеника и труповетѣ.

Заточеникътъ.

Като ги изглежда.

Махнѣте се отъ тукъ! Махнѣте!
Човѣшки сѫщества проклѣти!
Ха! ха! ха! ха! Хоро играятъ
Единъ подиръ единъ въ окови!
Махнѣте се! Глупци, ндзнаятъ
Тѣ менъ каква ли жажда трови? . . .
Махнѣтѣ се! Не искамъ азъ
Човѣшки сѫщества да виждамъ вечъ!
Ще да убия всички васъ!

Грамва съ револвера срѣщу тѣхъ.

Едни изъ **заточеницитѣ**

Охъ, тоя братъ злочестъ, далечъ
Отъ свойта милата родина,
Заритъ въвъ този зандanъ въ чужбина
И нивга утро не видѣлъ.
Нещастникътъ, е полудѣлъ! . . .

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Заточеникътъ

Махнѣте се, човѣци зли!
Немога звѣрове да виждамъ:
Азъ всѣкого днесъ ненавиждамъ!

Единъ заточеникъ

Какво си ти? Човѣкъ! Нали?

Заточеникъ

Въ недоумѣние гледа на себе си, дълго врѣме отъ глава до пети се измѣрва съ невнятни погледи.

Ха! ха! ха! ха! О, Боже мой!
И азъ! И азъ съмъ билъ човѣкъ!
Махнѣте се отъ гроба мой!
Махнѣте се отъ менъ далекъ!
Махнѣте се! И азъ съмъ билъ
Човѣкъ! Ликуй, Милене милъ,
При тебъ отивамъ . . . ха, ха, ха! . . .

Гръмва въ себе си.

Всички нови заточеници дълбоко въздъхватъ.

София, 1902 31/X.

В. Ястребовъ.

Македонското движение.

отъ

Ст. Жечкинъ.

Въ сферата на македонствующитѣ ратоборци се виждатъ твърдѣ често такива феномени: върлость дива, неизцѣримо скудоумие, ламтежъ за плячка, стрѣмежъ къмъ тунеядство и лесно живуване, сектански духъ и ежби, произходящи отъ разномислие, всечастно подриване на дисциплината, организирано самоизтрѣбление!

Ст. Михайловски.

Силна мжка задушава гърдитѣ ми, ядъ обхваща душата ми, четаеки многото разнообразни мнѣния върху разцѣпленията на Македонското движение, неоснователнитѣ нападки на едното течение и величаенето на другото, безъ обаче да се познаватъ отъ близо причинитѣ на тоя хаусъ,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

който днесь застрашава македонското движение отъ дезорганизация и отъ печаленъ край на самия поробенъ народъ. Мжка ми е да гледамъ, какъ на гърба на македондкия робъ и на гърба на тукашния наивенъ българинъ, едни щракатъ воинственитѣ си мечове на дуелъ за първенство и диктаторство, други бързатъ да наситятъ своята неизчерпаема алчность, трети бързатъ да довършатъ своитѣ комерчески баланси, чрѣзъ *кръвъ* и *сълзи*, четвърти заблудени отъ некакъвъ ентусиазъмъ, свили очи, па щракатъ ли щракатъ своитѣ възгледи по журналистиката, съ неизчерпаеми фрази, сплѣтени на нѣкаква ужъ безкористна идеалогия.

Днесъ македонското движение прѣдставлява една позорна борба на редъ своеобразни течения, които го съставляватъ; тия течения изтощаватъ своитѣ сили въ междуособна война за първенство и диктаторство, раздробвайки самото истинско движение на роба, а по тоя начинъ тѣ прѣчатъ за правилния прогресъ на главната ужъ задача — *борба противъ турската тирания*. Днесъ македонското движение прѣдставлява единъ сборенъ пунктъ на смѣсица отъ «интереси и влияния» — арена на тия, които най-добрѣ умѣятъ да акробатствуватъ съ народнитѣ идеали и съ своя патриотически патосъ, за смѣтка на сжществующето непоносимо робство въ Македония. Днесь македонското движение е едно «вавилонско стълпотворение,» и нѣщо повече — то е такова „стълпотворение,“ каквото е непознато даже на свещената история; то е любимата тема на всички алчущи и жаждущи, по него си опитва ораторската дарба и писателския талантъ всѣки забравенъ свѣтецъ и непризнатъ гений.

Този, който отблизо познава аналитѣ на задкулиснитѣ дѣйствия на това движение, не може да се отдаде тоя «хаусъ» на самитѣ провокатори, които сж водили и водятъ това движение и подъ булото на нѣкаква „революционна тайна“ криятъ своитѣ безхарактерни черти — своитѣ мистериозни дѣяния, като сами се величаетъ прѣдъ недобрѣ увѣдоменото и наивно общество. А всичко това дълбоко възмущава честната и освѣтлена съвѣсть . . .

Стига толкова заблуждение! Врѣме е вече да се раздере тая *завѣса* която дѣли обществото отъ сжщинското движение и която е единичката виновница за тоя печаленъ край на македонското движение. Да скъсаме това *було*, съ което сж обвити и скрити отъ общественното око и строгата критика виновницитѣ на тоя печаленъ разколъ въ това движение, — ето нашата цѣль. Но за да стане ясно всичко, като бѣлъ день, азъ ще почна отъ най-далекитѣ причини — отъ зараждането на македонското движение, ще разгледамъ различнитѣ фазиси на тая борба за освобождението на македонския робъ и ще свърша съ разяснението на нѣкои задколисни и мистериозни подвизи на главатаритѣ на това движение, които сж и *единственитѣ виновници* на сжществующия днесъ *разколъ*.

Като бившъ работникъ на вжтрѣшната организация, на Сарафовия

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

и Цончевия комитети мисля, че съмъ можалъ да проникна въ всичко онова, което днесь съставлява велика тайна на българското общество и на ония, които обичатъ да правятъ съ перо въ ржка съ македоската освободителна кауза.

I.

Причини на Македонското движение.

Финансово положение на Турция; развала на нравитѣ: рушиветство, злорадство, разбойничество; тиранията като лость на движението; земледѣлието и дрѣбната търговия; задграничния животъ, възвръщането, интелигенцията; естественъ произходъ на движението.

Слѣдъ изгонването на турцитѣ отъ България, Сърбия, Черна—Гора, Босна и Херцеговина, тѣ прѣтърпѣха едно голѣмо фиаско въ финансово отношение, понеже тѣ се лишиха отъ многото доходи, които събираха отъ поробенитѣ народи по единъ най-непрѣпоржчителенъ начинъ. Слѣдъ размиритѣ покрай Руската граница, слѣдъ междуособията на албанскитѣ вѣчно бунтующитѣ се елементи и слѣдъ възстанието въ Критъ, турция въ финансово отношение бѣ живо заровена и се равняваше на нула; слѣдъ всички тия размирици, които тя прѣживѣе въ единъ много кратъкъ промежутъкъ отъ врѣме, Турция въ финансово отношение приличаше на единъ оглозганъ кокалъ, прѣдъ когото съ алчна стръвнина бдѣха многохилядните храненици на държавната трапеза. Общото икономическо разложение така бърже грохваше, щото никаква желѣзна ржка не бѣ въ състояние да го спрѣ.

При едно такова окаяно положение на държавната хазна въ турската империя, не можеше да се очаква и добрѣ уредена администрация, която пъкъ администрация се отразяваше злѣ и на политическото управление въ страната. Остановени върху гърба само на едно двумилионно население въ Македония. Турската империя приличаше на едно ужасно корабокрушене всрѣдъ широко и бездънно море. Фалиралитѣ царски управници прибѣгнаха до налагането на най-разнообразни и тежки данъци върху поробения българинъ въ Македония, обаче извънмѣрното прахосване на паритѣ отъ най-вишата държавна персона не даде възмо жность на финансовия прогресъ и неговитѣ подвластни клиенти на държавния ресторантъ бидоха зграбчени отъ злата орисница на общата мизерия — тѣ достигнаха до просешка тояга. Но имайки въ ржцѣтѣ си грубата сила, невѣжеството, тѣ почнаха да прибѣгватъ до злоупотрѣбление на държавни пари, до мошеничеството, до рушветчилъка, и днесъ ний разчитаме на една цѣла необятна маса злоупотрѣбители на държавни пари, рушветчии, янкеседжии, на които е повѣрно управлението на държавния арганизмъ и блюстителностьта на човѣшкитѣ нрави и общественната нравственность.

Но тия държавни чиновници не се спрѣха до тукъ: тѣ почнаха да ограбватъ по-богатичкото християнско население, почнаха умищлено да

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

устрояватъ комплоти и бѣдствия на по-виднитѣ и заможни българи и по тоя начинъ тѣ успѣваха да грабнатъ малко рушиветъ, за да ги избавятъ отъ сполѣтелета ги бѣда. А слѣдъ това тѣ почнаха да устрояватъ и поддържатъ разбойнически банди, на които специлната мисия бѣ и е — ограбването на българското поробено население. Тъй напримѣръ, прѣзъ м. Октомврий 1900 г., около Одринскитѣ села, селската потера уловила една разбойническа банда отъ дѣйствующи низами, командующи отъ самия имъ ротенъ командиръ. Запитанъ отъ тамошния Руски консулъ: защо е прибѣгналъ до едно толкова низко и компрометирующо дѣло? — Турския капитанъ отговорилъ: «ами какво друго срѣдство да употрѣбя, за да не умрѣ отъ гладъ сѣмейството ми? За цѣла година сме получили всичко на всичко само една лира, а пъкъ сега, кокто знаете, зима иде, безъ хлѣбъ и захире не се живува». Консула се трогналъ отъ думитѣ на турския офицеръ, който съ двѣ думи е нарисувалъ какво имъ е финансовото положение и попиталъ: «Ами защо не ви плащатъ? Не сж ли достатъчни приходитѣ, които добивате отъ толковато много разхвърлени данъци» — «Не стигатъ — отговорилъ офицерина, — защото само за частния животъ на Султана се изразходватъ четиринадесесь милиона лири годишно, та правете смѣтка какво остава за насъ — чиновницитѣ на държавното управление.» А този фактъ иде да подтвърди, че самото икономическо положение е единствения факторъ на вършенитѣ разбойничества въ Македонвя.

И тъй, причинитѣ на отпадъка на Турция въ финансово отношение сж постояннитѣ войни и размирици, които отъ петь вѣка насамъ изтощаватъ държавния организъмъ и неджгавото управление на султана. А това лошо финансово положение тласка чиновничеството къмъ прѣстжпление и развала на нравитѣ, — това послѣдното пъкъ ги тласка къмъ заглъхване и затжпяване на чувствата; тѣ се озвѣряватъ вслѣдствие ненормалния животъ и изхода на положението си намиратъ въ безчеловѣчното инквизиране и малтретиране на подвластното население. Това узаконено малтретиране на роба е станало вече доблѣсть въ система, а то се обяснява и точно опрѣдѣля отъ думата „*Тирания.*“ Съ други думи казано, тиранията е фактора на економическия отпадъкъ, а тя е и найсилния двигатель на революционното движение.

Революционното движение въ Македония произхожда отъ многобройни причини. Еднитѣ произтичатъ отъ политическото управление, въвѣдено отъ турцитѣ още при завоеването и влошено до послѣдня степень отъ царствующия сега султанъ; другитѣ се отнасятъ къмъ всеобщия стрѣмежъ на съврѣменното економическо развитие. Обикновено хората смѣсватъ тия причини, обаче необходимо е да се различаватъ тѣ, за да може да изпъкне релефно всичко онова, което е случайно и изключително въ тази крайно обществена криза, която е и причината на движението въ Македония. Тѣзи економически причини могатъ да се свѣдатъ къмъ двѣ направления,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0).
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

които сѫ и всеобщи: 1) усиленото обезземляване на земледѣлцитѣ и 2) ужасната криза въ дребната търговия.

Земледѣлието въ Македония е било съсипано прѣди всичко, безъ съмнѣние, отъ финансовата неджгавость на Турция и разбойничеството, а така сѫщо и отъ конкуренцията на Американскитѣ жита; затова то дава твърдѣ малка полза. Поземлената собственость се подяжда отъ лихоимството. Тя прѣминава постепенно въ рѫцѣтѣ на едно малко число турски и християнски спекуланти. Останалитѣ безъ земя земледѣлци напущатъ разореното си бащино огнище и отиватъ да работятъ въ странство, отъ кѫдѣто тѣ се връщатъ съ една нищожна сумица, твърдѣ мѫчно спечелена. Тия емигранти, наречени „гурбетчии“, всѣка година ставатъ сѐ по-многобройни. Въ странство тѣ се намиратъ подъ влиянието на свободния животъ, а когато се върнатъ въ отечеството, тѣ разпространяватъ идеитѣ на свободата и даватъ силенъ тласъкъ на бунтовническото движение.

Въ Македония дрѣбната търговия е съсипана, както на всѣкѫдѣ. Дюкенитѣ станаха твърдѣ многобройни, по причина изселването на имотнитѣ селяни въ градоветѣ, кѫдѣто намиратъ по-голѣма сигурность, и тамъ започватъ да се занимаватъ съ дрѣбна търговия, вслѣдствие на което ужасно се намалиха доходитѣ имъ. А желѣзнитѣ пѫтища, които усилиха вноса отвънъ, нанесоха послѣденъ ударъ на дрѣбната търговия и занаятитѣ. Понеже въ Македония нѣма никаква индустрия, дѣто пролетариитѣ би могли да намѣрятъ работа, то тѣ почнаха да отиватъ въ странство, а въ дома си оставатъ само дюкенджиитѣ и занаятчиитѣ, които, като свидѣтели на катадневнитѣ произволи и насилия, се ожесточаватъ до крайна степень срѣщу тиранията.

А интелигентния пролетариятъ, който едно врѣме лесно можеше да намира работата въ съсѣднитѣ страни, особено въ България, сега се намира въ крайна мизерия. Едни отъ тая интелигенция оставатъ тукъ да пролетариятствуватъ или да се подвизаватъ около нѣкои държавни учреждения, а други се връщатъ въ родината си и, развълнувани отъ несносното положение, заставатъ на чело на бунтовническото движение.

Това е то *естествения произходъ на Македонското движение.*

II.

Идеялитѣ на Македонското движение.

Движение отъ мѣстенъ характеръ, движение отъ външъ; организация; разни направления: нееднакво разбиране, слабата и характерна черта на провокаторитѣ въ това врѣме—тукъ и вѫтрѣ; вѣстникарството — критика; идеялитѣ на организацията: убѣждения, надѣжди, революция, автономна Македония; смѫтенъ периодъ на движението.

Македонското движение води своето начало още отъ врѣмето на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“-Скопје

Берлинския договоръ. Но до прѣди десеть години това движение бѣ водено отъ нѣкои други харамийски чети, ала тия чети имаха мѣстенъ характеръ, които отмъщаваха на турцитѣ за сторени прѣстжпления и извършени своеволия въ страната. Тѣ не можеха да излѣзатъ по-далечъ отъ рамкитѣ на традиционното харамийство.

Прѣзъ 1882 г. се основалъ нѣкакъвъ си революционенъ комитетъ въ България, обаче, въ устава на този комитетъ не се види, каква цѣль е носѣла тази организация. Никакви идеяли не се види да сж спохождали нейнитѣ инициятори, освѣнъ едни планове и военни диспозиции, въ врѣме на прѣдполагаемото възстание. Въ устава има редъ членове, които гласятъ като какво възнаграждение щѣло да се даде на възтаника, който откраднялъ и внесѣлъ въ четата за храна нѣкой биволъ, волъ, овца, коза и пр. Тъй напримѣръ, за една овца щѣло да се дава възнаграждение 40 ст, а за биволъ 1 л. и пр. А на какви имено принципи е почивалъ уставътъ и прѣдполагаемото възстание, трѣбва човѣкъ самъ да си прѣдполага. Като плодъ на това се размърда нѣщо въ 1885 г., ржководенето отъ руския офицеръ капитанъ Калмуковъ, който прѣхвърли българската граница и влѣзе вжтрѣ, но той бѣ много скоро разнебитенъ и унищоженъ.

Македонското движение, като истинско революционно движение, започна да функционира не по рано отъ 9—10 години. И сега азъ ще разгледамъ, до колкото мога да имамъ претенцията на безпристрастенъ критикъ, различнитѣ течения на това движение отъ тогава до днесъ.

Казахъ по-рано, че тиранията е потикнала съзнателната маса къмъ едно движение, единствения идеялъ на което е било „освобождението имъ отъ турското робство“, и нищо по-вече. Тѣ даже до толкова бѣха се парализирали, щото благодарни щѣха да бждатъ подъ чуждо (друго) иго, отъ колкото подъ турското. Къмъ 1894 г. това движение на роба започна да взема организационенъ характеръ вжтрѣ въ Македония и на чело на това движение застояха двама македонци — Гйорчо Петровъ и Георги Дѣлчевъ. Тѣ заработиха на чисто *терористически начала* и не даваха никому правото да дава тонъ на това движение и искаха отъ свойтѣ съмишленици работа безъ критика и бдѣние надъ извършеното. Движението взема чисто диктаторски характеръ. Като противници на това движение изтъкнаха тукъ-тамѣ „братствата“, на чело на които застоя македонецътъ Кочо Аврамовъ. Като плодъ на борбата между тия двѣ течения станаха нѣколко мистериозни убийства, единствения виновникъ на които бѣ Гйорчо Петровъ, историята на които тукъ нѣма да описвамъ, понеже нѣмамъ документи на ржка. Тѣ сж добрѣ изложени въ бройоветѣ на в. „Автономия“ прѣзъ м. м. юлий и августъ 1899 г., за които убийства документитѣ и фактитѣ и днесъ още се намиратъ въ портуфейла на Кочо Аврамовъ. Ще спомена само, че послѣднята жертва на тая лична борба бѣ убийството на г-жа Наумова прѣзъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

м. юлий 1899 г., отъ което убийство е нацапана ржката на Серския книжарь. Слѣдъ това братствата се разпаднаха, Аврамовъ дойде въ София и терористическото течение стана пъленъ господарь на революционото движение вжтрѣ, обаче и Г. Петровъ незакъсня да дойдѐ тукъ, понеже бѣ изпъденъ отъ Битоля и Солунъ.

Прѣзъ това врѣме — въ Стамболово врѣме — сжществуваше вече едно слабо движение и тукъ въ България, на което прѣзъ 1894 г. застоя на чело безкористниятъ Трайко Китанчевъ, който скоро стана жертва на зла измама. — Веднага слѣдъ възтанието прѣзъ 1895 г. Македонския въпросъ бѣ вече сложенъ на зелената маса прѣдъ Европейската дипломация; той си сдоби и журналистика. Обаче, въ това врѣме македонската емиграция въ своитѣ революционни убѣждения и дѣствия бѣ безкрайно разпокжсана на различи групи и фракции, съ диаметрално противоположни възгледи и стрѣмления. До 1899 г. имаше едва ли не толкова „революционни организации", колкото и емигранти. Всѣки много-малко развитичекъ емигрантъ считаше за непрѣменна патриотическа длъжность да основава „партии" и „организации" и, разбира се съ нова «програма» и нови «принципи». Въ тоя случай не по-малко роля играеше личното «азъ»: капризностьта, егоизмътъ и славолюбието бѣха обща слабостъ у македонскитѣ дѣятели; а своекористието, продажностьта и свѣтотатството съ освободителното дѣло, по чисто комерчески разчйоти, бѣха станали обикновено явление. Съ малко думи, македонското движение бѣ станало поприще за разиграване лични страсти и намѣрения отъ най-съмнителенъ характеръ. Всичко друго можеше да се намѣри въ тѣхъ, освѣнъ завършени възгледове, опрѣдѣлени принципи и идеяли.

Какъ можемъ да си обяснимъ всичкия този антагонизъмъ, това разпокъсване на „групи" и „фракции"? По горѣ азъ посочихъ една причина, именно тази, която се крие въ самитѣ личности, т. е. *въ дрѣбнавостьта на характера и въ мъглявостьта на понятията за «дългъ и достоинство.»* Но трѣбва да посоча и най-важната причина, на която първата често пжти е едно близко или далечно слѣдствие; а тя е: *нееднаквото разбиране интереситѣ на дѣлото, отсжтствие на здраво установени принципи и идеи, липсване на единъ непоклатимо основанъ критерий* — за притеглюване ползата или врѣдата отъ извѣстно тълкуване и направление на движението.

За увѣрение азъ ще посоча на всички редактирани вѣстници по македонското движение до падането на Сарафовия комитетъ, — разбира се, азъ ще посоча на тѣзи, които ми сж минавали прѣзъ ржцѣтѣ и на които единствения идеялъ бѣ все — „освобождението на Македония".

Да вземемъ, напримѣръ, в. „*Гласъ Македонски*", тоя многогодишенъ изразитель на мнѣнията на голѣма часть отъ македонската емиграция. Да ровимъ колкото щеме въ него, ние нѣма да намѣримъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија „НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

нищо друго, освѣнъ едни вѣчно приповторяющи се фрази и безсъдържателни панагирики за „македонския българинъ“.

Да вземемъ в. „*Странджа*“. Въ него ще намѣримъ сжщото, съ тази само разлика, че тукъ сжщитѣ нѣща се изказватъ съ по-горѣщъ патриотически патосъ, който отдалече мирише на най-необузданъ шовинизъмъ.

Да вземемъ в. „*Борба*“, за когото единичкото спасение на родината се намираше само въ силата на руския царь. Около тоя вѣстникъ бѣха събрани всички революционери подъ егидата на Руския царь, който за тѣхъ едва ли не бѣ втори месия, изпратенъ отъ провидѣнието, за да освобождава поробенитѣ народи.

Да вземемъ в «*Бунтовникъ*», който малко-много бунтуваше разума, съ своитѣ вариации и мелодии, при описването положението на роба въ Македония.

Да вземенъ в. «*Гласъ* на тайния македонски революционенъ комитетъ», и сжщото ще се забѣлѣжи и въ него, само че този водѣше и приготвяше своитѣ читатели въ борбата, а „Бунтовникъ“ се спираше да ги кали за тая борба съ особения си отдѣлъ, озаглавенъ съ едри букви «Боеви отдѣлъ». Тѣ бѣха специално прѣдназначени за вжтрѣшното население на Македония—за роба: обаче и двата тия вѣстника бѣха много прѣждеврѣменни. Тогава робътъ не се нуждаеше отъ плачъ и сълзи; той не искаше «молитва», а „мотика“. А днесъ въ кои мишни дупки се криятъ хората около тѣзи два вѣстника, само единъ Богъ знае. Ще кажа тукъ само едно, че нѣкои отъ тия тогавашни идеялози днесъ обезоржаватъ възстаналото население, подъ прѣдлогъ, че „не му е врѣмето“; а тогава тѣ викаха роба на борба и го застрашаваха даже да не осъмне на ужасна катастроха.

Да вземемъ в. «*Отмъщение*», органъ на македонскитѣ терористи. (Тукъ ще спомѣна, че въ в. в. Бунтовникъ, Гласъ на тайния македонски революционенъ комитетъ и Отмъщение бѣха безцензорни; тѣ излизаха безъ отговорни редактори и тайно се разпространяваха). Какво прѣдставляваше в «Отмъщение»? Най-напрѣдъ самото му заглавие иде да ни покаже, че бѣ по-вече органъ на единични, екзалтирани глави, отъ колкото на нѣкоя здрава организация на обществена сила. Отмъщението, всѣки единъ знае, че е актъ на личенъ характеръ. А пъкъ случая съ македонското движение съвсѣмъ не е такъвъ Тамъ не се отмъщаватъ личности, а се борятъ двѣ обществени сили — двѣ обществени идейни сили, макаръ едната да е изгубила вече своето историческо raison q' être. Впрочемъ, единствения двигатель на социялнитѣ и политически прѣврати и побѣдата между тѣхъ, при послѣдня смѣтка, се опрѣдѣля не отъ способностьта на личноститѣ, а отъ туй — до колко казаното идейно течение си има основанието въ обществено-историческото развитие на епохата. Вѣстникъ «Отмъщение», като сведе македонското движение до степеньта на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

лична борба, съ това той го окарикатури, а отъ своя страна и самия вѣстникъ не издържа критика.

Да вземемъ в. «*Политическа борба*», органъ на македонскитѣ социалисти-революционери, единствената задача на които бѣ популяризирването на *сравнително* най-добри и вѣрни възгледи по македонското движение. Събранитѣ около него млади социалисти само критикуваха това-онова; тѣ се опасяваха отъ възможностьта на лансирането на разни завоевателни апетити и отъ разнообразнитѣ стрѣмежи на буржуазната класа; обаче, да вематъ да прѣпоржчатъ извѣстна тактика, извѣстенъ начинъ на организирване и насочване на силитѣ — боже избавъ!

Да вземемъ в. «*Революция*», който почна да излиза прѣзъ врѣмето на македонското възстание въ 1895 г. Този вѣстникъ излѣзе всичко въ десеть броя и десеть пѫти си мѣни боята. Въ първия си брой се яви като жарѣкъ революционеръ, прѣдъ когото всичко бѣ готово, изключая сдобитата свобода; къмъ третия брой се яви да прѣдвѣщава нѣкаква «Македонска република»; по-послѣ прѣпоржча идеята за «Балканската федерация"; слѣдъ това заговори за по-реална борба, която да се прѣнесѣла въ народната маса вѫтрѣ; и слѣдъ това съ умиращъ тонъ изказваше мнѣние, че не било още врѣме за революция, когато пъкъ въ първия си брой канѣше народа къмъ балкана. И всичко туй бѣ.

Да вематъ в. «*Малешевски балканъ*». Въ него ще срѣщнемъ само сълзи и оплаквания отъ лошата политика на българскитѣ правителства спроти Македония и нейнитѣ дѣйци, ала не можемъ да не му признаемъ, че този вѣстникъ бѣ единчкия, който най-немилостиво бичуваше македонската интелигентна емиграция, на която единчкия й душевенъ порывъ е да се докосне до българската държавна трапеза, като забравя бѣдственото положение на своята рода, на своята бащиния.

За в. «*Право*» тукъ нѣма да кажа нищо: по него ще се спрѣмъ на друго мѣсто. Тукъ едно е за забѣлѣзване, че г. Наумовъ длъжеше не говото издаване на гологанчетата на офицеритѣ — на сѫщитѣ тия офицери, противъ които той днесъ се опълчилъ толкова много. Но, разбира се, и това се върши съ смѣтка!

И като загинаха въ Сарафово врѣме всички тия вѣстници и вѣстничета и различнитѣ групи на своеобразнитѣ течения, вслѣдствие внесения тероръ отъ Сарафова върху свободата на мисъльта и идеяла, останаха в. „*Автономия*" и в. „*Реформи*". Вѣстникъ „Автономия" въ това врѣме си бѣ турилъ за цѣль—да извади Гйорче Петрова и С-ие на изложба прѣдъ читающия свѣтъ, обаче силния тероръ покоси и неговото перо и, слѣдъ комплота противъ Кочо Аврамовъ, редакторътъ му се сплаши и прѣкърши върха на писалката си. Па какъ да не се сплаши? Нали и срѣщу него се изпразниха два-три револверни вистрѣла отъ агентитѣ на Сарафова?

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски", Скопје

Слѣдъ всичко това, какво можемъ да кажемъ? Удовлетворявало ли е нѣкое отъ тѣзи течения *всичкитѣ искания* на разума и реалната сжщность на движението? Споредъ насъ — не! Ние не виждаме въ тѣхъ едно всестранно разглеждане и разбиране на въпроса, нито нѣкоя здраво обмислена тактика, подъ която да може да се подведе движението и която отъ малко поне да гарантира единъ какъвъ да е успѣхъ. И ако кажемъ, че за тѣхъ подобенъ въпросъ не е сжществувалъ, нѣма бждемъ излъгани. Една *пуста фразеология*, — ето характерната черта на всички.

Вѣстникъ «Реформи» е официоза на Македонскитѣ върховни комитети въ България. За неговата идеялность нѣма нужда да говоря, понеже той, като органъ, е и безропотенъ изразитель на мнѣнията и убѣжденията на своитѣ инспиратори, които се мѣняватъ всѣка година.

Ние ще разгледаме, какъвъ е идеяла на тая организация, на чело на която стои „Реформи“. Това ясно се вижда отъ статутитѣ на самата организация, въ които чл. 1 изрично казва: „Придобиването за населенията въ Македония и Одринско *политическа автономия*, декларирана отъ организацията, приложена и гарантирана отъ Великитѣ сили“.

При всичко че въ статутитѣ изрично не казва най-крайното срѣдство за постигането на цѣлта, обаче, отъ дѣйствието на Комитетитѣ ясно се вижда, че тѣхната надѣжда на организацията въ България—е повече въ въздѣйствието на Великитѣ сили, отъ колкото въ силата и съзнанието на самия робъ. Тия сж сега двѣтѣ течения, които се рѣзко различаватъ едно отъ друго. До 1899 г. Станишевия комитетъ не разчиташе никакъ на обществената народна подкрѣпа, понеже бѣше въ сжщинската смисъль на думата *дипломатически комитетъ*, който вѣрваше само въ силата и щика на Русия.

Глупаво и недобросъвѣстно е да се вѣрва, че Русия, Англия, Австрия или Франция, или друга нѣкоя държава ще си постави за задача да освобождава робитѣ само отъ желанието и наклонностьта къмъ свободата, защото:

1) Ако *Русия* искаше освобождението на македонския робъ, тя щѣше да вземе активно участие въ неговата борба, която щѣше да се увѣнчае до сега съ успѣхъ; обаче, тя не стори това, понеже си има извѣстни цѣли, извѣстни държавни стрѣмежи, което пъкъ кара насъ да се съмнѣваме въ нейното безкористие и да губимъ всѣкаква надежда въ нея;

2) Ако Англия е за свободата на робитѣ, то тя не щѣше да похарчи милиони левове и не щѣше да принесе толкова хиляди невинни жертви въ борбата си съ Буритѣ, когато тя много добрѣ знае, че Буритѣ се борѣха за свобода и независимость;

3) Ако Австрия бѣ за освобождението на Македония, то тя не щѣше да пусне плеада апостоли на държавни разноски да кръстосватъ изъ робската страна, за да прѣчатъ на бунтовническото му брожение, и найпослѣ, тя не щѣше да се залови да играе подлата роль между Балкан-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

скитѣ държавици, като ги поощрява една къмъ друга съ цѣль да осуети проектираната имъ «Федерация на Балканскитѣ държавици» и за запазване statu quo-то на Балканитѣ — мирътъ и кървавитѣ разпри между царетѣ.

Но защо ли пъкъ да изброявамъ всичкитѣ наредъ, когато всѣкиму е извѣстно поведението — недостойното поведение, което държи Европейската дипломация спроти македонското движение; когато всѣкиму е извѣстно така сѫщо, че интереситѣ на цѣла Европа сѫ сплотени въ тая робска страна, слѣдствията отъ което сѫ: *безпощаднитѣ национални и шовинистични борби*.

Изхождайки отъ горнитѣ истини, Сарафовия комитетъ снема македонския въпросъ отъ дипломатическата маса и внесе движението въ основитѣ на самия народъ. И така трѣбваше да бѫде, понеже македонското движение не е плодъ на дипломатическото дѣйствие, то е движение масово, народно, което дължи зачатието си на економически причини.

И най-послѣ, слѣдъ дълги лутания срѣдъ мъглата и заблужденията, водителитѣ на тукашното и вѫтрѣшното движения прѣгърнаха идеята за *революцията* и заработиха задружно, като дадоха пъленъ ходъ на терора. Да, тѣ прѣгърнаха революционния пѫть, защото най-силния разрушитель на тиранията и робството е революцията; защото революцията е истинска рожба на народното движение, тя е олицетворение на робската ярость и се силае да докаже достоинството на роба-борецъ като обща единица, която е достойна за свободенъ животъ.

А революционната задача имаше за цѣль прѣмахването на тиранията отъ Македония, чрѣзъ провъзгласяването на една *политическа автономия*, защото „една автономна Македоня — по думитѣ на А. Страшимировъ — ще бѫде културенъ центръ, срѣщата на всички народи въ мирно и благородно състѣзание въ полето на труда и цивилизацията“; защото, щомъ автономията на Македония се придобие, всичкитѣ тѣзи национални вражди, които сега я разяждатъ, ще изчезнатъ, а малкитѣ Балкански държавици, които днесъ пъшкатъ подъ тежкия товаръ на финансовитѣ кризи, ще отритнатъ безумното съперничество и ще се прѣдадатъ на благотворна работа за своето благосъстояние.

Това сѫ идеялитѣ на македонското движение, а така сѫщо и — *смѫтния периодъ на македонското движение*.

III.

Тържеството на тероризма.

Комитета на Сарафовъ: критика на терористическата му тактика; факти; дѣ сѫ паритѣ на организацията: факти; Вѫтрѣшната организация; критика на анархическата ѝ тактика; терористически проявления: факти; какъ закржглиха тия двѣ организации своитѣ терористически проявления: Михаиляно и Солунската афера.

Слѣдъ възстанието прѣзъ 1895 год. до 1899 г. настѫпиха за

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

движението ни дни на униние и мрътвило тукъ — въ България и — вжтрѣ — въ Македония. Прѣзъ 1899 г. една група отъ млади и буйни офицерчета, надъхани съ силенъ, необузданъ патриотизъмъ и крайно честолюбие, застояха на чело на македонското движение тукъ и, като подадоха братски ржката си на вжтрѣшнитѣ дѣйци, съ взаимна сила и кжсогледство, размътиха това движение съ общия колоритъ на *безумието* и *терора*.

Първата работа на тия нови водители бѣ да парализиратъ антагонизма всрѣди дѣятелитѣ на движението и да осакатятъ критиката на общественото мнѣние.

Въ първо врѣме тѣ разглеждаха тия обществени явления като законообразни процеси, които се вършатъ мимо волята на индивидума и съ силата на една естествена и историческа необходимость отъ гледна точка на съврѣмения материялизъмъ. Обаче, тѣ пригърнаха, като най-силно срѣдство за това, *тероризма*, т. е. разпрята между отдѣлни личности, а това бѣ едно важно противорѣчие, това показваше, че инспираторитѣ му още не бѣха стжпили на плодотворна почва. Заблудени до полуда отъ принципа на революционера — „цѣлта оправдава срѣдствата“ — тѣ въ едно кратко врѣме обърнаха организацията на „анархически-боксерски клубъ“, т. е. движението взема чисто терористически характеръ. Впрочемъ, ние не казваме, че тероротъ въ революционното дѣло е съвсѣмъ излишенъ; но той не трѣбва да се взема като единствено срѣдство, а като срѣдство спомагателно, и то въ много рѣдки случаи — само въ навечерието, въ зазоряването на революционния изблик. Иначе, той губи своя общественъ, епохаленъ характеръ и най-скоро подкопва, разяжда основитѣ на каквато и да е организация.

Този тероризъмъ още въ първитѣ дни даде своитѣ проблѣски съ убийството на журналиста Македонски въ Цариградъ, отъ което убийство сж омърсени ржцѣтѣ на Симона Радевъ, на когото днесь на идеалното му чело личи едно позорно петно, вѣчно неизмиваемо. По послѣ той зацѣвтѣ съ замлашването на много видни личности въ столицата, съ посѣгателството върху живота на Кочо Аврамовъ, сега учитель въ София, за дѣто е ималъ дързостьта да злослови по адресъ на *идеялностьта* на младитѣ офицерчета, и съ вистрѣлитѣ срѣщу Александъръ Чакжровъ, за дѣто е ималъ смѣлостьта да говори за мистериознитѣ и кървави подвизи на Гйорче Петровъ и другаритѣ му, за Винишката и Струмишката афери, виновника на които е Георги Дѣлчевъ, и за убийството на г-жа Наумова въ Сѣресъ. Първото посѣгателство е станало по желанието на „вжтрѣшнитѣ“ и по личната заповѣдь на Бориса Сарафовъ, който слѣдъ това е набилъ пратеницитѣ си, за дѣто не сж могли съ сполука да извършатъ ужасното прѣстжпление, а за да не дигатъ шумъ, имъ е далъ по 50 лева. Аврамовъ се спасилъ съ 5—6 куршумни рани, като една отъ убийцитѣ умъртвилъ на мѣсто, а другия пратилъ на дълго лѣчение

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

въ Александровската болница. Второто посѣгателство е станало по личния капризъ на Гйорчо Петровъ. Слѣдъ това се извърши убийството на нѣкакъвъ „шпионинъ“ въ Царибродъ, на когото Шумановъ звѣрски заби камата въ тила и го провали срѣдъ улицата.

Единъ день Вангелъ Георгиевъ, бившъ възстаникъ, се явява въ комитета и на шега се похвалилъ, че ужъ ималъ 2000 лири. На първа ржка Сарафовъ поисква тѣзи пари, а той отказалъ да ги даде, защото и въ сжщность ги е нѣмалъ, но тоя алченъ прѣдставитель на народното дѣло веднага го посочва на Никола Митовъ и Мито Стойковъ, които завеждатъ Вангела къмъ Княжево да опитватъ нѣкаква бомба . . . Благодарение на единъ близко стоящъ войникъ, подвигътъ се завършилъ само съ прорѣзване на гърлото. За да не повдига процесъ Вангелъ Георгиевъ, Сарафовъ го пратилъ въ Раховско, като делегатъ на дружеството. Слѣдъ това се извърши на два пжти посѣгателство върху живота на Петръ Стойковъ — въ Дубница и София, и върху единъ нещастникъ студентъ, когото ужъ бѣха подозрѣли въ „шпионство“. Тая жертва падна мъртва продупкана отъ 22 удари съ кама. Въ с. Върбица (О.-Пазарско) на два пжти отъ засада се стрѣля върху Султанчето, Народенъ Прѣдставитель, който се подозираше въ подстрѣкателство на турското население въ «Герловско“ и «Тузлука», дѣяние на Коста Гергиевъ и Сп. А. . . Но само това ли сж? Ами ония злодѣяния, потайни и неузнати, които ние не познаваме въ подробность — имать ли тѣ четъ? . . . . . .

. . . . . .

Когато на ширъ и длъжъ почна да се разпростира пласирането на *патриотическия заемъ*, цѣлъ български народъ се потрѣсе и вледеня отъ ужасния тероръ, който тероръ започна да се улеснява и насърдчава отъ правителството на Радославова. Ние виждахме, какъ група екзалтирани младежи съ ками и револвери, съ побой и засади почнаха да изнасилватъ кесиитѣ на свободнитѣ български граждани; ние виждахме, какъ се трошаха тѣхнитѣ глави и кости, какъ се осакатяваха тѣхнитѣ ржцѣ и крака, какъ се постройваха вълчи капани . . . а всичко това се вършеше все за нѣкакви кулминационни, «виши» идеяли на движението. . .

Тероризмътъ и анархията въ македонското движение станаха доблесть въ система, умишлено подпомагана отъ правителството. — Цѣлъ Български народъ се потрѣсе и погнуси отъ тая ужасна система! . . . Има ли нужда да спомѣнувамъ безбройнитѣ жертви на тоя узаконенъ тероризъмъ, който напослѣдъкъ заглуши всѣкакъвъ душевенъ порывъ и благороденъ подвигъ за критика и самоотверженость?

Като факти, ще посоча имената на по-главнитѣ жертви на терористическото движение: попа отъ с. Телишъ, дюкянджията Наумъ отъ с. Долни-джбникъ (Плѣвенско), евреина въ Сомовитъ, съдържателя на «Търговски хотелъ» въ Плѣвенъ, австрийския поданикъ — златаръ въ Плѣвенъ, свещеника Димитръ отъ с. Коприва (Никополско) и пр. и пр —

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

дѣяния на комитетския делегатъ Илия Македонски, съ помощьта на Тодоръ Мирковъ и Апостолъ войвода; убийството на Торбовъ въ с. Бутанъ (Раховско), за което убийство и днесъ още стоятъ затворени Петъръ Мѫжкото и Бояджията, а Вангелъ Георгиевъ прѣди нѣколко мѣсеца се освободи отъ затвора срѣщу гаранция; попъ Антония, отъ с. Козлудой, Тома Анастасовъ, отъ с. Хърлецъ (Раховско) и много други отъ Видинско и Ломско, — дѣяния на делегата Павелъ Георгиевъ и С-е; цинцарина на Разградската гара, — дѣяние на Панайотъ Байчевъ, Върбанъ Килифарски и Илия Македонски; Щилиянъ Димитровъ, прѣдприемачъ въ Шуменъ, Петъръ Димитровъ, Андрея Костовъ, търговци въ Шуменъ, Янко и Никола отъ Паланичко, хлѣбаря на куширската улица, който избѣгна въ Цариградъ, Пано, богатъ халваджия и много други кирекчии отъ Солунско, хурунжията въ Прѣславъ и др., — дѣяния на Шуменскитѣ терористи во главѣ на капитанъ Асѣновъ; много евреи и видни търговци въ Варна; Чехларовъ въ Провадия, — дѣяние на Ат. Мурджевъ; сѫщото въ Русе, Пловдивъ и пр.: братя Дамянови, милионери въ Ст. Загора; единъ запасенъ офицеръ въ Кортенскитѣ бани, Ат. Пеневъ, началникъ на Царибродската гара, Гяуровъ, Пловдивски учитель и пр., — дѣяния на Константинъ Бараковъ и Павелъ Генадиевъ; Гаки Трифоновъ, който бѣ дигналъ шуменъ процесъ прѣдъ Софийския Окрѫженъ Сѫдъ, Лиячо отъ Дубница и пр. и пр. Ами дѣянията на Филипъ Чакѫровъ въ Орханийско и Ловечско, на когото камата и днесъ още стои нацапана отъ кръвь? Ами дѣянията на Вангелъ Чолаковъ и Щерю попъ Ивановъ, Иорданъ Хаджията и пр. по Софийскитѣ шантанери? Ами високия Кузманъ, който слѣдъ като вземалъ 1000 л. на Никола цинцарина отъ с. Каменица въ Плѣвенско, накаралъ го да му цалуне краката? Това сѫ само едната стотна часть, които тукъ посочвамъ. И трѣбва ли да казвамъ, че прѣзъ това врѣме комитетското здание бѣ заприличало на смъртелница — на ужасната кула Нелъ при рѣката Сена въ Франция? . - .

Но дѣ отидоха всички тия милиони левове, които прѣзъ това врѣме се събраха? Постигна ли се цѣлта съ принесенитѣ жертви? — Съвършено не! Не е постигната, казвамъ, понеже за никого не бѣ тайна, че когато екзалтиранитѣ агенти на терора събираха и послѣднята стотинка отъ бѣдния работникъ, въ София тия пари се пръскаха съ цинична щедрость отъ приближенитѣ около комитета патриоти, дори и отъ самия прѣдставитель на организацията, Борисъ Сарафовъ, който по цѣли нощи прѣкарваше въ обаяние отъ ласкитѣ и прѣвземкитѣ на вълшебнитѣ красавици въ шантана «Санъ Стефано“. И какъ да не се обайва това буйно офицерче, което, прѣди да дойде въ София да поеме кормилото на македонското движение, бѣше принудено да събере нѣкои и други гологанчета отъ Русе за пѫтни разноски до София, а послѣ — обкрѫжено отъ толкова злато, събрано съ кръвь и сълзи, обкрѫжено отъ сонмъ обо-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

жателки, които така любезно го възнасяха въ ореола на величието, зовейки го бѫдащъ «Принцъ на свободна Македония»! . . .

Дѣ остана идеялизма на тоя новъ обществен неджгъ, който до вчера знаеше само да козирува на своитѣ капитани, а послѣ — диктаторъ на революционна организация?! Алчностьта и егоизма заглушиха въ него всички благородни чувства и идеялизъмъ.

Дѣ останаха 80,000 лева, дадени отъ безотчетнитѣ фондове на Радославовото правителство? Дѣ останаха 20,000 лева на братя Върбенови и много още хиляди, които Саракиновъ и Мурджевъ събраха съ своя грубъ тероризъмъ и съ кама въ ржцѣтѣ? — Да кажа ли съ положителность, че отидоха въ бездънните джобове на Сарафова? Лошитѣ езици говорятъ, че ужъ Владиславъ Ковачевъ изплатилъ ипотеката на бащиното си имущество. Ами дѣ сѫ паритѣ на 636 облигации отъ патриотическия заемъ, за които и до днесъ Ковачевъ не е далъ смѣтка на Комитета? Ами 500 л., изтръгнати съ полица отъ Ат. Пеневъ и 250 л., вземени отъ учителя при Пловдивската гимназия, Гяуровъ, за които пари днесъ нма завѣдено дѣло? — Да кажа ли съ увѣрение, че сѫ отишли въ портуфела на Ковачева? Питаме Георги Петрова, отъ дѣ сѫ 8,000 л. зл., които миналата есень случайно намѣрилъ въ чекмеджето на масата си и ги донесе отъ страхъ на разкритие въ комитета? — Да кажа ли, че сѫ отъ Чепаларската афера? Ами дѣ сѫ паритѣ отъ Вълчо Сарафовъ, убитъ на Ахѫ-Челебийската граница, за да не се разкриятъ нѣкои мистериозни злодѣяния . . . вършени по тая граница? Гдѣ сѫ 12,000 л. зл., които Саракиновъ донесе въ комитета прѣзъ мартъ мѣсецъ миналата година? Отъ дѣ сѫ получени въ комитета 20,000 лева, които сѫ зарегистрирани подъ инициала Х? Да кажемъ ли, че сѫ отъ богатия евреинъ и донесени отъ Анд. Стойчевъ? Може ли каза Георги Петровъ, колко хиляди лева златни бѣха въ торбичката, която Сарафовъ бѣ му далъ да пази и дава отъ нея пари само по негова лична заповѣдь? Да ли имаха горѣ-долѣ 40,000 лева? 5000 лева, които не достигаха за доплащането на купенитѣ манлихери, Сарафовъ отъ дѣ извади и доплати тая сума на своя смѣтка? Да ли не е отъ домашния си ковчегъ? Питаме Тома Давидовъ: отъ дѣ черпеше материялнитѣ си срѣдства, когато живѣеше въ х. „Метрополъ“, дѣто — по думитѣ на лошитѣ хора — плащалъ само за отопление и «*прислуга*» 70 л. мѣсечно, вънъ отъ квартирната такса на хотела? Може ли Сарафовъ да отговори, дѣ е бившия прокуроръ Икономовъ и дѣ сѫ 5,000 л. зл., които му се дадоха, за да отиде въ Букурещъ да освобождава съ тѣхъ затворницитѣ по Михаиляновото дѣло? . . . Колко хиляди лева костуваше отиването на Мерджановъ и Соколовъ въ Цариградъ, които по-сетнѣ бидоха избити и избѣсени въ Одринъ, съ още 8-на тѣхни другари? — Каква бѣше тѣхната мисия? И най послѣ, отъ дѣ има Сарафовъ 100,000 лева, за които той тържествено изпо-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

вѣда въ конгреса, че ги е спечелилъ съ собствената си дѣсница? Отъ дѣ взема той срѣдства да ходи въ Европа, да поддържа сестра си въ Женева, отъ кждѣто, срѣщу тази годишния конгресъ, бѣ пратилъ чрѣзъ Ив. Цуцевъ 3000 лева за Давидова? Отъ дѣ взема та даде на единъ Английски кореспондентъ 5000 лева, за да го славослови изъ Английската преса? Обаче, англичанинътъ не е така лесно продаженъ, както си мислѣше Сарафовъ. Той прибра паритѣ и отъ послѣ тържествено му заяви, че „рушветътъ не е въ състояние да подкупи английската съвѣсть“. Когато Шанговъ бѣ интерниранъ въ Хасково, слѣдъ като Сарафовъ изходатайствува чрѣзъ Радославова възвръщането му, отъ дѣ взема Сарафовъ 1000 л. та даде Шангову да почне своята «Вечерна поща», за да плѣте вѣнци на „Македонския Наполеонъ“? — Ето дѣ и за какво сж били иждивявани паритѣ на щедрия българинъ, които се събираха съ насилие и тероръ.

Това е то, въ сжщность, прословутата дѣятелность на Сарафовия комитетъ тукъ въ България.

* * *

Сега нека да видимъ, да ли и вжтрѣ въ Македония движението е било по-розово и да ли тамъ поне е почивало на по идеялна почва.

По-рано казахъ, че вжтрѣ движението още отъ самото му организиране застоя и заживѣ на грубия *егоизмъ* и безпощадния *терористъ*, а за нѣкакъвъ идеялизмъ и дума не можеше да става. Благодарение невѣжеството на роба, благодарение злата постановка на тая страна, лошата администрация и тържеството на анархията, тия двѣ личности — Георги Дѣлчевъ и Гойрчо Петровъ — сполучиха да уплѣтятъ въ ржцѣтѣ си всѣка будна съвѣсть и да дадатъ пъленъ ходъ на своитѣ егоистически стрѣмежи, посрѣдствомъ въвеждането на ужасния тероръ. Съ помощьта на организирани отъ тѣхъ чети, на чело на които застоя Георги Дѣлчевъ, тѣ туриха въ респектъ подъ краката си цѣлия робски народъ, съ всичката негова интелигенция и скоро почнаха съ олимпийско величие да диктаторствуватъ и направляватъ движението по свои прищевки и желания. Никой не смѣеше зла дума да каже по тѣхенъ адресъ, никой не смѣеше да упорствува на тѣхнитѣ капризиозни тенденции и, за скоро врѣме, тѣ подвиха врата на простия и интелигентния робъ и поискаха хоро на тѣхна свирня.

Вслѣдствие нѣкои-други мистериозни подвизи на дрѣбнавъ егоизмъ и вслѣдствие нѣкои други инстинктивни влечения, Гйорчо Петровъ биде тогава изгоненъ отъ Битолската гимназия, слѣдъ това отъ Солунъ... и той неусѣтно се намѣри въ столицата на България. А Георги Дѣлчевъ напусна директорската кариера на Щипското училище и тръгна пѣшъ по гори и планини, по села и градове да проповѣдва идеята на народното пробуждане — идеята за освобождението на поробената имъ татковина.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Но той имаше често пѫти нужда отъ дълги почивки и тайни съвѣщания съ своя интименъ другарь Гйорчо Петревъ, та и трѣбваше да постоява съ *мѣсеци* въ София. Често пѫти стоенето му въ София биваше съпровождано и отъ други причини — или примамчивостьта на нѣкоя фея около х. «Батембергъ», или пъкъ стоноветѣ на роба отъ нѣкоя причинена афера го застрашаваха да се върне обратно толкова скоро. За да не куца въ такива случаи работата, той назначи цѣла плеада ржководители на райони, четници, ревизори на дѣйствующитѣ чети, ковчезници, куриери и т. п., на чело на които постави единъ «таенъ» революционенъ комитетъ въ Солунъ, а самъ той съ императорско сияние даваше тонъ и направление на тая организация отъ ст. София. Обаче, не можемъ да откажемъ, че между тия нови лица имаше и има доста идеални момци, изкреность)а на които безбожно се експлуатира. За строгата дисциплина, той приложи на практика единъ много циниченъ *„наказателенъ законъ“*, въ който на всѣко съзнателно и несъзнателно изпортване отъ революционнитѣ-терористически правила се прѣдвижда *„смъртно наказание“*, което се извършва по жребие отъ членоветѣ на тайната организация. По този „наказателенъ законъ“ всѣки трѣбва да пази въ *«дълбока тайна»* своитѣ увѣдомления по дѣйствията на организацията, всѣки е непрѣкословно покоренъ и точенъ изпълнитель на разпорежданията и *заповѣдитѣ*, които идатъ отъ по-висшитѣ инстанции безъ, обаче той да се впуща въ *широко* разбирателство на своята мисия и трѣбва да остане вѣченъ пазитель на свещената тайна. Всичко това се скрѣпява съ полагане на стъкмената за тая цѣль *клѧтва*, извършена по традиционната обрѣдность на революционерството — чрѣзъ цѣлуване на *кръста* отъ револверъ и кама.

За да турятъ *маска* на тая своеобразна, стихийна организация, поставиха на чело на тайния комитетъ група идеални момци, като П. Р. Тошевъ, Хр. Матовъ, Д-ръ Татарчевъ, Д. Палашевъ и др. съ сѣдалище Солунъ, които отъ послѣ отидоха на тежки мѫки въ азиятскитѣ тъмници. Гйорче Петровъ си присвои правото да прѣдставлява вѫтрѣшната организация въ София, а, за да има претекстъ за почивка, и Георги Дѣлчевъ тури въ джоба си едно *генерално* пълномощие, съ което той много умно успѣ да подмами нѣкои други интелигентни сили, да ги хвърли въ бездната на тероризма, по единъ хитъръ начинъ почна да изтощава материялнитѣ срѣдства на тукашната организация, и най-послѣ заживѣ въ София, като истински консулъ съ значително число подконсулчета, драгомани и гавазчета.

Възползувани отъ гостоприемливостьта на тукашния българинъ, отъ възприемчивостьта на идеялизираната за свобода младежь, възползувани, казвамъ, и отъ слабохарактерностьта на нѣкои ржководители на движението, подъ булото на нѣкои тайни революционни идеяли, съ сладка фразеология и идеялизмъ, тия прѣдставители ня вѫтрѣшната тази организация започнаха да проявяватъ проблѣски отъ претенции да ржково-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

дятъ освободителното движение и въ Македония, и въ България, и въ Одринско и то . . . по *оня начинъ*, който тѣ намиратъ за добъръ, като почнаха дори да прѣчатъ на всѣка друга дѣятелность вънъ отъ тѣхнитѣ желания, безъ обаче да разполагатъ съ необходимитѣ за тая цѣль умствени и морални сили. Тѣ почнаха да си служатъ съ простени и непростени срѣдства, на което лошо поведение жертвитѣ личатъ и днесъ въ Цариградъ, Сѣресъ, Солунъ и др. Вслѣдствие тази не по силитѣ имъ *претенция* по единъ мистериозенъ и ненормаленъ начинъ, още отъ самото начало тѣ указаха най-гибелно влияние върху правилното развитие на естественния зародишъ на македонското движение.

Който отъ близо познава тѣхната дѣятелность, неволно се натъква на двѣ прѣдложения: или нѣма въ сжщность никаква вжтрѣшна организация, а прѣдставителитѣ сж *самозванни*, или самата вжтрѣшна организация е попаднала въ ржцѣтѣ на *много некадърни*, но капризни хора. И едното и другото еднакво сж въ врѣда на сжщинското движение.

Ами вжтрѣ? — Тамъ, дѣто анадолския злодѣй свирѣпствува, дѣто азиатския тиранинъ всичко е погазилъ, дѣто робътъ не вижда утѣха никждѣ — дори и въ Бога! — тамъ е смѣшно, прѣстжпно е да се казва на роба: „стани“ само съ думи... скрито, потайно. Тоя робъ има необходима нужда отъ истинска материална поддържка, той има нужда отъ оржжие, отъ опитни ржководители, отъ въоржжени борци, които би го окуражили да подкачи кървавата саморазправа съ своя тиранъ. Глупаво, прѣстжпно е да се мисли, че тоя робъ е безъ съзнание, не чувствува мжкитѣ си, униженията, и че не мисли да си *отмъщава*; но той е правъ, обаче, да мисли, че не може да побѣди и изкорени злото, което подяжда неговитѣ недра, неговитѣ основи за щастие и благосъстояние... При такива условия, да се кара тоя робъ съ голи ржцѣ да става формаленъ съзаклѣтникъ противъ омръзналата му вече тирания, да се свързва съ нѣкакви «виши» условия, когато той е саморасълъ съзаклѣтникъ, то е безбожно експлоатация съ неговото положение и непростимо свѣтотатство съ неговитѣ душевни пориви! Той има нужда отъ обща подкрѣпа въ морално и материално отношение, а не отъ единични стимулни терзания и . . . все въ името на нѣкакъвъ идеализмъ. Досегашната проявена дѣятелность на вжтрѣшната организация, повидимому, е отъ тоя родъ, която е прибавила и едно значително число храненици на революционната трапезария въ София. Като прямо послѣдствие на тая ѝ дѣятелность сж жертвитѣ, които се ладоха въ Солунъ, Кукушъ, Гевгелии, Баялци, Валандово, Дойранъ, Щипъ, Виница, Струмица, Битоля, Прилѣпъ, Костуръ, Петричъ, Банско, Малешъ, Сѣръ, Кочанско, Куманово, Горна Джумая, Разлога и пр.

Робътъ въ Македония абсолютно никаква полза не е видѣлъ отъ тая специфична «революционна» дѣятелность на вжтрѣшната организация, за „независимостьта“ и „пълната автономность“ на която толкова много врѣва дигатъ хората около в. в. „Изгрѣвъ“ и „Раб. Вѣстникъ“ и около

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

сп. сп. „Право дѣло“ и «Общо дѣло». Но колко тѣ сж измамени и заблудени! . . Ако биха узнали *истината*, то биха се отъ дъндуша погнусили и би хвърлили прѣзрителна рѣчь върху нейнитѣ *провокатори*, които изкуствено заблуждаватъ и хвърлятъ пепелъ въ очитѣ на българското общество, чрѣзъ в. в. «Дѣло» и „Право“.

Непоносимъ тероризмъ отъ страна на своитѣ освободители и ужасенъ гнетъ отъ страна на своитѣ тирани, — ето тяжестьта и мжката, която робътъ крѣпи на плѣщитѣ си. Той е положенъ между наковалнята и чука отъ страна на своитѣ *освободители и притѣснители*; той съ задухъ пъшка отъ ужасния яремъ, който отъ двѣ страни еднакво го изтощава. Еднаква е *алчностьта* на тиранина и освободителя, еднакво е тѣхното *срѣдство* — терора, — само че една върши това *на гърба на роба* съ откровенность и въ силата на нѣкакво фанатизирано право, а другия — потайно и въ силата на нѣкой висшъ идеялизмъ, подъ булото на нѣкаква благородна и трудна мисия. Можемъ ли да си прѣдставимъ, какво е положението на роба между тия двѣ кървави острила на тиранина и освободителя? И двата тия главни фактори на мизерията и бѣдствията, безжалостно сж се впили като кърлежи въ изнемощелия организмъ на роба, впили сж звѣрски нокти и влачатъ ли го влачатъ — къмъ дълбоката бездна на страданията и вѣчното робство.

Тиранинътъ продава имуществото на роба, за да събере своя данъкъ, за поддържане държавата си, а освободителтъ изтръгва послѣдния металикъ отъ неговата касия, като данъкъ за поддържане на организацията си. . . Робътъ е заприличалъ на единъ оглозганъ кокалъ, който и отъ двѣтѣ страни още се гризе съ безжалостна стръвность. . . .

Грамадни суми се изтръгнаха отъ роба за неговото освобождение. Безбройни жертви се принесоха прѣдъ олтаря на неговата свобода. Защо бѣха тия жертви? Дѣ е народното здато, що съ насилие и тероръ се изтръгна отъ касиитѣ на нещастния робъ? — Едната часть се харчи въ София за лична издържка на видни „дѣйци“; а другата — за поддържане на сжщитѣ тия насилия, за сжщия тероръ, който обърна организацията на чисто анархически-терористически вертепъ, съ цѣли прямо противоположни на ония, що трѣбва да почиватъ въ нейнитѣ основи. Но *най-грозното е*, че тѣ, съ цѣлокупната своя погубна дѣятелность, нанесоха най-ужасния ударъ на естествения фазисъ на македонското движение. Терорътъ съсипа всичко онова, съ което неговитѣ прѣдставители се величаяха, и като вѣнецъ на всичко, — прѣждеврѣменно пратиха Солунската идеална младежь на черни теглила въ далечнитѣ азиятски крѣпости, а редъ самоотвержени борци пратиха въ хладния гробъ — за вѣчни възпоминания.

За да не бжда голословенъ, азъ ще посоча нѣкои и други по-важни факти отъ концентричната дѣятелность на тая «вжтрѣшна» организация.

Първата ѝ работа бѣ да ограбятъ Кюстендилската телеграфо-по-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

щенска станция. За тая цѣль Георги Дѣлчевъ сполучва да примами телеграфиста Ив. Златаровъ, изъ Охридъ, който прѣзъ една благоприятна нощь, въ 1896 год. задигва отъ касата 24000 л. зл. и изчезналъ. За да не се залови кражбата, паритѣ били заровени край рѣката при Сарафъ бахча, а Златаревъ, придруженъ отъ Сѣрлиева, билъ изпратенъ „вжтрѣ" да служи на—„святото" дѣло. Когато Сѣрлиевъ се връща слѣдъ 1—2 дни, Дѣлчевъ го поканилъ да отидатъ и извадятъ паритѣ, обаче, указало се, че рѣката ги отвлѣкла! Да, рѣката могла да извлѣче само златото, а не успѣла да зарине дупкитѣ. Това господата го отдали на некакъвъ нощенъ порой, който дошелъ и заминалъ набързо, и който извлекалъ и паритѣ. А въ сжщность, златото минало прѣзъ ржцѣтѣ на Главинова и Дѣлчева и се прѣнесло въ касата на единъ Кюстендилски почтенъ гражданинъ — патриотъ.

За тая кражба въ прокурорството има вече заведено дѣло.

Прѣзъ 1898 г. Кръстю войвода, братъ му Иванъ, Стоянъ Ангеловъ и др. отъ Дубница, придружени съ Яне Сандански и други още изкрени апостоли на роба, заминали „вжтрѣ", съ едничката цѣль да събератъ малко пари, които на половинъ щѣли да се дѣлятъ между Дѣлчева и Кръстя. Първиятъ подвигъ станалъ въ единъ манастиръ (Сѣрско), отъ дѣто обрали 7500 лева зл. Но понеже прѣзъ това врѣме Сандански отсжтствувалъ отъ четата по нѣкакъвъ капризъ, Кръстю не рачилъ да даде паритѣ никому, а ги задържалъ за себе си и другаритѣ. Веднага Кръстю войвода става врагъ на организацията и било разпоредено чрѣзъ Тр. Христовъ за убиването му. И най-послѣ, Кръстю, заедно съ брата си и други още другари, прѣзъ 1899 г. паднаха убити край Мелникъ, чрѣзъ прѣдателство отъ братската ржка на Калиманския учитель Коста.

Прѣзъ 1900 год. убиха братътъ на попъ Алекса отъ с. Робово (Малешевско), който веднажъ далъ 40 т. лири на Бошнакова—вжтрѣшенъ революционеръ! — и обѣщалъ да му събере още 40 лири. Слѣдъ нѣколко врѣме Бошнаковъ се явява и поискалъ обѣщанитѣ 40 лири; обаче, братътъ на Попъ Алеса отказалъ да ги даде, понеже за първитѣ още не билъ получилъ разписка. Бошнаковъ, разлютенъ отъ смѣлостьта на роба, че му искалъ смѣтка, слѣдъ два дни го убива на нивата.

Попъ Алексо, възмутенъ отъ звѣрската постжпка на тъмния херой, въ яда си, прѣдалъ го на турската потера, която го убива, заедно съ двама още другари. Обаче, свещеника намѣрилъ своя отмъститель въ лицето на Васе Георгиевъ отъ с. Митрошинци, който една вечерь влиза въ дома му—убива попъ Алекса, а жената и дѣцата насѣкалъ на парчета.

Прѣзъ сжщата година убиха въ Мелникъ Коста Калиманцалията, защото се разкаялъ за извършеното отъ него прѣдателство на Кръстю войвода.

А прѣзъ 1901 г. убиха Дончо Бакалчето отъ с. Драгобраща (Кочанско). Но ето защо е той убитъ:

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Веднажъ Дончо далъ на Ангелъ Димитровъ Съската 600—700 т. лири да донесе тукъ на голѣмцитѣ; а послѣдния пѫть, прѣзъ началото на Марта, Дончо пожелалъ да дойде въ Кюстендилъ и донесълъ 4000 лири на г. Z., като е поискалъ въ сѫщото врѣме и разписка за сумитѣ, които той е давалъ прѣзъ разни врѣмена. Обѣщалъ горния господинъ да му даде разписка, но да се побавялъ 2—3 дни. Дончо чакалъ два дни въ кѫщата на Мите Кючика, при баба Димана. На третия день отива при него Ангелъ Димитровъ и го извелъ по комитетски работи . . . и го убива въ мѣстностьта „Прѣдѣлъ“ при Ново село (Кюстендилско). Мѣстото на гроба и до днесъ личи.

Но само Дончо Бакалчето ли е убитъ по комерчески съображения? Ами Шапардановъ, бившия незамѣнимъ учитель на метереологическата станция въ Солунъ, когото убиха заедно съ Дечева, въ Ахѫ-Челебийско, дѣто бѣха повикани ужъ да получатъ оржжие, срѣщу внесенитѣ отъ тѣхъ 8000 лева златни? Не по-малко значителни сѫ убийствата: на Гагалевъ — учитель въ Прилѣпъ, въ убийството на когото е замѣсенъ и Парличевъ; на Врабчата — влиятеленъ селянинъ отъ с. Панчерево (Пиянечко); на Шкутовъ — прѣдседатель на общината въ Рѣсенъ; на Илия Ивановъ — учитель въ Струмишко. Ами Дуле и Стефанъ Кацарови Ионче Яглиевъ, Сандре Автовъ, Коле Точковъ, Антонъ Шенгиевъ, Коста Кьосевъ, Наумъ П. Стефановъ, Ламбе Целевъ? и пр. и пр.

Драги читатели, жертвитѣ на тая вѫтрѣшна организация сѫ безбройни!

Да казвамъ ли за събранитѣ отъ Герджикова по 4—5 турски лири за пушка, ала пушка нѣма? Да кажа ли за наполеончетата, които Василъ Поповъ раздавалъ на братчетата на любовницитѣ си? Да говора ли за 18 т. лири на Тр. Христовъ, които той прѣдъ Великъ-день 1901 год. донесе и изеде орташки съ Райна шантанерката въ София? Да споменувамъ ли и принцеситѣ на Г. Дѣлчева отъ х. „Батембергъ“, отъ които камериерката Ана пази революционнитѣ лири и револверитѣ „наганъ“? . . .

Има ли нужда да се говори за Гевгелийската афера? За да прогонятъ прочутия Иванчо войвода, Лазо, Танасъ и др обърнаха на касапница Гевгелийскитѣ села, за-гдѣто изнасяли хлѣбъ на Иванчо войвода. Ами въ Валандово, що имъ бѣха виновни Станко Захариевъ, Василъ Христовъ, Пено Геновъ, Хр. Георгиевъ и пр.?

И най-послѣ закржглиха дѣятелностьта си съ Солунската афера, ужаснитѣ послѣдствия на която сѫ вече извѣстни на цѣлия свѣтъ. . .

* * *

Това е въ най-кратки черти терористическото движение тукъ и вѫтрѣ, което вилнѣеше подъ булото на нѣкакъвъ идеализъмъ.

И най послѣ трѣбваше да се яви убийството на Фитовски, убийството на Михаиляно, за да рухне тържеството на терора . . . Цѣла

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

европейска прѣса заговори за това нещастно македонско движение. Тази преса, раздухвана отъ ромжнска алчность, започна да посочва на това движение като на страшилище не само за мира на Балканитѣ, но дори и за тоя на цѣла Европа. Незакъсняха да заговорятъ и нѣкои европейски правителства. Всѣкакъвъ идеялизъмъ на това движение бѣ компрометиранъ. И напоконъ, Русия, чрѣзъ една жестока декларация, прѣдложи на Султана часъ по-скоро да потуши революционния порывъ въ Македония. И трѣбваше да се яви Солунската афера, за да тури край на всичко. Гаче ли робътъ бѣ дълженъ да отплаща за грѣховетѣ на разни несмислени терористи. . .

Този периодъ на Македонското движение ще бжде съ едри букви запечатанъ въ историята подъ надсловъ: *тържеството на терора.* *)

Прощална пѣсень.

Либе ле, златна ябълко
ненагледана,
не плачи, либе, по мене —
люти бунтовникъ.
Не можешъ, либе, не можешъ
съ плачъ да укротишъ
кораво сърдце, отъ турци
закоравѣло.
Не тъй се лесно забравя
люта прокуда;
не тъй се лесно оставя,
милно ле либе,
не тъй се лесно оставя
домъ да пустѣе,
оттатъкъ Рила, либе ле,
татко и майка,
домъ да пустѣе, миличка,
родъ да чернѣе . . .
Сестра ми млада — хубава,
тъй както тебе,
е въ турски ржцѣ нечисти
клета робиня;
а братята ми, либе ле,—
въ тъмни тъмници,
по мене жалятъ и мислятъ,
и сълзи лѣятъ . . .
Либе ле, свидна изгоро,
ненагледана!
Жалъ ми е, либе, за тебе
и ми е свидно. —

Изъ тая пуста чужбина,
далечъ отъ свои,
ти ме пригледа, злато ле,
ти ме залюби;
ти ме залюби, злато ле,
ти ме обикна.
На мойтѣ устни, спукани
отъ ядъ и злоба,
на мойтѣ очи кръвени
за отмъщенье
ти турна твойтѣ устнички —
сладка цѣлувка.
Цалувка сладка, либенце,
балсамъ на сърдце, —
срѣдъ тая пуста чужбина
още по сладка . . .
На мойто чело стоплено
отъ ядни мисли
ти турна твойта дѣсница,
твойта ржчица,
за да пропъдишъ далече
чернитѣ мисли,
за да прохладишъ съ водица
пламенно чело. —
Либе ле, златна ябълко,
българко мила,
благодаря ти отъ сърдце
за добринитѣ,
що ми ги стори, либче ле —
Богъ да ти плати!

*) Редакцията не е съгласна съ нѣкои отъ прокарванитѣ въ горната статия мнѣния и допуска въ страницитѣ на списанието мотивирани възражения.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Азъ нѣма нивгашъ, розичко,
да те забравя:
ако остана живъ, либе,
ако не умра
по гжсти гори съсъ пушка
или въ тъмница;
ако дочакамъ, розичко,
златна свобода—
ще дойда тука при тебе,
за да те вземна,
за да те вземна съсъ себе
у родно село,
у родно село, оттамо
Пиринъ планина . . .
Не плачи, либе, не рони
тѣзъ горки сълзи,
тѣзъ чисти сълзи сж нужни
за чиста радость:
ще дойде врѣме—отъ радость,
либе, да плачемъ . . .
Не ме изпращай съ плачъ, либе,
а съ топла дума,
съсъ топла дума, съ гореща
твоя цалувка.
На пушка чимширъ затъкни
и на ухо ми:
нека е зима, либе ле,
азъ ще замина.—
Студено нѣма за мене,
щомъ ти ме любишъ;
отъ вѣра жежка изпълненъ,
съ врагъ ще се бия.
Твоята обичь, либе ле,
и мойта вѣра,
и мойта смъртна умраза
мене ме топлятъ . . .
Три годинъ чакамъ, либе ле,
часъ да удари,
часъ да удари, таази
пушка да грабна:
подай ми пушка, либе ле,
не ме задържай!
Ахъ, стига чакахъ, драгичка,
три годинъ цѣли,
три годинъ цѣли по пуста
черна чужбина . . .
Прощавай, либе, прощавай,
сила си давай,
недѣй забравя, изгоро,
първо си либе . . .

Ив. Стойнинъ.

Нощна картина.

Разпери нощь крила си черни . . .
Край Босфоръ сѣнки се вѣстиха
И тихо, тихо до морето,
Нечути, бързо наближиха.

Смущенье мигомъ ги обхвана
И гласъ задавенъ се понесе;
Но бързо млъкна, че съсъ рева
На шумний Босфоръ се размѣси.

Слѣдъ мрака плѣсъкъ чу се силенъ . . .
„Вунтовникъ“! — нѣкой проговори . . .
Кристалний Босфоръ пъкъ за жертва
Обятья ласкаво разтвори.

А мѣсецъ бавно, бавно плува
По тъмний фонъ на вишинето,
Лжчи златисти въ мрака пръска,
Цѣлува любаво морето . . .

С. Чилингировъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

Българското правителство и Македонското движение.

Очевидно е, че възстанието даде нѣкои добри резултати. Македонската кауза се реабелитира, слѣдъ ония глупави авантюри на Сарафовия комитетъ. Македонското движение сега не е вече дѣло на разбойници, както се твърдѣше по врѣме на ромжно-българския конфликтъ, па и до скоро, но е изходенъ каналъ на въжделенията на македонския народъ. Това движение не е породено изкуствено: не отъ добро половина Македония е емигрирала въ съсѣднитѣ ѝ християнски държавици. Да, възстанието възбуди, покрай съсипията на хиляди македонски сѣмейства, покрай бѣгството на злощастни македонски жени, дѣца и старци, още—и този живъ интересъ на дипломацията на Великитѣ Сили, особено на Русия и Австро-Унгария. Помощитѣ, които се изпращатъ отвредъ за пострадалитѣ бѣжанци, дори отъ самия руски царь, пжтуването на г-жа Бахметиева покрай граничнитѣ пунктове, дѣто сж насъбрани тия бѣжанци, както и онуй на графа Ламсдорфъ, които станаха, за да се разбере подобрѣ положението, показватъ, че Македонския въпросъ е на прага да бжде разрѣшенъ. И, наистина, македонцитѣ могатъ да се надѣватъ сега, по-вече отъ всѣки другъ пжть, въ благополучния край на наченатото дѣло: самъ царьтъ е взелъ присърдце тѣхната участь. Едно ни насъ плаши: — да не би дѣлото да бжде изкилавено отъ онѣзи, които се наричатъ негови служители; ние се страхуваме, да не би тия служители да станатъ гробокопатели и на спечеленото до сега: съчувствия, заинтересованость отъ положението на роба, желанието на австро-руската дипломация да се подобри туй положение. Защото, нека не се самооблщаваме: много мжчно се спечелватъ симпатии, а много лесно се губятъ. Като е така, комитетитѣ трѣбва да бждатъ осторожни и внимателни повече отъ други пжть. Тѣмъ се налага сега голѣма тактичность и съобразителность. Македоно-Одр. организация е, истина, плодъ на частната народна инициятива, но, прѣдъ видъ на това, че България е отговорна за послѣдствията отъ всѣко дѣяние на македонскитѣ комитети вжтрѣ и вънъ отъ нея, македонскиятъ въпросъ е въпросъ държавенъ, общобългарски въпросъ. Ето защо всѣко българско правителство е длъжно да се интересува отъ дѣятелностьта на комитетитѣ, да бди върху тѣхъ и косвено да ги контролира, даже направлява, когато тѣ излѣзатъ вънъ изъ рамкитѣ на законитѣ и държавнитѣ български интереси. Какво, обаче, прѣдставляватъ отъ себе си тия комитети? Самия този фактъ, че тѣ не желаятъ да се помирятъ, ги прѣдставя като едни котерии, които, види се, иматъ по-присърдце личнитѣ си съображения отколкото отечественитѣ. И, право да си кажемъ, не толкова на дѣйностьта на комитетитѣ, колкото на онуй русофилско течение, се дължи тази гореща симпатия на великата славянска държава къмъ каузата на македоно-одринци. Струва

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија / НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ни се даже, че, когато двата комитета, съ своитѣ ежби, се парализиратъ взаимно, македонскиятъ въпросъ и безъ тѣхъ върви съ бързи стѫпки къмъ своя край, къмъ разрѣшението си. Българското правителство, впрочемъ, не трѣбва да се радва, че тия комитети сѫ се обърнали на котерийни лагери; то трѣбва да съжалява и трѣбва да наложи своето законно veto на всѣка противонародна дѣйность. Нека го кажемъ открито: комитетитѣ днесъ прѣдставляватъ, нищо по-вече и нищо по-малко,—групи-гладници за ухранване, на които разцеплението е даже полезно! . . .

Но на това разцепление трѣбва да се турне точка! Трѣбва самото българско правителство да съдѣйствува на онния, които ратуватъ за помирението, защото тѣ ратуватъ въ името на общобългарскитѣ интереси. Ако ли помирението не стане, българското правителство има пълно право да наложи ржка върху двата комитета и да ги разтури: защото, пѫ̀ е добрѣ безъ тѣхъ, щомъ като тѣ убиватъ днешното критично врѣме въ самоизтрѣбление и взаимоспъване. Нека се даде да се разбере, че хората на комитетитѣ не могатъ да си разиграватъ коня безъ да държатъ смѣтка, дѣка газятъ; че комитетитѣ не трѣбва да бѫдатъ сбирщина отъ алчни апетити, за слава или за пари, а — върховни прѣдставители на македоно-одринскитѣ стрѣмежи къмъ благополичие и свободенъ животъ. Македоно-Одринската организация може и безъ комитети, щомъ тия комитети сами уронватъ престижа на дѣлото. Казвате имъ, че това дѣло е свято, че то е народна работа, че не трѣбва да се играе съ него, защото то е сѣ едно да играешъ съ участьта на робитѣ, а тѣ ви се смѣятъ или пъкъ се гаврятъ съ своитѣ собственни принципи. Да, да! Членоветѣ на комитетитѣ се подгавриха съ своята собствена кауза, ако можемъ да кажемъ че освободителната кауза е и тѣхна, ако тѣ нѣматъ друга нѣкоя скрита кауза, на която освободителната имъ служи като маска. Говори се, че ще се свика извънреденъ конгресъ съ тази цѣль — помирявението. Нека стане! Нека българското правителство не попрѣчи за свикванато на този най-важенъ и, вѣрваме, послѣденъ конгресъ. Нека то даде просторъ на лагеритѣ да се разбератъ; нека то даде възможность и на българското общество да се увѣри, че слѣдъ извънредния конгресъ, ако и той не сполучи въ мисията си, постѫпката на правителството за унищожението на комитетитѣ е съвсѣмъ оправдателна. Кой е причината на всичко това? — Никой другъ, освѣнъ комитетствующитѣ, които поставиха властолюбието си по-горѣ отъ всичко, които въздигнаха въ култъ ежбата. Тия комитети трѣбва да се чукнатъ по носа или да се хванатъ за ухото, па вънъ! Ако не направи това извънредния конгресъ, който, щѣ ни се да вѣрваме, че ще стане, то българското правителство трѣбва много-много да се не церемони. По принципъ ние сме за сѫществуванието на Върховенъ Македонски комитетъ, но оправдава ли той сега туй свое сѫществуване, и има ли той raison да продължава сѫществуванието си, когато, вмѣсто положителни, дѣятелностьта му

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

дава отрицателни резултати? Ако не бѣха бѣжанцитѣ, ако не бѣха тия люти свирѣпства отъ страна на турцитѣ надъ непровинени немощни сѫщества, що послѣдваха възстанието, то отъ нийдѣ никакво съчувствие нѣмаше да дойде, а още по-малко нѣкаква парична помощь. Да си не правятъ илюзия хората на г. Цончевия комитетъ, че хероизмътъ е, който възбуди този интересъ. Не! Този интересъ къмъ положението на Македония е плодъ на състраданието къмъ подтиснати християни и плодъ на страха отъ бѫдащи компликации, опасни за мира на Европа. За хероизми е врѣме тепърва! Хероитѣ сѫ далече отъ дребнавоститѣ; тѣхъ никога не ще досѣгне отровата на озлоблението. А за хероитѣ има мѣсто за велики дѣла и вънъ отъ разни комитети, вънъ отъ разни групи и лагери. Стига да ги има тия бисери-мѫже. При всичкия хероизъмъ на нѣкои комитетски хора, щомъ тѣ не знаятъ или пъкъ не щатъ да покажатъ примѣръ на скромность и тактичность, то всѣки е въ правото си да мисли не добрѣ за тѣхъ, да мисли, че и хероизмътъ имъ е само една примамка за тълпитѣ, но не—естествено проявление на благородния имъ характеръ.

15/XII София

Д-ръ М-евъ.

Новитѣ реформи въ Турция и руското комюнике.

Новитѣ турски реформи, казваме; защото не веднажъ Турция е обѣщавала златни гори, най-либералнѝ реформи, които, обаче, сѫ останали само на книга, и турската монархия си е сѐ тази, заградена като че ли съ Китайска стѣна, държава, въ която и до день днешенъ лѫчътъ на свободата, на напрѣдъка не е проникналъ. Прѣзъ миналия вѣкъ що помогнаха всички тия хатишерифи, хумаюни и комисии; измѣни ли се въ нѣщо положението на християнскитѣ поданици на султана; защото тѣ пакъ се бунтуватъ за правдини, когато сѫ нѣколко пѫти дарувани съ такива? Тия въпроси изпъкватъ, като ще трѣбва да се говори за новитѣ турски мѣроприятия; мѣроприятия, казваме: защото прѣдприетитѣ напослѣдъкъ реформирания въ европейскитѣ турски провинции иматъ за цѣль не да реформиратъ, а да разформиратъ, да обезкуражатъ, да отчаятъ българския елементъ, сирѣчь — тия мѣроприятия сѫ насочени противъ българщината. А българщината не се стрѣска и, както и всички подтиснати християни въ Турция, на мѣроприятията ще отговори по своему, защото никой не вѣрва въ оногози, който е веднѫжъ лъгалъ. Турция знае това и се готви за война. Тя вижда, че нейнитѣ нови залъгвания не сполучиха, защото даже заинтересованитѣ Велики Сили настояватъ и изискватъ реформи сѫществени и съ гаранции, въпрѣки правителственото

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

руско комюнике, въ което се изказва задоволството отъ турскитѣ реформни комисии, а на правителствата на Балканскитѣ държавици се нрѣпоржчва да мируватъ. За реформиране Турция има срокъ цѣлата тази зима и тя би могла да направи доста за подобрѣние участьта на християнскитѣ си поданици, както и да прѣдотврати по-нататъшнитѣ размирици, ако имаше изкренно желание да направи това. Обаче, знайно е, че Турция и реформи сж двѣ неща несъвмѣстими, взаимно изключающи се. Додѣто трае турския режимъ въ Македония и Одринско, тъй и въ Стара Сърбия, до тогазъ немислими сж никакви нововъведения тамъ. Отъ опитъ е доказано, че турскитѣ управляющи кржгове, при срѣщитѣ си съ посланницитѣ на Вел. Сили или пъкъ съ други тѣхни прѣдставители, съ страхъ и внимателно отбѣгватъ да спомената даже думата реформи, а камо ли и да приложатъ такива; доказано е, че турцитѣ се боятъ отъ реформиране на царството си, защото знаятъ, че тогази християнския елементъ ще надѣлее, не толкозъ по численность, колкото съ своята по-висока културность. Заседанията на европейскитѣ комисии прѣзъ 1876 и 1880 г. найдобрѣ подтвърдиха всепознатата истина, че турчипътъ е непоправимъ и противенъ на всѣкакви реформи. Слѣдъ нееднократното настояване на европейскитѣ прѣдставители въ първата конференция за истински реформи съ гаранции, когато бѣха тѣ отказани, послѣдва Руско-турската война, която откъсна отъ Турция нѣколко провинции, но все пакъ не я вразуми. Заседанията на Солунската конференция отъ 1880 г. нѣмаха никакъвъ другъ резултатъ освѣнъ формулирането исканията на Европейскитѣ Сили, което се състоеше въ гарантиранитѣ реформи. Турция не се съгласи, както и по-рано не се е съгласявала въ такива случаи. Отъ тогазъ изминаха повече отъ 20 год. Това, което Берлинския трактатъ и Солунската комисия отъ 1880 г. бѣха завѣщали на Македония, тя не веднажъ е поисквала. Есеньта тя го поиска съ още по-голѣма сила, а нàпролѣтъ тя ще го подири съ утроена енергия, каквато на Балканитѣ не се е виждала другъ пжть.

За да се избѣгнатъ бждащи възстания, които биха довели до опасни компликации за Европейския миръ, Русия и Австрия тъй много се заеха съ уреждането на тоя въпросъ. А не само тѣ, тъй като и Англия, и Франция работятъ въ съгласие съ първитѣ. Като иматъ тѣ прѣдъ вйдъ рѣшенията на Солунската комисия и 23 чл. отъ Берлинския договоръ, всички тия Сили, както и Италия, не сж доволни отъ турскитѣ реформни проекти, при всичко че Турция се мжчи да убѣди свѣта въ реформаторската си състоятелность. Солунската конференция улеснява понастоящемъ бждащитѣ задружни дѣйствия на В. Сили: нѣма нужда отъ нови конференции, отъ нови протакания, което и иска Турция, а направо трѣбва да се върви къмъ цѣлта. Тъй схващатъ въпроса и дипломатитѣ. Македонския народъ се бунтува и безпокои мира. Защо? — Защото животътъ му е несносенъ. Тогава? — Тогава той трѣбва да се подобри и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

облекчи, за да се прѣдотврати по-голѣмото зло. Какъ? — Чрѣзъ въвеждане реформи, които и самата Порта призна за необходими, та прѣдприе такива. Даватъ ли ни, обаче, достатъчна гаранция, че тия реформи ще умиротворатъ страната и ще прѣмахнатъ опасноститѣ? — Не! Миналото ни учи, че турчинътъ самъ се нуждае отъ реформи, а камо ли другиму да ги дава; миналото ни учи, че най-добритѣ реформи въ Турско, безъ реални гаранции, сж нула, или пъкъ ще дадатъ отрицателенъ резултатъ. Тогава? — Нужни сж за турскитѣ провинции въ Европа реформи, въведени подъ чужди контролъ и ржководство, тъй като Турция не дава гаранция за правилното имъ прилагане. . . Този е естествения ходъ на мислитѣ, които се редятъ въ главата на всѣки здравомислящъ човѣкъ. Защо бѣше тогава руското комюнике, което е въ рѣзко противорѣчие и на горния редъ на мисли, и на дѣйствията на руското правителство? Отъ една страна да изисквате гарантирани реформи, отъ друга пъкъ — да се задоволявате съ даденитѣ — на книга! Извѣстията които идватъ всѣкидневно отъ Турция по прилагането на „реформитѣ“, говорятъ, че, въпрѣки тѣхъ, насилията, грабежитѣ, убийствата, обезчестяванията, палежитѣ и др. турски необузданости слѣдватъ — прѣдъ очигѣ на самия реформаторъ-комисарь. . . . Когато руския консулъ г. Машковъ отишелъ при Хилми паша заедно съ бащата на убитото си отъ турци, въ утробата на майка му, дѣте, което бащата носѣлъ на ржцѣ, реформаторътъ-паша не приелъ да изслуша нито консула, нито нещастния баща, за да не си развалялъ кефа. . . рамазанъ било тогава. А отъ друга страна, сжщия този турски строгъ реформаторъ уволнява Скопския валия Решадъ бей, само защото той публикувалъ даруванитѣ тия реформи на български и на турски, а не и на сръбски езикъ. — Прѣди нѣколко деня сж изклани 24-ма българе-македонци край границата, като се връщали отъ гурбетъ за у дома си; хроникитѣ на всички български и чуждестранни вѣстници се пълнятъ съ постоянните турски звѣрства надъ беззащитни християни. И отъ тая ли реформаторска турска дѣятелность се Русия задоволява? — Ако туй комюнике не бѣ послѣдвано съ пжтуването на графъ Ламсдорфа въ Нишъ, София и Виена, то ние бихме се силно разочаровали въ благитѣ намѣрения на руското правителство. Обаче, графъ Ламсдорфъ, както отъ докладитѣ на Г-жа Бахметиева, тъй и съ очитѣ си, се убѣдилъ, какво за подобрѣние участьта на Македонскитѣ и Одрински славяне, и изобщо християни, нужна е намѣсата на коя да е Велика Сила.

Ив. Д-тровъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Македония и идеята за Балканска федерация.

(Студия)

III.

На Балканския полуостровъ прѣобладава днесъ славянския елементъ и той ще играе най-важната роля при обединението на Балканскитѣ държавици Българското и сръбското племена, съюзени, могатъ да изнесатъ сами на плѣщитѣ си тържеството на идеята на Балканската федерацея Но за да можемъ да мислимъ за такава федерация, нужно е прѣди всичко обединението на южнитѣ славяне въ една държава; нужна е една Югославянска федерация. Тази Южнославянска федерация ще бѫде първия актъ отъ започнатата драма. Втория и третия ще бѫде влизанието въ тая конфедерация на Ромѫния и Гърция Епилогътъ ще бѫде влизането и на останалитѣ дребни области, откъснати до тогава отъ федерацията. Знайно ли е, кой ще бѫде прологътъ? — За да пристѫпимъ кѫмъ реализирането на този святъ идеялъ, Македония, автономна и сама за себе си, ще трѣбва да стане този прологъ. Нѣщо по-вече. Като живѣятъ въ нея по много славяне отъ колкото гърци и латини, Македония, свободна и самостойна, ще бѫде начинателката на тази Балканска федерацея, разбира се, найнапрѣдъ на славянската, която ще прѣдшествува първата. Сама федерационна държава, основана на федерационни начала, Македония ще стане оня образецъ на федерационно управление, тъй нуженъ на желащитѣ другъ родъ управа, но не смѣли Балкански народи. Нима ще се намѣри нѣкой отъ тия народи, колкото и да бѫде той шовенистиченъ щото да прѣдпочете тѣсния национализъмъ при волния и широкъ федерализъмъ; нима има нѣкой народъ, който да не съзира полза отъ сдружаването? Както частнитѣ хора, отдѣли тѣ индивиди дирятъ спасение въ кооперативния животъ, тъй и за народитѣ спасението е въ кооперациитѣ. Защо да не се образува отъ Македония такава кооперация, каквато е Швейцария? Защо се не улеснимъ въ постигането на цѣлта ни — обединението? Македония не прѣдставлява ли добрата онази случайность, която, инакъ, бихме тъй много дирили? Защо тогава да искаме непрѣменно разпокъсването ѝ или присъединението ѝ къмъ нѣкоя отъ сѫществующитѣ държави? Не самитѣ маси сѫ виновни за това политическо проявление, което, ако за едни държавици е естествено и желано, а за други — дръзко и чудовищно, за бѫдащето на Балканскитѣ държавици е непоправимо-гибелно. Първитѣ тия държавници ведно съ коронованитѣ глави на Балканскитѣ страни сѫ противъ всѣко обединение на народитѣ, а отъ тукъ — и противъ афтономна Македония. Тѣ знаятъ, каква роля ще играе тази клета страна при по-нататъкъ развиващитѣ се събития на Балканския полуостровъ; тѣ знаятъ, че една Македония, свободна и, сѫщеврѣменно, неутрална, т. е. гарантирана отъ външно посѣгателство, ще бѫде прибѣжището на всички недоволни отъ управлението имъ еле

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

менти, които отъ тамъ ще се борятъ безпрѣпятствено за за възтържествуването на принципитѣ си: Македония ще бѫде онзи разсадникъ на истинска свобода, която тъй много безпокои непрiятелитѣ на народитѣ. Ето защо страхуватъ мнозина отъ една Македония автономна и федерационна, която е единичкото правилно разрѣшение на Македонския въпросъ. Всички други рѣшения ще усложнятъ и него, и Източния въпросъ. Това не е въ интереса на Силитѣ, та тия ще трѣбва да създадатъ отъ Македония втора Швейцария, ако искатъ да има миръ, и ако не желаятъ дипломатическия имъ корабъ да се не разбие о подмолнята скала на Източния въпросъ — Македонския. Тѣ трѣбва да рѣшатъ, независимо отъ разнитѣ дребнави претенции, въ такъвъ именно смисълъ този важенъ въпросъ, щото да бѫдатъ прѣбити дългитѣ ржцѣ на тия дръзки претенденти. Искате миръ? — Дайте на Македония свободно, федерационно управление, та макаръ и съ чужди нѣкой князъ, и по този начинъ, умиротворѣте вѣчно-вълнуващия се полуостровъ. По този начинъ дипломацията ще открие новъ кржгозоръ за Балканскитѣ държавици, новъ пѫть и новъ политически идеялъ. — Така схващаме ние въпроса, тъй трѣбва да го разбира всѣки, комуто сж противни войнитѣ, комуто е мило мирното развитие на народитѣ. Погледайте на тоя нещастенъ полуостровъ, когото отъ край зла орисия прѣслѣдва. На едно пространство отъ хиляди мили живѣятъ едвамъ 20 милиона жители, когато можеха да живѣятъ сто! Коя е причината на това? И какъвъ животъ тѣ живѣятъ — при всегдашно безпокойство за утрѣшния день? Туй животъ ли е, туй културно развитие ли е? Възможенъ ли е така нѣкакъвъ напрѣдъкъ? Една война е достатъчна, за да обере плодоветѣ на вѣковни цивилизаторски усилия, а на Балканския полуостровъ е достатъчна една вѣсть само за война или пъкъ една буна на подтиснатъ народъ — Тия военни бюджети само колко изтощаватъ Балканскитѣ народи катагодишно? — И защо? — За рѣзнята на съсѣдъ съ съсѣдъ, на брата съ брата! Прочее, Македония нека ни помири, като ни даде примѣръ отъ разумно и толерантно управление. Македония съ столнина Солунъ нека образува отдѣлна, независима държава, която съ своитѣ жертви и възстания има право на такова сжществуване.

По-нататъкъ? — По образеца на социалистическата организация въ България и другадѣ, ще се образуватъ федерационни клубове, федерационни дружини и партии въ всѣка Балканска страна. Тия клубове, тия дружини, тия партии ще развиятъ една широка дѣятелность въ своитѣ страни, додѣто се образува единъ общъ федерационенъ съюзъ, който да ржководи тая дѣятелность. Македония ще направи много въ това отношение: тя ще стане центъра на тази дѣятелность, която, като обедини маситѣ съ словото и перото, ще приложи и на дѣло това обединение, като ще го наложи на враговетѣ на народнитѣ свободи. Еднажъ то постигнато, друга културна работа ще се разкрие прѣдъ прогледналитѣ очи на на-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

родноститѣ: тя ще бѫде напрѣдварването имъ къмъ прогресъ, къмъ цивилизация; тя ще бѫде класовата имъ борба, за която сега, при това положение на Балканския полуостровъ, не имъ остава врѣме и да мислятъ. Его защо е необходимо, и тия, които сега проповѣдватъ тая класова борба, да заработятъ най-много за обединението на народноститѣ на Старопланинския полуостровъ, прѣди да говорятъ за класови различия и борби, защото трудътъ имъ въ това отношение, както и на всичкя напрѣдничави елементи прѣзъ вѣковетѣ до днесъ, при едно нашествие или война, остава безплоденъ, и ще трѣбва отново да се гради, за да го рушатъ новитѣ нашествия. Македонския въпросъ, слѣдователно, съставлява най-жизненія въпросъ, който трѣбва да интересува най-много напрѣдничавитѣ елементи, защото се касае до освобождението на единъ робски народъ, който нѣма и това, което ние днесъ имаме. А ние имаме много въ сравнение съ оня горькъ животъ, който прѣкарватъ петь милиона човѣшки сѫщества отвъдъ Родопитѣ, Странджа, Рила и Осогово до Адриатика. Оставенъ въ първитѣ още дни на своето сѫществуване въ рѫцетѣ на хора шовенисти и тѣсногрѫди националисти, освободителниятъ идеялъ взе криво направление и стана достояние на онія, отъ които той трѣбваше да бѫде твърдѣ далече, тъй както тѣ сѫ далечъ отъ всѣка свобода народна. Но . . . така понѣвга ставатъ реакционеритѣ свободолюбци, а свободолюбцитѣ — реакционери, когато ненаврѣменни класови интереси ни замътватъ главитѣ. Отидѣте въ Македония. Дори тамъ, въ страната на безотдихното страдание, голобрадата гимназиялна младежъ ви говори за класова борба и интереси между буржуазия и пролетариятъ; забравятъ черната дѣйствителность, или имъ причерняло дотолкова, че дѣлятъ, въ безумието си, единъ и сѫщъ злочестъ народъ на двѣ противни класи . . . А въ Македония не страдае ли „боржуата“ наравно съ „пролетарията;“ еднакво не сѫ ли всички тамъ рая, безправна рая, чийто угнетитель е единъ — турчинътъ? Защо изкуствено дѣлимъ тозъ и така разпокъсванъ отъ шовенистични пропаганди народъ? Защо къмъ ранитѣ му отваряме рани? — Общитѣ усилия на всички демократически и свободолюбиви елементи сѫ нужни за изпълнението пролога на свещената триактна драма. Богатъ билъ, сиромахъ билъ, боржуа или пролетариятъ, въ Македония задружно гинатъ въ тъмници и въ злочестина: задружно трѣбва и да работятъ. Въ Македония нѣма други класи, освѣнъ единъ двамилионенъ народъ, подтиснатъ отъ шепа облѣчени въ власть разбойници И цѣлата ни борба всички ще трѣбва противъ тѣхъ да насочимъ. Да говоришъ на македонецъ сега за класова борба, туй значи да парализирашъ неговата енергия, която и така е стѣснена отъ много условия. Обаче, притечемъ ли му се на помощь, безъ да го отклоняваме отъ пѫтя, по който той е тръгналъ по инстинктъ, присъединимъ ли се къмъ неговата борба *за право на човѣшко сѫществуване*, Македонския народъ, утрѣ, освободенъ отъ турско иго,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ще ни слуша съ готовность, като му говоримъ за—истинското му освобождаване. Онзи само, който не познава страната; онзи само, който всичкитѣ си политически възгледи извлича изъ разни книги, колкото и да бждатъ тѣ добри, безъ да гледа на самата дѣйствителность; онзи само, който може спокойно да се нахрани и да спи — при всѣкидневнитѣ злочинства, вършени отвъдѣ,—само той може, безъ угризение на съвѣстьта, да говори македонцу за класова борба и да го отчуждава отъ своята родина. А такива ги има, уви! — по-много у насъ отколкото въ Сърбия, Гърция и Ромжния. Такива ги има и вжтрѣ. . . Мнозина отъ тѣхъ знаятъ и да мратъ за освободителния идеялъ; но мнозина пъкъ парализиратъ своята жажда за мъсть и борба. Македонскиятъ идеялъ, обаче, и идеяла за Балканската федерация се нуждаятъ, прѣди всичко, отъ боеви, а не отъ картонни людье.

* * *

Освободителното дѣло и нашата жена.

Воплитѣ и стоноветѣ на измжченитѣ хилядни жертви въ робска Македония отдавна се разнасятъ по всички кътове на свободното наше отечество и възбуждатъ единъ общъ викъ на протестъ и състрадание. Масовитѣ изтрѣбления на християнското население въ Македония даде поводъ на всички ония, въ сърдцата на които блика чувството на филантропа, на хуманность, да се раздвижатъ и енергически да зароботятъ за свободата на тоя толкова немилостиво тероризиранъ народъ. И заработиха всички.

По цѣлата ширина на нашето отечество се основаха дружества, отпочна се енергична дѣятелность: — вечеринки, прѣдставления, рѣчи, сказки, лотарии, пожертвувания — всичко туи все за братята и сестритѣ отвъдъ Рила и Родопитѣ, които тъй мжченически охкатъ подъ ятагана на развилнѣлия азиятски властелинъ. . . .

Въ това буйно движение на организационна дѣйность не липсá и участието на нашата жена. Но можеше ли тя да пасува? — Много рѣдко сж ония българки, които да не познаватъ плачевното и непоносимо положение на Македония и Одринско, и още по-нарѣдко сж ония жени, които биха останали равнодушни прѣдъ страданията, мжкитѣ и униженията на тия двѣ толкова нещастни страни.

А такова едно чувство на състрадание е твърдѣ естествено въ сърдцето на нашата жена, защото тя не може да забрави тъй скоро своето черно и кърваво минало,

При все че съврѣменната обстановка на живота прави нашата жена охолна и сигурна отъ чуждо посѣгателство, тя не може да си не припомнюва съ трепетъ онова ужасно минало, кога турчинътъ разполагаше съ нейната честь и бждънина, когато тя бѣше беззащитна жертва на неговата суровость и свирѣпость. Тя не може да изтрие отъ паметьта си чернитѣ спомени отъ оная грозна робска епоха — епоха на пламъ и разрушения, на грабежъ и насилия, на анархия, ужасъ и безправие, когато всичко събудено и невинно стѣнеше подъ непосилния тероръ на кървавия тиранъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тоя споменъ за минали злощастия е източника на онова дълбоко състрадание, което нашата жена храни къмъ своята нещастна сестра-робиня. Имено този жаленъ споменъ е подбудителната сила на нейната, макаръ и слаба, но все пакъ ползотворна дѣятелность въ сферата на освободителното дѣло.

При устрояването на лотарии, вечеринки и прѣдставления, нашата жена е взимала доста живо участие. Даже почти всички устроени до сега лотарии се длъжатъ изключително на нея. Въ много македоно-одрински дружества фигуриратъ имената на редъ интелигентни жени, които наравно съ мжжетѣ се грижатъ и живо работятъ за дружествения прогресъ на освободителното дѣло. А въ нѣкои градове ние виждаме вече женитѣ, организирани въ видъ на отдѣлна корпорация, да работятъ за популяризирването на освободителната идея, като напримѣръ женскитѣ македоно-одрински дружества „Екатерина Авкс. Симидчиева“ въ Русе, София и др., които дружества броятъ значително число членки. А другадѣ, като напр. въ Шуменъ, Търново, Плѣвенъ, Рахово, Ески-Джумая и др., ние виждаме жената да стои на първо мѣсто въ настоятелствените и дружествени събрания.

Въ името на освободителната кауза ние виждаме и другъ родъ дѣятелность отъ нашата жена, напримѣръ: дѣятелностьта на г-житѣ Бахметиева, Янкова, Демикатанова, Караогланова и др., — при събирането и раздаването храна и облѣкло на македонскитѣ бѣжанци слѣдъ послѣднитѣ кървави събития въ робската земя.

Макаръ това участие на нашата жена да е още единично, а не всеобщо, все пакъ то не повдига ли престижа на освободителното дѣло? — Освѣнъ това, женската дѣятелность влѣче слѣдъ себе си и едно значително мнозинство отъ пожертвователи и съчувственици на дѣлото.

Тукъ, обаче, случайно изпъква прѣдъ насъ въпроса: има ли значителна полза участието на жената въ това дѣло, или не? — Има, ще отговори всѣки единъ, който би погледналъ малко по трѣзво на въпроса; има, ще кажемъ и ние, защото, освѣнъ материялната полза, освѣнъ увеличението на дружественитѣ приходи, участието на жената въ освободителното дѣло би дало и дава силенъ тласъкъ на масовото движение тукъ, а отъ друга страна поощрява до максимумъ духа и енергията не само на самоотверженитѣ борци, но и на самия робъ въ Македония.

Веднажъ жената влѣзла въ редоветѣ на организацията, освободителното дѣло става вече общенародно; то еднакво се разширява и въ мжжкото и въ женското общества; то прониква дълбоко въ душата на цѣлата народна маса и ние вече не можемъ да гледаме на него като на партизанска, шовенистична глъчка, а — като на дѣло съ културни идеяли и хумантирани побуждения. Започне ли жената да взима активно участие въ революционното брожение, то освободителното дѣло ще достигне своя апогей на нравствено величие, — то ще стане тогазъ недосѣгаемо! Тогава чакъ ние можемъ да го наречемъ напълно масово движение — движение, въ което, безъ разлика на полъ и положение, ще взиматъ участие всички членове на нашето общество. Това ни говори мировата история; а тя *доказва още* и това, че себеотрицанието, съревнуването, въ смисъль на по-енергична и пламенна дѣйность, се достигнатъ само тогава, когато мжжътъ и же-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ната съ еднакви усилия и съ еднакъвъ трудъ работятъ въ общенароднитѣ движения.

Ако дѣятелностьта на българката и българина бѣ еднакво усилена въ кржга на македоно-одринската организация, тукъ и вжтрѣ въ Македония, ние съ по-голѣмо право, съ отворено чело и безъ стѣснение бихме казали, че освободителното дѣло е напълно и наистина *свято* и *културно*.

Не вѣрваме, слѣдователно, да се намѣри човѣкъ, който би оспорилъ нравствената полза и идейностьта, ако жената заработѣше съ по-голѣма енергия за поробенитѣ страни, като не само встжпя въ редоветѣ на македоно-одринската организация, но и застои даже на чело на освободителното движение.

И колко привлѣкателна, примамлива би била революционната идея и въ какъвъ размѣръ би се увеличила мжжката сърдечна къмъ дѣлото прѣданость, когато мжжетѣ видятъ, че заедно съ тѣхъ работятъ и женитѣ! — Това могатъ най-добрѣ да разбератъ тия членове на организацията, които сж имали скучай да работятъ съвмѣстно съ нашата жена, било при устройване на лотария, или при даване прѣдставления и вечеринки.

И тъй, за да се оживи и усили енергията на организацията, за да закрачи съ по-бързи крачки въ своя прогресъ македоно-одринското дѣло, и за да запази то своята идейна и нравствена висота, не само необходимо, *но и наложително* е участието на жената въ македонското движение.

А дали жената има нравствени и обществени задължения къмъ своята нещастна робиня-сестра, ние ще говоримъ *до* пжти.

Ю. К-ва.

КНИЖНИНА

I. *Каква трѣбва да бжде нашата политика спрямо Македония?* — Рѣчь отъ Д. Ризовъ, 1902 г., София. Не може да се отрече тази истина, че никое българско правителство не е имало една ясна и опрѣдѣлена политика спрямо Македония, а нѣкои отъ тѣхъ сж даже пасували въ моменти отъ голѣма политическа важность за насъ. Мжгляви понятия, още по-тъмни стрѣмления безъ най-елементарната държавническа далновидность—ето единъ фактъ, очебиющъ, но който ние не виждахме, та трѣбваше да ни сполѣти една изпитня, като Фирмилияновото ржкополагане, за да си отворимъ очитѣ. Далечъ тогава отъ оня разгаръ на страсти въ врѣмето на повсемѣстнитѣ митинги по Фирмилияновий въпросъ, ние пакъ слѣдихме чрѣзъ печата всичкитѣ му перипетии, но, право да си кажемъ, всичката наша преса, всичкитѣ тия митинги и рѣчи, както въ Народното Събрание, тъй и вънъ отъ него, не ни освѣтлиха тъй добрѣ по въпроса както г. Ризовата рѣчь, която е държана прѣзъ м. Май въ цирка „България“. Да оставимъ на страна ораторскитѣ приеми на г. Д. Ризова, защото той одавна си е заелъ едно почетно мѣсто на българската трибуна.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Насъ поразява въ тая рѣчь по-вече желѣзната логика на оратора, съ която оборва двѣтѣ гледища по въпроса за тронясването на Фирмилияна: църковното гледище и страхътъ отъ дѣлба. За него Фирмилияновия въпросъ нѣма друго значение, освѣнъ политическо, защото не съ владици отъ сега нататъкъ трѣбва да се дѣйствува отвъдъ Рила и Осогово, а съ революция — въ името на 23 чл. отъ Берлинския договоръ. Автономията на Македония — ето прицѣлната точка, която трѣбва да бѫде на всички българе и македонци и на всѣко българско правителство. Фирмилияновото ржкополагане, вмѣсто да даде отрицателни резултати, ще даде положителни, имено—като разубѣди всички ония, които още стоятъ на почвата на С.-Стефанския договоръ, който е една илюзия. Значи, трѣбва да пригърнемъ всички идеята за Автономна Македония, но изкренно, безъ задни мисли — за нѣкакво присъединяване по-късно, или пъкъ за дѣлѣжъ или зепаратизъиъ. За да не се лутаме още въ мъгла, нашата външна политика трѣбва да се състои въ тия три ясно-опрѣдѣлени пункта: 1. Автономна Македония, 2. Македония цѣла и нераздѣлна, и 3) Никакво вдигане на схизмата, додѣто Македония не получи политически права. Така схващаме и ние въпроса; така г. Д. Ризовъ съ една рѣдка прозорливость ни прѣдставя жалката картина на бѫдащето, ако още продължаваме да стоимъ на църковно-религиозна почва и ако дѣлимъ мегданъ съ сръбската пропаганда за училища и владици. Къмъ политическата страна на въпроса трѣбва всички да обърнемъ взоръ и да подиримъ изхода, а не да се боимъ отъ дѣлбата на Македония за туй, че тамъ щѣло да има единъ или трима сръбски епископи, тъй като не само сърби и българе сж заинтересовани въ разрѣшението на Македонския въпросъ. Нужна е, обаче, поддържката на нѣкоя държава, която да настои прѣдъ Европейския Концертъ за въвеждането реформи въ Македония. Кой другъ има това морално и международно право, ако не България? — България ще трѣбва, впрочемъ, да се ссилава на нѣкоя В. Сила, която е Русия, защото тази нѣма нищо противъ една автономна Македония. Нека ни говорятъ послѣ плиткоумни политици за дѣлѣжъ и зепартизъмъ. Туй ще бѫде ходене на кокили, когато събитията на Балканския полуостровъ се развиватъ тъй бърже, че не знаемъ утрѣ що ще стане. . . .

И. Д.

II. *Селска пробуда* — Обществено списание за поука и просвѣта. Година I, книжка I, Бѣла Черква. Редакторъ: Цанко Бакаловъ.

Господинъ Цанко Бакаловъ (Церковски), като дава въ своята „Селска пробуда“ редъ статии и четива на языкъ достжпенъ за нашата проста—селска маса, не е забравилъ, между другото, да посвѣти и нѣколко страници за оная часть отъ нашитѣ братя, които отъ вѣкове насамъ изпитватъ ужаснитѣ свирѣпства на турчина.

„За Македония“, — така е заглавието на статията, която той поднася на нашия селянинъ. Авторътъ на тая статия е сполучилъ вѣщо да подхване въпроса и, като почва отъ врѣмето на българското прѣселване на Балк. полуостровъ, идва до причинитѣ на поробването ни отъ турцитѣ. Слѣдъ това, като споменува за освобождението на България, за заслугитѣ на македонскитѣ синове св. Кирилъ и Методий, за братя Миладинови и Трайко Китанчева, авторътъ се мжчи да докаже на нашия селянинъ, че има нѣщо старо—родствено,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

което е свързвало нѣвга, а трѣбва и днесъ да свързва тия два братски народа.

И на край, като упоменува за есеннитѣ кървави събития, авторътъ свършва своята статия съ думитѣ: „Хиляди мѫже, жени, дѣца — всичко българско — християнско е обърнато на лешъ отъ кървавата ржка на джелатина. Навредъ сѫ издигнати черни бѣсилки, по които всѣкидневно висятъ по-буднитѣ Македонски синове! Влажнитѣ зандани вече сѫ прѣпълнени. Цѣли села и градове пищятъ отъ дивитѣ башибозуци! Много македонски бѣжанци, голи, боси и гладни, посрѣдъ люти студове бѣгатъ прѣзъ границата за въ свободна България, за да потърсятъ помощь у своитѣ еднокръвни братя! Но и македонскитѣ синове вече не спятъ. Тѣ вече се бунтуватъ и търсятъ своята свобода. Тамъ вече ножътъ е допрѣлъ до кокалъ, тамъ вече кипи борба, *и въ тази си права борба нейнитѣ синове се нуждаятъ отъ помощь. И дългъ се налага намъ, свободнитѣ, да имъ дадемъ тая помощь.* (к. н). Нека забравимъ всичко и да помогнемъ съ щото можемъ на падналия да се направи на своитѣ крака. Тогава и на насъ, и на тѣхъ ще бѫде по-добрѣ".

Като пожелаваме добъръ успѣхъ на това списание, считаме за свята длъжность да напомнимъ на неговия редакторъ, щото той и за понататъкъ да не забравя да помѣстя въ списанието си по нѣщо свѣсно, трѣзво — за робска Македония Македонския робъ има нужда отъ такива популяризатори на нашитѣ затънтени кътове, защото, нека го признаемъ, че шумътъ, който се дига около Македония и нейната освободителна кауза, е шумъ градски и е далечъ отъ нашата проста маса, на която македонската организация длъжи една значителна часть отъ своитѣ приходи.

С. К-евъ.

III. *Propos d'un franc-archer*. Stoyan Mihaïlowsky; Sophia, 1901

(Propos, вмѣсто критика).

Vivere est militare!

Horacius.

За да живѣешъ, ти трѣбва да бѫдешъ убѣденъ въ правото си за живѣние. А въ структурата на човѣка и негова умъ, въ обстоятелствата, които обусловватъ неговото сѫществувание, се формулиратъ идеитѣ му и дѣйствията му. Така, силниятъ е убѣденъ, че той не може или — по-право — не трѣбва друго-яче да сѫществува, освѣнъ върху гърба на слабия. Той е увѣренъ; той е неразубѣдимъ въ това. Но понѣкога го и разубѣждаватъ. Защото, правото на самосъхранение, право присѫще на всѣка душа, напомня за себе си толкова по-ясно, колкото по-старателно то е било забравяно. Ние усѣщаме нѣщата пропорционално съ нашето самолюбие, и то бива толкова по-силно, колкото по-силно даватъ на слабия да усѣща, че е считанъ за такъвъ, колкото по-често му даватъ доказателства за неговата слабость, колкото по-вече го притѣсняватъ. Добрѣ. Но и на реакцията има реакция. Казахме: всѣкой човѣкъ е убѣденъ, че има право на сѫществувание. Ето зачатъкътъ на съмнѣнията у силния, съмнѣния относително санкционираното му право надъ по-слабия; съмнѣния, които, разбира се, по реда на нѣщата, не го довеждатъ до лоното на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

здравия смисълъ, а до съвсѣмъ другъ край — рѣшава да брани силомъ правото на своето право. Той не мисли, както би трѣбвало да мисли, сирѣчь — логически, а мисли по своему — сирѣчь, споредъ възпитанието си. Той има право, наистина. Но и недоволния има своето — по резонъ. И така, непримиримитѣ врагове сж се сграбчили. Ето картината на революциитѣ! Димътъ отъ кръвьта на жертвитѣ се извика къмъ небесата. Това е прѣкрасниятъ фонъ на картината...

Кой ще побѣди?

Единъ отъ двамата!

На страната на единия е силата, на страната на другия — врѣмето.

Да, vivere est militare!

Вл. Д-въ.

Македонския въпросъ въ нашия и въ чуждестранния печатъ.

Македонския въпросъ занимава насъ, българитѣ, повече отъ всички други народи. И той ни интересува по нѣколко причини: политическа, национална, економическа, финансова и пр. Отъ освобождението на България до днесъ той е билъ и най-жизнения въпросъ за насъ. Едни сж го схащали националистически и въжделението имъ е било С.-Стефанска България, други сж го схващали въ образа на автономна Македония. Както и да е, Македонския въпросъ е всѣкога занимавалъ не само българската преса, но и умоветѣ и сърдцата на цѣлия български народъ, кждѣто и да се намира. И не само на думи е боляло българитѣ за поробени сънародници: и на дѣло тѣ сж показвали любовьта си къмъ отвъдненци въ редъ възстания и пожертвувания. Като че ли, нищо повече не може да очаква Македония отъ свободна България; като че ли, тя е всичко дала, каквото трѣбва да даде за отвъдрилскитѣ мжченици. Въ сжщность, едва започва великата роля на малката България въ полза на Македония. Есенното възстание възбуди голѣмъ интересъ къмъ каузата на македонцитѣ, както вжтрѣ, тъй и вънъ отъ България. Отначало несмѣло, нерѣшително, а послѣ се по-явно, българския печатъ започна да пледира македонския въпросъ и то съ такава сила, щото прѣдизвика силно възбуждение въ общественото мнѣние у насъ. По-вече отъ всичко, разбира се, послѣдствията отъ есенната акция бѣха, които възбудиха живия интересъ и въ европейското обществено мнѣние. Знае се, че дори на границата бѣха изпратени кореспонденти, които, като очевидци да опишатъ истинското положение. Кореспондентътъ на в. „С. Петербургскія вѣдомости“, г. Юркевичъ, можалъ да замине и прѣко границата, да направи нѣколко снимки отъ изгорени села и християнски храмове, да фотографира много изтезавани отъ турцитѣ македонци; съ туй той направи сензация въ европейския свѣтъ, а главно въ Русия.

Заслугитѣ на г. Юркевича сж неоцѣними и нему свободното нѣкога наше отечество ще му възблагодари; свободното, казваме, че велика е вѣрата, която изпълня сърдцата ни за близкия край на мжкитѣ на поробения ни народъ. И ето, изведнажъ, почти всички вѣст-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ници на Европа и Русия заговориха въ унисонъ съ много заслужилия на освободителната кауза в. „Петер. вѣдомосты.“ Македонския въпросъ стана въпросъ на деня отъ Уралъ до Вашингтонъ, по всичкия цивилизованъ свѣтъ. Отъ една страна храбростьта и устойчивостьта на възстаническитѣ чети, които се биеха единъ срѣщу сто, отъ друга — ужасътъ отъ турскитѣ свирѣпства съ всичкитѣ имъ грозни послѣдици трогнаха общественото мнѣние. Какво може да направи пресата въ една културна и свободна страна, колко голѣмо въздѣйствие може тя да причини върху умоветѣ и душитѣ, вижда се отъ ролята ѝ по Македонския въпросъ. Никога печатътъ не е служилъ на друга по-възвишена и по-благородна идея! Велико е, прочее, неговото значение. Македонския въпросъ, чрѣзъ нашия и чуждестранния печатъ, си извоюва първо мѣсто въ международнитѣ въпроси. Слѣдъ „С. Петербургскія вѣдомосты“ подзеха въпроса за Македония и в. в. „Новое время“, „Новости“, „Свѣтъ“ и всички руски вѣстници. Едноврѣменно съ тѣхъ не по-малка роля играха и играятъ вѣстницитѣ „Neue Freie Presse, Zeit и Information„ отъ Виенскитѣ; послѣ — френскитѣ, англійскитѣ и нѣмскитѣ отъ Германия. Подобно на българитѣ, и тѣ отначало съобщаваха само отривисти вѣсти отъ полесражението, а послѣ помѣстиха и цѣли статии. Днесъ уводнитѣ статии на европейскитѣ вѣстници третиратъ повече Македонския въпросъ. А не остава надирѣ и пресата и на останалитѣ Балкански държавици. защото и за тѣхъ Македонския въпросъ е жизненъ въпросъ.

Нека видимъ сега, какъ се разглежда този въпросъ въ България и главно вънъ отъ нея, каква е настоящата фаза на Македонския въпросъ въ общественото мнѣние на Европа, и какъ гледа на него дипломацията, отъ която, разбира се, зависи твърдѣ много, ако не и всичко.

Като една отъ първитѣ послѣдици на това въздѣйствие отъ печата е пѫтуването на графа Ламсдорфа, който е днесъ за днесъ това, каквото едно врѣме бѣше князъ Бисмаркъ. Прѣди туй знаменателно пѫтуване, сѣ подъ давлението, което печатътъ причини, направиха се прѣдставления отъ прѣдставителитѣ на Австро-Унгария и Русия въ Цариградъ за подобрѣние положението въ Македония. Султанътъ, за да избѣгне нови вмѣшателства отъ страна на В. Сили, прѣдприе самъ да въвежда реформи въ цѣла европейска Турция, макаръ и да го не бива за реформаторъ; назначи една комисия за тази цѣль, ала безуспѣшно. И ето пресата отъ всички страни заговори противъ тия турски комедиянства. Доколкото печатътъ е влиялъ върху обществата и даже върху дипломацията показва слѣднето обстоятелство.

Скоро слѣдъ извѣстието за „реформитѣ“ на Султана излѣзе руското комюнике, въ което, както се знае, се очакваше много отъ турското реформаторство. Когато, обаче, европейския, включително и нашия, печатъ затржби противъ това реформаторство и единодушно се изказа съмнѣние въ добрия край на турското реформно прѣдприятие, указа се на послѣдствията отъ тия реформи безъ никакви реални гаранции (пъкъ и дѣятелностьта на реформната комисия бѣше видѣна съ своя отрицателенъ резултатъ) — ето че руския министръ на външнитѣ работи, по волята на царь Николая, прѣдприе да обходи столицитѣ на България, Сърбия и Австрия, за да сондира мнѣнието на

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

графа Голуховски, да се съвѣщава съ него, и за да схване по-добрѣ настоящето критично положение. И нѣма вече слѣдъ туй задоволство отъ турски реформи, а — недоволство и нови дипломатически прѣдставления за реформи истински, а не само на книга. Сега вече се говори за колективни ноти и задружни дѣйствия на Силитѣ, сега вече се прѣдполага и една бждаща война, ако Султанътъ откаже гарантирани и подъ европейски контролъ реформи. За каква Македония, обаче, се бори европейския печатъ? Когато въ България всички вѣстници, безъ изключение, изхождатъ отъ гледището на Берлинския трактатъ, отъ 23 му членъ за автономна Македония, сръбскитѣ и гръцки официални и неофициални журнали се мжчатъ да убѣдятъ свѣта, че тамъ, въ Македония имало гърци и сърби, слѣдователно, искатъ дѣлѣжа на Македония.

Нѣкои отъ тия журнали не се свѣнятъ да твърдятъ, че населението въ долинитѣ на Струма и Вардаръ е доволно отъ управлението на султанъ Абдулъ-Хамида, отъ неговитѣ „бащински грижи“ къмъ раята, и че българскиятъ елементъ, като размиренъ, е причината на всичкитѣ безпокойства въ европейскитѣ провинции на Турция. Това е една тактика низка и подла, която само продажни съвѣсти могатъ да практикуватъ. При все туй, тласъкътъ даденъ, ведно съ силното и бурно македонофилско течение вървятъ и тия костурковци на печата. За насъ, македонцитѣ, по-важно е какво пишатъ прѣдставителитѣ на тоя печатъ, какво пишатъ незаинтересуванитѣ европейски журнали. Всички тия се произнасятъ единодушно за автономията на Македония или за реформи съ реални гаранции, въведени и приложени подъ върховния надзоръ на единъ християнинъ генералъ-губернаторъ. Съ изключение на възпроизвежданитѣ изъ сръбскитѣ и гръцки вѣстници мнѣния за дѣлѣжъ на Македония, цѣлата преса на културния свѣтъ желае и изисква, за умиротворение на Балканския полуостровъ и на Европа, Македония да си остане недѣлима и автономна. Тази преса, която повлия на руската дипломация, за да се откаже отъ комюникето си и да тръгне по правия пжть, тази преса ще бжде въ състояние, вѣрваме, да убѣди всички въ защитената отъ нея свята и справедлива кауза — автономностьта на Македония, страната на прѣдвѣковната култура, на славно и велико минало, а грозно настояще, за да може да тръгне за въ бждаще по пжтя на традициитѣ си. *Въ Македония има македонци, и нищо друго!* Македонцитѣ воюватъ и се борятъ въ името на единъ международенъ актъ—Берлинския трактатъ, и въ името на човѣщината за свободенъ животъ. Не е ли тази кауза свята и справедлива, за да не бжде защитена отъ всѣкого и възприета отъ дипломацията? Каузата на македонцитѣ е кауза и на дипломацията: status quo-то — ето общата имъ кауза Всѣко друго рѣшение на Македонския въпросъ, въ смисълъ на дѣлѣжъ между България, Сърбия и Гърция или на три автономни, спорѣдъ тритѣ македонски вилаета, области, ще бжде противъ рѣшението на Берлинския договоръ, който, като е дарувалъ Македония още прѣди 25 години съ автономно управление, е мѣрѣлъ запазване на status quo-то и прѣдохраняване мира отъ бждащи нещастия. — Далече отъ националнитѣ раздори на Балканскитѣ народи, европейския печатъ разглежда дневния въпросъ съ всичката правда и съ оная незаинтересованость, които сж тъй нужни при

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

разрѣшаването на международни въпроси. Ние се намираме въ оня фазисъ, който прѣживѣваше България прѣзъ 1876 г. Македонското движение е така напрѣднало, че на всички на устнитѣ е застанала една страшна дума, която всѣки се бои да произнесе. Но тази дума ще бѫде произнесена, тържествено ще бѫде казана отъ онзи великъ човѣкъ, който е царь на 150 милионенъ народъ. Тази дума, страшна и велика въ едно и сѫщо врѣме, терзае кроткото и благородно сърдце на царя-миротворецъ, но той що я произнесе, защото иска да бѫде достоенъ внукъ на великъ и достоенъ дѣдо, защото туй му се диктува отъ дълга къмъ славянството и правото. Тази дума е: *война!* Тази дума скоро ще бѫде произнесена и ще възтържествува правдата Христова! . . . Френския печатъ открито говори за тази пролѣтна акция. Нека бѫде, нека стане тази послѣдня отплата съ турчина! Македоно-Одринската емиграция е на щрекъ; тя чака пролѣть да пукне, птиче да пѣйне, за да скочи на кракъ. Да, цѣлъ свѣтъ е вече разбралъ, че—каквото лѣкътъ не цѣри, желѣзото цѣри; каквото и желѣзото не цѣри, огѫньтъ цѣри! . . .

В. Стоймиръ.

Прѣстѫпно упорство.

Една срамна комедия се разиграва отъ година врѣме насамъ въ редоветѣ на М. Одр. организация въ България. Тази комедия има за своя фабула най-нискитѣ страсти, най-долнитѣ инстинкти, които нѣкога сѫ обземали човѣшката душа. Интригата, злобата, коварството — ето що замѣстя себеотрицанието, тъй нужно въ революционни врѣмена. Но тия отвратителни и гибелни недѫзи въ организацията не идатъ отъ долу, отъ отдѣлни тия или ония др.-ства, а отъ горѣ—отъ В. М. О. комитети. Ние бѣхме свидѣтели, отъ какъ почнаха раздоритѣ, на такива грозни и непристойни дѣла, що се червимъ при мисъльта за тѣхъ. Ние се червимъ, и цѣлото българско общество сѫщо, а робския народъ, на чийто гръбъ стават всички тия неизтовства, е въ неудомѣние и се чуди що да прави. Само комитетскитѣ хора се не засрамиха. Досущъ като хора безъ всѣка свѣнь, безъ най-малкото биене на съвѣстьта, тѣ, въпрѣки растящето негодуване вѫтрѣ и тукъ, въпрѣки разтящата и грозяща опасность, продължаватъ своитѣ ежби и убиватъ скѫпото врѣме, вмѣсто въ работа ползотворна, — въ взаимоизтрѣбления. Като запитате комитетитѣ върху причинитѣ и сѫщностьта на тая тѣхна глупа борба, тѣ се взаимнообвиняватъ. Но съ туй нѣма да се дойде до добъръ край. Ето защо, по поводъ на това, се образува една осмочленна помирителна комисия, която, като изслуша странитѣ, да изглади недоразумѣнията помежду имъ, да ги обедини и да турне край на тая прѣстѫпна игра съ единъ освободителенъ идеялъ, когото прѣстѫпни хора искатъ да монополизирватъ. Цѣлъ мѣсецъ сѫ водени прѣговоритѣ, ала безуспѣшно. Ние имаме на ржка и „конфиденциалното“ на помирителната комисия, съ което тя оповѣстява, по кои причини не е можало да стане желаното споразумѣние, имаме и окржжното на двата В. М. О. комитета, изпратени до М. О. др.-ства по поводъ на горното „конфиденциално.“ Като изхожда отъ тази гледна

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

точка, че помирението е наложително, което и тритѣ фактора признаватъ, помир. комисия, слѣдъ несполуката си тя да ги помири, прѣдава мисията си на М. О. др., които съставляватъ М. О. организация и отъ които зависятъ комитетитѣ. Едни отъ тия дружества се изказватъ съгласни съ прѣдложението на комисията за свикване на единъ извънреденъ конгресъ, други — противъ такова прѣдложение. Безъ да бѫдемъ въ нѣкакви отношения съ помир. комисия, безъ да се познаваме лично съ нѣкого отъ членоветѣ ѝ, ние, желаеки това помирение и изхождайки отъ сѫщитѣ мотиви, писахме въ ноемврийската кн. отъ „Свято дѣло“ върху този извънреденъ конгресъ и нашето прѣдложение е тождествено съ онова на комисията. Па и не може другояче да бѫде. Мотивитѣ и възгрѣнията на тая комисия и на всички ония, които, като желаятъ помирението, намиратъ за необходимо и цѣлесъобразно свикването на извънреденъ конгресъ, сѫ съвършенно основателни и прави. Непомрачени отъ злобитѣ на съучастницитѣ въ тая безумна междуособица, печални зрители отъ година насамъ на всички тия недостойни и осѫдителни дѣла на комитетствующитѣ хора, тѣ виждатъ по-далече отъ заинтересуванитѣ страни, тѣ съзиратъ гибелния край на дѣлото, ако още се продължава тая комедия. И трѣбваше, прочее, тѣхния съвѣтъ, тѣхния искренъ и внушителенъ гласъ да бѫде послушанъ. Уви, вмѣсто благодарность, нѣкои отъ М. О. др., които подържатъ г. Цончевия комитетъ, се изказватъ не само противни на тоя съвѣтъ за конгресъ, но хвърлятъ и упреци върху хората, съставляющи помирителната комисия. Па не само тѣ. Има и други, които по принципъ сѫ противъ всѣко помирение на В. М. Одр. организация съ комитета Михайловски—Цончевъ. И тъй, всичкитѣ криви дърва се стовариха върху гърба на тази помирителна комисия, чиято кауза е и наша — относително помирението.

Ние дълго врѣме не знаехме, кому да отдадемъ вината за този злополученъ край на прѣговоритѣ по помиряването. Обаче, конфиденциалното ни освѣтли. Ние видѣхме, че виновникътъ, единствения виновникъ за това е комитета Михайловски—Цончевъ. Отъ страна на помирителната комисия сѫ прѣдлагани на този лагеръ три условия за съглашение, но нито едно отъ тѣхъ не е било прието. Този лагеръ не е искалъ да признае, че г. Станишевия комитетъ е факторъ въ организацията, а отъ тамъ и всичката несполука. Твърдили сме и пакъ твърдимъ, че комитетътъ на г. Станишева не е законенъ, ала не можемъ да откажемъ, че той има доста привърженици, че той е въ единение съ вѫтрѣшнитѣ дѣйци и, като е така, той играе извѣстна роля въ живота на М. О. организация; той е, слѣдователно, и факторъ въ тази организация. Този послѣдния комитетъ е направилъ доста много отстѫпки, за да се дойде до съглашението, най-послѣ възприема прѣдложението на помирителната комисия за извънредния конгресъ и изпраща окржжно до др.-вата за свикването му. Кои сѫ мотивитѣ пъкъ на г. Цончевия комитетъ, за да не иска да се състои този конгресъ? — Разноски щѣли да станатъ, врѣме щѣло да се губи и пр. Тия и тѣмъ подобни сѫ мотивитѣ, които даватъ хората на комитета Михайловски—Цончевъ, за да отбѣгнатъ свикването на извънредния конгресъ. Но ние, като вѣрваме напълно въ увѣренията на непричастната помир. комисия, слѣдъ като прочетохме окржжнитѣ на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

двата комитета, дойдохме до съмнѣнието, че г. Цончевъ и другаритѣ му се боятъ отъ този извънреденъ конгресъ, за да не имъ се каже истината въ очи — че *тѣхното упорство е причината* на всичкитѣ тия ежби, на всички тия разногласия и разцѣпления въ рѣдоветѣ на М. О. организация. Съмнѣнието, впрочемъ, ни доведе и до печално заключение: Цончевия лагеръ е крайно славолюбивъ, та не отстжпва даже едно мѣсто на Станишевия лагеръ въ проектирания коалиционенъ комитетъ. Ето едно прѣстжпно упорство, плодъ на гибелно самооблщение. Ние сме очаквали всѣкога отъ г. Цончева и г. Михайловски по-голѣмо благоразумие и по-малко дребнаво честолюбие, ала оставаме разочаровани. Трѣбва ли туй наше първо съмнѣние да ни доведе и до още много други заключения; трѣбва ли и българското общество да скръсти ржцѣ, па да ви каже „невѣмъ“; трѣбва ли още да се продължава въ туй разединение; не е ли дошелъ края за вашитѣ безумства; кога ще се проникнете отъ мисъльта, че задружното дѣйствие, което и вие признавате, само то ще даде отпоръ на тиранията; докога ще се лъжете едни други; нѣмате ли съвѣсть, нѣмате ли срамъ отъ себе си, отъ собственитѣ си дѣла; кажете, кажете, кажете? Или искате да отидете до тамъ, че, вмѣсто търпѣние, да прѣдизвикате буря отъ негодование, която да се изсипе надъ главитѣ ви; или вие не мислите, че, въ отчаянието си, тоя дълготърпеливъ народъ може съ камъни да ви прѣбие? . . . — Освободѣте се, освободѣте сами вие отъ вашитѣ низки страсти, отъ вашитѣ дребни честолюбия, освободѣте се — прѣди други да освобождавате, прѣди народъ да спасявате! Потънали до глава въ долни и срамни пороци, нѣмате врѣме вие да помислите за избавата на поробени, на потънали въ мизерия и тирания клетници! — Че нѣма принципиални различия помежду ви, нѣма. Това сме твърдѣли ние още отъ първия день на разцѣпленията. Ала туй не дава право никому да казва: „щомъ нѣмаме различия, елате съ менъ.“ — „Ела съ менъ!“ — ще ви каже и противникътъ, и тъй, всѣки като упорствува, низката разправа се прѣзапочнува, дѣлото ще куца, и не само ще куца, но и съвсѣмъ не ще го бжде. А длъжно ли е то да търпи и понася всичко туй? — За да се турне край, прочее, на това опасно положение, нужно е непрѣменното свикване на извънредния конгресъ, макаръ и да е късно (по-добрѣ късно, отколко никога), и този конгресъ да отнеме мандата и на двата комитета, да имъ покаже пжтя къмъ ползотворна дѣятелность, и избере съвършенно новъ комитетъ, който да продължи заченатото и да го доизкара до щастливъ край.

Друго спасение нѣма — и по-харенъ урокъ нѣма за онѣзи, които, обзети отъ необуздана амбиция, светотатствуватъ съ народни идеяли и злоупотрѣбяватъ съ народното търпение. Единъ примѣръ, читателю, отъ изкуфѣлость комитетска: по врѣмето на Ламсдорфовото стоене въ София, знае се, че се е прѣдставила графу една шесточленна депутация отъ македонци, измежду които сж били г. г. Станишевъ и Карайововъ. Тия послѣднитѣ вржчили на руския министръ, въ присжтствието на нашия президентъ-министръ г. Д-ръ Даневъ и на руския дипломатически агентъ г. Бахметиевъ, единъ проектъ за реформи въ Македония и Одринско. Като пише по този поводъ, органътъ на г. Цончевия комитетъ казва, че прѣдставения проектъ билъ, съ малки прѣизмѣнения, като тѣхния, и — прави капиталъ отъ това. Тази

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

бѣлѣжка на в. Реформи, който, нека забѣлѣжимъ пжтьемъ, отъ нѣколко врѣме насамъ се списва много лошо и съ всѣгда-повтарянитѣ едни и сжщи изтъркани фрази, ни направи много скръбно впечатление. Важно ли бѣ въ случая да се каже, че този проектъ билъ тѣхенъ? Пъкъ, въ сжщность, и тѣхенъ ли е, когато е знайно, че той е дѣло на единъ конгресъ? Нали работа да се свърши, защо правятъ капиталъ хората около официоза „Реформи?“ — Ние изтъкваме този фактъ, който, можеби, отъ мнозина да е миналъ незабѣлѣзанъ, за да се види, до колко настоящето положение е анормално и докждѣ може да отиде умопомрачения отъ една дива и упорна амбиция. А, при все това, пролѣть наближава. Ние сме сѣ тъй счепкани за коситѣ. Никой не ще да се вразуми. Повечето отъ дружествата се влекатъ като слѣпци за тояга подиръ диктовката на комитететитѣ. И тъй, рибата се е умирисала отъ главата. . . Не стигало петь-стотинъ годишно робство, за да проумнѣемъ. . . Дано новата 1903 год. бжде по-добра за организацията, за дѣлото и поробения край; дано началото ѝ още се ознаменува съ помирението на всички лагери.

25/XII. *Ив. Димитровъ.*

ХРОНИКА.

— Какво ли нѣма да хроникираме този пжть? — Важни произшествия отвъдъ Рила и още по-важни събития отсамъ. И драго ни е да хроникираме това. Наскоро заминалъ къмъ Скопие, единъ нашъ приятель ни пише: — „Извѣстно е, че Абдулъ Хамидъ дарува раята съ реформи и тия, публикувани вече, сж залѣпени по стъгдитѣ на Скопие, за да се четатъ. Не щѣшъ ли, на другия день, като осъмнахъ, виждамъ—повече отъ половината отъ тия афиши изпокъсани; други бѣха скъсвани прѣдъ очитѣ на властьта и тя се прави, че не вижда. Освѣнъ туй, дивитѣ турци-арнаути сж тъй ожесточени, щото, като видятъ нѣкой християнинъ да се е спрѣлъ прѣдъ нѣкое обявление, за да чете, набиватъ го хубаво и демонстративно плюятъ на царскитѣ обяви. Както се вижда, Хамидовитѣ реформи нѣма да устоятъ *ни на книга*, камо ли да бждатъ приложени на дѣло: отъ най-долния до най-горния чиновникъ се подиграватъ съ „реформитѣ“ и не скриватъ, че съ България война се подготовява.“ Пъкъ що ли има ново въ тия „реформи“? — Джандармитѣ щѣли да се избиратъ на половина турци, а наполовина християне. И туй е лъжа и турска измама. Напр., искатъ се 400 жандарми за Косовскиятъ вилаетъ отъ Пиянецъ и Малешево. Вмѣсто по равно, турцитѣ изискватъ 100 души българе, а триста души турци, сирѣчь — $^3/_4$ турци, а само $^1/_4$ християни, пъкъ и тия сж били заплашвани, че ще бждатъ обвинени въ комитаджилъкъ и че ще бждатъ наказани, ако би приели. Разбира се, че нито единъ българинъ не е приелъ. Ето едно образцово държавно реформаторство: отъ една страна гали, а отъ друга — удряй. . . .

— А, между това, революционното движение се постоянно увеличава, и макаръ и да е срѣдъ зима, м. декемврий, възстанически чети ободряватъ населението, окуражаватъ го въ захванатия вече пжть.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Тъй напримѣръ, въ с. Брѣзово, Битолско, войводата Пиперка е ималъ тия дни мѫжествено сражение съ турски аскеръ, отъ който сѫ били избити и ранени около 60 души; отъ възстаницитѣ—само двама. Но тия тъй намалявани отъ сраженията чети биватъ наново подпълвани и уголѣмявани съ отчаяни селяни, които неволята и мѫката прогонватъ отъ селата, та забѣгватъ по планинитѣ.

— Докждѣ се отишло съ прѣслѣдванията и арестуванията, показва този официаленъ фактъ, какво само въ Скопския затворъ сѫ натикани около 600 българе, обвинени въ революционерство и то — отъ 2 мѣсеца насамъ, откакъ заседава реформната комисия въ Скопие. Може лесно да си прѣдстави човѣкъ бѫдащето, утрѣшното бѫдаще, слѣдъ това довеждане населението до крайно-крайно отчаяние. Турцитѣ сѫ се завзели да запушватъ единъ току-що почналъ да изригва вулканъ, и то съ срѣдства . . . запалителни. — Вулканътъ гърми, а тѣ — на кратера отгорѣ. .

— Пъкъ, отъ друга страна, недоволството расте; емиграцията македонска въ България сѫщо: бѣжанци сѐ прѣбѣгватъ и прииждатъ прѣзъ границата. Отнуснаха се още помощи: отъ Народното Събрание — 55 х. лева, отъ разни лица изъ България и Русия. Самъ царьтъ изпраща 10 х. рубли, чрѣзъ г. Ламсдорфа. Тия пари се употрѣбиха за устрояване на единъ приютъ въ Дубница, дѣто, само тамъ, има повече отъ 1000 бѣжанци, повечето жени и дѣца.

— Като едно отъ най-знаменателнитѣ събития прѣзъ този мѣсецъ бѣ идването на графа Ламсдорфъ въ София, дѣто той биде посрѣщнатъ тържествено и радушно отъ емиграцията, отъ софийскитѣ власти и граждани, и отъ княза — съ флагове и цвѣтя. Стоялъ три деня, слѣдъ като се срѣщна съ всички по-видни български държавници и македонци и му се направиха овации съ факелни шествия и рѣчи, той замина за Виена, дѣто е било рѣшено всичко за сѫдбата на Македония. Отъ тази срѣща и пѫтуване, ние, македоно-одринци, очакваме прѣмного. Дано не останемъ излъгани въ надѣждитѣ си На графа, впрочемъ, е казано отъ страна на г. Д-ръ Хр. Татарчевъ това, което е било нужно да му се каже. . . Тукъ му е мѣстото да се спомене, че Ламсдорфовото пѫтуване биде слѣдствие на една причина вънъ отъ възстанието и послѣдицитѣ му. Знайно е, че г-жа Бахметиева, съпруга на руския дипломатически агентъ въ София, г. Бахметиевъ, посѣти Дубница, манастира Рилски, с. Рила и други погранични мѣста, дѣто има прѣбѣгнали македонски сѣмейства, и за всичко туй е докладвала на руското правителство. Тази благородна госпожа има такива заслуги къмъ родината ни, щото е достойна да я наречемъ ангелъ-утѣшитель на македоския народъ. Ако той бѫде щастливъ да дочака свободата си, благодарна и вѣчно признателна Македония ще знае да ѝ се отплати, макаръ тя, великата славянка, да не чака отплата за своитѣ добрини. . .

— Въ това врѣме събитията въ Македония се развиватъ съ неимовѣрна бързина. Европейскитѣ вѣстници посочватъ даже на бѫдащитѣ губернатори на автономна Македония, като принцоветѣ Иосифъ Батембергъ и Валдемаръ Датский; ала ние се дърлимъ. . . Майко, по-харно камъни да бѣ родила, отколкото съ таквизъ водители да ни даришъ на които *амбицията* имъ е култъ и олтарь. . .

Диогенъ.

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

СВЯТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Каменарьтъ,

разказъ

отъ

Вл. Ястребовъ.

Пѫтеката по планагорнището извиваше възъ единъ храсталакъ отъ лѣски, размѣсени тукъ-тамѣ съ брѣзи и черъ габеръ. Азъ бѣхъ възсѣдналъ едно муле, а слѣдъ мене вървѣше съпѫтникътъ ми, яхналъ на магаре. Той бѣше отъ с. Брѣзово, къмъ което отивахме.

— Далечо ли е още вашето село? попитахъ азъ съпѫтника си.

— Стигнахме вече, стигнахме, каза бай Мице, като сочеше ржка напрѣдъ: още 10—15 дакики и сто ни въ село. „Ди-и!“ извика той на магарето си и шибна го съ една пръчка въ задницата; то ускори крачкитѣ си.

— Кой знае да ли ще намѣримъ даскала въ село, казахъ азъ.

— Тамъ е, тамъ, отвърна съпѫтника ми: по това врѣме той нѣма кждѣ да ходи я. Повървѣхме още нѣколко минути и стигнахме вършината, по която се бѣхме устрѣмили. Слънцето току-що се бѣше скрило задъ гърба на Вичътъ, яснитѣ очертания на който, като че ли, бѣха плувнали въ лѫчитѣ на залѣзващето слънце, разстлани върху твърдьта ефирна на небесния океанъ. Прохладенъ вечерникъ шумолѣше съ листата на лѣскитѣ около насъ.

Брѣзово почиваше подъ насъ въ котловината. Спуснахме се полека-лека нанадолѣ. Тъй като тукъ добитъцитѣ вървѣха бавно, понеже се спъваха, па́ и като ми бѣше дотегнало дългого яздене, слѣзнахъ отъ мулето си и припнахъ пеша къмъ селото. Бая Мица оставихъ доста надалечъ. Цѣлиятъ този кътъ бѣше плувналъ въ сумракъ, когато азъ почнахъ да усѣщамъ дима на пушещитѣ селски кумани. За да причакамъ бая Мица, па и за да си отдъхна малко, седнахъ на единъ обрасълъ съ зеленъ мъхъ каменъ, надъ който величавъ яворъ простираше на ширъ въ полумрака кокалести дълги клонове. Псетата ни посрѣщнаха съ шуменъ лай и ние тържествено влѣзохме въ селото.

Даскалътъ остана съвсѣмъ изненаданъ и крайно зарадванъ, като ме видѣ. Азъ не му бѣхъ обадилъ още, че съмъ рѣшилъ при него да прѣкарамъ Великденската ваканция. — Той първа година даскалуваше. Шестия

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

класъ заедно свършихме, но азъ имахъ желание да довърша и седмия, а неговото бѣ да стане по-скоро селски даскалъ. Той бѣше тъй блага душа, че въ гимназията бѣше обичанъ и уважаванъ отъ всичкитѣ ни другари. Ние прѣкарахме толкози хубаво нѣкогашното ни съжителство въ пансиона, че като ме видѣ тъй ненадѣйно при себе си, естествено бѣ да се зарадва искрено и чистосърдечно.

— И тъй, не сте ме забравили, каза той, като се цѣлунахме братски въ уста.

— Митьо, му отвърнахъ азъ, нима си допусналъ въ душата си подобно съмнѣние?

— Не, бе брате, каза той съ свойствената нему насмѣшка: азъ зная, че приятелитѣ никога нѣма да се забравятъ по между си, но лафъ олсунъ, дѣто казватъ. Знаешъ ли? Когато двама приятели се срѣщнатъ слѣдъ дълга раздѣла, то устата имъ или се свързватъ съвсѣмъ, или пъкъ изстръсватъ нѣкоя на́ тъй банална или глупава фраза. — Азъ се бѣхъ доста уморилъ, та цѣлъ-цѣлиничъкъ се прострѣхъ на неговия креватъ. Той бѣше единъ одъръ съ твърда постилка и проста покривка. Сжщо и цѣлата декорация на даскалската стаичка бѣше съвсѣмъ проста. Съвсѣмъ не такваз, каквато се рисуваше нѣкога въ мечтателния миръ на ученическитѣ ни блѣнувания. Четири голи стѣни, едната отъ които имаше честьта да бжде украсена съ единъ пейзажъ — Шильонския затворъ. Една ниска масичка и едно триножно столче увеличаваха раскоша на даскалския кабинетъ. Въ безредъ разхвърленитѣ наоколо и на масата книги говорѣха, че Димитръ съвсѣмъ си билъ измѣнилъ характера на порядъченъ, какъвто бѣше въ гимназията. — Той седѣше на триножното столче, а азъ се бѣхъ прострѣлъ на кревата.

— Още ли пазишъ Шильонския затворъ, бе Митьо? Знаешъ ли: той украшаваше прѣди година пансионската ни спалня?

— Има си хасъ да го не пазя! Да знаешъ ти, какво впечатление произвежда той на моитѣ съселяни, на тѣзи прости души! Тѣ го наричатъ „Подрумъ-кале“. Понѣкога, като ми дохождатъ на гости, събиратъ се около него, разглеждатъ го навсѣкждѣ, па кажатъ: „даскале бе, пенджеритѣ много високи! Могатъ ли затворенитѣ да гледатъ баремъ въ морето?“ — Не, не, имъ казвамъ азъ: тѣ могатъ само единъ късъ отъ синьото небе да видятъ, и ни море, ни земя се изпрѣчва вече прѣдъ тѣхнитѣ погледи. Тѣ само чуватъ, какъ лудитѣ бранове се бъхтятъ въ зидоветѣ на зандана и какъ грозно тътнатъ, но нищо не могатъ да видятъ. — Страшни, страшни сж били тѣзи зандани! кажатъ замислени всички. — Тамъ да си, значи, да бждешъ живъ закопанъ, обажда се другъ. — То хубаво съ врѣме да си умрѣ човѣкъ, отколкото да бжде въ такъвъ зандanъ, допълня третъ. — И тѣзи прости душици дълго-дълго гледатъ въ тази проста, но внушителна картина, взиратъ се въ прозорцитѣ дано забѣлѣжатъ нѣкоя измжчена фигура и да познаятъ въ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

нея своя миналогодишенъ даскалъ, който отъ три мѣсеца насамъ е заточенъ въ Подрумъ.

— Какъ се казваше той? попитахъ азъ.

— Стоянъ Богоевъ.

— Ахъ, много съмъ слушалъ за него; тази учебна година той бѣше татъкъ къмъ Мъгленско нѣкждѣ.

— Да.

— Та той е билъ миналата година тука, а?

— Да, и селенитѣ тъй добри спомени пазятъ за него, че като светецъ го почитатъ. Гледатъ, гледатъ тѣ въ тоя затворъ — «Подрумъ кале“ и, като знаятъ, че въ него безъ врѣме гние тѣхния добъръ даскалъ, дохожда имъ да плачатъ просто. Ахъ, Драгане, да знаешъ, какъ съмъ навикналъ, какъ съмъ се сродилъ съ тия мили хорица и тѣзи мили души, та си мисля, че се намирамъ между родни братя и сестри. Псетата нададоха изотвънъ тихъ лай и пакъ се успокоиха. Азъ дълбоко се бѣхъ замислилъ. Протегнатъ на коравия кревать, азъ мислѣхъ, че нѣма нѣщо по-хубаво отъ тази стаичка; азъ смѣтахъ, че никой животъ не е по-добъръ отъ тоя на този селски даскалъ. Бѣхъ се унесълъ въ тѣзи мисли, когато вратата се отвори и бързишкомъ нахълтаха въ стаята трима селяни, млади-високи, съ шкоблести лица и остри погледи. Тѣ не погледнаха въ кревата и не ме забѣлѣзаха.

— Хайде даскале, саатотъ е единъ и полъ, проговориха още невлѣзнали, дѣто се казва.

— Ама, ние съ приятеля още не сме вечеряли, каза даскалътъ, като посочи къмъ менъ.

Азъ станахъ, ржкувахъ се съ тримата, Митьо ме прѣпоржча: «мой другарь, заедно сме се учили въ училище; той тази година свършва за даскалъ, а до година, здраве, ще ни бжде даскалъ въ Китени,» добави съ насмѣшка Митьо.

— Много харно, много харно, казаха съ удобрителенъ и важенъ тонъ тримата селени.

— Да донеса ядене, каза даскалътъ, и изкочи изъ вратата.

Двамата отъ тѣхъ седнаха до мене на кревата, а единия седна на даскалския куфаръ, който не бѣхъ виждалъ до сега, защото бѣше въ единъ жгълъ на стаята тъкмо задъ кревата. Многолюбопитнитѣ добродушни хорица подложиха ме на сериозенъ екзаменъ. Изучиха ми почти цѣлата биография и захванаха да ме изпитватъ по работитѣ по-близки до тѣхното сърдце, именно, относително въпроса за революционната подготовка на моя роденъ край и т. н. Тѣ останаха доволни отъ отговоритѣ ми, па и азъ бѣхъ не малко доволенъ, че не излѣзнахъ босъ при тоя сериозенъ екзаменъ.

Митьо се завърна доста късничко, като донесе пържени яйца, сирене и хлѣбъ, които сложи на масата. Посочи на менъ своето триножно стол-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

че, изкочи навънъ и донесе още 2—3 таквизъ, ама досущъ еднакви, като че ли бѣха произведения на една фабрика за мебели. Ние почнахме да ядемъ, като се прѣдварително набожно прѣкръстихме. Селянитѣ бѣха вече вечеряли, но, за да ни се услади яденето и тѣ хапнаха по нѣкой залъкъ. И туй се свърши. Азъ се бѣхъ вече сродилъ съ 3-та нови другари. Чувствувахъ се като у дома. Митьо отвори куфарчето си, изкара изъ него единъ хубавъ револверъ и лъскава една кама, подаде ги на мене и ми каза: искашъ ли да додешъ съ насъ или, защото си уморенъ, ще искашъ да си поотпочинешъ? Сѣтихъ се азъ каква е работата и безъ колебание казахъ: азъ съмъ се достатъчно отморилъ — ще дода съ васъ.

— Добрѣ, каза Митьо. Вие и тримата ли имате по една кама и револверъ? попита селенитѣ, които отговориха утвърдително, попипна той своя поясъ; като видѣ, че всичко е въ редъ, духна ламбата и каза: хайде сега да вървимъ!

Намѣрихме се на улицата и петтимата. Пълната луна се подаваше половина изъ единъ черъ облакъ. Цѣлото село бѣше стихнало. Кучетата, като ни подушваха надаваха нерѣшителенъ лай и веднага замлъкваха. И петтимата вървѣхме на купъ. Настигнахме края на селото, съпровождани отъ тихъ кучешки лай. Прѣдъ насъ бѣсно се бъхтѣше въ канаритѣ пѣнливъ потокъ — селската рѣка, а задъ нея — черни, високи могили, устрѣмили нагорѣ въ полумрака обли върхове, обраснали съ храсталакъ, дрѣмѣха, като че ли бѣха приспивани отъ бѣсната пѣсенъ на потока, който обикаляше въ подножието хълма и му пѣеше своя майчинъ напѣвъ, дивъ, но възторженъ. Оттатъкъ рѣката, надлѣжъ по брѣговетѣ ѝ, подъ самото подножие на «Черний върхъ» (така наричаха тѣзи величави върщини) бѣлѣеше се коловозникъ и се изгубваше татъкъ далечъ въ полето. Митьо тукъ ни заповѣда да се наредимъ другояче. Той тръгна най-напрѣдъ, слѣдъ него на 10 крачки единъ селянинъ, слѣдъ който пакъ на сѫщото разтояние азъ и т. н. още двамата другари. Азъ бѣхъ въ срѣдата. Може би, Митьо ме тури въ срѣдата, като смѣташе туй мѣсто за по-безопасно, но азъ мислѣхъ, че туй не би могло да помогне въ случай на нещастие. Всички вървѣхме мълчешката, като озъртахме навсѣкждѣ орлови очи, прѣминахме рѣката по едно дървено мостче, направено отъ нѣколко греди, които се клатѣха при неправилно стѫпване. Тръгнахме по коловозника. Тъкмо подъ урвитѣ на «Черний върхъ» почна да се разредява, и най-послѣ взѣха надъ главитѣ ни да се издигатъ грамадни скали покрити съ зеленъ мъхъ, види се, влагата способствуваше за неговото вирѣние. Азъ се бѣхъ загледалъ горѣ въ върховетѣ на надвѣсилитѣ се надъ насъ канари, като се услушвахъ въ монотонния шумъ на нашитѣ стѫпки. Въ това врѣме долѣтѣ до моя слухъ силенъ гръмъ, като подземенъ тътенъ, много приличенъ на топовенъ гърмежъ, но несравнено по-силенъ отъ онѣзи гърмежи, които бѣхъ слушалъ на парадни дни въ града. Той бѣше много по-силенъ и по-внушителенъ, толкозъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

повече, че ехото дълго врѣме го разнасяше изъ отзивчивитѣ канари, посрѣдъ мъртвата нощна тишина. Дрѣбни каменчета прѣхвъркнаха надъ главитѣ ни. Другаритѣ ми спокойно си вървѣха, но на менъ се прѣвиваха краката отъ страхъ и изненада, гърдитѣ ми едвамъ поемаха своя дъхъ, а очитѣ ми бѣха изкокнали на навънъ, като че ли се стрѣмеха по скоро да видятъ прѣдполагаемата и неминуема споредъ менъ опасность. Азъ положително не знаехъ нищо какво става съ насъ, и съ нищо не можехъ да си обясня тоя страшенъ гръмъ и туй невъзмутимо спокойствие на другаритѣ ми; но можехъ и да попитамъ нѣкого отъ тѣхъ, какво значеше всичко туй, понеже не искахъ да развалямъ реда, по който вървѣхме. Но като се утѣшавахъ съ спокойствието имъ, крачехъ и азъ редно съсъ тѣхъ, подъ бремето на тежъкъ страхъ, необяснима изненада и мжчителна безизвѣстность. Урвитѣ ставаха сѣ по-отвѣсни и не далечъ отъ насъ, оттатъкъ рѣката, нанадолнището се сливаше съ полето и рѣката свободно лъкатушеше изъ него. Напуснахме коловозника и поехме една тѣсна коза пжтека, сѣ покрай канаритѣ, минахме въ единъ завой и прѣдъ насъ се изпрѣчи грамаденъ каменоломъ. Прѣдъ краката ни лѣжеха огромни блокове, откъснати отъ тѣлото на майка имъ — планината. Въ безредъ разхвърлени, нѣми пирамидални трупове отъ гранитъ стърчеха съ иглени върхове и изглеждаха унили отъ жълтеникавия отблескъ на лунната свѣтлина. По всичко личеше, че тукъ е пипала нѣкоя разрушителна ржка, която е влѣзнала въ неравна борба съ могжщата природа.

Митьо, съ два пръсти въ уста, изсвири хайдушки. Каменоломътъ продължи свирнята, а каменнитѣ трупове отговориха: тука съмъ, пиленца, но не врѣвете, съ усулъ! И изъ камънящитѣ се подаде една странна фигура, която на лунната свѣтлина приличаше на светецъ, много прилична на светаго Спиридона. Рошавъ единъ старецъ, побѣлѣлъ като бѣла коза, съ дълги бѣли рошави коси, съ кждрава бѣла брада, порастнала на волность, съ малки и живи очи, съ подгърбавенъ носъ, а устата му не можахъ да забѣлѣжа, понеже бѣ скрита въ косми; но, навѣрно, имаше всичкитѣ си зжби, защото много чисто произнесе горнитѣ думи. Ние стоехме пакъ въ сжщата линия. Старецътъ излѣзе изъ камъняка, като гробникъ изъ гробница, затече се право къмъ Митя и му пошушна нѣщо на ухото. Митьо ни даде знакъ и ние всички потеглихме подъ сжщия редъ. Старецътъ и Митьо вървѣха заедно и тихичко говорѣха. Пжтеката взѣ да става стрѣмна и да криволичи нанагорѣ изъ баиря, около каменолома. Храсталакътъ почна да става по-гжстъ и, колкото вървѣхме нагорѣ, ставаше сѣ по-високъ и по-високъ. Стигнахме въ една поляна, въ единъ залѣсенъ край на който стърчеха бѣлитѣ стѣни на една сграда, подобно кула. Тазъ самодивска полянка, залѣта съсъ нѣжния луненъ свѣтликъ, съ своитѣ краища полупомрачени, вдъхваше въ всѣка сантиментална душа чувство на нежна приятность, възбуждаше невинни желания и вливаше въ сърдцето най-нежни и чисти блѣнове съ могжщи

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

крила, неподгорени още отъ жежкитѣ лѫчи на едно слънце — живота. Да, азъ бѣхъ унесенъ въ таинственостьта на това кътче и опиянен отъ безподобната му хубость. Гърдитѣ ми бѣха прѣпълнени съ неописуемъ възторгъ и страстно желание ме принуждаваше да излѣя въ прѣлестни мелодии вълненията на душата си и тѣзи чувства на чрѣзмѣрно възхищение отъ таинствения видъ на тоя кътъ, създаденъ за блѣнуване само. Искаше ми се да отворя уста и да се провикна колкото ме гласъ държи, да екнатъ тѣзи таинствени юдоли и рътлини съ тържествения напѣвъ на пѣсень за щастие и любовь, или отъ минорния тонъ на любовь безвъзвратно изгубена. Но азъ се въздържахъ да дамъ волность на душевнитѣ си вълнения. Не имъ позволявахъ да излѣзватъ изъ гръдьта ми и да произвеждатъ трепети всрѣдъ тази гробна тишина. Знаехъ много добрѣ, че съ себе си носехъ револверъ и кама, и че пѫтя, по който вървѣхъ, бѣше извънредно опасенъ. Разбирахъ сѫщо цѣлта, съ която се бѣхме упѫтили и която бѣше по-таинствена и отъ таинственостьта на самодивската полянка, по която се мѣркахме като видѣния, нѣми, безмълвни, невидими за никого, освѣнъ за меланхолнитѣ погледи на блѣдната луна. И като давахъ въ душата си мѣсто на такива размишления, обхващаше ме кръвнишки бѣсъ; а като пипахъ камата и револвера си, копнѣехъ отъ горещо неизпитвано до тогазъ желание. — И ази вървѣхъ, вдълбоченъ въ мисли. . . Но тихия гласъ на Митьо ме събуди отъ тая замисленость. Видѣхме се въ залѣсения край на полянката прѣдъ самитѣ врата на оная сграда, бѣлитѣ стѣни на която по-прѣди безмълвно стърчаха на разстояние отъ около 5—6 стотинъ крачки. Митьо ни прѣдупрѣди да не говоримъ, да бѫдемъ като нѣми. Единъ отъ селенитѣ остана тукъ долѣ на караулъ прѣдъ вратата, а ние четирмата, съ каменаря петтима, влѣзнахме въ таинственото жилище на това любезно старче, каменарьтъ. Щомъ се намѣрихме вѫтрѣ, той драсна една клечка кибритъ и ние видѣхме въ единъ мигъ цѣлата обстановка на тази кѫщичка. Четири голи стѣни вдъхваха хладъ въ разгорѣшенитѣ ни гърди. Край едната стѣна се издигаше стълбата за горния етажъ; старчето я посочи и ние взѣхме да се катеримъ по нея. Кибритътъ изгасна, или по-добрѣ, догорѣ. Ние се отзовахме въ горния етажъ. То бѣше една доста хубава стаичка съ два прозореца, прѣзъ които съ меланхолни погледи надничаше блѣдата луна. Нейния, макаръ и слабъ, свѣтликъ бѣ достатъченъ, за да забѣлѣжимъ цѣлата наредба на стаята, въ която се намѣрихме. На едната стѣна бѣ окачена малка газова ламбичка. Митьо се доближи до нея и каза на единия отъ другаритѣ: Пройко, спусни кепенцитѣ на прозорцитѣ. Тѣ бидоха закрити съвършено съ по единъ дебелъ дървенъ капакъ. Останахме въ непроницаемъ мракъ. Митьо драсна кибритъ, съ който запали висящата на стѣната ламбичка. Старчето се катерѣше по стълбитѣ, като носѣше на рѫцѣ кюмуръ и сухи дърва, които хвърли въ оджака. Полѣ ги съ газъ, даде му огъня и тѣ пламнаха. „Що тоя захметъ, дѣдо Ста-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

мене? — сега е тъй топло, че нѣма нужда отъ никакъвъ огънь“, каза му Митьо.

— Ти баре ми знаешъ табиета, отговори старецътъ: азъ безъ хлѣбъ минавамъ, ама безъ кафе и тютюнъ не мога да заспя? И ни помоли да сѣднемъ около оджака върху одърпанитѣ, но чистички килимчета. Старецътъ стана, спусна кепенка на стълбата, задъ която се видя единъ долапъ, изъ който изкара единъ огроменъ пауръ, взѣ една кутия, нѣколко филджани, джезве и седна пакъ между насъ. Въ дъното на оджака бѣше почернѣлото отъ сажди гюмче съ вода. Дѣдо Стаменъ хвърли изпитателни погледи върху моята личность, дигна паура и го подаде наредъ.

— Кой е тоя новъ аркердашинъ? попита той Митя.

Митьо му разправи всичко.

— Така, така! каза дѣдо Стаменъ: ния на младитѣ години бѣхме прости, не разбирахме отъ тѣзи работи! Хвала, хвала на сегашнитѣ млади момчета! — Той ме разглеждаше съ дѣтинско любопитство отъ глава до пети. Азъ бѣхъ младежъ, съ лице непосърнало още отъ тегоститѣ на живота, бѣхъ единъ прилично облѣченъ школникъ, а въ сантименталнитѣ ми погледи се рисуваше нѣжностьта на единъ юноша, не видѣлъ още никакви прѣмеждия. Туй всичко трогна добродушния старецъ. Въ сухото му лице, подъ бѣли власисти вѣжди, блѣщѣха игриво два жара — очи, прѣпълнени съ влага. Не ронѣха тѣ сълзи: навѣрно, той ги поглъщаше. Той гледаше на менъ и едва можеше да си обясни обстоятелството, което ме караше да се излагамъ и азъ на опасни приключения, да стжпвамъ и азъ въ тѣзи бѣдни кжщи и да другарувамъ съ бѣдни и прости хорица, а главното—да прѣнебрѣгвамъ мирнитѣ житейски сладости на единъ юношески животъ.

— Вие, днешнитѣ млади, сте светци, каза развълнуванъ старецътъ, стана едва съ своитѣ стари кости и цѣлуна въ челото първо менъ, послѣ и Митя. . . И пакъ седна. «Ехъ, дѣца, и азъ бѣхъ нѣкога младъ!»... И капнаха двѣ горѣщи сълзи върху сухитѣ му колѣни.

— Хайде, дѣдо Стамене, не тжжи сега де! И сега си младъ. Туй що е трѣбвало да правишъ на младость, правишъ го и сега, сé едно, каза му Митьо и се обърна къмъ насъ: другари, всичко е въ редъ, но само ще трѣбва да почакаме тукъ чакъ до полунощь и повече, защото въ 4—5 часътъ щѣла да мине потера, както е извѣстено на дѣда Стамена, за да дири прѣносвачи на оржжие, подушени нѣйдѣ въ село Долненй. Ние ще си поседнемъ тукъ на муабетъ при дѣда Стамена и чакъ слѣдъ първи пѣтли ще си извършимъ работата.

Дѣдо Стаменъ бѣше приготвилъ кафето и го поднасяше. Всички се смълчахме, слѣдъ като удобрихме разпоредбата на Митя. Дѣдото често се вглеждаше въ менъ. Огжньтъ тихо пламтѣше и съ червеникавата си свѣтлина бѣше вкаменилъ задъ насъ на стѣната нашитѣ неподвижни сѣнки.

Митьо развали мълчанието.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— Ехъ, бе Драгане, да знаехъ, че ще трѣбва тукъ да поседимъ нѣколко часа, щѣхъ да взема съ себе си «Попрището на пихилиста», за да попрочета на другаритѣ и да имъ поразправя нѣкои откъслеци.

Дѣдо Стаменъ не можа да разбере даскала.

— Щооо? Що казвашъ, даскале?

— Казахъ, че трѣбваше да взема нѣкоя книга, както ония, дѣто ви четѣхъ зимоска, та да си почетѣхме малко.

— Хайде море, книга! Азъ да седна да ти разправямъ туй що било и що не било. . . Само да имашъ уши да ме слушашъ, каза дѣдо Стаменъ.

— Дѣдо Стамене, обади се селянинътъ, който седѣше до мене: ти още не си разправилъ на даскала твоя животъ, що си прѣживѣлъ до сега.

— А, наистина, дѣдо Стамене, азъ съмъ слушалъ отъ братята, че ти си много теглилъ на тоя свѣтъ, ама както знаешъ, отъ твоята уста нищо не съмъ чулъ. Хайде, зере нѣма както да правимъ тѣзи 4—5 часа: за да не се приспиемъ, захвани както си знайшъ. Старецътъ изпусна една дълбока въздишка; очитѣ му се бѣха напълнили съ влага.

— „Слушайте, кога е така, дѣца! И азъ бѣхъ едно врѣме младъ. Младъ, зеленъ и личенъ — единъ въ село, село Тросково“.

— Даскале, да ида азъ на мѣстото на Васила: той вече се умори; азъ ги знамъ дертоветѣ на дѣдо Стамена.

Пройко изхвъркна изъ вратата да замѣсти караула.

„Татко ми, продължи старецътъ, държеше ханъ на срѣдъ пжть отъ Воденъ за Битоля. Ханътъ бѣше доста далеко отъ нашето село, та ние всички домашни се прѣнесохме въ него, знаешъ, всички да сме си наедно. Каквото зло и беля да дохожда, да си го гледаме всички съ очитѣ. Та, както ви рекохъ, ханътъ бѣше на срѣдъ пжть, ама въ едно мѣсто пусто, отдалечено отъ всички села на-около, що, ако не бѣше джадето, на това мѣсто, не вѣрвамъ, никога да стжпеше човѣшка нога. Между два стръмни баира, посадѣни отъ дѣдо Господа съ черни габерчета и люлякъ, между цѣпнатинитѣ на мухлясалитѣ спили, срѣдъ тоя проломъ, луда като морска далга — малка рѣкичка подкопваше основитѣ на съзиданитѣ отъ Божята дѣсница планини. Покрай тая рѣкичка се извиваше джадето, надъ което висѣха спили и камъни, по-голѣми отъ тѣзи, които азъ кърша. Така джадето излизаше отъ другата страна на пролома и се бѣлѣеше срѣдъ равно поле, поле широко, дълго, да нѣма догледъ.

„Ние бѣхме всичко четири души. Татко ми тогава бѣше около 40 годишенъ, здравъ, пъленъ, мжжъ — тамамъ на врѣме. Майка ми бѣше по-млада отъ него, ама изглеждаше за по стара. Лицето ѝ бѣше сухо и изпиено отъ много тжги. Родила бѣше слѣдъ мене още нѣколко дѣца, а само двѣ се бѣхме задържали живи. Другото бѣше мое сестриче на около 9—10 години, а азъ — на 18 години. Прожившѣхме си много арно цѣла година, отъ като се прѣнесохме въ хана. Всичко ни бѣше добрѣ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

наредено. Живѣячката ни бѣше хубава и весела. Прѣчекувахме пжтници и пакъ ги испращахме, и всички оставаха доволни отъ нашия приемъ. Една вечерь азъ си седѣхъ на тезгяха, а татко ми си седѣше вънъ при вратата на едно столче. Гледамъ го скокна, като отъ пчела убоденъ, влѣзе въ дукяна и вика съ ядъ:

— Това куче още не ми бѣше стжпило въ кжщи! . . .

— Кой е, бе татко? го прашамъ азъ.

— Кара Демишъ-ага, отговаря той ядно-ядно.

„Не трѣбеше да ми се разправя нѣщо повече. Разбрахъ. Рипнахъ къмъ вратата. Гледамъ, 30—40 крачки отъ менъ, идатъ силни, вилни яхнали гойни коне, двама души. Той бѣше, Кара Демишъ. Та кой го не познаваше него! И двѣгодишнитѣ дѣца се плашеха отъ неговото име! Той бѣше най-страшния золумджия въ цѣлата наша крайнина. Колко майки бѣше разплакалъ, колко души бѣше изгорѣль, колко люди бѣше изклалъ като агънца. Другарьтъ му не можахъ да позная. Слѣзнаха отъ конетѣ и влѣзоха въ дукяна. Татко имъ даде ракия, кафе и сѐ що поискаха, а азъ отидохъ да имъ върза конетѣ въ яхъра.

„Обадиха ни, че тази вечерь ще спятъ въ насъ. Кара Демишъ прѣпоржча своя другарь — туджаръ отъ Битоля. Нейсе, нѣмаше що да се прави. Имъ дадохме най-хубавата стая съ постилки и покривки, както никому другиму.

„Тѣ, и двамата, още рано-рано се прибраха въ стаята си. Нощьта бѣше звѣздна, прохладна, лѣтна нощь: силенъ вѣтъръ духаше. — Казахъ на татко да иде да си лѣгне, а азъ да почакамъ, докато тѣ си заспятъ. Бѣше около 3 часьтъ, видѣхъ въ нихната стая угасна видѣлото и разговорътъ стихна. Азъ отидохъ въ нашата стая да си лѣгна. Татко ми бѣше заспалъ и хъркаше вече, а майка ми бѣше още будна и лѣжеше до сестричето ми, което си спѣше спокойно. Видѣхъ я, че бѣше много загрижена и задумана, но като ме видѣ, каза ми: лѣгнаха ли си тѣзи кучета, сине?

— Лѣгнаха си, мамо.

— Като е тъй, спи сега, та каквото искатъ, нека правятъ тия кучета.

„Заключихме си стаята отъ вжтрѣ, както правѣхме всѣкога, и азъ си лѣгнахъ, и внимавахъ дали ще заспи майка ми, или още ще си дума и жали за стари дертове. Видѣхъ я, склопи очи и заспа. Сетнѣ и азъ си сладко заспахъ. . .

*

„По едно врѣме, силна тропотия ни събуди всички. Татко ми запали ламбата и всички излѣзохме вънъ. Сестричето ми, разтреперано, се държеше за политѣ на майка ми; зжбитѣ му тракаха като клѣщи и цѣлото бѣше блѣдо и пожълтнало, като, Богъ да чува, — лудо. Азъ, като го видѣхъ такова, рекохъ си: що знамъ, що има? дѣтето може още

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

повече да се уплаши, което ще бѫде много лошо. Взехъ го съ милость, рекохъ му, че нищо нѣма, поуспокоихъ го малко и го накарахъ да си легне пакъ. Запалихъ му тамъ и едно видѣло, колко за да се не плаши отъ тъмнината, и излѣзохъ. Татко ми най-първо бѣше отишелъ при вратата на гоститѣ и, като я видѣлъ хубаво затворена, си казалъ: тѣ спятъ. Сетнѣ слѣзохме долѣ. Гледаме първата врата отворена, резетата изкорнати и изкършени. Нѣма нигдѣ никѫдѣ жива душа. Влѣзохме въ яхъра, гледаме — само коня на туджара отъ Битоля, а тоя на Кара Демишъ го нѣма. Сѣтихме се каква е работата. Демишъ е избѣгалъ, ама какъ и защо не можехме да знаемъ. Рекохме да прашаме неговия другарь. Потропахме на вратата, нѣмá никой да се обзове. Тропаме още по силно — нищо. Още по-силно — пакъ сѫщото. Татко ми въздъхна дълбоко и рече: „кой знае каква е тази работа, Господъ да ни е напомощь! Стамене, донеси секирата! Трѣбва да скършимъ вратата: инакъ не се може!“ И взѣхме да блъскаме вратата съ секирата. Въ то врѣме сестричето ми пакъ се обезпокоило и, още повече уплашено, ето го се държи за моитѣ поли, трепери, ала какъ! Азъ вече видѣхъ, че то не трѣбва да е между насъ, взѣхъ го, току речи, на сила и го затворихъ отвънъ въ стаята. И пакъ дойдохъ да си гледамъ работата — да кършамъ вратата. Найпослѣ отворихме. . . . Изведнажъ останахме като джаснати. Изпулихме уплашени очи и образитѣ ни хлътнаха между челюститѣ. Майка ми, тя изглеждаше мъртва-незакопана. А у татко ми, сé пакъ, имаше повече мѫжество и безстрашность. Азъ пъкъ, който сега първъ пѫть виждахъ така безобразно съсѣченъ трупъ, гледахъ като подлудѣлъ, челюстигѣ ми тракаха, както попрѣди на малкото ми сестриче. . . Боже упази! Колко страшенъ бѣше тоя трупъ! . . . Закланъ бѣ клѣтия туджаръ отъ Битоля, главата му тръкулната на дюшемето, гърдитѣ му, продупчени на много мѣста, бѣха покрити съ кръвь; единъ ханджаръ заболенъ тъкмо въ сърдцето. Въ тоя трупъ не бѣше останало ни капка животъ, ни капка кръвь! — Цѣлото дюшеме бѣ облѣто съ църни кърви. Ние разбрахме каква е работата. Още като видѣхме прочутия харамия и кървопиецъ Кара Демишъ, ние си рекохме, че тази нощь нѣма да я прѣкараме безъ кръвнина, ама не знаехме, кой ще бѫде курбанътъ. И сега се видѣ. Белки, па и то е най за вѣрване, туджаръятъ ималъ пари, подушило кучето и му се прилѣпило като гавазинъ, за да го чува отъ лоши люди и харамии. И ето какъ го съчувалъ!

«Но тогава ние малко му мислѣхме за това. Ние гледахме, какъ ще можемъ да се отървемъ отъ беля, дѣ да дѣнемъ мъртвия трупъ. Ази проговорихъ пръвъ:

— Татко, трѣбва да изхвърлимъ трупа нѣкѫдѣ далече вънъ, много далече отъ хана, та тамъ да го скриемъ, и тъй, ако доде тукъ аскеръ да дири слѣдитѣ на убийството, не ще може да ни стори нищо, когато не ще може да хване нѣщо, което да ни уличава. А Кара Демишъ, колкото си иска, нека ни клевети и настоява на своето.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— Да, каза баща ми: трѣбва, и по-скоро, тия страшни останки на тоя нещастникъ да изнесемъ нѣкждѣ далече отъ тука. Впрѣгай колата! — каза той на менъ.

«Азъ рипнахъ долу, впрѣгнахъ колата, хвърлихъ на дъното ѝ единъ пластъ боклукъ и се качихъ пакъ горѣ, за да помагамъ при свалянето на трупа. Азъ и баща ми дигнахме трупа. Той хвана единия край на чергата, която му бѣхме послали отъ долу, а азъ—другия ѝ край. Цѣлото тѣло не можеше да се завие отъ чергата и то се виждаше полуоткрито—виждаха се гърдитѣ продупчени на много мѣста, засъхналитѣ кървави потоци, зѣящитѣ рани по гърдитѣ и вратътъ хлътналъ навжтрѣ въ въ тѣлото. Слѣдъ насъ вървѣше майка ми, която държеше въ едната си ржка ламбата, а въ другата—главата на убития, но я държеше само за едното ухо, че я бѣше гнжсъ да я хване цѣла въ ржката си. Страшно бѣ увиснала тази грозна глава съ изплѣзналъ язикъ, съ изпулени очи, съ обезобразени черти! Майка вървѣше слѣдъ насъ и освѣтяваше пжтя ни. Ние минахме прѣзъ трѣма покрай вратата на нашата спалня и взехме да слизаме нанадолѣ по стълбата. Колата чакаше готова. Хвърлихме въ нея трупа, главата и чергитѣ, които бѣха ущапани съ кръвь. Напълнихме колата съ ново гюбре и торъ и вече се не познаваше какво има въ нея.

— Жено, каза баща ми на мама, ти ще идешъ да омиешъ кръвьта въ одаята, а ние съ Стамена ще идемъ да хвърлимъ нѣкждѣ това гюбре.

— Не, казахъ азъ на татка, ти трѣбва да останешъ тукъ, не трѣбва да остане кжщата сама съ мама. Азъ самъ ще намѣра мѣстото на боклука.

— Хубаво, каза баща ми.

«Азъ хукнахъ нагорѣ по стълбата да взема пищова и камата си. Подбутнахъ вратата слѣдъ като я отключихъ, гледамъ—нѣщо запира. Бутамъ по-силно, не може да се отвори съвсѣмъ. Най-послѣ се проврѣхъ между промеждутъка. И що да видя? Боже немилостиви! — нѣщо пострашно отъ първото! Милото ми сестриче опрѣло жилава ржчица на вратата и очитѣ му тъкмо при дупката отъ ключалката; то бѣше се вкочанясало. Пипамъ го — студено като мразъ. Услушвамъ се, за да видя да ли диша — нищо! Размърдвамъ го — трупъ! Не става. Мъртавъ трупъ, вкочанясанъ, замръзналъ . . . отъ страхъ: то бѣше видѣло всичко. . . Какъ ние съ татка прѣнасяхме трупа, какъ майка държеше главата и ни свѣтѣше съ ламбата — всичко, всичко бѣше видѣло! И . . .»

Дълбока въздишка разпори старческитѣ гърди на дѣда Стамена и направи да изригне изъ очитѣ му цѣлъ порой сълзи. Второто кафе бѣше вече горчиво, но дѣдо Стаменъ не се сѣти да го излѣе въ филджанитѣ и да ни го поднесе, а така се то излѣ въ огъня, който задимѣ отъ изпарение. Но никой не обърна внимание на туй. Лулата на стареца бѣше отдавна изгаснала и захвърлена на една страна. Всички гледахме съ меланхолни погледи дѣда Стамена, а очитѣ ни бѣха пълни съ влага, готови да излѣятъ сълзи по бузитѣ ни. Стояхме тъй безмълвни нѣколко минути.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported" (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Дѣдо Стаменъ подзе:

— Хаде, дѣца, да не си надигамъ стари дертове, стига толкова, хайде, развеселѣте ме сега съ нѣщо.

— Не, дѣдо Стамене, каза Митьо: рони си ти сълзи за минали страдания, лѣй, лѣй ти сълзи колкото можешь, за да ти бѫде послѣ по-леко, защото сълзитѣ отнасятъ съ себе тежестьта на сърдцеянитѣ тѫги, сълзитѣ примиватъ и изчистватъ сърдцето, дѣдо Стамене!

— Право, право казвашь, мило чедо, каза той: послушайте сега по-натамъ.

Поуспокои се той малко и продължи:

«Като видѣхъ студения трупъ на милото ми сестриче, не можахъ да се удържа да не извикамъ. Съ сълзи на очи повикахъ баща ми и майка ми да видятъ новото несравнено по-голѣмо нещастие. Майка ми прострѣ трупътъ въ срѣдъ стаята и почна да го залива съ горѣщи сълзи. Знаете, какъ плачатъ майкитѣ надъ трупа на безвъзратно изгубеното чедо. Азъ плачехъ, но не съ такъвъ гласъ. Гледахъ даже и сълзитѣ си да поглъщамъ, но тѣ бѣха тъй обилни, че не можехъ да ги спря да не квасятъ бузитѣ ми. Тоя мигъ забравихме за първото нещастие. Но тато веднага се сѣти и срѣдъ сълзи едва ми проговори:

— Стамене, ами псойсаното куче шо да го правимъ? Да не го заваратъ тука, та послѣ вситѣ да видимъ въжето.

«Азъ грабнахъ камата и револвера и съ сълзи на очи изкокнахъ на двора. Бельо, вѣрното ни куче, което още отъ отдѣвѣ съ недоумѣние гледаше таинственитѣ ни дѣйствия, зарадвано завъртѣ опашка. Види се, и него разтревожи дългото ни отсѫтствие отъ двора. Потеглихъ коня, колата скръцна и се упѫтихме по шосето прѣзъ пролома. Бельо важно стѫпваше до менъ и то ходѣше умислено, като че ли знаеше важностьта на работата, която вършѣхме. Азъ, навѣденъ и съ увиснала глава, като водѣхъ коня, бавно и тежко стѫпвахъ, и кънтежа отъ стѫпкитѣ ми се разнасяше отъ ехото между отвѣснитѣ урви. Небето бѣше звѣздно, ясно. И тъй азъ, съ сълзи на очи, водѣйки коня, вървѣлъ съмъ, токуречи, цѣлъ часъ и бѣхъ забравилъ даже, кѫдѣ и за какво отивамъ. Щомъ излѣзнахме отъ пролома, и когато прѣдъ очитѣ ни се разстла безпрѣдѣлното П-ско поле, азъ веднага се сѣпнахъ; свихъ налѣво, като се отклонихъ отъ джадето по единъ коловозникъ, тръгнахъ за къмъ близката горичка, която покриваше спишенитѣ тукъ върщини. Бельо сé ме придружаваше, което бѣ приятно на менъ, защото и него смѣтахъ за другарь. Изтокътъ сé още бѣ мраченъ, както и по-прѣди. Когато се намѣрихъ надъ младитѣ буки въ горичката, спрѣхъ колата, свлѣкохъ долѣ трупа и го скрихъ въ единъ гѫстъ шумакъ. Пообиколихъ около него и се увѣрихъ най-послѣ, че никакъ не се забѣлѣзва. Отидохъ малко по-надалечъ отъ това мѣсто и въ другъ единъ шумакъ мушнахъ кървавитѣ черги, като гледахъ да не се оставя тукъ-тамѣ тръга отъ торъ. Туй се свърши.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Тѣлото на убития бѣше вече скрито, скрито отъ прѣдъ очитѣ на заптии и полиция. Азъ повѣдохъ коня назадъ, Бельо подуши тукъ-тамъ и пакъ ме придружи.

«Прѣди да влѣзна пакъ въ пролома, изсипахъ тора въ една нива и се упѫтихъ назадъ по джадето. Имаше около 2—3 часа отъ като бѣхъ излѣзълъ отъ дома и сé току мислѣхъ за тамъ. Вървѣхъ доста. Като прѣминахъ единъ овой на джадето, намѣрихъ се на около стотина — 200 крачки отъ дома. Но какво, какво да видя?! — Всичко въ пламенъ гори. Тия огнени езици като лампи фучатъ на горѣ къмъ небето. Менъ ме хвана новъ ужасъ. Нападна ме страхъ да не би да сѫ изклали или живи изгорѣли мама и татка. Азъ не мислѣхъ, какво би ме чакало и менъ, и ускорихъ крачкитѣ си напрѣдъ. Казахъ си: и мене ще убиятъ, ама и азъ ще изѣда нѣколцина. И вървѣхъ, съ ядъ и злоба, обхванатъ отъ кръвнишки бѣсъ. Гледамъ на около 20—30 крачки отъ менъ се мѣрка по шосето нѣщо, прилично много на жена. Сви ми се сърдцето. Въ рѫцѣтѣ си носѣше нѣщо голѣмо, тича като полудяла, и плаче и вайка. Боже! То бѣше майка ми. . . Въ рѫцѣтѣ си носѣше мъртвото тѣло на милото ми сестриче» . . .

Пакъ дълбока въздишка разпори старческитѣ гърди и жежки сълзи запалиха съ своя огѫнь блѣдото старческо лице на дѣдо Стамена.

Той не спрѣ, а продължи: «Майка ми бѣше тя, майка ми, — и на кокалеститѣ си рѫцѣ държеше мъртво тѣло, — часть отъ нейното тѣло. Като ме видѣ, тя малко се поуспокои, но едвамъ можа да ми продума:

— Синко, да бѣгаме далеко, далеко да бѣгаме отъ това пусто и щуро мѣсто!

«Какво стана, мале?» — я попитахъ азъ.

— Татко ти откараха въ градъ, мило чедо. Това куче, Демишъ, донесе съ себе много заптии, каза имъ, като посочи на татко ти: «Ето катилинотъ!» Вързаха татко ти и — не сакаха да чуятъ единъ лафъ за оправдание. И не можеше вече нищо да се каже. Видѣха кръвьта въ стаята, още не бѣхъ я умила азъ, залисана съ смъртьта на сестра ти. Отвѣдоха татка ти. Мене ме не закачиха, като ме видѣха да плача надъ умрѣлото си чедо. Дадоха огѫньтъ на хана и, като завлѣкоха съ себе татко ти, излѣгоха, та се не видѣха веке. Рекоха, че тръгватъ да баратъ тебе. Ама, слава Богу, не те нашли! — Да бѣгаме синко, да бѣгаме!

„Да бѣгаме, майко, ама кѫдѣ?“

— Кѫдѣ да е; само отъ това щуро мѣсто да избѣгаме!

«Качихме се двамата на колата, а майка ми взѣ въ скута си мъртвия трупъ на сестричето ми. Ази ударихъ коня и той се спусна по гладкото шосе, колкото му сила държи. Майка ми плачеше съ силенъ гласъ и сé току натякваше на себе си:

Ахъ, азъ, клета; ахъ, азъ, глупава! Ази, азъ съмъ за всичко крива! Да бѣхъ омила по-скоро дъскитѣ, нѣмаше въ какво да ни найдатъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND-3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

цаката, за да хвърлятъ на насъ ифтира́! Ахъ,ази клета! По-харно жива да не съмъ! Ахъ, азъ съмъ за всичко крива! . .

„Менъ се късаше сърдцето, като я гледахъ така наскърбена и така да натяква на себе си. Утѣшавахъ я, колкото имахъ сила за това, но нищо не хващаше мѣсто.

„Мамо, да идеме въ Църнидолъ, тамо имаме доста близки роднини“.

— Карай, карай по-силно, дѣка и да е, каза майма ми, като не прѣставаше да се залива въ сълзи.

«Изтокъ съвсѣмъ се разясни. Зората бѣше вече пукнала и цѣлата земя чекаше изгрѣва на слънцето. Още малко и ние сме въ Църнидолъ. Стигнахме най-сетнѣ. Добри хорица ни дадоха добъръ приемъ.

* * *

«Тука закопахме тѣлото на мъртвото ми сестриче. Азъ се главихъ за ратай у единъ селянинъ тамъ, за да изкарвамъ прѣхрана за менъ и майка ми. Не знаехъ тогава, какво да правя! Мжчно ми бѣше, много мжчно да се потя надъ ралото и мотиката и да ги поливамъ съ горѣщи сълзи. Мжчно ми бѣше още да гледамъ непрѣстанно милата ми майчица да ходи на гробища и, до късна доба, да се забравя тамъ въ тжга и плачъ. Мжчно ми бѣше да я гледамъ дома винаги начумерена като есень, винаги невесела, винаги умислена, винаги съ зачервенѣли очи отъ постояненъ плачъ. Мжчно ми бѣше, срѣдъ всичко това, да сѣдя дома и съ мотика и рало да се боря всѣкога, вмѣсто съ злитѣ душмани, които ни направиха толкова злочести! Мжчно ми бѣше, много мжчно! Ама какво да правѣхъ съ прѣмилата ми майчица? Тя трѣбваше да си разбие главата у камена, който покриваше гроба на сестричето ми, ако азъ не бѣхъ живъ и при нея, ако не я утѣшавахъ всѣки часъ. Нѣкаква мисъль за проливане кръвь злодѣйска, прѣстжпна мисъль свиваше страдното ми сърдце, ама, щомъ погледнѣхъ жалния видъ на майчицата ми, казвахъ си: азъ нѣма да я оставя да умре отъ гладъ или да се самоубие, азъ ще бжда винаги при нея, азъ до гроба ѝ ще я утѣшавамъ, макаръ че моето сърдце никога, никога нѣма да се утѣши и успокои. Да! нѣма да я оставя сама.

„И порѣхъ съ ралото земята, и съ потъ на чело и сълзи на очи изкарвахъ прѣхраната и за двамата ни. Нѣмаше какво да се прави. Мисълта за отмъщение горѣше въ гърдитѣ ми, но не смѣеше да излѣзе на вънъ. И така прѣживѣхме цѣли 18 мѣсеца. Еднажъ, началото на зимата бѣше, току-що бѣше падналъ първиятъ снѣгъ, завърнахъ се дома съ мотиката на рамо, потърсихъ майка ми и не можахъ да я намѣря въ кжщи. Сѣтихъ се. Тя е на гробищата, си казахъ, тя иска съ сълзитѣ си да стопли милото си чедо — срѣдъ това мразовито врѣме. Въздъхнахъ дълбоко. Едри сълзи закапаха по бузитѣ ми и смързваха подъ моитѣ кокалести челюсти.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

„Хрипнахъ къмъ гробищата. Изъ мрачното небе падаха рѣдко-рѣдко снѣжни парцалчета. Една виелица тътнѣше отъ къмъ сѣверъ и, дѣто минѣше, всичко правѣше полѣдица. Азъ намѣрихъ майка си почти замръзнала, навѣдена надъ покрития съ тънъкъ снѣженъ пластъ надгробенъ каменъ на гроба на сестричето ми. Върху края на камена, дѣто бѣше главата на майка ми, имаше цѣла полѣдица отъ сълзитѣ, които бѣха текли. Майка ми бѣше седнала тъй върху снѣга на замръзналата земя и ме гледаше съ опулени очи. Тя не бѣше изгубила съзнанието си, ама езика ѝ бѣше схванатъ. Тя не можеше нищо да продума. Азъ я грабнахъ на гърба си и я занесохъ у дома. Като я носѣхъ, пѫтътъ ми се видѣ кратъкъ и азъ не усѣщахъ студъ. Съживихме я дома, отпусна ѝ се езика и тя ми каза: „сине, защо ме не остави да си умра надъ милото чедо? Защо ме не остави да стопля неговитѣ измързнали кокалчета съ горѣщитѣ си сълзи? . . . Ами татко ти, живъ закопанъ, кѫдѣ е сега? Не е ли и той измръзналъ?“ Като се хвана за коситѣ си, извика въ отчаяние: „ахъ, азъ клета! Азъ съмъ причината за неговата мѫка сега! Синко, защо ме не остави да умра?

— Не, не се коси, мамо. Нѣма да те оставя да умрешъ, до като съмъ азъ живъ, само за туй че и мене обичашъ наравно съ татка и Недѣлка, (така викаха покойното ми сестриче).

„Гърдитѣ ѝ се свиха; тя въздъхна дълбоко и нѣщо тежко ѝ легна на сърдцето.

— Нѣма вече, мило чедо, нѣма да плача вече.

„И се отпусна на леглото си и се мѫчеше да заспи. Но сънь ѝ не дохождаше. Тя се обърна къмъ мене и ми рече: „спи си, спи си ти, мило чедо, и азъ ще заспя сега.“ Но кѫдѣ ме хващаше мене сънь, като гледахъ, че тя искаше да заспя само, за да даде воля на сълзитѣ си? . . . Мина и тази нощь, но тя не можеше вече да стане отъ леглото си: тежко бѣ болна. И азъ се загрижихъ много, затѫжихъ се, плакахъ. Цѣлъ день и цѣла нощь прѣкарвахъ надъ главата ѝ. Комшиитѣ дохождаха да я нагледватъ и да я утѣшаватъ. На другия день ето че дойде и бай Петре, селския бакалинъ, който току-що се бѣше завърналъ отъ града. Той бѣше единъ бъбрица, единъ бербатъ въ устата, единъ, какъ да ви реча — умразенъ човѣкъ! Той каза на мама, че билъ въ града, а тя се заинтересува отъ това и взе да го разпитва, да ли е видѣлъ татка ми или да ли е чулъ нѣщо за него. Той се стѣсняваше да ѝ каже нѣщо. Майка ми угади това. «Кажи, кажи! — му каза тя: каквото има, ясно го кажи! Кажи: умрѣлъ ли е? — Не?! — Обѣсенъ ли е? — Не?! — Ами какво? Кажи де! Знамъ, че искашъ да кажешъ нѣщо лошо; но кажи го по́ скоро, не ме мѫчи! Азъ аслѫ не чакамъ да ми извѣстатъ за него нѣщо друго освѣнъ: или че е обѣсенъ, или че е умрѣлъ, или пъкъ че се е смръзналъ въ зандана!» — Ще ги бѣсатъ, едвамъ-едвамъ прошепна бай Петре. Ние изтръпнахме отъ ужасъ. Майка ми се поопита

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

да се дигне, но падна немощна на лѣглото си. Кога? — го попитахъ азъ. — Слѣдъ два дни, отвърна ми той. Има врѣме, си казахъ, и азъ да направя нѣщо. Бай Петре си отиде, а майка ми едвамъ дишаше. Утѣшавахъ я, наведенъ надъ главата ѝ, взѣлъ бѣхъ кокалестата ѝ ржка въ своята и я гледахъ втренчено. Езикътъ ѝ се схвана; тя не можеше да говори. Теглѣхъ я за ржцѣтѣ, движехъ я насамъ-нататъкъ, но тя само съ угасващи погледи ме гледаше. Най-послѣ усѣтихъ какъ мина прѣзъ мене нейната послѣдна топлина. Тя вече бѣше студенъ трупъ А азъ, въ отчаяние, тупнахъ юмрукъ въ гърдитѣ си и, като хванахъ съ двѣ ржцѣ косата си, готовъ да я изкорена, извикахъ: „свърши се и това“!... Като се обърнахъ къмъ сродницитѣ си, казахъ имъ: «закопайте я, както всички люгье ги закопватъ!» — и хукнахъ като лудъ изъ вратата. На пояса ми бѣха камата и револвера, съ които не се раздѣляхъ никога, даже и въ спането. Бѣше почнало вече да се смрачва. Виелицата фучеше бѣсно. Азъ се запѫтихъ за къмъ града. Джадето още не бѣше съвсѣмъ покрито съ снѣгъ. Вървѣхъ съ бързи крачки. Бурята духаше слѣдъ менъ и ми спомагаше на вървежа, като ме тласкаше въ гърба съ парцали отъ снѣгъ“.

(слѣдва).

Елегия.

Къмъ тебе пакъ, о кътъ свободенъ,
Вълнитѣ тихо ме влѣчатъ —
Далечъ остава край милъ роденъ,
Дѣ първи пѫть видѣхъ свѣтътъ.—

Съ очи просълзени въ забрава,
Изгубвамъ родний брѣгъ свѣщенъ;
Едно въ сърдце ми салъ остава —
Гласътъ на роба изнуренъ...

Корабътъ тихо се понася
Далече въ морския просторъ,
А менъ сърдцето се прѣнася
Въвъ родний тъменъ кржгозоръ...

Тамъ, въ робство черно, пакъ остава
Подъ турския хомотъ проклѣтъ
Тазъ люлка на славянска слава,
Робиня въ цѣлий земенъ свѣтъ!...

Но не далечъ, родино свята,
Е славний часъ зарадъ борба —
Ще листне пакъ въвъ тебъ гората,
Ще гръмне бойната тржба!

Тогази съ пушка въвъ ржката
Ще хвъркна въ лютий, кървавъ бой
И въ редоветѣ на борбата
Ще найда сладко гроба свой!...

Н. Димитровъ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Македонското движение,

отъ

Ст. Жечкинъ.

(Продължение).

IV.

Причини на расколното движение.

Разцѣпление, падането на Сарафовъ; дѣ сж 53000 лева; Врѣменния комитетъ; инструкцията на вжтрѣшнитѣ; тукъ—затишие, потайна агитация; вжтрѣшнитѣ разбойничествуватъ; Цончевъ—Михаиловски: опитъ за сдружаване, измама; дѣлата на вжтрѣшнитѣ: факти; реакцията и основателностьта ѝ: факти; характеристика на теченията тукъ: Сарафисти, Цончевисти, Централисти; в. в. Поща, Изгрѣвъ, Право и Дѣло—критика; резюме: черенъ периодъ на движението.

Когато Сарафовъ ликуваше въ пригрждкитѣ на любезнитѣ „принцеси“ въ „Санъ-Стефано“, телеграфната агенция понесе вѣстьта за убийството на Михайляну. Заговори ромжнската преса, заговори и самото правителство; заговори цѣлата европейска журналистика, заговори и австрийската поощрѣвка... Яви се ромжно-български конфликтъ, който не малко застрашаваше равновесието на Балканитѣ съ своя изблицъ. България бѣ вече тѣсна за Сарафовата душа. Една салтъ изкра би уравновѣсила неговата полуда: да отидеше въ обятията на роба; обаче, нему се не искаше да бжде тамъ само единъ редовенъ—небѣлѣжитъ труженикъ на татковината си Въ него се зароди и сви гнѣздо въ главата му мисъльта: да бжде вождъ и на македонскитѣ легиони. И окржжното разнесе зова за свикване на извънреденъ конгресъ. А за да подготви почвата на своята бждаща „славна“ дѣятелность, той прати авангардъ отъ чети, които да прѣдвѣстятъ за неговата „мисия“, да разчистятъ пжтя и да подготвятъ почвата; обаче, намиратъ се «наивни» момчета и съобщаватъ своята мисия и мисъль на — «тамкашния голѣмецъ». Трепва Гоце, стрѣла пронизва сърдцето му, и ето го — прѣдъ лицето на Сарафова. Почва се свадата:

— «До-като моето рамо крѣпи пушка, Македония е недостжпна за българския офицеръ! Слушай, Борисе... азъ — тамъ, ти — тукъ!»

— «Не, азъ — тамъ, Цончевъ — тукъ!»

— «Азъ? . . .»

— «? ! . . .»

— «! . . .»

Два плѣсника изиграватъ своята роль и . . . finito! —

Сарафовъ се намѣри въ необрано лозе и прѣкарваше сжщинскитѣ критически моменти на Наполеона: дни на възторгъ и на разочарование. Силна буря отъ Ромжния люлѣеше неговия постъ. Пжтьтъ къмъ Македония му стана непроходимъ: „глутница“ обитава нейното „джаде“.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Тукъ окржжното за свикването на извънредния конгресъ бѣ вече разпратено. Цончевъ хвърли военния мундиръ и чакаше да поеме новия постъ . . . Да, тежки и скучни минути прѣкарваше Сарафовъ прѣзъ това врѣме, прѣкарваше дни на „паднало величие“. . .

Трѣбваше най-послѣ да се яви, като неговъ „ангелъ-спаситель,“ Симеонъ Радевъ,. за да го ободри, да му съобщи, че европейското общество го счита за „*втори Наполеонъ*“, и че, ако той отстжпи поста си, дѣлото щѣло да попадне подъ влиянието на княза, че въ странство щѣли да считатъ комитета за „отдѣление отъ българското военно Министерство“, а въ България — за «военна канцелярия при княжеския дворецъ,» че генералъ Цончевъ щѣлъ да ратува за «кралската корона на княза» и пр. Сарафовъ отрѣзвеня, чувството на славолюбие наново закипя въ неговата душа; окопити се той и, тропвайки съ кракъ, непоколебимо заяви, че въ лицето на Цончева не намиралъ достатъчна гаранция за вещa охрана на дѣлото отъ «завоевателния апетитъ на Княза». Подстрѣкнатъ отъ Симона Радевъ, той побърза да заяви, че, ако Комитетътъ попадналъ въ ржцѣтѣ на генерала Цончевъ, свободата на Македония щѣла да поднесе „на табла“ кралската корона на княза; той заяви, че непоколебимо ще управлява кормилото на македонското движение и побърза съ една окржжна телеграма да отложи свикването на извънредния конгресъ. Това бѣ на 17 мартъ 1901 г. На 16 мартъ стана послѣдно съвѣщание между Сарафова и Цончева, и картитѣ се откриха.

— „Вие ще се върнете обратно въ редоветѣ на българската армия и ще продължавате да служите на княза, а азъ твърдо ще стоя на поста си и ще браня организацията отъ гибель.“

— „Не! Вие ще отидете *тамъ*, за да изплатите сторенитѣ грѣхове, като ржководитель на тая организация, а азъ, съ своя авторитетъ, ще умиря вълнитѣ въ Европа и скоро — на 1-й юний — ще се срѣщнемъ въ робската земя. Вие сте негоденъ вече за тукъ: трѣбва да си изберете едно отъ двѣтѣ — или въ тюрмата, като убийца, или въ робската земя, като труженикъ!“

— «Днесъ, когато Европа величае моето име и ме туря наравно съ своитѣ Наполеоновци, азъ не мога да напусна поста си!»

— „Много се мамите!“ — бѣше отговорътъ.

На 18 мартъ Хр. Саракиновъ си подаде оставката отъ Комитета и се присъедини къмъ Цончева.

А слѣдъ тая дата за никого не бѣше вече тайна, че македонското движение се размъти отъ три течения; организацията се раздѣли на три крайно враждебни фракции: между Сарафова, Цончева и Дѣлчева.

Между тия три течения не бѣ възможно никакво съглашение. Дѣлчевъ не можеше да пусне Сарафова вжтрѣ, отъ страхъ на «завоевание», нито пъкъ хората на Цончева, отъ страхъ на „разкрития“, — още

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

по-вече, че между тия течения отъ врѣме си сѫществуваше потайното безмълвено гонение, макаръ прѣди, за лицемѣрие, тѣ да се цѣлуваха въ уста по гаритѣ. Че това е така, твърдятъ фактитѣ:

Когато прѣзъ 1900 г. Софроний Стояновъ отиде въ Солунъ, за да сондира мнѣнието на Централния комитетъ по въпроса за въоръжаването на роба и неговото обучение, Гйорче Петровъ прати *секретна* записка за неговото убийство. Направи се опитъ даже, но несполучливъ.

Когато, прѣзъ сѫщата година, Христо Саракиновъ отиде въ Цариградъ за уреждане на нѣкои работи, Гйорче Петровъ прати анонимна записка тамъ за залавянето му, вмѣсто когото си изпати Д-ръ С. Дановъ.

Когато къмъ края на февруарий 1901 г. Тодоръ Саевъ мина границата прѣзъ Дупница, за да изучи състоянието и духа на роба и за да снеме бѣлѣжки по нѣкои стратегически пунктове, Гйорче Петровъ прати «*заповѣдъ*» за часъ по-скорошното му убиване. Обаче, по една случайность, «заповѣдьта» попада въ рѫцѣтѣ на Саева, която и днесъ се пази въ портуфела му.

Ами прѣзъ есеньта 1900 г. защо не пуснаха Саракинова да влѣзне вѫтрѣ съ чета? — Защото билъ «опасенъ,» — щѣлъ да причини «афера». Ами, когато прѣзъ юний 1899 г. влѣзе Бозуковъ прѣзъ Рила, защо Дѣлчевъ се скара съ него и защо построи *гонидба* по него? — Защото Бозуковъ помирисалъ, че въ освободителното дѣло на роба боравятъ хора съ «нечестиви рѫцѣ».

Всичко това ясно показва, че Гйорче Петровъ и Георги Дѣлчевъ строго се опасяватъ отъ «чужди» хора, особено отъ тия, които би могли да проникватъ въ нѣкои и други тъмни, мистериозни афери, които би могли да узнаятъ, какъ се експлоатира съ патриотизма на роба. А когато тѣхнитѣ сърдца сѫ чисти, когато тѣхната съвѣсть е неопѣтнена, защо ли се опасяватъ отъ «чужди» хора? И щомъ тѣ гледатъ въ лицето на българския офицеръ като на елементъ буенъ, опасенъ за «бѫднината на роба», защо поне безбожно експлоатиратъ съ неговото име въ агитацията си между простия робъ? Могатъ ли господата да откажатъ тая печална истина? — На мене лично сѫ се давали тия агитационни инструкции едно врѣме; а това ще подтвърди и всѣкой, който е ималъ щастието да влѣзе вѫтрѣ. — Пардонъ, азъ се отдалечихъ много отъ въпроса: извинѣте.

На 24 мартъ с. г. Сарафовъ бѣ изтръгнатъ отъ шантана „Санъ-Стефано“ — отъ кръга на красавицитѣ и хвърленъ въ затвора, като главенъ виновникъ на Михайляновото убийство. Съ него заедно арестуваха Вл. Ковачевъ, Тома Давидовъ и др., все обвиняеми въ съучастничество на горното убийство. Нуждата отъ конгресъ стана наложителна. Врѣменното управление на Комитета се пое отъ Георги Минковъ и Георги Петровъ; възползувани отъ случая, се намѣсиха и хората на вѫтрѣшната организация. Конгресътъ се свика на 4 Априлъ с. г. Въ този про-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

межутъкъ на «междуцарствието», що стана, липса една сума отъ 53000 л. зл. — «нужни на вѫтрѣшната организация», липса много оржжие и други материяли отъ Комитета. Срѣщу горнята сума въ оправдателнитѣ документи въ Комитета стоятъ нѣколко разписки безъ подписъ, носящи разни дати отъ 1899 г., 1900 г. и 1901 г., съ които се удостовѣрява, че сѫ получени за «нужди» на вѫтрѣшната организация отъ нѣкавъвъ «таенъ македонски централенъ революционенъ комитетъ» въ Цариградъ и Солунъ, а отъ долу подписани само: *„отъ управлението“* и скрѣпени съ *половинъ*, съвършенно нечетливъ печатъ, и знайте, че тия разписки носятъ перо по за 16000—20000 л. зл. Друго едно перо отъ 1000 лева е израсходвано за „изплащане частния дългъ на Гйорчето“ и пр. Съ една рѣчь, въ двунедѣленъ срокъ „нуждитѣ“ на вѫтрѣшната организация сѫ погълнали 53000 л. златни! . . .

Какго и да е, конгресътъ отвори заседанията си на 4 априлъ и въ резултатъ на тритѣ враждебни помежду си течения се избра смѣсенъ Врѣмененъ Комитетъ, въ състава на който влѣзоха Ст. Михайловски и Д-ръ Владовъ (Цончевисти), Георги Минковъ и Георги Петровъ (Сарафисти), Ив. Кеповъ и Вл. Димитровъ (Централисти).

Врѣменния Комитетъ, съ едно съглашение на 3 май с. г., подаде рѫка на вѫтрѣшнитѣ дѣйци, които наново пакъ се отправиха на пѫть за нова борба, за нови убийства.

Прѣзъ това врѣме стана убийството на учителя Маламовъ, който отказалъ да даде нѣкакви пари на „голѣмцитѣ» безъ разписка. Дачо Ивановъ не се забави да му покоси живота, чрѣзъ братска измама, при с. Новоселци (Струмишко), къмъ края на м. май с. г.

На 20 май с. г. Яне Сандански уби дългогодишния войвода Кочо Муструка, само защото не искалъ да влѣзне подъ егидата на «Македонскитѣ велзевули».

По-послѣ Яне Сандански хваща шюрека на Дончо войвода, а синъ на прочутия прѣдишенъ войвода Инджето — Войводовъ, изтезавалъ го звѣрски и послѣ го съсѣкълъ на парчета при с. Лешко (Джумайско).

А четата на Илия Кърчовалията уби срѣдъ бѣлъ день, въ една кръчма, свещеника отъ с. Крушево (Демиръ Хисарско), защото не искалъ да плати 20 т. лири, за да му дадѣли пушка. Прѣзъ юний 1901 г. убиха единъ учитель отъ Солунската гимназия, защото не имъ съчувствувалъ на „принципотъ». Но това не е сега за разказване. . . .

И тъй, насърдчени отъ подкрѣпата на Врѣменния Комитетъ и отъ това, че нѣмаше и отъ Солунъ *контролъ*, понеже Централния Комитетъ бѣше вече въ ареста, „свещената двойка“ се развилня и започна да свирѣпствува, и — по думитѣ на единъ вѫтрѣшенъ дѣецъ — ето каква *инструкция* изпратила на своитѣ послушни подчинени, на която инструкция се искало точно приложение и *налагане*:

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

„Сломи непокорната интелигенция; прѣдай на турската полиция своя противникъ, макаръ идеенъ; наложи се силомъ, ако тѣ не щатъ; зимай и за смѣтка не мисли; твой псевдонимъ да бѫде името на твоя идеенъ или личенъ неприятелъ; *който каже нѣщо противъ насъ, той е врагъ на организацията: убийте него и унищожете родътъ му*; налагай необходимия данъкъ и го събирай съ тероръ; за станалитѣ жертви не жали; не допускайте въ редоветѣ си по интелегентни и самостоятелни хора: *тѣ сѫ вредителни за организацията*; ако те уволнятъ, кажи на властьта, че тоя началникъ е царски душманинъ и послѣ го убий или го застави да напусне поста си; щомъ заминава нѣкой отъ „вироглавата“ интелигенция за въ нѣкой градъ, пиши до нашитѣ да се пазятъ отъ него, *че той е вреденъ*; тероризирайте тия, които не даватъ; убийте тия, които се противятъ и искатъ да се цѣпятъ; създавайте *послушни* работници; вие, по-високо стоящитѣ тамъ, недѣйте освѣтлява въ всичко приближенитѣ около васъ, защото ще се явятъ хора на претенциитѣ ви; не допускайте други сдружавания, а, ако не можете да осуетите такива, послужете си съ хладно оржжие, па и съ револверъ; съмнителнитѣ затривайте!»

И, по силата на тая заповѣдь, покорната организационна *рая* тръгна на новъ походъ. . .

Когато тази заповѣдь се прилагаше въ пълна смисъль на думата, когато робътъ изпитваше непосилната тяжесть на терора, тукъ, въ България, хората на Цончева и Сарафова, забравили стенанията на роба, шетаха изъ различнитѣ кътове на свободната страна и се спуснаха на потайна агитация между своитѣ кржгове за *първенство*. Вжтрѣшнитѣ, възползувани отъ мъглявостьта на тукашното неосвѣтлено общество, не се забавиха и тѣ да пуснатъ своя хайка между по-богатичкитѣ търговци на майка България. Зашетаха тогазъ Върбанъ Килифарски, Панайотъ Байчевъ, Коце Пейковъ и др. въ по-главнитѣ градове и съ силата на «камата и револвера» поискаха да събератъ и отъ тукъ нѣщо.

Въ скоро врѣме бомбардира се вилата на Бр. Симеонови въ Русе. Анонимното писмо, което имъ се прати отъ Плѣвенъ, бѣ писано съ лѣвата ржка на П. Байчевъ. Бомбардира се кжщата на евреина Руфатъ Фаринъ въ Шуменъ, тоже отъ Байчевъ; обра се единъ златарски дюкянъ въ Шуменъ, пакъ подъ командата на Байчевъ. Бомбардира се кжщата на единъ богатъ евреинъ въ Варна, искаха се анонимно нѣкакви пари отъ единъ Горно-Орѣховски търговецъ, които трѣбваше да остави на извѣстно мѣсто въ трена; писа се анонимно писмо до Бр. Върбенови въ Плѣвенъ; искаха се пари анонимно отъ Бр. Дамянови въ Ст. Загора и пр. — все тѣхни дѣяния. Заговори пресата, заговори и обществото, че нѣкакви янкеседжии, разбойници обитавали страната и подканяха правителството да вземе мѣрки за тѣхното залавяне, обаче, тѣ не знаяха, че това сѫ хората на «вжтрѣшната революционна организация», които вър-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

шеха това въ името на *свободата* на македонския робъ. Ехъ, нещастенъ робъ. . . Въ твое име какви злодѣяния не сж си измивали своитѣ пѣтна! . . Въ името на роба, и Георче Петровъ продалъ 40 револвера «Наганъ" на Вълчо Антоновъ, при южната граница, по 40 лева, които бѣ вземалъ отъ Врѣменния Комитетъ за «нужда» на вжтрѣшната организация.

*
* *

И най-послѣ дойде деньтъ на редовния конгресъ. За делегатитѣ на конгреса не бѣ тайна дѣятелностьта на тукашнитѣ и вжтрѣшнитѣ „революционери", но, въ името на „светото", много работи се премълчаха. Теченията на Цончева прѣодоля въ конгреса и управлението на комитета се даде въ ржцѣтѣ на Ст. Михайловски, Ив. Цончевъ, Ст. Николовъ и др. Теченията на Сарафова се считаше вече за рухнало и, за да се тури *край* на раздоритѣ между тукашната и вжтрѣшната организация, за да се тури край на завоевателния ламтежъ между тия двѣ организации, конгресътъ гласува една «директива», споредъ която на тукашната организация се даде легаленъ характеръ, споредъ която директива „Върховния Комитетъ да помага морално и материално на Вжтрѣшната организация", т. е. тукашната организация да се откаже отъ прямата си опрѣдѣлена цѣль, или по-добрѣ казано, да не работи вече за постигане на цѣльта си прямо, а *косвено*; да не упражнява друго отъ пригърнатитѣ си срѣдства, освѣнъ да се занимава съ събиране на материални срѣдства, които *да прѣдава* на така наречената вжтрѣшна организация, чрѣзъ делегати отъ рода на Гйорче Петровъ и Георги Дѣлчева, — съ други думи тукашния комитетъ да се прѣобърне на една *«пощенска кутия»* за вжтрѣшната организация.

Всѣки, който погледне по-трѣзво върху тая «директива», ясно ще види, че тя е прямо противоположна на основитѣ на тая организация, споредъ статутитѣ на която, между другото, чл. 5 казва: «Комитетътъ има право да прилага мѣроприятия, диктувани отъ силата на обстоятелствата»; чл. 41 казва: «Комитетътъ има право да влиза въ споразумѣние за задружно дѣйствие съ всички асоциации, които прѣслѣдватъ сжщата цѣль». А като е така, какъ може да се приложи една такава директива, безъ да послѣдва нарушение на самитѣ Статути на организацията? И когато въ Статутитѣ фигурира чл. 41, имаше ли нужда отъ особна директива? Тя се прие отъ конгреса по неволя, по настояването на нѣкои заинтересовани лица; тя не е плодъ на единъ спокоенъ и трѣзвенъ умъ, който да е проучилъ и разбралъ самитѣ основи на организацията и движението. А прилагането ѝ на дѣло бѣ просто невъзможно, па даже и *неразумно*.

Обаче, прѣди да се почнѣше изпълнението на тая «директива», необходимо бѣ да се изучи добрѣ: сжществува ли вжтрѣшна организация, и ако сжществува, сериозна ли е тя? удовлетворява ли тя нуждитѣ на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

роба? кой именно я прѣдставлява? защо трѣбва да ѝ се помага? какъ ще се оправдаватъ даванитѣ ѝ срѣдства? и пр.

Комитетътъ на Цончевъ—Михайловски пое управлението на 7 Августъ и, дразненъ отъ горнитѣ съмнителни въпроси, той счете за необходимо да прати свои хора вжтрѣ, въ Македония, които да проучатъ добрѣ горнитѣ въпроси и резултатитѣ отъ това да докладватъ на комитета, който пъкъ, отъ своя страна, да се ориентира и да знае, какъ да постжпи съ въпросната директива.

Не Цончевъ, но който ще да е билъ на негово мѣсто, щѣше да се позамисли върху прилагането на тая въ нищо неопрѣдѣлена директива, явно противорѣчива на Статутитѣ; а така, както тя бѣ сложена, е неизпълнима и неразумно бѣ отъ наша страна да искаме това отъ Комитета.

Тукъ Цончевъ направи една доста голѣма грѣшка. Впрочемъ, тя не се дължи толкова лично нему, колкото на душевния боязънъ на неговитѣ другари. На първо врѣме въ тѣхъ сжществуваше основенъ страхъ отъ анархическитѣ проявления на вжтрѣшната организация, който страхъ имъ прѣчеше на смѣлостьта да влѣзатъ вжтрѣ, сами да проучатъ положението на роба и състоянието на вжтрѣшната организация. За тая цѣль се искаше *рискътъ* на хора интелигентни, хора съ здравъ разсждъкъ и установено мировъзрѣние, а не хора, като Халю и Стефо, храбростьта на които е очебююща само изъ тъмнитѣ кюшета на Софийскитѣ шантани, а умственитѣ имъ способности се заключаватъ само въ силата на камата и револвера.

Глупавитѣ се пратиха да отворятъ пжть на умнитѣ. Но, вмѣсто това, дигна се хайка противъ тѣхъ, а тукъ заинтересовани личности дигнаха на кракъ подкупната преса и, въ името на тѣхния падналъ авторитетъ, тѣ хвърляха пепелъ въ очитѣ на лековѣрното общество, като викаха: — „Халю отишелъ да прѣвзема вжтрѣшната организация»! Но ето, не се мина мѣсецъ, Халю се върна отъ своята тежка—не по силитѣ му — мисия и биде хванатъ отъ правителството като убийца на Стамболова. Халю бѣше вече въ Софийския V полицейски участъкъ, а «магьосницитѣ» още продължаваха да говорятъ за неговата прочута и опасна мисия — да прѣвзема организацията въ Македония! Цончевъ и другаритѣ му съзнаха тази грѣшка, но бѣше вече късно. Тѣ бѣха дали вече въ ржцѣтѣ на своитѣ неприятели „острото шило“, съ което да ги бодатъ на всѣка стжпка.

Вжтрѣшната организация, изплашена отъ замисліитѣ на тукашния комитетъ, ето я — иде, въ лицата на Димитръ Стефановъ и Туше Дѣлиивановъ и иска ржка за братско споразумѣние. Споразумѣнията се почнаха и се продължаваха цѣли два мѣсеца, поради претенциитѣ за нѣкаква «неутрална зона», която да влиза 30 километра на-вжтрѣ въ България, т. е. Дубница и Кюстендилъ да бждатъ владѣние на вжтрѣш-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ната организация, кждѣто комитетътъ да има право да държи свои пълномощници, което нѣщо било въ „интересъ“ на тайнитѣ на вжтрѣшната организация. А комитетътъ отъ своя страна искаше, щото даванитѣ отъ него материяли да се внасятъ, макаръ отъ тѣхъ, но въ присжтствието на единъ вѣренъ комитетски пълномощникъ. Но това право му се отказа, пакъ въ «интереса» на тайнитѣ на вжтрѣшната организация. Съ една рѣчь, прѣдставителитѣ на вжтрѣшната организация искаха отъ тукашната организация, въ лицето на комитета, *да дава, но да не пита*: дѣ отиватъ материялитѣ и постигатъ ли си цѣлта?

Споразумѣнието продължаваше въ своето недоразумѣние. . .

Когато тукъ се правяха прѣговоритѣ за братска дружба, въ Македония вжтрѣшната организация ето какво правеше:

Извѣстниятъ Мирчо войвода, отъ Прилѣпско, бѣ пратенъ къмъ Велешко да наложи «Инструкцията» върху нѣкои видни лица изъ тия мѣста. Прѣзъ септемврий, когато трѣбваше да изпълнява двѣ смърни присжди и да събере наложения данъкъ въ с. Уланци, турска потера осуети гнусния планъ на тоя пратеникъ. Той падна мъртавъ, като повлѣче слѣдъ себе си цѣлата чета, между които на първо мѣсто стояха, като вещи главорѣзи: Григоръ Арнаутчето изъ Пешово, Диме Зарковъ изъ Велесъ, Гоне Щипянчето, Митката и др.

Прѣзъ този мѣсецъ Василъ Поповъ донесе отъ вжтрѣ на Дѣлчева въ Кюстендилъ 90 т. лири. Съ него бѣ и Василъ Пехливана, който, веднага слѣдъ връщанието си, се разкаялъ, разбралъ, че билъ маменъ и, като прѣдава собствената си пушка и тая на В. Поповъ на комитетския делегатъ Софроний Стояновъ въ Кюстендилъ, се присъединилъ къмъ комитета на Цончева. Озлобени отъ тая постжика на тѣхния бившъ работникъ-войвода, Дѣлчевъ, Килифарски и още 11 тѣхни послушни момчета една вечерь съ ками и револвери нападнали комитетския работникъ Ив. Лазаровъ въ кжщата на Ив. Илювъ и съ заплахъ на убийство сж искали отъ него пушкитѣ. Обаче, това ужасно посѣгателство, което събрало цѣлия градъ наоколо, се свършило съ два хубави шамара, които революционера Дѣлчевъ получилъ за награда отъ снахата на Илю войвода...

По-послѣ Върбанъ Килифарски донесе 18 т. лири отъ вжтрѣ. А въ врѣме на прѣбиванието си въ робската земя сполучилъ да измами щерката на Георги Оризчия, отъ с. Липецъ, — Мария, която отъ послѣ, като се почувствува трудна, рѣшила да се потурчи отъ срамъ. За бащата не било вече тайна, че неговия «освободитель», безъ угризение на съвѣстьта, си позволилъ да почерни честьта на сѣмейството му. Този Георги всѣка седмица идѣше въ Кюстендилъ да носи оризъ на тукашнитѣ търговци, а въ сжщото врѣме бѣше и куриеръ на вжтрѣшната организация. При послѣдното си идване тукъ нещастниятъ Георги съ сълзи на очи разправяше за участьта на щерка си Мария. «Пойде трудна отъ войводата Килифарски», — казваше той и плачеше като дѣте.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Но да видимъ сега дѣ останаха 18 лири, които Килифарски събралъ. — Когато той се върна тукъ, съобщи, че тия пари ги изгубилъ, когато прѣминавалъ рѣката Струма. А въ сжщность, той ги харчеше въ Софийския «Орфеумъ Неаполъ» и на х. „Македония“. Килифарски бѣше вече обвиненъ въ «злоупотрѣбление» и бѣ възложено убийството му на Михалъ Попето. Обаче, Килифарски заяви на Дѣлчева, че, ако тѣ прѣдприематъ походъ противъ него, ще разкрие прѣждеврѣменно всички тайни... Убийството се отложи. Килифарски трѣбваше пакъ да замине вжтрѣ.

На 20 октомврий съглашението между комитетътъ и прѣдставителитѣ на вжтрѣшната организация се сключи. Работата се почна задружно...

Комитетътъ почна да дава срѣдства и материяли на вжтрѣшната организация.

Дѣлчевъ, успокоенъ отъ страха на „завоеванието“, въоржжи 40 свои момчета и замина вжтрѣ по ревизия на четитѣ и да довърши нѣкои други «стари смѣтки». Въоржжиха се и други още нѣкои чети.

Трѣбваше да замине и Върбанъ Килифарски. Приготвиха се дрѣхи и материяли за 13 негови момчета. Четата потегли. . . Получи се даже извѣстие, че Върбанъ ужъ миналъ благополучно границата. . . Но слѣдъ два дни единъ комитетски човѣкъ го видѣлъ на Горно-Орѣховската гара че товари три тежки товара за Търново. (Тогава Гйорче Петровъ бѣ въ Търново на изгнание). Комитетътъ остава изненаданъ. Питатъ Д. Стефанова: миналъ ли е Килифарски границата? — Да! — отговорилъ той. Обаче, на другия день Килифарски се криеше въ София на х. „Македония“. Измама! . . .

Не се мина много, вземаха се отъ комитета за нѣкакви материяли 600 л., слѣдъ два дни още 400 л. пакъ за необходими вжтрѣшни нужди; а, въ сжщность, тия пари били раздадени на работницитѣ при емигрантскитѣ приюти въ х. „Трайко Китанчевъ“ и въ х. «Бр. Миладинови». Пакъ измама! . .

Комитетътъ вече разбра, че злѣ се мами, че безбожно го експлоатиратъ и сношенията се скъсаха. Това братско съгласие не можа да трае нито единъ мѣсецъ. Къмъ края на ноемврий отношенията бѣха вече съвършенно обтегнати. Тази „братска дружба“ костува на комитета по-вече отъ 4000 л. и то безъ материялитѣ. . .

Комитетътъ тръгна пакъ по старото си направление. Тоя пжть той прати запасния капитанъ Юр. Стояновъ, отъ Ломъ, да довърши мисията на Халя; по-послѣ изпрати и запасния мичманъ Тодоръ Саева отъ Банско; по-послѣ и запасния поручикъ Софроний Стояновъ, отъ Кичево. Вжтрѣшната организация отпочна наново своята гонидба. Почна се позорната братоубийствена борба. . . А тукъ ежбитѣ чрѣзъ печата тържествуваха. Започна да се обвинява Комитета въ убийства и прѣдателства.

1. Обвинява се комитета въ съучастничество за убийството на Александръ Илиевъ, учитель въ Македония, родомъ отъ гр. Вратца, убитъ при

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

с. Добри-Лакъ (Петричко) отъ Алексо Поройски. Въ сѫщность, ето какъ е станало убийството му.

Алексо Поройски отъ дълги години войводствува изъ Поройско, Демиръ Хисарско, Бѣласичко и Пирина, а по едно врѣме работѣше заедно съ вѫтрѣшната организация. Прѣзъ лѣтото 1901 година му било заповѣдано да изпълни нѣкаква смъртна присѫда въ Демиръ-Хисаръ, обаче, той отказалъ, понеже споредъ него, присѫдата не била съвѣстна. Вслѣдствие този му отказъ, издаде се смъртна присѫда и за него, за изпълнението на която билъ натоваренъ Александръ Илиевъ, като рѫководитель на тамкашния районъ. Александръ Илиевъ нѣколко пѫти прѣдупрѣдилъ Алекса войвода да напусне неговия районъ, но безстрашниятъ Алексо не трепналъ отъ заканата и продължавалъ да си войводствува. Послѣдвала втора заповѣдь, и този пѫтъ билъ натоваренъ лично Александръ Илиевъ да я изпълни; той се явява единъ день при четата на Алекса, заявилъ, че иска да работи съ него заедно. Алексо го приелъ; но, слѣдъ нѣколко дни, като подозрѣлъ, че грозна мисъльъ се вие въ главата на Илиева, за да спаси своя животъ, въпрѣки желанието си, го убива. Това се случи прѣзъ първата половина на декемврий 1901 г. И чакъ слѣдъ тая дата Алексо, съ едно писъмце, се отнесе до комитета, присъедини се къмъ него м поиска подкрѣпа.

2. Обвинява се комитета въ убийството на Хр. Бабамовъ, — учитель въ Струмица. Ето сѫщността:

Хр. Бабамовъ, Ефтимъ Костурлиевъ и др. бѣха натоварени въ края на 1900 г. да изпълнятъ смъртната присѫда на Струмишкия владика Герасима, който бѣ отказалъ да назначи за учители посочените лица отъ Гйорче Петровъ и Георги Дѣлчевъ. Извършя се покушението, но не сполучливо, и Бабамовъ прѣзъ мартъ 1901 г. избѣга тукъ, заедно съ Еф. Костурлиевъ. Когато Бабамовъ се завърна обратно, прѣзъ лѣтото бѣ повторно натоваренъ съ тази мисия, обаче, той отказа, неизвѣстно по какви причини. Вслѣдствие този отказъ, подписа се смъртната присѫда и за него. И прѣзъ м. декемврий с. г. при с. Палатъ (Петричко) Дачо Ивановъ, чрѣзъ братска измама и съ револверъ, отне на-вѣки живота му.

3. Вѣстницитѣ „Вечерна Поща“ и «Дѣло» обвиниха комитета зъ прѣдателство на четата, която се изби отъ турска потера при с. Бигла (Пиянечко). А въ сѫщность, ето какъ е свързана сѫдбата на тая четица съ Георги Дѣлчева:

Коце Пейковъ отъ Велесъ, когото тѣ наричатъ «търговецъ», бѣше слуга при единъ много богатъ търговецъ въ гр. Велесъ. По Великъденъ 1901 год Коце Пейковъ сполучилъ да открадне отъ господаря си 4000 л. златни, избѣгва тукъ и ги дава лично на Георги Дѣлчева. Прѣзъ лѣтото той ходи къмъ Струмишко и донесе още 600 л. зл. Какъ сѫ събрани тия пари и дѣ сѫ взети, точно не зная, но че ги е далъ на Дѣлчева, той лично ми е разправялъ. Коце напослѣдъкъ остана въ не-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
"Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

милость — гладенъ — и почна да претендира за паритѣ. Въ това врѣме се върна и Шумановъ, който — — —. Този послѣдния е свързанъ съ много убийства и грабежи въ Македония, а паритѣ всѣкога лично е прѣдавалъ на Дѣлчева. Той е убийца и на «шпионина» въ Цариброд, заради което се дири и отъ правителството. Но, за да не бѫде хванатъ и да не разкрие нѣкои работи голѣмцитѣ счетоха за нужно да го изпратятъ обратно въ Македония заедно съ Коце Пейковъ. Защо? —Първа цѣль: да хванатъ Георгя Оризчия отъ с. Липецъ (Кочанско), баща на Мария, която Килифарски обезчестилъ, а послѣ — отъ срамъ — се потурчи; да хванатъ Георгя и го убиятъ, за да не компрометирвалъ дѣйцитѣ на вѫтрѣшната организация. Втората цѣль: тайно на Шуманова се пошушнало да гледа да смачка нѣкѫдѣ Коце Пейковъ, понеже го подозирали въ „слабость“ . . Третя цѣль: секретно на Коце Пейковъ се поржчало, при удобенъ случай, да погуби Шуманова, понеже щѣлъ да раскрие аферата на Мисъ Стонъ — — —. А на Трайче Дерибаловъ — бившъ учитель — му напомнили да гледа да донесе повечко пари. И четата потеглила. . . Четата намѣрила Георге Оризчията отъ с. Липецъ и вързанъ го докарала чакъ въ с. Бигла. Тукъ Коце стъкмява убийството на Шуманова, за която цѣль го пратили да прѣнощува отдѣлно въ една крайна кѫща, но зла участь осуети плана на похитителитѣ. Какъ е станало избиването на четата ще ни поясни слѣдното писмо, писано отъ ржката на Шуманова до администратора на в. «Изгрѣвъ», Тодоръ Станковъ:

„Братко Тодоре, прѣди всичко казвамъ: Богъ да прости онѣзи, които сложиха коститѣ си на историческия Голакъ на 6 того. На 5-ий срѣщу 6-ий того тръгнахме отъ с. Гърлено за с. Бигла. Прѣди да тръгнемъ за тамъ, азъ казвахъ на Коце, че не е добрѣ да отидемъ 14 души тамъ, понеже едно че сме много, а друго че . . . Но той, винаги наученъ да върши всичко на своя воля, безъ да вземе съгласието или съвѣтитѣ на другаритѣ, даде заповѣдь да тръгнемъ за Бигла. Както и да е, пристигнахме при Бигла $1^1/_2$ часа прѣди да се стъмни. Като нѣмаше кой да ни настани въ селото, извикахме единъ-двама селяни. Тѣ дойдоха, но всячески се мѫчеха да ни убѣдятъ да се върнемъ надирѣ. Но Коце имъ каза, че, ако не ни приемете, щомъ се съмне, ние ще влѣзнемъ въ селото и ще гърмимъ. Влѣзнахме въ селото, но селянитѣ не се съгласиха да ни приематъ даже въ плѣвнитѣ си. Съ насилие ги накарахме да се съгласятъ, като ни опрѣдѣлиха три кѫщи. Въ едната бѣхъ азъ съ още трима. Като отидохме въ кѫщи и седнахме да се огрѣемъ, стопанинътъ дойде и ни каза, че не смѣе да ни остави въ кѫщата си да прѣкараме деньтъ, а щѣлъ да отиде да ни намѣри друга. Дѣйствително, той ни намѣри друга, но най-накрая на селото и далечъ отъ нашитѣ другари. Кѫдѣ $8^1/_2$ ч. по турски, слѣдъ обѣдъ, чухме гърмежъ отъ пушка далечъ отъ селото . . . Слѣдъ това и други гърмежи. . . Помислихме си, че на Върховиститѣ имъ се свѣти маслото, понеже Коце ми казваше, че ще

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

отидемъ въ Бигла, за да уреждаме нѣкои работи, а главно, за да прѣслѣдваме Върховиститѣ. Никакво извѣстие нѣмахъ отъ Коце, за каква е работата и че другитѣ другари сж излѣзли и се сражаватъ съ неприятеля. Кждѣ $11\frac{1}{2}$ ч. по турски проводихъ единъ отъ другаритѣ да узнае, какви сж тѣзи гърмежи. Той се завърна търчайки и ни каза, че нашитѣ другари били избѣгали, понеже аскерътъ ги нападналъ. Азъ не знаяхъ какво да правя . . . Рѣшихъ да се отправя бѣгайки за с. Драгобраща. Като извървѣхме около $\frac{1}{2}$ часъ, чухъ пакъ гърмежи на пушки, но съвсѣмъ редко. Азъ съ другаритѣ си отидохъ въ с. Драгобраща. Между избититѣ сж: Коце Пейковъ, Трайче Дерибаловъ, Юр. Коцевъ, Стоименъ Ангеловъ, Ефтимъ Георгиевъ, Хр. Велковъ, Темелко Харамията, Ат. Белковъ, Христо; между тѣхъ е и Георги отъ с. Липецъ. Послѣдния карахме го вързанъ подъ конвой и чакахме разрѣшение какво да направимъ съ него. Той бѣ баща на потурчената мома Мария, що я обезчестилъ Килифарски. Отъ турцитѣ има само единъ раненъ въ кракътъ. Отъ убититѣ ни другари турцитѣ сж взели 8 манлихерови пушки и една гръцка бердана (Георги отъ Липецъ нѣмаше пушка). Въ ржцѣтѣ на турцитѣ е цѣлата архива, която носѣше Коце, 8 или 10 разписки и единъ списъкъ. Искамъ наставления: хората мжчно ни приематъ. 9 януарий, 1902 год.“ Слѣдъ това Шумановъ се научава, че билъ вписанъ въ списъка на мъртвитѣ и се връща тукъ.

4. Обвиняватъ комитетскитѣ хора въ прѣдателство на четата на Ив. Савовъ, — запасенъ унтерофицеръ, отъ Бѣлоградчишко, — която бѣ избита въ края на януарий м. г. при Мушата, между с. с. Гърляни и Бигла. Ето истинската причина за избиването на тая чета.

Цѣлта на тая чета бѣше: да тероризира мѣстното население за пари и, най-главно, да прѣслѣдва „Върховиститѣ“. Но когато тя е била въ с. Гърляни, никаква комитетска чета е нѣмало тамъ. Въ това с. тя е проявила най-голѣмъ тероръ: била е нѣкои-други видни богаташи за пари, а въ една кжща сж останали да си погуляятъ, да се понахранятъ съ кокошки и баници. Ив. Савовъ се опилъ до забрава, опили се и другитѣ момчета и почнали да не се познаватъ. Хазяинътъ, уплашенъ отъ пияното състояние на «народнитѣ труженци», извежда ги отъ вънъ селото, къмъ пжтя за с. Бигла и ги оставя на едно открито мѣсто на Мушата, между тия двѣ села, близо до единъ кладенецъ. Пияни до забрава, тѣ лѣгнали да спятъ. Прѣзъ това врѣме минава случайно турска потера, отъ която двама турци се отбили на кладенеца да пиятъ вода. Нѣкои отъ момчетата съгледали двамата турци и хвърлили залпъ. . . Потерата пристига на мѣстото и избила цѣлата чета. Въ тая чета бѣ и Ив. Златаровъ, телеграфиста, който бѣ открадналь отъ Кюстендилската телеграфо-пощенска станция 24000 л. зл.

5. Иваница Данчевъ държи отговоренъ Комитета за сина си Георги Ив. Данчевъ — юнкеръ, който падна убитъ при с. Владимирово (Ма-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

лешевско) на 16 Мартъ, м. г. За това убийство много голѣмъ шумъ се дигна въ България; всички вѣстници заговориха, и кой какъ знаеше, така тълкуваше убийството. Бащата на Георге тръгна отъ градъ на градъ и съ сълзи на очи се мжчеше да омагйосва обществото, какво синъ му станалъ жертва на „кръвожадния“ Цончевъ. И най-послѣ, трѣбваше самиятъ му войвода Василъ Поповъ да излѣзе съ едно отворено писмо, въ в «Дѣло», чрѣзъ което поиска да скрие истинския виновникъ на неговото убийство.

На мнозина е извѣстно името Дончо войвода, който отъ 20 г. насамъ шета по Македонскитѣ планини и отмъщава на турцитѣ за сторенитѣ безчестия и золуми върху беззащитното поробено християнство, а отъ двѣ години насамъ специално се прѣдаде да служи на народното дѣло, като се загнѣзди въ Пирина. Двѣ години стана, отъ какъ той брани Петричката кааза отъ золуми на турцитѣ, а така сжщо и отъ безчинствата на така наречените „революционни чети“ на вжтрѣшната организация. За да се установи въ Петричко, той е билъ съ депутация поканенъ отъ Петричане, да застои тамъ и да брани бащиното си огнище отъ тирана и „освободителя“. Той чулъ молбата на депутацията и тържествено обѣщалъ, че ще служи специално на Петричката кааза. Съ застояването на Дончa въ Пирина, за таклитъ на «революционеритѣ» се изпрѣчи една гранитна скала, която много имъ попрѣчи на волностьта около това мѣсто. «Трѣбва да се унищожи Дончо! — казватъ тѣ: той е врѣденъ на организацията». И отпочна се хайка противъ него. Защо? — Защото той отказа да влѣзне подъ егидата на вжтрѣшната организация, защото той отказа да ортакува и братски да дѣли събиранитѣ имъ пари отъ роба, защото той тури край на всички тия волности изъ Петричко. За да подкопаятъ авторитета на Дончa, тѣ го нарекоха «разбойникъ», «главорѣзъ». Добрѣ. Щомъ Дончо е билъ такъвъ, защо Дѣлчевъ го молѣше прѣзъ 1899 г., въ гр. Дубница, да работятъ заедно и защо го величаеше въ очи? Може ли да откаже това Дѣлчевъ? Билъ съмъ личенъ свидѣтель на ласкитѣ, които той отправяше на Дончa; тамъ бѣше и Муструка. Заедно гювечъ ядоха въ домътъ на Никола Малешевски, прѣзъ юний 1899 год. Какъвъ пазарлъкъ се правяше между „апостола“ и „разбойника“? — Поне половината пари, които Дончо събиралъ, да давалъ на Дѣлчева, но Дончо отказа, като му заяви, въ очи: „ти си поразбойникъ отъ мене, затова собирай си самъ пари, но . . . ако ми паднешъ у рацѣ, живъ ке те дерамъ!“

Щомъ Дончо отказа услугитѣ си на Дѣлчева, той стана «разбойникъ» и „врѣденъ“ за освободотелното дѣло, а като такъвъ — издаде се присжда за убиването му и разпрати се на ржководителитѣ за изпълнение. Отъ тогава до днесъ сé Дончо гонятъ да убиватъ. Прави опитъ Илия Кърчовалията, Михалъ Попето, Трайче Христовъ, Дѣлчевъ, Черно-Пѣевъ, Яне Сандански, но все неудача и неудача.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Най-послѣ, ядътъ си излѣха върху крехкия организъмъ на неговия 19-годишенъ шуря, когото Сандански насѣче прѣзъ августъ 1901 год. при с. Лешко. Сандански забравилъ, както се види, че прѣзъ 1897 г., когато бѣше раненъ въ ржката, Дончо го носялъ на ржцѣ изъ Пирина. Отъ тая дата насамъ Дончо стана *кървенъ* неприятель на „вжтрѣшнитѣ освободители“ и започна да съчувствува на тукашния Комитетъ. Той само съчувствуваше и сега само съчувствува на Комитета, но не изпълнява никакви заповѣди и инструкции.

Гонидбата се ожесточи! Най послѣ, намѣри се Георги Ив. Данчевъ, който се наелъ да убие Донча „съ собствената си дѣсница“ и далъ прѣдъ 32 момчета тържествено обѣщание, заклѣлъ се въ лицето на Гйорче Петровъ въ гр. Търново. Тамо билъ и Василъ Поповъ, който пъкъ се наелъ да води четата къмъ Пиринъ. Заговорътъ се свършилъ, цѣлунали се по устата съ своя идолъ Гойрче и . . . на пжть за Пиринъ — на кръстоносенъ походъ противъ Дончa! . . .

Четникътъ Ив. Лазаровъ се научилъ за пристигането на Васила Поповъ и ето какво е писалъ до ржководителя въ с. Горевня (Петричко): «Василъ Поповъ е направилъ разпореждане да се събератъ четитѣ на централиститѣ отъ Струмишко и Радовишко, за да изгонятъ или избиятъ четата на Дончa войвода. По-настоящемъ и азъ се намирамъ въ опасность. Слѣдятъ ме на всѣка стжпка. Съобщете това на Дончa и пратѣте милиция“. Ржководителтъ събира 45 въоржжени селяни и ги изпраща при Дончо въ с. Добрилаки и съобщилъ, че четата на Ив. Лазаровъ се намира въ опасность. Дончо наедно съ милицията потеглилъ за Малешевско и при с. Владимирово се сбира съ четитѣ на Ив. Илиевъ, Василъ Пехливана, Иванъ Пашалията и Ив. Лазаровъ. Въ това врѣме явяватъ се при тѣхъ осемь души отъ с. Владимирово и съобщили, че въ околностьта се намира четата на Василъ Поповъ. Четитѣ се раздѣлили и тръгнали да дирятъ Васила Поповъ, за да се обяснятъ и го питатъ, що иска отъ нихъ. Четата на Ив. Илиевъ и Василъ Пехливана намиратъ четата на Василъ Попова на почивка въ двѣ колиби, при мѣстностьта „Шумнатецъ“ (Владимировско). Повикватъ колибаря и му казали да каже на четата да се яви при тѣхъ за споразумѣние. А Ив. Илиевъ и Васе Пехливана отишле да дирятъ Дончa, за да му съобщятъ, че намѣрили цетралистката чета, като оставили момчетата си да слѣдятъ за измѣстването ѝ. Колибарьтъ, когото пратили да съобщи на Василъ Попова, че го викатъ, отишелъ въ колибата, дѣто билъ и Георги Ив. Данчевъ и казалъ: „варкайте! извепаха дружината ви въ другата колиба“. Георги се уплашилъ, търтилъ да бѣга къмъ направление, дѣто чакали момчетата на Ив. Илиева и Васе Пехливана.

Изплашени отъ изненада, и двѣтѣ страни почнали да стрѣлятъ. Прѣстрѣлката е станала въ 2 часа слѣдъ полунощь. Врѣмето било мрачно и на първо врѣме не сж знаяли и двѣтѣ страни: съ турци или съ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

българи се сражаватъ. Главатаритѣ и на двѣтѣ страни ги е нѣмало, тъй щото причината за прѣстрѣлката се дължи на изненадата и на самитѣ момчета.

Въ тая братоубийствена прѣстрѣлка падналъ смъртно раненъ, въ двата крака отъ кринковъ куршумъ Георги Ив. Данчевъ, който отъ послѣ самъ умрѣлъ.

Дончо е билъ на два километра далечъ отъ това мѣсто и никакъ не е вземалъ участие въ прѣстрѣлката. А че Георги Ив. Данчевъ не е допълнително изтезаванъ и кланъ отъ никого, може да засвидѣтелствува другаря му Глигоръ Мановъ и братъгъ на колибаря Петръ Ужевъ, отъ с. Владимирово. А важното е и това, че нито колибаритѣ, ниго тия, що отъ послѣ му сж прѣвързвали ранитѣ, не сж знаели, че Георги е синъ на Иваница Данчевъ.

И слѣдъ всичко това, кой е виноватъ? — И пр., и пр., и пр.

* * *

Когато тукъ праматаритѣ на освободителното дѣло водѣха компрометирующа борба, чрѣзъ печатно и устно слово, съ комитета, когато тѣ безсъвѣстно не пробираха срѣдствата за нападки и клеймене дѣятелностьта на комитета, когато тѣ се силѣха да турятъ Цончева и Михайловски на еднакъвъ нравственъ уровенъ съ прѣстжпника и убийцата, — въ това сжщото врѣме, тѣхнитѣ другари въ Македония страстно се бѣха прѣдали въ борба и гонидба на съчувственицитѣ на Комитета въ България, които тѣ, за различие, наричаха „Върховисти“, а себе си — «Централисти“.

Нѣма сѣмейство, което да не е почувствувало тяжестьта на «централиститѣ“. Въ борбата си съ „върховиститѣ“, тѣ си служаха съ простени и непростени срѣдства: безбожно, немилостиво изтезаваха и убиваха онзи, който би се осмѣлилъ да даде храна на „върховиститѣ“; заплашваха съ изтрѣбление на цѣлото му сѣмейство оногози, който би проявилъ проблѣски на съчувствие къмъ „върховиститѣ“ и пр. За доказателство ще посоча на нѣкои по-видни жертви, загинали подъ ножа на „освободителя“.

Първата имъ работа бѣ да ограбятъ 236 манлихерови пушки отъ комитетския складъ въ Кюстендилъ и да напълнятъ вжтрѣшностьта на Македония съ нови главорѣзи и палачи съ каменни сърдца. . . И ето жертвитѣ почнаха да падатъ:

1. На 28 декемврий 1901 г. бѣ повалянъ отъ револверни куршуми на земята учителя Смилянъ Димитровъ въ с. Падежъ (Джумайско). Той е свършилъ III кл. въ Дубница; учителствувалъ е въ с. Драгоданъ и др., слѣдъ което се завърналъ въ родното си село Падежъ, за да поднови закритото училище, но не можалъ да сполучи, а е учителствувалъ въ селата Желѣзница, Бистрица и пр. Прѣзъ 1899 и 1900 година

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

станалъ кметъ въ родното си село, дѣто построилъ добра църква и сполучилъ да отвори наново училището. Слѣдъ двѣ години той напуща кметуването и станалъ пакъ учитель. Той извърши много заслуги на родното си село, обаче . . . на 28 декемврий, по обѣдъ, като се е връщалъ отъ училище въ дома си съ новия коджабашия, падна убитъ отъ хищнически ржцѣ, задѣто еималъ смѣлостьта да попита «освободителитѣ на роба»: — „какво правите съ насъ? дѣ ни водите? дѣ ще му излѣзе края? Защо ни тероризирате и оголвате тъй жестоко?“ Смилянъ Димитровъ падна убитъ отъ Черно-Пѣева и Сава Михаиловъ съ шесть револверни куршуми, които нанизали въ устата му, като казвали: «тая уста много говорѣше, — на̀ ти смѣтки, на̀ ти правда!»

Прѣзъ това врѣме Черно-Пѣевъ отне звѣрски живота на едно младо, енергично момче отъ с. Тросково (Джумайско) и на единъ доста влиятеленъ българинъ, Траянъ, отъ с. Крушица (Петричко).

2. На 3 февруарий 1902 г. падна убитъ учителя Миланъ Чорбевъ въ Прилѣпъ. По това убийство, ето какво писмо дойде отъ Прилѣпъ: „Братко — почва той — олтаря на нашето отечество искалъ още скжпи жертви! Миланъ Чорбевъ, учитель въ с. Маджичица (Прилѣпско), работи гласно за татковината си, прѣзирайки бабаитлъка, *джобния патриотизъмъ*, смѣлитѣ червеи и лѣнливи осмонози. Момъкъ на разсждъка и ножа, безъ прѣструвка и претенции, бодъръ посрѣдъ двѣтѣ бѣздни (тирана и «освободителя») на Македония,—погълнатъ бѣ отъ по-опасната. Този цѣненъ животъ, този послѣдователь на Гагалева свърши сърцераздирателно. . . Убитъ е прѣзъ нощьта срѣщу 3 февруарий. Кждѣ?—Още по-ужасно! Изсѣченъ е отъ «патриотичнитѣ» ножове въ онази свещена сграда, дѣто той се подвизава̀ 4 години, — въ училището, на самото лѣгло. Защо? — Казало му се нѣколко пжти: „бѣ момче, мълчи, па яжъ!“ Кой му е кривъ, като се замислилъ да изправя свѣта, като се завзелъ да отнема̀ хлѣба на толкова «честни дюгенджии», т. е. „централнитѣ патриоти“. Че не било ли по-добрѣ да се сдружи съ Робеспиера, да се съгласи съ Марата, да се цѣлуне съ Юда, па да се развърти свободно, да се уравновѣси съ *бюджетъ* и *хигиена*. Запаленитѣ мозъци на македонскитѣ алчни „освободителни“ жреци чертаятъ нашата свобода съ кървави букви: „прѣди да организиратъ роба, тѣ ще го изтрѣбятъ, прѣди да израстне, тѣ ще го покосятъ“.

„Търпи! дай що имашъ, търси пъкъ — каквото щешъ. . .

„Но кога ли ние ще разберемъ, че ножъ безъ вѣзни не може, че сила безъ право е тирания, че духъ не се сѣче, че сърдце не се завързва, че пулсъ не се спира, че въздишка, излѣзла отъ гърдитѣ на дважъ угнетена робиня, намира откликъ въ скалата, буди заспалитѣ ѝ синове, стрѣсва безсмисленитѣ, ободрява слабодушнитѣ? . . . Съ тжга на душата въздъхвамъ, съ прѣдсмъртна агония на душата и робътъ стене и пита съ думитѣ на Ибсена: «кога ние, мрътвитѣ, ще се пробудимъ?».

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

„Но самоковнитѣ желѣза сж „по-леки“! Робътъ най-послѣ се мжчи да отрѣже тая гангрена, да махне тази гжба отъ трупа си; той най-послѣ ще смачка молцитѣ и ще издигне достойнитѣ си борци; тази земя ще намѣри, най-послѣ, коститѣ на синоветѣ си и ще хвърли на гарванитѣ месата на изедницитѣ . . .“

Миланъ Чорбевъ е убитъ, защото единъ день се е осмѣлилъ да поиска смѣтка на робскитѣ пари отъ Парличева. Тоя му отказалъ. Поражда се вражда между Парличева и Чорбева, вражда, която се свърши съ убиването на послѣдния. Слѣдъ това убийство Парличевъ билъ подозрѣнъ и затворенъ отъ турската власть, обаче, имайки на разположение робското злато, събирано съ заплахъ и бой, съ грабежъ и убийство, той изважда отъ организационната каса 800 т. лири, откупва се отъ затвора и отъ тамъ право — въ Софийския приюгъ на х. „Бр. Миладинови“, като народенъ труженикъ и борецъ за свободата на роба.

По-послѣ, вслѣдствие тая афера и вслѣдствие намѣрения ключъ на тайната азбука въ джоба на Парличева, сж разкрити много работи и попаднали въ затвора: Петре Стефановъ, М. Димевъ и Тоде Йовчевъ, отъ с. Лѣщница; Андонъ Ачковъ, Ристе Велезъ, Тоде Стефановъ, отъ с. Сѣнокосъ; Стефанъ Бластевъ, Тасе Стрѣлковъ, Василъ Терзиевъ, Тале Мойсовъ, Ристе Илиевъ отъ с. Присатъ; Коне Шишковъ, Илия Митковъ, Цеко Мирчевъ, отъ с. Троящи; Тале Жеревъ, Миле Огнянovъ, Станой Огнянovъ, Илия Йовчевъ, Ценко Богоевъ, Китанъ Ивановъ, Тале Войводовъ, отъ с. Долнени; Косте Черговъ, Димко Балевъ, отъ с. Радобинъ; Спирко Тжпановъ, Дончо Симовъ, учителя Миланъ Мачевъ, Попъ Димишъ Миджовъ, Димко Миновъ, Юрданъ Шкуловъ, Мияле П. Налѣтовъ, Юр. Стамболджиевъ, отъ с. Орѣховецъ; Тоде Бѣлобуловъ, Ристе Тошевъ, Тоде Соколовъ, Ив. Цървенковъ, Юр. Марковъ, Станко Дудевъ, Ив. Лямовъ, отъ с. Небрѣгово; Андонъ Панойковъ, отъ с. Плетваръ; Георги Илиевъ, Трайче Костадиновъ отъ с. Кръстецъ; Веле Пиралче, отъ с. Забърчани; Спиро Бѣлчевъ, отъ с. Дупячани; директора и учителката Цвѣтанка Сѣнокосиева и Спиро Петровъ отъ Прилѣпъ. Послѣдния е братъ на Гйорче Петровъ; той е жертва на една статия, писана въ тамкашния вѣстникъ „На оржжие“, въ която се възпѣватъ нѣкои и други славни подвизи на Георче Петровъ, и като се напомня, че и братъ му Спиро е билъ тоже честенъ и идеяленъ човѣкъ. Този брой попадналъ въ ржцѣтѣ на турската полиция и Спиро веднага се намѣри въ затвора . . . Революционна пропаганда, както виждате!

3. На 13 февруарий 1902 г. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

4. Хищния главорѣзъ Трайчо Христовъ, малешевски инквизиторъ, на 30 априлъ 1902 г. хваналъ Маринъ Тиховъ и по единъ нечуванъ до сега инквизиторски начинъ го е мжчилъ, като му е рѣзалъ съ малко

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

пожче ушитѣ, носа, пръститѣ на ржцѣтѣ и краката, болъ го е по языка, въртялъ му е очитѣ . . . и най послѣ му отрѣзалъ гръкляна . . . Това е вършилъ единъ бившъ учитель, а послѣ — «апостолъ-революционеръ» на македонската свобода! Този майчинъ синъ е вършилъ много подобни работи изъ Малешевско! Много селяни сж бивали така изтезавани прѣдъ общъ съборъ за назидание, и то защо? — Защото давали за пушка една лира, а не петь! . . . А на Марина Тиховъ ето каква е вината. Той е роденъ въ Тетевенъ, билъ е полицейски стражаръ въ Столицата; на-послѣдъкъ напусналъ службата си, оставилъ жена си и двѣ женски дѣца на произвола на сждбата и заминалъ въ Кюстендилъ при комитетския делегатъ Софроний Стояновъ. Слѣдъ Великъ-денъ, той пожелалъ да вкуси отъ сладоститѣ на комитетския животъ и миналъ границата съ войводата Ив. Лазаровъ отъ с. Дерманци (Луковитско). Нещастниятъ Маринъ всичко двѣ седмици е можалъ радостно да побради изъ Малешевско и, когато при с. Владимирово, въ мѣстностьта «Гюзелдже», до политѣ на Плячковица, той се отдѣлилъ съ двама още другари да донесатъ храна на четата, билъ хванатъ отъ четата на Трайчо Христовъ (на Гйоргйовъ-день) и, слѣдъ едно седмично изтезаване, билъ съблѣченъ голъ и насѣченъ.

5. Въ началото на май с. г. четникътъ на Радовишката чета Коста Мазнейковь (Даскалчето) поискалъ 20 т. лири отъ Годинаковъ, изъ с. Загорци, обаче той му далъ само 15 лири, като заявилъ, че нѣма други пари. Но за да го принуди да даде и другитѣ 5 лири, той влѣзълъ една нощь въ кжщата му, заедно съ Стамена отъ с. Доравица и Илю Георгиевъ Дединче, и немилостиво го били по шиата, вслѣдствие на което пагналъ смъртно боленъ. За да доплати иска, той ценилъ двамата си синове за слуги въ Тиквешко, като ги помолилъ да го почакатъ, обаче, съ силата на камата и съ заплашване на убийство, го заставили да си продаде воловетѣ и да внесе сумата, защото революционната каса не можела да чака.

6. Слѣдъ двѣ седмици, Коста Мазнейковъ поискалъ 25 турски лири отъ Веселинъ Чорбаджията, отъ с. Требичено (Струмишко), който далъ само 20 т. лири. На поканата да даде и останалитѣ 5 лири, той му заявилъ: „ще ги дамъ, но, за Бога! дайте ми поне единъ патронъ, за да знам и азъ, че имамъ комитска вѣщь, подарена срѣщу 25 лири. Божемъ за пушки ги събирате, а то и патронъ не ни давате даже.“ Коста се възмутилъ отъ отговора на Веселина и заповѣдалъ да се яви при четата му подъ селото въ корията. Веселинъ отговорилъ на куриера Янушъ: „Не смѣя да дойда, отъ сграхъ да не ме убиете.“ Но една вечерь, той злѣ си изпатилъ, задѣто се осмѣлилъ така остро да отговори на Радовишкия «апостолъ». . .

Слѣдъ двѣ вечери били смъртно изтезавани още нѣколко влиятелни селяни отъ сжщото село, задѣто имали честьта да посрѣщнатъ и нахраниятъ капитанъ Стефо войвода.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

7. На 27 май с. г. Яне Сандански и Сава Михаиловъ отишле съ четата си въ с. Сърбиново (Джумайско), дѣто повикали свещеника Найденовъ, за да му искатъ нѣкакви обяснения; обаче, свещеникътъ отказалъ да отиде и се скрилъ. Но тѣ напукъ отишле въ домътъ му, хванали дѣтето му да колятъ . . . Попадията, уплашена, се тикнала между ножоветѣ на джелатитѣ, пригърнала рожбата си и осуетила злодѣянието, като изказала дѣ биль скритъ свещеника, когото отпослѣ заловили и до несвѣсь сж го изтезавали, понеже съчуствувалъ на «върховиститѣ».

8. По-послѣ тия двѣ мрачни личности насѣкли и кмета въ с. Разловци, защото не имъ съчувствувалъ и не е давалъ прибѣжище на тѣхнитѣ чети, които минавали прѣзъ това село и отивали по гонидба на Дончо войвода.

9. Къмъ края на юлий, Илю Дединче, Мане Дединче и Никола Жековъ отъ Ст. Загора, по заповѣдь на Коста Мазнейковъ, убиха при с. Сулдурци храбрия момъкъ — тѣхенъ работникъ — Христо Лазаровъ, отъ с. Шаинъ-Ташъ (Радовишко), защото го подозирали, че съчувствувалъ на върховиститѣ.

10. Слѣдъ една недѣля, сжщитѣ лица посѣгнаха и върху Ефгимъ Георгиевъ, отъ с. Подеришъ (Радовишко), който бѣше оставенъ при Георги Дѣлчева отъ Софрония Стояновъ. Случката е станала при с. Негреновци; но, благодарение на Коле Негреновче, Ефгимъ сполучилъ да се избави и, заедно съ Коце Пашлаковъ, отъ с. Раклишъ, избѣгали тукъ, въ Кюстендилъ.

И пр., и пр., и пр.

Сега нека да хвърлимъ погледъ върху Македонското движение и тукъ въ България.

Петь дни заседава конгреса, за да конституира новъ комитетски съставъ, но нито петь дни не се остави той на спокойствие. Новия комитетски съставъ едва на 7 августъ можа окончателно да приеме дѣлата на свойтѣ прѣдшественици. Още не бѣ разпратено комитетското окржжно подъ № 820, съ което новия комитетски съставъ изявяваше своята задача и цѣль, когато Дрѣновското д-во излѣзе съ «апелъ» да кани дружествата да избератъ другъ съставъ, или «недоволницитѣ» да се отцѣпятъ и да съставятъ отдѣлна корпорация. Слѣдъ него се яви съ „апелъ» Мусубейското, по-послѣ Дупнишкото и Севлиевското дружества. А съ настжпването на септемврийскитѣ есенни дни, дни на облаци, мъгли, настжпиха и въ македонската организация дни на *есенно униние*. . . Настжпиха зимнитѣ дни — настжпиха дни на *бури-вѣялици* и въ сферата на македонската организация. Тѣзи бури и вѣялици докараха стълкновение на Софийското Македонско дружество съ Върховния Мак. Комитетъ. За причинитѣ и слѣдствията на конфликта между Столичното дружество и Комитета нѣма да се спирамъ, защото туй, което ще кажа, читательтъ може да го намѣри по-подробно въ декемврийскитѣ и януар-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ски бройеве на в. „Реформи“. Не искамъ да се спирамъ и върху „апелитѣ“ на отцепващитѣ се дружества, понеже почти всички бѣха лишени отъ изкреность и доброжелателство, защото не разцѣплението на дружествата спасява организацията отъ гибель, а съединението, което е и фактора на силата и величието.

Нужно е да анализираме тия течения, които раздробиха организацията и които убиха нейния авторитетъ прѣдъ очитѣ на българския пожертвователь. Тѣзи течения могатъ да се раздѣлятъ рѣзко на три категории или групи: течение деморализирующо, легално и терористическо, т. е. групи Сарафисти, Цончевисти и Централисти. На знамената и на тритѣ тия групи е поставенъ единъ и сѫщъ девизъ: *„борба за първенство“*.

Сарафисти — това сѫ групи привърженици на оня комитетъ, прѣзъ врѣмето на когото тържествуваше грабежа и разбойничеството. Това сѫ групи македонствующи праматари, които—по думитѣ на Ст. Михайловски — владѣятъ само два занаята: *да хайтуватъ и да хайдутуватъ*. За нравствената стойность на тоя деморализиранъ елементъ говорихъ по-рано, тъй щото той ни е вече извѣстенъ.

Цончевисти — това сѫ група отъ буржуазната маса на княжеството, група отъ най-горния слой на нашитѣ класи, които се движатъ само между висшитѣ кржгове на обществото и които се страхуватъ или не умѣятъ да слѣзатъ долу—между многобройния елементъ, на плѣщитѣ на когото всѣкога се е изнасяла сполуката на каквото и да е народно дѣло. Това сѫ група привърженици на запасния генералъ Цончевъ, който хвърли мундира, прѣзря спокойствието си, за да поеме, заедно съ поета Михайловски, кормилото на македонското движение, съ цѣль да го спаси отъ разни авантюристически и анархически подвизи и да затвори комитетската каса за сарафчитѣ и глозгачитѣ на патриотичната пара. Обаче, нашата млада интелигенция, по примѣра и подражанието на западния възгледъ, е навикнала да гледа на буржуазията и висшето офицерство като на елементъ за нищо негоденъ, като елементъ ретроградень, съ задкулисна дѣйность Его на кое се дължи и апатията къмъ генерала отъ страна на една часть отъ нашето младо общество, което по-вече се мами съ изкусно фразйорство за принципи и идеяли, отъ колкото съ примѣрна дѣйность.

Централисти — това сѫ група привърженици, т. е. храненици на нѣкаква вѫтрѣшна тайна организация. Това сѫ група екзалтирани елементи, които, подъ принципа на нѣкакво забулено революционерство, «чувствуватъ съ ятагана си и разсѫждаватъ съ юмрука си», *на които мѫстото е въ болницата, лудницата или тъмницата*. Това сѫ — казва Михайловски — група своеобразни еманципери на поробенитѣ, витязи на сантименталната анархия, теоретици на тероризма, праматари на неизповѣдния поминъкъ, — група кавалери на

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

патриотическата добивка, искатели на лесенъ животъ и безконтролни поданяния.

Въ IX-ия редовенъ македонски конгресъ прѣодоля теченията на буржуазията — на запасния генералъ Цончезъ, на чело съ извѣстния нашъ български сатирикъ, Стоянъ Михайловски, на който се повѣри и сждбата на организацията и движението, обаче, другитѣ двѣ групи не се помириха съ положението си. Тѣ не се подчиниха на дисциплината, която е узаконена отъ Статутитѣ на организацията, тѣ дадоха пъленъ избликъ на капризноститѣ си пориви и, веднага слѣдъ закриването на конгреса, прѣнесоха борбата си на отворено поле, въ печата, въ агитации по дружествата и обществото. А за да дадатъ важность на реакционерството си, тѣ организираха и свои печатни органи, чрѣзъ които популяризираха — съ простени и непростени срѣдства — тенденциозната си борба и направиха раздоритѣ въ организацията достояние на цѣлия свѣтъ.

Групата Сарафисти се прѣдставляваше главно отъ в. „*Вечерна Поща*“. Но самата тази група прѣдставляваше едно жалко възпоминание на минало величие съ грозни развалини. Отворенитѣ писма, излѣзли отъ тази група, надъхани съ безсмислено и глупаво самооболщение, сензационнитѣ приумици на в. «Вечерна Поща» рисуватъ въ ясни краски образа на лицата, които я прѣдставляватъ.

Другата група—Централиститѣ — която по единъ скверенъ начинъ се сили да разклати основитѣ на тукашната организация, за да остане пълна господарка на положението и да хвърли въ сътрѣсение цѣлото македонско движение, се прѣдставляваше първомъ отъ в. «Изгрѣвъ» въ Кюстендилъ, а послѣ — отъ в. «Дѣло» въ София.

Слѣдъ излизането отъ състава на Комитета, Ив. Кеповъ започна да прави опозиция на сегашния комитетски съставъ и, подклажданъ задкулистно отъ мрачнитѣ кознетворци на «святото революционно дѣло», той почна чрѣзъ в. „*Изгрѣвъ*“ да злослови, да сквернодумствува по адресъ на новия комитетски съставъ, като нѣмаше капка срамъ и свѣнь да му прикача разни нелѣпи епитети — «царедворци», «користолюбци», «завоеватели», «фелдфебелски ботушъ» и пр. Но, вмѣсто да злорадствува, в. „Изгрѣвъ“ трѣбваше, като „независимъ“ вѣстникъ, да третира въпроси отъ общъ характеръ, отъ рода на тия: — като какви сж найдобритѣ срѣдства и начини за постигането на крайната цѣль на организацията, какъ можемъ да привлѣчемъ общественото мнѣние къмъ освободителната кауза, какво е положението на роба, какъвъ е неговия духъ и пр. и пр.

За Ив. Кепова не бѣха въ тайна злодѣйствата, убийствата за пари и пр. мерзости на вжтрѣшни нѣкакви дѣйци, ала той се заблуди и, като «тури на карта» личната си честь, *държше си* гърлото да славослови принципитѣ и идеялитѣ на тия, които днесъ самъ нарича „разбойници“. Вчерашнитѣ негови «свѣтци» на вжтрѣшната организация днесъ за него

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

сж «разбойници» . . Прѣкрасно самоизобличение!

Съ настжпването на новата 1902 година почна да излиза и в. «*Дѣло*» — органъ на «македонскитѣ революционни интереси». Излизането на в. «Дѣло» бѣше прѣдшествувано отъ една дълга реклама по столичнитѣ вѣстници, съ която се оповѣстяваше на читающето общество, че нѣколко *македонски труженци* рѣшили да издаватъ в. „Дѣло“, за да «подведатъ съ обективна мисъль подъ единъ принципаленъ знаменатель всичкитѣ разномислия по македонското освободително дѣло и да дадатъ възможность за изпъкването на една идейна директива, която единичка може да подведе умоветѣ къмъ едно сближение и сплотяване». Добрѣ! Но, още въ първия си брой, той издаде, кои сж били тия «македонски труженци». Този вѣстникъ почна да се списва по поржката на Гйорчо Петровъ и, вмѣсто да бжде напълненъ съ «обективни» мисли за роба отвъдъ Рила, бѣ натъпканъ съ «злъчь и гнявъ» по адресъ на Върховния Комитетъ, защото, слѣдъ конституирането си, той има смѣлостьта да затвори веднажъ за винаги вратитѣ на организационния ковчегъ за всички любители на субсидии, хонорари и за всички подпълзнуватели на народния трудъ и обществените пожертвувания. Какъвъ е нравственния престижъ на тая революционна пасмина — хитра и демонска създателка на ужасни афери, причинителка на много нещастия въ робската земя, гояща се на гърба на злочестия робъ, измамница и чародѣйка на завѣтни идеяли — читательтъ нека си състави понятие отъ нейната дѣйность, която вече охарактеризирахъ съ положителни данни на ржцѣ. Тая революционна пасмина, съ свойствено ней чародѣйство, умѣе прѣкрасно да уплита много младежи, искрено прѣданни на освободителното дѣло, вседушевно обладани отъ свещената идея да помогнатъ на злочестия робъ. Жалка «революционна» група! . . Какъ тя трепери отъ видѣлината и какъ нервно работи, за да разстрои тукашната организация, за да не огрѣе свѣтлината и съзнанието, за да не се разкъса булото, задъ което се криятъ нейнитѣ злодѣяния! — Но не губѣте надѣжда, драги читатели. Опититѣ, които тѣ правятъ, ще останатъ суетни, и заблуждението, смжтнитѣ понятия на нашето общество върху освободителната кауза скоро ще се избистрятъ, ще отрѣзвнѣятъ и, при блѣсъка на свѣтлината, ние ще видимъ всички плѣсенясали въ скудоумие и сектанство кръчмарски ритори, на които дѣйностьта всѣкога се закржгля съ своеобразенъ рецидивъ.

Като *придатъци* на реакционното течение въ печата, не закъсняха да се появатъ в. «Право» и „Автонотия“, издавани въ София, «Искра» — въ Казанлъкъ и „Емиграция“ — въ Т. Пазарджикъ.

Да вземемъ в. «*Право*». Въ него не ще намѣримъ нищо друго, освѣнъ хитро скърпени интриги, византийска коварность, клѣвети, съ които неговитѣ инспиратори се силяяха да повлѣкатъ съ себе си лековѣрнитѣ общества и дружества, та, по тоя начинъ, да сграбчатъ наново въ ржк-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

цѣтѣ си освободителното дѣло, което нѣвга бѣ тѣхна *кърмачка*. Вѣстникътъ „Право“, подъ мждрото опекунтство на Станишева и Карайовева, имаше за цѣль: да всѣва разколъ въ организацията, разединено дѣйствие на дружествата, чрѣзъ заблуда и византийщини, и непрѣривно се силаеше да клейми всички дѣятели на освободителната кауза, като ангажирваше само себе си съ изкреностьта и безкористието. Може ли да има по-голѣмо публично прѣстжпление отъ това: кой би могълъ да помисли за минутка поне, че дружествата, разединени, безъ никаква идейна връзка помежду си, ще прѣдставляватъ нѣкаква мощь, нѣкаква авторитетна сила? Тѣ могатъ да бждатъ полѣзни на угнетения робъ само тогава, когато прѣдставляватъ отъ себе си една организирана дружина — сплотена сила. А това се постига чрѣзъ една здраво установена, крѣпка организация, съ изкрени и сърдечни водители, като не липсува у тѣхъ и нужната умствена и нравствена зрѣлость. И когато днесъ надъ небосклона на робската земя се въсятъ мрачни, застрашителни облаци, свещена длъжность бѣ на всѣки родолюбецъ да се старае да уягчи и уведри организацията, за да може тя да реализира съ достоинство своитѣ задачи.

Да вземемъ „*Автономия*“, на когото едничката задача бѣше да сипе злъчна ненависть и необуздано ругателство, да сипе огънь и жупелъ върху генералското прозвище на Цончева и другаритѣ му. Нима неговата генерална титла е виновника на всичко? Нима единъ генералъ не може да бжде носитель на прогресивни идеи и задачи? Защо г. Чакжровъ не дава право другиму да прѣдставлява едно революционно движение?

Да вземемъ в. „Искра“ или в. «Емиграция», които се титулираха като органи на нѣкакъвъ „таенъ македонски революционенъ комитетъ“. Да вземемъ . . . Но защо пъкъ и тѣхъ да вземемъ? — Тѣ не заслужватъ критика! Тѣ се списваха отъ хора литературни чираци, които прѣзъ плѣтъ даже не сж виждали Македония. Огъ съдържанието на тѣхнитѣ статии ясно личи, че тѣхнитѣ редактори сж нѣмали никакво понятие за Македонския въпросъ изобщо! . . .

* * *

Но да резюмираме сега на кратко всичко казано въ настоящата глава.

Систематизирането на терора отъ Сарафовия комитетъ даде силенъ тласъкъ на потайното обществено негодуване. Амбициозното пѐрене на Сарафова и другаритѣ му раздразни сжщитѣ тия чувства и въ другитѣ ратоборци на освободителното дѣло. Огъ една страна деморализацията, която се всѣ въ организацията отъ Сарафовия комитетъ, отъ друга — мистериознитѣ, задкулиснигѣ проявления на вжтрѣшната организация увеличиха роптанието на цѣлия поробенъ народъ, на една голѣма часть отъ македонската емиграция и отъ гражданитѣ на свободното отечество. А необузданостьта, безконтролната хилавостъ на тукашнитѣ и вжтрѣшнитѣ терористи разбунтува съвѣстьта и бодна сърдцата на едно значително бол-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

шинство отъ македонскитѣ дѣйци. Слѣдователно, трѣбваше да се наложи единъ нравственъ и чистосърдеченъ контролъ върху всичко това, което спъваше правилния вървежъ на освободителната кауза!

Анархическитѣ проявления повикаха слѣдъ себе си необходимата нужда отъ *желѣзната дисциплина*, а праматаритѣ на неизповѣдния поминъкъ прѣдизвикаха *строгия и нравственъ контролъ*. Обаче, искателитѣ на „необходимитѣ нужди“ срѣщнаха ожесточено съпротивление отъ страна на създателитѣ на „анархията и скотобойството“. А при този взаименъ отпоръ на двѣтѣ страни, липсваше: у еднитѣ—смѣлостьта и опитностьта, а у другитѣ—изкреностьта и човѣшката скромность. Тѣзи сж, именно, основнитѣ причини на разколното движение въ България и въ Македония. А злорадството и егоизма вземаха върхъ надъ идеялния стрѣмежъ и дадоха най-силенъ тласъкъ на тази толкова печална за организацията разколна борба.

Този периодъ ще бѫде отбѣлѣзанъ въ историята подъ надсловъ: *черенъ периодъ на македонското движение**).

Единъ сънь.

Сънувахъ Сънь:
— Че свободата мила
и въ моя роденъ край изгрѣла,
че миръ е вредомъ зацарувалъ
отъ Шаръ до Бѣло море и отъ Пиндъ
до Осогово, Рила и Родопи. . .
И нѣма вече турчинъ да ни гази,
и нѣма вече люта тирания —
да, край дошелъ за мжкитѣ ни страшни!
Сънувахъ сънь:
Че тамъ, въ родината ни мила,
дѣ робството царуваше до вчера,
сега животъ кипи отъ радость и пѣсни,
отъ благороденъ трудъ свѣщенъ. . .
И нѣма вече страхъ народътъ горки
отъ никого, освѣнъ отъ Бога силни. —
Сънувахъ сънь:
Полетата, до скоро въ кърви, съ трупье
отъ майки и дѣца, и старци,
днесъ, цѣфнали, благоухаятъ —
и еха се зачуватъ изъ далечъ
отъ женски и момински гласове. . .
Раззеленили се градини и гори
и, вмѣсто гръмъ отъ пушки, тамъ
къмти на славей пѣсеньта любовна. . .

*) Редакцията не е съгласна съ нѣкои отъ прокарванитѣ въ горнята статия мнѣния и допуска въ страницитѣ на списанието мотивирани възражения.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Сънувахъ сънь:
Камбанитѣ звънтятъ, разнасятъ
отъ връхъ до връхъ молитва чудна
на милиони трогнати сърдца —
въвъ знакъ на благодарность. . .
И тозъ камбаненъ звънъ облива
душата ми (надѣждна, както всички,
които сж катъ мене млади) —
съ наслада нѣкаква, до днешенъ день
несѣщана отъ менъ — и отъ мнозина. . .
Сънувахъ сънь:
Училища и черкви, праздни и срутени,
сега прѣпълнени съ дѣца, съ народъ и—нови.
Възвърналъ се е попътъ отъ чужбина,
отъ заточение и служи пакъ на Бога;
възвърналъ се учителтъ народенъ.
да служи той отново на народа,
да просвѣщава тозъ народъ свободенъ,
до вчера робъ, до снощи робъ прѣзренъ.
Сънувахъ сънь:
Край брѣговетѣ езерни и морски,
до скоро пусти, грозни, непривѣтни,
на Острово, на Струга, Охридъ, Дойранъ,
на Бѣло море, чудно днесъ, спокойно, —
локомотивъ бумти, лѣти и носи
животъ тамъ, дѣто мрътвина владѣйше. . .
По езерата плуватъ параходи
и лодки съ двойки влюбени, честити,
блаженни, зарадъ вчерашния день
нехайни — и за утрѣшния день. . .
Сънувахъ сънь:
Излѣзли отъ зандани всички тия,
кои неправдата затвори и върза́,
но пуснати сж днесъ на свобода:
селяка, гражданѝна — всички, всички!
И виждамъ, Боже мой, тъмници страшни
съ раззинали стѣни. . . (За нови ли пакъ жертви?!)
Не, тѣ сж днеска грозни съсипни — —
и нѣма вече букаи да дрънкатъ
зловѣщо, оковали младежьта
народна, цѣлия злочестъ народъ. . .
Строшени сж за винаги желѣзни
синджири: вмѣсто робство, свобода
народътъ вкусва вечъ, и за която
той хиляди е мжченици далъ. . .
Сънувахъ сънь:
Азъ гледамъ, какъ приграща стара майка
младъ момъкъ, отъ Подрумъ-кале дошелъ,
отъ Родосъ или отъ Диаръ-Бекиръ.
Тя го цѣлува и ридай, и плаче —
отъ радость — че сина си вижда вече;

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

а той я ободрява и тѣши я,
и сѫщо тъй отъ радость сълзи рони. . .
Тукъ братъ—сестра си, тамо мѫжъ—жена си,
или пъкъ младъ изгорникъ—свойта мила,
пригърнати, цѣлуватъ се и плачатъ
отъ щасте—слѣдъ раздѣла дълга, тежка . .
А срѣдъ градища и села екнали
ония ми ти гайди и кавали,
хора́ се вѝтнали . . . (Ехъ, Господи ти мой!)—
и менъ се приигра, и скочихъ да играя
на явѣ — посрѣдъ нощь — но вмѣсто тамъ,
въ Свободна Македония хоро свободно, —
въвъ стаята ми. . . Скоро се стрѣсна́хъ
и се събудихъ.
— Потъ горѣщъ покрива
снагата ми, челото ми и скрихъ се
пакъ подъ юргана, за да не настина. —
Отъ двора изкукурига́ пѣтелътъ;
салъ той съ менъ бдѣше въ тази дълга нощь.
Той кукурига, азъ когато мисля. . .
Ни гайди, ни пѣсни, нито хора́!
А мислѣхъ азъ, тѫгата да прогоня: —
да ли и този сънь несбѫднатъ ще остане?
Не вѣрвамъ азъ въ сънища, но на този,
що тази нощь сънувахъ, вѣрвамъ много,
че скоро ще се сбѫдне — скоро, скоро!
И вѣрата ми днесъ е тъй голѣма,
че разочарование не мога
прѣживѣ. . .

Ив. Стойнинъ.

На върха Руенъ.

(Възпоминания)

Прѣзъ лѣтото на 1898 г. Кюстендилското юнашко дружество прѣдприе една екскурзия до Осоговския върхъ Руенъ, който има 2400 м. височина надъ морското равнище. Азъ не бѣхъ членъ на това дружество, но, при все това, юнакъ съмъ и рекохъ да се мѣря на ходъ съ Осоговскитѣ юнаци. Току-що завърналъ се отъ Швейцария, моето духовно отечество, отъ Алпитѣ, отъ езерата, отъ тая хубава и честита страна, не би имало смисъль да прѣдприемамъ пѫть къмъ Руенъ, ако не ме подбуждаше друга нѣкоя по-важна причина: да зърна, макаръ и издалечъ, Македония, страната на петь-вѣковното робство, да я видя, да ѝ се поклоня и да я поздравя.

Още отъ вечерьта азъ се заспра́вяхъ и цѣлата нощь спахъ неспокойно, като че ли на утрѣшния день имахъ рѣчь или екзаменъ да държа.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

И наистина, подобно на любовна срѣща, и туриството възбужда силни душевни вълнения, особено ако то става по гори и планини, или море. При мисълта само, че ти ще прѣкарашъ нѣкой и другъ часъ горѣ тамъ високо-високо, духътъ ти се възвисява и полетява . . .

Тъй и азъ съ нетърпѣние очаквахъ утрото, за да тръгнемъ. Прѣди изгрѣвъ слънце юнашката дружина се упѫти къмъ с. Богословъ, което е кацнало като соколово гнѣздо надъ самия градъ, подъ хубава гѫста гора. Тамъ ни застигнаха и първитѣ лучи на слънцето; тамъ ние закусихме и си отпочинахме, гледайки постепенното слънчево изгрѣване. Тънка мъгла покриваше прострѣлото се прѣдъ насъ широко поле, а Струма, подъ тоя прозиренъ мъгливъ плащъ, лъщѣше татъкъ далече, извиваше като срѣбърна дълга лента между ниви, градини и ливади и се губѣше отъ очитѣ ни — къмъ юго-изтокъ. Рила бѣлоснѣжна е на срѣща ни; изъ нейнитѣ недра гаче ли изхожда тоя дивенъ Богъ, който отъ изтокъ ни гали и милва съ лучи, и пълни вредомъ благодать. Селца стотина на околовръстъ стърчатъ и черковитѣ имъ се бѣлѣятъ всрѣдъ зеленинитѣ, всрѣдъ мъглата . . . Но полека-лека мъглата почна да се вдига и разредява, пъкъ и ние станахме да продължимъ пѫтя си на нагорѣ. Муленцето съ провизиитѣ тупуркаше прѣдъ насъ и ни водѣше. Колко пѫти то и господарьтъ му сѫ се качвали и слизали по това хубаво Осогово, което е тъй близо до града ни, и което всѣкидневно гледаме съ волско равнодушие, като че ли то не е мѣсто за насъ, гражданитѣ, мѣсто, дѣто да възобновяваме силитѣ си и духа си . . .

Магарето ни водѣше, а ние слѣдъ него, запъхтѣни, прѣгърбени, крачехме по нанагорнището, между високи буки и дѫбе. Ту пъкъ прѣдъ насъ се изпрѣчваше малка ливадка, въ която пасѣха овци. Така въ ходене, смѣхъ и говоръ, други мълчаливи, замръкнахме въ гората посрѣдъ сѣнчести дървета.

Ние знаехме, че отъ мѣстото, дѣто бѣхме на шатъръ, не е далече робската земя, та запѣхме хайдушки и бунтовни народни пѣсни. Други свирѣха, трети завъртѣха хоро. Насъбрахме съчки, сухи клони и трухлясали дънери, каквито ги има много изъ горитѣ, и скоро пламъцитѣ на огѫня зеха да биятъ дървеснитѣ листи. Нашата дружина заприлича досущъ на хайдушка чета, кои налѣгали край огъня, кои пъкъ скачаха на хорото и се мѣркаха като сѣнки въ тъмнината . . .

Уморени отъ еднодневния пѫть, скоро всички налѣгахме около огѫня, който полека-лека загасваше. Прѣспахме тази нощь въ тежъкъ сънь и на утрѣто се събудихме, когато слънцето бѣше вече изгрѣло, плувнало тамъ въ пространството като червено-огненъ дискъ между гѫста мъгла. Немити, съ полусънливи очи, ние се взирахме въ далечинитѣ и прѣдъ насъ се редѣха връхъ до връхъ, чукаръ до чукаръ, хребетъ до хребетъ. Никога другъ пѫть окото ми не бѣше виждало такава чудна гледка. Гори, голи върхове, бѝла, поля, рѣки и долини, ту ясноочертани, ту въ мъгла, а надъ всичко туй, златочервено, слънцето трепти и блѣска въ утренни зари. Прѣдъ насъ, къмъ югъ направо, се разтилаха други върхове и гори, разклонения на Осогово, които бѣха въ турска територия. На горѣ отъ мѣстото, дѣто прѣспахме, къмъ западъ, започваше голината на планината къмъ върха Руенъ. И, слѣдъ една малка закуска на кракъ, дружината пое тѣсния, кривъ и стръменъ пѫть, който, макаръ и кѫсъ, ни струва

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

колкото и вчерашния цѣлдневенъ пѫть. Ние крачехме по билото на Осогово, разредени, ту единъ по единъ, ту на отдѣлни групички. Кюстендилъ отдавна не се виждаше: ние бѣхме по-вече въ Турско и то сé повече и повече се откроявaше прѣдъ нашитѣ любопитни очи. Колкото се възкачвахме, толкозъ и вѣтърътъ ставаше по-силенъ, докато се изпрѣчи прѣдъ насъ кѫщичката на българската погранична стража. Компанията се упѫти бързишкомъ къмъ нея. Не далечъ, на едно разстояние отъ сто крачки, бѣше и турската погранична колиба. Нашата стража се намира на самия върхъ Руенъ, когато пъкъ турската е малко на зафетъ въ нанадолнището.

Пронизителенъ вѣтъръ духаше, макаръ и да бѣше срѣдъ-лѣто. Съпровождани отъ единъ горски стражарь, войницитѣ, на брой петьшестима, ни посрѣщнаха радушно и ние си отпочинахме въ задимената имъ кѫщичка.

Скоро обѣдвахме и се фотографирахме за споменъ, кой лѣгналъ, кой правъ, кой сѣдналъ, скръстилъ крака и пр.

Но въ повечето отъ насъ нѣмаше онуй весело душевно настроение, което трѣбваше да имаме, гледайки отъ високо свѣта, далечъ отъ бъркотиитѣ на живота. Тука царуваше тишина, тъй нужна за всѣка уморена душа. Но, при все това, и нашитѣ умове работѣха — мислѣха, и сърдцата ни силно туптѣха отъ неспокойствие и вълнение.

Какво ни тревожеше, прочее, при тоя миръ на природата?

Ние се вълнувахме: защото нашитѣ очи бѣха обърнати къмъ югъ, кѫдѣто, при тази привидна тишина, се извършваше и още най-великото злодѣяние на свѣта.

Къмъ югъ!

Ахъ, тия сладки думи. . . Азъ бѣхъ навикналъ до тогазъ подъ тѣхъ да разбирамъ всичко прѣкрасно: море, райски долини, италиянско небе, италиянски хубавици, буенъ и кипящъ животъ—младость!

Сега, този югъ не ме тъй очароваше: една студенина отъ тамъ вѣеше, която смразяваше душитѣ ни, радостьта въ сърдцата ни, съ която лѣтѣхме къмъ Руенъ. . .

Дълго-дълго азъ стояхъ вдълбоченъ въ размишления за печалната сѫдба на ония, които се намираха тъй близу до насъ. По-чувствително остро, отколкото планинскиятъ вѣтъръ, ме пронизваха мислитѣ за онзи нещастенъ край, който е часть отъ снагата на моето отечество. Въ забрава, безъ да смисля, че не съмъ самъ (па и що значеше туй въ този великъ моментъ отъ моя животъ!), азъ протегнахъ рѫцѣ къмъ югъ, къмъ Македонската робиня, къмъ всички тия страдалци за човѣщина, които обърщатъ умоляющъ за помощь взоръ, просълзени и отчаяни. — Азъ заплакахъ, така отдаденъ на съзерцание. . . До тогава само по книга азъ знаехъ туй, което става отвъдѣ. Прѣдъ мене се губѣха въ простора тия хребети, тия долини, тия безкрайни полета, и като че ли една мощна дѣсница ме притегляше къмъ тѣхъ, да ги обходя, да турна пръста си въ раната на моитѣ страдални братя!. . . И прѣзъ сълзи, глухо, но твърдо, изтръгна се викъ изъ моитѣ гърди: „Ще ида, трѣбва да ида азъ *тамъ!*“ —

. . . Бършехъ си сълзитѣ, когато приятелтъ ми А. ме дръпна за рамо.

— Хайде бе, Ванка, що си се замислилъ и чакашъ? Хайде де че компанията отиде вече при турчята на кафе. —

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

— Да идемъ, рекохъ и потеглихме, като се извинихъ, че отъ вѣтърътъ очитѣ ми сж сълзиви.

И наистина, вѣтърътъ духаше така силно, че ти се струва — ще те понесе надолѣ въ падинитѣ. Покривътъ, както на българската стража, тъй и на турската, бѣ покритъ съ плочи, за да не бѫде вдигнатъ отъ вѣтрищата, които, особено зимѣ, тука сж бѣсни.

Прѣдъ турската, едвамъ човѣшки бой, колиба стоеше единъ полуодърпанъ, полубосъ турски солдатинъ, който ни поздрави съ темена, и ние влѣзохме вжтрѣ. Като ни видѣха, всички турци, около петнадесетъ души, станаха на крака и ни поздравиха почтително, приеха ни любезно и послужиха всѣкого едного отъ насъ съ кафе, прѣсно млѣко и тютюнъ.

Двѣ години подиръ тази екскурзия, когато желанието ми се изпълни и видѣхъ Македония, и живѣхъ въ нея, азъ много добрѣ разбрахъ всичката фалшивость на турското гостоприемство, на турскитѣ коварни любезности; азъ разбрахъ и дълбоката смисъль на тази пословица: „съ турчинъ приятелство не бива“.

Ала и трето нѣщо азъ научихъ: вече да не плача като жена, а да бѫда мжжъ—защото не сълзитѣ и плачътъ ще помогнатъ на роба, но мжжеството и борбата. . .

Макаръ турцитѣ да ни разпитваха, за да изтръгнатъ и узнаятъ нѣщо отъ насъ, ние нищо не казахме, едно че се намирахме на турска земя и обкржжени отъ тия въоржжени вълци, и друго — сѣщахме се, коя е цѣлта и на запитванията имъ, и на гостоприемството имъ.

Всички голтаци, недояли, недопили, тия служители на варварска държава изглеждаха да бѫдатъ по-скоро разбойници, принадлѣжащи на нѣкоя планинска банда, отколкото пазачи, стражи на отечествена граница.

Като се понагледахме едни на други съ любопитство, ние напуснахме любезнитѣ турци, които ни съпроводиха дори до прѣдѣлната линия.

Едно облекчение почувствувахме, като се раздѣлихме съ тия, които, по думитѣ на българскитѣ войници, били, въ сжщность, цѣли хищници и мжчители за населението отъ околнитѣ села.

Простихме се и съ земята, духовната майка на нашето отечество, но не за винаги. . .

Съ вдигнати шапки, ние слизахме надолу къмъ Деве-баиръ, пращайки нашия поздравъ на македонци и викащецъ колко ни гласъ държи: „До виждане, до виждане, Македонио!“

Коледа, 1902 г. *И. Митакевъ.*

Французката „Жълта Книга“.

Благородна и велика Франция наново е влѣзла въ историческата си роля — да бѫде избавителка на подтиснати, поробени народи, да бѫде защитница на узурпирани права. Отъ публикуването на „Жълтата Книга“

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

се видѣ, че начинателката за подобрѣние участьта на робитѣ на истокъ е пакъ онази славна страна Франция, люлката на цивилизацията и свободата. Още прѣди есенната буна французкитѣ консули въ София, Солунъ, Битоля и Цариградъ сѫ съобщавали на своето правителство, че въ европейска Турция се готви нѣщо, че нѣщо ври, и сѫ прѣдвидѣли настѫпването на една страшна буря. Като се описва доста подробно положението на работитѣ въ истокъ, като се описва и дѣятелностьта на революционнитѣ комитети въ Македония и Одринско, като се взело прѣдъ видъ отчаяното положение на християнското население въ тия области, както и въ Армения, французкото правителство се рѣшило да се застѫпи за потъпканитѣ права на тия християнски народи. И наистина, отъ тази «Жълта Книга» се вижда ясно, коя роль е играла Франция въ тия дипломатически сдѣлки, които сѫ на дневенъ редъ въ Европа. По внушението на своитѣ прѣдставители въ София и Цариградъ, г-да Булиниеръ и Констанъ, както и неговия замѣстникъ г-нъ Бапстъ, които сѫ имали на ржка свѣдѣнията на подвѣдомственитѣ си консулства и вице-консулства относително лошото турско управление и слѣдствията му, както и честитѣ сражения на турскитѣ войски съ възстанически дружини, правителството на Франция е влѣзло въ споразумѣние съ руския и австро-унгарския кабинети, които сѫ приели радушно поканата за съвмѣстно дѣйствие прѣдъ Високата Порта. Тогава чакъ послѣдваха ония размѣнявания на ноти между Портата и посланицитѣ на Великитѣ Сили въ Цариградъ, както и по-между имъ; тогава чакъ Турция прѣдприе своеобразнитѣ си реформирания на Европейскитѣ свои провинции, за да удовлетвори исканията на тия посланици; тогава чакъ Русия и Австро-Унгария подзеха сериозно дѣлото за освобождение на християнитѣ-роби; тогава чакъ г. Ламсдорфъ прѣдприе пѫтуването си въ Сърбия, България и Австрия, чийто рѣзултатъ тия дни се очаква. Франция е, която даде първия подтикъ къмъ всичко това. Нейната *дипломатическа* книга е отъ доста поучителенъ характеръ за правителствата на Балканскитѣ държавици и една укрѣпителна напитка за нашитѣ надѣжди. Французката „Жълта Книга“ идва тъкмо на врѣме да освѣтли общественото мнѣние на Европа и на Балканския полуостровъ, а — отъ друга страна — да окуражи насъ, македоно-одринци, и да ни затвърди въ вѣрата ни въ скорошния край! — Тази «Жълта Книга» не ни обяснява мисията на руския канцлеръ, но, ако четемъ и между редоветѣ на позволеното-казано, ще трѣбва да очакваме отъ нея благоприятни слѣдствия, защото «Франция е готова, казва се тамъ, да подкрѣпи Русия и Австро-Унгария въ тѣхнитѣ въздѣйствия въ Стамбулъ за реформи, Франция ще ги подкрѣпи и въ понататъшнитѣ имъ дѣйствия, ако въпросътъ се усложни» . . .

Освѣнъ това, и което е най-важното, французката „Жълта Книга» опровергава по дипломатически пѫть мнѣнието, което твърдѣше и твърди Турция и което се бѣше закрѣпило у мнозина политици въ Европа, че

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

размиритѣ въ Македония сѫ прѣдизвиквани не отъ мѣстни причини, а подъ външни влияния, че всичкото зло за безпокойствата на Балканския полуостровъ сѫ Мак. Одр. Комитети въ София. „Жълтата Книга“ доказва, че злото се корени въ самата Турция, а не вънъ отъ нея, че това зло е лошото турско управление. Съ редъ факти отъ произшествия и жестокости отъ страна на турскитѣ власти дохожда се до убѣждението, че тоя режимъ, който днесъ сѫществува въ Македония и Одринско, е непоносимъ и трѣбва да се замѣни, като се въведатъ прѣдвиденитѣ въ Берлинския трактатъ реформи, защото „скоро Европа ще бѫде свидѣтелка на едно голѣмо, общо възстание, което ще турне въ опасность европейския миръ“. Това възстание, слѣдователно, има основанията си въ варварското управление на страната. Изчезнатъ ли тия причини, възстанията ще се прѣкратятъ и нѣма повече да ставатъ. Противъ това несносно положение, отъ жестоката турска управа, македонския робъ е подирилъ лѣкъ, избава — въ самъ себе си, като е почналъ да се организира и въоржава, за да даде отпоръ на тиранията. Послѣдниятъ отпоръ се подготовлява отъ 6—7 години. Македонския народъ се надѣва и на помощь отъ вънъ и вѣрва, че нѣма да бѫде оставенъ самъ въ борбата си за човѣшки правдини. Тука въпросътъ се усложнява, защото голѣми сѫ и ягки сѫ връзкитѣ, които свързватъ двата еднокръвни народа отъ двѣтѣ страни на Рила, Осогово и Родопи. И, убѣдена искрено въ правата кауза на тая организирана сила, въоржжена съ отчаянието и пушката,—убѣдена въ справедливата кауза на Македонския народъ, Франция рѣшава да вземе инициятивата за туряне край на мѫкитѣ на тоя горъкъ народъ. Нейната „Жълта Книга“ е прѣдвѣстницата на мира и свободата, които ще настѫпятъ скоро въ нашето отечество. Както гълѫбътъ, пуснатъ отъ Ноевия ковчегъ въ врѣме на всемирния потопъ, за да види, да ли има вече суша, и който се връща съ маслинена клонка, сѫщо тъй и Франция е онзи благословенъ гълѫбъ, който е изпратенъ отъ провидѣнието, за да ни възвѣсти, че и за Македония, тази потопена въ сълзи и страдания страна, има по-добра участь отколкото настоящата. Този гълѫбъ, Франция, е взелъ клонката на мира отъ Македонскитѣ маслинени, кипарисови и дѫбови гори. Нека се надѣемъ, че и англійската «Синя“, както и италиянската „Зелена“ книги, които се очакватъ да бѫдатъ наскоро публикувани, ще хвърлятъ още по-голѣма свѣтлина върху положението въ Македония и Одринско, и ще улеснятъ разрѣшението на онзи великъ въпросъ, който занимава умоветѣ отъ двѣ столѣтия насамъ — Източния, както и Македонския въпросъ, който бѣ забравенъ отъ дипломацията цѣлъ четвъртъ вѣкъ, но който е прага на Източния.

Д-ръ М-евъ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Разтурването на Македоно-Одринскитѣ дружества.

Слѣдъ несполучливия опитъ за помирение на двата комитета и на двѣтѣ организации, ние прѣдвиждахме този край за Македоно-Одринскитѣ дружества. И не само го прѣдвиждахме, но и писахме, че, щомъ Комитетитѣ не се помиряватъ, правителството е длъжно да турне рѫка на тѣхъ и да ги разтури, защото „по̀ е харно безъ тѣхъ, казвахме, тъй като тѣ убиватъ скѫпото врѣме въ раздори и взаимно прѣчене". Трѣбва да изповѣдаме, обаче, че това ние го пишехме, за да се стрѣснатъ комитетствующитѣ и да прѣстанатъ вече да се ядатъ, но, съ единъ страхъ за бѫдащето на организациитѣ, ние въ сърдцето си не желаехме да стане това—по слѣднята причина. Споредъ съобщенията на Софийската преса, арестуванитѣ и интернирани членове на комитетитѣ щѣли да бѫдатъ сѫдени за прѣстѫпване законитѣ на страната, като сѫ излѣзли вънъ отъ легалностьта, на която сѫ основани Мак.-Одр дружества въ България. Въпросъ е, да ли тѣ ще бѫдатъ осѫдени наистина, и ние ще чакаме да видимъ присѫдата имъ. Но що ни бие въ очи сега, то е — крайностьта на постѫпката на българското правителство съ разтурването не само на двата комитета, но и на Мак.-Одр. дружества. Никое дружество у насъ не проявлява активна самостоятелна роля. Никое Мак.-Одр. дружество въ България не е проявило революционни тенденции. За комитетитѣ не казваме това. Тѣ подпаднаха подъ строгостьта на закона, тѣ заслужиха участьта си, тѣ не бѣха достойни за по-добра участь, и ние, макаръ и да ни боли, че такъвъ обратъ зематъ работитѣ, удобряваме постѫпката на правителството. Ако прослѣдимъ дѣятелностьта на организациитѣ и на което и да е Македоно-Одринско дружество, ще видимъ, че то, при тая силна централизация, която сѫществуваше въ Македоно-Одринската организация въ България, служеше слѣпо и покорно на този или онзи комитетъ. Значи, при това положение на организациитѣ, независимо отъ законитѣ на страната, въ която живѣемъ, въ интереса на тази държава и на каузата бѣ унищожението на двата Мак.-Одр. комитета. Да ли правителството е прѣстѫпило законитѣ, като турна край не само на дѣятелностьта на комитетитѣ, но и на макаръ пасивната роль на дружествата, ние нѣма тука да обсѫждаме — едно, защото върху това тъй много се е говорило въ Народното Събрание,—и друго, защото не желаемъ, пазимъ се и ние да влѣземъ въ партизанство, което и така разяжда младия, незаякналъ държавенъ организъмъ на България. За забѣлѣзване е само това, че постѫпката на правителството е била удобрена отъ Народното Събрание съ болшинство, като сѫ гласували *за*—освѣнъ правителственитѣ партизани, но и демократитѣ, и стамболисти-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

тѣ. Въ тия критически за България врѣмена, когато турцитѣ трупатъ корпусъ слѣдъ корпусъ край границата и дирятъ сгоденъ случай и претекстъ да налѣтятъ на нея, правителството направи добрѣ съ разтурянето на Мак. Одр. организации и то изпълни дълга си, като отне на турската и нѣмска дипломации оржжието, съ което искаха да ни биятъ.

Отъ друга страна пъкъ, правителството принесе голѣма услуга и на Освободителното дѣло, и на робската страна, като даде да се разбере по този начинъ, че ако има възстание и размирия въ Македония, то тѣ сж слѣдствие дѣятелностьта не на македонската организация въ България, а на самитѣ роби оттатъкъ Рила. Неприятелитѣ на Македонската свобода и автономия си служеха съ това обвинение до сега и хвърляха всичката отговорность върху България, която търпѣла комитетитѣ, която била гнѣздо на размирни елементи. А всички ние знаемъ, че нашитѣ приятели сж твърдѣ малко, неприятелитѣ ни—твърдѣ много. Слѣдователно, налагаше ни се да принесемъ тази жертва — разтуряниего на комитетитѣ. Послѣ, и по друга причина ние не сме противъ мѣрката на правителството. По наше мнѣние, Македонскитѣ комитети си вече изиграха ролята: освѣнъ че тѣ привършиха дѣятелностьта си въ организиране и въоржаване робитѣ, но и това—че Македонския въпросъ е вече въ ржцѣтѣ на дипломатитѣ; тия се занимаватъ съ него сериозно, което е и една отъ главнитѣ цѣли на организациитѣ тука. Ако комитетитѣ бѣха свободни да дѣйствуватъ и тия нѣколко мѣсеца до есеньта, то тази тѣхна дѣятелность, поради революционнитѣ врѣмена, които прѣживѣваме, не щѣше да е легална, а революционна, значи, и врѣдна за самото дѣло, при тия деликатни за него обстоятелства. . . . А въ сжщность, близкото минало не дава ли ни право да мислимъ, че комитетитѣ се отклониха отъ прѣдначертания пжть, че тѣ се изродиха, защото заприличаха досущъ на партизански клубове, които вербуваха само „наши“ и „не наши“? Защо да се сърдимъ на правителството, че туря край на срамнитѣ ни ежби, че спасява дѣлото отъ окончателенъ позоръ? — Правителството е българско, прѣди всичко, и нѣма никогашъ да дѣйствува противъ интереситѣ на дѣлото и на отечеството въобще. Въ това сме увѣрени. Но ние, или подобрѣ вие, водачитѣ, сте, които укаляхте това дѣло. Организациитѣ бѣха вече на упадъкъ, съ подкопани основи, и разяждаха собственитѣ си чада. Това положение бѣше нетърпимо, бѣше ужасно. Правителството идва сега на помощь на Освободителното дѣло, става неговъ хирургъ, неговъ спаситель, като отсѣче отъ него онази гангрена, която го окарикатурваше. Съ това то не унищожава революционното освободително движение, което е въ Македония, а напротивъ го усилва, защото кара го да вѣрва въ своята мощь, а не само да чака отъ вънка «пусни Боже». Съ други думи, на вжтрѣшната организация се дава широкъ просторъ за работа, но и това е, което вселява страхъ въ душата ни, за който говоримъ въ началото на тия редове.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Привърженци по принципъ на една вжтрѣшна М.-Одр. организация, но разочаровани отъ нейната досегашна дѣятелность, която е била орждие въ ржцѣтѣ на безумни хора, треперимъ ние при мисъльта, какво ще стане понататъкъ съ дѣлото, защото, освѣнъ робътъ—никой другъ не може да обуздае произволитѣ на нейнитѣ водачи, нито турското правителство, още по-малко българското. Пъкъ и робътъ е сега безсиленъ и заетъ съ поголѣмото зло, за да може и за да има врѣме да контролира тѣхната дѣятелность. Слѣдъ затварянето на комитетитѣ въ България, българското правителство трѣбва да вземе строги мѣрки и противъ безумствата на тъй наречените вжтрѣшни, които, като тайна организация, по-често могатъ да прѣскачатъ границитѣ на позволеното въ Княжеството, да прѣстжпятъ законитѣ. Прѣмахне ли се тази опасность, то дѣлото нѣма отъ що да се бои. Чисто дѣло, свѣтло дѣло, каквото е и освободителното, трѣбва да си служи то само съ чисти срѣдства. Това е, което ние сме подържали всѣкога. Всѣко едно дѣло, колкото то и да е идеално, губи отъ цѣната и обаянието си, когато е въ ржцѣ нечестиви, когато съ мръсни срѣдства и начини се стрѣматъ да го реализиратъ. Крайноститѣ се сблъскватъ, казалъ бѣ Наполеонъ. Крайността на правителството — разтурянето и на М.-Одр-тѣ легални дружества — да се не сблъска съ друга една крайность — разюзданата нелегалность на вжтрѣшнитѣ нѣколко водачи, чието сѣдалище, въ сжщность, е София. Не е тайна за българското общество, както и за правителството, че тази вжтрѣшна организация има агенти, повечето развалени елементи, пръснати изъ цѣла България, които силомъ и съ заплашване, чрѣзъ анонимни писма, сж изтръгвали грамадни суми, често пжти за лични, а не за общи цѣли. Да не говоримъ за вжтрѣ, дѣто този начинъ на дѣйствие е система.

Ако не бѣха тия трудни и критически обстоятелства, въ които се намира княжеството, както и каузата на Македоно-Одринци, ако да не сме на прага на една война, ако нашето дѣло имаше само приятели въ Европа, то ние бихме осждили правителството за дързостьта му да посѣга върху М. Одр. организации, когато можеше да постжпи както покойния Каравеловъ, който даде подъ сждъ Сарафова и другаритѣ му, но не посѣгна на организациитѣ. Сега, обаче, дързостьта на правителството е смѣлость, твърдость, достойна за похвала, ако до край то изпълни длъжностьта си по отношение и на вжтрѣшнитѣ тукъ. Никога България не е прѣживѣвала по-сериозни дни. Ние трѣбва да сме на щрекъ и на кракъ. Една малка погрѣшка или лудория ще ни завлѣче въ пропастьта, ще ни изеде главитѣ. Що значимъ ние, 50000 души членове на една организация, прѣдъ великия и святъ образъ на отечеството? — Хладнокръвие, разсжждение — прѣди да пристжпимъ къмъ най-малкото дѣйствие. Надъ това осиротѣло отечество се виятъ страшни, черни облаци, слѣдъ които бърза грозна буря. . . . Вмѣсто още да хвърляме молнии въ този наелектризиранъ политически хоризонтъ, нека се готвимъ мжжествено да

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

посрѣщнемъ бурята, която ни застрашава, или да прѣдотвратимъ циклона, който ни заплашва отъ къмъ югоизтокъ — изъ Анадолъ.

И. Д.

Вжтрѣшната организация на пролѣть.

Лелеяното желание на вжтрѣшнитѣ дѣйци — да бждатъ свободни въ дѣйствията си вжтрѣ, да нѣматъ прѣчки отъ никого въ борбата, прѣдприета отъ прѣди 10 години — се сбждна. Сега тия вжтрѣшни дѣйци не могатъ да се оплакватъ, че този или онзи имъ бъркалъ на работитѣ. Нѣщо повече: слѣдъ унищожаването на тукашната организация, което тѣ сж искали, много отъ работницитѣ на тази организация ще минатъ въ редоветѣ на вжтрѣшната и ще се прѣдадатъ на една ползотворна дѣятелность. Колкото и да говоримъ лошо за отдѣлни водачи на вжтрѣшната, не можемъ да откажемъ този фактъ, че тя е сила, че тя именно задава страхъ на дипломатитѣ, което се забѣлѣзва отъ «Жълтата Книга» на Франция. И като четемъ външната преса, сѐ повече и повече се натъкваме на мисъльта, че, наистина, вжтрѣшната организация е, отъ която Европа очаква на пролѣть велики дѣла, които изъ темелъ ще разтърсатъ този сраменъ миръ, почиващъ надъ мечове и пушки, и гнусно робство. Подиръ есенната акция, подиръ ония прѣговори на помирителната комисия за съединение на двѣтѣ организации, когато се констатира липсата отъ принципални различия между „вжтрѣшни“ и „външни“, когато се призна нуждата отъ съвмѣстно дѣйствие за напрѣдъ, питаме се ние, а, вѣрваме, и всички: какво ще прави вжтрѣшната организация прѣзъ настжпващата пролѣть; ще пасува ли, или ще схване значението на епохата, която прѣживѣваме, и ще прояви активна дѣятелность?

Вжтрѣшната организация, която остава единчка въ борбата противъ турската управа, която е сега и единчката надѣжда на роба въ тия му трудни врѣмена, ще трѣбва да се покаже на висотата на положението си. Що е организирано и въоржжено до сега, организирано и въоржжено е. Нѣма врѣме по-вече, за да се протака организационната работа. Тя трѣбва да се счита за привършена, защото, ако бждемъ недоволни отъ това, което е сторено до сега, и него ще изгубимъ—при тазъ старателность на турцитѣ да дирятъ и издирятъ орждията. За примѣръ може да ни послужи Разлога, който прѣзъ миналата есень кротува, ала най-много биде подложенъ на прѣтърсвания отъ страна на и тъй подозрителнитѣ власти. И не е да не знаемъ, че повечето отъ бѣжанцитѣ сж жертви на това именно издирване на пушки у македонското население. Като ловджийски хрътки, турскитѣ жандарми сж се пръснали по села и градища, ду-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

шатъ и — надушватъ, дѣ има оржжия. Освѣнъ това, тия обиски на турската администрация сж придружени и съ жестоки мжчения надъ беззащитното християнско население, което и безъ тѣхъ е дошло до отчаяние.

Отъ една страна администрацията, отъ друга башибозуцитѣ, които като глутница вълци се нахвърлятъ по села и паланки, за да грабятъ и убиватъ, отъ третя — турскитѣ и арнаутски разбойнически банди, люти пиявици, отъ четвърта турскитѣ низами — ето четвероострата кама, която се забива въ снагата на роба, която го мори. Цѣла Македония и Одринско сж наводнени отъ турски батальони, които лежатъ на гърба на жителитѣ имъ. Всѣки може да си прѣдстави, какво е положението на отвъдрилцитѣ. При изтезанията и мжкитѣ, които търпи християнинътъ отъ жандармерия и башибозукъ, при разбойничествата и убийствата отъ харамийскитѣ арнаутски чети се прибавя сега и страхътъ отъ натрупването на толкова войски, които не падатъ по-долу отъ първитѣ три злини. На тия бѣдствия е подложенъ днесъ и отъ прѣди пет-шесть мѣсеца македонския и одрински робъ. А тия непоносими бѣди ще накаратъ селянитѣ, които най-много чувствуватъ тежината на положението, и противъ волята на водителитѣ си, да грабнатъ оржжие и да обявятъ възстанието. Срѣдногорското възстание прѣтърпя тоя страшенъ разгромъ, чиито сетнини бѣха грозни, вслѣдствие на по-ранното му избухване отъ опрѣдѣлената дата. Ако вжтрѣшнитѣ водачи сж рѣшени да продължатъ още срока, то ще дочакатъ печаленъ край на своето дѣло, за което толкозъ жертви сж дадени. А сега не е, както е било прѣди 26 години. Сега и турци и християни взеха урокъ отъ миналото: турцитѣ станаха по-бдителни, а християнитѣ по-внимателни. Да, внимание и прѣдвидливость, далновидность се налагатъ на всички ни сега по-вече отъ всѣки другъ пжть.

Ето защо, за да се прѣдизбѣгне злото, за което споменахме по-горѣ, и за да се разчита на благополученъ край, вжтрѣшнитѣ трѣбва да прѣдприематъ въ ранна пролѣть акцията, за която сж се готвили отъ едно десетилѣтие насамъ. Разбира се, че тѣ трѣбва до тогава да увѣдомятъ населението за уречената дата. Нека бждатъ увѣрени, че борци ще полетятъ отъ всички крайща на Европа и ще имъ дойдатъ на помощь. Но нека се турне край вече и на злото, което разяждаше организацията; то е своеволието и глупавия сепаратизъмъ. Прѣдъ святостьта на момента, въ който се намираме, да турнемъ край на дребнавоститѣ и да се възвисимъ отъ идеята, на която служимъ, да се въздигнемъ въ собственитѣ си очи. Зеръ, ние бѣхме — ние сме паднали много, та трѣбва подвизи да ни възвисятъ. Ала само смъртьта е, която ще ни въздигне. Слѣдъ ония безумства и глупави авантюри, чиито автори бѣхме ние (да, всички сме малко или много виновни!), само смъртьта е, която ще ни прочисти и спаси. И тъй, само славната и юнашка смъртъ за отечество и право е, която единъ Борисъ Сарафовъ, единъ Цончевъ, единъ Дѣлчевъ и всички ние трѣбва да желаемъ. Само тя ще изкупи грѣховетѣ ни! — Но... само да

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

умрѣшъ е лесно. Мжчно е достойно да умрѣшъ. Да диришъ и желаешъ смъртьта, защото си прѣстжпникъ и ти е дотегналъ живота, и да я найдешъ дори на бойното поле, такава смърть е пакъ самоубийство. Но да умрѣшъ съ полза, като извършишъ добро дѣло — ето великия смисълъ и на живота, и на смъртьта. Значи, трѣбва полза да принесемъ на този нещастенъ народъ, а не врѣда—и съ нашта смърть. Затова, необходимо нужно е да се внимава — на пролѣть! . . .

На пролѣть всички, всички трѣбва да изпълнимъ дълга си.

В. Стоймиръ.

Рѣчъ.

[Произнесена прѣдъ многолюдно събрание на 1711 т. г., по случай 25-годишнината отъ освобождението на градъ Кюстендилъ.*)

Госпожи, Господа!

I.

Подобно на всѣка държава, на всѣкой народъ, на всѣкоя раса или племе, и всѣкой единъ градъ си има история, традиции, минало — славно или позорно, споредъ дѣлата на жителитѣ, които населяватъ този градъ. Защото не самия градъ или самата държава, като понятия отвлѣчени, сж които правятъ историята, а — хората, които ги обитаватъ. Историята е хранилище на всички *човѣшки* и народни проявления. — А и нашия градъ има своя история, свое минало. Ще видимъ, дали ние имаме право да се гордѣемъ съ туй минало или пъкъ да се червимъ. Вие знаете, съграждани, че нашия градъ е единъ отъ древнитѣ Балкански градове. Прѣзъ продължителностьта на вѣковетѣ, той е сжществувалъ подъ разни имена, споредъ туй — подъ чие владичество се е намиралъ, и сега още ние виждаме останки отъ древни паметници, отъ най-древна архитектура. Нашия роденъ градъ е билъ владѣнъ ту отъ старитѣ македонци на Александра Великий, ту отъ римляне, ту отъ византийци, и най-сетнѣ—отъ турци. Заедно съ освободената ни сега родина, България, и нашия роденъ край е мъкналъ безропотно игото петвѣковно. Нашия градъ, Кюстендилъ, като часть отъ страната, която населяватъ българи, е страдалъ ведно съ тая страна. А кое, повече отъ всичко, свързва тъй добрѣ, ако не еднаквото страдание, което изпитватъ двама? Даже два разнородни елемента, двѣ несродни души понѣкога се едно къмъ други привързватъ, когато сж подложени на едни изпитни и терзания, на едни страдания. А Кюстендилъ, при това, е градъ, населенъ съ граждани единородни, еднокръвни съ българския народъ. И тъй, когато България бѣше щастлива да дочака своята зора — слѣдъ една мрачна, робска петвѣковна нощь, и Кюстендилъ осъмна единъ день

*) Поради общитѣ мисли, които тази рѣчь съдържа, редакцията й дава мѣсто въ списанието.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

срѣдъ свобода, озаренъ отъ едно слънце, невиждано одавна-одавна отъ насъ, та като че бѣхме отвикнали отъ свѣтлината му. Това слънце се казва слънце на свободата, граждане, и то изгрѣ—слѣдъ петь-вѣка—при гърма на пушки и топове, при звъна на камбани, при дружното урра на руси и на шепа българи. Тоя день на щастие, на велика, неизпитвана до тогава радость, на възторгъ и обаяние отъ лучезарната свобода бѣше 17 януарий, 1878 г., деньтъ, когото ние днесъ и всѣка година чествуваме като день на нашето освобождение. Такъвъ день не всѣкой градъ празднува. Ахъ, има градове, които никога не сж бивали подъ яремъ. Нашия градъ, отъ врѣме на врѣме, обаче, е билъ подлаганъ ту на едно, ту на друго робство. Рѣдка е такава жалка участь! . . . Но, затова пъкъ, толкозъ по-мила, по-ненаситно-сладка, по-високоцѣнна е свободата — слѣдъ едно трикратно робство! Спомнѣте си, граждане, сълзитѣ на радость, които сте тогава пролѣли, като сте се видѣли свободни отъ турчина-читакъ. . . Защо вие плачехте тогава? Дърлѣхте ли се или отъ сърдце сълзи ронехте?

Да, отъ сърдце. . . . че — свободата проблѣсна за васъ и вие прогледнахте, до тогава слѣпи и жалки сжщества! Да, отъ сърдце! . . . защото съ васъ нѣщо необикновенно ставаше и неизпитвано чувство ви обземаше. Нещастни и постоянно замислени до тогазъ за своитѣ чада, родители ридаеха отъ щастие. Зеръ, до тогава братътъ бѣше несигуренъ за своята сестра, сестрата за своя братъ, майката за свойта щерка или синъ, та — много отъ тия прокудени чада на народа забѣгваха по горитѣ да отмъщаватъ и — да убиватъ. До-колко е било лошо положението въ това врѣме, показва този фактъ, какво дори и жени сж напускали домъ и бащино огнище, ставали сж войводки на хайдушки чети, за да мъстятъ за зачернена и поругана сѣмейна честь. Вие, граждане, съврѣменници на тая епоха, всичко туй знаете и по-харно отъ мене, по-харно отъ насъ, младото поколение, защото вие сте всичко това прѣживѣли, прѣпатили, прѣтеглили, а ние го научваме или отъ книги, или отъ вашитѣ разкази въ дълги зимни нощи, кога, прѣзъ сълзи, ни описвате халоветѣ си, а покрай туй хала и на цѣлъ поробенъ народъ. И не за васъ е моята рѣчь, а — за ония, които идватъ слѣдъ насъ, за това поколение, което не виждало робство, а родено срѣдъ свободния животъ, не трѣбва да забравя, че е поколение на единъ народъ, който е робувалъ петь-стотинъ години, и че всѣкога трѣбва да има туй прѣдъ видъ, когато ще направлява своята бждаща дѣятелность за въ полза на рода си и — на себе си! Защото: щастливъ ли е, свободенъ ли е родътъ му, и той ще се чувствува свободенъ и честитъ. . . . Така редъ поколения, млади и стари, прѣзъ врѣмето на робството ни, сж били нещастни, защото и цѣлия народъ е билъ злощастенъ. . . Нѣма доброчестина, прочее, вънъ отъ народната доброчестина! Рѣдки сж ония окаяници, които не милѣятъ за домъ и отечество; тѣхъ наричатъ съ едно общо, международно име — „вагабонти“! Ахъ, ако бѣше щастливъ нашия народъ и никога да не видѣше робия; свободно и непрѣкъснато да се развиваше по своя пжть; ако нашата история не е на прѣрипушки: отъ свобода въ робство, отъ робство свобода! . . . Уви! Само миналото на града ни е достатъчно, за да се хванешъ за коситѣ, младий слушателю мой, и да се ужасишъ . . . Човѣшко до-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

стойнство, свобода на печата, на съвѣстьта, на религията, на събранията — тия блага, отъ които се ползуваме днесъ, всички тия нѣща не сж сжществували даже на книга, даже въ рѣчника на българина, камо ли въ дѣйствителность. Да убиешъ българинъ туй значело да си убилъ куче! Но тоя кучешки животъ е билъ нетърпимъ, и ето какъ се породи борбата противъ тиранията, която ни е подтискала и душила. . . Погледнете тоя Божи храмъ, наполовина потъналъ въ земята. Тия кубета не е имало, тая камбанария не е сжществувала. Камбаната, тая емблема на революцията, е била запрѣтена за християнина. Едно дървено клѣпало е замѣствало сладкия, тържественъ и далеко-разнасящъ се звукъ на камбанага. И днесъ дори този звукъ не се чува по хубавитѣ долини на злощастната отвъдъ Осогово страна; и днесъ още има черкви не само безъ камбани, но и безъ клепала, но и безъ свѣщеници, защото свѣщеницитѣ сж на заточение; и днесъ още има школи, запустѣли, безъ учители, защото учителитѣ сж въ тъмници, и безъ дѣца, въ които училища гарги грачатъ и бухали бухатъ!. . . И днесъ има кжщи изгорѣли, а други още горятъ, и димътъ отъ тѣхъ и писъка на обитателитѣ имъ дори до насъ долитатъ, за да ни спомнятъ ония теглила, които тѣ днесъ теглятъ и които ние сме прѣтеглили. . .

II.

Четвъртъ вѣкъ се измина отъ тогава и ние празднуваме днесъ — 17 януарий, 1903 год.—25-годишнината на нашето освобождение. 25 години на тихъ и благороденъ трудъ, на ползотворна дѣятелность! Градътъ измѣни своя видъ. Пжтникъ, който нѣкога, въ турско врѣме, е минавалъ прѣзъ Кюстендилъ, а мине и сега, съ зачудване се пита: туй ли е Баня, туй ли е Кюстендилъ, онзи старъ турски градъ, съ кривитѣ и мръсни улици, съ низкитѣ здания? — Такова голѣмо измѣнение той забѣлѣзва при повторното си идване въ града ни. Макаръ ние още нищо да не сме сторили прѣдъ онова, което ни прѣдстои; макаръ ние и да не сме тъй доволни отъ това, което сами ние сме направили, защото искаме още много нѣща да направимъ; но чужденецътъ-пжтникъ се смайва: тая нова и грамадна училищна зграда, до нея друга, до нея третя, четвърта; тая нова чаршия и тия изникнали като изъ земя бѣли и хубави високи кжщи — всичко туй го очудва и му прави впечатление. Насъ, обаче, занимаватъ планове за урегулиране на улици, за водопроводи, за бани, за нови школи, театри и други обществени здания. Да, такива сж, съграждани, благата ни отъ свободата. Прѣди 25 год. 200—300 ученика сж били набъхтани въ онуй здание училищно, което се намира въ черковния дворъ и което повече прилича на яхъръ или курникъ, отколкото на школа, дѣто просвѣта ще се дава, дѣто сѣмена на истина и правда, на знания се сѣятъ . . . Днесъ ние имаме нѣколко каменни хигиенични училища, въ които се учатъ около 2000 ученици и ученички.

Питамъ се, обаче: нужно ли е да правя паралелъ на миналото съ настоящето? Та туй е безумие! Достатъчно е да ви обърна взора къмъ югъ, да си прѣдставите, какво става тамъ сега и какво става тукъ по-настоящемъ. . . На едно разстояние отъ 5-6 ч., когато ние тържествуваме избавата си отъ турчина, сжщия този варваринъ безчести родни пепелища, поругава майки и сестри, пали, бие, бѣси, трови, мжчи и изтезава наши едноплеменни и едновѣрни братя . . . Защото, кюстендилци, хубаво да знаемъ: К-лъ е признатъ и отъ етнографи, и отъ историци,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски", Скопје

и отъ географи за македонски градъ. И ако днесъ ние не дѣлимъ участьта на отвъдъ-осоговци, то е, че — руски кракъ бѣше стжпилъ въ нашия край. Ако ли сждбата бѣше тъй жестока, че лишеше града ни отъ идването на руския казакъ прѣзъ врѣме на освободителната война, то той, Кюстендилъ, щѣше да пъшка и днесъ подъ турския хомотъ, а можеше да стане и сръбски градъ, което е сѣ замѣняване на едно робство съ друго. Въ първия случай, Кюстендилъ, подобно на пограничнитѣ мѣста край Осогово и Рила, които сж днесъ театра на повечето възстания отвъдѣ, щѣше да играе сжщата роль и щѣше да изпита всичкитѣ ужаси на турската разюзданость, ожесточеность и свирѣпость. Да, по една случайность ние сме щастливи днесъ да празднуваме двадесеть и петь годишнината на освобождението ни. Но всѣкога, когато чуя укоръ по адресъ на отвъдненци, мене ме обзема скърбь, тжга и ядъ и идва ми да сграбча за яката онзи дърдорко, който въ безумието си богохулствува, да го сдрусамъ съ двѣтѣ си ржцѣ, ако ще да бжде и моя собственъ братъ и моя собственъ баща, па да му кажа: Безумне! кого хулишъ ти, съ кого се подигравашъ, кому фърляшъ камъни? — но знаешъ ли, че дори и за тази свобода, чиито плодове ти вкусвашъ, пакъ македонецъ, да, Илю воевода, се е борилъ; но знаешъ ли, че ти тази свобода я имашъ на готово; и знаешъ ли, че оногозъ, когото сквернословишъ е кръвь отъ кръвьта ти и плътъ отъ плътьта ти: кому удряшъ, прочее, плѣсница отъ засада? . . . Да, гнѣвъ трѣбва да обхваща душата ви, граждани, когато чуете, нѣкой нашъ съгражданинъ да хвърля своитѣ криви дърва върху и тъй беззащитния, че . . . нека си го кажемъ: срамъ стои по челата ни за туй, че никаква помощь, никаква жертва, нищо не сме дали за тази свобода, която ни дойде отъ невидѣно и за която трѣбваше да се боримъ, за да я заслужимъ! . . .

Но нека не убиваме тържественото си душевно настроение сега, нека още повече възвисимъ духа си, нека поне тихата и скромна дѣятелность отъ 25 г. насамъ, като свободни граждани на свободна страна, ни утѣши и окуражи по пжтя на напрѣдъка. Миналото ни, обаче, не е, за да се гордѣемъ; настоящето, както казахъ, скромно; бждащето неизвѣстно. . . Но, смѣя да кажа, че, подъ щита на свободата, Кюстендилъ тепърва ще даде доказателства за това, и по отношение на Македонския въпросъ, и по отношение на България. При развитието на бждащитѣ събития, на Кюстендилъ прѣдстои велика роля: като пограниченъ градъ, населенъ $^3/_4$ съ македонци, той има думата въ скорошно бждаще. . . . А пъкъ робското и черно минало е несравнимо съсъ свѣтлото настояще. Една бездна е прѣдѣла на тия двѣ епохи и — една кръстоносна, свещена война, прѣдприета не за да се подновяватъ узи, а да се трошатъ, прѣдприета въ името на христовата вѣра, въ името на свободата и славянското братство, въ името на доброчестината, въ чието име и днесъ се борятъ отвъдѣ срѣщу азиятеца поробени християни.

Съчувствие сърдечно и поздравъ на ония, които страдатъ; хвала и привѣтъ на ония, които се борятъ; слава и вѣченъ поменъ за ония, които гинатъ! . . . — Граждани, да се поклонимъ благоговѣйно прѣдъ памѣтьта на тия херои, които измрѣха отъ вражески мечъ и куршумъ за свободата ни, и да почерпимъ примѣръ за въ бждаще отъ тѣхната юнашка смърть, за да станемъ достойни за свободата си! —

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

III.

Станѣте вие, сѣнки на погинали борци, станѣте и ни ободрѣте! Градътъ ни, отечеството ни, народътъ ни сж отново въ опасность. Вижте, намъ се зжбятъ враговетѣ ни; тѣ се готвятъ за нова сѣчь, нови кланета, ново опустошение на родния ни край. Часть отъ рода ни е още неосвободена и нея вѣковния угнетитель сé така измжчва и тъпче. Окуражете ни, погинали за свобода херои!

И ето, съграждани, като че ли чувамъ гласъ да ни говори: дерзайте! Дерзайте, братя — великия часъ приближава, когато правдата съ лъжата ще се сграбчатъ и това ще бжде послѣднята борба, борба за разплата на петь-вѣковенъ срамъ и унижения: дерзайте! Срамъ се само тъй омива, унижение се само тъй отвръща: съ мѣра за мѣра! Въ политиката нѣма милость, нѣма милость и въ враждата. . . .

Какъ?—Кръвьта ни, сока на нервитѣ ни сж напити съ злъчна отрова отъ ония, които душиха и душатъ още многострадния ни родъ... Какъ? Възможна ли е милость, кротость, благость, на която ни днесъ съвѣтватъ въ тия дни на терзания народни — отъ единъ и сжщъ вѣковенъ неприятель? Свята истина сж ни завѣщали загиналитѣ мжченици по Тракийска равнина, по Мизийски степи, по Софийско и Кюстендилско полета, по Македонски красни долини. . . Този завѣтъ ние свято трѣбва да го съхраняваме и — слѣдваме, додѣто врагъ изъ земята си окончателно не изгонимъ, додѣто врагъ съ сжщата мѣрка ни мѣри! Нѣма напрѣдъкъ и благосъстояние тамъ, кждѣто има постоянни безпокойства и размирици. Слѣдователно, смутителтъ на нашия напрѣдъкъ, нашия врагъ, който е врагъ и на всѣко човѣшко благо, е онзи червей, който разяжда нашия организъмъ, който ни отравя, и отъ който ние трѣбва да се изцѣримъ. Какво би било, граждани, ако отвъдъ Осогово страната бѣше свободна и мирна, ако нѣмаше тази турска граница (забѣлѣжете *турска*, казвамъ), която, като една китайска стена, дѣли насъ отъ македонци?—Не щѣше ли да е и намъ добрѣ? Не щѣхме ли да сме и ние мирни? Да не говоримъ за съединение на Македония съ България. Не! Азъ казвамъ: отдѣлна и самостойна да си бжде тазъ страна, какви облагц ние бихме имали тогава въ всѣко отношение: търговско, економическо, просвѣтително и пр.? Ако сега, по цѣлата ивица — българо-турската граница — владѣе мрътвина, тогава ще заблика животъ изъ всѣка долчинка, изъ всѣка колиба, отъ всѣки баиръ. . . Ето защо, нека ви кажа, като сте се събрали сега по случай 25-год. на освобождението ви (Кога другъ пжть ще ви го кажа?): — Македонскиятъ въпросъ е за васъ единъ отъ най-жизненитѣ въпроси — по економич. причини — и за това вие сте длъжни повече отъ всички други да се заинтересувате най-живо въ неговото разрѣшение.

Македонскиятъ въпросъ, Освобод. движение, независимо отъ националнитѣ ни идеяли, по силата на економическитѣ ни нужди и политическитѣ обстоятелства, трѣбва да бжде алфата и омегата на всичкитѣ ни начинания днесъ. И ако ние не сме разбрали това и нехаемъ, толкозъ по-злѣ за насъ.

Ала—да оставимъ този въпросъ сега, защото той самъ много по-хубаво и по-краснорѣчиво ще ни заговори скоро. Да видимъ, самъ по себе си, какво значение има днешния день. Азъ виждамъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

прѣмѣнени хора: граждани, учители, офицери, ученици; азъ виждамъ мили и засмѣни лица; азъ виждамъ ликующи погледи, черковни хоругви, дружествени знамена. . . Ей, Господи! Та туй е тъй привлѣкателна гледка, тъй хубава картина. . . Здравѣйте, братя мои, здравѣйте, юнаци, здравѣйте, дѣчица мили, здравѣйте, граждани, учители и войници,—здравѣйте съ днешния праздникъ!!—При тази веселость на образа ви, при тазъ усмивка на устнитѣ ви, при тия ваши отъ възторжени чувства туптящи сърдца, необходимо ли е още да ви говоря за важностьта на 17 Януарий? Е добрѣ! Ако е нужно, азъ ще го кажа съ двѣ-три думи: — питайте сърдцата си! Що ви говорятъ тѣ? Не благодарность ли къмъ провидѣнието, че ви ниспосла спасение?—Великъ, знаменателенъ е днешния день, единъкъ въ историята на Кюстендилъ, съ който день другъ день не може да се сравни ни по свѣтлина, ни по блѣсъкъ. Ако и зима, за насъ пролѣтьта по-рано дохожда, за насъ тя започва отъ днешния день, — като ни подмладява и освѣжава съ нови надѣжди и сили.

Единъ свободенъ периодъ отъ четвъртина вѣкъ стои прѣдъ нашитѣ очи и ние го прѣлистваме, и диримъ нѣщо. — Що диримъ, прочее? — Ние диримъ и прѣлистѣаме страницитѣ му, за да разлѫчимъ доброто отъ лошото, за да продължимъ доброто, а да отбѣгнемъ злото, ние диримъ поука въ собственото си минало. Сравнѣте сами, граждани, тоя 25-год. периодъ на свобода и благополучие съ пет-вѣковния робски периодъ. — Не ви ли побиватъ тръпки, като отъ студенъ душъ; не ви ли ужасява мисъльта само?—Цѣнѣте свободата тогава и мислѣте, и сѫдѣте—щото ви е добрѣ за бѫдащето.

Радой Петканинъ пѫтува. Той се спира тукъ-тамъ да си поотдъхне и поотпочине: зеръ, пѫть дълъгъ!—Всѣкой народъ, всѣкой градъ въ своя ходъ къмъ прогресъ е като този пѫтникъ; тѣ иматъ дни, въ които си отпочиватъ и въ които се ориентйратъ въ по-нататъшна борба и трудъ. И Кюстендилъ има своя такъвъ день — той е днешния. Миналото е знайно, граждани, но бѫдащето не съвсѣмъ ясно: помислѣте си, прочее, днесъ, какво ви прѣдстои за въ бѫдаще.

IV.

Който слѣди добрѣ хроникитѣ на нашата преса и изобщо нашия политически печатъ, ще забѣлѣжи, че единъ страшенъ порокъ се развива постоянно сѐ по-вече и по-вече въ нашия общественъ животъ; то е партизанството, което е подѣлило единъ и сѫщъ народъ на нѣколко враждебни лагери. И този порокъ е проникналъ въ всѣкой градъ и въ всѣко село на свободната ни татковина. Отъ една страна дивото партизанство, основано не на нѣкои добри принципи,— отъ друга разни утопически идеи — ето чукътъ и наковалнята, между които е поставенъ българския народъ. А това се срѣща и въ нашия градъ и то повече отъ колко нѣкждѣ другадѣ. Безъ да бѫде столиченъ градъ, Кюстендилъ, като е пограниченъ и на пѫтя за Македония, станалъ е свърталище на много и разнообразни елементи, отъ чието сблъскване на идеи би трѣбвало града ни да е отишелъ твърдѣ напрѣдъ. И той е напрѣдналъ, но—въ ежбитѣ, въ неслогата и раздора, които сѫ врагъ на всѣки напрѣдъкъ. . . Има хора между насъ, които поставятъ принципа по-горѣ и независимо отъ личностьта и отечеството! Ала тѣзи принципи важятъ и зависятъ отъ личностьта, която ги изповѣдва. У насъ, най-долнитѣ хора се кичатъ съ най-хубавитѣ прин-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ципи; тѣ мислятъ съ принципи да замазватъ очи. И, слѣдъ единъ периодъ отъ 25 год. политически животъ, България трѣбваше да дойде до истината, че има липса отъ хора за въ работа, а не партизани на сами себе си или на утопически идеи; България дойде до убѣждението, че тя се нуждае отъ *хора*, а не отъ въжеиграчи на перото и на словото. Тази истина е нужна и за насъ и, като е така, всичкото възпитание на младежьта трѣбва да се сведе въ това, какъ да се създадатъ *хора* полезни на отечеството, въобще, и на родния ни градъ, въ частность.

Вие, изпитани почтени старци, които стоите съ единъ кракъ въ гроба, прѣди да си отидете, упжтвайте тия, що оставатъ подирѣ ви, въ пжтя на доброто за спасението на родината; Вие, възрастни граждани и гражданки, учете невръстнитѣ и незнающи робство, че свободата е скжпа и че трѣбва високо да се цѣни; Вие, офицери и учители, давайте примѣръ на вѣрно служене на рода ни, защото тия, които съ зяпнали уста ви слушатъ въ училището и казармата, очакватъ това отъ васъ, за да ви подражаятъ; вие, власти— показвайте, какъ трѣбва да се зачитатъ законитѣ, които народътъ създава и комуто вие сте служители, защото въ страна, дѣто произволитѣ царуватъ, избухватъ размирици, които всѣкой народъ водятъ къмъ погибель! Млада държава, ние се нуждаемъ отъ миръ вънъ и вжтрѣ, отъ братска любовь и зачитане единъ въ другиго човѣка-гражданинъ. Дѣ по-хубаво е отъ България, родната ни страна, кждѣто за всѣкиго има пространно поле за дѣятелность? . . . Работѣте всички вие, току-що встжпвате въ живота. Работѣте—въ ваша полза и за полза на отечеството! Защото, частното благо се гради само надъ народното благоденствие. Работѣте! . . . Този животъ, който стои прѣдъ васъ отворенъ и необятенъ, не е страшенъ, повѣрвайте ми. Само малодушния се бои отъ него. Не виждате ли — този животъ ни зове? Наистина, той има много горчевини, ала има и сладости... Ехъ, колко е хубаво да се живѣе и работи въ любовь съ ближнитѣ си, съ съгражданитѣ си, съ съотечественицитѣ, па и съ чужденцитѣ, ако тѣ ни не прѣчатъ въ пжтя? . . . Всички ние трѣбва да почерпимъ урокъ за въ живота, това наистина бурно море, отъ нашия собственъ народъ. А той може да послужи за примѣръ и на другитѣ народи: — при всичкитѣ изпитания, той не се отчая и най-сетнѣ дочака възделението си, — избава. Нашия градъ нѣма още писана история, а тя е нужна за поколенията, и онзи бждащъ нашъ съгражданинъ, който направи това, ще принесе голѣма услуга на родния си градъ. Отъ нея младежътъ ще черпи назидание и куражъ, за да продължи борбата си за сжществувание. Уви, ние нѣмаме история обща за българския народъ, та ще искаме за отдѣлни тия или онния градища, каквато има почти всѣкой градъ на западъ! И повечето отъ насъ знаятъ по-добрѣ Всеоб. история, отколкото отечествената. Тъй много се е отишло у насъ съ апатията къмъ нашето, къмъ своето.

Дано дни, като днешния ни окуражаватъ да вѣрваме въ своя народъ, да не губимъ вѣра въ него, чиито чада сме ние; дано въ любовь и въ дружна работа да дочакаме и петь-десеть год. на Кюстендилското и българското освобождение; дано никога вече родния ни градъ и България не видятъ робство; дано и оназъ страна, която прѣзъ вѣковетѣ е дѣлила съ насъ коравъ залъкъ, натопенъ съ сълзи, бжде

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

честита да дочака скоро своето освобождение и дано миръ зацарува по цѣла България и въ Македония, по цѣлъ Балкански полуостровъ!

Ив. Димитровъ.

Македония и идеята за Балканска федерация.

(Студия).

IV.

Въ книгата на сръбския публицистъ, В. Каричъ, „Србіја и Балкански савез," която е излѣзла отъ печатъ прѣди 10 години, се прокарва мисъльта, че въ проектирания Балкански съюзъ можала да влѣзе и Турция. Сръбския авторъ, види се, е живѣлъ въ Турция и, като очевидецъ, ни разказва за турската „толерантность", за турското „търпѣние" съ такава симпатия, съ каквато ни говорятъ за Турция всички продажни журналисти на западъ. Когато говоримъ за Балкански съюзъ между държавитѣ на Балканскитѣ народи, ние не взимаме подъ внимание Османската държава, ние я изключваме отъ съюза. За насъ Турция е сѫщо тъй врагъ, както Австрия и Русия, даже много по-голѣмъ, отколко тия послѣднитѣ. Нека видимъ по-рано, какви сѫ мотивитѣ на Карича да иска съюзъ съ Турция, а послѣ ще кажемъ и ние нашитѣ съображения, по които сме противни на такъвъ съюзъ.

Макаръ и да е прѣкаралъ дълго врѣме въ Турция, В. Каричъ е билъ повърхностенъ наблюдатель на живота тамъ, на отношенията между християни и турци и, по въпроса за народноститѣ, Каричъ казва, че въ Македония имало чакъ до Солунъ сърби, като се основава на показанията на двама чужди етнографи. Нѣма нужда да оспорваме това твърдѣние, защото този нѣмецъ и този френецъ, чиито писания сѫ послужили на Карича, не сѫ били добри познавачи на славянскитѣ нарѣчия. Прѣди 50 г., когато тѣ сѫ публикували своитѣ етнографски бѣлѣжки, Сърбия е сѫществувала като отдѣлна самостоятелна държава, а за България не е имало и поменъ. Тогава току-що започваше Черковния български въпросъ, който възроди българщината, която се призна като отдѣлна отъ гръцкия народъ съ учреждаването на самостоятелна българска църква, на българската Екзархия въ Цариградъ. Естествено е, че, въ тия тъмни врѣмена за българския народъ, който е билъ полумъртавъ, чужденецътъ-неславянинъ не е могълъ да схване тънката разлика между сърбския и български говоръ. Славяни, обаче, като руси, чехи и дори сърби, по-послѣ, когато българския народъ си извоюва право на сѫществуване, бѣха, които признаха, че въ южнитѣ славяни има два рѣзко-различающи се диалекта, източенъ и западенъ, като точно разграничиха даже, докждѣ се простира

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

сърбския и до кждѣ българския елементъ. Македония, споредъ твърдѣнието и вѣрнитѣ изслѣдвания на тия учени слависти, е населена въ голѣмото си болшинство съ българи. Напраздно В. Каричъ се сили да обори славянскитѣ, провѣрени не веднажъ, учени издирвания — и то съ помощьта на западни учени, неславяни и не добрѣ посвѣтени въ славянската филология. Коя е цѣлта, обаче, на сръбския публицистъ съ желанието му да прави съюзъ съ Турция, защото тука нашето намѣрение не е да оборваме възгледитѣ му за националноститѣ въ Македония, а — мнѣнието му, че билъ възможенъ съюзъ съ Турция? В. Карича боли факта, че българитѣ иматъ независима черква, иматъ отдѣленъ черковенъ глава и нѣколко владици въ Македония. Защо и сърбитѣ да не пожелаятъ сжщото, когато българитѣ сж се съ това удостоили?

Ето тайната пружина на мислитѣ на сърбина-авторъ. Защо да не възобновятъ тѣ, сърбитѣ, Ипекската патриаршия, подъ чиято духовна власть да бжде и Македония, най-малко западната ѝ часть? А тъй като сърбския елементъ въ Македония е още твърдѣ малоброенъ, то нека Турция да сжществува въ Европа, и не само да сжществува, но и да процъвтява. Както виждате, загрижилъ се е Каричъ за бждащето и на Османското Царство и вѣрва въ неговото реформиране; загрижилъ се е той и за „ослобожденье турског од ярма Европског“. Ние пъкъ не вѣрваме никакъ въ възможностьта Турция да се реформира, защото историята на турската Империя отъ два вѣка насамъ ни учи така, и затова Турция е оная гангрена на Балканския полуостровъ, която трѣбва да се отрѣже, за да мирясатъ и българи, и сърби, и всички Балкански народи. Колкото за турската толерантность нѣма що да се каже. Каричъ гледалъ въ Скопие да минаватъ религиозни християнски процесии изъ улицитѣ, а турцатѣ стоели спокойни или же съ видимо мюсюлманско прѣзрѣние къмъ раята; но нито камъкъ билъ хвърленъ, но нито нѣкоя хула той чулъ, когато дору въ Сенъ-Галенъ (Швейцария) е виждалъ проявления на жестока невѣротърпимость. Каричъ почива въ гробъ. . . Миръ на праха му! — Но ако би билъ живъ и видѣше, що става сега отвъдъ и отъ самъ Шаръ съ сръбскитѣ и български монастири, съ сръбскитѣ и български черкви, то той щѣше да се откаже отъ твърдѣнията си за турската „вѣротърпимость“. Обсадата на Дечанския монастиръ и отпуснатитѣ 10000 рубли отъ руския царь за срутенитѣ сърбски храмове въ Стара Сърбия, както и осквернените и изгорѣни черкви слѣдъ есенното възстание мин. год., сж най-прѣснитѣ примѣри отъ турска «толерантность».

Ние намираме, че пристжпътъ къмъ реализиране идеяла ни, Балканска федерация, е освобождението на Македония отъ турското иго, заради което освобождение е нуженъ, прѣди всичко, Балканския съюзъ — въ името на автономната Македония. В. Каричъ намира, че пристжпътъ къмъ реализиране избавата ни отъ руско-австрийска опека, отъ европейската опека, е реформирането на Турция, която страдала отъ грѣшкитѣ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

и разюзданостьта на арнаути и кюрди, или, по-нататъкъ казано, той го намира, въ „избавата на Турция отъ европейския яремъ“. . . Но-голѣмо заблуждение едва-ли нѣкога е сѫществувало!

Всичката вина за неистовствата въ Турция Каричъ отдава на албанцитѣ и кюрдитѣ, които нарича двѣтѣ рани на Турската империя.

Погрѣшна мисъль!

Защото, прѣди 26 год., по врѣме на Априлското възстание, турския башибозукъ бѣше, който разплака и дѣте въ майчина утроба, турци бѣха, които гориха черкви, села и градища, натъкваха човѣшки сѫщества на колове и извършиха редъ други звѣрства — по заповѣдь на султана, и то тъкмо тогава, когато Мидхадъ-паша въвеждаше конституция въ Турция и признаваше равноправностьта на всички турски поданици: християни, турци и евреи. А въ 1895-96 г., пакъ по заповѣдь на султана, бидоха изклани 300000 арменци въ Азия и дори въ Цариградъ, прѣдъ очитѣ на всички европейски посланици, подъ носа на Абдулъ Хамида — Но да приемемъ, че всички тия клания сѫ станали не по волята и желанието на султана, а отъ фанатизма на кюрди, турци и арнаути. Защо тогава султанътъ не ги обуздае? — Не може ли или не иска? — И първото и второто е вѣрно, а повече второто, защото тѣ му трѣбватъ, той си служи съ тѣхъ и ще си служи винаги за изтрѣблението на противнитѣ му християни: сърби, българи, гърци или арменци. Фанатизмътъ — ето неизцѣримата язва на Османското царство. Тази язва е обща за всички турци: отъ падишаха до послѣдния хамалинъ! При този турски фанатизъмъ, отъ който дори и младотурцитѣ сѫ заразени, не е мисямо реформирането на Турция, а още по-малко е мислимъ съюзъ съ нея.

Мисъльта на Карича не е нова. Покойния Стамболовъ прѣслѣдваше именно тази политика на съюзъ съ Турция. Даже и писачътъ на настоящата студия е билъ наклоненъ да се съгласи, че е възможенъ българо-турски дуализъмъ. Ала врѣмето, тоя цѣритель на много народни болки, изцѣри и него отъ тая лъжлива идея. Ако Стамболовъ дирѣше приятелството на тройния съюзъ и на Турция за подкрѣпа на смъртната си вражда противъ Русия, то и Каричъ не безъ лични или национални побуждения иска реформирането и укрѣпването на Турция; той е вѣрвалъ, че рѣшението на въпроса за националноститѣ, българска и сръбска, въ Македония ще бѫде «последица извршених реформа у Царству Огоманском»... сирѣчь, сърбската пропаганда да може да напрѣдне и обсеби повече отъ половината на Македония, дѣто живѣяли сърби. — Но това мирише на дѣлѣжъ; а ние сме противъ дѣлѣжа на Македония, защото при една подѣлена Македония немислимъ е никога вече Балканския съюзъ. Тука силно изпъква неизкреностьта на сръбскитѣ домогвания; отъ тука се вижда ясно нежеланието на Сърбия да има свобода въ Турция. Защо сърбитѣ сѫ противни на една автономна Македония и искатъ само реформи тамъ?—Отъ страхътъ да не се попрѣчи на сръбската завоевателна кауза къмъ югъ!...

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Е добрѣ. Щомъ Турция въведе истински реформи, съ които да се не фаворизира една народность прѣдъ друга, вѣрватъ ли сърбитѣ, че ще иматъ и тия успѣхи, които сега иматъ — съ помощьта на турскитѣ власти? — Вѣрватъ ли сърбитѣ, че, ако да не бѣха турскитѣ настоявания и поддържки, щѣха да иматъ тѣ училища въ Скопие, Велесъ, Битоля, Прилѣпъ и другадѣ изъ Македония?

Не! Каричъ и сърбитѣ, които мислятъ като него, не желаятъ и една добрѣ реформирана Турция. Слѣдователно, тѣ сж приятели на status-quo —то и на Турция—отъ интересъ. А да бждешъ приятель на Турция и status-quo—то, значи — да бждешъ неприятель на благополучието и и свободата на твоитѣ едновѣрци, християнитѣ въ Македония и ст. Сърбия. А тамъ положението е ужасно. Македоно-одринци и старо-сърби искатъ свобода. Въ името на тѣхната свобода и въ името на вашитѣ интереси, за да се избавите отъ руско-австрийско давление и вмѣшателство въ работитѣ ви, съюзявайте се — но безъ Турция, която е виновницата на всичкитѣ злини на Балканския полуостровъ отъ петь столѣтия насамъ.

V.

И тъй, Балканския съюзъ изключва отъ себе си Турция, и не само я изключва, но има за цѣль изгонването на турцитѣ отъ Балканския полуостровъ. При всичко че на полуострова живѣятъ много турци — около 2—3 милиона, тия турци сж повечето потурчени християни, които, при едно пълно поражение на Турция, ще емигриратъ въ Мала Азия или Египетъ, или пъкъ мнозина ще се похристянатъ. Балканския съюзъ ще има за главна цѣль да запази полуострова за Балканскитѣ християнски народи. Казахме, че, при турския фанатизъмъ и онова дълбоко различие на вѣритѣ на мюсулмани и християни, една бездна се е продънила прѣзъ врѣмето на турското владичество между Балканскитѣ народи и турцитѣ, която бездна никога нѣма да позволи да стане единъ съюзъ между турци и християни, и макаръ този съюзъ да е желанъ, но е абсолютно невъзможенъ. Турци и евреи могатъ по-лесно да се съюзатъ. А Каричъ прѣдполага, че Балканския съюзъ ще стане най-напрѣдъ между турци, сърби и българи, а послѣ ще се само присъединятъ Гърция и Румжния. Затова, защото има много българи и сърби въ Европейска Турция, българи и сърби трѣбвало да дирятъ приятелството на Турската държава, съ която да влѣзатъ въ съюзъ, за да бждѣло добрѣ на нашитѣ еднородци, турски поданици. Но това е абсурдъ, защото надменността на Турция е всепозната. Тя може да поиска да влѣзе въ съюзъ съ насъ, но този съюзъ ще трае до тогава, до-като Турция се окопити слѣдъ една война или дипломатическа несполука, а слѣдъ окопитването си пакъ ще ни бие. Турция е една отъ седемьтѣ велики сили; тя има, покрай гордостьта на останалитѣ сили, и още единъ неизцѣримъ порокъ, който се е вкоренилъ дълбоко въ народа ѝ — то е прѣзрѣнието на турчина къмъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

християнина: турчинътъ не може и не иска никога да гледа на християнския си съжитель като на свой равенъ и за него християнинътъ струва колкото всѣко едно животно. Измѣнете душевния миръ на турчина, измѣнете неговитѣ понятия за хората и свѣта, направете го толерантенъ, и правете тогава турко-българо-сърбски съюзъ. Но тази промѣна е дѣло на десетки вѣкове. Прѣзъ това врѣме Балканскитѣ народи трѣбва да чакатъ — за хатъра на Турция и на нейнитѣ защитници â la В. Карича.

Казали сме го на друго мѣсто, нека го и тукъ кажемъ: Балканския полуостровъ трѣбва да се страхува отъ двѣ голѣми опасности отъ югъ и отъ сѣверъ: първата е нашествието на турскитѣ или други азиятски пълчища, втората е съществието на тевтонцитѣ, които искатъ да понѣмчатъ, да колонизиратъ този полуостровъ. Тия послѣднитѣ влизатъ въ съюзъ съ първитѣ, които пъкъ мислятъ, че сж намѣрили своя вѣренъ съюзникъ и спаситель въ лицето на Вилхема II-й, който е доста хитъръ, за да извлича полза отъ това заблуждение.

А при това положение на работитѣ, при тоя силенъ натискъ отъ сѣверъ и при тая грозяща ни отъ юго-изтокъ опасность, нужно ли е да чакаме да се оправя Турция, нашата вѣковна неприятелка? — Много скоро сърбитѣ сж забравили миналото, когато тѣ първи подзеха борбата противъ турската тирания. А и гърцитѣ, и румжнитѣ сжщо; и тѣ сж забравили миналото тъй скоро, та правагъ тайни конвенции съ Турция. Пъкъ и отъ това чакане, не само ние нѣма да сполучимъ, но и Турция, защото тя е единъ трупъ, който се разлага! Германия е цербера, който я разяжда! Не трѣбва да се забравя и Русия, която сжщо тъй има интереси въ Турция, тъй като тя се стрѣми за Цариградъ. Но руската опасность е по-малка, отколкото тевтонската, поне за южнитѣ славяне.

Интересна е една статия на в. „Биржевія вѣдомосты“, публикувана на-скоро, въ която се говори по Македонския въпросъ, интересна е, защото и отъ далечния сѣверъ се чува гласъ въ полза на единъ Балкански съюзъ, на една Балканска федерация съ столнина Цариградъ. Ние се зачудихме, като прочетохме, че тази федерация е възможна съ подържката и подъ протектората на Русия. До сега ние сме считали Русия за втория, подиръ Германия и Турция, врагъ на тази федерация. Изглежда, обаче, че Русия нѣма да прѣчи на единъ Балкански съюзъ или федерация, даже, нѣщо повече, тя дава явната си поддържка за постигането на една южнославянска федерация между сърби и българи. Значи, при тази мощна подкрѣпа отъ могжщата руска държава, сърби и българи не трѣбва да дирятъ приятелството на Турция. Ако ли пъкъ Русия се опълчи противъ този спасителенъ за насъ съюзъ, Англия е, която ще ни спомогне, за да се обединимъ. Поради това, че Англия е врагъ, изконенъ врагъ, на Русия, тя ще вземе страната ни и ще ни даде мощната си подкрѣпа. Въ сжщность, при единъ обединенъ и силенъ Балкански полуостровъ, двѣтѣ тия сили нѣма да иматъ противни интереси и, за обеди-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

нението на Балканскитѣ народи, и противни само на нѣмското съшествие, тѣ ще работятъ и ще ни помагатъ задружно. Италия и Франция сж безъ претенции на истокъ, а и врагове на нѣмскитѣ домогвания къмъ югъ, на нѣмския «Drang nach Osten». Слѣдователно, Германия и Австро-Унгария ще останатъ изолирани, а дѣйствията и стрѣмежитѣ имъ — парализирани. Въ такъвъ случай остава да се споразумѣемъ по-между си ние, народитѣ на Балкански полуостровъ: сърби, гърци, ромжни, българи и албанци. Даже далечна Америка, която е прѣнесла нѣколко междуособни размирици и войни, додѣто се обедини, додѣто се конституира въ Съединени С. Американски щати, ще погледне най-симпатично на дѣлото ни и ще ни се притече на помощь. До колко си спомнямъ, американски пжтешественикъ бѣше първия човѣкъ, който, като видѣ ежбитѣ на Балканскитѣ държавици, каза имъ: съюзявайте се! — Да, на Балканскитѣ народи не остава нищо друго освѣнъ да се споразумѣятъ върху тѣхния спасителенъ съюзъ. Този съюзъ е сжщо тъй много труденъ — при тая разлика въ езицитѣ и при тая страшна умраза на народноститѣ. Гърци и българи да се съюзятъ е много по-мжчно, отколко българи и сърби или българи и ромжни, както е трудно съюзяването между сърби и гърци. За общото обединение ще спомогне много общата религия, православната, която е господствующа по цѣлия полуостровъ. Наистина, днесъ въ християнския миръ при рѣшаването на политически въпроси играе важна роль не религията, а интереса, но на Балканския полуостровъ религията между селянитѣ е още мощенъ факторъ. „Нали сме православни християни, казва си селянинътъ отъ всички Балкански държавици, нали сме една вѣра, една кръвь: защо да се биемъ и караме?“ У него националното съзнание тепърва се развива и, като е дрѣмѣло цѣли четири-петь вѣка, сега се пробужда, но съ такава сила, въ такъвъ избликъ, щото този национализъмъ заприличва на националенъ фанатизъмъ или шовенизъмъ, напр. у гърцитѣ и сърбитѣ, а напослѣдъкъ и у ромжнитѣ и българитѣ, че дори у албанцитѣ. —Балканския селянинъ, при все това, не е противенъ на идеята за съюзъ на всички народи на полуострова, а тоже и на идеята за Балканската федерация. Непокварени и незаразени отъ грубитѣ побуждения и интереси на тѣхнитѣ водачи, Балканскитѣ селяни и голѣма часть отъ гражданското население сж наклонни съ готовность да подадатъ едни на други ржка за извоюване на по-човѣшки животъ. Това готово за такъвъ подвигъ население чака само подтикъ, инициатива, за да се устрѣми напрѣдъ къмъ великата цѣль. Въ този случай има думата младежьта, съзнателната и интелигентна младежь, на която се възлагатъ голѣми надѣжди и велика роля. Младежьта на всички Балкански народи, ведно съ литераторитѣ, журналиститѣ, поетитѣ, трѣбва да подаде онази инициатива, която липсва у простата маса. За жалость, самата тази златна младежь е надъхана съ отровни идеи, които спъватъ нейната правилна дѣятелность, прѣдопрѣдѣлена ѝ отъ историята. Но не сж само младежьта

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

и интелигенцията, които ще трѣбва да изпълнятъ длъжноствта си, защото и на самитѣ правителства ще се наложи тя отъ силата на събитията.

Най-лесно могатъ да се споразумѣятъ и съюзятъ българи и сърби, поради туй, че нѣма нѣкоя дълбока разлика въ езицитѣ имъ, а напротивъ сѫществува толкова голѣмо сходство, щото единъ сърбинъ прѣспокойно може да разбере единъ българинъ, и обратно. Освѣнъ това, разликата и въ обичаитѣ е съвсѣмъ малка. Единъ българинъ, гостъ на сърби, се чувствува като у свои, както и сърбинътъ — у българи. Враждата между сръбския и български народи не е тъй голѣма, както нѣкои си прѣдполагатъ, и каквато сѫществува у неразбраната сръбска и българска интелигенция. Даже сръбско-българската война отъ 1885 год. не е могла да убие до край братското чувство у тия два нещастни народи.—Върху това чувство на братска любовь ще се гради бѫдащето на сърби и българи. Ако можемъ да говоримъ за дуализъмъ на Балканския полуостровъ, то той, при днешнитѣ обстоятелства, е възможенъ само между сърби и българи. Наистина, историята ни казва, че такъвъ дуализъмъ е сѫществувалъ нѣкога между българи и ромѫни, и че между българи и сърби е сѫществувала вѣчна вражда, но тази вражда е била плодъ не на народнитѣ ежби, а на дворцовитѣ, и българо-ромѫнския дуализъмъ е билъ възможенъ, защото въ Ромѫния е липсвала тогава династия. Днесъ единъ българо-сърбски дуализъмъ е по-възможенъ, защото народитѣ възмѫжаха, а династиитѣ не сѫ ржководящия политически факторъ. Противъ едно силно народно течение всѣка династия, а още по-вече на коя и да е отъ Балканскитѣ държавици, ще отстѫпи. При това положение на работитѣ, какво прѣдстои на българския и сръбски народи, на сръбската и българска журналистика, на сърбската и българска интелигенции, на сръбското и българското правителства? — Споразумѣнието! . . . Една е причината на свадитѣ мѣжду тѣхъ — Македония. Тази страна е ябълката на раздора между всички народи на Старопланински полуостровъ. Какъ ще може да се отмахне тази причина за несъгласието имъ? Когато двама се каратъ за нѣщо, даватъ туй нѣщо на трети, и по този начинъ ги усмиряватъ. Сърби и българи се каратъ за Македония: тѣ никога нѣма да я иматъ. Кому ще трѣбва да я дадатъ? — На Гърция? — Но и тя е въ разпря съ българи и сърби! — На Ромѫния? — Но и тя дири нѣщо отъ България! . . . Тогава, не остава освѣнъ Македония да се даде на македонцитѣ, на ония, които живѣятъ въ Скопския, Солунския и Битолския вилаети. Македония на македонцитѣ — ето помирителната лозинга за всички Старопланински народи, а особено за българи и сърби. Прегърнали нея и работейки въ нейно име, всички публицисти и обществени дѣйци въ Сърбия и България ще подготвятъ така почвата за онова сближение между тѣхъ, което ще свърже неразривно двата братски народа.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Отъ какъ е видѣла свѣтъ книгата на покойния В. Каричъ, за която говорихме и ще говоримъ пакъ, много вода е изтекла, цѣло едно десетолѣтие се е изминало, което врѣме бѣше достатъчно, за да се избавятъ сърбитѣ и българитѣ отъ оня водовъртежъ, въ който сѫ се въртѣли до-сега. Ние виждаме въ Сърбия вѣстници, които подзематъ, макаръ и несмѣло, въпроса за автономна Македония; ние бѣхме свидѣтели да чуемъ отъ устата на сърбския дипломатъ г-нъ Джая искренно желание за искрено помирение на сърби и българи възъ основа на Македония, автономна и недѣлима.

* * *

Македонската кауза и феминизма.

Има ли жената обществени и нравствени задължения къмъ своята нещастна робиня-сестра?

Като отдѣлна единица или като часть отъ обществения организъмъ, жената е повикана да играе онази обществена роля въ живота на народитѣ, която ѝ е приписана отъ самата природа. А самото естество на нѣщата и животътъ ни водятъ къмъ заключението, че жената трѣбва да стане една обществена функция съ всички права, задължения и отговорности. Не малко значителна е нейната намѣса въ борбата противъ великитѣ социални неджзи, най-близкитѣ и невинни жертви на които е тя. Безъ съмнѣние, че едно отъ тѣзи социални злини е войната — кръвопролитието. И ако всѣка жена разбираше значението на своята мисия въ този свѣтъ, влиянието, което тя е въ състояние да упражни въ всичкитѣ срѣди, а особено, ако разбираше дълбокия смисълъ на аксиомата, „че оная, която възпитава, държи въ ржцѣтѣ си бждащето“, — тия кръвопролития, тия свирѣпи войни, тия масови изтрѣбления на човѣческия родъ, чрѣзъ огжнь и мечь, които ознаменуваха края на деветнадесетия вѣкъ съ едно срамно възвръщане къмъ варварството, отдавна щѣха да изчезнатъ, и за днешното потомство тѣ щѣха да служатъ не като прѣдметъ на печална картина, а като прѣдметъ на историческо изучване.

Въ тази сѫщата смисъль се бѣше изказалъ прѣди двѣ години и всемирния Женски Съюзъ на Парижкия митингъ по Македонското дѣло, и прѣдседателката на този съюзъ много справедливо забѣлѣзваше въ своя апелъ, че, „за да изчезнатъ кръвопролитията, да се прѣмахнатъ за винаги убийствата и прѣстжпленията, произходящи отъ ненавистьта и невѣжеството, трѣбватъ ни *всички жени*, безъ изключение, скромни и високомѣрни, бѣдни и богати, нещастни и ощастливени. Всички трѣбва да се притекатъ на помощь, да съединятъ силитѣ си съ нашитѣ, да се потрудятъ съ всички срѣдства да спомогнатъ на дѣлото, което е най-хубавото, най-плодотворното“.

И дѣйствително, на жената, която дава живота, принадлѣжи ролята за извоюване, ако не за съврѣменното общество, то поне за потомството, правото на гарантирания животъ и да въдвори на земята правдата и братската любовь.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Идеята за всеобщото побратимяване се повтаря отъ милиони уста, мисъльта за благоденствието и всепрощението привлича сърдцата, а човѣшкия разумъ захваща вече да отрицава славата на побѣдителитѣ, за да вземе живо участие въ сждбата на жертвитѣ. Ето пжтя, който женитѣ трѣбва да слѣдватъ и, по този начинъ, да повлѣкатъ слѣдъ себе си и новитѣ поколения. Бждащето е безспорно въ тѣхнитѣ ржцѣ, защото тѣ сж първитѣ възпитателки на младежьта, вдъхновителки, па често пжти и сподвижници на мжжа. Обаче, додѣто прѣдъ насъ още димятъ пламъцитѣ на пожарища и има потоци отъ кръвь въ поробенитѣ близки намъ народи и братски страни, мжчно постижима е идеята на общото побратимяване.

Слѣдователно, първата грижа трѣбва да бжде изкореняването на робството и послѣ да се мечтае за реализирането на всеобщия миръ. А когато жената е ангажирана да изиграе една отъ главнитѣ роли въ борбата за сдобиването на човѣшкото благоденствие и братско съжитие, то колко по-вече нейнъ нравственъ и общественъ дългъ се пада да насочи своитѣ погледи къмъ самитѣ фактори, които прѣчатъ на реализирането всеобщия миръ? Щомъ жената по природа е повикана да играе обществено-политическа роля въ живота на народитѣ, то тя е и нравствено задължена да прониква и въ тѣхната сждба.

Ако пъкъ има народъ, който най-много се нуждае отъ миръ, то несъмнѣно е македонския. Македонската кауза днесъ е, която най-много тревожи умоветѣ на цѣлия свѣтъ и която най-много застрашава Европейскитѣ народи отъ една прѣдстояща ужасна катастрофа, която би турила въ сътрѣсение политическитѣ и економически интереси не само на Европа, но и на цѣлия свѣтъ. Че днесъ при мисъльта за участьта на Македония тръпне всѣки здравомислящъ човѣкъ — е фактъ неоспоримъ. А когато ние признаваме голѣмата важность на македонската кауза, то естествено изпъква прѣдъ насъ въпроса: трѣбва ли и жената да вземе активно участие въ освободителното дѣло и въ политическата разпря при рѣшаването на този въпросъ? — Да! — Защото Македонската кауза е дѣло не само на мжжа, а и на жената, и е извикано отъ страданията на роба и робинята отвъдъ Рилскитѣ планини. Жестоката турска ржка е еднакво безмилостна за всички. Турската тирания е еднакво тежка за мжжа и жената. Деспотическия режимъ не жали ни майки, ни жени, ни дѣвойки. А ние виждаме, какъ турския деспотизъмъ отъ день на день става все по-несносенъ. Тиранията все по жестоко вилнѣе, жертвитѣ се броятъ съ хиляди и хиляди. Робинята стене подъ страшни неволи. Варварската ржка не я допуска да пригърне своята рожба, която, окована въ тежки синджири, се изтръгва отъ родната земя и се отвлича по мрачнитѣ азиятски зандани. Борцитѣ, които днесъ бродятъ изъ недостжпнитѣ и стръмни македонски вишини, жертвитѣ, които тамъ останаха, и тѣзи, които днесъ гниятъ по влажнитѣ тъмници, не сж имали щастието нито да чуятъ майчино „сбогомъ“, нито да приематъ поне една нежна майчина прощална цѣлувка. Озвѣреліятъ тиранинъ не трепва прѣдъ нищо; той не щади никого: ни майка, ни жена, ни сестра.

А при тая грозна картина на робска Македония, въ тия тревожни врѣмена, при тия кървави и оправдани вълнения отъ страна на македонскитѣ инсурженти, коя жена би отрекла важностьта на Македонската кауза, коя жена би игнорирала своитѣ нравствени и об-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ществени задължения прѣдъ кървавия ликъ на македонската робиня? Коя жена, майка или сестра, би отказала своята подкрѣпа на робинята, що днесъ мре подъ острието на турския ятаганъ?

Длъжни сж, прочее, всички интелигентни жени да прѣгърнатъ Македонската кауза и работятъ за нейното разширение и популяризиране между другаркитѣ имъ и въ народнитѣ маси. Нека всички жени се притекатъ на помощь, нека всички съ лептата си отдадатъ своята дань на Освободителното дѣло, цѣлта на което е, освѣнъ културната бѫднина на сега заробенитѣ страни, но и оная на Балканския полуостровъ изобщо, т. е. — възтържествуването на другъ единъ политико-икономиченъ и социаленъ режимъ, при какъвто и робинята да захване своята работа, за да стане факторъ въ великото дѣло за реализиране цѣлитѣ и задачитѣ на феминизма.

Ю. К-ва.

Ходилъ въ Македония.

(Чъртица).

. . . Мнозина ходятъ въ Македония, но малцина вършатъ работа. Така и моя приятель, Пчеларовъ, току-що миналъ границата, се върна снощи назадъ безъ да знае защо я дѣ е билъ. Обиколихме го ние, пакъ оназъ старата компания, съ която той прѣкара послѣдната нощь прѣди да замине за страната, която го толкози привличаше. Осемь деня изтекоха отъ тогава. Ние се простихме съ него и той, като се отдѣляше отъ насъ, плачеше и ни стискаше ржцѣтѣ за сѣтньо сбогомъ. Мислѣше си той, па и компанията вѣрваше, че Пчеларовъ, „поетътъ“, както си го ние наричахме, нѣма никога да се върне и нѣма вече да го видимъ. Азъ, обаче, като познавахъ добрѣ приятеля си, не вѣрвахъ, че ще отиде по-далече отъ границата, и че скоро пакъ ще си е между компанията.

— Ботю бе, казвахъ му азъ: не си ти за тази работа, не бързай; скоро ще настжпи врѣме, когато ще идемъ всички.

— Не, азъ не мога повече да чакамъ: искамъ по-скоро да отида тамъ, отвъдѣ Осогово, за да почувствувамъ всичката тежина на робитѣ, да се упоя съ тѣхния ядъ и злоба, а послѣ, ако остана живъ, да излѣя всичко туй въ дивни стйхове.

Наистина, Ботю Пчеларовъ е поетъ, напечаталъ е сбирка отъ стихотворения и пѣе хубави пѣсни. Но мисията, въ която се ангажира, не бѣше по силитѣ му.

— Не е за тебе това, му думахъ и молѣхъ го да се остави.

Сжщо тъй и мнозина отъ компанията го увѣщаваха; едни се разплакаха дори. Не, та не! — Нашъ Ботю бѣше твърдо рѣшенъ да замине — и замина.

Сега, подиръ едно-недѣлно лутане изъ горитѣ и горскитѣ колиби, ето го при насъ здравъ и читавъ, споредъ моето прѣдположение, малко по-усърналъ, и ни развеселява съ разказа си за седъмь-дневното си странствуване.

„Изгубенъ бѣше, и намѣри се; мъртавъ бѣше, и възкресна!“ . . . развикаха се два-трима изъ компанията снощи вечерь, когато се отвори

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

вратата на стаята, дѣто се бѣхме събрали, и се показа цѣлъ-цѣличичъкъ Пчеларовъ. А ние се събирахме често на чай у дома ми. Азъ умирахъ отъ смѣхъ, па и самъ той се смѣеше.

„Остави се, остави се! Тя, тазъ работа не била лесна, не била за мене,“ — а една тѫга вѣеше изъ очитѣ му, отъ смѣха му, изъ цѣлата му снага, и той се тръшна уморенъ на кревата ми.

Слѣдъ бурния този смѣхъ на радость, че другарьтъ ни се е завърналъ, ние го обкрѫжихме да му се нагледаме: зеръ, мнозина отъ насъ го бѣха реситили отъ списъка на живитѣ. Той подстана малко, па седна на кревата и почна: „Не билъ лекъ хъшовския животъ, даволъ да го вземе! Тия прости хора, тия одърпани и изпити въстаници — всѣкой единъ отъ тѣхъ струвалъ колкото десеть души поети, като мене. — Но да ви ракажа, каква е моята авантюра и одисея. Петь деня се скитахъ съ сдружината на * * * войвода по планинитѣ, па като ми притъмнѣ, като ми се прѣкосиха краката, тамъ и останахъ. — Не мога по-нататъкъ да вървя, рекохъ на войводата ни и се тръшнахъ на земята. Грохналъ отъ пѫть изъ стръмнини и низини, азъ не знаехъ, що е ставало по-нататъкъ съ мене, когато слѣдъ три-часовъ сънь се намѣрихъ въ една стая и срѣдъ дружината, заедно съ войводата. Прѣди това, когато паднахъ и капнахъ на-срѣдъ пѫть, азъ си прѣмислихъ изведнажъ, че тука ще ми бѫде и гроба, защото, остави ли ме дружината въ тая късна есень въ гората и нощемъ, ще ме надуши нѣкой звѣръ (турчинъ или мечка сѐ едно) и ще ме изеде. Другаритѣ ми, обаче, ме вдигнали на гръбъ и ме занесли въ селото Д-а. Азъ се изтегнахъ еднажка, два пѫти, ха — подъ мене лѣгло!... Прозевнахъ се и си затръкахъ очитѣ. Озърнахъ се послѣ наоколо изъ стаята. Дружината пиеше и си приказваше. Помощникътъ на войводата, тъй нареченъ подглаватарь, дѣдо Христе сѣдеше на срѣща ми на миндеря и си допиваше чашката. Азъ го гледахъ съ полусънливи очи.

— Ей, Боте! Айде, стануй — ни отепаа турцитѣ, стануй, бѣгай! — извика той съ крѣсливъ гласъ и скочи.

„Не видѣхъ, кога станахъ отъ лѣглото и кога се скрихъ въ долапа. . . Дѣдо Христе ме измъкна отъ тамъ и почна бащински да ме хока: „момче, що ти е трѣбвало? Ние не сакаме таквиа, шо се плашатъ; ай да си ойшъ на вилáетъ отъ кае си дóшелъ“.

„Дѣдо Христо бѣше изъ Битолскитѣ села, но още отъ 20-годишната си възрасть бѣше се посвѣтилъ на революционерството, та то му станало най-обикновенно. Азъ видѣхъ, че ще си ме изпъдятъ, а пъкъ не ми се искаше да се върна тъй скоро въ София. Едно щестлавие ме подтикваше изъ вѫтрѣ да стоя въ Македония поне два-три мѣсеца, па тогазъ да се завърна, за да оправдая идването си, за да ми се не смѣете вие, па и тия що ме познаватъ.

Компанията, разбира се, слушаше съ внимание разказа на другаря ни Пчеларовъ.

Тоя продължи:

„Азъ се молихъ да не ме пъдятъ, да ме не оставятъ самъ, а да ме вематъ съ себе си. Събра се съвѣтъ и рѣшиха да ме изпратятъ прѣзъ границата, да ме върнатъ въ България, като ме придружи единъ отъ дружината.

„Азъ се разплакахъ даже, за да ги умилостивя, но и това не помогна.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— Не може, слабъ си, бай Пчеларовъ, каза войводата, единъ твърдѣ интелигентенъ тридесеть-годишенъ мѫжъ, роденъ нѣкѫдѣ изъ Прилѣпско.

— Овде не трѣбатъ пѣсни, овде трѣбе пушки носéньe и юнашство! — подтвърди дѣдо Христе и продължи: я ти, хай оди да спиешъ во София на меко, а ние — по плáнинитѣ низъ скáлитѣ. Шо барашъ овде? — Хайде, оди ми си сосъ здравье! . . .

„Срамъ ме хвана прѣдъ тия твърди, рѣшителни и печени хора, които заслужваха напълно името юнаци. Азъ се засрамихъ отъ себе си дори и тогава чакъ можахъ да вникна въ смисъльта на тия евангелски думи: „Мнозина сѫ звани, а малцина — избрани. . .“

„Прѣзъ нощьта тѣ продължиха пѫтя си на вѫтрѣ къмъ Вардаръ, азъ — назадъ къмъ София, при васъ.

Пчеларовъ стана отъ кревата и, съ наведена глава, замисленъ закрачи изъ стаята. Ние всички го гледахме съ интересъ, а и съ една лека, блага усмивка на уста.

„Да, приятели! — тия прости хора, тия нищожни на-гледъ человѣшки сѫщества, които ние често срѣщаме по тротоаритѣ на столицата, дошли за малко врѣме тукъ, прашни, погрознѣли, мрачни, но все пакъ бодри — ето тия сѫ, които ще изнесатъ на плѣщитѣ си успѣха на дѣлото, на което сѫ се посвѣтили, което е тѣхната надѣжда. . . Говорѣше като че ли самъ на себе си Пчеларовъ.

„Когато тръгнахъ отъ тука, азъ чувствувахъ, че тръгвамъ на подвигъ, съ който послѣ да можехъ да се хваля; ала тия юнаци идатъ спокойно срѣщу смъртьта, мислейки, че изпълняватъ дългъ. Азъ пъкъ, азъ се върнахъ! . . . Ха, ха, ха-а-а! . .

Въ забрава и съ нервенъ смѣхъ, тръшна се Пчеларовъ на пода и зарида. Слѣдъ малко вдигна разчорлена глава и, съ просълзени очи, като че ли на себе си, рече: „азъ пакъ ще ида, пакъ ще замина и— нѣма да се върна вече! . . Пѣсни съмъ знаялъ само да пѣя. Ха, ха-а-а! . .

И като че не се е убѣдилъ въ истинностьта на казаното, добави: да, да! трѣбва. . . Кости азъ ще сложа *тамъ!* . . .

И пакъ се забрави тъй въ смѣхъ прѣзъ сълзи, горчивъ смѣхъ, какъвто не бѣхме виждали до днесъ у другаря си. Ние го поутѣшихме и укротихме. Тази нощь стояхме по-късно отъ колкото прѣзъ други нощи. Пихме чай и приказвахме послѣ за съвсѣмъ дѣлнични работи. Ботю Пчеларовъ си недопи чашата, остави я на масата, взе единъ лимонъ, разрѣза го на двѣ половини и така положи тия двѣ лимонени отрѣзки на слѣпитѣ си очи; той имаше силно главоболие, та слѣдъ това полѣгна и скоро заспа.

Компанията се разотиде послѣ малко, невесела и озадачена. Всички ние се питахме, какво ще прави Ботю за-напрѣдъ. Радостния смѣхъ, съ който посрѣщнахме приятеля си, се замѣни съ печална усмивка и угриженость. — Често пѫти, слѣдъ едно фиаско, човѣкъ се като че ли възражда, енергията му се усилва и той е способенъ да извърши по-голѣмо прѣдприятие. Азъ се боехъ за участьта на моя обиченъ другарь и рѣшихъ да употрѣбя всички старания, за да отложи той заминаването си поне за нá-пролѣть. Нека поживѣе още, нека каже още нѣщо чрѣзъ своята лира на тоя народъ, който е прѣдълго робувалъ, и който днесъ се нуждае отъ ободрителни пѣсни. Ала, пакъ при тая мисъль, изпъкна другата: „Мнозина сѫ звани, а

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

малцина — избрани“ . . . И цѣлата нощь струваше ми се, че се редятъ образи слѣдъ образи, познати и непознати, на челата на които сияеше по едно слово — „избранникъ!“

Днесъ Пчеларовъ изглежда спокоенъ и не спомена нищо за случившето си. Нему се чини, че сънь е сънувалъ, който тепърва ще се сбѫдва. Но въ него и една промѣна се забѣлѣзва: той е станалъ по-сериозенъ. Зеръ, изпитанията сѫ, които правятъ човѣка по-разсѫдливъ и по-тежъкъ въ мислитѣ и дѣлата му, както и народитѣ.

Виктория.

Австро-Руския проектъ за реформи въ Турция.

Като Пилата, който осѫди Христа на смърть, а послѣ си изми рѫцѣтѣ, тъй и австро-руската дипломация е онзи Пилатъ за Македонския народъ, който мисли, че ще си омие лицето — като прѣдлага на султана тоя сраменъ проектъ за реформи, за да не падне ней всичката отговорность за злощастията въ Македония. Сраменъ проектъ, казваме, да! — безочливъ проектъ. . . по-безочливъ и отъ авторитѣ му, тази дипломация, която тъй цинично се гаври съ сѫдбата на нещастнитѣ народи. Нейната нахалность, обаче, съ новия си реформенъ проектъ отива до крайность. А тази крайность води слѣдъ себе си друга крайность: отъ една страна неудържимото отчаяние на македонското население, отъ друга неудържимия бѣсъ на турскитѣ и албански орди, които се готвятъ да колятъ. Да, за сѣчъ се готви султанъ Абдулъ Хамидъ и за тая цѣль, както твърди и в. „Information“, сѫ изпратени разни софти и емисари въ Албания, за да възбудатъ арнаутитѣ противъ македонцитѣ и противъ реформитѣ, дарувани имъ отъ Русия и Австро-Унгария. Тоя проектъ за реформи билъ приетъ отъ султана, и не можеше друго да се очаква, защото тия реформи съвсѣмъ малко се различаватъ отъ ония, които сама Турция «въведе» прѣзъ зимата. А въ що се състои разликата между „въведенитѣ“ и тия реформи, които тепърва ще се прокарватъ? — Пъдари щѣло да има християни; щѣло да има контролъ; щѣло да има главенъ инспекторъ на реформитѣ, който щѣлъ да бѫде назначенъ за три години и съ съгласието на силитѣ; десятъкътъ щѣлъ да се събира по другъ начинъ и жандармерията щѣла да се реорганизира. Въ това се състоела разликата между *зимнитѣ* и *пролѣтнитѣ* реформи! . . .

Ние се чудимъ и не можемъ да разберемъ, дали не знаятъ тѣзи хора историята, дали нарочно я игнорираятъ. Първото прѣдположение е по-невѣроятно, защото не сѫ дипломагитѣ да не помнятъ 1839, 1856, 1876 и 1895 години, когато и пъдари бѣха обѣщани, и християни въ жандармерията, и дори конституция, която по сетнѣ биде захвърлена нѣйдѣ въ Босфора и потъна на-вѣки. Що дадоха тѣ въ резултатъ? — Нищо.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Назначенъ е вече Хилми-паша за тригодишенъ главенъ инспекторъ, като единъ видъ генералъ-губернаторъ въ Македония, подъ чието ржководство ще се реформира, сирѣчь, ще се подложи на нови управителни експерименти тази нещастна область; назначенъ е отново, по-добрѣ, утвърденъ е за три години сжщия онзи Хилми-паша, който си бѣше главенъ реформенъ комисарь до вчера и чиято „плодотворна“ дѣятелность даде никакъвъ резултатъ.

Не бѣше ли доста-вразумителенъ за силитѣ този резултатъ, та се подиграха жестоко съ християнското измжчено население?

Но ще ни рекатъ, че сега има контролъ, че сега прѣдлаганитѣ реформи не ще останатъ само на книга, а дѣйствително ще се реализиратъ. Отъ кого ще се състои този контролъ? — Отъ консулитѣ въ Македония и посланицитѣ въ Цариградъ, ни отговарятъ. Това е едно съзнателно заблуждение, защото: нима консулитѣ ще бждатъ въ състояние да обуздаятъ вѣковния фанатизъмъ на мюсулманитѣ, когато за това е безсилна и самата власть? Нима не е прѣсенъ примѣра съ Щербина, новоназначения руски консулъ въ Митровица, за чието настаняване тамъ едва-ли не избухна руско-турски конфликтъ? Нима вѣрватъ Силитѣ, че Турция ще може да се реформира, когато е истина неоспорима, че самия турски народъ е противенъ на каквото и да било реформиране, защото знае, че въ една добрѣ реформирана Турция, че въ една добрѣ устроена държава, дѣто не сжществуватъ рушвета и подкупа, разбойничеството и человѣкоубийствата, които ще се строго прѣслѣдватъ и наказватъ, той ще умре отъ гладъ? Нима това бѣше логическия край на миналитѣ събития, които диктуваха по-ефикасни мѣрки? —

Този реформенъ проектъ, измжтенъ отъ австро-руската дипломация слѣдъ едно три-мѣсечно мжтене, не задоволява робитѣ, защото задоволява султана, който, въ сжщность, не очакваше тази благодушнось отъ страна на Русия и Австрия, и е въ сърдцето си убѣденъ, че и отъ тия „реформи“ нѣма нищо — нищо да излѣзе. А още нѣщо той таи въ сърдцето си, той таи тази прѣстжпна мисъль — изтрѣблението на македонския народъ. Понеже противъ тия реформи сж и проститѣ мюсулмани, и младотурцитѣ, които искатъ реформирането не само на една провинция, а на цѣлата османска империя, па и самия султанъ, който е немощенъ да обуздае развилнѣлитѣ си турци-подданици, то ние нищо, абсолютно нищо добро не очакваме отъ тѣхъ, както щѣ ни се да мислимъ, че и Силитѣ не вѣрватъ въ дългия животъ на своето недоносче. Изоставили протоколитѣ на европейската комисия отъ 1880, рѣшението на Берлинския трактатъ отъ 1878 г., които гарантиратъ едно автономно управление за Македония, днесъ Силитѣ лижатъ туй, което вчера сж плюли, отричатъ туй, което прѣди 25 год. сж казали, рѣшили и утвърдили съ подписитѣ си. Навѣрно, дипломатитѣ не сж помисляли прѣди четвъртъ вѣкъ да изпълняватъ обѣщанията си и днесъ тѣ се прѣдставляватъ въ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

положението на маскирани лъжци, чиято маска е паднала. Можатъ ли тѣ да откажатъ поне това, че въ нищо се не различаватъ отъ онзи гнусенъ и търпимъ отъ тѣхъ злодѣецъ, Абдулъ-Хамида, въ измисляне на лъжата, измамата и коварството?

Мерзка дипломация!

На лъжата кжси сж краката. Тъй и тази коварна австро-руска дипломация, която отне съ настоящата си лъжа и послѣднята капка вѣра на роба въ нея, скоро ще се убѣди, и за послѣденъ пжть, че минаха вече врѣмената — народи да се мамятъ.

Македонскиятъ народъ, разочарованъ отъ всички, отчаенъ и злочестъ, ще подири самъ спасението си, което отдавна е набаралъ: то е оржжието, то е революцията — за послѣдня разправа и отплата! Да, Македоно-одринския робъ е всичко вече изгубилъ, та нѣма повече що да губи, и сега остава му само смъртьта, но юнашката смърть, великата смърть за свобода! . . .

Ала това море отъ кръвь, което дипломатитѣ и безсърдечнитѣ владѣтели ще причинятъ, не може да измие никога слѣдитѣ на грозното имъ прѣстжпление: то и тѣхъ ще удави въ кръвьта си!

Македония не е Арменија! *И. М.*

Timeo Danaos et dona ferentes.

Веднага слѣдъ връчването на Портата австро-руската нота за реформи, Правителственія руски вѣстникъ публикува второ комюнике по Балканскитѣ работи. Това комюнике е отъ голѣма важность за насъ. Като изказва въ него надѣждата си, че реформитѣ ще бждатъ въведени, руското правителство натяква на българското и сръбското длъжноститѣ имъ, а именно, че тѣ трѣбва да мируватъ, защото Русия не ще пролѣе нито капка кръвь отъ своитѣ синове за южнославянската кауза, и напротивъ — ще накаже немирницитѣ. Ние, които сме славянофили и за възтържествуването на славянския идеялъ очакваме отъ Русия, ние не можемъ да си обяснимъ този тонъ на руския държавенъ вѣстникъ. Прѣпълнени съ надѣжди отъ дохождането на графъ Ламсдорфа въ София, ние вѣрвахме, че руската дипломация се е заела сериозно да уреди окончателно македонския въпросъ. Това живо участие на руското общество, официално и неофициално, въ сждбата на македонскитѣ бѣжанци, тия щедри спомоществувания. отъ Славянскитѣ благотворителни дружества, отъ много частни лица изъ Русия и отъ самия царь Николай даваха ни право да мислимъ, че руската дипломация е влѣзла въ правия пжть на служене на славянскитѣ интереси. Това петь-милионно подтиснато славянство въ Ст. Сърбия, Македония и Одринско бѣше се отдало всецѣло въ ржцѣтѣ на

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

руската политика, то вѣрваше до длъбинитѣ на сърдцето си, че сега вече сждбата се е умилостивила надъ него и му приготвя края на страшнитѣ му мжки. Извѣстието за новитѣ реформи, изисквани отъ Русия и Австрия, бѣше първия ударъ за нещастното южно славянство, което никога не можеше да помисли, че, слѣдъ онія съвѣщания между канцлеритѣ Ламсдорфъ и Голуховски, тъй нагло ще се подиграятъ съ него. Още не изчезнало впечатлението отъ това печално извѣстие, ето че иде и второто руско комюнике, което поля като съ жупелъ главитѣ на южнославянитѣ. Разочарованието въ руската политика на югъ започва и намъ неволно ни дохождатъ на умъ знаменателнитѣ онія думи на Лаокоона, троянски мждрецъ, прѣди вкарването на дървения конь въ Троя: «Боя се отъ гърцитѣ, и когато ни пращатъ дарове!» . . .

Слѣдъ онія 20000 рубли отъ руския царь и отъ Славянското благотворително дружество въ Петербургъ, слѣдъ тия хубави думи, говорени при посрѣщанията миналата година, слѣдъ онова участие и съчувствие отъ далечния сѣверъ къмъ македоно-одринци и старо-сърби, слѣдъ тия дарове, морални и материални, сега, когато вратитѣ на нещастния, но прѣкрасенъ югъ се разтвориха, руското правителство взема камшикъ, за да ни бие.

„Timeo Danaos et dona ferentes!“ . . .

Южното славянство, било и днесъ още съ мюсулмански бичъ, нѣма да се уплаши отъ камшика на руската политика, но то скърби, че великата славянска държава понѣкога, както въ настоящия случай, играе недостойната роля — орждие на пангерманизма.

Или нужно е, това отчаяно славянство, като се убѣди, че Русия прѣслѣдва свои егоистични интереси на истокъ и на югъ, да дойде въ положението на Лаокоона и да извика: „Боя се отъ *руситѣ*, и когато ми пращатъ дарове?“ . . .

Д-ръ М-евъ.

Война съ Турция?

(Прелюдия).

„Турция се готви сериозно за война.“

„Войната гази година е неизбѣжна.“

— Тъй ни говорятъ почти всички чуждестранни вѣстници.

И ние виждаме сжщето: трупане войски на границата, въ Паланка, Кочани, Джумая, Одринъ, Лозенградъ, Мустафа-паша и други градища; трупане на муниции; прѣкарване отъ Смирна въ Солунъ азиятски войскови части, готови за всѣкой случай, и—въоржаване на пограничното турско население. Нѣщо по-вече, въ самото Народно Събрание се направи ин-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

терпелация отъ г. М. Такева върху обстоятелството, дали българското правителство знае, че въ България сж придошли много турски съгледвачи, за да шпиониратъ дѣйствията му; че измежду турското население въ Дели-Ормана сновятъ разни турски подстрѣкатели, които възбуждатъ дели-орманци къмъ възстание; че въ пограничнитѣ български села и градове идватъ турски доставчици на турската армия и събиратъ по-хубавия рогатъ добитъкъ; че прѣоблѣчени на джамбази турски офицери и ветеринари прѣкупватъ по-хубавитѣ наши коне и ги закарватъ прѣзъ границата. . .

Да, Турция се готви сериозно за война, при все че даде съгласието си за «реформитѣ», споредъ послѣднята австро-руска нота.

Противъ кого Турция ще воюва?

Противъ кого безстидния Илдъзки палачъ приготовлява своитѣ главорѣзи?

Портата отговаря: за потушване на възможното възстание!

„Възможното“. . .

Че защо *възможното*? Нали ще реформирате Македония, нали ще подобрите положението ѝ и съ туй ще се прѣмахнатъ причинитѣ за възстания?

Турция се готви за война отъ септемврий мѣсецъ мин. год., отъ врѣмето на Шипченскитѣ тържества. Тогава още тя се усъмни, че ще стане нѣщо, че ще има нѣщо. Турция се готви и днесъ още: фактитѣ сж на лице. Тя не вѣрва въ себе си, че ще е въ състояние да се реформира; тя, въ сжщность, не желае туй.

Сѣчъ — ето пролога на грозната буря!

Слѣдъ онзи сѣчъ, който се тъкми за македонскитѣ българи, Турция ще иска и другъ сѣчъ; тя не ще се задоволи само съ кръвьта на македонци.

Великия кръволокъ отъ Босфора ще иска и нашата, за да се насити... и — за да се удави въ нея!

— Него умопомрачение е обвладало.

— Ние да бѫдемъ трѣзви, бодри и да се не плашимъ отъ опасностьта, а за това длъжни сме да вземемъ сериозни мѣрки за нашата безопасность.

Въоржение всеобщо — ето дѣ е нашето спасение!

Когато Русия, нашата надѣжда, ни заявява, че нѣма да пролѣе капка своя кръвь за желанната свобода въ Македония, ние трѣбва само на насъ да се надѣваме, само на насъ да вѣрваме.

Примѣръ нека вземемъ отъ унгарския народъ, който, ако и заобиколенъ отвредъ съ смъртни врагове, можа да запази националностьта си, като намѣри спасението въ себе си, въ шовинизма даже!

Прѣдъ опасностьта, прѣдъ урагана, който ни се готви отъ турци, руси и австрийци, е добрѣ!—да станемъ шовенисти, да се обземемъ отъ националенъ фанатизъмъ и на турския да противопоставимъ нашия!

Българския народъ, подобно на унгарския, на боерския, на арменския, нѣма ни единъ приятель въ свѣта. Или ако има, защо не му спо-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

могне въ нуждата: приятель се въ нуждата познава?! . . Не сѫществува, види се.

Срѣщу общия сѣчъ на българщината отъ турцитѣ, нека всички българи, свободни и неосвободени, възстанемъ — въ краенъ случай — противъ Европа, защото тя е, която крѣпи Турция! . . . Общо възстание ние така разбираме — въ всеобщото народно въръжение. А до тогава и прѣдй това?

Нека на военния министръ се отпуснатъ нови 20 милиона лева, още сега — за разходи по туй, което ще стане; додѣто непрiятеля не бѫде наказанъ и изгоненъ, всички българе отъ 17 до 70 годишна възрасть сѫ длъжни да носятъ военната служба: когато младежитѣ-войници ще се биятъ, сѣмейнитѣ да бѫдатъ готови задъ тѣхъ да ги замѣстятъ; когато и тѣ не стигнатъ, старцитѣ и женитѣ да ги застѫпятъ. До тогазъ женитѣ нека шиятъ палатки и облѣкла и нека служатъ на раненитѣ въ болницитѣ; дѣцата отъ 10 до 17 год. да се карatъ да пѣятъ войнствени пѣсни и да биятъ барабани; старцитѣ да се извадятъ на площадитѣ и въ становетѣ на воюващитѣ българи, за да въодушевяватъ войницитѣ; общественитѣ здания да се обърнатъ въ казарми, градскитѣ стъгди на работилници за приготвяне на орѫжия и сухари; войнишкитѣ пушки да се прѣдназначатъ изключително за тѣзи, които ще отидатъ противъ непрiятеля, а ловджийскитѣ пушки и студеното орѫжие да се раздаватъ за вѫтрѣшна охрана. Всичкитѣ коне за ѣздене да се вематъ за укомплектуване на кавалерията, защото кавалерията ни е слаба и недостатъчна, а другитѣ — за въ обоза и артилерията. Гражданитѣ отъ 17 до 25 и до 30 год. възрасть трѣбва да се събиратъ въ главнитѣ мѣста на окрѫзитѣ, кѫдѣто ще получатъ заповѣдитѣ си.

Тѣзи мѣрки сѫ били взети и отъ французкия конвентъ на 23 августъ 1793 год. по прѣдложението на Барреръ, за да се спаси Франция отъ Европа, — и тя биде спасена. Нѣщо повече: тя възтържествува!

Нека Франция, този образецъ на народитѣ, бѫде примѣръ и намъ сега.

Ние желаемъ миръ. Нашето правителство не-веднажъ декларира своята миролюбива политика, обаче, неговия гласъ остана глухъ. Нашето правителство подаде нота на Силитѣ противъ прѣдизвикателното трупане на турски войски по цѣлата погранична линия. Насъ ни смъмраха. Българското правителство не прѣдизвиква и нѣма да прѣдизвиква. Но и то ще бѫде безсилно прѣдъ онуй всеобщо вълнение, което ще обземе цѣлия народъ отъ Дунавъ до Архипелагъ и отъ Пиндъ до Черно-море, ако населението въ Македония бѫде подвергнато на клане. А това клане ще стане! И не само въ Македония и Одринско Турция желае поголовенъ сѣчъ, но и въ Българското княжество. Ето защо българското правителство трѣбва да вземе горнитѣ мѣрки. То е длъжно! — По този начинъ България цѣла ще заприлича на воененъ лагеръ, а народътъ — на въорѫженъ народъ. По този начинъ, макаръ и да сме само 4 милиона, България ще

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

може да вдигне на кракъ около единъ милионъ солдати. Милость да нѣма за никого, който е способенъ да носи оржжие! Така България, честьта и свободата на отечеството ще бждатъ спасени. Така и ние ще бждемъ примѣръ въ историята — за какъ се брани бащиния. Този въоржженъ народъ ще даде отпоръ и на възможнитѣ нахлувания отъ западъ и отъ сѣверъ; този въоржженъ народъ, въодушевенъ и борящъ се въ името на свободата и самоотбраната, ще бжде достатъчно силенъ да противостои на враговетѣ до край и да не имъ позволи да завладѣятъ нито педя земя отъ нашето отечество. Нахлуващия неприятель не може да бжде тъй въодушевенъ, защото той иде да покорява, а ние — да освобождаваме и да се спасимъ. — Ето дѣ лѣжи силата ни.

Война съ Турция. . .

Защо да се плашимъ отъ тази война? Ние не я желаемъ, но като ще дойде — да я присрѣщнемъ достойно! Мокрия отъ дъждъ се не бои... България, макаръ и млада, макаръ и 10 пжти по-малка отъ Турция, при такова общо въоржжение, ще побѣди! Единъ неприятель отъ прѣдъ — България, другия отъ задъ — Македония: това сж чукътъ и наковалнята за Турция! . .

Плъть отъ плътьта и кръвь отъ кръвьта на онзи народъ, който страда отвъдъ Рила и Осогово до Пиндъ и Бѣло море, и който е нашъ братъ, ние не можемъ стоя равнодушни прѣдъ участьта му. България цѣла изтръпва при мислената оная перспектива, която ѝ се готви въ Македония. Ние научихме македонския народъ да се бори за правдинитѣ си, защото той видѣ, какъ 25 години ние живѣемъ свободенъ политически животъ. — Слѣдователно, ние сме отговорни прѣдъ него и прѣдъ историята за лошитѣ послѣдствия. Турция трѣбва да знае, че не може да прѣдаде Македония на сѣчъ, безъ да остане ненаказана. Великия убиецъ, султанътъ Абдулъ Химидъ, има и своята Юдита: тя е Македония! — Тя ще му отрѣже главата, за да мирясатъ еднажъ за винаги толкозъ милиона роби въ Азия и Европа!

Тази нова Юдита не е изъ неговия харемъ, не е стжпвала въ харемъ; тя е балканско чедо.

Тази нова Юдита дебне тиранина денонощно и скоро ще го удуши на спалния му одъръ, ще му отсѣче главата и ще я покаже на своя народъ, петь-вѣковенъ страдалецъ, за да възкликне отъ радость, за да отдъхне отъ страшнитѣ си мжки.

А слѣдъ буря иде свѣтълъ день.

Робитѣ желаятъ тази буря!

И да ни се не ще, на насъ тя ще връхлети. . .

Ние не трѣбва да бѣгаме. Ние трѣбва да знаемъ, че тази буря ще се пронесе по цѣла Европа, а тази стара фарисейска Европа нека потрепери и нека се удави въ океанъ отъ кръви, защото тя е виновницата на злочестинитѣ ни; тя е, която крѣпи това позорно стату-кво, нашето

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ужасно робство. Нека и тя изпита, прочее, ужаситѣ, на които насъ тепърва ще подвъргнатъ. Единъ осемь-милионенъ народъ, изгубилъ вече всѣка вѣра, е отчаянъ народъ.

Кому ние можемъ още да се надѣваме?

На Австрия? — Но тя играе на въже!

На Русия? — Но тя ни измами!

На Германия и Англия? — Не тѣ сж брутално егоистични!

На Франция и Италия? — Но тѣ сж приятели на думи!

— Поне въ нази си да не губимъ надѣжда!

Единъ отчаянъ народъ е страшенъ народъ: да, той отмъщава наведнажъ за всички минали злочестини!

Примѣръ: Френската велика революция.

И князъ, и правителства, и народъ — всички ние сме замѣсени въ Македонското движение: да не стоварваме, прочее, вината за днешното трудно положение само върху организациитѣ македонски, а да погледнемъ по-далече. Въ княжеството тѣ сж вече унищожени, и отнето е правото на турчина да ни бие. Но той ще намѣри другъ мотивъ. Съ своята азиятска хитрость той ще подири причина — по всѣкой начинъ — за да нахлуе въ земята ни. Той знае, колко силни сж симпатиитѣ между българи и македонци и ще гледа да експлоатира тия чувства. За това той ще отдаде II-та, неосвободената, нему подчинената, часть отъ родината ни на огънь и мечъ, за да прѣдизвика насъ. Да, турчинътъ желае насъ да смаже!

Добрѣ. Защо да не почерпимъ примѣръ отъ историята, тая велика учителка; защо се не приготвимъ за великия часъ? — Съмняватъ ли се нѣкои въ него? — Кои?

Тежкò ни, ако се съмняватъ тия, които ни управляватъ!

Иванъ Димитровъ.

—+**+—

С. Стефанска България и автономна Македония.

На 1878 г., 19-ий февруарий, дата свѣтла и велика за южното славянство, се подписа знаменитния С. Стефански договоръ, който, прѣзъ юлий сжщата година, биде осквернень въ Берлинъ отъ нѣмскитѣ и англійски дипломати. Този договоръ, като задоволяваше и българи, и сърби, и черногорци, прѣмахваше ония спънки между южнитѣ славяни, които прѣчатъ днесъ тъй много на обединението имъ. Отъ онзи „прелиминаренъ“ договоръ, подписанъ въ С. Стефано и приетъ съ радость и отъ Турция, слѣдъ великата освободителна война, трѣбваше да не остане и поменъ, за това разбиха плановетѣ на твореца му, графа Игнатиевъ, и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported" (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

надѣждитѣ на българи и сърби. Съ горесть трѣбваше да прѣтърпи Русия осакатяването на своето свято дѣло — Св. Стефански договоръ — и да подпише Берлинския, който опозори руската славянофилска политика и войната за освобождението на Балканския полуостровъ. Ние нѣма да привеждаме тукъ всички рѣшения на Берлинския конгресъ, освѣнъ 23 членъ, който прѣдвижда автономията на Македония. Единъ четвъртъ вѣкъ се измина отъ тогава, измина се и онова врѣме на горѣщи симпатии и любовь къмъ южното славянство отъ страна на Русия, защото могѫщата тази славянска държава се отказа вече отъ С. Стефанския идеялъ, отказа се даже и отъ автономна Македония.

25 години само — и такава неустойчивость на руската политика!

Ние нѣма да говоримъ за враговетѣ на славянството, които прѣчатъ на руската политика; ние нѣма да говоримъ и за ония славяни, които, по една или друга причина, сѫ русофоби, и които не вѣрватъ въ правотата на руската дипломация; но ние ще покажемъ изкрени славянофили, които, като гледатъ неустойчивостьта на руската политика, и не само неустойчивостьта, но и тази измѣнчивость, вдигатъ въ недоумѣние раменѣ. Тѣ се питатъ: Ако Русия прѣтърпѣ неуспѣхъ съ Св. Стеф. договоръ, защо е противъ 23 чл. на Берлинския трактатъ, защо поддържаше и поддържа още сръбскитѣ аспирации въ Македония, защо иска дѣлѣжа на тази нещастна страна, защо рускитѣ консули въ Македония помагатъ на сръбската пропаганда, защо Русия настоя и допусна единъ Фирмилиянъ въ Скопие?

Българския народъ, този въ свободното княжество и онзи въ Македония и Одринско, съхранява спомена за славното дѣло на С. Стефано, съхранява го, но като нѣкой сънь или мечта. Той е наклоненъ дори да се откаже отъ него, ако туй бѣше физиологически възможно, ала отъ постановлението на Берлинския трактатъ никога не ще се откаже, защото не може. Днесъ, обаче, когато прѣживѣваме сѫщитѣ трѣвожни и сѫдбоносни врѣмена, както прѣди четвъртъ столѣтие; когато македонскиятъ въпросъ иска своето окончателно разрѣшение, руската дипломация става сподвижникъ на нѣмската и иска, както тя се е отказала отъ С. Стефанското си дѣло и автономна Македония, да се откажемъ и ние. Днесъ Русия, заедно съ Австрия, се стараятъ да заличатъ отъ паметьта на Македоно-одринскитѣ славяне и онова обѣщание, което Берлинската дипломация благоволи да имъ даде. Значи: ни С. Стефанска България, ни автономна Македония. Тази именно игра на Петербурската дипломация поставя въ недоумѣние истинскитѣ славянофили, именно тази лоша игра съ народни въжделения, а на противницитѣ ѝ дива силно оржжие, за да се борятъ още по-неотстѫпчиво съ нея.

Защо Русия ни завѣща 19 февруарий, па днесъ се отрича отъ спомена му даже? — За да ви залъже, ще рекатъ русофоби и славянофоби. Но ние вѣрваме въ противното: че Русия биде изиграна отъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

нѣмско-англійската дипломація. — Защо, обаче, Русия е противна на автономна Македония? — Ето кое и насъ усъмнява въ изкреностьта на руската политика.

Македония се бори въ името на единъ международенъ трактатъ, а Русия ѝ отказва автономията, за да ѝ даде нѣкакви реформи. Напрѣдналото освободително дѣло на македонския народъ Русия го подкарва назадъ, когато то бѣше къмъ края на разрѣшението си; ала не тоя ударъ очакваше Македония, когато тъй много се надѣваше въ нея, а — застжпничеството ѝ за прилагането на 23 чл., който гарантира самостойно управление и сигуренъ животъ на още подтиснатитѣ южни славяне.

Идеялътъ за автономията ни се тъпче, и то отъ онія, които наймного бѣха длъжни да го тачатъ, защото е тѣхно дѣло. Кой идеялъ тогава да пригърнемъ, тъй като и народитѣ, както и хората, безъ идеялъ не могатъ да живѣятъ? На кой другъ богъ да служимъ, ако не на свободата? Защо ни терзаятъ още тия, които ни хранѣха съ надѣждата за свободенъ животъ цѣли 25 години? — Народъ, който е робувалъ, но сé съ надѣждата за свършекъ на робството му, безъ тази надѣжда умира — или юнашки, или малодушно. Дипломатитѣ отъ Виена и Петербургъ, види се, желаятъ не избавата на македонския народъ, а умъртвяването му, не освобождението, а изтрѣблението му.

Да си отворимъ очитѣ, македонци! — додѣ не е късно. . .

Ако руската и австрийски дипломаціи прѣслѣдватъ свои цѣли и иматъ свои егоистични интереси при рѣшаването на македонския и източния въпроси, нека разберемъ, че и ние имаме свои народни интереси.

Петь-десеть години Критъ прави възстания, додѣто извоюва автономията си.

Ние воюваме и се боримъ отъ 25 години насамъ въ името на мира и свободата. Насъ ни излъгаха тия, които ни обѣщаха свобода. Но това да ни не отчае!

А наново, още 25 години нека се боримъ, и нашето дѣло — автономията ни — ще се увѣнчае съ успѣхъ.

* * *

Изъ чуждия печатъ.

На в. Information пишатъ отъ Цариградъ слѣдното:

— „Австрийскиятъ реформенъ проектъ не задоволи даже умѣренитѣ македонци. Прѣдстои: тепърва да се рѣши практическото приложение на реформитѣ, което е по-мжчната страна отъ задачата. Не сж забравили тукъ, че въ 1895 г., слѣдъ кървавата арменска демонстрация въ Константинополъ, между Русия, Франция и Англия стана едно съглашение и още тогазъ бѣ изработенъ единъ аналоги-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

ченъ реформенъ проектъ. Абдулъ Хамидъ назначи даже — за да бѫде аналогията между годинитѣ 1895 и 1903 пълна — единъ „генералъ-инспекторъ“, Шакиръ паша, който бѣше облѣченъ съ всичкитѣ пълномощия и отпѫтува съ голѣмо великолѣпие за Армения, за да „въвежда“ реформитѣ. Знае се, какъ се завърши тази мисия: 100000 безоръжни арменци бидоха изклани по тайна заповѣдь на фамозния „генералъ-инспекторъ.“

Сѫщата ли жестока игра искатъ да повторятъ въ Македония? Вече се забѣлѣзва едно извѣстно смущение между турското население и правителството туря въ дѣятелность вѣчния страшенъ призракъ: мюсулманския фанатизъмъ.

Дѣ е гаранцията за осѫществлението на македонскитѣ реформи? Не се знае и за нея не приказватъ. На турското правителство ще прѣдставятъ ли свобода, за да постѫпи по своя традиционенъ методъ и да отиде по-далечъ? Наклонни ли сѫ Австро-Унгария и Русия да вематъ принудителни мѣрки, за да накаратъ султана да изпълни своитѣ обѣщания? Тамъ е главния въпросъ. А тука бѣха изненадани отъ посталия резултатъ на австро-руската акция. Този резултатъ никакъ не е въ едногласие съ тона на познатото комюнике на руското правителство, което биде опубликувано прѣди пѫтуването на графъ Ламсдорфа въ западъ. Когато по туй врѣме четеха това комюнике, неволно си спомняха за рѣчьта, която въ Русия, прѣзъ послѣдния периодъ отъ царуването на Царя-Освободителя, бѣше противъ „болния човѣкъ“ употрѣбителна. Какъ да си обяснимъ сега извънредната сдържаность на рускитѣ претенции? Маже-би, тя да е свързана съ оная опозиция отъ страна на възхождащия германизъмъ противъ царизма. Мощната германска мегаломания, види се, е рѣшена да загради пѫтя на руското влияние прѣзъ Балкана къмъ Македония и Срѣдиземно море.“

— Освѣнъ туй, сѫщия вѣстникъ казва, че, споредъ послѣдното руско комюнике, отявленния русофилски кабинетъ на Данева е длъженъ да се оттегли, защото нѣма за него по-удобенъ моментъ, отколкото този, който му се сега прѣдлага: реформния въпросъ въ Македония е единъ възвишенъ патриотически въпросъ и би било едно достолѣпно оттеглюване, ако поради този въпросъ кабинетътъ даде оставка. Цанковистката партия, слѣдъ като почна да губи отъ своята популярность по причина на постѫпката си срѣщу македонскитѣ комитети, не може по-добрѣ да се реабилитира, отколкото ако тя напусняше властьта въ момента, когато руското правителство му отказа своята морална поддържка. Тия тъй наречени реформи никого не смаяха, защото се знаеше, че Австро-Унгария и Русия нѣма да отдадатъ своитѣ интереси на изтокъ заради хубавитѣ очи на българи и сърби. Слѣдъ поражението въ Фирмилияновия въпросъ, Княжеството прѣтърпява сега още едно, второ, много по-тежко поражение по македонския въпросъ даже, и съ голѣма болка чувствуватъ въ България въ какво двусмислено положение е поставена страната отъ изключителната русофилска политика. Върху туй, ние сме въ навечерието на всеобщото възстание въ Македония. Старанието и ревностьта на комитетитѣ сѫ още повече възбудени отъ присѫтствието на Борисъ Сарафова въ Македония. Множество прѣкрасно организирани чети сѫ готови да дѣйствуватъ на пролѣть. Подиръ като реформитѣ станаха

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

извѣстни, и отъ тѣхното въвеждане не се очаква никакъвъ резултатъ, вѫтрѣшната организация е рѣшила да не чака по-вече, а при първия сгоденъ случай да повдигне възстанието. Боятъ се отъ това, че, щомъ като общото възстание еднажъ избухне, всички усилия на българското правителство, да задържи населението отъ участието му въ възстанието и даване помощь на възстаницитѣ, ще останатъ напрасни и безполезни. Тъй може да дойде случай, щото, при първо сбиване между турскитѣ трупи и възстаналитѣ македонци и свободни българи, войната да бѫде прокламирана и националната честь на българското правителство ще бѫде ангажирана. Но то ще бѫде принудено да вземе участие и ето ви тогава турко-българския конфликтъ. Какъвъ ще бѫде резултата отъ конфликта? — Туй не може да се прѣдвиди, ала можемъ сигурно да се надѣваме, че Македония наконецъ чрѣзъ собствена сила ще добие автономията си. — Италиянското правителство е изпратило въ Албания и Македония полковника отъ генералния щабъ, Синьориле, за да изучи положението и да докладва на своето правителство. За вѣрване е, че това пѫтуване въ Македония и тази мисия на италиянския полковникъ иматъ воененъ характеръ. Въ канцеларията на италиянския генераленъ щабъ въ послѣдно врѣме изучватъ всичко, що се отнася до Македония, и за нея се приготовляватъ географически карти. Всичко туй не е за чудене, защото, ако на истокъ избухне война и Силитѣ намѣратъ за добрѣ да интервенираатъ, и Италия желае сѫщо тъй да бѫде готова, за да се намѣси отъ своя страна.... Всички сѫ на мнѣние въ Римъ, че италиянския народъ, който знае, какъ и съ какви усилия придоби независимостьта си, не ще остане равнодушенъ на-пролѣть и ще принуди правителството си да се застѫпи за правата на поробенитѣ Балкански народи. И най-послѣднитѣ факти показватъ, че турскитѣ власти взематъ страната на арнаутскитѣ и башибозушки банди, а християнското население имъ е още по-вече умразно, откакъ се заговори за реформиране на Турция. Право иматъ, прочее, ония старо-сърби и македонци, които казватъ: Или трѣбва Европа да насили турцитѣ съ всички срѣдства, за да се въведатъ реформитѣ въ дѣйствителность, или иначе не може да бѫде отнета възможностьта на сърбитѣ и българитѣ, съ собствена сила, чрѣзъ една революция да си извоюватъ сами по-добра сѫдба, та макаръ и съ безбройни човѣшки жертви".

* * *

— Друга една кореспонденция отъ Цариградъ печата в. Neue Freie Presse, дѣто се говори за несмѣняемостьта на главния инспекторъ въ Македония, на която несмѣняемость отдаватъ голѣмо значение. Гарантирания отъ смѣняемость генералъ-инспекторъ щѣлъ билъ да работи по самостойно, защото ще знае, че никой не може да му се смѣси въ реформната дѣятелность. Верковичъ-паша, който бѣше генералъ-губернаторъ на Критъ и гледаше да изпълни добросъвѣстно длъжностьта си, падна скоро въ немилость и сега живѣе въ Венеция отъ поддържката на Критянитѣ, защото е бѣденъ. Живущия понастоящемъ въ Парижъ бивши генералъ-губернаторъ на провинцията Източна Румелия, Алеко Богориди паша, сѫщо изпадна въ немилость, поради туй че прояви независимъ тактъ; но той е богатъ и си живѣе разкошно. За Хюсеинъ-Хилми паша казватъ, че е заможенъ, но той е отъ старата турска партия, значи, и противенъ на всѣкакви реформи

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

въ Македония. Султанътъ и приближнитѣ му сж разбрали, отъ какво голѣмо значение е едно добросъвѣстно и добрѣ плащано чиновничество, но всѣки единъ чиновникъ, колкото и да бжде независимъ, щомъ като знае, че слѣдъ три или петь-годишенъ срокъ ще бжде смѣненъ, то ще гледа да угажда на централното управление, защото отъ него му зависи цѣлата бждащность.“ — Додѣто турци реформиратъ Македония, положението нѣма да се подобри. Само чужда намѣса ще е въ състояние да умиротвори вълнуващитѣ се европейски турски провинции.

— Съ дата отъ 6 мартъ н. с. отъ Лондонъ съобщаватъ на сжщия Виенски официозъ, че многоочакваната „Бѣла Книга“ на Велико-Британия била публикувана и прочетена въ парламента отъ държавния секретарь графъ Лансдоунъ. Въ нея се обяснява поведението на Англия при опрѣдѣлянето на австро-рускитѣ реформи, които тя приела, но си запазва правото да прави постжпки сама, щомъ реформитѣ не дадатъ нужния резултатъ за умиротворение на Балканитѣ. Английскитѣ дипломати познаватъ съ кого иматъ работа, та толкова вѣрватъ, че Турция наистина ще прокара реформитѣ.

КНИЖНИНА

Пангерманизмътъ, панславизмътъ и югославянскиятъ съюзъ, отъ Иорданъ Ивановъ — София, 1902 г. — Г-нъ Иорданъ Ивановъ, единъ изкренъ и убѣденъ славянофилъ въ България, е и убѣдителенъ въ горнята своя брошура, като ни говори за нашествието на тевтонцитѣ къмъ славянския югъ. Какъвъ е планътъ на пангерманския „Drang nach Osten“ мнозина знаятъ, срѣдствата, обаче, които се употрѣбяватъ за реализиране на този планъ не всѣкиму сж извѣстни. Авторътъ, като разглежда редъ нѣмски издания съ пангерманско съдържание, като разглежда и политиката на германскитѣ държавници, които сж солидарни съ изказванитѣ въ пангерманскитѣ брошури мнѣния. дохожда до заключението, че на този бруталенъ тласъкъ къмъ югъ и юго-изтокъ на пангерманизма трѣбва да се противопостави друга сила — панславизма, и той вѣрва, че той е осжществимъ при една конфедерация на всичкитѣ славянски народи: руси, поляци, чехи, словинци, сърбохървати и българе. Като първа стжпка къмъ постигането на този идеялъ г-нъ Иорданъ Ивановъ счита югославянската конфедерация между сърби, българе и черногорци. Колкото г-нъ Иорданъ Ивановъ е убѣдителенъ за възможностьта да стане тази федерация, толкова той е бѣгълъ и неубѣдителенъ при третиране въпроса за освобождението на Македония и влизането ѝ въ този югославянски съюзъ, защото нищо не споменава за ролята въ този случай на Гърция и Ромжния, па и Албания. Ние мислимъ, поради тази причина, че въ разрѣшаването на македонския въпросъ сж заинтересовани и гърци, ромжни и албанци, па и нѣколко велики Сили, този въпросъ, който е най-голѣмата прѣчка за дружбата на сърби и българи, не е само въпросъ на южнитѣ славяне. Наистина, най-голѣмата роля въ разрѣшението му ще играятъ южнославянитѣ, но какво ще стане питаме се ние, питаме и г. Иванова, ако срѣшу единъ съюзъ на сърби, българи и черногорци изпъкне единъ турко-гърко-ромжнски съюзъ,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

за да се попрѣчи на славянската хегемония на Балканския полуостровъ? — Нали македонския и източния въпроси нѣма пакъ да се разрѣшатъ? — А този съюзъ е естествено слѣдствие на новосложилитѣ се обстоятелства, диктуванъ е отъ национално чувство за самосъхранение; този съюзъ и днесъ се забѣлѣзва, но той ще се оформи и узакони, щомъ гърци, турци и ромжни видятъ опасность отъ славянството. Ето защо, противодѣйствието и спасението отъ пангерманизма и панислямизма, който сжщо тъй не трѣбва да се игнорира, ние намираме въ Балканската конфедерация, която е по-осжществима отколкото всеславянската, защото една югославянска конфедерация въ името на панславизма ще намѣри много врагове, когато такава федерация, като начало къмъ обединение на всички Балкански народи въ една Балканска федерация ще намѣри доста поддържатели отъ западнитѣ Сили. Ние знаемъ съглашението отъ 1897 г. между Австрия и Русия за дѣлѣжа на Балканския полуостровъ, и самъ уважаемиятъ авторъ се възмущава отъ този фактъ, че Русия е дала на Австрия Босна и Херцеговина. А тѣзи двѣ области сж били прѣдварително обѣщани, прѣди да се почне освободителната война. Тѣзи и други факти не доказватъ ли ни, че руската политика въ своитѣ завоевателни стрѣмления съ нищо не се различава отъ германската? Пъкъ Балканската федерация ще даде отпоръ на всички тия стрѣмежи. Самъ г. Иорданъ Ивановъ се възмущава отъ тактиката на руската дипломация, която помага на сърбитѣ въ Македония, за да посърбяватъ едно отъ памтивѣка българско население. Защо, обаче, Русия всичко туй върши, авторътъ прѣмълчава. Пъкъ то е знайно. Руската политика се стрѣми къмъ югъ, както и германската или австрийската. За да се не каратъ, спогаждатъ се на наша смѣтка и правятъ съглашения, за да ни дѣлятъ. Като изкренъ славянофилъ, авторътъ се върти се около единъ центръ—славянството и Русия. А има по-великъ центръ—человѣчеството, чието добро името трѣбва да ни въодушевлява. Отдѣлнитѣ народи, племена и раси трѣбва да гледаме съ това око, доколко тѣ могатъ да се съюзяватъ и обединяватъ, за да възтържествува мира и да се ощастливятъ всички. Ако е цѣлта да се отбие течението на пангерманизма, то туй може да стане и чрѣзъ Балканската конфедерация, която не изключава и една славянска или южнославянска федерация. Иначе, историята на войни, на огъня и меча, ще се повтори, само по-ужасна, защото борбата не ще е между този или онзи народъ, между едно или друго племе, а — между раси, между великани. Понастоящемъ, повече економически причини докарватъ политическитѣ съюзи, сжщо тъй и чисто политически съображения, но не и расовата и племенна прилика. Нека отидемъ по-далечъ: днесъ не важатъ толкова расовитѣ или племенни интереси, колкото политико-економическитѣ. А политико-економическитѣ интереси на Балканскитѣ държавици се съгласуватъ, когато се касае да се борятъ противъ Русия и Австро-Германия. Ако погледнемъ на европейскитѣ сжществующи съюзи, ако вникнемъ и въ разнитѣ сдѣлки на европейската дипломация отъ вѣкъ и половина насамъ, па и прѣзъ всички вѣкове, което авторътъ не е сторилъ (а ту му се налагаше), ще дойдемъ до заключението, че всичкитѣ тия сдѣлки и съюзи сж ставали не възъ расова или племенна основа, а по политико-економически причини. Примѣръ: двата съюза, тройния и двойния. Отъ племенна

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

или расова гледна точка и двата тия съюза сж недостойни, но отъ политическа и економическа — законни. Ами какъ да си обяснимъ дѣлѣжа на Полша въ края на 18 в. и то по прѣдложението на руската императрица Екатерина? Съ кого Русия раздѣли Полша?—Съ онія, съ които мисли да дѣли Балканскитѣ народи! — Ето защо, въ името на една автономна Македония, която да влѣзе като членъ въ сѣмейството на Балканскитѣ съединени народи, възможенъ е единъ успѣхъ и за автономията на Македония, и за югославянската федерация. Тази послѣднята ще прѣдизвика другъ троенъ съюзъ между гърци, турци и ромжни, който ще бжде насоченъ противъ нея, ако тя се бори въ името на панславизма, която вражда ще е въ полза на заинтересованитѣ В. Сили. Г-нъ Иорданъ Ивановъ е правъ, обаче, като казва, че една федерация или съюзъ между сърби, българе и черногорци ще бжде поддържана отъ Русия противъ Германия. Тъй има Сили, които ще поддържатъ една Балканска федерация или съюзъ — противъ пангерманизма, панславизма и панислямизма.

И. Д.

ХРОНИКА.

— Когато македонскиятъ въпросъ се обсжждаше въ канцеляритѣ на дипломатитѣ, тагава пакъ въ Франция и сѣсѣдката ѝ Белгия ставаха митинги и събрания за освѣтление общественото мнѣние върху положението на Армения и Македония. Така по миналия мѣсецъ станаха два импозантни митинга въ Парижъ и Брюкселъ, дѣто сж взели участие видни френски и белгийски държавници, оратори и публицисти. Първия е станалъ въ залитѣ на двореца „Chatau d'eau", дѣто сж присжтствували повече отъ 5000 души отборъ публика; втория — въ Народния домъ. Говорили сж прочути оратори отъ парламентитѣ, професори и други обществени дѣйци, като d' Estournel, Pressencé и дори социалиста Жоресъ, подпрѣдседатель на Камарата. Тѣзи митинги бѣха подвъргнати на критика отъ австро-нѣмската преса, като ненаврѣменни, които щѣли да възбудятъ по-вече духоветѣ въ Македония и Армения, както и на Балкански полуостровъ. Отъ дѣ сж знаели френцитѣ, че за арменци и македонци се приготовлява нова измама въ Петербургъ и Виена? — Па и да сж знаяли, тѣ сж искали да ги прѣдупрѣдатъ. Въ името на мира тѣ дѣйствуваха и за прилагането на 23 и 61 чл. отъ Берлинския трактатъ, когато Русия, Австро-Унгария и Германия сж се грижили за оздравяването на *болния* човѣкъ. По този поводъ четемъ въ Neue Freie Presse една статия отъ прѣдседателя на Парижкия митингъ, г. d' Estournel, който е билъ и прѣдставитель на Франция въ Хагската конференция на мира. Въ тази статия той обяснява и оправдава напълно митинга въ Chatau d' eau, станалъ въ полза на Европейския миръ и въ името на едно человѣколюбиво дѣло. Това показва, че македонския и арменския въпроси сж на дневенъ редъ и занимаватъ умоветѣ. 5000 души просвѣтени парижани сж осждили султана за прѣнебрѣгването му на международнитѣ си задължения, упрѣкнали сж дипломацията за нейната

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

нехайность къмъ сждбата на подчиненитѣ народи и напомнили сж на Франция и правителството ѝ длъжноститѣ имъ.

— И ето Франция наскоро публикува часть отъ своята „Жълта Книга“, която нѣмско-австрийскитѣ дипломати пакъ осждиха като прѣждеврѣменна. За тѣхъ всичко е прѣждеврѣменно и осждително, всичко, което не е въ интереса имъ. Но французкия министръ на външн. работи, г. Делкасе, другояче мисли и за това телеграфътъ ни извѣсти, че той ще публикува още нѣщо отъ френската „Жълта Книга“, която ще освѣтли общ. мнѣние на Европа и на Балкански п-овъ и върху прѣговоритѣ за реформитѣ въ Турция. А и Англия публикува своята „Бѣла Книга.“ Тия двѣ Велики Сили сж били за една автономна Македония, като най-добро срѣдство противъ настжпващата опасность за мира.

— Въ Италия пъкъ общ. мнѣние е за една война на Италия съ Турция за свободата на подтиснатитѣ християни. Въ Милано сж основани два комитета, албански и македонски, които сж насъбрали огромни суми — съ цѣль да въоржжатъ напролѣть доброволчески чети, за да заминатъ въ Македония и Албания.

— Въ това врѣме, когато македонския въпросъ обхожда цѣла Европа и дори Америка, у насъ, въ България и Македония, той влиза въ другъ фазисъ отъ своето развитие. Българското правителство разтури организациитѣ въ България и съ туй улесни дѣятелностьта на централната. Нѣма вече кой да „завладѣва положението“ и не остава нищо друго, освѣнъ задружно да дѣйствуватъ всички лагери, задружно — за да омиятъ миналия позоръ отъ челата си. За всички се отваря широкъ просторъ за полезна работа. Хайде: — който иска да бжде полезенъ, да услужи на рода си, нека грабне кръста народенъ, кръста Христовъ и да тръгне подиръ гласа на македонския народъ, който ни зове! Слѣдъ яловитѣ ония реформи на австро-руската дипломация, окастрени тъй добрѣ отъ Берлинската, що ни остава? — Да направимъ правото да възтържествува! Какъ? — Както сме се готвили отъ 10 години, отъ четвъртъ вѣкъ насамъ.

— Борисъ Сарафовъ е ималъ сражение съ турски редовни войски и башибозукъ при с. Владимирово, дѣто сж били убити и ранени 10 момчета отъ неговата дружина, а около 60 души избити и ранени отъ турцитѣ. Борисъ Сарафовъ е добъръ войнъ, това той доказа прѣзъ 1895 год. при Мелникъ, но, както ни говорятъ свѣденията, сега е направилъ една грѣшка, като е влѣзълъ въ открить бой съ турската сгань: още не е врѣме за това. Закритъ съ четата си въ пусия, той не би загубилъ толкова юнаци. Миръ на праха имъ!

— И когато изъ день въ день се очаква великия уреченъ часъ отвъдѣ, тогава отсамъ българското правителство, освѣнъ че разтури комитетитѣ, но и интернира членоветѣ имъ. Колкото ние удобрихме първата мѣрка, дважъ по-вече осжждаме втората. Македон. движение сега е единъ порой, противъ чието течение не може да се плува. Правителството се опитва, ала да си не счупи нѣйдѣ главата. Дори и отпуснатитѣ 250000 л. за увеличение на пограничната стража нѣма много да помогнатъ. Какви врѣмена настаха, читатели драги, та братътъ да бжде принуждаванъ да спира брата си, когато тоя се стрѣми къмъ свобода! Коя е причината на тѣзи анормални врѣмена, ние одавна сме разбрали...

Диогенъ.

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ПЕТКО КАРАВЕЛОВЪ.

Прѣзъ нощьта срѣщу 25 януарий прѣстана да тупти едно велико сърдце, което те обичаше, Македонио!

Братътъ на Любена Каравеловъ, който въ изгнание, нищета и злочестина работи и се бори за доброчестината на своето отечество, и дочака триумфа на великата борба, братътъ на първия български трибунъ Любенъ, вдъхновителтъ на Левски, — Петко Каравеловъ — ненадѣйно умре отъ внезапна смърть тогава, когато той бѣше най-нуженъ на многострадното ни отечество, умре — безъ да дочака ни една отъ своитѣ мечти осѫществена. Единъ мѣсецъ се измина отъ трагичната кончина на великия покойникъ и това врѣме бѣше достатъчно, за да разберемъ още по-добрѣ, колко голѣма е празднотата съ заминаването на Петка Каравеловъ въ царството на сѣнкитѣ. Той не бѣше честитъ, уви, да види края на македонското робство! Самъ бѣденъ, макаръ и да бива́ три пѫти президентъ-министръ, въ своята низка стара кѫщица той мислѣше и работѣше за благополучието на България, тая България, която, за тия му катадневни усилия и старания, приживѣ го обсипа съ хули, а послѣ плачеше прѣдъ рано-зиналия му гробъ.

Любенъ и Петко Каравелови! . . . Ето българскитѣ двама братя, които умрѣха съ единъ и сѫщъ завѣтъ — благото народно; ето българскитѣ Гракхи, чиято Корнелия бѣше България, и които тепърва ще заживѣятъ въ душата народна.

Поклонъ прѣдъ паметьта имъ, поклонъ прѣдъ добритѣ имъ дѣла!

А дѣлата имъ сѫ, които говорятъ и ще говорятъ за тѣхъ. Първия биде замѣненъ съ втория братъ и тоя продължи начената освободително дѣло. Задъ Китанчева, задъ Славейкова, задъ Алека Константиновъ — тази троица нераздѣлна — приживѣ зоркия наблюдавачъ забѣлѣзваше да се мѣрка величавия силуетъ на Петка. Другарь и сподвижникъ на дѣда Славейкова, той бѣше вдъхновитель на другитѣ двама, особено на Китанчева. Македонското движение, което въ 1895 г. биде формулирано и поставено на основи здрави, крѣпки — знае Китанчева за свой баща, обаче, задъ този многозаслужилъ дѣецъ стои Петко Каравеловъ, който го упѫти и окуражи въ избрания му пѫть.

Като държавникъ, Петко Каравеловъ бѣше далновиденъ и, като добъръ социологъ, прѣдвиждаше послѣдствията на всѣко държавно начинание.

Петко Каравеловъ не е умрѣлъ, да! — и туй не сѫ само думи. Властьта, тази блудница, само него не можа да оскверни въ този изминатъ четвъртъ вѣкъ, въ който тъй много идеални души се прѣвиха и измрѣха приживѣ. А Петко Каравеловъ още приживѣ си паметникъ въздигна — въ сърдцето на народа.

И тоя нержкотворенъ паметникъ ще закрѣпва въ сърдцата на поколенията.

Слава на борцитѣ!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Год. I. Мартъ 1903 г. Кюстендилъ. Книжка VI.

СВЯТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Каменарьтъ,

разказъ

отъ

Вл. Ястребовъ.

(Продължение).

«На другия день сутриньта стигнахъ въ града. Колко тежко е да осъмне човѣкъ въ чужди градъ, между чужди хора, гладенъ, голъ, безъ подслонъ, безъ скършена пара въ джебъ. Първото ми гайле бѣше да разпитамъ, дѣ се намира затворътъ, за да се видя съ баща ми. Когато влѣзнахъ прѣзъ високитѣ пѫтни врата въ двора на зандана, попитахъ единъ забтия, кадѣ и какъ ще мога да видя Иванъ Доневъ отъ с. Тросково, като не му се обадихъ, че съмъ синъ на тогова, за когото питахъ. — Катилиноть? — отвърна съ алчность забтията. — Не е катилинъ той, му казахъ азъ, той е честенъ човѣкъ. Но кадѣ ще мога да го видя? — Ти какво си на него? ме пита той. — Нищо, му казахъ азъ: съселяни сме. — Ами защо искашъ да го видишъ? Тукъ безъ малко щѣхъ да убъркамъ концитѣ. — Дохождамъ да му извѣстя, че жена му и синъ му умрѣха. Забтията, като че ли зарадванъ отъ тая вѣсть, и съ открито желание да нанесе още единъ ударъ на баща ми, поведе ме слѣдъ себе си.

„Спрѣхъ се до едни пармаклъци, а той каза на друго едно забтие да извика баща ми, да се вѣсти на отсрѣщния прозорецъ. И двамата се отстраниха. Срѣщу менъ на прозореца въ зандана се показа единъ човѣкъ съ сединява дълга коса и брада, слабъ, жълтъ като мрътвецъ. Едвамъ можахъ да позная въ тоя образъ моя роденъ татко. Само по очитѣ, които не се бѣха измѣнили, а похлътнали на вѫтрѣ, само по тѣхъ приличаше на татко ми. Той ме позна по-скоро и ми проговори съ треперливъ гласъ:

— Сине, какво те е докарало по тоя студъ тука? Що си дошелъ? Жива ли е майка ти?

— Татко, казахъ му азъ, лоши много лоши хабери ни дойдоха за тебъ, та азъ нѣмаше какво да правя, трѣбваше да дойда.

— Е, какво мислишъ да правишъ тука?

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Ще изеда, татко, кучето, което ни докара тази беля.

— Недѣй, синко, баремъ ти продължавай рода на твоя клетъ баща!

— Не може, тате! Азъ вече не мога да търпя; кръвь, кръвь ми се пролива!

— Жива ли е майка ти? пакъ попита баща ми, за да ме отклони отъ раздразнението, въ което бѣхъ изпадналъ. Азъ се смутихъ. Па си казахъ: какво, ако му извѣстя? Той утрѣ-други день ще увисне на бѣсилото и нѣма да жали вече.

— Умрѣ, му отговорихъ азъ съ присторено спокойствие.

— Толко по-добрѣ, стигаше й тая мжка, която прѣживѣ; инакъ, трѣбваше още много горчевини и пелинъ да пие.

«И завъртѣ се гърбомъ къмъ мене, за да го не видя, дѣто сълзи горчиви пролива; чухъ само, че се разнесоха между дебелитѣ влажни стѣни на зандана тежки хълцания и стенания.

— Не плачи, татко, му казахъ: азъ ще изеда душманина, та нека послѣ и азъ умра, и нека всичко се свърши вече! . . .

— Не, синко, ти трѣбва да живѣешъ. Азъ съмъ вече старъ, и да умра, нѣма съ мене да се свърши свѣтътъ я! Но ти си младъ: жално е да умрешъ.

„Азъ рѣшихъ да не му противореча повече, а да замлъкна, като се не оставя отъ туй, което бѣхъ намислилъ. — Тате, слѣдъ обѣдъ пакъ ще дода да те видя, казахъ азъ, и като се простихме съ сълзи, азъ се упжтихъ прѣзъ пжтнитѣ врата по крива една улица. Гладенъ бѣхъ като куче, ама азъ нищо, нищо не мислѣхъ за тоя си гладъ. Само отъ жаждата за отмъщение бѣхъ обзетъ. Само едно имахъ въ главата си. Да намѣра Кара Демиша и да го изпратя при Мохамеда. Но кадѣ да го намѣра, кого да питамъ? Излѣзохъ на една права улица, покрай рѣката. Види се, тя бѣше чаршията. Имаше всѣкакви дюкяни: бакали, кондураджии, фурнаджии млѣкари и др. Азъ влѣзнахъ въ едно кафене и попитахъ кафеджията-турчинъ: „Не можете ли да ми кажете, дѣ ще мога да намѣра Кара Демишъ ага? Кафеджията ме погледна съ любопитство. — Защо го търсишъ? ме попита той. — Нося му пилета и яйца отъ село, та искамъ да го намѣра да му ги прѣдамъ. — А кадѣ сж тѣ? — На ханътъ. Кафеджията, слѣдъ тоя истиндакъ, се увѣри може би въ чиститѣ ми намѣрения и посочи: Е тамъ, отсрѣща рѣката, въ онова голѣмото хубаво кафене, видишъ ли? Тамъ ще го намѣришъ.

„Азъ се упжтихъ по едно тѣсно дървено мостче и се озовахъ въ хубавото кафене. Имаше много турци. Вьртѣхъ се насамъ-нататъкъ дано забѣлѣжа нѣкадѣ Кара-Демиша. Най-послѣ видѣхъ единъ гръбъ твърдѣ приличенъ на неговия. Па пообиколихъ насамъ-нататъкъ — видѣхъ го и отпрѣдъ. Той бѣше. Спокойно си смучеше наргюлето и не ме забѣлѣза. Поозърнахъ се наоколо, веднага измъкнахъ алтипатлака си и гръмнахъ два пжти въ гърба му. Глъчката въ цѣлото кафене стихна за ми-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

нута. Съ димъ се изпълни кафенето. Азъ гледахъ да намѣра вратата, но видѣхъ се сграбченъ изотзадѣ съ здрави ржцѣ. Гръмнахъ още два три пжти, колкото куршуми имаше, за да изпоплаша врагътъ си, но нищо. Азъ бѣхъ уловенъ. Нѣколко забтиета съ бой и псувни ме повѣдоха къмъ затвора.

* * *

„Намѣрихъ се срѣдъ единъ пустъ дворъ, заграденъ съ високи каменни зидове. Повѣдоха ме къмъ едни низки и тѣсни желѣзни врата. Скръцна ключъ въ ключалката имъ, тѣ се отвориха; повѣ отъ тѣхъ смрадъ и мразъ, и слѣдъ като ми взеха и послѣдното ножче, тласнаха ме съ злоба въ мразовития коушъ. Той бѣше дълъгъ, широкъ, но низъкъ, краката ми потъваха въ каль. Бѣше темно, макаръ и да бѣше срѣдъ бѣлъ день. Всичко два прозорца имаше: единъ къмъ тоя пустъ дворъ, другия къмъ пармаклъцитѣ въ другия дворъ, дѣто бѣхъ дошелъ да видя баща си отзарана. Дохождаше ми да побѣснѣя, като се видѣхъ самъ самиченъчъкъ въ тоя страшенъ, голѣмъ, мразовитъ, влаженъ, нѣмъ зандань. Погледахъ наоколо, никадѣ жива душа не видѣхъ. Нито погледитѣ ми не можеха да проникнатъ срѣдъ мрака на далечнитѣ кюшета. Навѣдохъ печаленъ глава и взехъ да шетамъ нагорѣ-надолѣ. Внезапно до моя слухъ долѣтѣха едни тежки стенения. Моя погледъ бѣше вече привикналъ на тъмнотата, и стори ми се, че виждамъ въ близкото кюше живо сжщество — човѣкъ. Взехъ да приближавамъ къмъ него. То бѣше едно старче, сѣднало на влажната земя, опрѣло глава на свити колѣнѣ, като ги бѣ обхванало съ жилавитѣ си ржцѣ. Азъ го познахъ. Но той не се надѣваше. Той стенеше, безъ да хвърля погледъ на мене — новия му другарь.

— Тате, не тжжи: пакъ сме заедно ние двамата.

„Той се стрѣсна, опули изнемощѣли очи и съ сълзи се хвърли на мене, та ме цѣлуна.

— Нима ти уби проклетото псе? ми проговори той.

— Убихъ го, тате!

— Ааахъ! тежка въздишка разпори изнемощѣлата му грждь. Ами сега, и ти ли ще трѣбва тука да изгниешъ, или да увиснешъ като менъ слѣдъ нѣкой день на бѣсилото?

— Каквото даде Господъ, тате.

— Ааахъ! Той не можеше да спре въздишката си.

— Синко, продължи той. Нали ти казахъ, че моето желание бѣше да живѣешъ и да носишъ моето име? Каква полза сега, че изгубвашъ и тѣлото и душата си? Каква полза, че нѣма да живѣе на свѣта единъ звѣръ повече? Ако ще и всички звѣрове да изчезнатъ! Каква? Каква е ползата за насъ, когато нѣма да гледаме съ очитѣ си тоя новъ свѣтъ безъ звѣрове? Ахъ, синко, ти не трѣбваше да умрѣшъ!

— Ама азъ, тате, още съмъ живъ!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Да, живъ си. . . . Но азъ искахъ инакъ да бѫдешъ живъ. Но ти си живъ, младъ си още. Щомъ като си зацапалъ рѫцѣтѣ си въ кръвь, да се не боишъ вече, сине мой, отъ кръвь и отъ грѣхъ. Господъ, ако искаше да нѣма на тоя свѣтъ грѣхове, нѣмаше да създаде злото, теглата, несправедливостьта!

— Какво искашъ да кажешъ, тато?

— Ела на самъ.

„И той ме заведе къмъ кюшето. Попипа тукъ-тамѣ и намѣри единъ алтѫпатлакъ и кама, малко ръждасала отъ влагата, но сѐ пакъ остра и врѣдна за всичко.

— Това наслѣдство мога да ти оставя, сине, само това. . . . прошепна ми той съ въздишка. Азъ му цалунахъ рѫка и турихъ орѫжието на пояса си. Поведе ме къмъ прозореца, който гледаше въ пустия дворъ.

— Хе тамъ, въ далечното онова кюше на двора, видишъ ли какво се издига, какво стърчи?

— Татко, азъ не съмъ виждалъ до сега бѣсилка, но зная, че това е бѣсилка.

— Така, синко.

„И на двамата се свиха гърдитѣ и едвамъ си поехме дъхътъ.

— И утрѣ ще увисне на нея, знаешъ ли кой?

— Ти, тате.

— Да, азъ, чедо мило, и защо?

— Охъ, недѣй говори повече, татко!

— Ахъ, синко, тоя свѣтъ. . . . огънь да го гори! . . .

„И двамата замълчахме. Сълзитѣ смръзваха на бузитѣ ни. Фучеше мразовитъ вѣтъръ изъ двора, прѣзъ съ изпочупени джамове прозорци. Снѣгътъ бѣше прѣстаналъ да вали. Небето бѣше ясно, но студено, мразовито, както никога.

— Хайде, синко, тамъ въ кюшето да си полегнемъ на рогозката: тамъ е по-топличко.

— Да идемъ, татко.

— Гладенъ ли си? ме запита той въпросително.

— Зная само, че отъ вчера не съмъ тургалъ троха хлѣбъ въ устата си, но не усѣщамъ гладъ.

„Ние отидохме въ кюшето и седнахме върху влажната рогозка. Татко ми даде едно кършейче сухъ хлѣбъ и той си зема едно, па захванахме да гриземъ. Като че ли станахъ по-бодъръ отъ туй, като да добихъ нова сила.

— Да спиме, рече слѣдъ туй татко ми.

„И азъ бѣхъ много уморенъ. Прѣгърнахме се двамата. Скоро отъ умора заспахъ. Не знамъ, дали бѣ спалъ и клетия ми татко, но до като бѣхъ буденъ, усѣщахъ го да стене и охка.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

„Събудихъ се рано. Видѣхъ по дрѣхитѣ на гърдитѣ ми цѣла поледица. Отъ какво ли е туй, си казахъ. И послѣ догадихъ. Навѣрно, клѣтия ми татко цѣла нощь е плакалъ надъ мене. Той се навърташе около прозорчето, което гледаше въ пустия дворъ. Навѣрно, черното бѣсило го теглѣше нататъкъ. Но имаше още единъ день, до като трѣбваше да се сроди съ него. И тоя день прѣкарахме само въ жалби и оплаквания. Вечерьта, когато вече гѫста тъмнина обхвана зандана, татко драсна една клечка кибритъ и запали димящето газениче, окачено на стѣната и ние двамата сѣднахме на рогозката.

— Синко, започна той съ трепереливъ гласъ: още нѣколко часа ми оставатъ да гледамъ тъмнината на тоя черенъ свѣтъ; още нѣколко часа ми оставатъ да дишамъ мразовития вѣтъръ на тоя влаженъ коушъ; още нѣколко часа ме дѣлятъ отъ смъртьта; още нѣколко часа ми оставатъ да бѫда при тебе, мило чедо, — още нѣколко часа, и послѣ край на чернитѣ мѫки, грознитѣ теглила, страшнитѣ патила! Всичко ще забравя — и зло и добро. Ще забравя даже, че съмъ живѣлъ! Държъ ти наслѣдството, което съмъ ти далъ! Азъ съмъ наслѣдилъ него отъ единъ злодѣй, може би, по-голѣмъ и отъ Кара Демиша. Тоя злодѣй попадна тукъ прѣди единъ мѣсецъ нѣщо. Донесоха го колко да помирише зандана. Убилъ бѣше нѣкого, но знайшъ, тѣхъ ги не хваща законътъ. Разправихъ му и азъ всичкитѣ си патила. И неговото кораво злодѣйско сърдце се трогна. Не знамъ защо. Но, той ми каза, че съ Кара-Демиша сѫ били заклети врагове — асми, имали сѫ кръвь да връщатъ единъ други му. И за туй само ми съчувствуваше. Завчера него освободиха, а на менъ извѣстиха грозната вѣсть за страшната присѫда — бѣсило. На излизане той ме цѣлуна въ чело и ми даде тѣзи кама и револверъ, като ми каза: ако си мѫжъ, убий забтиитѣ и избѣгай отъ зандана! Азъ не направихъ това, защото знаехъ, че до сега ще ми бѫде хапса. — А турчинътъ си излѣзе изъ коуша. Синко, продължаваше татко ми съ разтреперанъ гласъ: азъ не рѣшихъ да изпълна завѣщанието на единъ злодѣй. Макаръ сърдцето да ми е пълно съ черни-прѣчерни тѫги, но съвѣстьта ми е прѣчиста. Азъ прѣдпочетохъ да умра за права-бога, а не да живѣя като убиецъ. Съвѣстьта ми грозно ме мѫчеше, когато си намислювахъ да наквася рѫцѣтѣ си въ кръвь. Рекохъ си: нѣма на стари години да туря на своя изнемощѣлъ вратъ тежкия грѣхъ — убийството. Рѣшихъ да се покоря на волята Божия, колкого и несправедлива да е тя. И тъй, мило чедо, чекамъ сега смъртьта, но прѣди да умра ще ти кажа: като ти давамъ тѣзи орѫжия, които могатъ да спасятъ живота ти, да ги не оставишъ да ръждасятъ и да не прѣклонишъ като менъ глава! Ти си младъ и си турилъ вече на своя вратъ тежкия хомотъ на смъртния грѣхъ — убийството, което изгаря и тѣлото и душата, както казватъ светитѣ книги, та нѣма защо вече да се боишъ отъ кръвь и отъ нови убийства. Тая

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

е моята заповѣдь, синко: да се цѣлунемъ сега и да лѣгнемъ да си поспимъ, че съмъ много уморенъ.

„И тръшна той глава на моето колѣно. И заспа дълбокъ сънь. А мене ме сънь не хваща. . . .

Тежки, много тежки въздишки изпусна дѣдо Стаменъ. Порони сълзи, помълча малко, па продължи съ трепетенъ гласъ:

«Тамамъ пѣтли пропѣха, бѣше около полунощь, ключъ въ ключалката на вратата дрънна, вратата се отвори и трима забгиета влѣзнаха.

— Иованъ Доне! извика единия. Гласътъ страшно потрепера срѣдъ тишината на мразовития коушъ. Гърдитѣ ми се свиха и едвамъ поехъ да дихамъ.

— Татко! извикахъ азъ силно.

«Той се поразшава, едвамъ разтвори сънливи очи и рече: що има?

— Джелатинътъ вика, му отговорихъ.

— Ахъ, дошелъ е вече часотъ!

— Татко, ке ги убия!

— Немой, синко! Остави ме спокойно да умра. Азъ не сакамъ мене да спасявашъ, остави ме да умра, та послѣ ти се самичъкъ спасявай!

— Но, татко, какъ да те гледамъ да увиснешъ на грозното бѣсило?

„Заптиитѣ още веднажъ извикаха. Баща ми ме прѣгърна, цѣлуна ме горѣщо, слѣха се сълзитѣ ни, и се упжти къмъ забгиитѣ.

— Утрѣ, когато ке ти донесатъ хлѣбъ, гледай да изпълнишъ завѣщанието ми, се обърна той пакъ на-къмъ мене и излѣзна изъ вратата.

«Азъ се приковахъ на прозореца, що гледаше къмъ черното бѣсило. Пълната мѣсечина жалостно блѣстѣше. Заспалата земя, покрита съ бѣлъ плащь, изпускаше студъ и мразъ. А сѣверенъ вѣтъръ свирѣше между високитѣ стѣни на тоя пустъ дворъ. Покачиха татка ми върху едно столче, туриха ми ямката прѣзъ врата, дръпнаха столчето изъ подъ краката му, баща ми потрепера . . . и . . . изплѣзи езикъ . . . изпули очи . . . бѣше то. . .

„Блѣдата мѣсечина жалостно го гледаше. Забгиетата се разотидоха. Дворътъ пакъ опустѣ. А моя татко остана увисналъ на вжжето. Сегисътогисъ ядовитиятъ вѣтъръ го развѣваше като махало насамъ-нататъкъ. Азъ останахъ цѣла нощь при прозорчето. Зараньта дойдоха нѣколко забгиета, снеха тѣлото на баща ми отъ вжжето и го свлѣкоха нанѣкждѣ. Азъ бѣхъ вкочанясалъ отъ студъ, но не усѣщахъ болки. Нѣкакъвъ бѣсъ за проливане кръвь ме мжчеше, та чекахъ живъ човѣкъ да се мѣрне прѣдъ очитѣ ми, за да го изеда. Никого нѣмаше по двора. Нѣмаше азъ какво да правя. Отидохъ при темното кюше и сѣднахъ на рогозката. Сълзи не бѣха останали въ очитѣ ми, та азъ стояхъ само умисленъ и пълненъ съ ядъ, тжга и злоба противъ цѣлия свѣтъ. Сега чекахъ само забгиията да се появи, да отвори вратата и да извърша онова, що кипѣше

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

въ гърдитѣ ми. Много чекахъ. Никой се не явяваше; усѣщахъ силенъ гладъ, пакъ нѣмаше да ми донесатъ хлѣбъ. Послѣ си казахъ: може-би, да е останало нѣкое парче отъ хлѣба на баща ми. Потърсихъ тамъ изъ кюшетата и намѣрихъ едно-двѣ сухи като каменъ парчета, взехъ да ги гризя. Припи ми се и вода. Отидохъ къмъ прозорчето, събрахъ замръзналия по черчеветата снѣгъ и го турихъ въ устата. Бѣхъ ситъ. Придобихъ малко повече сила. И сега очаквахъ само появяването на забтията. Разхождахъ се съ нетърпение нагорѣ-надолѣ изъ кауша, но никой се не явяваше. Взе да се смрачава. И азъ си помислихъ, че отъ сега не е възможно да дойде никой. Мракъ падна навсѣкждѣ, и азъ изгубихъ вече надѣждата. Но ето звукътъ на нѣкакви стжпки ехти край високитѣ стѣни на зандана. Азъ взехъ да се доближавамъ край вратата. Дрънна ключътъ и вратата се отвори. Показа се на нея забтията съ таенъ хлѣбъ въ ржка. Безъ да му мисля много, спуснахъ се къмъ него съ камата, и не усѣтихъ, кога се тя впи въ неговото тѣло. Той изрѣва силно като бикъ нараненъ. Но чу се отвѣта само на ехото. Отворихъ му още нѣколко рани въ гърдитѣ и той издъхна. Рекохъ да бѣгамъ, но пакъ се сѣпнахъ и останахъ умисленъ нѣколко минути надъ трупа. Послѣ, свлѣкохъ трупа въ едно кюше на зандана, подпрѣхъ вратата отвжтрѣ и, като взехъ изъ ржката му ключа отъ моя коушъ, почнахъ да тършувамъ и други ключове. Намѣрихъ още десетина такива. Деветьтѣ на голѣмина колкото тоя на моя коушъ, а другия по-голѣмъ, и азъ прѣдположихъ, че той ще е отъ общата врата на зандана. Азъ затворихъ съ ключъ отвжтрѣ вратата на моя коушъ и чекахъ да дойде полунощь. . . Припѣха първи пѣтли. Прѣкръстихъ се, отключихъ моя коушъ, излѣзохъ и пакъ го отвънъ заключихъ. И тръгнахъ си спокоенъ къмъ общитѣ врата на зандана. Въ лѣвата си ржка държехъ ключа отъ тѣзи врата, въ дѣсната — гола кама, а на пояса ми стоеше револвера. Отворихъ и тази врата. Отъ дѣсната ѝ страна стоеше караула. Взрѣхъ се въ него, очитѣ му бѣха затворени; той дрѣмеше. И азъ прѣдпазливо потеглихъ къмъ отворенитѣ пжтни врата.

— Асанъ, извика караула дрѣмайки: заключи вратата де!

„Азъ, като чухъ гласъ, рекохъ си изпърво: подуши ме. Но послѣ, като усѣтихъ каква е работата, като видѣхъ, че той ме взема за убитото забтие, повърнахъ се назадъ, заключихъ и тази врата и се упжтихъ къмъ пжтнитѣ врата съ бързи крачки. Бѣхъ вече свободенъ. Турихъ камата въ ножницата си, когато крачехъ въ темнитѣ улици на града, и си казахъ: не трѣбва вече да стоя ни минута въ тоя проклетъ градъ. Лутахъ се дълго, до-като намѣрихъ пжтя за Църни-долъ. Най послѣ се упжтихъ за село. Фучеше мразовитъ вѣтъръ и ме блъскаше право въ лицето. Но азъ крачехъ бързо, много бързо, и за туй малко усѣщахъ студа.

* * *

„Когато ме видѣха роднинитѣ въ Църни-долъ, много се зарадваха,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тѣ не се надѣвали да ме видятъ живъ. Азъ имъ разправихъ всичко. Тѣ останаха зачудени и ме похвалиха, но много ожалиха обѣсения ми баща. Нахраниха ме, стоплаха ме, и азъ си бѣхъ вече повърналъ живота. Замръзналитѣ ми меса и кокали се отпуснаха.

— Какво ще правишъ сега? ме попита вуйчо.

— Не зная, отговорихъ азъ.

— Ще те дирятъ на всѣкѫдѣ, подъ всѣка гръмка и трънка, та ще трѣбва много добрѣ да те запазимъ.

— Азъ нѣма да седя вече ни тука, ни въ наше село, ни нѣкѫдѣ близо до тѣзи мѣста, които съ всѣка шумка и каменъ да ми напомнятъ за нещастията, които съмъ прѣтърпѣлъ и за прѣстѫпленията, които съмъ извършилъ. Нѣма, нѣма да седя тука. Ще бѣгамъ далеко отъ тука.

— Кѫдѣ мислишъ да ходишъ?

— Не знамъ, кажете ми вие.

„Тѣ се умислиха.

— Ха, каза вуйчо, ще те изпратимъ въ с. Брѣзово при Тане, братъ ми. Той кърши тамъ камъне отъ канаритѣ и ги праща въ града. Искашъ ли да станешъ каменарь? Хемъ ще бѫдешъ далекъ отъ тука и никой нѣма да знае, що си, какъ си, кѫдѣ си и отъ кѫдѣ си.

„Нѣмаше какво да кажа, съгласихъ се, че желая по-скоро да се изтръгна изъ тия проклети мѣста. Занаята ми се виждаше много мѫченъ, ама казахъ си: какво отъ туй, зеръ азъ съмъ роденъ да бѫда щастливъ? нека се мѫча до като бѫда живъ! Казвахъ си: Господъ е създалъ човѣка, само за да се наслаждава отъ неговитѣ нещастия. Често проклинахъ азъ и него, и небето, и човѣцитѣ, и свѣта, и всичко! А понѣкогашъ, като сѣщахъ безсилието си, неволно се прѣкръствахъ съ рѫцѣтѣ си и пакъ молѣхъ Бога за помощь.

„Сутриньта отидохъ въ гробищата и плакахъ надъ гробоветѣ на сестричето ми и на майчиния, както мама прѣди смъртьта си — на сестри́ния ми гробъ. Проклѣхъ всичко! И имахъ си право: азъ бѣхъ останалъ сиракъ, безъ човѣкъ ближенъ до моето сърдце. Бѣхъ прѣтеглилъ толкова скърбь и нещастия, а освѣнъ туй на душата ми тежеха двѣ голѣми прѣстѫпления. Върху камата ми, съ която никога се не дѣлѣхъ, още стоеха неомититѣ петна отъ кръвь човѣшка. Имаше, имаше защо да проклинямъ.

Въ живитѣ очи на дѣдо Стамена блѣщеше нѣщо като огънь и се рисуваше злоба и отчаяние. Гласътъ му бѣ станалъ много по-силенъ и той говорѣше съ заповѣднически тонъ, като че ли искаше добрѣ да разберемъ туй, което казваше.

Продължи:

„На другия день вече се бѣхъ хваналъ за кюскията на тоя каменоломъ. Колко ми се понрави тоя занаятъ! Каква радость усѣщахъ, отдалеченъ, отъ страшния гърмежъ и слѣдъ туй отъ разгрома на скалитѣ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Казахъ си: нѣмамъ ази милъ и драгъ на тоя свѣтъ. По-харно е, тоя свѣтъ да го нѣма за мене. И азъ блъскахъ сѐ повече и повече барутъ въ канаритѣ, като мислѣхъ, че ще сполуча нѣкога да направя пепелъ и прахъ всичко и съ туй да отмъстя на несправедливия му творецъ.

„На другата година умре дѣдо Тане, и азъ останахъ самичъкъ да разкършвамъ канаритѣ. И ето цѣлъ животъ отъ тогава, какъ водя борба съ земята и скалитѣ и се усѣщамъ вече немощенъ, и съмъ увѣренъ, че тѣ ще ми надвиятъ!“

Ние въздъхнахме, а дѣдо Стаменъ разпалено продължи:

«Прости бѣхме тогава. Не знаехме, какъ трѣбва да се отмъщава на враговетѣ. Нито мислѣхме тогава, че единъ день ще можемъ да се озѫбимъ всички противъ гнѫсната управия на тази дважъ по гнѫсна държава! Намъ нито на умъ дохаждаше че би могълъ да се въорѫжи цѣлъ единъ народъ. И колко лесно би станало туй тогава! Да бѣхме имали тогава тоя акълъ, отдавна още цѣлия тоя край щѣше да бѫде въорѫженъ. И самичъкъ азъ би могълъ да направя това. Ама нѐ де, цѣлия си животъ прѣкарахъ съ безумната надѣжда да разрушавамъ свѣта съ шепа барутъ само! А сега старитѣ ми кокали не могатъ да вършатъ туй, което е трѣбвало да вършатъ тогава. Но на менъ пакъ е хубавичко и приятно тукъ срѣдъ гърмежа отъ разгрома на скалитѣ!»

Дѣдо Стаменъ свърши, а въ очитѣ му блѣщеше чуденъ огънь. Той бѣше юнакъ-човѣкъ; той бѣше човѣкъ!

Ние дълго врѣме стояхме умислени, безъ да проговоримъ нѣщо на дѣдо Стамена. Послѣ му поблагодарихме, за дѣто ни разказа историята на своя животъ.

Митьо си изкара часовника и проговори: врѣме е вече, другари, да вървимъ.

— Колко е часътъ? го попитахъ азъ.

— Седемь и половина.

— Дѣдо Стамене, продължи Митьо, врѣме е вече нали? Какъ мислишъ ти?

— Да, да, отвърна дѣдо Стаменъ: елате да вземемъ орѫжието.

Той стана на крака, взе ламбичката въ рѫка и застана прѣдъ долапа, изъ който по-прѣди изкара кафето, извади изъ черчеветата му 2—3 пирона, блъсна долапа на-вѫтрѣ и се откри прѣдъ насъ една дупка. Митьо се проврѣ прѣзъ нея, взе ламбичката отъ рѫцѣтѣ на дѣдо Стаменч и повика и мене. Проврѣхъ се и азъ. Видѣхъ се въ една катакомба. Тя бѣше съвсѣмъ низка, трѣбваше да стоя навѣденъ.

— Видѣлъ ли си другъ пѫтъ скривалище? ме попита Митьо.

— Не, му отговорихъ азъ.

— Хубаво е, нали?

— Хубаво, ако нѣма да се залуши въ него човѣкъ.

— Затворитѣ по-хубави ли сѫ?

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— Безъ съмнѣние, отвърнахъ азъ.

— Не е така, каза Митьо.

На една страна на тази изба стоеха изправени, завити съ рогозина, много пушки. На друга имаше кошници пълни съ патрони. На друга една страна — нѣколко кошници пълни съ револвери. Митьо взе двѣ кошници патрони, една кошница револвери и ги подаде на двамата другари. Послѣ Митьо взема да имъ подава една по една пушки; петнайсеть подаде.

— Стигатъ толкова, каза той на двамата селени, нали?

— Стигатъ, даскале, отговориха тѣ.

Ние съ Митя излѣзохме отъ скривалището. Разпрѣдѣлихме си оржжието така: 2-мата селени по една кошница патрони въ ржка и една пълна пушка прѣзъ рамо; Митьо зема кошницата съ револверитѣ и една пълна пушка; азъ вземахъ всичко шесть пушки, 5-тѣ на лѣвото рамо, а едната пълна на дѣсното. Повикахме и другия другарь, който караулеше, и за него остана сжщия товаръ, какъвто бѣше моя.

Дѣдо Стаменъ, като видѣ, че всичко разпрѣдѣлихме по между си, каза: ами за менъ какво оставихте, азъ какво ще нося?

— Нищо, дѣдо Стамене, отговори Митьо съ насмѣшка, не трѣбва ти да измжчвашъ и тъй измжченитѣ си стари кости.

— Нѣма нищо, каза старецътъ: ако ме гледате побѣлѣлъ, азъ врѣдвамъ колкото за двама млади.

— Ама да не кажешъ на срѣдъ пжть: ахъ, постойте дѣца, се уморихъ, забѣлѣза Митьо.

— Не, нѣма да кажа.

— Тогава, ела.

Дѣдо Стаменъ се запжти къмъ скривалището да вземе и за себе товаръ.

— Но ако дойде да те потърси С-ката чета, дѣ ще те тя намѣри, дѣдо Стамене? Знайшъ, че тя пристига тукъ сутринь, прѣди да пукне зората.

— Така, имашъ право, идѣте тогава вие сами.

Ние се простихме съ дѣда Стамена и се запжтихме пакъ по самодивската полянка, край каменолома, изъ коловозника, подъ надвѣсилитѣ се надъ главитѣ ни урви и канари, пакъ по тѣсното дървено мостче, минахме надъ село, покачихме се върху баирчинката, залѣсена съ шума и габеръ, и поехме една тѣсна козя пжтека. Вървѣхме пакъ подъ сжщия редъ, по който отивахме къмъ дѣдо Стамена. Прѣскачахме рътлини и долове, минавахме рѣчици шумни и бѣсни, бистри и студени. Не почивахме подъ хладнитѣ сѣнки на младитѣ горички и сé вървѣхме. Взехме да чувствуваме умора. Звѣздитѣ на истокъ почнаха да изгасватъ една слѣдъ една. Бѣхме на върха на единъ хълмъ, подъ който бучеше пѣнливъ потокъ. Мракътъ на небосвода къмъ истока взе да се разредява. Ние по-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ехме нанадолѣ една тѣсна козя пѫтека. Подъ насъ се виждаше прашния покривъ на воденица, кречеталата на която дигаха голѣмъ шумъ. Митьо даде знакъ и ние всички клѣкнахме и се подзаскрихме между шумитѣ. Митьо нададе хайдушка свирня, доловетѣ я продължиха. И всичко млъкна. Само кречеталата продължаваха да дигатъ гюрултия. По пѫтеката почнаха да се чуватъ стѫпки, които сѐ повече и повече се приближаваха до насъ. Чуваше се и тананикане по напѣва на една наша народна пѣсень. Появи се единъ човѣкъ съ дрѣхи побѣлѣли отъ брашненъ прахъ, здравенякъ, съ гигантно тѣлосложение.

— Нѣма никой, прошепна той, елате. Ние излѣзохме изъ подъ шумитѣ и се запѫтихме къмъ вратата на воденицата. Воденичарьтъ ни заведе при хамбаря, който бѣше почти празенъ — само на дъното му лѣжеха нѣколко чувала. Той се проврѣ подъ хамбаря, който отстоеше на 2 педи отъ земята. Ние му подавахме по редъ всичко, каквото бѣхме взели отъ дѣда Стамена и той ги скриваше тамъ нѣкждѣ. Виждаше ми се не до-тамъ сигурно това скривалище, та обърнахъ върху туй вниманието на другаря Митя. Но той ми обясни. . .

Като оставихме при воденичаря всичко, каквото бѣхме взели отъ дѣдо Стамена, потеглихме обратно по сѫщия пѫть и бързахме, защото по-хубаво бѣше слънцето да не ни завари на пѫть. Ние вървѣхме подъ сѫщия редъ, както и по-напрѣдъ. Когато подъ насъ се провидѣ селото, слънцето блѣстѣше доста високо на небосвода.

* * *

Тримата селяни си отидоха и ние останахме пакъ двамата въ стаята на даскала.

— Митьо, подкачихъ азъ: много ми се хареса живота на селския даскалъ. Омръзна ми гимназията. И знайшъ ли, какво съмъ рѣшилъ?

— Какво? попита изненаданъ той.

— И азъ да остана даскалъ въ това село. Ще бѫдемъ двамата.

— Ще ми бѫде много приятно, но здраве до нáесень.

— Каква те есень бие по́глава, отвърнахъ му азъ: сега, сега азъ искамъ да стана учитель, ако не тукъ, намѣри ми другадѣ нѣкждѣ вакантно мѣсто; азъ вече напускамъ гимназията и нѣма вече да се завърна въ града.

— Недѣй бе, Драгане, ето още 3 — 4 мѣсеца ти оставатъ, докато свършишъ, и послѣ открито е вече прѣдъ тебе желаното поле за обществена дѣятелность, за която сме всички толкова жадни. Ето още нѣколко мѣсеца, и върху тебъ ще легне тази възвишена и тъй мила грижа, отъ която азъ нѣма да се отдѣля до животъ. Потрай още малко, и ето ти, по-закоравѣлъ, по-възмѫжелъ, ще се намѣришъ въ разбититѣ прѣгрѫдки на единъ нещастенъ народъ. И тъй, свърши гимназията, та послѣ. . . .

— Митьо, казахъ азъ съ развълнуванъ гласъ и малко сърдитъ: казахъ ти и пакъ ще ти кажа, че азъ вече нѣма да прѣстѫпя прага на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

имназията, че азъ вече я напускамъ и че искамъ, и нѣма кой да ми откаже, да стана селски даскалъ. Ако ти не искашъ да се постараешъ да ми намѣришъ мѣсто, то азъ ще взема на рамо торбичката си, и отъ село на село, дѣто ме прибератъ . . . какъвто ще ми бжде късметя!

— Добрѣ, каза Митьо: отъ утрѣ си учитель въ село Долнени; иди още тази вечерь и заеми длъжностьта си утрѣ.

Азъ го цалунахъ въ челото и му казахъ сърдечно «благодаря».

Въ очитѣ ми свѣтѣше нѣкакъвъ огънь, вслѣдствие на радость ли, на гордость ли, не знамъ, но азъ бѣхъ крайно доволенъ отъ тоя изходъ на работата. Митьо ме гледаше съ умиление.

Послѣ малко Митьо отиде да позанимае дѣцата, а азъ останахъ самичъкъ въ стаята. Като тършувахъ изъ разхвърленитѣ въ безредъ книги, намѣрихъ една много разпространена между народа книга, увлѣкохъ се въ нея и четохъ чакъ до като се завърна Митьо.

Слѣдъ обѣдъ излѣзохме на разходка вънъ отъ селото и вечерьта се прибрахме доста рано.

— Митьо написа едно прѣпоржчително за мене до селскитѣ първенци въ Долнени. Вечеряхме, каквото Богъ далъ. Митьо прати да повикатъ бай Пройка, единия отъ тримата ни другари. Той дойде и Митьо му съобщи, че ще бжда даскалъ въ село Долнени, задѣто трѣбваше да замина още тази вечерь. Бай Прою се завърна съ двѣ мулета. Бѣше се вече добрѣ стъмнило, когато потеглихме на пжть. Пройко водѣше мулетата, а ние съ Митя вървѣхме хванати подъ ржка и братски си разговаряхме. Бѣше приятна лунна нощь. Митьо ме изпрати доста далечъ отъ селото. На раздѣлата се цѣлунахме и заплакахме. За дѣто се раздѣляхме ли? Не! Азъ отивахъ въ едно ближно село и, по работа, всѣка седмица, може би, трѣбваше да се срѣщаме. Но ние заплакахме сега, защото се сближавахме още повече, отъ колкото бѣхме до сега; защото Дѣлото ни сродяваше вече, общия идеялъ ни правѣше едно сърдце, една душа.

Митьо се упжти назадъ къмъ своето село, а азъ възсѣднахъ мулето за къмъ Долнени. Скоро мракътъ ни раздѣли. Азъ навѣдохъ глава умисленъ и доволенъ. Мулетата вървѣха съ бързи крачки. Трайко тананикаше една хайдушка пѣсень и често викаше на мулето си: «дии»! Азъ вървѣхъ слѣдъ него обзетъ отъ желание да видя часъ по-скоро „моето“ село. Мѣсечината се бѣ устрѣмила на дълга пжтя. Полъхваше хладенъ вѣтрецъ и пълнѣше гърдитѣ ми съ блѣнове, надежди, радость.

* * *

Настанихъ се въ село Долнени. Селянитѣ ме обикнаха, а азъ ги още повече обикнахъ. Срѣщахме се много често съ Митя, отъ когото често получавахъ и шифровани писма.

Една сутринь, току-що бѣхъ станалъ отъ сънь, единъ брѣзовчанецъ ми донесе единъ пликъ и си отиде. Азъ взехъ писмото и веднага, по

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

почерка, го познахъ, че е отъ Митя. Скъсахъ плика и почнахъ да четя:

«Драги Драгане,

Съ днешното писмо имамъ да ти съобща една скръбна вѣсть. Вчера, привечерь бѣше, разхождахъ се самичъкъ край каменолома на дѣда Стамена. Нѣмаше какво да правя, та ми текна да споходя стареца, който се намираше въ своя каменоломъ. Той блъскаше кюскията въ една огромна канара. Дупката, която бѣше направилъ бѣ много дълбока, приблизително повече отъ $^3/_4$ отъ дължината на цѣлата кюския. Азъ не можехъ да си обясня защо толко дълбока дупка дълбае той, та го попитахъ: Дѣдо Стамене, още ли ще дълбаешь? Та тя стана много дълбока?

— Не е още дълбока, каза той: азъ ще я направя дълбока, колкото дължината на най-голѣмата кюския.

— Защо така? дѣдо Стамене, ти другъ пѫть правишъ дупкитѣ съвсѣмъ малки.

— Домѫчнѣ ми вече да ломя сѣ малки камъне: сега искамъ да да разруша цѣлия свѣтъ, каза съ насмѣшка той и блъсна кюскията въ канарата.

Виждахъ го, че не бѣ разположенъ къмъ разговори. Гледахъ, че нѣкаква меланхолия бѣ помрачила старческото му лице. И забѣлѣзвахъ, че въ очитѣ му дѣйствително се четѣше гигантската мисъль — да руши.

— Руши, разруши свѣта, дѣдо Стамене! Тогава и азъ ще те благословямъ, му казахъ и взехъ да се отдалечавамъ.

— Хемъ ще видишъ! каза ми той съ самонадѣяность, като не прѣставаше да блъска кюскията въ канаритѣ.

Азъ си отидохъ, като го оставихъ да се бори съ скалитѣ и природата. Вечерьта си легнахъ късно и заспахъ дълбокъ сънь. Прѣзъ нощьта, около полунощь, ме събуди страшенъ гърмежъ, който въ съня като подземенъ тътенъ долетя до моитѣ уши. Азъ станахъ разтревоженъ. Но скоро се успокоихъ, защото догадихъ причината на тоя гърмежъ. Дѣдо Стаменъ е разрушилъ свѣта, си казахъ спокоенъ и пакъ заспахъ.

Сутриньта ме обзе желание да видя, дали е наистина «разрушенъ» свѣта. Упѫтихъ се нататъкъ къмъ каменолома. Далечъ отъ него по пѫтя се бѣха пръснали едри камъне и чакълъ. Казахъ си: нѣщо велико е направилъ дѣдо Стаменъ, още единъ такъвъ ломъ и свѣта е разрушенъ! Дѣйствително, огромната скала бѣше разкъртена отъ основи.

„Дѣдо Стамене! извикахъ азъ. Но само каменоломътъ се обади: мене! — не-е-е! — не-е!

Казахъ си трѣбва да си е отишелъ дома, недоволенъ отъ туй, което е постигналъ, слѣдъ толкова трудъ. Но я да ида да му честитя първия му опитъ за рушението на свѣта.

Поехъ пѫтеката край каменолома, прѣминахъ полянката, но — и дома го нѣмаше. Обзе ме едно мѫчително съмнѣние. Казахъ си: да не би да е станалъ жертва на своята гигантска замисъль! Навѣрно, жесто-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ката природа е показала своята надменна мощь спрямо единъ човѣкъ. Върнахъ се при каменолома и взехъ да тършувамъ между камънитѣ. Викахъ нѣколко пжти: Стамене, дѣдо Стамене! . . . Но ехото ми отвръщаше: «мене! не, не!»

Какво иска да каже тоя каменоломъ съ това «мене и не?» Навѣрно, иска да каже, че той въ мене, въ мене се намира той. Но ето, подъ единъ камъкъ, една часть отъ старческото тѣло, на дѣдо Стамена! Ето тамъ, друга часть! На, кждѣ е отскочила главата! Ето едната ржка! Ето другата! . . . Боже! . . . се хванахъ азъ въ отчаяние за косата и извикахъ. Наистина, той хранѣше въ своята бурлива старческа глава прѣстжпната мисъль да разруши свѣта! Но, природата се показа много по-несправедлива, много по-жестока, по-алчна спрѣмо него! . . .

Дѣдо Стамене, идеално старче, мжченико! Поклонъ прѣдъ старитѣ ти кости!

Цалунахъ въ челото откъснатата му глава, събрахъ всичкитѣ парчета отъ тѣлото му на едно мѣсто и отидохъ да извѣстя тая скръбна вѣсть въ село. Всички селяне се стекоха, начело съ попа и тържествено погрѣбахме печалнитѣ останки на това мило старче въ срѣдата на оная самодивска, както я ти наричашъ, полянка и надъ главата му посадихме дърво яворово, за да се извиши надъ всичкитѣ околни дървя и да свидѣтелствува съ своя гигантски ръстъ, че той е смучилъ сокъ отъ черепъ пъленъ съ гигантска мисъль!

Вѣчна память на милото и незабравимо старче!“

Твой: Митьо.

Юний, с. Брѣзово.

P. S. Бай Пройко се посели въ колибата на дѣдо Стамена, като го замѣсти въ всичко, даже и въ каменарството. . . .

* * *

Азъ дълго гледахъ мълчишката въ писмото, което ми донесе скръбната вѣсть. Нѣколко сълзи капнаха върху него. . . .

И не продумахъ нищо. Навѣдохъ челото си подъ тежестьта на сжщата онази мисъль, жертва на която стана милия старецъ — каменарьтъ.

София, 11/IX 1902 год.

На кракъ!

(Стихотворения въ проза).

Срѣдъ день е. Дружината спи, уморена отъ дългъ тридневенъ пжть. Прѣзъ колко урви, скали вратоломни, прѣзъ колко рѣки и блата е минала тя, за да прѣдизбѣгне потерята — опасностьта!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски - Скопје

А сега — почива подъ букитѣ гжсти и бере нови сили за новъ походъ. . .

Единъ само съ пушка въ ржка обикаля, отдалеченъ на стотина крачки отъ спящитѣ си другари. Стражътъ е той, който бди и се вслушва въ далечинитѣ. . . .

Труденъ, но и славенъ животъ! Нощьта день, деньтъ нощь: славенъ хайдушки животъ!

Изведнажъ стражътъ впери взоръ, изтегли шия като соколъ: той дочи ехо отъ далечни стжпки въ горската шума. . . .

Глъчъ се слуша, клонье се кършатъ. . . .

Да, иде нѣкой — врагъ навѣрно!

И вѣрний стражъ дотича къмъ спящитѣ отъ прѣди единъ часъ.

— Ставайте! На кракъ! Душманинъ иде! — извика той надъ тѣхъ.

Никой се не мръдна: толкозъ бѣха всички утрудени.

— На кракъ! извика стражътъ още веднажъ и още по-силно.

Само войводата подигна глава въ полусънь и, настръхналъ, скочи:

Безъ да знае, що е и какво, надъ своята дружина съ гласъ гърмовитъ той викна:

— Ставайте, на кракъ, дружина!

Въ единъ мигъ десетьтѣ юнаци се заловиха за пушкитѣ, съ които спѣха прѣгърнати като либета. Гласътъ на войводата стрѣсна всички и слѣдъ малко дванадесеть юнаци заеха пусия, за да чакатъ и посрѣщнатъ врага.

Но . . . зачу се хайдушка пѣсень.

Туй не бѣше врагъ, а братъ; туй бѣше друга хайдушка чета, която пѣеше бунтовна прѣсень.

И скоро двѣ дружини съ двама войводи разцѣлуваха се . . . и гуляха — два деня наредъ.

Македонското движение,

отъ

Ст. Жечкинъ.

(Продължение и край).

V.

Пъленъ разколъ — Възстанието.

X-ий конгресъ: маскитѣ долу; два комитета, два вѣстника „Реформи“; критически минути; Янковъ: възстанието; реакцията злорадствува: убива, прѣдателствува и мами — факти; критиченъ погледъ на възстанието; кървавъ периодъ на движението.

Не бѣ за никого тайна, че реакционеритѣ на комитета Цончевъ — Михаиловски съсрѣдоточаваха своитѣ аларми все около свикването на единъ *извънреденъ конгресъ*. Обаче, комитетътъ, подкрѣпенъ отъ едно зна-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

чително болшинство македоно-одрински дружества, не свика многожеланий извънреденъ конгресъ. Потайнитѣ подбуждения на искателитѣ на извънредния конгресъ бѣха: Сарафовата група бързаше за конгресъ, за да остане *анкетата* на смѣткитѣ ѝ недовършена и по този начинъ да мине поне още една година до окончателното разкритие на вършенитѣ злоупотрѣбления съ народната пара; Вѫтрѣшнитѣ бързаха съ свикването на конгреса тоже подъ сѫщитѣ съображения, и най-главно, отъ основния страхъ — да не се разкриятъ многото мистериозни дѣяния и убийства на нѣкои „изкрени“ дѣйци; а групата около в. „Право“ се ласкаеше отъ мисъльта, че въ това смѫтно врѣме ще могатъ по единъ лукавъ начинъ да се докоснатъ пакъ до комитетската каса. — Това бѣха основнитѣ подбуждения! Но за да прикриятъ отъ обществото тия си тайни намѣрения, тѣ отпочнаха борбата си подъ булото на нѣкакви *принципални идейни различия*. Но за какви принципи и идеяли можете да става дума? Да ограбишъ роба, да злоупотрѣбишъ лептата на пожертвувателя, да убиешъ този, който ти прѣчи, да заколишъ този, който ти е донесълъ пари и пр. — значи ли да служишъ на идеални принципи? . . . Отъ десеть години насамъ да се загнѣздишъ въ нѣкой центъръ на България и отъ тамъ да си налагашъ прищевкитѣ върху роба, който прѣди години още те е изгонилъ отъ своята срѣда и, въпрѣки това, по единъ нахаленъ начинъ да му се налагашъ като вождъ, и самопроизволно да искашъ да давашъ тонъ на освободителната му кауза; робътъ да те прѣзира, а ти насилствено да го карашъ да те боготвори — да те счита за свой кумиръ; да прѣлъстишъ неговата щедрость, да измамишъ неговитѣ чувства, силомъ да изтръгнешъ послѣдната му пара, да го принасяшъ жертва на собственъ капризъ . . . всичко това може ли да се каже, че почива на принципи и идеяли?! — Не, това е безбожно праматарство, това е светотатство съ врожденитѣ пориви на роба, съ завѣтнитѣ мечти на роба! . . . А рѣши ли се нѣкой да изкаже самата истина, то той веднага бива обвиненъ въ „прѣдателство“, въ „пристрастие“ и въ „умишлено присъединяване“ къмъ едно отъ теченията. . . .

. . . Най-послѣ редовния конгресъ, въ първитѣ числа на мѣсецъ августъ, вече водѣше своитѣ дебати по сѫществующия антагонизъмъ срѣдъ организацията.

Комитетътъ съ единъ дълъгъ обвинителенъ актъ произнесе своя вердиктъ върху своитѣ кръвни врагове. Делегатитѣ съ факти на рѫцѣ вече знаяха дѣ, сѫ отишли грамаднитѣ суми, които липсаха отъ комитетската каса. Реакцията прѣтърпѣ своето фиаско и, виждайки се на тѣсно, напусна залата на конгреса и въ отдѣлно събрание въ Прошековата градина «Дълбокъ Зимникъ» си конституира другъ комитетски съставъ подъ управлението на Хр. Станишева. Останалитѣ — привърженици на комитета Цончевъ-Михаиловски — повѣриха новъ мандатъ на сѫщия комитетски съставъ. Този Станишевъ, който цѣла зима се подвизава около Цончева,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

който бѣше главния виновникъ на разцѣпването на столичното македоно-одринско дружество, който подмамваше Цончева да разчита на неговата подкрѣпа при разцѣпването на дружеството, сѫщия този г. Станишевъ, въ унисонъ съ двѣтѣ терористически групи, застоя на чело на отцѣпения комитетъ.

И тъй, за обществото не бѣ тайна, че въ столицата сѫществуваха вече два комитета, ратующи за свободата на Македония. И не се мина много, българското общество почна да чете два комитетски органа — два вѣстника «Реформи», съ еднаква номерация, а съ различно съдържание и диаметрално противоположни тенденции.

Неописуемо бѣ разочарованието на тукашнитѣ македоно-одрински дружества, а дважъ по-неописуемо бѣ положението на роба въ Македония, който гледаше на тукашната организация като на свой ангелъ-утѣшитель. . . Унинието и смѫтностьта настѫпиха наново срѣди дѣйцитѣ на освободителната кауза и отъ день на день организацията почна да клони къмъ окончателнотото си разкапване и рухване. А слѣдъ това робътъ трѣбваше още 20 години да страда подъ гнета на своя тиранинъ, още 20 години трѣбваше да чака за повдигането ентузиазма на своитѣ сподвижници, а идеялътъ за освобождението трѣбваше да остане суетна мечта въ сърдцето на роба. . .

* * *

Грозни, черни мисли вѣяха около главата на Цончева; силна тѫга притискаше неговитѣ гърди, — разочарование изтощаваше енергията и духътъ му. . . Отъ една страна дружествата заглъхватъ, отъ друга — робътъ почна да демонстрира и противъ неговитѣ агенти, които цѣла година го увѣщаваха, че деньтъ на възстанието наближава, а, прѣдъ празднотата на комитетската каса, генералътъ покъртително биеше голото си чело. . . Да, той биеше своето чело и трѣбваше да го бие, защото изходътъ бѣ твърдѣ трънливъ — защото робътъ възстание искаше, възлагайки всичкитѣ си надѣжди на редъ свои отъ врѣме вожди, безъ обаче да подозира печалния изходъ на тая въжделенна мечта и безъ да знае, че около революционното знаме змия усойница се бѣ вече увила. . . .

Трѣбваше, слѣдователно, въ тоя психически моментъ да се яви единъ самоувѣренъ — неприсмѣтливъ, но храбъръ и смѣлъ полковникъ Янковъ, за да разрѣши изхода на тоя трънливъ въпросъ, като безъ много колебания прѣдизвика роба на неравенъ двубой съ своя вѣковенъ тиранинъ. Янковъ, пръсна „пламенна прокламация“ и на *14 септемврий* възстанието, безъ всѣкаква усигуровка, трѣбваше да избухне. Не се мина много, дойде деньтъ и възстанието стана. Всички съмишленници на инициатора на възстанието, въ числото на които бѣ и самъ Цончевъ, прѣскочиха границата и се явиха на възстаническия лагеръ, за да подкрѣпятъ начената авантюра, да размѣтятъ умоветѣ на вънкашнитѣ дипломати-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

чески кржгове, и ако не сдобиятъ, то поне да напомнятъ на султана и неговитѣ кржгове чл. 23 отъ Берлинския договоръ. Планинитѣ въ скоро врѣме се изпълниха отъ възстаналия робъ, кървавата борба се отпочна, и идеята за свободата почна да дава своитѣ жертви.

Тукъ не може отъ да не споменемъ за прѣстжпното поведение, което държа реакцията въ врѣме на възстанието. Всички останали групи не се солидаризираха съ начнатата кървава разправа; тѣ бѣха противни на това рискувано прѣдприятие, което го считаха за ненаврѣменно и пагубно, както за самия робъ, така и за революционната организация; обаче, тѣ не пожелаха да останатъ само съ своята апатия къмъ възстанието или само съ пасивното си поведение, но отпочнаха недостолѣпна реакционна борба въ възстаническитѣ лагери; тѣ стиснаха очи прѣдъ благородството, туриха капакъ на съвѣстьта си и се прѣдадоха на една прѣстжпна тактика, съ цѣль да попрѣчатъ и осуетятъ възстанието. На възстаническитѣ лагери се явиха редъ хора, които сж стояли и стоятъ на чело на другитѣ течения, съ чети и се запрѣтнаха да играятъ позорната роль за осуетяването на възстанието, чрѣзъ посѣгателство върху живота на водителитѣ на възстаническитѣ чети. Че това е така, свидѣтелствуватъ четитѣ на Яне Сандански, Хр. Чернопѣева, Вл. Ковачева и Тома Давидова, които имаха коравото сърдце да употрѣбятъ всички свои усилия, за да попрѣчатъ на възстаническитѣ дѣйствия, чрѣзъ убийства, обезоржжавания и заплашвания. За да не бждатъ думитѣ ни голословни, ние ще посочимъ на факти, които не търпятъ никакви оспорвания, а именно:

1) На 30 септемврий Вл. Ковачевъ, на чело на 48 момчета, срѣщналъ Митe Стамболийски отъ с. Владимирово — куриеръ на Васе Пехливана — началникъ на движението въ Малешевската кааза и му прѣдава да занесе на Васо слѣдното писмо: «Братко Василе, като те поздравяваме, те молимъ да ни изпратишъ хлѣбъ, защото сме много гладни. Туко-що оставихме Кочанско, дѣто потеря ни подгони, та не можехме да вземемъ хлѣбъ. Като пратишъ хлѣбъ, да дойдешъ самъ при насъ да се срѣщнемъ, за да скроимъ планътъ на дѣйствията и да почнемъ работата».*) Отъ долу е подписано „съ братски поздравъ“ отъ името на запасния поручикъ Дарвингова. Това писмо е прѣдадено на Васе Пехливана при с. Будинарци. Срѣщата е станала при с. Владимирово въ мѣстността „Срѣдопродъ“ въ 1 часа слѣдъ обѣдъ. Ето и буквално разговора, който се завѣлъ между двамата:

— «Като мислишъ да дигашъ възстание, отговори ми най-напрѣдъ, по колко патрони имашъ на пушка?»

— «Имамъ по 180—190 най-малко на кринкова пушка, а на манлихеровитѣ — по 200 патрона.»

Васе се усъмнилъ въ личностьта отъ самия разговоръ и попиталъ:

— «Извинете ме, господине, сакамъ да ве попрашувамъ, какво ви е името.»

*) Такива писма сж изпратени и на Ив. Пашалията и др.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

— «Името ми е Владиславъ Ковачевъ, бившия секретарь на Върховния Македоно-Одрински Комитетъ. Ами я ми кажи: ти защо уби Георги Данчевъ?»

— «Я не самъ го убилъ, господине. Уби го Петричката милиция при сбиването на двѣтѣ чети.»

— «Азъ знамъ, кой го уби, но ти ще бѫдешъ отъ днесъ нататъкъ подъ моитѣ заповѣди.“

— «Саде това не мога да изпълня, оти я съмъ подчиненъ само на Бога и на народната воля. Я служимъ на народа, но не на господиновци.»

— «Но ти ще бѫдешъ убитъ, ако не се подчинишъ.»

— «Ако е реколъ Богъ, и това ке биде.»

Слѣдъ това се раздѣлили. Васе Цехливана тръгналъ да си отива. Съ него си тръгналъ и Колю п. Гавриловъ отъ с. Владимирово, който имъ донесълъ хлѣба. И на тридесеть крачки отъ гората се хвърлило залпъ. . . . Колю веднага падналъ, раненъ право въ сърдцето, а Васе ударили 3 куршума, отъ които 2 въ десния кракъ, безъ опасно поражение, и единъ въ лѣвия кракъ надъ колѣното. Тази жертва на Владиславъ Ковачева лежа дълго врѣме въ Кюстендилската болница на лѣчение. Сега Васе се избави отъ смъртьта, обаче кракътъ му още не е окончателно излѣкуванъ.

2) Въ Кочанско отъ година насамъ царуваше малката чета на едно младо момче Христо отъ Севлиевскитѣ села и въ врѣме на възстанието то взема живо участие съ своята малка четица. Къмъ 20-й октомврий се явява въ неговия районъ Тома Давидовъ, бившия подпрѣдседатель на Върховния Македоно-Одрински Комитетъ, и подъ влиянието на грубата сила е поискалъ да го застави да се откаже да помага на възстаницитѣ, а да се присъедини къмъ тѣхъ, като му е обѣщавалъ пари, храбри момчета и щѣлъ да го направи районенъ рѫководитель въ Кочанско. Обаче, съвѣстьта и обичьта къмъ роба надвили колебанието на Христо войвода; той се отказалъ отъ всички ония облаги, които Давидовъ му е прѣдлагалъ и потеглилъ пакъ къмъ полесражението. . . Но оскърбениятъ Давидовъ не се помирилъ съ положението на своето фиаско; той употрѣбилъ всички усилия, чрѣзъ засада, чрѣзъ прѣдателство, чрѣзъ лишаване четата му отъ хлѣбъ и чрѣзъ груба сила и най-послѣ сполучилъ да го прогони до българската граница.

3) Свѣщеникътъ отъ с. Рашево, попъ Сарафимъ, билъ нападнатъ една вечерь отъ неизвѣстна чета, която го изтезавала, защото помагалъ на възстаницитѣ, вземала му расото и пушката, почеже нѣмалъ още нужда отъ нея, и го заплашили съ смърть, ако той си позволи да изяви своето съчувствие къмъ възстаницитѣ. Днесъ този нещастенъ Божи служитель е въ Кюстендилъ, като е оставилъ домочадието си на грижата на провидѣнието и на Бога.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија - НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

4) Прѣзъ октомврий една чета отъ 60 души мина прѣзъ с. Жаби въ Костурско съ специална мисия — да покосятъ живота на Янкова, който, по мнѣнието на вжтрѣшната организация, билъ главния виновникъ на възстанието. И пр.

Съ една рѣчь, реакцията употрѣби простени и непростени срѣдства, само и само да осуетятъ възстанието. Такова едно поведение е прѣстжпно и непростимо. Ако тя не съчувствуваше на възгланалитѣ, можеше само да не взема участие и да не дава съчувствие на прѣдприятия, опасни по послѣдицитѣ си за роба и организацията, а не да си служи съ посѣгателства върху живота и на лица съвсѣмъ невинни въ случая.

А колкото да ли «на врѣме» е възстанието и дали сполучливо ще изиграе своята роль, прѣждеврѣменно е да се говори: — то е работа на бждащитѣ историци и на потомството. При тази обстановка на дѣлото, при тоя организационенъ антагонизъмъ, че зачатието на една такава не-добрѣ установена и непочиваща на здрави основи авантюра е пагубна по своитѣ печални резултати, че възстанието за едно кратко врѣме нахвърли хиляди голи, боси, гладни и безъ домъ жени, мжже и дѣца, е фактъ неоспоримъ, и за това нека отговарятъ Янковъ — Цончевъ и другаритѣ имъ прѣдъ кървавия ликъ на Македония и прѣдъ острата критика на потомствата. Ако пъкъ нѣкои членове на съврѣменното общество не съчувствуватъ на тоя прѣбързанъ опитъ съ рѣзнята на роба, то тѣ могатъ само да не прострятъ своята дѣсница за подкрѣпа на виновницитѣ; но тѣ нѣматъ нравственото право да прѣчатъ и да си служатъ съ най-грознитѣ непростени срѣдства, които се равнявать на едно ужасно прѣстжпление прѣдъ бждащитѣ поколения.

Що се отнася до тѣзи господа, които отидоха да дигнатъ възстанието, ние можемъ да имъ отправимъ за сега само слѣдния въпросъ: Като оставятъ своитѣ бойни позиции и се връщатъ тукъ на мека постилка, като оставятъ тиранина свободно да вилнѣе и безразборно да сѣче изкуствено разбунтения робъ, тъкмо въ най-критическитѣ моменти, въ най-ожесточената борба, не мислятъ ли, че съ тая си постжпка тѣ турятъ на лицето си пѣтна, които и собствената имъ кръвь не може да измие?

— Привършиха ни се бойнитѣ муниции — ще възрази нѣкой отъ тѣхъ.

— Ами, като сж нѣмали задъ гърба си потрѣбното количество боеви муниции, и като сж нѣмали достатъчни срѣдства за тѣхното доставяне, защо само измамиха роба да възстане, а послѣ се върнаха обратно на почивка? Ние познаваме нѣколко лица, подписитѣ на които сж саморжчно поставени на „пламенната прокламация“, които се върнаха отъ полесражението ужъ за по нѣколко дни, а още стоятъ тукъ. . .

— ? ! . . .

— Свщатъ ли се тѣзи господа, че тѣ съ тоя си начинъ на дѣйствие показватъ, че не сж въ сила да изиграятъ окончателно своята исто-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

рическа революционна задача, и че си играятъ съ дѣлото? Да ли не знаятъ тѣ, че обществото и робътъ държатъ и ще държатъ тѣхъ отговорни за послѣдицитѣ на това отдавна очаквано, а на нищо неосновано, неподготвено възстание, че главитѣ на възстаническитѣ жертви ще бѫдатъ поставени на изложба прѣдъ обществения сѫдъ, който сѫдъ не тѣхъ, а водачитѣ имъ ще осѫди?

И ето ти рѣзня за Македонския народъ, която рѣзня продължава и днесъ, а слѣдствията отъ която сѫ едни . . . хилави реформи.

Този периодъ е ознаменуванъ съ страшна и безпричинна гонка на роба, затова и въ историята ще остане подъ надслова: *кървавъ периодъ на Македонското движение.*

СТИХОТВОРЕНИЯ

Луната грѣйна. . .

отъ В. Хюго.

Луната грѣйна полусънните води;
Дихание прохладно освѣжи харема
И втрѣнчена султаншата тѫжовна, нѣма
Загледа се въ морето, въ свѣтлитѣ звѣзди.
И въ мигъ китарата въ ржцѣтѣ ѝ замрѣ,
Че нѣкакъвъ продълговатъ и жаленъ ропотъ
Морето огласи. . . . Не конски ли е тропотъ?
Не шумъ ли е лопатенъ въ ширньото море?
Съ широки си крилѣ не птици ли роякъ
Водитѣ полусънни набразди разсѣче?
Не демонски ли духъ въ морето надалече
Тревожи и смущава гробно-глухий мракъ?
Какво тъй стене? . . . Ни е нѣкой духъ лукави,
Ни тежки сѫ лопати на члунъ величави,
Ни нощни птици. . . . Отъ дѣ е тогава той —
Отъ дѣ е тосъ продълговатъ и жаленъ вой? . .
Ей нѣщо черно тамъ. . . . Дълбоката вълна
Въвъ него хора живи потопява, носи
И милость катъ че ли отъ варварина проси. . .
Една салтъ горко бдѣше блѣдата луна . . .

г С. Прѣвелъ: *Б. Б.*

Изъ моя дневникъ.

I.

На сестра ми.

О сестро едничка! Сѫдбата остави
И тебе самотна, тъй както и менъ,—

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Срѣдъ хищници грозни и хора лукави,
Та черенъ ни бѣше животътъ, студенъ . . .

Защо да проклинямъ сега азъ сждбата?
Туй що е било е и мѝнало вечъ . . .
На бждаще ново сѫ мене вратата
Отворени днесъ и азъ виждамъ далечъ . . .

Азъ виждамъ небето, гората, полето,
Дѣ златното слънце лучитѣ си лѣй,
Дѣ всичко е въ радости вѣчни облѣто,
И дѣто една салъ надѣждата грѣй.—

Но азъ бѣхъ загубенъ, загубенъ навѣки,
Ти ако не бѣ ми на помощь дошла,
И съ твоята обичь и съ твойтѣ намѣки,
Не би ме спасила и другъ ходъ дала́ . . .

Ти сама ми примѣръ показа тогава,
Катъ носѣше мжжки вдовишкия кръстъ,
И мене пробуди отъ срамна забрава,
И рече ми: „Гледай наоколовръстъ!

„Погледай, какъ цѣлия свѣтъ се възражда,
„Какъ пролѣть слѣдъ зимнитѣ бури цъвти,
„И врѣме по-харно слѣдъ лошо дохажда:
„Затуй отъ сънь, братко, стрѣсни се вечъ ти!

1900 г., София.

II.

***

Всички всички лъжатъ въ този свѣтъ:
Азъ не вѣрвамъ никого нататъкъ!
Да, лъжата царствува навредъ;
Тя на всичко дава отпечатъкъ.

Ботевъ казва: „Робство и лъжа
„Тазъ земя нещастна направляватъ . . .
И така си е!—Слова, книжа
Истината само замъгляватъ.

О велики, славни мждреци!
Що сторихте и дали открихте
Истината? — Не! Сами глупци,
Вий се съ думи и за думи бихте . . .

Кой ви брани?—Бийте се и йощъ!
Щомъ робува този свѣтъ лъжовенъ,
Щомъ царува тази грозна нощь,
Ще търпимъ сé тоя мракъ гробовенъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ще търпимъ до свършекъ на свѣта,
Щомъ катъ истината ненавидимъ,
И не ще достигнемъ ни цѣлта,
И бѣлъ день ний нивга не ще видимъ . . .

1901 г. Битоля.

Ив. Стойнинъ.

Гръцко-Турски съюзъ.

Въ Елада, класическата страна на хубавото и свободата, понастоящемъ ликуватъ. Ликува краль, ликува дворъ, ликува народъ и правителство. Ликуватъ всинца тамъ, защото . . . Турция праща дарове чрѣзъ извънредни пратеници на гръцкитѣ велможи, защото . . . турския султанъ подава благосклонна ржка на Гърция, битата отъ него прѣди шесть години вироглавка. Уви, историята се повтаря — ето една истина доказана, неоспорима! Гръцката нация, която има тая велика заслуга въ историята на Балканскитѣ народи, че даде пръвъ подтикъ на Балканския полуостровъ къмъ свобода и независимость, както Франция прѣди едно столѣтие — на цѣла Европа, тази нация днесъ прави съюзъ съ довчерашния си притеснитель и се опълчва срѣщу свободата и независимостьта на единъ народъ, за когото тя претендира, че е часть отъ нейното национално тѣло. Никога другъ народъ не е отивалъ до такова позорно падение. Съврѣменна Гърция е достойна приемница на разкапана Византия, която стана причина, та турцитѣ нахлуха на Балканския полуостровъ, та го покориха и цѣли петь вѣка го лишиха отъ прогресъ, отъ цивилизация, отъ свѣтлина. Съ старитѣ си „приятели“ Гърция и днесъ се съюзява — противъ българщината и противъ славянството въобще. Мракътъ се увеличава, неправдата, вѣковната неправда надъ християнина, се усилва! Християнска Гърция, учителката на славянството по Христовото учение, днесъ показва лошъ примѣръ, както го е показвала не-веднажъ. Борбата на Балканския полуостровъ между християни и мохамедани ние схващаме като борба между мрака и свѣтлината, между тиранията и свободата. Така схващатъ тази велика борба и македонцитѣ, ония, които днесъ воюватъ за независимость, и противъ които се опълчва Гърция.

Гърко-Турски съюзъ. . .

Защо? Противъ кого? Съ кого? Има ли той смисъль?

По-немораленъ, по-безнравственъ съюзъ едва ли е ставалъ други пѫть.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Но да оставимъ моралната страна на въпроса и нека погледнемъ на него само отъ политическа, защото мнозина твърдятъ, че въ политиката нѣма моралъ, съ което твърдение ние, безъ съмнѣние, не сме съгласни.

Наистина, какви политически изгоди ще докара такъвъ единъ съюзъ за Гръцкото кралство? — Ние мислимъ, че, при днешнитѣ обстоятелства, когато Балканскитѣ държави сж въ зависимость отъ Европейскитѣ Вел. Сили, които рѣшаватъ участьта на Турция и на Балканскитѣ народи на зеленатa маса, безъ да смѣтатъ кой съ кого е въ съюзъ, Гърция нѣма да спечели нито педя земя, като прави съюзъ съ султана, и ако не си я завладѣе съ оржжие въ ржка. Но така Гърция си опита късметя и биде добрѣ набита. Сега тя влиза въ нелѣпата роля на турска съюзница противъ тия, които искатъ да си извоюватъ благополучие и свободенъ животъ. Симпатиитѣ на народитѣ не сж на страната на ония, които чакатъ на готово, но — на тия, които се борятъ и полагатъ неуморни усилия.

Макаръ на гледъ Гърция да прави съюзъ съ Турция, въ сжщность, тази послѣднята дири съюза на първата, тъй като тя има по-вече нужда отъ него въ тия критически за нея врѣмена. Заплашвана отъ сѣверъ, Турция иска да бжде сигурна отъ югъ. Прѣзъ *есенното* възстание Гърция се показа «благоразумна». Султанътъ я възнаграждава за това. Специални пратеници, двамата адютанти на султана, прѣдаватъ ордени отъ най-висока степень на краля, на прѣстолонаслѣдника и първия министръ, Делияниса, въ знакъ на благодарность. Кралтъ е получилъ и едно саморжчно писмо отъ султана, въ което той изказва своето благоволение къмъ Гърция и нейния господарь. И това е, което радва гърцитѣ. Слѣдъ тия изрази на туркофилство отъ страна на Гърция и на елинофилство отъ страна на Турция, заговори се и за политически съюзъ между тия двѣ държави. Гърция вѣрва, че печели съ това, въ сжщность тя губи. Тя губи симпатиитѣ на Европа, подиръ като е изгубила одавна симпатиитѣ на македонското население поради недостойното поведение на нейнитѣ владици и консули, които македонцитѣ наричатъ турски шпиони. И намѣсто политически изгоди, Гърция ще има голѣми загуби въ политическо отношение. Тя ще съжалява за своитѣ славни традиции, ще плаче за своето минало, ала късно. Защото, изгубили се симпатия, тя не се печели наново. Пъкъ, независимо и отъ симпатии и антипатии, не Гърция е, която ще се ползува въ случай на съюзъ съ Турция, понеже македонския въпросъ не е само въпросъ между българе, турци и гърци, а е международенъ въпросъ. Единчкото нѣщо, което би използувала Гърция, то е привилигированото положение на гръцката нация въ Македония и въобще въ Турция. Слѣдъ злополучната гърко-турска война елинизмътъ почна да отпада. Това Гърция съзнава. И ето, по единъ отрицателенъ пжть, тя се стрѣми да добие туй, което изгуби по правия и достолѣпенъ пжть за една жизнена и млада нация. И Гърция, отистина, би била права въ своитѣ смѣтки,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ако тя направѣше този съюзъ 4—5 години по-рано, защото днесъ е твърдѣ късно — при това развитие и тая назрѣлость на македонския въпросъ. Този въпросъ е вече въ ржцѣтѣ на дипломатитѣ, а отъ друга страна тия дипломати сж подъ тежестьта на миналитѣ, настоящитѣ и бждащи сжбития въ Македония, Одринско и Албанско. Тия дипломати знаятъ, че връщане нѣма, че Македонския въпросъ е въ послѣдния фазисъ, къмъ своето разрѣшение, и че, слѣдователно, за всѣкакви национални и религиозни пропаганди въ Македония е врѣмето безвъзвратно заминало. А днесъ въ тази страна всички желаятъ освобождение, всички — безъ разлика на вѣра и народность, освѣнъ турцитѣ, разбира се, и агентитѣ на шовенистичнитѣ пропаганди. Тия послѣднитѣ искатъ да печелятъ врѣме, а сжщо тъй искатъ да ловятъ въ мжтна вода риба. Македонския народъ е противенъ на Балканското стату-кво и желае измѣнение на нѣщата, желае реформиране отъ основа на своя робски животъ. Македонскиятъ и Одрински робъ желае самостоятелность и независимъ животъ. Часть отъ Европ. дипломация и Гърция, както и Сърбия, му отговарятъ: „Стой, още не е врѣме!“ Ала и съзнанието въ македоно-одринския робъ е достатъчно развито, за да може той да разбере, кои сж неговитѣ неприятели и приятели. За тази дипломация и тия държави, които сж противъ автономна Македония, робътъ македонски си е отдавна съставилъ мнѣние, какво тѣ прѣслѣдватъ свои цѣли на Балканския полуостровъ, изобщо, и въ Македония, частно. Споредъ насъ, само Турция може да има блага отъ гръцкото приятелство, защото — срѣщу гръцката неутралность въ тая сждбоносна година — Турция ще залъже Гърция съ нѣкои малки отстжпки и дребни привилегии за македонскитѣ гърци, додѣто мине опасностьта отъ сѣверната граница. Мине ли тази опасность, напраздно ще бждатъ всички усилия на гръцкото туркофилство: Турция не ще има вече нужда отъ гръцката услужливость, защото много добрѣ знае, че и тя е съ задни цѣли. Да, тъй е било всѣкога. Турското коварство надминава гръцката лукавщина. Надхитрюване — ето основата на сегашнитѣ гърко-турски любезности. Въ тоя моментъ отъ голѣма историческа важность, когато борбата на кръста съ полумѣсеца зема сериозенъ характеръ, когато Балканския полуостровъ е на прага за велики събития, които ще рѣшатъ неговата понататъшна сждба, дали да бжде той още робъ на Турция, робъ економически и на Германия, дали да бжде подѣленъ между Русия и Австрия, или да стане за винаги свободенъ и независимъ, въ тоя великъ моментъ, гръцкия краль Георгъ, гръцкото правителство, гръцката интелигенция и университетска младежь, и дори цѣлия гръцки народъ прѣдлагатъ услугитѣ си на варварина, който е билъ прѣчка на всѣки прогресъ, противопоставятъ се на стрѣмлението на Македонския народъ къмъ свобода, къмъ просвѣта, къмъ напрѣдъкъ и доброденствие, и ставатъ сподвижници на неговитѣ тирани. Защо? — Много ясно: изъ улицитѣ на Солунъ и Битоля гръцки дѣчурлига и паликарета пѣятъ: «Ма-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

кедония, Македония не е заразена отъ славянската «краста.» Славянството, олицетворено въ българизма, — ето „крастата," отъ която се бои Гърция, защото вижда, че тази «краста» изъ день въ день сé повече обхваща маситѣ отъ Пиринъ и Шаръ до Епиръ и Тесалия. Но тази „краста" е свободата, и наистина, историята доказва, че свободата е най-силната зараза. Противъ тази зараза Гърция прави съюзъ. Ние вѣрваме, че тазъ зараза, тази «краста» и гърцитѣ отъ «свободна» Гърция ще обхване. Ала ние сме увѣрени и въ друго, че не Турция, а Гърция ще бѫде надхитрена. И тогава — на Гърция ще остане тази печалба — срамътъ и вѣчния позоръ, а въ бѫдащето нищо не ще я реабилитира. Гръцката туркофилска политика ще капитулира; на гръцката младежь, която днесъ изказва желание да служи въ редоветѣ на султанската армия въ случай на война между България и Турция, не остава друго, освѣнъ да се потурчи; на гръцкия народъ — да се самоубие, да се самопогрѣбе. Ето слѣдствията отъ многожелания гърцко-турски съюзъ за гърцитѣ, за които сега справедливо може да се каже, че нищо не сѫ забравили, но и нищо ново не сѫ научили.

И. Д.

Окржжнитѣ на г-на Д-ръ Даневъ.

Думата ни е за ония двѣ окржжни на г. Данева, които е той изпратилъ до българскитѣ Търговски агенти въ Турция. Въ една отъ нашитѣ статии по македонския въпросъ ние споменахме, че повечето отъ българскитѣ министри сѫ се грижили по-много за чуждитѣ, отколкото за българскитѣ интереси. Окржжнитѣ на г. Д-ръ Данева сѫ единъ прѣсенъ фактъ за потвърждение на думитѣ ни. Цѣлата външна политика на г. Даневия кабинетъ се свежда въ тази цѣль: реабилитиране на България прѣдъ Европа, която гледаше съ недовѣрие на нея — слѣдъ ромжно-българския конфликтъ. И длъжни сме да признаемъ, че г. Даневъ сполучи въ цѣлта си. Днесъ, освѣнъ нѣкои Балкански страни, всички вѣрватъ, че България е държала прѣзъ послѣднитѣ двѣ години и държи коректно поведение, и че тя се придържа строго о международнитѣ постановления за мира и стату-кво — то. Слѣдъ оново арестуване и сѫдене на Борисъ Сарафовия комитетъ прѣзъ 1901 г., слѣдъ ония интернирания масови на македонци, уличени въ революционерство, слѣдъ ония обиски по кжщята на видни македонци, за да се вематъ складоветѣ имъ съ оржжия, и слѣдъ послѣднята акция на правителството — унищожението на М.-Одр. комитети и дружества по цѣла България, всички тия дѣла извършени, за да се докаже, че не Княжеството е причината за размирицитѣ въ Европейска Турция, а сѫ други, вжтрѣшни, по-дълбоки причини, заинтересованитѣ сили и дипломацията бѣха убѣдени въ изкренността на г. Даневата миролюбива политика.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Защо бѣха нужни тогава тия окржжни до Търговскитѣ агенти въ Одринъ и Македония; защо бѣше тази излишна ревность отъ г. Данева да кани българското население въ Турция да не възстава, да мирува, защото то не можело никакъ да се надѣва на помощь отъ България въ случай на клане? . . . Да оставимъ за мигъ съдържанието на двѣтѣ окржжни, нека погледнемъ на тѣхъ абстрактно, като на послания, въобще, изпратени отъ България въ чужда страна. Г. Даневъ съ своитѣ окржжни показва, че българскитѣ правителства сж били въ състояние да влияятъ върху македонскитѣ си сънародници въ една или друга цѣль; тия двѣ окржжни сж изваждане очи вмѣсто изписване вежди, защото тѣ турятъ въ съмнѣние дипломатитѣ на В. Сили, които ще се замислятъ доста върху тѣхъ и биха могли да правятъ капиталъ, особено австро-германската и руска дипломации. И така, тия окржжни на г. Данева сж една голѣма грѣшка и дипломатическа нетактичность, която ще е въ ущърбъ на българскитѣ интереси, безъ да гледаме на тѣхното прѣстжпно съдържание, и чиито лоши послѣдствия за насъ по-късно ще се отразятъ въ международната политика, защото, нима мислите, че най-напрѣдъ Турция нѣма да повдигне въпроса за такиваго окржжни на българското правителство, когато нѣкога се свика европейска конференция или конгресъ за обсжждане на източнитѣ работи?

Чудимъ се ние, какъ г. Д-ръ Даневъ си е позволилъ изпращането на тия двѣ окржжни; още по-чудно ни е, какъ той си е позволилъ окржжни съ съдържание отъ несъмнѣнъ прѣстжпенъ характеръ спрямо каузата на македоно-одринци. Кого г. Даневъ съвѣтва, има ли той моралното право за това, и какъ, по какъвъ начинъ (което е най-важното) г. Даневъ се обръща къмъ онези, които той съвѣтва? — Не е ли помислювалъ поне за минута г. президентъ-министрътъ на България, като е диктувалъ тия окржжни, че, освѣнъ отрицателния резултатъ, който двѣтѣ му окржжни ще дадатъ, но ще възбудятъ и ироиченъ, горчивъ смѣхъ у онія, къмъ които сж адресирани? — А това е станало. Когато българския княжески агентъ въ Битоля е поканилъ нѣкои първенци, за да имъ съобщи окржжнитѣ на своя министръ, тия първенци се изсмѣли високо и казали: „Ние сме македонци и съвѣтитѣ на нѣкакъвъ български министръ за насъ не струватъ нищо.“ Пъкъ тия страшни и ядни думи сж казани отъ българе, които се засрамили отъ себе си, че се наричатъ българе, когато единъ български президентъ отъ София ги учи на миръ, защото нѣма, види се, ясно прѣдставление за лошото имъ положение. Но ще ни възразятъ, може-би, че едно официално българско лице не може да държи другъ езикъ не само въ настоящето заплѣтено врѣме, но и всѣкога. Обаче, не е ли било сто пжти по-добрѣ да се мълчи, отколкото да се прави тази бѣрлива политика? Не е ли било сто пжти по-харно да не сж били изпращани неумѣстни окржжни, защото въ това навечерие на ужасни и сждбоносни събития мълчанието е злато, а говоренето сребро? —

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Умнията и далновиденъ дипломатъ мѣри думитѣ си на кантаръ прѣди да ги каже. А г. Даневитѣ окржжни сж едно лекомислие, което всѣки разсждливъ патриотъ ще осжди. Ще ги осжди двжжъ, когато схване настоящето положение и го съпостави съ смѣшния до фарсъ съвѣтъ на министра. Пжтници, които идатъ изъ Македония, ни разказватъ за отчаяното настроение на духоветѣ тамъ: отчаянъ е гражданина и не знае, що му носи угрѣшния денъ; отчаянъ е селянина и прибѣгва още по-твърдо до единчкото си спасение — оржжието; трижъ по-вече е отчаянъ възстаникътъ, който прилича на настръхналъ лъвъ, готовъ да се хвърли всѣка минута върху врага. При това положение на работитѣ отвъдѣ, г. Даневитѣ окржжни сж усилили отчаянието до тамъ, че и българското първенство се отрича отъ своята националность. Ние сме увѣрени, че намѣренията на М-ра на външнитѣ работи сж били благи, че той се бои отъ клане, и ние го не обвиняваме въ умишлена прѣстжпность, а — заради неговата бързина да се мѣси въ работитѣ на чужда страна, и то като свой. Г-нъ Даневъ обича много да говори. На тая своя слабость можемъ ние да припишемъ безтактичностьта му съ двѣтѣ окржжни. Уважаемия министъръ, можеби, си е помислилъ тогава, когато е издалъ окржжнитѣ си, че е втори Ламсдорфъ, който трѣбва да плаши съ своитѣ комюникета. Нѣкои пъкъ казватъ, че тия окржжни сж били диктувани отъ Петербургъ. Както и да е, ние имаме единъ акгъ на правителството отъ прѣстжпенъ характеръ, за който актъ то рано или късно ще трѣбва да отговаря. Въ Народното Събрание г. Даневъ често споменава за своитѣ тежки обязаности, за своята отговорность като първъ министъръ на България, ала въ своята осторожность той отиде до глупость, като облѣче мантията на сждникъ на македонскиятъ народъ и го съвѣтва въ нѣща, които не сж негова работа. Лесно е да учишъ единъ народъ да кротува, но — отъ своя кабинетъ, безъ да знаешъ неговия халъ, неговото отчаяно състояние. Ние знаемъ, обаче, че г. Даневъ е билъ увѣдомяванъ винаги отъ своитѣ Търговски агенти въ Турско върху положението тамъ; ние знаемъ сжщо, че, както тия свѣдения, тъй и ония на другитѣ консулства, констатиратъ крайно-лошото положение. Слѣдователно, г. Даневъ е взелъ върху си една тежка отговорность съ недостойната си роля да се мѣси въ чужда държава, да влияе на населението ѝ въ една или въ друга смисъль. Ето защо ние мислимъ, че, щомъ като г. Д-ръ Даневъ познава положението, за което той е говорилъ често прѣдъ чуждестранни кореспонденти, не е имало никаква нужда отъ послания и съвѣти до онѣзи, които се нуждаятъ отъ подкрѣпа, морална и материялна. Вмѣсто тия окржжни до Търговскитѣ агенти, българския премиеръ бѣше длъженъ да изпрати такива въ странство — слѣдъ разтурянето на М. Одр. др-ства, и въ отговоръ на второто руско комюнике, че България си изпълни дълга, че тя си омива ржцѣтѣ отъ всѣка понататъшна отговорность за събитията въ Македония и въ Балканския полуостровъ, и че Европа трѣбва да се

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

разправя за напрѣдъ съ Турция за безредицитѣ, които биха се случили въ Македония и Одринско. Прави сж, прочее, всички ония, които казватъ, че нашата външна политика е била една непатриотическа политика. Да спазватъ чужди интереси, като накърняватъ отечественитѣ; да угодничатъ на тази или онази дипломация, за да се задържатъ по-дълго на власть — ето мотивитѣ на тия или други прѣстжпни дѣйствия на нашитѣ управници по външната ни политика. Не може да се отрече, че българскитѣ правителства сж падали отъ власть по-вече по външни, отколкото по вжтрѣшни причини. Г. Даневъ е разбралъ това. Той знае много добрѣ, кои ще бждатъ послѣдствията за партията му отъ едно усложнение на Балканския п-островъ и се стрѣми да го избѣгне. И той е правъ въ всичкитѣ си дѣяния, които се касаятъ вжтрѣ въ България. Но, вънъ отъ страната, дѣто е управникъ, той нѣма право да турга пръстъ. Ако султанското правителство не вѣрва въ неговото миролюбие и иска замѣнението му, българския народъ не иска и да знае за желанията на Високата Порта. Правителствата трѣбва да дирятъ опора въ българския народъ, но никакъ не въ чужди правителства, като имъ угаждатъ, какго е и въ настоящия случай съ двѣтѣ окржжни. Види се, г. Даневъ чувствува положението си разклатено, та търси външна подкрѣпа; но — правителство, което нѣма довѣрието на свой народъ, а прибѣгва до чужда помощь, пада позорно и невъзвратно.

Д-ръ М-евъ.

София.

Македония и идеята за Балканска федерация.

(Студия).

VI.

Нѣма по-добъръ моментъ отъ настоящия, за да се говори за дружба и съюзъ между българе и сърби. Настоящето положение на Балкански п-овъ идва като че ли да подкрѣпи нашата мисъль за българо-сръбски съюзъ и Балканска федерация. Македонския въпросъ е плашилото днесъ не само за Старопланинския п-островъ, но и за цѣла Европа. Македонския въпросъ зе такива широки размѣри, щото неговото разрѣшение е наложително по силата на ония събития, които ще се развиятъ въ скорашно бждаще. А това положение на нѣщата съзнаватъ всички, както Балканскитѣ народи, тъй и Европа. Гърция, Сърбия, Ромжния и България сж увѣрени, че сегашнитѣ реформи не сж задоволителни и че тѣ ще прѣдизвикатъ още по-ужасни катастрофи, макаръ Гърция и да показва привидно задоволство. Въ странство пъкъ, ония, които създадоха това положение, още по-вече не вѣрватъ въ дълготрайностьта му. Да, Македонския въпросъ скоро ще бжде разрѣшенъ! Върху това не трѣбва даже да се спо-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ри. Спорътъ е, какъ ще бѫде разрѣшенъ: чрѣзъ дѣлѣжа ли на Македония, или чрѣзъ автономията? — Да приемемъ, че дѣлѣжътъ на Македония ще бѫде разрѣшението на въпроса. Нека видимъ, кои ще бѫдатъ слѣдствията отъ такова едно рѣшение на Македонския въпросъ. Дѣлѣжътъ на Македония, споредъ насъ, води слѣдъ себе си дѣлѣжа на цѣлия Балкански п-овъ. Реформния проектъ, прѣдложенъ на султана отъ Русия и Австро-Унгария, е единъ признакъ за този дѣлѣжъ. Тия двѣ сили искатъ още по-голѣмо забъркване на работитѣ тукъ, за да могатъ постигна цѣлитѣ си отъ 1897 г. Защото, нека се помни, че не толкова Македонския въпросъ колкото Източния е, който интересува В. Сили. Цариградъ, Босфора, Срѣдиземното море, Балканския п.-овъ въобще, Мала Азия, Арабия и Египетъ — ето прицѣлнитѣ точки на дипломатитѣ. На Македонския въпросъ тѣ гледатъ като на въпросъ отъ второстепенна важность, или по-добрѣ — като на сълба, по която ще се възлѣзе до Източния. За Австрия, за Русия, за европ. дипломация Македонскиятъ въпросъ не е цѣль, а срѣдство, когато за Балканскитѣ държави той е, той трѣбва да бѫде и цѣль и срѣдство: цѣль — за да се създаде нова, независима политическа единица, за да се умиротворятъ Балканитѣ; срѣдство — за да може се постигна по-лесно конфедарационния идеялъ, та да се рѣши по-скоро и по миренъ начинъ великия източенъ въпросъ. Ако Русия и Австрия забавятъ разрѣшението на Македон. въпросъ, да се не лъжатъ сърби и гърци, че туй закъснение става, защото се е обърнало внимание на тѣхнитѣ аспирации. Не! За дипломацията, особено тази, която има прями интереси на полуострова, тѣзи гърцки или сръбски съображения не струватъ нула. Русия и Австрия си гледатъ своитѣ интереси. Даже и слѣдъ едно разрѣшение на Македонския въпросъ съ автономия, тия двѣ държави пакъ нѣма да се отрекатъ отъ своитѣ завоевателни цѣли. Това раздробление на Балканския полуостровъ въ малки, една съ друга враждующи, държавици е желание на коварната дипломация. Една силна държава на Балканитѣ тя не желае; така щото, Македония за нея е срѣдство, и само срѣдство, единъ видъ въдица за ловене риба въ мѫтна вода. Автономна Македония даже, изолирана и безъ по-възвишена инициатива за обединение на съсѣднитѣ ѝ държави въ една конфедерация, ще принесе полза на Австрия и Русия. Нали не ще има силна, крѣпка държава на Балканитѣ, която да имъ попрѣчи на съглашението имъ отъ 97 г.; нали картата на Балк. полуостровъ ще се възобнови въ старата си форма до прѣди дохождането на турцитѣ въ Европа — за по-лесното му подѣлване, при още сѫществующитѣ раздори между всички Балкански народи? — Ето близката цѣль. А тя въ сѫщность е начинъ, по който може да се подготви крайната цѣль. Прочистване пѫтищата си отъ прѣчки — това сѫ настоящитѣ намѣрения на австро-рускитѣ домогвания. Нѣма изкренни пазители на статукво—то на Балканитѣ. Русия и Австрия, най-вече Германия, която бди задъ Австрия, сѫ лицемѣрни приятели на Балканското

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

status-quo; тѣ считатъ недостатъчно узрѣла крушата, за да си я подѣлятъ и да си я лапнатъ, и си смѣтатъ, че не е още врѣме да се улеснява рѣшението на Мак. въпросъ, а за туй трѣбва да се усложнява и затруднява, додѣто дойде врѣмето да се интервенира съ оржжие въ ржка. А слѣдствията на такова руско или австрийско интервениране сж прѣдвидени и въ кабинетитѣ на дипломатитѣ, и въ умоветѣ на Балканскитѣ народи. Силна, здрава, могуща държава отъ народитѣ на Балканския полуостровъ, която да е господарка на сждбинитѣ си и земята си — ето кой е и трѣбва да е нашъ идеялъ. Българинътъ, сърбинътъ, гъркътъ — всички сж съгласни върху нуждата отъ силна държава на полуострова. Кой ще бжде Пиемонта, който ще ги обедини? — Ето проклѣтата задача за рѣшаване, за разрѣшаване часъ по-скоро! Ако питате българинъ, той ще ви отговори, че България ще бжде Балканския Пиемонтъ; сърбинътъ — Сърбия; гъркътъ (о гъркътъ!) — непрѣменно Гърция. Балканскитѣ народи до день днешенъ — нека имъ кажемъ една горчива истина — не сж се въодушевили отъ единъ възвишенъ идеялъ. Дребни по ръстъ, тѣ сж дребни и по духъ. Дребнавци, да! — ето най-справедливото прозвище, което имъ прикачаме. И тия дребнавци, като че ли искатъ да докажатъ, съ своитѣ дѣтински дѣйствия, съ свойтѣ глупи разпри, че не заслужаватъ по-добра участь отъ онази, която сж имали, иматъ и ще иматъ — безжалостния и суровъ дѣлѣжъ, политическото и икономическото робство. Когато Франция дири приятелството на Русия; когато Германия, Италия и Австро-Унгария се съюзяватъ; когато Англия прави съюзъ съ далечна Япония, а Турция — съ Германия, че дори съ Гърция, въ туй врѣме България съ Ромжния, Сърбия съ България, Гърция съ южното славянство водятъ усилена прѣстжпна борба за хегемония, за първенство на Балканския п.-овъ. А Македония е страната, която ще покаже другъ видъ съревнуване на Балканскитѣ народи. Македонския народъ въ национална смисъль нѣма, а има въ географична смисъль. Македония, населена съ много и разновидни национални елементи, макаръ болшинството и да сж българе, ще трѣбва да играе една помирителна роля между Балканскитѣ държави, и не само тогазъ, когато тя сдобие свобода и ще стане равноправна съсѣдка на сърби, българе и гърци, но и сега — когато пъшка подъ яремъ. Тази горка сждба, това грозно състояние на работитѣ въ Европейска Турция би трѣбвало отдавна да стрѣсне християнитѣ на полуострова; би трѣбвало отдавна да помири вѣковни неприятели въ името на единъ святъ идеялъ — освобождението на подтиснати еднородци; отдавна би трѣбвало да сжществува вече единъ сръбско-български или Балкански съюзъ. Това не е станало до днесъ, за жалость. А и сега, когато Старопланинския полуостровъ е заплашванъ отъ ново заробване, отъ нова гибелна бѣда отъ сѣверъ и отъ югъ, народитѣ, които го населяватъ, сж прѣдадени на безразсждна политика. Гърция прави съюзъ съ Турция, Сърбия ѝ се подмилква, Ромжния се

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

готви срѣщу България. Отъ една страна тази политика, отъ друга критическитѣ врѣмена, които прѣживѣва полуостровътъ, даватъ да се разбере, че Балканскитѣ народи очаква сѫщата участь, каквато ги е постигнала прѣди петь столѣтия. А християнитѣ въ Турско отъ день на день очакватъ край на нескончаемото робство. Свободнитѣ имъ братя отъ Гърция, Сърбия, Ромѫния и България, вмѣсто да се погрижатъ за освобождението имъ, поддържатъ status-quo —то на Турция и искатъ да запазятъ нѣкакво си Балканско равновѣсие. А и тази политика на равновѣсие е имала до сега печални резултати. Войната отъ 1885 г. между сърби и българе бѣше слѣдствие на тази политика. Пъкъ самата тази политика не е плодъ на условията, а е изкуствено възбудена отъ заинтересованата дипломация. Братоубийствената сръбско-българска война бѣше подтикната отъ Австро-Унгария. Дипломацията на Хабсбургитѣ въвлѣче сърбитѣ въ война съ България, за да ги още по-вече омаломощи. Тази ужасна война стана подъ прѣдлогъ, че Балканското равновѣсие било нарушено съ присъединяването на Изт. Румелия къмъ България. Слѣдъ злополучния нейнъ край за сърбитѣ, въ Сърбия и България настѫпиха прѣвратни врѣмена. Краль Миланъ абдикира, князъ Александъръ биде детрониранъ — и едни бъркотии станаха, които и днесъ се злѣ отразяватъ върху политическия животъ на българе и сърби, и днесь още спъватъ правилното економическо и политическо развитие на двѣтѣ южнославянски страни, и днесъ още се силно чувствува взаимната ненависть, възбудена отъ 1885 г. насамъ. Тия бъркотии сѫ били въ полза само на Русия и на Австрия. Памятни сѫ врѣмената слѣдъ съединението и войната, когато българската и сръбска независимость бѣха отново заплашвани. Бунтове въ Сърбия и България, отвънъ подклаждани, отвѫтрѣ жестоко потушвани, застой въ всичко, непоносима тирания и външенъ страхъ — ето що изпълня страшната оная епоха на петьтѣ години отъ 1885 до 1890 г. Тоя смутенъ периодъ отъ българската и сръбска истории не бѣ естественъ произходъ на нестабилностьта на двата народа; той бѣше единъ изключителенъ периодъ, единъ огроменъ камъкъ, хвърленъ отъ австро-руската дипломация, за да се спъне правилния вървежъ на държавната сръбска и българска колесница. В. „Новъ вѣкъ“, като говори за тая мрачна епоха, обвинява само руската дипломация. Извѣстно е поведението на народно-либерал. партия спрямо Русия, неприятелска до крайность, и къмъ Австрия, приятелска до самоунижение и угодничество. Защо? — Защото, слѣдъ събитията, които настѫпиха тогава, Австрия се видѣ изведнажъ напусната отъ Сърбия; тя взе тогазъ страната на България. Руското влияние у насъ се замѣни съ австрийското, а въ Сърбия — австрийското съ руското. Ако бихме могли да оправдаемъ Стамбуловата политика спрямо Русия, като страна, която, съ своитѣ намѣсвания въ вѫтрѣшнитѣ ни работи, разстройваше държавния ни организъмъ, ние не можемъ по никой начинъ да я оправдаемъ спрямо Австрия и тройния съюзъ, защото и Австрия, макаръ и косвено, е не

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

по-малко виновата за злощастията, които сполетѣха България и Сърбия. Не е неизвѣстно, че австрийската и руска дипломации прѣслѣдватъ еднакви цѣли на Балкански п-овъ, че тѣхната политика на завоевания къмъ югъ е тождествена. И много по-рано отъ фамозната 97 г. сѫществуваше сфера на влияние между Австрия и Русия. Като слѣдствие на тѣзи сфери на влияние сѫ всички злополучия на Балканитѣ. Русия и Австрия сѫ си подѣлили полуострова, но — на карта. За да си го подѣлятъ и на дѣло, тѣ подстрѣкаватъ едни срѣщу други Балканскитѣ народи: австрийцитѣ — сърби, ромѫне и гърци срѣщу българе и македонци, руситѣ — българе и македонци срѣщу сърби, гърци и ромѫне. По този начинъ се е породилъ онзи вѣрлъ националенъ антагонизъмъ на Балканския полуостровъ, както и слѣдствията му: войнитѣ, междуособицитѣ, бунтоветѣ, конфликтитѣ. Отъ тия слѣдствия на тази неразбрана политика за равновѣсие Русия и Австрия подготвятъ онзи моментъ, когато сами тѣ ще „уравновѣсатъ“ помежду си Балканския полуостровъ. . . .

*
* *

Положението.

(Специална кореспонденция отъ Битоля).

Вмѣсто да умиротворятъ страната, вмѣсто да бѫдатъ успокоени духоветѣ, още не дошла пролѣтьта, „реформитѣ“ дадоха многоочекванитѣ резултати. Надѣждитѣ на рускитѣ и австро-германски дипломати не се сбѫднаха. Миръ, тишина, спокойствие днесъ нѣма и въ душитѣ даже на най-флегматичнитѣ натури, поданици на султанъ Абдулъ-Хамида. Бунтътъ и незадоволството сѫ обхванали всичкитѣ ония крайнини отъ Шаръ и надъ Шаръ до Бѣло море и гръцката земя. Всѣки тукъ е въ трепетно ожидание за сѫдбоносни събития. Християнинътъ, гъркъ, българинъ, ромѫнинъ, албанецъ, сърбинъ, и мохамеданецътъ, турчинъ, албанецъ, помакъ, вѣрватъ въ настѫпването на невидени до сега събития, които ще разстърсятъ напоената съ кърви робска земя. Положението отвъдъ Рила е по-вече отъ лошо, толкова лошо, щото и при една война не би било по-добро. Въ сѫщность, и понастоящемъ положението е такова, та ни се струва, че въ Македония има вече война и военни дѣйствия. Тия сражения въ Охридско, Малешъ, Щипско при с. Карбинци и др., тия динамитни разрушения, тия благословенни бомби, които всѣватъ ужасъ въ турското население — всичко това ни показва, че въ Македония вече сѫществува война, сѫществуватъ два воюващи лагера, които се борятъ на животъ и смъртъ. Отъ една страна Македонския възкръсналъ отъ робство, възкръсналъ по духъ народъ, отъ друга турскитѣ орди отъ башибозукъ и редовна войска. Да, македонския робъ е вече народъ възкресналъ. А щомъ е възкресналъ по духъ, той ще възкресне и политически. Ония, които се боятъ отъ война, нека дойдатъ тука, за да видятъ, че нѣма нужда тепърва да се отваря война, защото тя е почнала, тя е открита отъ прѣди 6—7 мѣсеца. Но тази пролѣть особенно се чув-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ствува лошото положение. Оставете на страна застоя въ всичко, а погледнете на несигурностьта на живота за ония, които тукъ живѣятъ. За насъ тука животъ нѣма вече: насъ очаква смъртъ, но и враговетѣ ни знаятъ що ги очаква — не по-добра отъ нашата участь. Нека се радватъ дипломатитѣ, тия коравосърдечни егоисти, че сж могли да замедлятъ великото и свято дѣло за освобождението на македоно-одринци, нека протриватъ ржцѣ отъ удоволствие, че се лѣе невинна човѣшка кръвь и че станаха причина на тази кървава саморазправа, която, ако тѣ поискаха, можеше да се прѣдизбѣгне. Алчната европейска дипломация — противъ нея ние днесъ воюваме. Ние знаемъ, кой е крѣпитель на онзи тиранически режимъ, който ни потиска; ние знаемъ, кой е нашия спотаенъ, но по-голѣмъ неприятель — защитникътъ на Status-quo-то. Но този нашъ неприятель ще види скоро подвизи юнашки и велики дѣла отъ самоотверженость и рѣшителность, които ще очудятъ свѣта и ще накаратъ великото обществено мнѣние да се издигне противъ дѣйствията на своитѣ кабинетни джелати — дипломатитѣ, да имъ въздѣйствува, за да спратъ своитѣ ожесточени старания да удушатъ свободата.

Нашата борба е тъй възвишена, щото нищо-нищо не може да я спрѣ; нашиятъ идеялъ е тъй великъ, щото никой не може ни накара да се не водушевяваме и да мрѣмъ за него. Да, да мрѣмъ за нашия освободителенъ идеялъ! Врагътъ за насъ не е тъй страшенъ, защото и ние станахме опасенъ врагъ за него; той знае, че съзнанието въ роба е тъй нарастнало, щото то е станало сила гигантска, срѣщу която трѣбва вѣкове да се борятъ. А Турция не е държава, която може и съ години да се бори: въ нея нѣма онзи младежки ентузиазъмъ и тази набрана енергия, която младия македонски народъ притежава.

Найденъ.

Машковъ и Ростковски.

Херострать не е останалъ безъ замѣстници. Тракия си спомня често за Елиота (Одрински английски консулъ), за Блондъ и Биконофилда. Македония пъкъ ще си спомня твърдѣ често за Машковъ и Ростковски, тия отявлени българофоби — консули понастоящемъ въ Скопье и Битоля. За първия напослѣдъкъ по-малко се говори: той е, види се, отстжпилъ бждащитѣ си лаври на втория, г. Ростковски, като по яръкъ и по-заклѣтъ българогонецъ. Ако г. Машковъ само сме виждали, г. Ростковски ни е лично познатъ, затова, ако на писмата, които ни идатъ изъ Македония, и които ни описватъ подвизитѣ на г. Машкова, ние можемъ на половинъ да вѣрваме, то на ония, които ни идатъ изъ Битоля, ние напълно вѣрваме. Впрочемъ, такива сжщо писма бидоха публикувани и въ нѣкои отъ българскитѣ вѣстници. Значи, щомъ като тѣ сж отъ разни автори, а — почти съ еднакво съдържание, още по-вече ни затвърдяватъ въ тѣхната достовѣрность. Що ни разказватъ тия писма: наистина, подвизи ли руски или мерзости византийски? Историята ни го-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

вори за двуличната роль на руската политика, но — по отношение на нашата родина — тази двойствена политика е по-вече отъ ясна, очевидна, прогледна. Отъ една страна — подаръци, милувки, нежни думи, които гъдаличкатъ нашитѣ сърдца, отъ друга — гонка на българщината въ Македония. А тази гонка днесъ, както ни пишатъ, е отишла до край. Битолския руски консулъ е оправдалъ надѣждитѣ на посланика си, г. Зиновиевъ, и е добъръ другарь на прототипа си, г. Машковъ, този руски Херостратъ, който, за да се прослави, отпочна срѣщу българската свѣтиня — свободна и автономна Македония — безумна и срамна борба. Но г. Ростковски завидѣ на Херостратовата слава. Нѣма що да е, той се е показалъ ревностенъ гонитель на българизма, за да се закрѣпи подължко на поста си. Той е изгонвалъ отъ оградитѣ на руското консулство прибѣгналитѣ къмъ него за помощь нещастни македонски селяни; той ги е изругавалъ; той е давалъ криви свѣдѣния за причинитѣ на тѣхнитѣ оплаквания въ Битоля прѣдъ валията и консулитѣ, съ една дума, той се е обърналъ на агентъ на турската полиция. Елиотъ така постжпваше. Но той бѣше англичанинъ, а г. Ростковски е русинъ. Цѣлта на англичанина бѣше да компрометира дѣлото на тракийци, да го прѣдстави въ най-черни краски и като причинитель на звѣрствата въ Стрѣмската долина и Родопскитѣ села. Нѣщо повече. Той е възбуждалъ фанатизма на турцитѣ, за да се разправятъ както си знаятъ съ българскитѣ бунтовници, които не оставяли на миръ Турция. Но Елиотъ не бѣше самъ, както и г. Ростковски не е самъ-самичекъ. Елиотъ имаше за спомощникъ другъ английски консулъ въ Турция—Блондъ, и единъ вдъхновитель — Биконсфилдъ. Г. Ростковски може да се утѣшава съ мисъльта, че е другарь на г. Машкова, консулъ съ славни традиции, които той му завѣщава, и че е добъръ служитель на началника си, г. Зиновиевъ, който го вдъхновява. Машковъ и Зиновиевъ, на негово мѣсто, не биха постжпили по-добрѣ. Да, г. Расковски играе днесъ сжщата онази недостойна роля спрѣмо Македония, каквато е игралъ прѣди 27 години англичанинътъ Елиотъ спрямо тракийци. Да се прѣдстави каузата на борящето се население въ Битолския вилаетъ като кауза прѣстжпна; да се докаже, че българското население е размиренъ елементъ и тъй да подготви почвата за поголовното му клане; да се оправдае прѣдварително таквазъ една постжпка на турскитѣ войски и башибозукъ — ето цѣлта на руската политика въ Македония. И наистина, не сж само г-да Машковъ и Ростковски, които слѣдватъ тази политика: нея я слѣдватъ всички руски консули въ Европейска Турция. Ако обвиняваме двамата, то е за тѣхната извънмѣрна ревность, за тѣхното прѣкалено старание да услужватъ не толкова на своето началство, колкото на сръбската пропаганда и на турскитѣ власти. Послѣднитѣ рапорти сж най-прѣсното доказателство за това. Тамъ се говори за звѣрства, но не отъ турци и арнаути, а отъ българскитѣ чети. Че понастоящемъ македонскитѣ революционери не щадятъ живота на прѣда-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

телитѣ, на разбойницитѣ, отъ които сж пропищѣли цѣли села, на бейоветѣ, които измжчватъ цѣли каази, това е истина неоспорима. Трѣбва да бждемъ невѣжи, за да не сме разбрали одавна, че тия чети сж напити именно съ тая жажда за отмъщение, съ която ги е изкърмила майка Македония. Тази свята жажда и идеялътъ за освобождение на роденъ край сж които каратъ стотини и хиляди да мратъ днесъ по долинитѣ и планинитѣ македонски. Сжщата тази жажда за отмъщение и този освободителенъ идеялъ подтикваха къмъ борба и нѣкогашнитѣ български революционери. Тѣхнитѣ усилия бидоха увѣнчани — съ помощьта на руския народъ, въпрѣки разнитѣ рапорти на Елиотовци и Блондовци. А и усилията, на македонскитѣ борци не ще останатъ напраздно. Тѣ не искатъ сѣчътъ на своя народъ, но тѣ знаятъ, че той ще стане, благодарение подстрѣкаванията на европейскитѣ консули, като напр. рускитѣ, които възбуждатъ турския фанатизъмъ. Революционеритѣ знаятъ това, но тѣ нѣма да оставатъ ненаказани ония, които сж истинскитѣ виновници на едно клане. Турцитѣ ще колятъ, слѣдъ като имъ бждатъ дадени увѣрения отъ страна на нѣкоя Велика Сила, че нищо нѣма да ги послѣдва. Тъй стана и арменското клане прѣди 7—8 год., тъй се извърши българското — прѣди четвъртъ вѣкъ; тъй се подготвя и македонското — понастоящемъ. Тия рапорти, които сж като единъ обвинителенъ актъ за българо-македонци, сж лошъ симптомъ. Тѣ показватъ, че клането е неизбѣжно и че то се иска отъ страна на Русия, за да може се намѣси тя по-добрѣ въ Балканскитѣ работи. Рускитѣ консули въ Битоля и Скопие заслужватъ повишение за туй, че можаха да изкривятъ душитѣ си и да изпращатъ такива рапорти, които нѣматъ нищо общо съ самата истина. Да, клането е неизбѣжно! Но нека спомнимъ на турцитѣ една многозначуща фраза, която е била казана на Керимъ-паша слѣдъ тракийскитѣ клания. Когато послѣдствията отъ тия безчовѣчни произшествия възбудиха общественото мнѣние въ Европа и всички независими, велики умове се застжпиха за каузата на българитѣ, единъ европейски консулъ запиталъ Керимъ-паша: *Колко ви заплатиха русите, за да направите това клане?* — Добрѣ е, турското правителство да си спомни за тия думи прѣди да се рѣши да подвъргнува на сѣчъ македоно-одринското население. Добрѣ е да не забравя миналого, казваме: защото слѣдствията сж знайни. — Но г. Ростовски съ своя рапортъ гони и друга цѣль: той иска да оправдае едно бждащо клане въ Македония, като стоварва всичката вина на българскитѣ „атентатори“, на македонскитѣ чети и организация.

Слѣдъ всичко това, какво заслужва този славянинъ, но краенъ туркофилъ? Какво име ще заслужи той въ историята, ако наистина клането се извършатъ? —

О руси, ние очаквахме отъ васъ слънце да ни огрѣе, а вие ни съ градъ кълцате! . . .

Ив. Митакевъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

„Вѫтрѣшни“ и „външни.“

Дойде при менъ единъ „външенъ“ и ме запита: що да правамъ? — Влѣзъ въ редоветѣ на „вѫтрѣшнитѣ“! му отговарямъ. Нѣма вече подраздѣление и разцѣпления. Всички сме браля прѣдъ великия часъ!

Събесѣдникътъ ми бѣ простъ, недоукъ македонецъ. При моитѣ думи, лицето му засия отъ радость и възторгъ. Той се измѣсти отъ мѣстото си еднажъ-дважъ като че ли се намира на любовно свиждане и подзе: та така, а? Нѣма вече да се ядиме помежду насъ, нѣма вече да се ка́раатъ голѣмцитѣ? — И сълзи протекоха по бузитѣ му; македонецътъ зарида като дѣте. Азъ го утѣшихъ: — нѣма вече «външни» и «вѫтрѣшни», днесъ има само българе и македонци, му казахъ. Слѣдъ малко събѣседникътъ ми стана, избърса си очитѣ и лицето, стисна ми рѫка съ своята дълга, кокалеста дѣсница и измърмора задавено-глухо: Благодарамъ те, господине; сбогомъ!

И повече не видѣхъ този добъръ патриотъ. Заминалъ ли е да се бори и да умрѣ за своето отечество или е още тука — продавачъ на зарзаватъ, не знамъ. — Фактъ е, че злощастията сѫ стрѣснали дѣйцитѣ отъ всички лагери, че сѫ си подали рѫцѣ, и че — прѣдъ общата опасность — сѫ се сплотили всички ратници. Тази вѣсть се потвърдява отъ задружнитѣ дѣйствия на възстаницитѣ въ Македония и тя не може освѣнъ да зарадва всѣки изкренъ патриотъ, милѣющъ доброто на своята бащиния.

Да, нѣма вече разцѣпления — макаръ и късно, уви! При Владимирово, при Голакъ, въ Охридско и вредомъ, дѣто сѫ ставали сражения съ петь-вѣковния врагъ, борцитѣ отъ двата лагери сѫ се притичали на помощь едни на други, давали сѫ общъ отбой на неприятелския лагеръ и се спасявали. Това е утѣшително.

И, наистина, стига вече съ тия наши срамни дрязги, които компрометирваха дѣлото! Ти тамъ, друже мой, който още се двоумишъ, вдигни глава и се вгледай: нѣмай вече страхъ отъ братски куршумъ, недѣй се по-вече боя отъ братска измама и коварство подло; врагове измежду нашитѣ редове нѣма, тъй както не сѫществуватъ вече «вѫтрѣшни» и «външни»!

Да, многожеланното помирение стана; то се наложи отъ новосложилитѣ се обстоятелства: отъ една страна тукъ, въ България, отъ разтурянето на комитетитѣ, прѣсуши се извора на всички ежби и стрѣмежи за първенство, отъ друга пъкъ вѫтрѣ, въ Македония, събитията се така развиха, щото самия робски народъ би избилъ онѣзи, които биха му и занапрѣдъ проповѣдвали сепаратизъмъ. Единъ е сега общия врагъ — турчинътъ, едничъкъ е нашия приятель — единството и вѣрата въ тържеството на *дѣлото* ни. Навѣрно, сега родината ни отъ радость плаче,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

като ни вижда помирени и сплотени прѣдъ великата за нея опасность, прѣдъ бурята.

А бурята иде. . . Рѣдко сж ония оптимисти, които гледатъ леко на работитѣ днесъ. Всички поклащатъ глава въ съмнѣние за утрѣшния день; всички очакватъ отъ часъ на часъ все по-нови и по-тревожни събития. Села изгорени, македонски жители изклани, черкви осквернени, сѣмейства поругани — това е всѣкидневната, всѣкичасната духовна и—отровна храна за българина. Той слуша всичко туй, наши и чужди кореспонденти провѣрятъ го, подтвърдятъ го, а тѣзи вѣсти възбуждатъ духоветѣ, завладяватъ умоветѣ. И така, прѣдъ угрозящата ни опасность, намъ не остава нищо друго, освѣнъ да се замислимъ за хала си, за туй що ни очаква, може-би утрѣ, може-би слѣдъ единъ мѣсецъ. . . .

Отъ 25 години македонския народъ гради едно здание, храмъ на свободата. Той още не е досъграденъ. Но — и още недосвършенъ — искатъ да го разрушатъ.

Този храмъ, обаче, е неразрушимъ. Него не плашатъ нито бури, нито стихиитѣ природни. Ала нека не позволимъ да бжде оскверненъ отъ ония азиятски вандали, за които нѣма нищо свято. Нека се сплотимъ още по-крѣпко около този храмъ на свободата, за съграждането на който толкозъ скжпи жертви бидоха дадени, толкозъ кърви бидоха проляни. . .

Зидари на македонската свобода, дозидайте недогражденя храмъ! — Вижте, работа ни всички очаква, работа денонощна, работа безъ отдихъ и почивка, додѣто не видимъ храмътъ свършенъ, дѣлото увѣнчано, свободата разперила крилѣ и надъ нашия роденъ край. . .

Защо ще се питаме още: ти отъ кой си лагеръ? Нѣма лагери сега между македоно-одринци, а има само братя; нѣма вече, и не трѣбва да има, разпри, а борба упорна; нѣма цончевисти, нѣма сарафисти, нѣма централисти, а само ратоборци. Който е истински работникъ, който искрено иска да служи на рода си, не трѣбва да се пита въ кой лагеръ трѣбва да влѣзе, за да се бори. Днесъ въ Македония сжществуватъ два военни лагери: македонски и турски. Тия лагери воюватъ. Защо се питаме тогава, въ кой лагеръ трѣбва да встжпимъ? Трѣбва ли, при това положение на работитѣ, да се двоумимъ? — Има ли тука два пжтя, има ли другъ изходъ, освѣнъ този — да изпълнимъ дълга си?

«Вжтрѣшни» и «външни» . . .

Срамъ ме е обземало всѣкога, когато съмъ чувалъ тия думи: тржъ по-вече ме днесъ обзема, като ги чуя отъ устата на нѣкой некадърникъ.

Да питашъ днесъ: «Съ вжтрѣшнитѣ» ли да бжда или съ „външнитѣ“, то е сé едно да питашъ: „утрѣ понедѣлникъ ли е или недѣля?“ — когато знаешъ твърдѣ добрѣ, че е дѣлникъ, — че е день за работа. Тъй се запитватъ всички жени, които сж лѣниви и дирятъ праздници, и всички мжже, които обичатъ да се заглавикватъ. Днесъ нѣма «вжтрѣшни» и „външни“, повтаряме и потретяме. Не виждате ли тия

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

редици-редици юнаци отъ разни лагери, довчера враждебни, сега рамо до рамо да се борятъ и да излагатъ гърди вкупомъ срѣщу вражески куршумъ?

Онзи, който не желае да работи и не желае да изпълни дълга си къмъ озлощастена, но възкреснала отъ робски сънь родина, този само се пита днесъ — съ кои да работи, между чии редове да влѣзе, подъ кое знаме да се бие.

А не виждате ли, че едно знаме само се развѣва по македонскитѣ долини и балкани, съ единъ общъ девизъ „Смърть или свобода!“ и съ една обща лозунга «Сега или никога!»

Македонскиятъ робъ ни зове, за да го подкрѣпимъ въ отпочнатата му кървава битва, а не тази или друга амбициозна личность. Подъ знамето свещенно на възстаналия този робъ се редятъ чети подиръ чети, юнаци слѣдъ юнаци и — екнали сж отъ гърмежъ и урра още незашумени балкани. . . Кога се гора разлисти, който още стои и чака, а е способенъ да носи оржжие, да хвърля бомби, мечъ да върти — проклетъ да бжде! Хайде — който е патриотъ, но не само на думи, нека покаже сега на дѣло! Великия часъ на изпитания настана: сега ще познае робътъ и българския народъ, и свѣтътъ — кой е истински родолюбецъ и кой поплювко!

В. Стоймировъ.

Руската политика и убийството на Щербина.

Богъ наказва!

Богъ забавя, ала не забравя! И ето най-подиръ изкупителната жертва за прѣстжпленията на руската политика: Щербинъ не е вече между живитѣ. Той умрѣ на поста си като воинъ и — поклонъ прѣдъ паметьта му. Рѣдко се раждатъ такива доблѣстни мжже, които се жертвуватъ при изпълнение на своя дългъ.

Но намъ сега не е цѣлта да държимъ панагерика на Щербина, не и да пишемъ обвинителенъ актъ на руската политика. Другъ ще се нагърби съ тази намъ не по силитѣ ни роля, и той е историята. Ние, като публицисти, нека кажемъ нѣколко горчиви истини на рускитѣ дипломати.

Щербинъ умрѣ, а заедно съ неговата смърть умрѣ и руското влияние на изтокъ, на Балкански полуостровъ. Руската дипломация това трѣбва да разбере, тъй както и Балканскитѣ народи сж разбрали, че днесъ Германия е, която дава тонъ на работитѣ на близкия изтокъ, и че Русия има второстепенно значение.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Само една война е въ състояние да омие позора, който се нанесе на руската държава съ убийството на Щербина; само една война е въ положение да даде на Русия удовлетворение за смъртьта на нейния убитъ отъ варваритѣ консулъ; само една война ще може да възстанови прѣжното обаяние, прѣжния авторитетъ на Русия въ Балканския полуостровъ.

Но на такава постѫпка днесъ Русия не желае да се рѣши: тя има далечни интереси, не ѝ е сега врѣме да влиза въ военно стълкновение съ Турция, и за тия свои интереси води тазъ понастоящемъ миролюбива политика. А именно на тазъ егоистична руска политика Щербинъ стана жертва. Руската дипломация знае твърдѣ добрѣ, *que la Turquie est incivilisable*, но — при все това — Русия иска да я цивилизова, и то тогава, когато германската дипломация вади кестенитѣ отъ жарьта, на която се пече славянството; Русия се стрѣми да запази мира и status-quo — то, за да се ползува Германия въ своитѣ економически завоевания на истокъ. Да, когато руската дипломация увѣрява свѣта, че иска и се бори за миръ, въ туй врѣме германската воюва подъ стѣнитѣ на Цариградъ и вѫтрѣ въ самата столица на османлиитѣ. И германскитѣ политици печелятъ крачка по крачка въ Европ. и Азиятска Турция, когато рускитѣ губятъ. И пакъ Турция не вѣрва на Русия и нейната миролюбива политика, а се осланя всецѣло на Германия.

Германия ликува, когато Русия оплаква загубата на единъ свой достоенъ синъ. По случай посѣщението на германския прѣстолонаслѣдникъ въ Илдъза, станали сѫ въ Цариградъ великолѣпни тържества и между Абдулъ-Хамидъ II и Вилхелма II сѫ размѣнени любезни телеграми. А нѣколко деня послѣ тази мирна турко-нѣмска демонстрация, телеграфътъ разнесе по цѣла Русия и по цѣлъ свѣтъ вѣстьта за убийствово на Щербина. Русия плаче, когато Германия се смѣе и радва отъ успѣхитѣ си-

Тъй провидѣнието наказва.

Руската политика на истокъ, отъ освобождението на България до сега, бѣше една серия отъ непростими грѣшки и прѣстѫпления. Тази прѣстѫпна политика особено се усили слѣдъ детронирането на князъ Александра и съ възкачването на Фердинанда. Южното славянство, подклаждано отъ Австро-Германия, влѣзе въ стълкновение, но не малъкъ пръстъ въ това има и Русия. Отъ тогасъ насамъ гледатъ съ недовѣрие на рускитѣ дѣйствия къмъ югъ. Сръбската пропаганда въ Македония, изкуствено възбудена и подпомагана отъ рускитѣ консули, отчужди още по-вече двата югославянски рода, сърби и българе, тъй както послѣ ги отчужди и отъ Русия. Отстѫпването Босна и Херцеговина на Австро-Унгария одавна бѣше изстудило чувствата на признателность у сръбския народъ къмъ освободителката на южното славянство. А съглашението отъ 1897 г. изкорени всѣко довѣрие къмъ Русия въ сърдцата на българе и сърби, както и у другитѣ Балкански народи. Пъкъ това съглашение, знае се, какви цѣли прѣслѣдва подъ благовидния прѣдлогъ за запазване статукво-то на Балканитѣ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ "Св. Климент Охридски" - Скопје

Кой уби Щербина? — Кой подстрѣкава албанцитѣ да се бунтуватъ, защото не е да се не знае, че тука има нѣкои тайни инспиратори? — Кой претендира за Албания, особенно сѣверната ѝ часть?

— Този, съ когото руската дипломация върви рѫка за рѫка понастоящемъ и чието влияние е толкова голѣмо въ Петербургъ, колкото и въ Стамбулъ!

Хвала на Англия, Италия и Франция, че не сѫ подъ опеката на австро-нѣмската дипломация, раби на Германската политика, а показватъ и ще покажатъ по-голѣма самостоятелность въ източнитѣ работи. Южното славянство се убѣди най-послѣ, че ако му дойде спасението, то ще дойде не отъ сѣверъ, но отъ западъ. Българскиятъ народъ отвръща своя взоръ отъ Освободителката си (съ болка на сърдце) — и обръща очи къмъ далечния и мощенъ Албионъ, къмъ велика Франция и благородна Италия.

«Додѣто сѫществува Велико-Британия», казва г-нъ Макдоналдъ, кореспондентъ на Лондонския в. Дайли-Нюсъ: «България не трѣбва да се бои отъ австро-руското съглашение.»

България е сигурна за себе си, като знае, че се движи въ рамкитѣ на международнитѣ си задължения, и като знае, че има приятели на западъ, но тя се страхува за Русия, създателката си, да не би ней да се готви отъ Берлинъ и Виена участь страшна, участь клета, въ която ние не можемъ ѝ помогна, защото сме малобройни и безсилни за това. Руската политика е всецѣло подъ нѣмско влияние. Русия подяда единъ червей — нѣмщината, който скритъ червей, страхуваме се, да ѝ не покоси живота. Уви, всесилната Германска дипломация, дръзка до нахалность, свила е гнѣздо въ сърдцето на матушка Русия. България не може да ѝ помогне. България скърби за това че е немощна, както и за грозното злодѣяние въ Митровица.

Ив. Стойнинъ.

Изъ чуждия печатъ.

Ето какъ в. Information се произнася върху руската политика на Балканския полуостровъ: „Положението въ България става изъ день въ день по-критическо, откакъ Балканската политика на руското правителство е влѣзла въ нова фаза. Въ българскитѣ политически кржгове сѫ въобще на мнѣние, че спрѣмо България руската дипломация играе една твърдѣ некрасива и неизкренна роля и нищо друго не вѣрватъ, освѣнъ че сама Русия тика България къмъ една война съ Турция, да — всички сѫ на мнѣние, че руската дипломация, както въ Цариградъ, така и въ София именно къмъ тази цѣль се стрѣми. При тия обстоятелства, една война между България и Турция изглежда неизбѣжна. Русия тогава ще се застжпи като посрѣдникъ и

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

спаситель на България, но съ самостоятелността на княжеството ще бѫде свършено, и то ще стане една автономна руска область. Сигурно, Русия търси първия случай, за да се възползува и турне ржка на Бургасъ и Варна. Тия сѫ скрититѣ основания, които осветляватъ иначе тъй необяснимото измѣнение на руската политика Въ българскитѣ кржгове съзиратъ отъ това трудно положение само два изхода: първиятъ е — България трѣбва тозъ-часъ да вземе нужнитѣ военни приготовления. Правителството е длъжно да си послужи съ всички спомагателни срѣдства и сили на държавата, за да може, безъ чужда помощь, да противостои на турската военна сила, както и да не даде никакъвъ случай на Русия да се яви като „безкористенъ“ избавитель; вториятъ изходъ е — пълния обратъ въ външната политика на България, това значи — едно вразумление и отрезвяване. Въ всѣки случай, прѣзъ тази пролѣть България стои прѣдъ трудни рѣшения. Рѣдко сѫ имали и князъ и правителство една тъй голѣма отговорность прѣдъ народа, тъй като въпросътъ е днесъ за държавната самостоятелность на българското княжество. А въ това врѣме въ Македония и Албания разгорѣлъ се е огъня на възстанието. Въ Македония единъ до отчаяние докаранъ народъ търси подобрѣние на своето сѫществуване. Че въ този случай ще бѫдатъ употрѣбени срѣдства, които не сѫ за удобрѣние, това се разбира, но въ такива случаи струва французката пословица, *че всѣки отплаща съ това каквото има.* Македонцитѣ нѣматъ регулярна войска и воюватъ съ чети, и ако тия подражаватъ на башибозука и кюрдитѣ, което е за осѫждане, но то е твърдѣ обяснимо. Българското правителство прѣдприема всичко възможно за човѣка, за да не бѫде завлѣчена въ водовъртѣжа, но за това има противъ себе си цѣлото обществено мнѣние на своята собствена страна. И чудно е при туй, какъ туркофилската преса прави България отговорна за разрушението на моста при Мустафа-паша. Тамъ е турска територия и турска станция, та на турцитѣ е работа да си държатъ очитѣ по-добрѣ отворени. Но, когато въ Македония има да се разправятъ съ едно народно движение, *възстанието на албанцитѣ* — зеръ, за такова може вече да се говори — несъмнѣно е едно възбунтуване на албанската аристокрация. Главатаритѣ на родоветѣ се повдигатъ, за да защитятъ своитѣ привилегии. Колко сѫ тѣ дръзки, показва нападанието на Митровица. За Портата не ще бѫде тъй леко да се разправи съ албанцитѣ, че тѣзи сѫ храбри и добрѣ организирани: — всѣки родъ образува единъ региментъ. Ала Портата е длъжна да възстанови реда, защото иначе други ще го въведатъ. Гърмотевицитѣ, които отъ Петербургъ възъ македонцитѣ дохождатъ, струва ни се, нѣма доста да послужатъ, както се е очаквало. И безъ тѣхъ, българското правителство прави каквото може, обаче, македонскитѣ инсургенти не щатъ и да знаятъ за желанията на Петербургския кабинетъ. Интересенъ е начинътъ, по който се отнасятъ въ Русия съ съюзницата ѝ Франция. Статията въ „Новое время“ съ своитѣ намѣквания за аферата Лорандо-Тубини е едно право начукване на на Франция, което въ Парижъ сѫ неприятно почувствували, и върху което, разбира се, ще бѫде възражавано. Summa-summarum, остава да се каже, че положението се е положително влошило. Въпрѣки това, ние не виждаме още въ Балканскитѣ произшествия една опасность за всесвѣтския миръ. Ние вѣрваме по-вече, че съглашението между гра-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

фоветѣ Голуховски и Ламсдорфъ изначало ще бѫде спазено. Ако въ този сериозенъ моментъ туй съглашение стане негодно, то опасността ще приближи до най-голѣмитѣ забъркванія".

— Сѫщия вѣстникъ пише и слѣдното, което е говорено отъ единъ италиянски дипломатъ: „Когато изпъкна първата вѣсть, че краль Едуардъ ще дойде въ Римъ на 27 априлий, вѣрваха, че туй е една априлска шега. Сега, обаче, новината се официално подтвърждава. Англійскія краль ще прѣстои въ Римъ отъ 27 до 29 априлъ, а на 30 ще присѫтствува на голѣмія въ негова честь устроенъ прѣгледъ на флотата въ Неаполъ. Това пѫтешествие, прѣдприето въ едно врѣме, когато източнитѣ смущения ставатъ сѐ по-опасни, е отъ високо политическо значение. Отначало бѣше опрѣдѣлено, щото краль Едуардъ трѣбваше да дохожда въ Римъ чакъ слѣдъ посѣщението на Лондонъ отъ краль Викторъ-Емануеля. Лондонското посрѣщане на Италиянскія краль е официално съобщено за прѣзъ м. Юний. Сега, изведнажъ и неочаквано, цѣлата програма е измѣнена. Както е извѣстно, отношенията между Англія и Италія сѫ станали отъ нѣкое врѣме твърдѣ интимни, именно — отъ какъ Италія даде на Англія авторизація за военни операции въ италиянскія Зомалиландъ. Сега пъкъ е думата за единъ правиленъ съюзъ, за споразумѣние върху всички, както въ Африка, тъй и въ Ориентъ изпъкнали въпроси. Едно англо-италиянско съглашение по отношение на източнитѣ работи, като противувѣсъ на австро-руското, въ Римъ считатъ за неизбѣжно. Италія се стрѣми къмъ това съглашение, защото направи вече опита, какво нейнитѣ постѫпки въ Виена и Петербургъ оставатъ безъ резултатъ. Англо-италиянското съглашение ще бѫде една гаранция за Балканскитѣ народи, ако въ случай на едно сериозно забъркване тѣхнитѣ национални принципи бѫдатъ докоснати. Италія е вече извѣстила, че има и намѣрение и воля — да дѣйствува въ истокъ независимо отъ руско-австрийското съглашение. Дѣйствително, маркизъ Маласпина, Италиянскія посланникъ въ Цариградъ, тѣзи дни е прѣдалъ на Портата една официална нота, чрѣзъ която по единъ категориченъ начинъ султана се подканва да въведе обѣщанитѣ за Македония реформи, както и да възстанови реда въ Албания. Ако ли се укаже, че на Портата е невъзможно това, да въведе въ Албания и Македония реформи и редъ, то тогазъ Италія ще се нагърби съ тазъ задача, и за това тя може да смѣта на пълното подкрѣпление отъ Англія. За пристигането на краль Едуарда въ Неаполъ, въ туй пристанище ще бѫдатъ концентрирани всичката италиянска флота и цѣлата англійска Срѣдиземноморска ескадра. Слѣдъ отпѫтуването на краля отъ Неаполъ, двѣтѣ флоти, навѣрно, ще се отправатъ къмъ Ориента. . . .

— „А въ сѫщото врѣме", продължава в. Information: „послѣднитѣ новини и отъ Мало-азийскитѣ провинции констатиратъ едно твърдѣ заплашително настроение въ редоветѣ на мюсулманското население. Както въ Европейска Турция, тъй сѫщо и въ Анадола агенти на правителството възбуждатъ фанатизма на мохамеданитѣ, за да се попрѣчи на въвеждането на изискванитѣ отъ Великитѣ Сили реформи. Въ арменскитѣ вилаети на-пролѣть се очакватъ нови кланета. Кюрдскія водитель Азмассонъ, който въ послѣднитѣ години се нѣкѫдѣ криеше (той бѣше търсенъ отъ правителството, защото неговитѣ злодѣяния

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

бѣха станали извънъ мѣрката) — се е възвърналъ наново въ Мушъ и е прѣзапочналъ своята по-раншна дѣятелность, окуражень отъ снисхождението, да не кажемъ поддържката, на правителството, което го остави ненаказанъ. Абсолютенъ господарь на единъ голѣмъ окржгъ, този малъкъ султанъ се разпорежда върху сждбата на хиляди арменци, които кара безплатно да му работятъ, и съ които той се жестоко обхожда. Другъ единъ извѣстенъ кюрдъ е Гули-Ханъ, водачъ на рода Зарганцъ, чиито банди злочинствуватъ въ цѣлата тази мѣстность между Мушъ и Карпондъ. Но най-важното въ този моментъ е обстоятелството, че централното правителство въ Цариградъ е повикало извѣстни кюрдски водители, и слѣдъ като имъ е дало нужнитѣ инструкции, върнало ги назадъ въ страната. Не ще съмнѣние, че въ Армения се подготовляватъ нови масови клания."

КНИЖНИНА

Македонскиятъ въпросъ, отъ Д-ръ Л. Нидерле. — София, 1902 г. Наистина, по-хубавъ историченъ прѣгледъ на македонския въпросъ отколко този, направенъ отъ г. Д-ръ Нидерле, едва ли сжществува. Въ двѣ глави авторътъ разглежда и двѣтѣ страни на въпроса, политична и етнологична: произхода му, причинитѣ, заинтересуванитѣ Балкански държави и Велики Сили, справедливостьта или несправедливостьта на тѣхнитѣ претенции, както и всички съчинения и научни издирвания на филолози, етнографи, и историци: българе, сърби, гърци и чужденци — европейци, руси, френци, нѣмци и англичани. Крайно безпристрастенъ въ своитѣ сжждения, както се пада на всѣки единъ истински ученъ мжжъ, г. Д-ръ Нидерле прави и безпристрастни умозаключения. Логиката, тази велика спомощница на науката, бѣга далечъ отъ онзи, който прѣдварително е надъханъ съ тѣснонационални, шовинистични намѣрения. Тъй „славнния и великъ" Гопчевичъ, който е родоначалникъ на сръбския шовенизъмъ, изпада въ нелогичность, като говори за сръбската „слава", че е изключително сръбска, когато този сжщи обичай сжществува и въ свободна България, дори въ източната, която е тъй много отдалечена отъ Сърбия и Македония. Споредъ г. Нидерле, Македония е населена съ българи, а Македонския въпросъ въ тази си форма, въ каквато се намира сега — борба и съревнуване на Балканскитѣ държавици, особено между сърби и българе, сжществува отъ 1870 г., по-добрѣ, отъ 1872 г. — когато се учреди независима българска черква, съ самостойна българска Екзархия въ Цариградъ на чело. Македонскиятъ въпросъ, въ сжщность, сжществува отъ по-рано, напр. отъ шестдесетьтѣ години на мин. вѣкъ, но — между българи и гърци, който въпросъ е билъ тогава общо-български черковенъ въпросъ. Въ настояще врѣме, македон. въпросъ за българитѣ е националенъ и политически въпросъ, когато за сърби и гърци той е политико-икономиченъ. Сърбитѣ не могатъ „без мора" и дирятъ изходъ къмъ югъ, къмъ Солунъ, защото пжтьтъ къмъ Адриат. море имъ е заграденъ. Гърцитѣ пъкъ нѣматъ плодородна

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NO-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

почва, а затова се стрѣмятъ къмъ плодовититѣ македонски поля. Статистикитѣ на покойния български етнографъ, В. Кънчевъ, на Виенския професоръ Ягича, на Вайганда, професоръ въ Лайпцигъ, както и двѣтѣ учени експедиции отъ Виенската и Петербурската академии, да не говоримъ за „Географическитѣ съобщения“ отъ Питермана, както и народописнитѣ карти на Kiepert'a и Synvet'a отъ 1876 и 77 г., доказватъ ясно, че болшинството въ Македония е славянско, което говори българския диялектъ; подиръ него идатъ турцитѣ (60000), послѣ гърци, власи, цигани, евреи, арнаути и сърби. Но, освѣнъ Гърция, Сърбия, България и дори Ромжния, въ Македония и въ разрѣшаването на Македонския въпросъ, който е часть отъ великата дипломатическа проблема — Източния въпросъ, иматъ жизненъ интересъ още Австрия и Русия. Първата никога нѣма да допусне уголѣмяване на Сърбия чрѣзъ дѣлѣжа на Македония така, щото Сърбия да вземе Солунъ, защото Австрия се стрѣми къмъ югъ; *тя дири тукъ колонии.* „Русия е, казва Д-рь Нидерле, прѣди всичко противъ всѣко нарушение на равновѣсието на Балкана, съ което би се усилила България; руската политика отъ осемдесетитѣ години се противѣше на всѣко усилване на *неблагодарната* България и тя поскоро подържа Сърбия въ нейнитѣ претенции и на нейната пропаганда въ Македония. Затова и на 1897 г. се постигна познатото съглашение за status quo-то между Русия и Австрия и затова виждаме, какъ г. Зиновиевъ остро излиза въ Цариградъ и София противъ агитацията на Македонскитѣ комитети. Старата славянофилска политика на князъ Горчакова се измина безвъзвратно. Дору и Петербургското славянофилско (благотворително) общество, чийто прѣдсѣдатель е знаменития графъ Н. П. Игнатиевъ, издаде въ 1890 г. П. Драгановата народописна карта на Балк. п-овъ, въ която македонцитѣ се наричатъ славяне, не сърби, и не българи, издаде я подъ редакцията на Комарова и Зарянко като приложение къмъ „православній календарь“, и отведнажъ Македония се показа съ новъ самостоенъ цвѣтъ, макаръ въ по-старото издание тя да бѣше още българска.“ При все туй, ние, българитѣ, желаемъ свободата и автономията на Македония, желаемъ тя да си остане отдѣлна политическа единица. Защо Русия и Сърбия сж противни на тази автономия; нали македонцитѣ не сж нито сърби, нито българе, а друго славянско племе? --- Ако у българитѣ, обаче, сѣ повече и повече прониква идеята за автономна Македония, у сърбитѣ продължава да пуща дълбоки корени стрѣмежътъ какъ та какъ да придобиятъ Македония, била тя сърбска, гръцка или българска.“ Да, напослѣдъкъ самия сръбски краль държа войнствени рѣчи въ Нишъ и Бѣлградъ противъ българитѣ и за Македония. Като е така, авторътъ не вѣрва, че споръть за Македония ще се рѣши мирно и съ спогодба между сърби и българи, особенно слѣдъ тия изострени тѣхни отношения, та съмняваме се и ние, дали нѣма да се оправдаятъ думитѣ на Каравелова, че неизбѣжна е втора война мужду тѣхъ на Морава. Не е правъ г. Нидерле само въ това си мнѣние, че проектътъ за „конфедерация на Балканскитѣ държави“ излиза отъ по-слабитѣ страни, и че българитѣ се държали „хладно, въздържано, съгласни по принципъ само съ хубавитѣ думи“ . . . Тази федерация е налѣжаща и необходима, и мин. година, по случай Фирмилияновия въпросъ, въ българското Нар. Събрание се говори за нуждата отъ тази конфедерация.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Интересъ възбуждатъ сжжденията на почтения авторъ и върху организациитѣ, които сжждения сж толкова вѣрни, щото ни се струва, че нарочно сж писани за „Свято дѣло“. „Македонскиятъ комитетъ *въ своя собственъ интересъ* (к. н.) трѣбвало би по-здраво да стѣгне юздитѣ на своитѣ стрѣмежи и разюзданость, и да се държи въ границитѣ на приличнитѣ и реални програми.“ Късно е вече: правителството, *въ интереса* на дѣлото и България, ги обузда хубаво. Д-ръ Нидерле не знае, каква ще бжде крайната сждба на Македония, но е убѣденъ, че като резултатъ отъ настоящето положение, войната е неминуема.

И. Д.

ХРОНИКА

— По-вече отъ вѣрно е, че на Балканския полуостровъ ще настжпятъ наскоро важни и сждбоносни събития. Мнозина прѣдвѣщаватъ война между България и Турция, други — война между Русия и Турция. Ние сжщо тъй сме увѣрени, че ще има война, и то — между Турция и България. И сега, слѣдъ като всички срѣдства бидоха изчерпани, за да се прѣдотврати това зло, не остава нищо друго, освѣнъ да вземемъ нужнитѣ мѣрки, за да го посрѣщнемъ достойно. Вмѣсто това, българското правителство изпраща роти слѣдъ роти на границата за прѣслѣдване на несжществующи чети. Въ Кюстендилъ и Дубница като че ли е обявено военно положение.

— А въ Турско наистина има военно положение. Битоля, Охридъ, Прилѣпъ, Крушово, Велесъ, Щипъ и др. македонски градища, както и нѣкои въ Ст. Сърбия, отвъдъ Шаръ, сж поставени на военна нога, като че ли сжществува война въ Македония и Ст. Сърбия. Въ сжщность, тука война има понастоящемъ въ тия двѣ султанови провинции: въ Македония — между възстаници и турци, въ Призренско — между албанци и турци. Има право султанъ Абдулъ Хамидъ, като трупа войски слѣдъ войски въ европейскитѣ си провинции. Той прѣдвижда лошитѣ послѣдствия за царщината си въ тия размирни врѣмена и — взема мѣрки. Ние, българитѣ, какви мѣрки взехме?

— Току-що се свърши министерската криза. Въ тази дълга криза има нѣщо доста поучително. Князъ Фердинандъ трѣбваше да прѣклони глава прѣдъ волята народна, трѣбваше да разбере, че на единъ отговоренъ президентъ-министръ не може да се налага тази или друга личность за министръ, неговъ другарь. Така погледнато на въпроса, всичкитѣ наши симпатии сж на страната на г. Данева. Обаче, и г. Паприковъ е билъ правъ, като е искалъ 10,000,000 л. за войската. Генералътъ е въ оставка и той е вече замѣненъ съ г. полковникъ Савовъ, бивши воененъ министръ. Ние сме убѣдени, че и той ще поиска сжщата сума отъ 8—10 мил. л., която причини кризата. Па и всѣкой на негово мѣсто ще я иска. Въ тая ужасна година ние трѣбва да сме готови и на щрекъ. Турция се въоржжава, Ромжния и Сърбия сжщо, даже Австро-Унгария и Русия; само ние българитѣ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

трѣбвало да чакаме да нахлуе врагътъ въ земята ни, та тогава да вземемъ мѣрки. Коректното поведение на българското правителство спрямо Турция и другитѣ Балкански държавици е похвално, ала всички негови миролюбиви мѣрки ще останатъ ялови, защото отъ страна на Турция говори озлоблението, отъ страна на останалитѣ Балкански държави — завистьта. Всички тия дирятъ най-малкия претекстъ, за да се нахвърлятъ на България, да я смажатъ и заличатъ отъ картата на Европа.

— Като е така, когато Гърция прави съюзъ съ Турция, Сърбия сжщо, защо България не подири приятелството на Англия, Франция или Италия, а отъ съсѣдитѣ си — на Ромжния? Ние мислимъ, че може да се дойде до едно споразумѣние, до едно ромжно-българско съглашение по Македонския въпросъ. Макаръ и да сме двѣ разнородни нации, но между българи и ромжни е сжществувала вѣчна дружба. Щомъ като Русия ни оставя въ злополучието, кждѣ, кждѣ е нашето спасение? — Най-напрѣдъ въ насъ самитѣ, а послѣ — въ приятелството ни съ романцитѣ и англо-саксонцитѣ. На какви тежки изпитни е подложенъ и днесъ българинътъ! Слѣдъ разочарованието си въ Русия, колкото бѣше, сега дважъ по-вече българинътъ ще стане и подозрителенъ, и недовѣрчивъ. Тъй много нещастията повлияватъ. . . .

— А въ туй врѣме Русия, освободителката ни, вади ни очитѣ съ пръсти, като се опълчва срѣщу насъ, и особено срѣщу каузата на македоно-одринци. Днесъ тя се явява като най-ревностна защитница на status-quo—то, а слѣдователно — и крѣпителка на турския несносенъ режимъ.

— Нашъ приятель ли е, проче, Русия? — Послѣднитѣ два рапорта на рускитѣ консули въ Скопие и Битоля твърдятъ противното. Тѣ очерняватъ българитѣ и македонскитѣ борци, които си излагатъ живота за свободата на родния си край,—и то така, както не би ги очернявалъ и най-заклетия имъ врагъ — турчинътъ. А въ това врѣме тѣхенъ събратъ, руския кънсулъ въ Митровица г. Шербинъ, е билъ тежко раненъ отъ арнаутитѣ, вслѣдствие на което се е поминалъ на 27 т. м. Кой подбужда тамъ населението? Кой е причинительтъ на тия размирици въ Сѣв. Албания и Ст. Сърбия? — Нали тамъ не сжществуватъ никакви македонски комитети? Ние мислимъ, че българското правителство е длъжно да отправи протестъ въ Петербургъ за тия клѣветнически рапорти.

— Въ Народното Събрание е станало запитване по този случай отъ г. г. С. С. Бобчевъ и Д-ръ Н. Генадиевъ. Министъръ-прѣдседателтъ е далъ задоволителенъ отговоръ на горното запитване. Той заявилъ, че, щомъ се получили донесения за въпроснитѣ рапорти, веднага е направилъ нужното опровержение; опровергналъ, че никога български офицери отъ дѣйствителна служба не сж ходили въ Македония съ чети, а пъкъ запаснитѣ никой не може да спрѣ да отиватъ да мратъ тамъ; изтъкналъ факта, че, ако силитѣ желаятъ да се прѣкратятъ революционнитѣ движения въ Македония, прѣди всичко, нужно е — да се прѣкратятъ своеволията на турскитѣ власти, които сж причината на тѣзи движения. Истината изпъква на лице, защото въ Македония всички велики държави иматъ консули, които изпращатъ постоянно до правителствата си точни свѣдѣния върху всичко,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

що се върши тамъ. — Този отговоръ, вѣрваме, ще задоволи всѣкого, и ние се радваме, че г. Даневъ проявява постепенно своята самостоятелность и по отношение на външната ни политика, и по отношение на вжтрѣшната.

— Тия дни е умрѣлъ и Скопския валия Хафъзъ-паша, който бѣше извѣстенъ като единъ непримиримъ врагъ на българитѣ. Той е кюрдъ по произхождение. Колко ли клѣтви и камъни ще се изсипятъ на гроба му? — Хафъзъ-паша е погрѣбенъ въ гробницата на султанъ Мурада.

— Телеграфната агенция съобщи, че Тома Давидовъ билъ убитъ въ сраженията при с. Жрбени (Охридско), че градътъ Охридъ билъ изгоренъ, а жителитѣ му изклани. Туй още не е станало, но и то ще стане. Всички, които сж по планинитѣ съ оржжие въ ржка, знаятъ какво ги очаква, тъй както и ония, които сж въ градоветѣ и селата, знаятъ коя ще бжде участьта имъ. Но — добъръ е Господъ! Македония не изгубва упованието си въ Бога на правдата.

— Да, Македония твърдо вѣрва въ тържеството на своята кауза, при все че враговетѣ й сж тъй силни и тъй много, макаръ че и Гърция, християнска Гърция, вдига ржка възъ нея. Споредъ в. Information, въ Атинскитѣ политически кржгове се говорѣло за едно тайно съглашение между Турция и Гърция, че тази послѣднята се задължава цѣли 18 мѣсеци, сирѣчь — година и половина, въ случай на забърквания на Балкан. п-овъ, да остане строго неутрална, а сжщо тъй, въ Македония и други отъ гърци населени турски провинции, да поддържа Турция срѣщу общия славянски врагъ. Като награда за тази ефтина любовна услуга, ще се улесни присъединението на Критъ къмъ Гърция, срѣщу което присъединение Турция не ще повдига никакви възражения.

— Така вървятъ работитѣ на Балкански п-овъ. Застой въ търговия, застой въ всичко — и постоянно безпокойство. За умиротворението на тази часть отъ Европа, повече отъ всѣки други пжть, настоящитѣ събития говорятъ, че само една автономна Македония е срѣдството. Всички други начини и срѣдства ще усложнятъ болѣстьта на Балканитѣ.

— Всѣки се пита, какво удовлетворение ще подири руското правителство за убития Щербинъ. Германия за убийството на своя посланикъ въ Пекинъ, баронъ фонъ Кетелеръ, води и прѣдизвика европейска война. Русия е поискала 50000 лири отъ Турция, когато Щербинъ биде нараненъ. Сега, слѣдъ смъртьта му, никой не знае, кои ще бждатъ слѣдствията отъ новия руско-турски конфликтъ. Ние знаемъ, че руската честь е прѣскжпа и не се изкупува съ лири; ние знаемъ, че честь не се възстановява чрѣзъ пари, а чрѣзъ друго удовлетворение. Графъ Ламсдорфъ, обаче, кой знае какъ ще поглѣдне на това убийство, по какъвъ начинъ ще търси удовлетворение за накърнената честь на велика Русия. Въ всѣки случай, убийството на злощастния Щербина иде още веднажъ да докаже, че животътъ въ Турция е не само не сигуренъ, но и невъзможенъ, и че Турция трѣбва да се цѣри съ огънь и желѣзо. . . .

Диогенъ.

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Год. I. Априлий 1903 г. Кюстендилъ. Книжка VII.

СВѢТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Трескавецъ.

(Македонска легенда).

— Ба, ба, каза знаменателно моя чичероне, като открехна шапката си къмъ тила и заврѣ безъ никаква нужда пръсти въ лѣпналата си коса: — овой пать не е шега. Тоя чичероне, бързамъ да доложа на любезния читатель, бѣше отъ братята на кираджиитѣ и, достоенъ изземъкъ на това племе, сочеше всички негови типични манери. Той, напримѣръ, много обичаше да ми се присмива, ако—уморенъ отъ монотонното пѫтуване прѣзъ изнурително-топлия день, когато омарата не дава да движишъ погледъ, освѣнъ на нѣколко шага около себе си и прави непрѣстанно да бучатъ ушитѣ ти — ме видѣше да държа книга въ ржка, която впрочемъ, трѣбва да му отдамъ справѣдливость, малко успѣваше да прикове върху себе си вниманието ми.

За това, за него бѣше настояще щастие, когато нашиятъ отрядъ застигнѣше нѣкой неговъ събратъ и ме осждѣха на вѣчно мълчание, прѣзъ което азъ имахъ възможность да заключа, че тѣ сж отдавнашни приятели, (а това заключение ми е дохождало въ ума при нѣколко десетки такива случаи) за което, впрочемъ, азъ имъ бѣхъ повечето пѫти отъ сърдце благодаренъ. Читательтъ, вѣрвамъ, ще се досѣти, че думата ми не е за италиянскитѣ чичероне, а . . . не въ такъвъ случай азъ поемамъ грижата да го взема отъ тамъ, дѣто по моя вина се е отдалечилъ и го прѣнеса подъ едно по-студено небо, което сиви, рошави мъгли и зимѣ и лѣтѣ скачватъ съ каменоглавитѣ планини на една по-друга, кървава страна — Македония. Водачътъ ми подкарваше добицитѣ съ едни най-разнообразни и все по-чудновати възклицания. Моя конь, и види се господарьтъ му напълно разбираше това, бѣше животно кротко, но безъ воля и инициатива, и заради това той му бѣше нагодилъ компания отъ другъ единъ конь, който, явствено, изпълняваше ролята—да дава инерция на своя съплеменникъ и, съзнавайки своето изключително положение, стжпяше сложно и весело. Затова, види се, само той се радваше на името „гьокъ“, съ което, между 60-тината други, моятъ водачъ го галеше, придружавайки го, разбира се, съ края на оглавника, като признакъ на особено благоразположение Съ една дума, той бѣше галеничето на неговитѣ старания.

Моятъ конь напротивъ всѣкога вървѣше отдирѣ на нѣколко крачки и флегматически прѣстжпяше по височината, дѣто се изкачвахме. За това той ме освобождаваше поне отъ всѣкакви насърдчителни възклицания, ако изключимъ рѣдкитѣ случаи, когато съвсѣмъ се забравѣше и стопанинътъ му биваше принуденъ да възбуди енер-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

гията му съ гегата си, една доста порядъчна сухица, вслѣдствие на която милость добичето почваше припадъчно да бърза, и тогава двѣтѣ малки очи на владѣтеля му самодоволно го прѣслѣдваха. Но, отъ друга страна, то бѣше едно много умно създание, много деликатно даже, на което разсѫдъкътъ му диктуваше всѣкой пѫть, когато азъ подсвирнехъ отъ скука, да се спира, считайки това като сигналъ за почивка или водопой. Обаче, въпрѣки всичкитѣ свои добри качества, то никога въ живота си не може да спечели благоволението на своя стопанинъ.

Пѫтьтъ за Трескавецъ е върло стръменъ и ние пристѫпяхме съ бавни крачки. Надирѣ, като прѣхвърлишъ взоръ прѣко долината, въ която лѣжи градъ Прилѣпъ, ще видишъ нескончаемитѣ вършуги на Мариовскитѣ планини съ „Мечката“ на чело; надѣсно—ще видишъ друго: „Бабата“, съ увисналитѣ свои гранитни боски, на които нѣвга краль Марко цѣли 25 години бѣ сукалъ каменно юнашко млѣко, стои и безстрастно, но величествено бди надъ близкото потомство.

Надирѣ ли се обърнете, на еднаква височина съ васъ се зѫбятъ стѣнитѣ на Марковитѣ кули; пакъ повървите, възвиете и спирате: вие се намирате вече прѣдъ Златовъ връхъ. Тукъ въ неговитѣ поли се бѣлѣе манастирътъ Трескавецъ. Името на тоя връхъ се е създало отъ една златна ябълка, която въ старо врѣме е стояла забучена на най-високото мѣсто на тоя връхъ. Тя, обаче, съ нашествието на турцитѣ била открадната и братството отъ Трескавецъ се постарало да я замѣни съ друга една проста металическа топка—тази, що ние виждаме да стои и днеска. Скоро конетѣ бидоха настанени въ хладнитѣ обори на манастира, на двамата пѫтници се опрѣдѣли една доста опрѣтна одая и, сѣднали върху обширнитѣ миндери, които тукъ замѣняваха и креватитѣ, моя спѫтникъ има великодушието да заговори и ми разказа една много мистическа легенда, която азъ ще се опитамъ да прѣдамъ на снисходителнитѣ читатели, като се старая да се придържамъ приблизително о собственитѣ думи на разказвача.

. . . Това било отдавна, много отдавна, когато турцитѣ обсаждали хубавия Костантинополъ. Сѣди царь Константинъ съ своитѣ прѣдни велможи и тежка мисъль виси като облакъ и натиска вежditѣ на всички лица около него. Тѣ се разговарятъ за бѣдственитѣ събития, които слънцето всѣка сутрина огрѣваше въ по-голѣмо и още по-голѣмо заплѣтение. Война жестока, упорита е вънъ отъ старовѣковнитѣ стѣни на вѣчния градъ; гладъ и мория — изъ площадитѣ на възточния Римъ. Ето трети куриеръ вече дохожда. Той ще даде послѣдни свѣдѣния за вървежа на отбраната. Слиза отъ коня и застава прѣдъ строгия образъ на своя императоръ. „Кесарю, казва той: щастието бѣга къмъ лагера на турцитѣ!“ Вцепенени, велможитѣ обстѫпятъ царя и самъ той се наведе подъ удара на тая новина, слѣдъ като кимна къмъ вѣстоносеца въ знакъ да се отдалечи. Прѣдъ тѣхъ е кладенецътъ чуденъ, мѣсто, дѣто нещастниятъ господарь често обичаше да прѣкарва въ разговоръ съ своята царствена съпруга, и неговиятъ тихъ ромонъ имъ прѣдателски вѣщаеше сладость и нѣга, що караха женското сърдце да трепери въ агонична радость. Сега сѫ врѣмена страстни, дни молитвени, дни постни за византийската столица, и не на пиръ бѣ свикалъ царьтъ велможи и близки. Седемь риби сѫ уловили слугитѣ при царския кладенецъ и тѣхъ тѣ ще поднесатъ на скромната царска трапеза. Храбъръ е византийския господарь. Рибитѣ изъ огъня, когато

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

излѣзатъ, каза той, — тогава и султанъ Мехмедовитѣ войскари ще прѣскочатъ моитѣ стѣни. И, о чудо: плѣсна нѣщо въ дълбочинитѣ на кладенеца и на смаянитѣ царедворци се стори да виждатъ, какъ петь риби излизатъ изъ срѣбърния тигань и тѣхнитѣ луспи се лъсватъ върху гладката повърхность на кладенеца. Въ сѫщия мигъ тѣ счуватъ нѣкакъвъ топотъ изъ тъмнитѣ алеи на царскитѣ сараи и отдалеко се изтѫпва силуетътъ на единъ всадникъ, въ когото шлемътъ и бронята изобличаватъ едного отъ гвардейцитѣ на царь Константина. Застава и този куриеръ и грозната вѣсть: „градътъ пада!“ — гръмва въ ушитѣ на злочестия императоръ. Шумътъ и трѣсъкътъ отъ битвата все по-близо и по-близо се слуша по улицитѣ на града; камбанитѣ отъ величествената Света София, окрѫжена отъ облаци барутенъ димъ, ревятъ застрашително надъ зашемедения градъ. Царскитѣ латници се сражаватъ отчаяно и стѫпка по стѫпка отбиватъ грозния неприятель. Ала напраздно! Червения флагъ вече плющи, развѣва се надъ главната кула и малка полза ще принесе царствената кръвь на Константина, която трѣбваше да бѫде послѣднята помощь на града, помощь що очакваше критическата минута. И сега тая минута е настѫпила. Рѣки кръвь тече отъ мечоветѣ на личнитѣ гвардейци на чело съ своя вождъ-императоръ. Колони, храмове велики, вѣковни здания — всичко е обагрено въ черна и червена кръвь. Самъ царьтъ сподѣля честьта на своята гвардея и коли ожесточено, но спира се: жена говори съ императора! Тя има чуденъ, божественъ образъ. Нейнитѣ широко-отворени скрѣбни зеници сѫ потопени въ влага. И, о смущение, той не вѣрва на очитѣ си, той не се съмнѣва, че вижда прѣдъ себе си Майката на Спасителя. Кесаря не се лъже: това сѫ сѫщитѣ сълзи, които Тя бѣ ронила у подножието на дървения кръстъ. Но що лъщи въ ржката Ѝ? Не е ли това мечътъ господенъ? Тя му говори, тя му подава—що? . . . Огнената сабя. — „Вземи я и побѣждавай, Богъ ти я праща!“ . . . Зашемаденията императоръ слуша, но вече е далеко; увлеченъ отъ своитѣ другари, той не може да осмисли тия кѫси думи, и когато се обръща повторно, уви, не се вижда нищо. Тогава той разбира, съ коя божествена жена е говорилъ и остава поразенъ отъ сходството на оня чуденъ мечъ, който тъй много му напомнилъ за меча на архангела, който изгони нашитѣ първо-грѣшни отци изъ рая. Но късно; тоя сѫщиятъ мечъ трѣбва да изгони и него и неговитѣ потомци отъ византийския прѣстолъ. Слѣдъ тая случка той бива смъртно раненъ, и лежащъ подъ собствения си конь, нещастниятъ царь прѣди да издъхне, отъ прага на смъртьта, дава своето послѣдно завѣщание: — да се въздигне . . . Но само, който е видѣлъ великия Цариградъ може да говори за това; тамъ, казватъ, и до днеска има кладенецъ, който се казва Царь-Константиновъ кладенецъ. Надъ тоя кладенецъ се изправя храмъ „Св. Богородица“. Този храмъ и тазъ вода сѫ чуени на далечно разстояние отъ Цариградъ. Петь чудни риби сѫ господаритѣ на тоя лечебенъ изворъ и само християнитѣ, които сѫ ги видѣли, знаятъ, кой е нарекълъ да се съгради и слави тая светиня. Съ смъртьта на царь Константина падна и столицата на Византия, и полумѣсецътъ се изви на мѣстото на поругания кръстъ върху стария, хубавия Константинополъ.

Константиновата съпруга, най-прѣлѣстната на свѣта царица,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Елена, станала жена, сирѣчь една отъ най-хубавитѣ робини при двора на своя побѣдитель султанъ Мехмеда. Той много я обичалъ и не ѝ запрѣщавалъ да почита бащината си религия. Единъ день тя поисква отъ своя властелинъ 1000 души яничери като свита, която ще я придружава прѣзъ нѣкакво си дълго, намислено отъ нея, пѫтешествие. Тя искала да обиколи светитѣ мѣста на своето нещастно царство, та поне съ това да угоди на Бога, за да ѝ опрости многото житейски грѣхове прѣди смъртьта, която тя твърдѣ наскоро очаквала. Султанътъ ѝ отпусналъ 1000 души яничари, качилъ я въ срѣбърна кочия, и една сутринь, когато първитѣ сънливи лучи на слънцето се кръстосвали и играели по връшкитѣ на градскитѣ кули, единъ голѣмъ екипажъ е излѣзълъ изъ западнитѣ врата на града и се е проточилъ по бѣлия, сѣнчестъ друмъ къмъ Македонската провинция. Тѣ отдавна сѫ изгубили отъ прѣдъ очитѣ си голѣмия градъ и петь мѣсеци вече откакъ нажаленията султанъ не е получилъ извѣстие за своята скѫпа робиня. „Загубени“ — всички така разрѣшили най-послѣ тоя мѫчителенъ въпросъ. А въ това врѣме тѣ били далеко, въ крайнинитѣ на империята. Тѣ наближавали къмъ политѣ на Златовъ-Връхъ и между вълниститѣ гънки на неговитѣ сини лесове тѣ вече виждатъ варосанитѣ стѣни на стария Трескавецъ. Обаче, угодницитѣ на този манастиръ, наплашени отъ турцитѣ и ненавикнали на подобни посѣщения, взиматъ рѣшение да не ги допуснатъ въ Св. Обитель, и още отъ далеко прѣдупрѣждаватъ гоститѣ за намѣренията си. Калугеритѣ сѫ наредени по стаитѣ, и прѣдъ дѣсното око на всѣкиго е проточена цѣвьта на една голѣма староврѣмска пушка. Изтича още една минута въ ожидание около мазгалитѣ и прозорцитѣ на манастира и единъ бръзъ смъртоносенъ залпъ поздравя наближилитѣ гости. Тоя поздравъ направя да се поразклатятъ редоветѣ на настѫпателитѣ и прѣдизвиква незабавно тѣхния отговоръ. Съ тая шега се започнало сраженіето. Но яничарска кръвь кипи. Яничеръ въ конь и въ сабя само вѣрва; съ нея тича. И скоро тѣ напиратъ стѣнитѣ, но другъ градъ куршуми ги посипва и — отстѫпятъ. Пакъ налитатъ, пакъ отстѫпятъ; тежки загуби нанесълъ тоя день въ лагера на обиденитѣ гости и разколебалъ послѣднята надѣжда, за да се вземе обительта съ пристѫпъ и да се даде урокъ на чернитѣ калпаци. Стъмнило се. Вѫтрѣ въ дебелитѣ стѣни на манастира станало отъ мрачно още по-мрачно, защото тукъ и прѣзъ день било царство на тъмнината. Единъ чернецъ, потуленъ въ жгъла отъ дима и куршумитѣ, които се провиратъ прѣзъ тѣснитѣ зирки на стаята, само пълни изпразненитѣ пушки и ги подава на другитѣ калугери, които, като черни сѣнки, загърнати отъ глава до пети въ дълги раса, стоятъ неподвижно на опрѣдѣленото си мѣсто по процѣпитѣ на зидоветѣ. Сегизъ-тогизъ само по нѣкой се помръдне, за да подаде на чернеца своята изпразнена пушка, въ цѣвьта на която димътъ още се вълнува и въ бавни и лепкави струи тежко се измъква изъ широкото нейно устие. Ала единъ отъ богоугодницитѣ е най-страшенъ: това е единъ убитъ. Като християнинъ, тѣлото му е покрито съ погребаленъ покровъ, иконата е положена върху скръстенитѣ му ржцѣ, и на единъ високъ черковенъ свѣщникъ, е окачено кандилото, което освѣтява блѣдото лице на мръвтвеца. Безстрастно мъждѣе кандилото и слабитѣ му лучи съ мѫка се борятъ съ окржжающата тъма, която, споредъ най-малкото движение на не

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

говия пламъкъ, се прѣлива въ пай-разнообразни картини по половетѣ и стѣнитѣ на стаята. Но ето то пращи, язичето като живо се полюшва и, натопено въ водата на кандилцето, сърдито запръсва и сѣкашъ загасва, за да избухне съ още по-ярка свѣтлина. Но то пакъ раздира сивитѣ мъгли около себе си и сега неговитѣ побѣдоносни, спокойни свѣтли кржгове достигатъ и играятъ върху образа на убития чернецъ. И какъ чудно лъщятъ прѣзъ блѣдия димъ неговитѣ бѣли власи, какъ страшно се изкрятъ отворенитѣ му сѣкаше живи зеници. Тѣ гледатъ, тѣ стрѣлятъ съ нѣкакъвъ ужасъ, въртятъ се даже на около, слѣдятъ, заплашватъ, командуватъ . . .

— „Боже!“ изтръпва и шъпне близосѣдящиятъ до него чернецъ, отреденъ да приготвя снарядитѣ на бойцитѣ, и се извива съ гърбъ, за да избѣгне страшния погледъ. Ала той го прѣслѣдва, бие го въ тила, и той го усѣща, усѣща какъ го промушва изодзади, минава прѣзъ плътьта му и се пули прѣдъ очитѣ му. Но димътъ, тъмнината надмогватъ; кандилцето тжжно и бѣдно прибира язичето си и, сѣкашъ уплашено, едва назърта между рошавитѣ слоеве димъ изъ стаята, а мъртвецътъ непромѣнно стои на мѣстото си. Чуденъ, грѣшенъ човѣкъ трѣбва да е билъ тоя нещастенъ чернецъ. Защо, наистина, една пушка и до днеска се крѣпи въ процѣпа на прозореца, дѣто той е билъ убитъ и никой до сега не може да я поклати? . . .

Минало много врѣме. Манастирътъ почналъ да се успокоява и пакъ звукътъ на камбаната тържествено почналъ да се издига къмъ небесата и прѣзъ пороища и нанадолни долини златоструйно да прониква въ огнищата на бѣднитѣ поробени християни. Обаче, по-страшно бѣдствие дошло да сполѣти повторно братството на Трескавецъ. Да кажа ли, но що? . . . Прѣдание грозно се носи, че змѣй страшенъ, броненосенъ оживѣлъ отъ кръвьта на нещастния чернецъ. Той порастналъ до една сатанинска, грозна голѣмина и въ скоро врѣме прогонилъ братството изъ далечнитѣ горски пещери и манастири. Тѣ разнесли грозната вѣсть за нещастната обитель и много чуени герои дохождали отъ далеко да я избавятъ отъ тоя змѣй. Но безполезно. Неговия ревъ потръсвалъ камънитѣ въ стѣнитѣ и камбаната забивала сама, когато той заминавалъ покрай основитѣ на звънарницата. Гължбитѣ прѣстанали да посѣщаватъ стрѣхата на манастира и весело да пърхатъ около голѣмата камбана при изгрѣва на ранното слънце. Слънцето даже се бояло да проникне въ тая мрачна история.

Най-послѣ отъ ближнитѣ кошари забѣлѣжили изъ запустѣлия пжть по ребрата на Златовъ-Връхъ една черна точка, която слизала и постоянно приближавала къмъ манастира Трескавецъ. Това билъ единъ овчарь, което се познало по неговата вънкашность: прѣпасанъ съ поясъ, на пояса ремичка съ ножче, прѣзъ гръбъ пастирска козя вулия и една тояга, която отдалеко се виждала два пжти по-голѣма отъ него. Той се спусналъ по стръмната пжтека и съ една походка, която изобличавала по-вече единъ герой, нежели пастиръ, скоро стигналъ прѣдъ входа на запустѣната обитель. Това било вечерь; скоро се стъмнило и прѣзъ нощьта околнитѣ села можели да чуятъ едно странно бъхтение, което излизало изъ дълбочинитѣ на манастира. Три пжти слънцето захождало и всѣ не прѣставалъ тоя страшенъ шумъ, който билъ съпровожданъ отъ нѣкакви си непонятни подземни ревове. На третия день овчарьтъ се показалъ надъ манастира и — но

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

кждѣ е отишелъ, кой е билъ той, дали наистина е билъ пастиръ или пъкъ нѣкой герой, божи ратникъ, прѣсторенъ на овчарь—прѣданието мълчи. Ала въ сжщото това врѣме отъ къмъ хоризонта запъплили тежки, черни облаци и хали бѣсни се разлѣтѣли надъ планината, която затреперала въ подножията си. За послѣденъ пжть, по-вече като привидѣние, нежели като човѣкъ, планинецътъ се мѣрналъ на върха на планината, когато страшенъ стихиенъ трѣсъкъ разлюлялъ бушующитѣ облаци и заглушилъ тътеня на цѣлата природа. Въ това врѣме единъ огненъ язикъ се проточилъ отъ небесата и облизалъ върха на манастира. . .

И днесъ всѣки случаенъ пжтникъ, който дойде и пие отъ светата вода на Трескавецъ, не може да не забѣлѣжи една черна пукнатина въ стѣната на тоя дрѣвенъ манастиръ и той ще провѣри тия стари небилици, които азъ чухъ и записахъ подъ шопота на моя бѣденъ спжтникъ. Бѣше вече късно и ние трѣбваше да си наредимъ постелитѣ, за да прѣнощуваме. Сгушенъ въ шинелата, азъ дълго се мжчихъ да заспя, но тоя разказъ настойчиво отблъсваше съня отъ леглото ми и още много врѣме съмъ потжвалъ въ едно полусъние. Когато се опомнихъ, очитѣ ми бѣха упорито разтворени и единъ лекъ шумъ ме накара да разбера, че и моя другарь мжчеше сжщата безсъница.

— Дали не въ сжщата стая е благоволявалъ да спи нѣкогашниятъ владѣтель на манастиря? — го попитахъ азъ.

— Много ли те е страхъ? — отвърна съ насмѣшка почтениятъ мой кираджия и отиде още по-дълбоко въ лоното на ямурлука.

Ние късно прѣзъ нощьта заспахме.

Вл. Д-овъ.

Елегия.

Гората се разлисти и запѣ
На клонитѣ ѝ птичка ранна,
И тамъ животъ вечъ закипѣ,
Животъ и пѣсни, и осанна.

—

Кому е тазъ осанна днесъ?
Христосъ одавна е на кръста.
Тѣзъ пѣсни на кого сж въ честь,
Кому пѣй птичката чевръста?

—

Срутенъ е Иерусалимъ;
Кой влиза въ жалнитѣ огради?
Новъ ли Месия гордъ, невъзмутимъ,
Катъ нѣкой царь се тукъ обади?

—

Ей свободата, като херувимъ,
О Македонио, Ерусалиме!

Се появи срѣдъ гръмъ, срѣдъ блѣскъ и димъ,
За да възскръси свѣтлото ти име...

—

Да прѣвъздигне чудния ти храмъ,
И въ него тя да зацарува. . .
А дѣто мине днесъ, пожаръ и пламъ
Ще занесе и ще бунтува . . .

—

Възкръсналъ е единъ народъ отъ гробъ,
На него пѣятъ днесъ осанна...—
Осанна на възкръсналия робъ,
На Македония — осанна!

Ив. Стойнинъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Сега — или никога!

(Стихотвор. въ проза).

Когато нѣкой народъ произнесе тѣзи думи, това е знакъ, че той е дошелъ до отчаяние, че е прѣзрѣлъ всичко на свѣта и че не може нито по-вече да чака, нито повече да търпи.

Въ такова състояние се намира днесъ и македонския народъ. Раненъ въ сърдцето си отъ ония, на които той се е надѣвалъ, изгубилъ всѣка надѣжда, освѣнъ тази въ себе си и въ своето бждаще, терзанъ отъ петь столѣтия насамъ въ най-позорно робство, кой е естествения резултатъ отъ това положение на подтиснатия? — Не е ли бунта, не е ли революцията, не е ли отплатата петь-вѣковна, отплата отъ народъ осиротѣлъ? Чудна е, велика е народната душа. Дълго врѣме тамъ ядътъ и гнѣвътъ народенъ се набиратъ, нарастватъ, набъбнуватъ като кората на волканъ, и единъ день се почувствуватъ по цѣлата земя сътрѣсения, които радоватъ народитѣ, но турятъ въ ужасъ подтисницитѣ. — Въ това състояние на волканъ, който дава признаци на изригване, е днесъ и отъ нѣкое врѣме Македония. Не виждате ли такива признаци по нейнитѣ гори и планини, не виждате ли отпочната борба?

Сега — или никога!

Тозъ отчаенъ викъ се чува по села и градища, отъ колибата до конака. И този викъ има днесъ дълбока смисъль; не е той празденъ, пустъ звукъ безъ значение, както и девиза „Свобода или смърть“ понастоящемъ.

Още зимата не минала, а разлюлѣлъ се е оня юначенъ народъ отъ Рила до Пиндъ, като нива отъ силенъ вѣтъръ разлюляна.

Можете ли вѣтърътъ да спрѣте, можете ли буря да уталожите?

Опитайте се, тирани, да спрѣте този вѣтъръ на свободата, който духа днесъ въ страната на злочестинитѣ и прѣдвѣщава страшна буря!

Вие сте се много пѫти опитвали, ала всѣкога вашия край е билъ печаленъ.

Такъвъ край ви очаква и днесъ!

Защото: ако е невъзможно да обуздаете вѣтроветѣ, по-невъзможно е, съвсѣмъ е невъзможно да обуздаете народъ отчаянъ.

Сега — или никога!

Ставайте, задрѣмали народи, на борба юначна, на юнашки подвигъ, ставайте — при зова на този викъ, който е равнозначущъ съ „Свобода или смърть“!

Борбата на македонеца е борба културна, свята и велика борба, която вѣковетѣ рѣдко въ своитѣ анали записватъ.

Въ Южна Африка и Южна Европа живѣятъ два народа, боерския и македонския, които си приличатъ, които дадоха и даватъ примѣри отъ храбрость и величие. Добрѣ. Ако първия биде изоставенъ, битъ и разбитъ, да не оставимъ втория самичъкъ въ борбата му съ варваритѣ.

Къмъ Македония и за Македония — елате вий, бойци на правдата отъ цѣлъ свѣтъ, за да възтържествува правото!

Сега — или никога! *В—я.*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Македонскитѣ възстания.

Подобно на швейцерскитѣ кантони, отъ които всѣки единъ по отдѣлно си има своя история, и нашето отечество може да се разподѣли на три части споредъ събитията, които сж ставали тамъ въ разни врѣмена. Сѣверна България или Мизия е играла въ революционнитѣ движения подруга роля отъ онази на Южна България или Тракия, тъй както и западната часть, Македония, днесъ играе друга роля отъ онази на тракийци и мизийци, и всѣка една отъ тия три части може да се гордѣе съ собственитѣ си исторически личности. Разликата се състои въ степеньта на революционното движение; една сжществена, рѣзка разлика въ ролитѣ имъ нѣма. На-гледъ, струва се на съврѣменника на тия три епохи, че историята се повтаря въ всичкитѣ ѝ перипетии, и че историята на Турция е продължение на сѣверно-българската, историята на Македония е продължение отъ тракийската. Въ сжщность, обаче, ако между тракийскитѣ и сѣверно-български събития има една органическа връзка, че еднитѣ сж се развивали въ зависимость отъ другитѣ, това не можемъ да кажемъ за македонскитѣ, които, както ще видимъ понататъкъ, сж се породили самостойно, послѣ чакъ сж станали зависими отъ общо-българскитѣ, но най-подиръ сж се освободили отъ всѣкаква зависимость и сж тръгнали по своя, по единъ много оригиналенъ пжть. Наистина, и врѣмената сж други, защото понастоящемъ едничка Македония съ Одринския вилаетъ е останала сама робыня, заобиколена отвредъ съ свободни държави, отъ които едни съчувствуватъ и помагатъ на освободителното ѝ дѣло, други водятъ вжтрѣ борба на национално съревнуване, което твърдѣ много прѣчи на революционното движение, защото то срѣща, вмѣсто единъ, два врага: пропагандитѣ и турския тирански режимъ. Не е било тъй въ днесъ свободната България: революционеритѣ сж имали само единъ непріятель — турската власть, турчинътъ, и съ туй се улесняваха дѣйствията имъ. Условията за борба въ Сѣв. и Ю. България бѣха други отъ тия сега въ Македония, както що имаше извѣстна разлика въ условията и между първитѣ двѣ страни: докато въ Сѣв. България сжществува едно население чисто българско съ малъкъ примѣсъ отъ турци и ромжни, въ Ю. България населението е попъстрено съ доста много гърци, които играеха недостойна роля на онова врѣме. При все това, въ тия двѣ България нѣмаше сръбска пропаганда, нѣмаше ромжнска, па дори и гръцка, която се породи чакъ слѣдъ създаването на Източна Румелия отъ Берлинския конгресъ; не сжществуваха тоже разни интереси на малки и велики европейски държави. Всѣкой знае, че въ Македония не е тъй, че тамъ сжществуватъ дори и албански претенции, покрай ония на Сърбия, Гръция, Ромжния, Австро-Унгария и Черна-гора. Тия претенции именно

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

затрудниха освободителното дѣло, като го отвлѣкоха дълго врѣме въ една безплодна борба, която не бѣше въ работата на революционеритѣ. Обаче, тия не можеха да игнорират разнитѣ пропагандисти, които разпокъсваха народа, и които ставаха често пѫти съдружници на мѫчителя противъ мѫченика-робъ. Редъ години се изгубиха въ борба съ тия деморализатори, додѣто революционното дѣло взе върхъ, додѣто и въ хижата, и въ вилата се зачу една и сѫща революционна пѣсень. Днесъ българинътъ, гъркътъ, влахътъ и сърбоманътъ еднакво дирятъ спасение отъ несносния султановъ режимъ, еднакво копнѣятъ за свободенъ, политически-самостоятеленъ, животъ. Ние говоримъ за селската маса, която е и болшинството, и която главно носи и чувствува тежината на робския животъ; въ градиштата, не само гърци, власи и сърби, но и българитѣ живѣятъ щогодѣ човѣшки животъ, особено въ вилаетскитѣ центрове: Одринъ, Солунъ, Скопие и Битоля — поради присѫтствието на чуждестранни консули и тѣхния надзоръ. Макаръ че сърбоманътъ, гъркътъ или влахътъ сѫ поставени въ по-други условия отъ тия, въ които е поставенъ българинътъ, но и тѣ чувствуватъ голѣмия застой въ търговията, занаятитѣ, земледѣлието, чувствуватъ отъ день на день увеличаващата се мизерия, причинена отъ неправилното разпрѣдѣление на данъцитѣ, въобще отъ неразумното управление на страната. Отъ Македония и Одринско емигрират не само българитѣ, но и гърци, сърби и куцовласи; тѣ идватъ въ съсѣднитѣ свободни земи, за да търсятъ сигурность на живота си, имота и честьта на сѣмействата си.

Възстания въ Македония е имало нѣколко пѫти, но първото е станало прѣзъ 1876 г. въ Разловца подъ водителството на Димитръ п. Георгиевъ Беровски и попъ Стоянъ Разловски. Това възстание не е било въ никаква връзка съ Априлското прѣзъ сѫщата година, и ако еднакво датуватъ, това е по една случайность. Много врагове на Македонската независимость говорятъ, че всичкитѣ възстания и бунтове въ долинитѣ на Вардаръ и Струма били възбуждани отъ България, и че не сѫществували причини за недоволство въ Турция. Който смисли по-дълбоко върху събитията на Балканския п-овъ и сѫди по-самостойно и независимо отъ своитѣ тѣсно националистически възгледи, ще дойде до по друго заключение и ще оправдае всичкитѣ тия дѣйствия на македонския народъ противъ петьвѣковната тирания. Че не България е причината за всегдашното недоволство у християнското население въ Европейска Турция, и че причината е друга, вѫтрѣшна, показва ни историята на първото Македонско възстание. Тогава не е сѫществувала още България като политическа единица, а революционното движение, което е повдигало духътъ на македонцитѣ, се е подкрѣпяло направо отъ Цариградъ и Солунъ. Дѣйствията на българскитѣ революционери въ Тракия и Мизия не сѫ били тайна за по-събуденитѣ македонски синове, но македонскитѣ революционери не сѫ били въ тѣсни, даже въ никакви, сношения съ ония отъ Влашко и Сърбия.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Значи, причинитѣ на прѣдишнитѣ и настоящи Македонски възстания се криятъ въ лошитѣ условия на живота отвъдъ Рила, а не въ нѣкакво външно подстрѣкателство: единъ щастливъ и благополученъ народъ не може го самъ Богъ накара да възстава, да замѣни спокойния животъ съ бурния и пъленъ съ опасности животъ на бунтовника. Причинитѣ на бунтоветѣ трѣбва да подиримъ другадѣ, не вънъ, а вжтрѣ въ страната, която е арена на тревоги и възстания отъ четвъртъ вѣкъ насамъ. И наистина, трѣбва човѣкъ да нѣма и най-елементарни понятия отъ логиката, за да стоварва вината на България за събитията въ Македония. Отъ 27 години насамъ, отъ първото Македонско възстание до днесъ, какви подобрѣния направи Турция въ вжтрѣшното управление на страната, за да повдигне поминъка на народа и да осигури живота на християнина? Този послѣдния не е ли сѣ сжщия рая, и послѣдния турчинъ, полякътъ, не е ли и днесъ пъленъ и самовластенъ господарь на имота и честьта на християнскитѣ населения въ селата? Сѣ тази печална история на убийства, безчестене и грабежи се повтаря отъ четвъртъ столѣтие насамъ; слѣдователно, какви ще бждатъ послѣдствията ѝ? — Априлското възстание и редъ други бунтове въ България бѣха резултатъ на сжщо такива причини. Нужно ли е да се доказва, че и по-сетнѣшнитѣ възстанйя въ Македония сж плодъ на лошитѣ условия, въ които е поставенъ да робува македонския християнинъ, и сж причинени отъ горѣ, отъ безразборната турска управа? Турчинътъ като че ли не мисли и не е мислилъ за утрѣшния день; той е живѣлъ и живѣе днесъ за днесъ, като е ограбвалъ труда на раята, лѣжалъ е на нейния гръбъ, и чудно ни е, какъ е можалъ той да царува повече отъ шесть-седемъ вѣка.

И. Д.

Нашитѣ толстоисти и Македонския въпросъ.

Моралиститѣ — тази пасмина животни ние не искаме даже да срѣщнемъ изъ пжтя си, не защото сме противни на обществен моралъ, на благоустройство народно, не защото лицемѣрието е всегдашния тѣхенъ спжтникъ, а моралничането — маска на души или прѣстжпни, или немощни. У насъ моралничатъ налѣво и надѣсно: и въ политика, и въ литература, и въ обществен животъ, и въ изкуство, и въ всичко, та дори и по единъ такъвъ въпросъ, какъвто е Македонския, за чието разбиране и третиране сж необходими по-голѣмо вдълбочаване и начетеность, — и при все това, нито политиката ни е политика, нито литературата ни е литература, нито изкуството ни е изкуство. Чуденъ народъ сме ние българитѣ — новатори въ всичко, дори и въ морала. Единъ великъ романистъ въ Русия, Толстой, като поостарѣ, почна да поучава рода си

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

да не върши онуй, което той е вършилъ. Но ако Толстой като моралистъ има смисъль въ 150-милионна Русия, която е съ вѣковенъ и закрѣпналъ държавенъ организъмъ, въ България той е зловрѣденъ, безсмисленъ и излишенъ, когато ние и въ туй, което имаме, не сме закрѣпнали. Обаче, намѣриха се хора, негови послѣдователи, които се нагърбиха съ разпространението на толстоизма и у насъ, и то въ врѣмена критични и за държавата, и за народа ни. И ето че се появиха едно слѣдъ друго двѣ списания съ толстоистки тенденции, подъ редакциитѣ на г. г. С. Т. Ничевъ и Георги Шоповъ. Първия отъ тия двама редактори е онзи извѣстенъ чифликчия, който и на Македонския въпросъ гледа така, както би гледалъ и на единъ турски чифликъ; втория пъкъ си създаде една малка популярность съ отказа си отъ военна служба, като си е мислѣлъ, че върши подвигъ, и че ще го бѫде повече литераторъ, отколко войникъ. Отъ списването на тия двѣ «спис.», особено това на г. Георги Шоповъ, се вижда, че тѣзи хора по-голѣма полза биха принесли, ако се не отказваха отъ военната си повинность, а научеха, какъ се върти оржжие, па пишеха съ оржжие, а не съ перо въ ржка. . . Но ние нѣмаме за цѣль да правимъ критика на сп. сп. «Ново слово и Левъ Н. Толстой»: нашата цѣль е друга. Никога не бихме се ние занимали съ тѣхъ, ако въ брой 2. год. II отъ «Ново слово» не бѣше помѣстена статията „Къмъ Македонскитѣ революционери и обществото, което ги поддържа", отъ г. С. Т. Ничевъ. Тази статия е нѣщо като послание къмъ бълг. общество, което се подканя да не помага на Македонскитѣ революционери, и къмъ тия послѣднитѣ — да не бунтуватъ отвъдненци, защото послѣдствията щѣли да бѫдатъ лоши, защото „сегашното революционно движение е станало причина да се влоши положението на македонцитѣ: да се избиятъ сума македонци, да се разорятъ сума кѫщи, и жителитѣ на тѣзи кѫщи да се скитатъ гладни и голи по чужбина." Моралистътъ си пъха гагата навредъ, и дѣто трѣбва, и дѣто не трѣбва. Тъй и авторътъ на горнята статия, безъ да разбира добрѣ въпроса, за който говори, осѫжда революционното движение въ Македония и изказва такива мисли, каквито всѣкой день четемъ въ вѣстницитѣ отъ устата на нѣкой турски или туркофилски дипломатъ: че «македонцитѣ си живѣли напрѣдъ спокойно, и че турцитѣ почнали да ставатъ лоши тогава, когато се появили комититѣ», и пр. Чудни сѫщества сѫ наистина моралиститѣ, а особено нашитѣ толстоисти: тѣ като че ли не живѣятъ въ България, на Балкански п-овъ, тука на земята, а тамъ нѣйдѣ на друга планета, въ нѣкакво си небесно царство, можеби. Самъ Христосъ не би осѫдилъ борбата на македонцитѣ за свободенъ животъ, и макаръ г. Сава Ничевъ и да се облѣга на цитати отъ евангелието, неговитѣ сѫждения сѫ антихристиянски. Оня народъ, който се бори днесъ оттатъкъ Рила съ пет-вѣковна тирания, бори се и за правдата Христова, правда божествена, правда народна. Наистина, сега много кѫщи и семейства сѫ разорени. Но нима това разорение и та-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

зи съсипия датува отъ вчера, отъ мин. год., отъ възстанието насамъ? Нима може да твърди онзи, който ни на сънь не е виждалъ Македония, че тамъ е било нѣкога добрѣ, и че отпослѣ е станало лошо, откакъ сж се появили нѣкакви размирници на раята? Защо е това гледане на нѣщата сé отъ опакото, а не и отъ лицето, едновременно? Защо е туй оригиналничане въ думи и дѣла, които ни правятъ смѣшни и безполезни, а даже и врѣдни на народа, чиито дѣца сме ние? Кой зълъ духъ прѣслѣдва рода ни, та го тласка отъ една крайность въ друга, отъ една пропасть въ друга? Маниячество къмъ новаторство е обзело мнозина инакъ просвѣтени людье; тѣ искатъ да услужатъ на рода си и не знаятъ какъ, и вмѣсто добро, принасятъ зло. Така е и съ горѣспомената статия. По-добрѣ бѣше, ей Богу, ако г. Ничевъ, вмѣсто да пише такива статии, орѣше и копаеше чужди ниви, „или садѣше гори“, и съ потъ на челото си изкарваше хлѣба.

„Знай, че даже и съ мълчанието си по отношение на македонската революция ти насърдчаваш това зло, което е причина на толкова човѣшки жертви, че животътъ ни е даденъ не за да го употрѣбяваме безразсждно, а даденъ ни е, щото въ него да намираме благото си, като се жертвуваме и обичаме не само тѣзи, които ни обичатъ [това е лесно(?)], но и враговетѣ си, и то колкото по̀ сж паднали враговетѣ ни нравствено, толкова повече трѣбва да ги съжаляваме и да имъ помогнемъ да се издигнатъ, като прѣдварително издигнемъ и себе си, защото Христосъ е казалъ: любѣте враговетѣ си!»

Нийдѣ по-много не се е израждалъ християнския и общественъ моралъ, отколко въ горнитѣ редове. Да сждишъ за събитията и нѣщата както уйдисва на по-рано приготвената отъ тебе формула, да сждишъ плитко и безъ да смисляшъ ти нито за послѣдствията отъ едно частно или общо начинание, нито за съврѣменнитѣ на събитието обстоятелства, да осждишъ дѣйствията на плеяда самоотвержени борци, които искатъ да помогнатъ най-напрѣдъ на ближния си, на рода си, което не е тъй лесно, както си мисли почтения толстоистъ — всичко това е една игра на въже, която само пехливани на мисъльта и словото могатъ да вършатъ, за да затулятъ или своето скудоумие, или своето малодушие. Толстоизмътъ у насъ сега е единъ абсурдъ, едно обществено зло, което и безъ това не вирѣе, но което парализира нѣкои надѣждни инакъ членове на обществото. А ако вникнемъ въ духа на прѣдметната статия, па и въ тоя цитатъ, който ние тукъ привеждаме, ще видимъ, че егоизмътъ, грубия и низъкъ егоизъмъ, вѣе изъ нейнитѣ редове. Себеотрицанието за общо благо — този най-висши моралъ е замѣненъ съ грижата за частното благо, за нашето душевно спасение. Себеотрицанието на македонскитѣ революционери, които се жертвуватъ за благото на своята родина, се осжда и отрича, за да се въздигне въ култъ егоизма ни, като съжаляваме и враговетѣ ни и се постараемъ да имъ помогнемъ . . . на думи. Да, на

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

думи е всичко лесно; лесно е не само да се пожертвувашъ за тѣзи, които те обичатъ, но и за враговетѣ ти. Дойде ли да се приложатъ думитѣ ни на дѣло, тогава трѣбва да съжаляваме. . .

Себеотрицанието е замѣнено съ отрицание на всичко сѫществуващо. Но и това отрицание пакъ е само на думи. Кой би отрекълъ правото, освятеното право, на македонеца да воюва за свобода и независимость, кой разуменъ и културенъ човѣкъ би се опълчилъ срѣщу македонската кауза за щасте и благополучие, и кой би я нарекълъ некултурна? Кой би хвърлилъ каменъ надъ ония, които, като апостолитѣ на Христа, оставятъ домъ, жена, дѣца, родители, и съ слово и мечъ се борятъ за свѣстяването и освобождението на сънародницитѣ си? Има ли по-хуманна и по-разумна цѣль въ живота, има ли по-велика задача въ свѣта? Кои сѫ тия самозванни сѫдии на ония, които никакъвъ сѫдъ не хваща? Да отричате основателностьта на македонското движение и смисъльта на самопожертвувание за освободителната кауза, туй е сѐ едно да отречете правото на сѫществуване на Македонския народъ, то е сѐ едно да отречете всѣка култура и напрѣдъкъ, тъй като македонската кауза е свещенна и културна кауза. Може не всички, които днесъ се борятъ въ долинитѣ и горитѣ на Македония, схващатъ тъй, както ние, македонското движение; може тѣ да сѫ съ тѣсно-националистически задачи, но пакъ заслужватъ всичкитѣ уважения и почитъ на културнитѣ човѣци. Защо се борятъ македонцитѣ? — Тѣ искатъ сигурность и редъ въ отечеството си, кѫдѣто никога не е имало редъ и сигурность. Но жертви ще бѫдатъ дадени, както се и даватъ, възразява моралистътъ: кръвъ се пролива, пакъ тревоги и пакъ озвѣрявания . . . Такава е логиката на ония, които обичатъ на чужди гробища да плачатъ. А това логика ли е, а това сериозни доводи ли сѫ: — отъ врѣменното, отъ прѣходното да правимъ заключения за трайното, за вѣчното? — Настоящия режимъ и настоящето положение не ще бѫдатъ дълготрайни; всичкитѣ революционери въ това сѫ увѣрени. А на тѣхна страна сѫ логиката на нѣщата, на събитията, на историята: тѣ знаятъ, че рано или късно, както ромѫни, гърци, сърби, българе, критяне и пр., и тѣхната родина ще бѫде озарена отъ лучитѣ на свободата. За това сѫ тия безчислени жертви, за тази свобода сѫ тия кърви и тревоги. Революционеритѣ мразятъ моралиститѣ, които проповѣдватъ благость и любовь, на вълци въ овчи кожи, защото тѣ знаятъ, че тази пасмина животни се боятъ много за собствената си кожа, и защото въ политиката, въ обществения животъ, както и по освободителното дѣло, не укиченитѣ и медени думи важатъ, а дѣлата. Въ днешния вѣкъ *поучава* онзи, който е негоденъ за никоя работа, особено ако той е старецъ. Но младъ човѣкъ, който е прѣпълненъ съ енергия и животъ, да върви по единъ пѫть на отрицание и злоба, туй е по-вече отъ осѫдително. Освѣнъ отрицание, въ статията на „Ново слово“ ние съзираме и злоба, неприкрита, много явна — къмъ тия, които сѫ увличали обществото

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

да симпатизира и помага на македонската революция. Революции, възстания и дори бунтове не стават тъй лесно, само съ симпатиитѣ на това или друго общество, ако нѣма за това дълбоки основания. Такава една мисъль е толкова повърхностна, колкото повърхностна е и статията на прѣдставителя на толстоизма у насъ. И не безъ съжаление ние влѣзохме въ полемика съ „Ново слово“, защото страницитѣ на „Свято дѣло“ сѫ прѣдназначени не за безплодна полемика. . .

Въ врѣмена, каквито днесъ прѣживѣваме, когато македонския народъ прави сетни усилия, за да се изтръгне отъ ноктетѣ на най-жестока тирания, не принципътъ „Любѣте враговетѣ си“ струва, а — Мойсеевия завѣтъ «Зѫбъ за зѫбъ, око за око!» — за да възтържествува правдата и да зацарува миръ въ оназъ страна на страданието, която е достойна за поети като Иезекилъ, Иеремия, Исаия, за да оплачатъ горката ѝ участь и да я спасятъ отъ погибель съ чудесата си отъ рѣчи и дѣла. Ето какъ свършва псаломъ 136, който е най-пригоденъ въ днешнитѣ сѫдбоносни за България и Македония врѣмена:

Блаженъ, кой мечътъ славенъ на дѣдитѣ
Побѣдоносно развърти,
И за плача Израйлевъ на вразитѣ
Стократно отмъсти;

Въ дома имъ, който смърть внесе и пламъкъ,
Прѣзъ трупове си пѫть пробий,
И хване младенцѝтѣ имъ и въ камъкъ
Жестокосърдно ги разбий. . .

Самъ Христосъ е заплашвалъ враговетѣ си, книжници и фарисеи, съ Страшния сѫдъ; самъ Христосъ, ако бѣше помежду ни, долу на земята, би станалъ водачъ на македонския народъ противъ петвѣковнитѣ му тирани, защото самъ Богъ благославя отъ небесата великата и свята борба за човѣщина и свобода. Този сѫщия Христосъ би изгонилъ съ камшикъ въ рѫка изъ храма на свободата всички тия, които днесъ, изъ редакционни кабинети и дипломатически кресла, кощунствуватъ съ нея, както едно врѣме фарисеитѣ съ вѣрата и религиознитѣ закони.

И. М.

Прологъ.

Когато мракътъ непрогледенъ
Съ дъхътъ си кобенъ, всепобѣденъ
Подтикне тоя свѣтъ широкъ
Въ обятята на сънь дълбокъ;
Когато черний сводъ небесенъ,
Навъсенъ, грозенъ въ устрѣмъ бѣсенъ
Съ гръдьта си бронзова отвредъ
Притиска, души спящий свѣтъ;

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Когато ссухрени, зли юди
Срѣдъ мрака дебнятъ бѣдни люди,
За да ги злостно вкаменатъ —
Съсъ дъхъ зловѣщъ да ги приспитъ;
Тогазъ обичамъ азъ да ходя
Подъ покрива на небосвода,
Далечъ отъ селища заспали,
Далечъ отъ хора занѣмяли,
Унесени въвъ сънь мрътвешки.
Пламтятъ въ гърдитѣ ми младежки
Съ неземенъ пламенъ чувства жежки,
И святи блѣнове небесни
Въвъ чисти образи чудесни . . .
Обичамъ тъй да ходя азъ
Срѣдъ черенъ мракъ въвъ кобенъ часъ,
И тъй злочестий свѣтъ разбитъ
Да гледамъ въ истинский му видъ,
Потъналъ цѣлъ въвъ мракъ и зло. . . .

*

И въ горесть пламенно чело
Навеждамъ надъ гърди си страдни;
И мисли тежки сърдцеядни
Съсъ свойтѣ бѣснитѣ вълни
Налитатъ въ крѣхкитѣ стѣни
На мойта млада още гржда.
Заспалъ е въ грозенъ мракъ свѣтътъ,
Надъ който злото безпощадно
Съсъ своето всесилье ядно
Се носи въвъ триумфъ надмощенъ. . .
Спи тихо въ тозъ часъ полунощенъ
Страната робска — родний край.
Но нѣкждѣ, ахъ, не страдай
Не пъшка ли и се не трови,
Отъ мжки, нѣкой въвъ окови? . . . . . .
. . . . . .
И азъ се вслушвамъ . . . Въ тишината
Се носи стонътъ на земята,
Коя подъ стжпкитѣ ми леки
Сподавена кънти отвѣки . . .
Подземенъ тътенъ равномѣрни
Разстръсва съ мощь недрата черни
На многострадната земя. . .
Кънтятъ срѣдъ кобната тъма
Незнайни писъци зловѣщи
И глухо се задавятъ пакъ
Срѣдъ пустошь, като лжчь въвъ мракъ. . .
И страшно дрънкатъ пакъ окови . . .
Въздухътъ пъленъ е съ отрови,
И пакъ задавятъ се сърдцата,
И пакъ се носятъ срѣдъ тъмата
Отчаяни, зловѣщи, ядни

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Проклятя, писъци злорадни.
. . . . . .
Настръхва срѣдъ нощьта триклета,
Настръхва тазъ земица клета. . .
И гръмъ пронизва небосвода,
И въ уплахъ спящата природа
Събужда се отъ сънь дълбокъ.
Въ небесния просторъ широкъ
Свѣткавици пронизватъ тмата.
А гръмъ единъ слѣдъ другъ земята
Разстръсватъ чакъ отъ основанья. . .
И тя трепери отъ страданья:
Отъ студъ, отъ жаръ, отъ изненада. . .
И въ уплахъ — стене въ безотрада. . .
Но ей дъждецъ — сълза небесна —
Оми съсъ свойта мощь чудесна
Страданята ѝ вѣковѣчни. . .
Тамъ горѣ въ простори далечни
Свѣткавица разпра тъмата —
И пукна дѣвствена зората. . .
И въ взора на земята блѣсна
Усмивка, въ радость наднебесна.
И тазъ земя раствори жадно
Пригрѫдката си многострадна,
Отъ свѣжия дъждецъ промита.
Съ усмивка сладка и честита
Въ туй ново утро чака тя
Да блѣсне въ свойта мощь светá
Отъ истокъ Слънцето. . . .
И ето:
Съ блѣскъ дивенъ се покри небето,
Отъ пурпуръ мантия наширъ
Разтла се въ блѣскавий ефиръ.
Свѣтътъ устрѣми взоръ разбитъ
Къмто великолѣпний видъ
На златний истокъ.
Ето на!
Съ по-силна, нова свѣтлина,
Свѣтътъ се цѣлъ зарумени.
Най-блѣскавъ день нощьта смѣни.
Вредъ нова вечъ лѣти заря. . .
И слънцето изгря . . . изгря! . . .

Битоля, 1901 г.

Вл. Ястребовъ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ручея.

отъ

Жоржъ Зандъ.

— Дѣ отивашъ ти, щастливо ручейче? Защо се прѣсиляшъ и бѣгашъ прѣдъ мене, всѣкога прѣдъ мене, безъ да се спрѣшъ веднажъ и ми отговоришъ?

— А защо искашъ да знаешъ, любопитно дѣвойче? Забавлявай се, хвъркайки отъ листъ на листъ по тѣзъ дървеса, които цъвтятъ безъ да се грижатъ ни за вълна́та, която ги люлѣй, ни за вѣтъра, който ги разклаща.

— Но кждѣ тичашъ ти, пъргаво дѣвойче? Защо лѣтишъ отъ цвѣтъ на цвѣтъ, безъ да се спрѣшъ и ми отговоришъ?

— Та защо искашъ да знаешъ, лото треперливо? Задоволи се да кжпешъ твоитѣ крачка, коренчетата ти, въ дрѣбния пѣсъкъ, който дрѣме безъ да пита скалата, кждѣ бѣга потокътъ и защо духа вѣтърътъ. . .

Така говорѣше момата на ручея и лотото на момата. Тъй отговаряше ручея на момата и момата на лотоса.

Но пѣсъкътъ не попита скалата за нищо; въ тѣхъ животътъ бѣше неподвиженъ и волята — нула. Ручея ги често безпокои, а тѣ не се оплакваха; тѣ даже не знаеха, че сж промѣнили мѣстата си.

Ручея занесе цвѣтоветѣ и листята на растенията тамъ, дѣто едно насѣкомо бѣ заспало. И всички тия листя и цвѣтове се губѣха все по-далечъ и по-далечъ въ широкитѣ води, дѣ всичко се потопява и изчезва. Самия ручей се губи въ недрата на безкрайнитѣ моря: и неговото сладко име, и грациозното му течение, и прѣлестьта на неговитѣ бистри води.

Какво важи?—Ручейчето, всѣкога подновявано въ своя източникъ, продължава и сé продължава своето весело пжтешествие, забързано да стигне цѣлта и винаги гордо да тича къмъ нея; лотото изпуска своя плодъ въ разбърканата рохка пръсть, кждѣто и буболечката бѣ скрила своята ларва. Едното подкарва, другото се подновява всѣка пролѣть, всѣкога жадни да живѣятъ, винаги горделиви да огледватъ хубостьта си въ водитѣ.

— Пѣсъкътъ пъкъ стана камъкъ, вкамени се; скалата пъкъ стана пѣсъкъ, разруши се.

Егоистътъ е сжщо както ручея, който съвѣтва насѣкомото да си остане възъ растението, и сжщо както буболечката, която съвѣтва растението да си остане въ пѣсъка. . .

Стрѣмлението за животъ е цѣль и на човѣка, е негово право, е негова насжщна грижа, е смисъла на неговото сжществувание; той трѣбва да бърза както ручея, да цъвти както растението, да се размножава както насѣкомитѣ.

Слѣдователно, човѣкътъ, когото не зачитатъ и тъпчатъ, а не чувствува своето унижение и търпи, такъвъ човѣкъ не заслужва да се нарече човѣкъ.

При все това, има доста много хора да завиждатъ на растението, на буболечката и потока, които цъвтятъ и се подновяватъ. . .

Neuchâtel.

Прѣв. отъ френски.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Албанското движение.

Въ Албания отъ нѣколко години сѫществува едно движение, което за мнозина не бѣше ясно до скоро, до тазъ пролѣтошнитѣ произшествия въ Ст. Сърбия. Мнозина си правѣха илюзия, че и въ албанцитѣ се е възбудилъ националния духъ, и че и въ тѣхъ има силно народно движение за самостоятеленъ политически животъ. Тази илюзия изчезна слѣдъ убийството на руския консулъ въ Митровица и слѣдъ ония вълнения и смутове противъ реформитѣ въ Ипекъ, Дяково, Прищина и други мѣста на Сѣв. Албания. Днесъ всички почти сѫ на мнѣние, че албанцитѣ служатъ за орждие на султана. А тази роль тѣ сѫ играли всѣкога, въ всички врѣмена до сега. Наистина, въ Албания понастоящемъ сѫществува, покрай тази арнаутска неразбория, и едно истинско национално движение за обединение на всичкитѣ албански племена отъ разни родове и религии, но то е толкова незначително, щото едвамъ се забѣлѣзва. Пропагандитѣ, повече отколко въ Македония, разпокъсватъ албанския народъ на нѣколко враждебни едни на други лагери и съвсѣмъ спъватъ правилното и бързо развитие на албанския въпросъ. Да, не може да се отрече това, че албански въпросъ вече сѫществува и той иска своето разрѣшение; а ние вѣрваме, че разрѣшението на албанския въпросъ ще послѣдва разрѣшаването на македонския. Тѣ се даже допълнятъ; и когато македонцитѣ кротуватъ, албанцитѣ изпъкватъ на сцената — съ своята макаръ и отрицателна акция. Тъй бѣше и по врѣме на послѣднитѣ събития. Даже и когато албанцитѣ противодѣйствуватъ на македонскитѣ искания и стрѣмежи, като ожесточаватъ македонскитѣ християни противъ тѣхъ и турскитѣ властители, дори и тогава двата тия въпроси, албанския и македонския, се допълватъ, вървятъ задружно къмъ едно разрѣшение, което рано или късно ще дойде, и което тѣ единъ съ други ускоряватъ. Другъ е въпросътъ, какъвъ ще бжде края на тия движения, които тревожатъ Балканскитѣ народи и занимаватъ сериозно дипломатитѣ на всички европейски сили. Така е. Албанско движение сѫществува, сѫществува и въпросъ албански, както сѫществуватъ македонско движение и македонски въпросъ. Въ София, Букурещъ, Бѣлградъ, Брюкселъ и др. градове се издаватъ публикации за събуждането на албанския народъ, основани сѫ дружества съ сѫщата цѣль и ставатъ конгреси отъ прѣдставителитѣ на албанскитѣ племена, за да се оформятъ албанскитѣ искания, но до днесъ не се е дошло до единъ опрѣдѣленъ резултатъ. Едни още държатъ съ Гърция, други съ Италия, трети съ Австрия, четвърти съ Турция, пети сѫ за самостоятелна и независима Албания. Но и тия послѣднитѣ не сѫ си опрѣдѣлили добрѣ задачитѣ за бждащето на отечеството си; и тѣ се лутатъ въ мъгла, като слѣдватъ разни гладни за величие и власть претенденти на албанския прѣстолъ, като Аладро

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

Кастриота и др. Този претендентъ не е стжпилъ никога на албанска земя, а само изпраща прокламации слѣдъ прокламации къмъ албанския народъ, когото ту кани да възстане, ту съвѣтва да бжде вѣренъ на настоящия си господарь, падишаха. Този дързъкъ авантюристъ не жали срѣдства и врѣме, за да се популяризира всрѣдъ албанскитѣ населения и европейския свѣтъ. Сръбскитѣ вѣстници изкарватъ, че този Аладро Кастриоти не е истински потомъкъ на послѣдния албански деспотъ, Георги Кастриотичъ Скендербегъ, който билъ отъ сръбско произхождение и сродникъ на тогавашния сръбски деспотъ Джурджо Бранковичъ; че той не е оставилъ никаква мжжка рожба; че по женска линия и днесъ живѣе въ Русия правия потомъкъ на Скендербега, руския сенаторъ Георги Кастриото Скендербегъ—Дрекаловичъ. Послѣдния Скендербегъ е царувалъ прѣди 440 год. Отъ дѣ накждѣ сега, подиръ четири вѣка и половина отъ смъртьта на този албански господарь, да се появи изъ Испания неговъ потомъкъ за претендентъ на Скендербеговия прѣстолъ! . . . Насъ не интересува въпросътъ, дали Джиовани Кастриоти е самозванецъ или чистия потомъкъ на Георги Кастриотичъ, а — ролята, която той играе като дѣецъ по албанския въпросъ, защото, не може да се откаже, че той играе извѣстна роля въ албанското движение.

Освѣнъ съ прокламации и възвания, Аладро Кастриоти се занимава и развива друга дѣятелность въ областьта на етнографията, историята и политиката; той издава географско-етнографически карти, публикува редъ исторически и политически брошури, за да докаже, че албанскитѣ граници се простиратъ по-далече отъ тия, които сме навикнали да считаме. Тъй той фантазира за Ст. Сърбия и голѣма часть отъ Македония, Сърбия, Гръция и — цѣла Черна-Гора. Всичко това той прави съ цѣль да печели слава и име всрѣдъ албанскитѣ патриоти и водители на родове. Но фактъ е, че Аладро Кастриота не работи самостойно и че той има поддържката на италиянското правителство. Нѣкои мислятъ, че той е просто едно орждие на Италия въ нейнитѣ завоевателни цѣли на Балканитѣ. Не е тайна, че не-веднажъ италиянското правителство е заявявало, какво, срѣщу всѣко австрийско завоевание на югъ, и Италия ще дири своя дѣлъ. Този дѣлъ е Албания или поне часть отъ нея, онази, която изповѣдва католицизма. Наистина, Австрия отдава по-голѣма важность на мисията на католическитѣ фрерове, които не сж нищо друго, освѣнъ пропагандисти на чужди, италиянски и австрийски, интереси, но Италия върти по-голѣма търговия съ албанскитѣ крайбрѣжия и вжтрѣшность и отваря училища, дѣто се учатъ италиянски и албански езици, тъй много сродни помежду си. Отъ друга страна, въ Сицилия и Пирин. п-овъ сжществуватъ албански клубове и комитети, чиято цѣль е освобождението на Албания отъ турското иго подъ протектората на Италия Най-голѣма дѣятелность развиватъ Миланския, Неаполския и Палермския комитети. Тъй напр. послѣдниятъ е разпратилъ единъ апелъ къмъ албанския народъ като

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

го кани да бодърствува и да раци за освобождението си, защото е билъ нѣкога славенъ народъ. Но по-голѣмата часть отъ този апелъ е изпълненъ съ антимакедонски мисли и тенденции. Тамъ се прокарва сжщата онази мисъль на Аладро Кастриоти, че Македония е населена съ албанци, че тя е албанска страна, и че послѣдния австро-руски проектъ ималъ за цѣль усилването на славянския елементъ въ Турция надъ албанския, та всичко туй ни дава поводъ да мислимъ, че тия клубове и комитети на албанската кауза сж подъ влиянието на претендента. Но тѣзи претенции сж неоснователни, тъй като Македония не е била никога албанска, и австро-руския проектъ не тѣзи цѣли прѣслѣдва, които подозиратъ нѣкои албански патриоти. Обезорѫжването на албанскитѣ мюсулмани се иска отъ Русия и Австрия, за да се гарантира живота на християнитѣ и да се въдвори редъ въ Европейскитѣ турски провинции. Но не тъй схващатъ положението албанскитѣ патриоти, християни и мюсулмани; тѣ виждатъ въ австро-руския проектъ и въ това обезорѫжаване на албанцитѣ единъ комплотъ на руската дипломация противъ албанския народъ. А туй е едно заблуждение, защото този проектъ е прѣдложенъ не само отъ Русия, но и отъ Австрия, която има прями интереси въ Албания, когато Русия може да има косвени, па даже никакви интереси. Австрия желае ослабването на славянския елементъ, защото той изъ день въ день става по-опасенъ и за Австрийската монархия. Какъ тогава Австрия, която добрѣ разбира своитѣ интереси на близкия истокъ, поддържа този реформенъ проектъ и иска по-скорошното му и точно прилагане? Трѣбва да има тя нѣкакви основания, за да иска обезорѫжването на албанскитѣ мюсулмани, и на тия основания ние ще посочимъ, защото не сж тайна нито въжделенията на Австро-Унгария, нито нейнитѣ цѣли на югъ, нито срѣдствата ѝ за реализирането на тѣзи намѣрения.

Полека, но неуклонно Австрия се промъква къмъ Митровица и Скопие; тя праща своитѣ агенти въ Ст. Сърбия, по цѣла Албания и дору въ Македония да приготвятъ пѫтя за нейното съшествие, и австрийското влияние въ Сѣв. Албания е порастнало дотолкова, щото често се развѣватъ тамъ австрийски знамена, вмѣсто турски или национално-албански. Златото, подкупътъ играе въ тѣзи случаи най-важната роля, и можемъ да твърдимъ, безъ да се боимъ отъ укоръ, че всички по-главни родоначалници отъ Дяково, Ипекъ, Митровица и други градове въ Ст. Сърбия и Нови Пазаръ, които сж театра на албанскитѣ смутове понастоящемъ, сж подъ влиянието на австрийското злато, на австрийскитѣ агенти-пропагандисти, сж съзнателни орѫдия на австрийската политика. А при все това, италиянскитѣ албанци обвиняватъ Русия и славянството, че искатъ прѣтапянето на албанския народъ, че руската политика има за цѣль изтрѣблението и унищожението на албанския родъ. На тия погрѣшни възгледи на нѣкои албански водители и вслѣдствие австрийскитѣ подстрѣкателства на албанскитѣ населения се дължи убийството на непровинения въ нищо руски

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

консулъ Щербина, който знаеше твърдѣ добрѣ албанския битъ и езикъ и не бѣше врагъ на албанската кауза за самостоятелность. Па и никой руски дипломатъ, никой славянски държавенъ мѫжъ, който е по-далновиденъ въ своята политическа дѣйность, нѣма никога да се опълчи противъ албанската освободителна кауза, защото една Албания, крѣпка, силна, мощна, която да прѣчи и противостои на Австро-Унгария, е въ интереса на Русия и на южното славянство, застрашавано тъй много отъ пангерманския напливъ. Напротивъ, прѣдъ видъ общата опасность за Балканския полуостровъ отъ нѣмския натискъ, албанскитѣ и южно-славянски интереси сѫ тождествени, ако, безъ съмнѣние, албанскитѣ патриоти не отиватъ тъй далече въ своитѣ шовенистични претенции за Македония и Ст. Сърбия. Така, южнославянитѣ, сърби, българе и черногорци, могатъ да живѣятъ въ миръ съ албанцитѣ, повече, отколкото помежду си, ще имъ помагатъ въ святото имъ прѣдначинание за национално възраждане, а могатъ да се надѣватъ и на безкористна подкрѣпа отъ Русия, противъ която се опълчаватъ сега. Австрия никога нѣма да бѫде за една Албания, самостойна и свободна! Албанскитѣ патриоти това трѣбва да разбератъ, защото албанското движение, каквото е сега, ще бѫде въ полза на австрийскитѣ стрѣмления, а не на албанската кауза. Албанското движение понастоящемъ служи на чужди, държавни или лични, интереси, и редъ години ще заминатъ, додѣ то вземе своя правиленъ вървежъ и тръгне въ истинския си националенъ пѫть за освобождението и обединението на Албания. А за това, прѣди всичко, нужно е отрѣзвяването на албанскитѣ патриоти, отрѣзвяване отъ шовенизма имъ, отъ туй отровно вино, съ което сѫ напити отъ австрийскитѣ и италиянски политици.

Албания за албанцитѣ — този трѣбва да е тѣхния святъ девизъ, който ще ускори албанското освобождение.

Д-ръ М-евъ.

Петьтѣ херои.

Историята всемирна е единъ поменикъ отъ мѫченици и борци: — за право, за вѣра, за наука, за свобода. Историята и на всѣкой цивилизованъ народъ е сѫщо такъвъ поменикъ. А и българскиятъ народъ не е лишенъ отъ борци и мѫченици. Между тѣхъ, въ българския историченъ поменикъ, ще сиятъ имената и на слѣднитѣ петтима българе: Тома Давидовъ, Тодоръ Саевъ, Софроний Стояновъ, Борисъ Сугаревъ и Миллевъ.

Офицери отъ българската армия, надѣждни и съ бѫдаще въ военната си кариера, тѣ прѣдпочетоха да изпълнятъ дълга къмъ родината си, отколко да чакатъ повишения и се ползуватъ отъ ония блага, които кариерата дава. Прѣдадени всецѣло на освободителната кауза, натури горди, неустрашими, прави, тия херои, рожби на врѣ-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

мето, рожби на оня народъ, който петь столѣтия робува, тѣ загинаха юнашки въ сраженията при с. Жрбени, при Голакъ и Габрово и запечатиха съ кръвьта си онуй, което сж говорили при-живѣ.

Но тия петтима юнаци изпъкватъ прѣдъ нашитѣ очи не само като Македонски ратници, не само като доблѣстни характери, но и като високо-нравствени людье.

Подобно на дрѣвнитѣ християнски мжченици, тѣ се жертвуваха за свободата на Македония и умрѣха за нея.

Величието се изкупва съ велики дѣла!

Нека дѣлата величаятъ — не ние — загиналитѣ юнаци. И бждащиятъ историкъ на тия събития, на великата и юнашка македонска епопея нѣма да се убои да турне имената имъ на-редъ съ всички други ратници за свобода и правда.

Какво дириха тѣзи святи мжже по горитѣ и планинитѣ на Македония?

Служби ли?!

Но има ли по-сигурна кариера отъ военната?

Но не бѣха ли тѣ подпоручици, поручици и капитани въ българската армия?

Кажете, руски консули! — прѣдъ тия мжченици, прѣдъ тия велики борци, прѣдъ тия прави и великодушни людье — кажете, повторете вашитѣ обвинения — за че тѣ се борятъ за административни служби . . .

Когато историкътъ ще опише Македонската революция, Освободителното движение, той дължко ще се спре да опише живота и дѣлата на тия херои, но не малко ще се спре и върху тия нагли обвинения отъ разни Машковци и Ростковски, ще сѫпостави тия два типични характери, ще ги квалифицира достойно, и до сяйнитѣ имена на борцитѣ — съ черни букви ще личатъ и тѣхнитѣ имена.

Святи, скжпи, незамѣними жертви! Вие умрѣхте съ прѣзрѣнието на уста къмъ тия светотатци. —

Прѣзрѣнието ваше нека стане нашъ завѣтъ, даденъ отъ васъ — къмъ тая руска политика, която се гаври съ теглото на нашия народъ.

Да, вашата херойска смърть е единъ шамаръ на Ламсдорфовата политика, шамаръ и на неговитѣ креатури.

Но вашата херойска смъртъ е и едно поучение за българитѣ.

Поклонъ на праха ви, юнаци!

Ние благовѣемъ прѣдъ славнитѣ ви подвизи и прѣдъ нашия великъ край. . .

Вие не умрѣхте, вие смъртьта побѣдихте! . . . защото сега вие възкръсвате въ паметьта народна.

Найденъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Солунскитѣ произшествия.

La vie n'est qu'une occasion de rencontre... Dèpensons-nous pour la probite', prodiguons-nous pour la justice, rèunions-nous pour la vérité, sans compter ce que nous perdons, car ce que nous perdons, nous le gagnons. Point de relâche! Faisons selon nos forces et au delá de nos forces. Où y a-t-il un devoir? Où y a-t-il une lutte? Où y a-t-il un exil? Où y a-t-il une douleur? Courons-y! Aimer, c'est donner: aimons! Soyons de profondes bonnes volontés. Songeons á cet immense bien, qui nous attend — la mort.

Victor Hugo.

На 16 т. м. вечерьта столнината на бѫдаща свободна Македония, Солунъ, стана арена на ужасни, потрѣсающи произшествия. Отоманската банка, Мителинската сѫщо, чуждестранния клубъ, разни хотели и частни заведсния, като Коломбо и др. бѣха хвърлени на въздухъ отъ бомбитѣ и динамита на една шепа отчаяни революционери. Бомби били хвърлени и на много други мѣста изъ града. Произвела се обща паника, като при землетрѣсение, и жителитѣ солунски не знаяли, що е туй и що да правятъ. Възстаници въ възстанически униформи нахлули въ града и влѣзли въ открито сражение съ турскитѣ полицейски, кавалерия и низами. Слѣдъ като се е свършило това стълкновение между възстаници и войски, започнало се отъ страна на войската една страшна резня изъ българскитѣ квартали. Мѫже, жени, дѣца, старци, непровинени въ нищо, сами изненадани отъ тая ужасна катастрофа, минали подъ ножа и крушума на повилнѣлия агарянинъ, който е едва чакалъ само за клане, за да насити своята ненаситна кръвожадность. Солунскитѣ улици сѫ били свидѣтели на такива вандалски жестокости, каквито сѫ станали само прѣзъ знаменитата въ историята Вартоломейска нощь. Гръцки изроди (защото ние не искаме да допуснемъ, че достопочтени, истински гърци могатъ това да вършатъ, макаръ че Балканската история е единъ свидѣтель за византийскитѣ подлости) — гръцки изроди сѫ водѣли войскитѣ на Босфорския кръволокъ изъ българскитѣ махали, посочвали кои сѫ български кѫщи, за да бѫдатъ опустошавани, обитателитѣ имъ изколвани, и сами вземали участие въ това насѣрвено българоубийство прѣзъ поменатата тази нощь. Но не само тази нощь, а и на слѣдующия день се е продължило сѫщото, па и дори днесъ продължаватъ тия грозни турски неистовства. Свѣщеникътъ Димитръ, който въ това врѣме билъ на молитва въ черквата „Св. Димитрий", билъ намѣренъ въ олтаря на храма убитъ и разсѣченъ;

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

самата черква била ограбена и омърсена. Не останали недокоснати дори и училищата български, дѣвическата и мѫжска гимназии, ученицитѣ и учителитѣ, отъ които по-голѣмата часть били още сѫщата вечерь или на другия день арестувани и подвъргнати на грозни изтезания. Солунскитѣ зандани сѫ вече прѣпълнени отъ българе сѣ първенци, заподозрѣни въ комитаджийство и съучастничество въ Солунскитѣ тия произшествия. Не ще съмнѣние, че „съучастничеството“ имъ е само единъ casus belli за турскитѣ власти, за да оправдаятъ своитѣ арести, клането, жестокости и това изтрѣбление на българщината въ Македония. И колкото сѫ отъ значение произшествията отъ 16 и 17 априлъ, толкозъ по-важни сѫ слѣдствията имъ. Градътъ Солунъ, разположенъ при политѣ на една малка планина и край най-голѣмия заливъ на Бѣло море, станалъ е изходния и входния пунктъ за всичката износна и вносна търговия на вилаетитѣ: Солунски, Битолски и Скопски; градътъ Солунъ считатъ за естествена столица на Македония. Най-многолюденъ отъ всички македонски градища, населенъ и съ доста много европейци, чужди поданици, съ едно разнородно население отъ 150 х. д., градътъ Солунъ е съсрѣдоточилъ въ себе си не малко чужди капитали и прѣдприятия. Пристанище съ добрѣ уреденъ кей, тамъ спиратъ катадневно десетки европейски търговски кораби, смукачи на македонския трудъ, за да дойде единъ день, та да бѫде посѣтено и съ военнитѣ ескадри на Великитѣ сили. . .

Щомъ се разчу новината за Солунската катастрофа, Австро Унгария, Италия и Франция изпращатъ часть отъ своитѣ флоти въ Солунското пристанище, за да дадатъ прибѣжище на своитѣ поданици въ случай на нови покушения отъ страна на комитетитѣ. Тѣй европейскитѣ вѣстници и Т. Агенция обясняватъ идването на европейски военни параходи въ Солунъ веднага слѣдъ произшествията тамъ. При тия категорични изявления на Силитѣ, че цѣлта на ескадритѣ не е друга, освѣнъ запазването интереситѣ на чуждитѣ поданици, ние не можемъ да се съмняваме за намѣренията имъ. Двама италиянци били убити, германския консулъ билъ раненъ, а имало и други ранени чужденци. За тѣхъ сега Портата ще трѣбва да плаща скѫпо; но туй, което ще плати, тя ще го вземе десеторно отъ раята: раята е, на която ще струва прѣскѫпо животътъ на двatрима чужди поданици. Нека. Но да се не забравя, че македонския народъ не е вече рая, а великанъ-народъ, порастълъ и въ своитѣ очи, и въ очитѣ на неговитѣ джелати; той нѣма да се остави да го газятъ докрай; той има достатъчно бомби и динамитъ, за да се разправи съ тѣхъ. „За всѣки турчинъ и бомба!“ Така е организиранъ и приготвенъ онзи, съ когото се гавриха до-вчера и къмъ чиято участь всички бѣха равнодушни. Равнодушието и безучастието къмъ неговото лошо и несносно положение — ето кое доведе до отчаяние македонскитѣ патриоти, ето що е причината на Солунскитѣ произшествия. Цѣли 25 г. македонския робъ апелира къмъ цивилизования свѣтъ, за да облекчи участьта му, но всички

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

бѣха глухи къмъ неговия зовъ. Или ако се вслушваха, то бѣше, за да се надсмѣятъ на окаяното му положение. Австро-руския проектъ за реформи бѣше послѣдната жестока подигравка съ въжделенията на македонцитѣ; тия изтръпнаха отъ изненада, че и тозъ пѫть дипломацията поиска да играе хоро възъ тѣхната снага. Това бѣше ужасно. Прѣизпълнени съ надѣжди слѣдъ ония щедрости отъ страна на руското общество и руския царь къмъ македонскитѣ бѣжанци въ България, и слѣдъ Ламсдорфовото идване въ София, австро-руския проектъ бѣше едно хвърляне ржкавицата на озлощастения македонски народъ. Всѣки прѣживѣлъ що-годѣ въ живота човѣкъ знае, какви сѫ послѣдствията на едно разочарование. А разочарованието на македонцитѣ бѣ дълбоко, страшно; то граничеше съ отчаянието. Когато подиръ туй послѣдваха фамознитѣ рапорти на рускитѣ консули въ Битоля и Скопие, които хвърляха най-жестоки оскръбления на революционеритѣ и македон. робъ — това бѣше върха на ожесточението — тогазъ и онази малка прѣчка, която възпираше пороя на отчаянието, изчезна. Що оставаше? Дошлиятъ до отчаяние не прави изборъ въ срѣдствата, тъй както и тиранията не прави изборъ въ начинитѣ. А върху всичко туй отгорѣ, като масло въ запаленъ огънь, дойдоха безсмисленитѣ окржжни на Д-ръ Данева до Търговскитѣ български агенти въ Македония. Населението на тази нещастна страна се видѣ отъ всички изоставено, отъ всички отритнато — дори отъ своитѣ свободни сънародници, на които то е възлагало голѣми надѣжди. Най-малко, то никога не е очаквало отъ София такъвъ жестокъ ударъ. Що му още оставаше? — Послѣдното срѣдство — бомбитѣ и динамитътъ! И ето ние виждаме великолѣпни градища да се отдаватъ на съсипия и разорение.

Цѣлата почти европейска преса осжди тоя начинъ на дѣйствие на отчаянитѣ борци; покушенията бидоха наречени анархистични, а самитѣ имъ автори—анархисти. Даже въ България, отъ тактичность ли или отъ убѣждение — не знаемъ, повечето отъ партийнитѣ журнали сжщо тъй осждиха Солунскитѣ атентати, при все че ги оправдаха по-подирѣ, както направиха и голѣмитѣ европейски вѣстници. Но ние, слѣдъ като видѣхме, колко много македонския робъ биде лъганъ и изиграванъ, като знаемъ, прѣзъ какви изпитания е миналъ, за да дойде до отчаянието, не само оправдаваме атентатитѣ въ Солунъ, но не ги и осжждаме, защото ги намираме напълно естествени, законни начини на дѣйствие. И всички по-нататъшни динамитни покушения ще бждатъ естественъ резултатъ отъ създаденото лошо положение. Вмѣсто реформиране на страната, още отъ началото на м. декемврий м. г., почна се разформирането ѝ, отпочна се опустошението ѝ и унищожението на българския тамъ елементъ. Анархията се бѣше създала *отгорѣ*, прѣди да найде отпоръ *отдолу* Анархията на правителството, прочее, създаде анархията въ народа. Никога единъ народъ не прибѣгва до анархистични срѣдства, ако той не е прѣдизвиканъ чрѣзъ анархистиченъ начинъ на управление. И послѣ, не въ името

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

на нѣкакви утопични идеяли, както западно-европейскитѣ анархисти, дѣйствуватъ и си служатъ съ бомби македонскитѣ революционери, а въ името на едно узаконено право, въ името на 23 членъ отъ Берлинския договоръ; тѣ искатъ прилагането на този договоръ, който гарантира едно автономно управление за отечеството имъ. А онази самопожертвователность, съ която тѣ се борятъ и мратъ, и спасяватъ живота на невинни сѫщества, това велико състрадание у тѣхъ къмъ народа си, не ги ли въздига въ степеньта на фанатизирани апостоли, които, подобно на Христовитѣ, мѫченишки и юнашки гинатъ за свободата на родния си край?— «Тъй умиратъ българитѣ!» е извикалъ главатаря на Солунскитѣ атентатори и се самозастрѣлялъ. — «Идвамъ да се похарча!» — казватъ тия *рицари на македонската свобода*, както тѣ сами се наричатъ, и заслужено, — защото въ свѣтовната история твърдѣ рѣдки сѫ тия хероизми, тая готовность за самопожертвуване, тия подвизи въ името на една велика освободителна идея. Кръвьта на Брута и Касия, които погинаха прѣди двѣ хиляди години въ Южна Македония, сѫщо така за едно право дѣло, като че ли тече въ жилитѣ на тия самоотвержени и велики македонски българе. Съ ентузиязъмъ и вѣра въ своята мисия тия апостоли на свободата умиратъ като нѣкои Божи пратеници, за които животътъ е даденъ, за да извършатъ велики дѣла, а послѣ да се прѣселятъ въ друго царство, неземно, отдѣто ще бдятъ надъ бѫдащето на своя народъ. Солунскитѣ произшествия ще останатъ памятни въ историята на македонския български народъ и въ историята на народитѣ като свидѣтель на оная неустрашимость и упоритость, съ която робътъ воюва за свободата си. Макаръ че Солунскитѣ улици сѫ задръстени съ трупове отъ невинни българе; макаръ че тъмницитѣ сѫ прѣизпълнени съ други, сѐ цвѣтътъ на македонския народъ; макаръ европ. и гръцка туркофилска преса и да нарича „фанатизирани разбойници“ Солунскитѣ покушители, тия мѫченици за идея; макаръ че цѣла „християнска“ Европа потрепера и се погнуси отъ тия «анархистични» дѣяния; произшествията въ Солунъ, при всичкитѣ си грозни и лоши близки слѣдствия, сѫ отъ твърдѣ голѣмо значение за развитието на Македонския въпросъ. Ние сме увѣрени, че отъ развалинитѣ и жертвитѣ въ Солунъ ще изгрѣе свободата въ Македонската столица, сирѣчь — че не въ далечно бѫдаще ескадритѣ на новия троенъ италияно-англо-френски съюзъ ще занесатъ край брѣговетѣ македонски ония топове, които ще възвѣстятъ по цѣла Македония и цѣлъ Балкански полуостровъ мира на Балканитѣ. . . . А жертвитѣ сѫ много. Споредъ нашитѣ свѣдѣния, имало около 400—500 души избити и ранени, много били издавени въ морето, а около 800 души по-първи граждане, изъ между които много учители и търговци, били арестувани въ прочутитѣ Солунски бастилии, и тѣхната участь е прѣдрѣшена. По заповѣдь на Абдулъ-Хамида, учредило се въ Солунъ чрѣзвичаенъ воененъ сѫдъ, чиито заседания сѫ въ тайна, подъ прѣдседателството на извѣстния бивши

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Битолски валия Едипъ-паша, който още сега, прѣдварително, приготвялъ стрѣлбища и бѣсилки. Така постжпи едно врѣме и Мидхадъ паша; но сполучи ли той съ цѣлта си, унищожи ли той революционното движение въ България; Априлското възстание и другитѣ бунтове въ С. и Ю. България не бѣха ли слѣдствие отъ тия жестоки мѣрки на турското правителство? Едипъ-паша добрѣ е да вземе урокъ отъ миналото, защото тия жертви, които се дадоха и които още ще се вематъ, сж святи за българския народъ; тия жертви ще изкупятъ македоно-одринската свобода. . . Да се не самооблщаватъ турскитѣ паши, бегове и ефендета. Цѣла Македония да прошаратъ и насадятъ съ бѣсилки и кръстове, пакъ това, което ще бжде, ще стане, пакъ Македония ще бжде изтръгната отъ лапитѣ на Босфорското чудовище. Тѣзи бѣсилки и стрѣлбища се приготовляватъ, за да унищожатъ българщината, но тѣ ще погрѣбятъ и турското господство, турската тирания на Балкански полуостровъ.

При всичкото желание на Турция да направи България отговорна за Солунскитѣ атентати, слѣдственото дирене даде тъкмо обратни резултати; то показва, че България е съвсѣмъ непричастна въ тази работа, и че динамитътъ и бомбитѣ сж били прѣнасяни по море прѣзъ Солунското и други пристанища. Какъ е можело туй да стане, какъ е могло да се прѣнесатъ толкозъ хиляди килограма динамитъ и то подъ носа на самитѣ власти? — Всеизвѣстна е подкупчостьта на турскитѣ чиновници; а на това именно обстоятелство се дължи лесното̀ията за прѣнасянето на толкова бомби и динамитъ. Турското правителство се е ужасило при тия открити факти, че турски чиновници сж съдѣйствували на македонскитѣ революционери. България и този пжть остава чиста: тя отхвърли отъ себе си всѣка отговорность за Солунскитѣ атентати. Между отоманското и българското правителства се размѣниха ноти отъ много остъръ характеръ, и турското е искало по всѣкой начинъ да прѣдизвика българското, за да се дойде до военна схватка. А когато нашето правителство е отвратило този ударъ, тогазъ започватъ тия масови арести въ Македония и Одринско, които каратъ да се възмущава всѣка по будна съвѣсть въ свободното княжество. Не остана градъ или село въ Македония да не бждатъ прѣтърсени, жителитѣ имъ изпозатворени, едни избити, други измжчвани до смъртъ. Подиръ Солунъ, градоветѣ Сересъ, Битоля, Велесъ, Скопие, Охридъ, Прилѣпъ и др. бидоха подвръгнати почти на една военна екзекуция. Не е оставенъ първенецъ незатворенъ, черква — неосквернена, училище — незатворено; дори владиката Герасимъ отъ Струмица е билъ подвъргнатъ на най-голѣми унижения. Заподозрѣнъ отъ Вис. Порта въ комитаджилъкъ, прѣдложено му бѣ чрѣзъ св. Екзархия въ Цариградъ да напусне Струмица. Негово Блаженство поиска доказателства за виновностьта на Герасима. Този послѣдния отказва да се подчини и напусне епархията си безъ да има заповѣдь отъ своя върховенъ началникъ, Екзарха. И ето, по цѣла България се носи вече едно явно, открито негодование про-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

тивъ тия турски золуми, което негодование се изрази и изказва въ редъ митинги, и което е пролога на една страшна буря — гнѣвътъ на българския народъ отсамъ Рила. И наистина, чудно ни се вижда търпението на българина и до сега — при тия многократни турски неистовства надъ българитѣ въ Македония и Одринско. А именно това желае Турция: да изкара България изъ търпение, да я докара въ положението на Гърция — да обяви война, за да я натупа, да турне по този начинъ край на страшния за нея Македонски въпросъ и се отърве завинаги отъ безпокойството на сѣверъ. Тази е въжделенната мечта на Високата Порта; но тя е сбъркала смѣтката си. Турция трѣбва да знае, че българитѣ се различаватъ твърдѣ много отъ гърцитѣ, и че въ военно, па и въ мирно врѣме тѣ не знаятъ, що е туй „назадъ“. Самото македонско движение, съ което има тя да се разправя понастоящемъ, показва, че то се изъ день въ день сѣ повече увеличава, а турското правителство е безсилно да го одуши. При всичкитѣ гонения на революционеритѣ, при всичкитѣ тия ужасни афери, революционното движение не трепва, а върви съ гигантски крачки напрѣдъ. Да, упоритъ е българинътъ и непрѣклоненъ въ прѣслѣдването на цѣлта си. Бомби, динамитъ — не, всички срѣдства сж позволени на оногози, за когото всички пѫтища сж заградени! Македонския народъ търси изходъ отъ своето несносно положение. Трѣбва ли той да бѫде обвиненъ въ анархистични тенденции, ако на анархията отгорѣ отвръща както подобава? — Тъй би трѣбвало да гледатъ всички на Солунскитѣ покушения. И не се мина много врѣме, европейската преса, особено руската, погледна по-дълбоко на въпроса; тя оправда тия покушения, като дѣйствия на отчаяни людье. Нѣщо повече. Тя изказва мнѣние, че тѣзи покушения сж слѣдствие отъ неприлагането на реформитѣ, че и тѣ, като сж лишени отъ европ. контролъ, сж недостатъчни за умиротворение на духоветѣ, и че, слѣдователно, необходима е намѣсата на Вел. сили, за да се прѣкратятъ по-голѣми усложнения. Пръвъ заговори съ такъвъ езикъ руския официозъ «Новое время,» слѣдъ него всички руски журнали, и вече се забѣлѣзва една промѣна въ руската политика. Нѣма Русия да остане безучастна къмъ сждбата на Македония; тя има причини, за да се държи въ резерва. Да, тя нѣма да допусне изтрѣбването на южното поробено славянство, а заедно съ Англия, Франция и Италия ще прѣдприеме напоконъ по-сериозна акция за освобождението на Македония и Ст. Сърбия. Събитията се редятъ като халкитѣ на верига. Солунскитѣ произшествия съставляватъ прѣдпослѣдняга фаза на Македон. въпросъ, прѣдпослѣднята халка отъ оная верига, която се зове Македонско Освободително движение. Сега има думата общата революция съ всичкитѣ си ужаси и злощастия, ако силитѣ не прѣдотвратятъ това зло, а допуснатъ да се повтарятъ събитията отъ 1897 г.

В. Стоимиръ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Тридесеть години назадъ.

(Записки по първото Македон. „Разловско“ възстание отъ К. п. Стояновъ).

II.

Приготовление. *)

(Срѣдства за въоржжението. — Кои и съ каква цѣль прѣкупватъ десетъка на с. Разловца. — Апостолъ Отецъ Генадий. — Солунъ, като културенъ центъръ на съмишленицитѣ. — Приготвителитѣ донасятъ оржжието въ с. Разловца. — Планъ на възстанието. — Можеше ли да се отлага по-вече то. — Обявяване на възстанието).

Настжпи хиляда осемстотинъ седемдесеть и шестата година. Още отъ зимата като вѣтъръ се пронесе вѣстьта между населението, че тая година ще има възстание, но незнайно гдѣ и какъ. Тази новина се прѣдаваше отъ уста на уста и се държеше подъ камъкъ. Поученитѣ, по-заможнитѣ почнаха да разговарятъ, взеха да бесѣдватъ. Случеше се, събератъ се 5—10 души и прѣдметътъ за разговоръ самъ дохожда на устнитѣ имъ. (Тукъ слѣдва прѣдаването на тия интересни разговори, които ние прѣдоставяме да намѣрятъ на самитѣ читатели, като много интересни и психологически вѣрни за оная епоха, която съставлява прѣдмета на това съчинение. Б. Р.)

Прѣзъ 1875 г. попъ Стоянъ отиде въ Солунъ при зета си Димитръ Беровски, който се прѣслѣдваше отъ правителството по черковнитѣ въпроси. Тукъ тѣ направиха първото съглашение по възстанието. Беровски тогава нѣмаше готови пари съ себе си и опълномощи дѣдо си попъ Стояна да продаде нѣщо отъ недвижимитѣ му имоти въ Берово и му изпрати сумата. Попъ Стоянъ имаше голѣма честь, той бѣше спечелилъ довѣрието на всички къмъ себе си и направи всичко, както му бѣше поржчано. Между това, Константинъ п. Стояновъ, Цоне Спасевъ и коджабашията Нико дойдоха въ Кюстендилъ да прѣкупятъ за обща смѣтка на селянитѣ десетъка на с. Разловца. Това бѣше направено да не дохождатъ спахии въ селото и да не разбератъ за приготовленията. Отъ друга страна, тѣ причиняваха голѣми разноски на селянитѣ, тъй като всѣки пжть биваха съпровождани най-малко отъ десетина души кафеджии, писари, сеизи, чибукчии и пр. Слѣдъ много мжчнотии, а главно, благодарение на 50 т. лири подкупъ прѣдъ Зейнелъ-бега, прѣкупътъ на десетъка остана върху селянитѣ. Поржчители на селото станаха Костадинъ п. Стояновъ и Цоне Спасовъ; обаче, това поржчителство бѣше недостатъчно и окончателното прѣкупване стана слѣдъ друга втора гаранция отъ двамата кюстендилски жители Христо Стояновъ Векиларчевъ и Димитъръ Топузовъ. Между това, п. Стоянъ повика десетина души селяни отъ Разловца, хаджи Атанаса отъ с. Драгобраща, Цоне Данчовъ отъ Кочанско и др. и направиха едно съвѣщание по набавянето на оржжия. Олово и барутъ рѣшиха да достави п. Стоянъ отъ Д. Друмарски изъ Кюстендилъ и отъ Стефанъ Стояновъ изъ г. Виница, Кочанско; оржжие и джепане да се набави чрѣзъ нѣкой селянинъ отъ единъ

*) Извлѣчение отъ хубавото съчинение „Тридесеть години назадъ,“ което е подъ печатъ и се очаква да излѣзе скоро. Като правиме туй извлѣчение, считаме за дългъ да прѣпоржчаме тази книга на своитѣ читатели, като твърдѣ наврѣменна.

Б. Р.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

турчинъ въ Пехчево. Тоя пехчовецъ имá неблагоразумието да разгласява причинитѣ, по които му се харчеха толкова много пушкитѣ; ала скоро пакъ разба, че въ интереса на своята търговия трѣбва да мълчи, което нѣщо го отърва отъ нѣщо повече: макаръ да бѣше турчинъ, той щѣше насмалко да намаже въжето.

Прѣзъ декември 1875 г. попъ Стоянъ намисли да изпрати собствения си синъ Костадина и Коте Карчовъ въ Солунъ, за да набавятъ още нужнитѣ оржжия. За тая цѣль той имъ даде осемь отъ най-добритѣ свои крави, два вола, два товара масло, нѣколко кожи, и двамата мними търговци заминаватъ за назначението си. Тѣ стигнаха въ Солунъ и се настаниха въ именуемия „Ташъ-Хани". Продадоха кравитѣ, скоро се продаде маслото и мешинитѣ, обаче, нашитѣ търговци сѣ продължаваха да се въртятъ изъ кюшетата на честната странноприемница. Цѣлъ мѣсецъ съдържателятъ, богобоязливъ елинъ, ги дебне: нѣщо купуватъ, нѣщо продаватъ, постоянно идватъ и излизатъ нѣкакви хора, по цѣли нощи приказватъ — и сѣ прикрито. Отъ тия, които ги посѣщаваха, ще спомена Костандия, п. Ивань и Алекси п. Георгиеви, Стоянъ Цоцовъ, Гоге Ширтовъ, п. Петръ Солунски, баба Недѣля и дъщеря ѝ Станислава Караиванови и братя Еврови. Единъ день ханджията влиза въ стаята на двамата търговци и, слѣдъ като имъ изказалъ своето удивление по прѣдмета на тѣхното особено водене на търговията, той имъ обяснилъ, какъ трѣбва човѣкъ прѣди всичко да гледа интереса си, и свършилъ съ заявлението, че, ако не му направятъ добрината да си излѣзатъ отъ неговата гостилница, ще яви на градоначалника Алай-бея. Но и въ другия ханъ, дѣто се настаниха, тѣ не бѣха свободни отъ подобни подозрѣния. И тамъ тѣ имаха чести случаи да изпитватъ особеното внимание на полицията. Както и да е, въ три мѣсеци отгорѣ бидоха накупени достатъчно револвери и двуцѣвни пушки; направи се даже едно свилено знаме, което трѣбваше да се развѣва надъ Малешевскитѣ и Осоговски планини. Това знаме прѣдставляваше единъ огненъ лъвъ безъ корона, върху жълто поле. То бѣше красива изработка на учителкитѣ: баба Недѣля и дъщеря ѝ Станислава Караиванови. И днесъ още то се съхранява отъ Дим. Беровски. Тѣзи учителки по-прѣди учителствуваха въ Воденъ, дѣто биваха подлагани на много гонения отъ страна на гръцкия солунски владика, който настоятелно искаше да убѣди воденци, че него трѣбва да слушатъ и че тамъ сж нужни само гръцки учители.

Настжпи седъмдесеть и шестата година. Тукъ нищо не знаеха за революционнитѣ брожения, които ферментуваха прѣзъ тая знаменита година въ Сѣверна и Южна България. Прѣзъ м. мартъ при приготвителитѣ въ Солунъ се яви извѣстниятъ въ софийско отецъ Генадий, който бѣ обиколилъ цѣла България, ходилъ въ Сърбия, Измиръ, Цариградъ и др.; п. Петръ Солунски му довѣри за приготовленията, които се вършеха вжтрѣ въ Солунъ и го накара непрѣменно да се стави и разговори съ съмишлениците. Въ тѣзи разговори отецъ Генадий имъ откри, че цѣла България и Тракия сж готови и прѣзъ май ще дигатъ силни възстания. На п. Петра се искаше да покаже какви приготовления ставаха и въ Македония; за това тѣ отидоха въ Велесъ, дѣто устроиха едно събрание, което, за жалость, бѣ тутакси прѣкъснато по милостьта на нѣкоя прѣдателска личность, и п. Петръ Солунски едва можа да достигне до Солунъ, безъ да донесе нѣкакви

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

положителни свѣдѣния, а отецъ Генадий се спаси отъ прѣслѣдванията на турцитѣ само върху сърбската територия. И така, проповѣдникъ освѣнъ отецъ Генадия въ Македония не е имало, или пъкъ ние не сме имали възможность да го узнаемъ. Самото врѣме, обаче, съ своитѣ сложно ситуирани обстоятелства бѣше най-добриятъ агитаторъ на идеитѣ отъ тая революционна ера. Думата ни е за възстанието въ Херцеговина, което оказа силно влияние надъ умоветѣ на робитѣ. Геройскитѣ подвизи на Херцеговинскитѣ патриоти тукъ се цитираха съ горещо съчувствие, и нашитѣ приготвители въ Солунъ бѣха свидѣтели при докарването на ранения аскеръ отъ полесражението на Херцеговина. Ние можемъ даже да отидемъ по-далеко въ нашитѣ сѫждения безъ да бѫдемъ обвинени въ парадоксалность, като на сѫщото херцеговинско възстание отдадемъ и онова хроническо единство, което ни дава историята на българскитѣ възстания отъ тая епоха. Съ какво друго можемъ да си разтълкуваме факта, споредъ който нашето възстание и онова на Срѣдня Гора възникнаха въ едно и сѫщо врѣме безъ да иматъ никакви сношения по между си? Самитѣ събития, повтаряме, бѣха най-добриятъ агитаторъ на идеитѣ отъ онова врѣме.

Властитѣ въ Кюстендилъ сѣкашъ подушиха приготовленията въ с. Разловца, вслѣдствие на което п. Стоянъ биде повиканъ. Попитаха го за много нѣща и въ заключение му заявиха, че тъй като неговия синъ Костадинъ отсѫтствуваше като поржчитель за откупа на селския десетъкъ, — тѣ него ще считатъ за отговоренъ подиръ сина му, въ случай че не желае да го поискатъ по административенъ начинъ отъ солунскитѣ власти. Това бѣше заблаговрѣменно направено съ цѣль да бѫдатъ прибрани десетъчнитѣ пари за избѣжение отъ всѣка непрѣдвидена опасность. Попъ Стоянъ даде исканото обѣщание за изплащането, върна се въ селото и разясни всичко по подробно на селянитѣ, които въ отговоръ му напомниха негови нѣкогашни обѣщания, че той, ще плати десетъка, но тѣ да си набавятъ сами по нѣщо отъ оржжие. Попъ Стоянъ бѣше човѣкъ съ пълно довѣрие, за това при първо поискване кюстендилския митрополитъ Иларионъ му зае 4000 гроша; други 4000 гроша той зае отъ единъ богатъ турчинъ отъ с. Цръвникъ по име Молла Едипъ. Тукъ му е мѣстото да отбѣлѣжимъ, че въ това приготовление не сѫ се практикували никакви революционни контрибуции върху населението и че одржжитѣ на възстанието лежеха изключително върху гърба на нѣколко души състоятелни селяни, имотни личности, а главно на п. Стояна Разловски. Като доказателство на това може да служи актътъ за откупването на десетъка, който актъ пасивно имаше за цѣль да помогне въоржжението на селянитѣ. Ето и самия записъ, даденъ отъ п. Стояна на покойния митрополитъ Илариона:

4000 гроша.

Само четири хиляди гроша.

Азъ, отдолу подписаний-тъ свещеникъ земамъ отъ Негово Високопрѣосвещенство Г-на Г-на Илариона въ заемъ горѣречено-то число гроша, кои-то щѫ му върна подиръ единъ мясецъ отъ днесъ. А за по-голѣмо негово увѣреніе, че щѫ му ги върна слѣдъ единъ мясецъ отъ днесъ, давамъ му настоящий-тъ си задължителенъ записъ и ся подписвамъ.

23 февруарий 1876 год., Кюстендилъ.

Платецъ: папазъ Стоянъ
отъ село Разловца.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

При приготовителитѣ на възстанието се навърташе единъ старецъ отъ Мелничко по име дѣдо Иванъ, който живѣеше въ Солунъ отъ нѣколко години и не можеше да се върне въ родното си мѣсто. Рѣшителенъ и много добъръ стрѣлецъ, дѣдо Иванъ, като дѣте, имаше слабостьта да се хвали. Нито день не минаваше безъ да се ознаменува съ нѣкой новъ планъ за възстание отъ дѣдо Ивана. Колчимъ кръвьта у младитѣ закипѣше и почнѣха да бесѣдватъ по бждащитѣ херoични подвизи, що ги очакваха, нашия старецъ скачаше отъ ентузиазъмъ и имъ доказваше съ най-убѣдителна самоувѣреность, че ако той не е, нищо тѣ не могатъ сами да направятъ. Споредъ данитѣ на дѣдо Ивана, неговата „пушка карамфиля“ гърмѣла на два гласа и убивала по петтима турци наведнажъ.

— Ехъ, вие сте дѣца още, — казваше дѣдо Иванъ: — единъ турчинъ не можете да убиете; ама дѣдо ви да имъ подпали карамфилята, че да видите какъ се чистятъ турчаги.

Така дѣдо Иванъ прѣкара нѣколко деня весело. Но сега той сѣди умисленъ. Запалилъ е малка чубучка и слуша: — нѣщо младитѣ приказватъ скришомъ отъ него.

— Нашето приготовление е страшно, — се издаде гласътъ на единъ отъ говорящитѣ: — сѣдимъ въ Солунъ, дѣто има силенъ паша, който само ако подуши нѣщо, всичко ще загине. Турция е силна държава, пъкъ нашата работа не е като при Дунава: фесътъ се червенѣе при бѣлия Дунавъ. Като птици ще ни изтрепятъ.

Не се досѣти бѣдниятъ старецъ за хитростьта, която му заложиха тия мляди хора, за да го изпитатъ; той цѣлъ треперѣше.

— Ахъ душмани, каза съ задавенъ гласъ и стана на кракъ: — не ви ли казвахъ, че нищо не можемъ да направимъ; само ще изгинемъ напраздно. За мене, както и да е, навѣкувалъ съмъ се, но за васъ младитѣ ми е жалъ.

— Не слушай тия страхливци,—го насърдчава другъ отъ младитѣ: — като направимъ възтанието, ще помамимъ турцитѣ въ една пусия, ще наредимъ добри юнаци, и тогава, като окървавимъ цѣли хендеци и скали, ние ще се видимъ господари на нашето отечество, малко, но хубаво.

— Слушайте мене, — каже дѣдо Иванъ: — азъ ще бжда на първо мѣсто въ пусията; ама да ми напълните карамфилята съ дремлии, не съ куршумъ: куршумътъ убива само единъ, а дремлиитѣ много. Па да не смѣе нѣкой да хвърли пушка прѣди дѣдо Ивана! Най-първо азъ ще хвърля; хемъ ще мѣра право въ очитѣ, па тогава: ха, бре дѣдови! ще ви кажа: — елате, колете клѣти турци, като осветени кокошки нощна доба... И ако остане нѣкой живъ, ще има да разправя за дѣдово-Иваново гърмене.

Единъ левентъ отъ горѣ на това му изпѣ на дѣдо Ивана:—

„Отмѣтна лудо пушка шарена,
„Та удари лудо мома Румена:
„Телли-куршуми въ клѣтото сърце,
„Дрѣбни дремлии въ бѣлото гърло. . . .

Нѣколко потрѣби за възстанието се изпратиха вече по разни кираджии изъ Солунъ; обаче, работата съ револверитѣ и патронитѣ изискваше по-голѣма внимателность; тѣхъ трѣбваше нощно врѣме да ги прѣнасятъ двама отъ самитѣ съмишленици: Димитъръ Беровски

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

и Коте Карчовъ. Тѣ взеха единъ кираджийски конь отъ единъ пеянчанинъ съ условие да му го прѣдадатъ въ с. Разловца. Минали Дойранско, Поройско, дошли на върхъ планината Бѣласица и коньтъ имъ умира. Що да правятъ съ единъ товаръ отъ 100 оки! Приготвили една дървена сана и кое какъ го довлѣкли до подножието на планината. Отива единъ отъ тѣхъ да потърси конь. Такъвъ скоро се намѣрилъ и заедно съ стопанина му донасятъ товара до с. Игуменецъ, дѣто размѣнили коня и зели още двама кираджии, защото ще вървятъ прѣзъ планината Огражденъ. Тѣзи, обаче, като помислили, че това може да сж пари, (двамата пжтници наистина криели съдържанието на сандъцитѣ, за което впрочемъ отпослѣ щѣли много да се разкайватъ) намислили да откраднатъ товаря. Това било нощно врѣме. Съ тая цѣль тѣ поостанали малко надирѣ отъ двамата другари, послѣ силно се спуснали изъ едно стръмно потайно мѣсто и скоро, като разтурили товаря, видѣли, че това не сж пари, а револвери, които тѣ не посмѣли да пипнатъ. Въ това врѣме другаритѣ се досѣтили за измамата, но въпрѣки че носѣха по единъ револверъ въ пояса си, тѣ не се рѣшили да ги прѣслѣдватъ въ тъмнината и прѣдъ видъ на нѣкоя засада отъ страна на кираджиитѣ, рѣшили да чакатъ разсъмването. Трудно можемъ да си прѣдставимъ какви мисли сж се трупали прѣзъ тия нѣколко часа въ главитѣ на нашитѣ пжтници. Тѣ тогава се разкаяли що именно носѣха, за да не възбуждатъ подозрѣние въ проститѣ кираджии; отъ друга страна, още по-вече тѣ сж били смазвани духомъ отъ перспективата на отговорностьта прѣдъ дѣлото. При зори тѣхнитѣ мисли били прѣкъснати отъ единъ изтрѣлъ; това билъ сигналътъ отъ страна на кираджиитѣ, който нашитѣ другари разбрали и тръгнали по посоката отъ дѣто бѣ дошелъ. Слѣдъ малко тѣ наистина намѣрили товаря разтуренъ и двамата любопитни кираджии въ най-голѣма бъркотия. Работата била загладена по приятелски; тѣ продължили пжтя си и съ голѣми усилия и мжки най-послѣ оржжието бѣ донесено въ с. Разловца. Това бѣше прѣзъ мѣсецъ априлий.

Въ политѣ на планината Голакъ има една хубава мѣстность, Каладжерджево, собственость на п. Стояна. Това мѣсто бѣше опрѣдѣлено за съвѣщание на възстаницитѣ. Тукъ тѣ взѣха едно рѣшение, което прѣслѣдваше главно организирването на възстанието. Споредъ това рѣшение Димитъръ Беровски трѣбваше да обиколи съ помощьта на една малка четица околнитѣ: Малешевско, Радовишко, Струмишко, Петръчко и Мелничко. Наврѣдъ той ще трѣбва да съобщи на мжжкото население да бжде готово, и щомъ чуятъ за възстанието, да взематъ сами оржжието, а женитѣ, дѣцата и стоката да доведатъ въ планинитѣ. Самиятъ планъ на възстанието бѣше да се повдигнатъ най-напрѣдъ пеянечкитѣ села, послѣ да навлѣзатъ въ околнитѣ турски поселения, а главно Царево-село, и ги очистятъ отъ всѣкакъвъ турски елементъ. Слѣдъ това възстаницитѣ отъ Пиянеца ще прѣминатъ въ Малешевската область и ще се каже на българското население, че който не е съ насъ, той е противъ насъ, и ще се гони еднакво съ турцитѣ; а турци колкото се намѣрятъ, ще бждатъ избити. Отъ тамъ възстаническитѣ сили трѣбваше да се опжтятъ за с. Берово, въ което има една цѣла турска махала, която ще бжде изгорена, и слѣдъ като бжде избито всичкото турско население, ще се рекрутиратъ нови

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

сили за подкрѣпление на възстаническото тѣло, защото тукъ българското население е по-голѣмо и готово да воюва за своята независимость Така разширено възстанието ще прѣмине къмъ с. Пехчево, дѣто около 700 кѫщи сѫ турски и 100-тина пъкъ български съ мюдурлукъ, което сѫщо тъй трѣбваше да се прѣдаде на сѣчь и пожаръ. Около първи май Димитъръ Беровски бѣше вече обиколилъ Малешевскитѣ планини—нейдѣ нагласилъ, нейдѣ неуспѣлъ—и се готвѣше да замине за Осоговскитѣ планини изъ Пиянечкитѣ села. Но на 7 май, както бѣха събрани около 30 души на съвѣщание на опрѣдѣленото мѣсто надъ с. Разловца, прѣдъ тѣхъ ненадѣйно се прѣдставиха нѣколко селяни и извѣстиха, че въ селото сѫ дошли спахии, тапиджии и пр. и викатъ селянитѣ да дойдатъ да си вематъ тапиитѣ. Тѣ, споредъ думитѣ на селянитѣ, сѣкашъ били подушили нѣщо по приготовлението, защото говорѣли, че ще изгорятъ селото и на мѣстото на кѫщитѣ и колибитѣ ще бѫдатъ посѣти ниви съ ячменъ. Защо бѣха, наистина, тия заплашвания? Дали имаше прѣдателство нѣкакво по срѣдата? Само това се знае, че на сутриньта най-виднитѣ около десеть души селяни трѣбваше да бѫдатъ закарани и затворени въ Царево-село и двѣ моми отъ селото били отбѣлѣзани отъ турцитѣ да се потурчатъ. Сложени така бързо и враждебно обстоятелствата, и считайки за срамъ да оставятъ своитѣ братя да гниятъ по затворитѣ, а челядьта си — потурчена, тѣ рѣшиха още сѫщата нощь, срѣщу сѫбота, да обяватъ възстанието. Така щото, утрѣшния день трѣбваше за пръвъ пѫть да огрѣе нашата земя, нацапана съ тиранска кръвь.

МАКЕДОНСКА ПѢСЕНЬ*)

за Царя Константина и кральоветъ: Марко Кралевики, Стари Хайдутъ Новакъ, Янкула войвода и Секула дѣтенце; за Банъ Михаило, Огненъ добъръ юнакъ и кралица Милица.

Ми разпущилъ Царя Константина
По вситѣ кра́льове
Да идатъ во гра́да Стамбо́ла
Бой да правятъ со клети турчи́на.
Вситѣ кральове се събра̀ли
Во Широко Едрене,
А на Стамболъ не ходятъ
Безъ онега бана Михаи́ла
И кральове между себе
Лакърдия чинатъ:
Хайде да му кажеме

*) Изъ не издадения още сборникъ „Народни македонски пѣсни".

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

Цару Константину —
Банакинъ Михаилъ не ще иде
На войска царева.
Тогазъ рече стари Хайдутъ Новакъ:
Трайте, Цару Константину
Не казвайте: Михаила
Банакинъ той ще погуби.
А да пратимъ Малечокъ Секула,
Да ми поитъ во града Михайличъ,
Каде оня Банакинъ Михайла,
Да видитъ що работа си има.
И го сториха. . . . . .
Го пратиха во града Михайличъ.
Бре егиди Банакинъ Михайле,
Що не идйшъ на войска царева?
Вситѣ кральове са се събрали,
Се събрали на Широко Едрене,
А безъ тебе у Стамбулъ не идатъ.
Тогазъ вика Банакинъ Михаило:
Азъ си имамъ работа голѣма,
Синъ ми Огненъ ми е по-свършено,
До недѣля свадба ще ми бѫде,
Въ понедѣлникъ на войска го пущамъ.
Отиде си Малечокъ Секула
И на кральоветѣ имъ казува:
Банъ Михаилъ работа си има —
Синъ му Огненъ бѝло по-свършено,
До недѣля свадба ще му бѫде,
Въ понедѣлникъ на война го пуща.
До недѣля свадба ми сторило,
На войска го утрѣ отпущили
Съсъ невѣста йощъ не опознато.
И замина Огненъ добъръ юнакъ.
Вситѣ кральове ми се посъбрали
И отишли во града Стамбула.
Ми воюва войска съ клетитѣ турци,
Ми надвила царска силна войска
На онега царя Константина,
Ми паднали тия клети турци.
Пакъ си дошле вситѣ кральове,
Пакъ си дошле во Стамбола-града,
Си разспѣли тия бѣли шатри,
Бѣли шатри подъ града Стамбола;

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски", Скопје

За шатри коньо си вързали,
Подъ шатри юнаци сѣднали.
Ми ги храни Царя Констандина.
Богъ да бие Будимска кралица!
Останала кралица вдовица,
Си яхнала срѣбрена кочия
И ми дошла во града Стамбола,
Кадѣ оня царя Костандина,
И на царя му се поклонила:
Де гиди, царю-слънце огрѣяло,
Ти се моля отъ небо до земя —
Дай да влѣза въ царската ордия
Да отбера еднъ добъръ юнакъ
Краль да биде во Будима-града.
Изинъ далъ ѝ Царя Констандина
На оная Будимска кралица.
Си потера сребрена кочия
И си влѣзе въ царската ордѝя.
Току ходи тя изъ шатъръ въ шатъръ,
Богъ да бие Будимска кралица —
Никой юнакъ не ми харесала,
Харесала Огненъ добъръ юнакъ.
Па си взела Огнена юнака,
Кладе си го въ срѣбрена кочия
И отнесе го въ Будима града,
Краль да биде, кралство да повеля.
Вситѣ кральове отъ войски си идатъ.
Тогазъ вика млада Огненица:
Тате, Банакинъ Михайле,
Я излѣзъ на тия бѣли друми,
Тамъ си идатъ кральове отъ войска,
Дали живъ е или е загубенъ —
Ти за Огнена да питашъ.
И ми стана Банакинъ Михайло,
Ми излѣзе на бѣли друмове.
Се зададе едно чете войска,
Това било Кралевике Марко.
Ми го праша Банакинъ Михайло:
Бре егиди Марко-кралевике,
Видѣлъ ли си Огнена-дѣтенце
Дали живъ е или е загубенъ.
Отговаря Марко-Кралевике:
Огненъ е назадъ, живъ здравъ си иде.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Се зададе друго чете войска,
Това било Стари Айдутъ Новакъ.
Ми го праша Банакинъ Михайло:
Бре егиди Стари Айдутъ Новакъ,
Дали видѣ Огнена-дѣтенце
Дали живъ е или е загубенъ.
Тогай велитъ Стари Айдутъ Новакъ:
Банакинъ Михайле, не съмъ видѣлъ,
Дали живъ е или е загубенъ.
Се зададе друго чете войска,
Това било Янкула войвода.
Но и той му право не казува.
Назадъ иде Секула Малечокъ,
Ми го праша Банакинъ Михайле:
Бре егиди Секула Малечокъ,
Дали видѣ Огнена-дѣтенце,
Дали живъ е или е загубенъ.
Тогай вика Секула Малечокъ:
Бре егиди Банакинъ Михайле,
Не го чекай Огнена дѣтенце —
Богъ да бие Будимска кралица!
Останала млада вдовица,
Си яхнала срѣбрена коня,
Що ми дойде во града Стамбола
И на царя тая се поклони
Да я пущи въ царева ордѝя
Изимъ доде царя Константина
На оная Будимска кралица.
Ми прошета низъ царска ордия,
Никой юнакъ тя не харесала,
Харесала Огнена дѣтенце.
Си го зема Будимска кралица,
Го отнесе во Будима града
Краль да биде, кралство да повеля.
Па си дойде Банакинъ Михайло
И казува всичко на невѣста.
Тогай велитъ хубава невѣста,
Велитъ кротко на Банъ Михаила:
Де, иди тате, Банакинъ Михайле,
Да се сторимъ църни калугери,
Да пошетаме земя сурова,
Да си идимъ во Будима града,
Беки Огнена ще си го вземемъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

И станале до два калугера,
Прошетале по земя сурова,
Ми отишле во Будима града
И застанале на бѣла чешма;
Тука дошле кралскитѣ слугинки
Да си лѣятъ водица студена.
Вода му калугерка посака,
А слугинки вода ѝ дадоха,
Вода студена отъ гърне срѣбрено.
Калугерка вода се напила,
Спущи во гърне бурма златена.
Си отишли кралевски слугинки
И на краля вода му турнале
Во оная чаша позлатена.
Изпаднала бурма позлатена,
Я погледа Огненъ добъръ юнакъ,
На слугинки Огненъ има сборува:
Нѣкой имаше ли на тавъ чешма,
Кралевската чешма, бѣла чешма?
И слугинки право му казали,
Що имало до два калугери —
Една млада калугерка,
Една стара калугера.
Калугерка вода ни посака,
Дадохме гърне срѣбрено,
Вода отъ гърне да се напие.
Тогай вика Огненъ добъръ юнакъ:
Ай ми викайте два калугери!
Ми отишли кралеви слугинки
И викнали до два калугери,
Ми дойдоха въ кралеве дворове
И со Огненъ ми се приказале.
Тогай велитъ млада Огненица:
Господине, Огненъ добъръ юнакъ,
Ай земи си до два ката руба,
Ний да се наружаме и двѣтѣ —
Що харесашъ, нея да си вземешъ.
Що ми стана Огненъ добъръ юнакъ,
Що си взема до два ката руба,
Двѣ невѣсти ми се наружали —
И хареса своята невѣста.
Па си взе и своя стари татко,
Си отиде во града Михайличъ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

* * *

Толку знахме — толку приказахме,
Що се чуло — весело все било.
Весели се, честни домакине,
Дай и вино да се понапиемъ,
Хемъ най-сетнѣ глей да не те биемъ.

Войвода и поетъ.

Тжгитѣ на роба, стихотворна сбирка отъ Владимиръ Ковачовъ и Христо Силяновъ. — София, 1903 година.

Бѣше прѣзъ мартъ 1901 г., когато онзи, чиито стихотворения сега сж прѣдъ менъ и азъ ги прѣпрочитамъ съ услада трети пжть, ме посѣти въ квартирата ми въ Битоля. Азъ бѣхъ чувалъ за него, тъй както той за мене, и може би еднакво бѣше желанието ни да се запознаемъ. Младъ 19 годишенъ момъкъ се прѣдстави прѣдъ мене, който скоро упозна въ неговата блѣда и изпита физиономия единъ свой събратъ и . . . открихме сърдцата си. Скоро пѣснитѣ почнаха да се изливатъ отъ устата на двамата пѣснотворци. *Край брѣга на Охридското езеро*—бѣше едно отъ тия стихотворения, които ми издекламира този день младия Ружкинъ. Това стихотворение е помѣстено въ сбирката *Тжгитѣ на роба*, и азъ, като го чета сега, си спомнямъ съ една незнайна скрѣбь за това врѣме, за тѣзи мили часове, които прѣкарахъ въ мечти и пѣснопѣние съ единъ мечтатель и поетъ. И въ паметьта ми изпъкватъ картини и други още сладки и горчиви спомени изъ Македония, музата ми — муза и на авторитѣ на горнята поетична сбирка. Меланхолията въ стихотворението за Охридското езеро, каквато меланхолия вѣе и изъ цѣлата тази сбирка, неволно ме прѣнася въ оназъ страна, която е майка на роби и . . . херои, каквито рѣдко историята записва въ своитѣ страници.

Раздѣлихме се съ младия поетъ, който бѣше учитель по това врѣме въ Марковъ-градъ, и подиръ 10 мѣсеци, когато азъ се бѣхъ завърналъ въ свободния си роденъ кътъ, чухъ за сждбата на Ружкина:—макаръ и слабъ физически, той оставилъ учителството и станалъ водачъ на бунтовна чета. Войвода и поетъ, той сé пакъ намиралъ врѣме да напише нѣкоя и друга пѣсень, подпрѣнъ на пушката си — подъ нѣкой джбъ или въ нѣкоя пещера. Тия пѣсни, писани по гори и планини, тия *прежившни* пѣсни Хр. Силяновъ днесъ поднася на читателя и на родината си, заедно съ пѣснитѣ на другъ единъ пѣвецъ, Владимиръ Ковачовъ, който допълня съ своитѣ епически стихове празднотата въ стиховетѣ на Ружкина.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ако цѣлта на писателя е да съчетае приятното съ полезното, може да се каже безъ стеснение, че двамата тия поети сж постигнали цѣлта си: тѣ докарватъ съ хубавия си стихъ наслада на четеца, а и полза — че възбуждатъ въ него патриотичния духъ, който, и при тая чудно-романтична и героична епоха, не сжществува въ нашата младежь въ оня размѣръ, какъвто изисква врѣмето, което прѣживѣваме.

И идва ми на умъ сега за една нѣмска книга, „Die Wahrheit über Bulgarien“, въ която, между другото, се изказваше много вѣрната тази мисъль: че българинътъ и въобще южният славянинъ е напитъ съ единъ духъ на отрицание, съ единъ разрушающъ, нихилистически духъ. Да, българинътъ, особено онзи, който се връща отъ западъ, отрича патриотизма, прѣди да е видѣлъ отечеството си стжпило на самостойна нога, отрича дълга къмъ родина и ни говори за дългъ къмъ цѣлото человѣчество. Книгата на Хр. С. и Вл. К. съ своя патриотиченъ духъ иде да изпълни една празднота въ нашата книжнина. Четѣте напр. *Разкаяние*, *Позивъ*, *На оржжие* и почти всички стихотв. на Владимира Ковачовъ; всички тия иматъ единъ и сжщъ духъ, макаръ и съ разни нюанси. Дори и сонетитѣ му сж патриотични, което е рѣдкость въ нашата поезия. Но, при всичката гладкость на стиха и доброто изпълнение, при всичкото свободно стихотворство, В. Ковачевъ е всецѣло подъ влиянието на Иванъ Вазова и ние можемъ смѣло да го наречемъ Вазовъ ученикъ. Когато четете епопеитѣ: *Славе Мерджановъ*, *Изъ засида* и *Забравенъ, но великъ борецъ*, вие неволно си спомняте Вазовата *Епопея на забравенитѣ* и ви се струва, че тия сж едно продължение на тази *Епопея*. Това показва, че Вл. Ковачовъ не е оригиналенъ талантъ, че неговата поезия е подъ влияние на този или онзи поетъ, безразлично кой, че, за да бжде той истински поетъ, нужно е било да си създаде свой стихъ, тъй като le style c' est le poète, казватъ френцитѣ.

И Хр. Силяновъ нѣма още изработенъ свой стихъ, но въ него се ясно забѣлѣзва стрѣмлението да се избави отъ чуждо влияние, и ако орисницата го пожали и той уцѣлѣе отъ тоя патриотически водовъртежъ, въ който днесъ се е отдалъ, ние трѣбва да очакваме отъ него единъ добъръ поетъ и пѣвецъ на епохата, чиито съврѣменници сме всички ние. Па и кой поетъ въ първитѣ си още произведения е проявилъ единъ съвсѣмъ оригиналенъ талантъ безъ ничие влияние? Дори Викторъ Юго, великия този лирикъ, е билъ подъ влиянието на класицитѣ въ своитѣ *Odes et ballades*. Въпросътъ е, какъ и кога авторътъ се е освободилъ отъ влиянието на други поетъ.

Обаче, намъ цѣлта не е да критикуваме отъ гледна точка на изкуството, даже никакъ не и да критикуваме, защото при многото литературни критици изъ другитѣ списания: Мисъль, Ново врѣме, Българска сбирка и др., да почнемъ и ние, то читающия свѣтъ въ България съ право ще рече, че и критицитѣ се наплодиха у насъ така, както и пое-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

титѣ. Затова, тази работа нека оставимъ на критикаритѣ. Ние ще продължимъ нашитѣ впечатления отъ *Тжгитѣ на роба*.

Откликъ е заглавието на едно кжсо стихотворение въ сбирката отъ Х. Сил.; *Откликъ* трѣбваше да се нарече цѣлата сбирка, защото тя, цѣлата, е откликъ на ония мжки, жалби, тжги и страдания на Македония, които тя сега прѣнася съ Прометеевско търпѣние, но съ надѣжда за едно свѣтло бждаще. . . .

„Вижъ — свойта пѣсень зла теглото вечъ допѣва
И дѣвствена звѣзда на новъ животъ изгрѣва.
Ще заговори пакъ — и близо е тозъ часъ —
На нова, свята цѣль божествения гласъ!“

Съ такива ободряющи и силни чувства е надъхана цѣлата сбирка.

А били сж дни на униние и за поета, и затова знае той други тъй добрѣ да ободрява, защото самъ е прѣживѣлъ онова душевно състояние, което довежда до реворвера или въжето. . . Въ стихотв. *Животъ и борба* той говори за отчаянието си.

. . . „И мойтѣ надзвѣздни храмове рухнаха,
Щомъ видѣхъ живота . . . сведохъ азъ чело;
И замайно паднахъ като птичка плаха,
Що фърчи надъ бездна съ строшено крило. . . .
. . . . . .
Тогава зафърлихъ лирата разбита
И лѣтяха днитѣ въ пагубенъ застой. . . .

Но, слѣдъ дълго лутане въвъ мрака, поетътъ «съзрѣлъ канара непристжпна (?), яка, и къмъ нея плувналъ съсъ . . . послѣдня мощь!»

И пѣе слѣдъ това съ възторженъ стихъ:

„О борба за правда, за свобода света,
На моя пжть земенъ — ти, висока цѣль! —
Отъ звѣздитѣ горни ти свали поета,
Ти сроди тълпата съ царственій орелъ.

Па запѣва поетътъ за борба противъ турска тирания, а и самъ се бори съ нея — безъ нѣкога да се отчае отъ борбата.

Слѣдъ като свършилъ борбата съ самъ себе си, съ отчаянието си, поетътъ пѣе: *Къмъ страдния братъ*, *къмъ Македония*, *На жертвитѣ отъ Солунската афера*, *Напрѣдъ* и *др* Но най-хубаво отъ всичкитѣ стихотворения въ сбирката е стихотворението *Бързай, младъ войводо*. . . То е перлъ въ сбирката, перлъ ще си остане и въ българската литература. Можалъ да схване народния мотивъ, Ружкинъ е изпѣлъ това чудно-хубаво стихотворение, което едничко е достатъчно, за да увѣковѣчи името му на поетъ въ родната литература.

А като чета тия хубави елегии: *На биванъ*, *Прости*, Requiem, *На пжть*, *На брата Марко*, *Вишени*, *Блѣнъ* и др., които се отнасятъ до истински произшествия и случки въ Македония, Христо Ружкинъ ни изпъква и като единъ реалистъ — поетъ, който, и кога примѣсва субективни чувства, знае да ни прѣдава живо и ярко самата дѣйствителность.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Самъ революционеръ, не само на думи, но и на дѣло, той е прѣживѣвалъ всичкитѣ трудности отъ бурния тозъ животъ, когото ни рисува тъй добрѣ, тъй картинно.

Ние ще обърнемъ вниманието на читателитѣ ни и върху други три стихотворения въ сбирката: *Двѣ дружини*, *Въ тъмницата* и *Въ Вишенската бука*, за да видятъ какъвъ реализъмъ диша поезията на Ружкина и . . . каква силна лирика.

Плачъ, ядъ, злоба, ярость и необуздано негодувание, и дълбока тъга за клетата отечествена участь, и състрадание велико къмъ брата — ето елементитѣ на Ружкиновата поезия.

— Твърдѣ младъ, 20—21 годишенъ, Ружкинъ се нуждае отъ още грижливо обработване на своя стихъ, което особено се забѣлѣзва въ поемата му *Булиманъ-ага*, дѣто има и много диалектични изрази подъ влиянието на македонския говоръ. И въ това той ще успѣе, защото е трудолюбивъ; но дано, о Господи! — твоята дѣсница го запази отъ турски мечъ, отъ вражески крушумъ, за да ни изпѣе въ дивни и мощни стихове всичко, що е прѣживѣлъ, всичко, що е прѣстрадалъ и видѣлъ въ дългитѣ си странствувания. . . .

Поетитѣ заслужуватъ пощада, поетитѣ — тия небесни чада.

И. Д.

Изъ чуждия печатъ.

в. *Славянскій вѣкъ*, който излиза въ Виена, между другото пише:

— „Но въ всѣки случай не може да се каже, както бѣ писалъ в. С. Петербургскія Вѣдомости, че настроението въ България е „австрофилско“, затова, защото и Австро-Унгария сега дѣйствува заедно съ Русия. „Австрофилитѣ“, каквито вече нѣма въ България, не могатъ да говорятъ противъ „русофилитѣ“; „русофилитѣ“ нѣматъ право да упрѣкватъ „австрофилитѣ“. Що се касае относително Русия, трѣбва да кажемъ, че дѣйствително най-новия проектъ за реформи въ Турция донѣкадѣ разочарова българигѣ и ги накара да се съмняватъ върху желанията на Русия да довърши начената отъ нея прѣди 25 год. — Ето защо тъй глухо билъ отпразднуванъ 19 февруарий, 25-годишнината на Санъ-Стефанския договоръ: този день сега причинявалъ само ужасна болка въ сърдцето на всѣки български патриотъ и тържеството би било злорадство надъ сждбата на находящитѣ се подъ агарянско иго. — Между това, Турция продължава да се въоржава, и най-малкото недоразумѣние между българското правителство и Високата Порта ще бжде поводъ за война. Войната изглежда още по-вѣроятна, че, както вече прѣдсказаха българскитѣ вѣстници, реформитѣ въ Турция не само не умиротвориха Македония, но още ускоряватъ македонската революция, началото на която дава да се знае, каква ще бжде тя . . . Всички се боятъ отъ неизвѣстността, всички

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

гледатъ съ боязнь на бѫдащето. — Никой въ България не иска настѫпателна война: българския народъ е мѫжественъ, но трезвенъ; той не желае войната. Но ако, подъ нѣкакъвъ прѣдлогъ, турцитѣ се втурнатъ въ българското княжество, българитѣ сѫ длъжни да се защитятъ. Ето, по този въпросъ бѣха възникнали разногласията между Даневъ и генерала Паприковъ: послѣдния настоявалъ за военни кредити, като твърдѣлъ, че, и като разчитатъ на чужда поддържка, длъжни сѫ да бѫдатъ готови, ако не за да помогнатъ на братята си, то поне за това — да запазятъ независимостьта на България. — Както се вижда изъ всичко казано, Македонскиятъ въпросъ още съвсѣмъ не е разрѣшенъ и не е извѣстно, кога, какъ и съ какво ще се разрѣши. Сегашното негово рѣшение е една *жалка неудача на руската дипломацпя* и нова побѣда на германизма. Но негледайки на туй, негледайки и на това, че Франция и Англия сега на гледъ повече съчувствуватъ на македонцитѣ и изобщо на българитѣ, при все това българскиятъ народъ вѣрва въ славянофилска Русия, и тази вѣра съ течение на врѣмето само ще се усилва и укрѣпва, тъй като XX вѣкъ е славянски вѣкъ.“

На сръбския в. „*Македония*“ за Солунската катастрофа пишатъ отъ Солунъ:

— „Грозни сцени се разиграха тука. Да, грозни звѣрства, що ги причиниха освободителитѣ на Македония. — Комититѣ сѫ имали уреченъ часъ кога да хвърлятъ бомби въ Солунъ. Намѣрението имъ е било такова. Двама да експлодиратъ парахода *Гвадалквивиръ*, и когато се струпа свѣтъ край морето, да хвърлятъ бомбитѣ въ навалицата, та колкото отъ тѣхъ изгинатъ; а въ сѫщото врѣме други да бѫдатъ хвърлени изъ града, тъй като и полицията ще бѫде занята на пристанището. Така е било уговорено, ала станало е малко закъснение съ първата експлозия. На парахода сѫ отишли единъ учитель и единъ попъ. Щомъ като си свършили тамъ работата, бързо слѣзли отъ кораба и почнали да каратъ силно лодката си, за да стигнатъ на брѣга. А когато стигнали, корабътъ експлодира и покушителитѣ сѫ почнали да бѣгатъ. Тогазъ почнало да се набира свѣтъ, ала не въ такова количество, каквото сѫ си мислили. Въ това врѣме сѫ били хвърлени въ града още нѣколко бомби и биде срутена Отоманската банка. Учителтъ е утекълъ, а попътъ е билъ застигнатъ отъ единъ турски офицеръ, който съ единъ ударъ отъ сабя му отсекълъ главата. — При банката е станало слѣдното. Двадесеть души революционери сѫ влѣзли вѫтрѣ въ банката, отворили цѣвитѣ за освѣтление, па почнали да хвърлятъ бомби. Поради моментална експлозия, никой не е могълъ да излѣзе да се спаси и всички двадесеть души сѫ останали мъртви подъ развалинитѣ. Други атентатори пъкъ се качили на три файтона и, возейки се, хвърляли бомби ту на-лѣво, ту на-дѣсно, докато дошли до „Hôtel d' Angleterre“ близо до морето и „Hôtel Cristal“. Тукъ сѫ хвърлили нѣколко бомби, па послѣ си продължили пѫтя по кейната улица, хвърлили бомби на нѣколко мѣста и причинили грозни загуби. Най-много бомби сѫ хвърлили въ „Алхамбра“ — което се намира сѫщо край морето, и т. н. и т. н. Турцитѣ бидоха толкова разярени, щото сѫ секли кого дѣ срѣщнали. Трѣбвало е валията самъ да дойде и умирява разяреното и възбудено население. — Множество българе сѫ затворени, много избити и други издавени въ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

морето. Даже сърбитѣ сж били затваряни, но по застжпването на тукашния генер. консулъ, бидоха отпуснати всички сърби, които сж били хванати и турени въ затворъ. Прогласено е военно положение и учреденъ е чрѣзвичаенъ сждъ. — Страхътъ и паниката непрѣстанно владѣятъ между неселението. Отъ сръбскитѣ училища не е пострадало ни едно, не заради туй че сж искали да ни пощадатъ, а за туй че не е изпълненъ планътъ имъ дѣбрѣ: атентаторитѣ не прѣминаха тамъ, дѣто сж сръбскитѣ училища".

Сп. Parlamentär, въ една статия подъ насловъ „Революцията въ европейска Турция", се произнася така за събитията въ Македония:

— „Когато българското министерство Даневъ на 1/14 февруарий разтури двата върховни М. Одр. комитети въ София и всички провинциални организации въ княжеството, въ С. и Ю. България, и турскитѣ реформи за тритѣ вилаета: Солунъ, Битоля и Косово, по прѣдложението отъ Петербургъ и Виена-Будапеща, бидоха приети отъ султана, тогава остана отворенъ този въпросъ: какъ ще се отнесе славянското-християнско население къмъ тази турска реформна акция? Не бунтува ли се, т. е. мирува ли, то ще получи *турски* реформи; но бунтува ли се, ще получи турска кървава баня. А революцията противъ турскитѣ реформи бѣ прокламирана, защото цѣлото християнско население въ европейскитѣ турски провинции разполага съ една вжтрѣшна организация, и кървавия конфликтъ съ въоржжени турци и албанци въ свързка съ реформитѣ бѣше неизбѣженъ. Събитията дѣйствително взеха видътъ на една революция, на която дору умѣрени русофилски елементи разчитатъ. Малки сбивания на нѣкои революционни чети съ турскитѣ групи сж ставали прѣзъ цѣлия м. мартъ и половината на априлъ; сега се увеличаватъ значително, прѣдизвикватъ кървави жертви и изискватъ едно публицистично застжпване за цѣлъта на македонската революция съ девиза: „Македония за македонцитѣ", и при всеобщия викъ, че Македония нѣма прѣдъ видъ никаква помощь, въ случай че се пролѣе надъ нея кървавата баня. — Революционнитѣ херои, които гинатъ, биватъ величаени като мжченици. Отъ Солунъ положението е станало още по-критическо; послѣ слѣдватъ алармистични новини за динамитнитѣ атентати на революционеритѣ противъ турскитѣ военни тренове на 15 априлий, върху динамитнитѣ атентати въ втория градъ на европ. Турция, върху нови кървави сражения. Произшествията въ Солунъ бидоха сжщо тъй възвеличени и схванати като сигналъ за обща революция въ Македония и като продължение на покушенията противъ Солунската желѣзопжтна линия при Мустафа-паша, противъ Солунско-Стамболската при Анджища и противъ „турското проклятие на революционеритѣ", които се на Бога довѣряватъ и градятъ, и като „анархисти" тържествено протестиратъ. Революцията въ европейска Турция се е изпълнила до сега точно тъй, както бѣ прѣдизвѣстена отъ вжтрѣшната организация за четиритѣ източни вилаета, и по-скоро е избухнала, отколко ние подозирахме, плюсъ всички тия албански заплашвания и убийството въ Митровица, и противодѣйствията на обезоржжаването и реформитѣ. Руската дипломация навѣрно е смѣтала съ възможността на бждащо възстание противъ волята на руския царь, когато тя извика на революционеритѣ Quos ego и ги заплаши съ изолирване. Ние се боимъ отъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

неочаквани обстоятелства за разумното рѣшение на славянския въпросъ на югъ, особено ако всичко бѫде употрѣбено, за да се не създаде отъ Македония единъ втори Критъ."

На в. „Information" пишатъ отъ Цариградъ:

— „Най-голѣмия недостатъкъ на австро-руския реформенъ проектъ лѣжи въ туй, че въ него не сѫ споменати никакви сѫдебни реформи, които впрочемъ сѫ conditio sine qua non на всѣко реформаторско дѣло въ Турция. Основа за такова е одавна приготвено, чрѣзъ Танзимата, Хати-Хуманна и даже чрѣзъ меморандума отъ 11 май 1895 г., който бѣ изработенъ отъ Англия, Франция и Русия за арменскитѣ провинции. Всички тия хубави изявления, благодарение слабоститѣ на дипломацията, както е извѣстно, останаха мъртви букви. Цѣлия източенъ въпросъ може да се нарече единъ сѫдебенъ въпросъ. „Ако вие искате да въведете мира въ Армения, то измѣнете сѫдебната система!" каза на Берлинския конгресъ знаменития арменски държавникъ Нубаръ паша, онзи мѫжъ, който чрѣзъ сѫдебни реформи създаде днешния Египетъ. Елементарното правило на всѣко правителство трѣбва да бѫде респекта прѣдъ правото. Но Абдулъ Хамидъ създаде единъ режимъ на злоупотрѣблението и до край ще го запази. Кое настоящия режимъ характеризира, то е безнаказаностьта на най-сериознитѣ атентати, неизпълняването на справедливи присѫди, за които е срокътъ дошелъ. Колко много злодѣйци въ Армения и другитѣ провинции бидоха не само защитени отъ мюсулманскитѣ сѫдилища, но даже, по заповѣдъ на падишаха, наградени съ чинъ? Дори по отношение на европейски жертви твърдѣ често е било отказвано правосѫдие. Въ 1878 год. даже руситѣ, за убийството на тѣхния воененъ аташе полковникъ Марковъ, даже побѣдоноснитѣ руси не можеха да постигнатъ никакво удовлетворение. Тази бѣда е толкозъ по-голѣма, че единъ християнинъ не може да излѣзе като свидѣтель прѣдъ сѫда. Всички други злоупотрѣбления почти изчезватъ прѣдъ злоупотрѣбленията въ сѫдилищата. Сегашнитѣ обстоятелства иматъ почти всички основанието си въ тази страшна бѣда. Благодарение на сигурностьта отъ безнаказаность, извършватъ своитѣ насилия: кюрдитѣ въ Армения и Мала Азия, арнаутитѣ — въ Европейска Турция. Отъ тукъ слѣдва, че дипломацията трѣбваше да обърне всичкото си внимание върху този пунктъ — сѫдебното реформиране."

— Понататъкъ, като говори за нотата на Портата до българското правителство слѣдъ Солунската афера, в. „Information" казва: „Чрѣзъ една енергична нота, Портата, като обвинява българското правителство въ слабость и недостатъчна бдителность по границата, кани Даневия кабинетъ да вземе по-добри и строги мѣрки, иначе, ако княжеското правителство даде поводъ за понататъшни справедливи оплаквания отъ страна на турскитѣ военни власти по границата, то Високата Порта съ право ще счита едно подобно държание на България като провокация на сузеренката и ще бѫдатъ взети най-енергичнитѣ и най-кѫси защитителни мѣрки. . . Тази нота е турнала бълг. правителство въ живо възбуждение; то покани телеграфически княза отъ Мантонъ, за да се завърне тозъ-часъ въ България. Князътъ отговори, че той ще се завърне въ столицата си незабавно. Д-ръ Даневъ слѣдъ туй посѣти руския посланникъ въ София, който, обаче, му не даде никакъвъ съвѣтъ и само му обѣща да информира своето пра-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

вителство. Положението е твърдѣ сериозно и обезпокоително. Наборитѣ 15, 16 и 17 получиха заповѣди незабавно да се отправятъ къмъ Самоковъ и Кюстендилъ, за да бѫдатъ готови на македонската граница. Правителството гледа да скрива отъ обществото подобни новини, но събитията днесъ крачатъ тъй бърже, щото сме увѣрени, че — *Турция, за да избѣгне натиска отъ страна на Силитѣ, търси единъ прѣдлогъ—да обяви война на България.*

ХРОНИКА

— Като гледа човѣкъ това, което става въ Македония понастоящемъ, неволно изпъкватъ въ паметьта му хероическитѣ дрѣвни врѣмена; той се изпълня съ едно благоговѣние, граничащо съ обожаването, къмъ тия велики мѫже, които се борятъ въ името на свободата и на истината, и къмъ ония, които гинатъ повседневно отъ турски вражи крушумъ — съ пѣсень и проклятье на уста. Тия жертви и всичкитѣ послѣдни произшествия въ Македония, като Солунската катастрофа, Битолското клане, Велешкото разрушение и поголовното арестуване, изтезаване и гонение на българщината отвъдъ Рила произведоха потресающе впечатление на свободнитѣ българе, които въ редъ протести и митинги изразиха своитѣ състрадания къмъ злощастнитѣ македонци, своето прѣзрѣние къмъ неприятелитѣ на Македонската кауза, своятъ апелъ къмъ приятелитѣ на человѣчеството. Важното въ всички тия резолюции е игнорирането на дипломацията, прѣзрѣната тази прѣстѫпница, която е съучастница въ това изтрѣбление на македонския хероиченъ народъ. Ние помѣстяме тукъ една отъ тия резолюции — оная на Кюстендилскитѣ граждане — за да се види, какъ българското общество схваща положението и какъ и дѣ се застѫпя въ тоя моментъ за своитѣ поробени братя. — „Резолюция. Ние, Кюстендилскитѣ граждане, събрани днесъ, 27-й априлий 1903 год., на многолюденъ митингъ, за да обсѫдимъ прѣснитѣ събития въ Македония и Одринско, като изслушахме рѣчитѣ на г-да ораторирѣ върху „Настоящата фаза на Македон. въпросъ“, и като взехме прѣдъ видъ: 1. че отъ день на день участьта на нашитѣ сънародници отвъдъ Рила се влошава, а турската тирания сѐ повече се увеличава; 2. че турскитѣ звѣрства, обири, арести, изтезания, обезчестявания и други безчинства надъ беззащитното християнско население сѫ достигнали своя краенъ прѣдѣлъ, отъ което то дохожда до отчаяние, а отъ това се усложняватъ работитѣ на Балкански п-овъ; 3. че положението на нѣщата диктуватъ една сериозна постѫпка отъ страна на силитѣ, за да се прѣкратятъ злодѣянията на едно варварско племе надъ едно тримилионно мирно християнско население и по този начинъ да се избѣгнатъ бѫдащи кръвопролития; 4. че Турция единствено и всѣкога е била и е виновницата за нарушенията мира на Балканитѣ поради своя тиранически, несносенъ режимъ надъ едно население, което иска да живѣе културенъ, разуменъ и свободенъ, а не робски животъ; 5. че, слѣдователно, каузата на Македонския народъ, борящъ се за свобода

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“-Скопје

и култура, е кауза справѣдлива и законна, защото почива на единъ международенъ трактатъ;—*рѣшихме*: 1. Изказваме съжаление и укоръ къмъ всички шовенистични и подкупни журналисти и водачи, които се опълчаватъ срѣщу една таквазъ културна кауза — противъ борбата на Македонския народъ за благополучие и миръ; 2. Молимъ независимитѣ и свободолюбиви водачи, депутати въ парламентитѣ, обществени дѣйци и държавници отъ двата свѣта да се застжпятъ за Македонската Освободителна кауза, за да възтържествува правото надъ несправедливостьта и тиранията, защото нѣма по-законно право отъ онова на македонцитѣ; 3. Апелираме къмъ обществената съвѣсть и общественото мнѣние въ Европа и Америка да въздѣйствуватъ на правителствата си, за да погледнатъ по хуманно на Македонския въпросъ, защото всичкитѣ Велики Сили носятъ морална отговорность прѣдъ историята, щомъ като съ 23 членъ отъ Берлинския трактатъ сж узаконени автономнитѣ права на Македония; 4. Канимъ българското правителство да изпълнява дълга си, като протестира прѣдъ кабинетитѣ на Европа противъ тенденциознитѣ нападки и обвинения на консули, на безсъвѣстнитѣ преса и дипломация, а отъ друга страна да посочва на истинскитѣ виновници на лошото положение въ Турция, като настоява енергично и неотстжпно за прилагането на 23 членъ отъ Берлинския договоръ; 5. Изказваме нашитѣ най-искрени симпатии къмъ борцитѣ и Македонския народъ, които ратуватъ въ името на мира и правдата, *защото тѣхното дѣло е свято дѣло*; и 6. Натоварваме бюрото на митинга да даде гласность на настоящата ни резолюция чрѣзъ българската и иностранна преса, и да я съобщи на българското правителство за свѣдѣние. — Прѣдсѣдатель на митинга: Хр. П. Славейковъ; членове: Ефремъ Карановъ, М. Мавродиевъ, В. Кознички и Ив. Димитровъ.“ — Таквизъ митинги, на които сж взети революции почти въ сжщия духъ сж станали въ много градове и паланки на свободното княжество. Освѣнъ това, сѣ поради сжщата причина, почнаха да се образуватъ нови Македоно-Одрински *благотворителни* дружества, които иматъ за цѣль да замѣстятъ старитѣ Македоно-Одрински дружества, като помагатъ материялно на кауzата. Такива дружества сж вече образувани въ София, Видинъ и др. мѣста въ България, и тѣ сж подъ покровителството на закона, защото ще функциониратъ като благотворителни. Добрѣ е, ако всички други градища, паланки и села въ България не останатъ надирѣ въ това отношение отъ горѣказанитѣ, защото Освободителното дѣло се нуждае отъ материялна помощь въ тия критически за него и българизма врѣмена.

— Всички сж се опълчили противъ нашето велико и свещенно начинание: гърци, сърби, албанци, дипломацията. Не всичката, разбира се, защото въ Римъ, Парижъ и Лондонъ, въ противоположность на дипломатитѣ отъ Петербургъ, Виена и Берлинъ, се чуватъ мощни гласове въ полза на каузата ни. Пжтешествието на англійския краль Едуарда VII е отъ голѣмо значение, понеже, въ срѣщитѣ си съ Емануила III и Лубе, той е третиралъ съ тѣхъ и нашия въпросъ, и даже се говорѣло за една обща акция противъ Турция отъ страна на Англия, Франция и Италия. Самъ Делкасе, френския министръ на Външнитѣ работи, се е срѣщалъ съ тази цѣль съ англійския посланикъ въ Парижъ, като е изказалъ знаменитата мисъль, че на маке-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

донския въпросъ трѣбва вече да се погледне хуманно, и че той не е само политически, но и хуманенъ въпросъ. И до като братската Русия се държи въ резерва и слѣдъ новитѣ потрѣсающи произшествия въ Македония, Франция, чиито интереси пострадаха съ изгарянето на „Гвадалквивиръ", гледа още по-симпатично на македонското движение. Сѫщото може да се каже за Италия и Англия. А при тия голѣми симпатии отъ западъ, какво значатъ зѫбенията на изродения гръцизъмъ, брътвенията на мекушавото и извѣтрѣло сръбство, заплашванията на дивата и разярена албанщина? — При всичкитѣ оправдани и неизбѣжни крайности на революционеритѣ, Македония печели изъ день въ день симпатиитѣ на цивилизования свѣтъ, а враговетѣ на македонската кауза — отвращение и срамъ. И скоро ще дойде день, когато Македонския народъ ще възтържествува въ правото си дѣло и ще се види свободенъ и честитъ — на пукъ на враговетѣ и за радость на приятелитѣ си.

— А днесъ една велика и кървава драма се разиграва по планинитѣ и долинитѣ, по градища и села въ Македония. Всѣкидневно телеграфътъ ни донася сѐ по-печални вѣсти за паднали юнаци. Макаръ че на Македонския народъ е хвърлена ржкавицата и той я е поелъ, но пакъ не е влѣзълъ въ открита борба съ вѣковния си врагъ, защото събира общи усилия за послѣдня разправа. А тия сражения, които сега ставатъ, не сѫ били желани отъ борцитѣ; тия сражения сѫ били случайни и отъ нѣмай-кѫдѣ, когато прѣдатель посочи нѣкоя чета или внезапно ѝ се изпрѣчи потера. Тъй сѫ станали сраженията при Жрбени, Голакъ, Габрово и всички други битки, които дадоха толкова скѫпи и прѣждеврѣменни жертви. Смъртьта на Тома Давидова се потвърдява. Поклонъ на праха му! Той изкупи съ великата си смъртъ честьта си и доброто си име. А убити сѫ още Тодоръ Сакевъ, за когото и врагътъ му лошо не може да каже; Софроний Стояновъ, Борисъ Сугаревъ, Милевъ — офицери; Антонъ п. Стояновъ, секретарь на Станишевия комитетъ, ученицитѣ отъ Софийската гимназия: Мишайковъ и Илчевъ, и много други, чийто брой е голѣмъ. Поклонъ, поклонъ прѣдъ паметьта имъ, а привѣтъ на ония, които оставатъ слѣдъ тѣхъ: борци-сратници, приятели, родители, роднини! Мѣстата, дѣто погинаха и сложиха юнашкитѣ си кости тия херои, тия истински човѣци, тия велики мѫже, тия мѣста ще бѫдатъ нѣкога святи мѣста за българскиятъ народъ, мѣста за поклонение...

— На 21 т .м. при с. Баница (Сѣрско) е убитъ и Георги Дѣлчевъ, македонския Левски. Въ идущата кн. на сп. ние ще спрѣмъ по-надълго върху негова животъ, революционната му дѣйность и неговата трагична смъртъ. Вѣчна паметь на великия македонски родолюбецъ.

— Когато тия жертви гниятъ, българското правителство взема сѐ по строги мѣрки за охраняване на българската граница. И въ туй си стрѣмление правителството отиде до крайности, съ цѣль да изтъкне своята лоялность къмъ сюзерена. При все това, отношенията между двѣтѣ съсѣдни държави сѫ до толкова обтегнати, щото само една искра е стига, за да пламне пожарътъ отъ двѣтѣ страни на Рила, Осогово и Родопи. . . Какво ни носи утрѣто, самъ Богъ знае. Положението на Балк. полуостровъ е станало много заплашително. Развръзката на тази заплетеность е само войната. — Войната се счита като sine qua non за разрѣшението на Македонския въпросъ.

Диогенъ.

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Год. I. Май и Юний, 1903 г. Кюстендилъ. Книжка VIII и IX.

СВѢТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

ГЕОРГИ ДѢЛЧЕВЪ

На устата на всички днесъ стои името на Георги Дѣлчевъ, осемь-годишниятъ повсемѣстенъ апостолъ въ Македония, тъй както прѣди тридесеть години името на Василъ Левски бѣше на всичкитѣ уста.

И колкото повече години изтичатъ, толкозъ повече това ново, свѣтло и велико име ще свѣтлѣе и ще сияе като пѫтеводна звѣзда прѣдъ очитѣ на българскитѣ поколения.

Кой бѣ Георги Дѣлчевъ?

Ахъ, дано неговия духъ, който витае сега надъ родината, дано ни прости за всички наши лудории и грѣшки, на които той стана жертва, беззавѣтна, безцѣнно-скѫпа, незамѣнима жертва.

Прости, прости на враговетѣ си, безсмъртни Георги Дѣлчевъ! — Прости на всички, които приживѣ те не разбраха. . . .

Подобно на Христа, ти трѣбваше да умрешъ мѫченически, херойски, за да повѣрваме въ тебе, въ твоето велико дѣло — и да потреперимъ отъ ужасъ. . .

Всички. —

Да, всички! Защото, ако приживѣ ти имаше врази, сега всички, и приятели и неприятели, чувствуватъ съ ужасъ загубата ти за Освободителния идеялъ.

Въ онова проклѣто врѣме на ежби междуособни, когато злобата бѣ помрачила умоветѣ, кой дѣецъ остана неопятненъ, незачерненъ, неохраченъ; кой ратникъ остана неохуленъ? Въ това жестоко минало ти чу много укори и не се оправдаваше.

Трагичната ти и юнашка кончина оправда всичко — подобрѣ отъ всички писмени и устни оправдания!

Твоитѣ приятели дори, когато ти пожела да се турне край на срамнитѣ раздори отъ изкрено добро желание, дори приятелитѣ ти се усъмниха въ тебе и те укориха.

Ти, съ твоята смърть, *доказа*, че и грѣховетѣ, които си ималъ, не сѫ били умишлени, че ти всѣкога си дѣйствувалъ за доброто и благото на своя погазенъ край.

Такива грѣшки не сѫ грѣхове: тѣхъ родината прощава!

Но кой дѣятель общественъ е безъ грѣшки? —

Само Исусъ е билъ съвършенъ, но и възъ него сѫ хвърляни камъни, замѣряли сѫ го фарисеи и садукеи; разпнатъ на Голгота, и тамъ той е билъ руганъ и подигравanъ. А той, въ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

прѣдсмъртна агония, е шепнѣлъ: „Прости имъ, Господи! тѣ не знаятъ що правятъ“ . . .

Когато оцѣняваме значението на една историческа личность, ние не трѣбва да правимъ отъ единичнитѣ случки общи сжждения и умозаключения, а сме длъжни да проучимъ добрѣ цѣлия животъ на личностьта и да прѣцѣнимъ цѣлокупната ѝ дѣйность.

— А великитѣ дѣла на Дѣлчева, неговитѣ подвизи, заслугитѣ му къмъ каузата на роба като апостолъ и организаторъ, като войвода и учитель, заличаватъ неговитѣ грѣшки. Неговата велика смърть запушва устата на онѣзъ, които и подиръ смъртьта му биха волнодумствували. . . .

Не! Нека спрѣмъ, за Бога, нека спрѣмъ съ безумствата си и нека извлѣчемъ поука отъ смъртьта на този архиреволюционеръ, който и съ смъртьта си ни завѣща смърть на тирана!

Какъ? — Георги Дѣлчевъ, безстрашния Гоце умрѣлъ?! — Вджновителътъ на Македонския народъ, Прѣдтечътъ на свободна Македония умрѣлъ?! . . .

Не вѣрвайте това, о роби! Не вѣрвайте и вие, ученици на великия учитель, на безсмъртния ратоборецъ; не вѣрвайте!

— Георги Дѣлчевъ е живъ, по-живъ отъ насъ живитѣ! Да, той едвамъ сега ще заживѣе въ народната пѣсень, въ народната паметь, въ историята народна . . . И негова ликъ ще бжде отпечатанъ въ сърдцето на всѣки македонецъ.

Осемь години скитничество благородно, бури и тревоги, осемь години мжки душевни и терзания сърдечни, и грижи братски, бащински за отечество, на колъ натъкнато — това животъ ли бѣ, това животъ ли се нарича? — Не, Георги Дѣлчевъ не бѣше живѣлъ, защото той отъ юношество още е почналъ да страдае духомъ за родина-сиротиня и да се бори за нея неуморно, ней беззавѣтно отданъ.

Тепърва, да! сега едвамъ Георги Дѣлчевъ заживѣва. . . .

Миръ на прахътъ ти, Гоце!

Отъ Рила до Архипелагъ, отъ Черно море до Шаръ и до Пиндъ приживѣ македонката за тебе пѣеше:

„Ще мине Дѣлчо войвода
Съ петь-стотинъ души дружина“. . .

Да, още живъ, ти, по-добрѣ, дѣлата ти увѣковѣчиха името ти. Като мрѣжата на паякъ, ти замрѣжи цѣла Македония съ революционни комитети, по села и градища, гори и полета, и въ тия мрѣжи ти подготви, както паякъ за мухитѣ, гробницата на Абдулъ-Хамида и неговитѣ креатури, и неговия режимъ.

Войвода и бунтовникъ въ планинитѣ, проповѣдникъ и учитель въ градоветѣ и селата, стихия неуталожима, бураносецо! — ти и сега витаешъ надъ Сѣръ, надъ Солунъ, надъ Битоля, Охридъ, Прилѣпъ, Скопие, Одринъ и Цариградъ, надъ Малешъ и Пиринъ, надъ Бѣласица и Пелистеръ — навсждѣ бдишъ, пакъ окуражавашъ този народъ, който се е стжписалъ отъ вѣстьта за твоя високо трагиченъ край. . . .

Не, не, не! Гоце не е умрѣлъ!

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

Не трѣбва той да е умрѣлъ! Живъ да го знаете вие, македоно-одрински роби! Защото иде день, когато той пакъ ще се яви . . .

Тъй възкръсватъ ратницитѣ и борцитѣ. —

Духъ, фантомъ, въплътенъ идеялъ . . . Георги Дѣлчевъ!

Колѣничете, българе! — прѣдъ този свещенъ ликъ.

Македонци, не плачете, но дерзайте!

Дерзайте! — Самъ Гоце ви говори. . . Защото той е живъ!

И негова свѣтълъ образъ изпъква прѣдъ насъ, ту като учитель въ Щипъ, ту като апостолъ по цѣла Македония: въ Солунъ—продавачъ на яйца; въ Битоля—въ арнаутски дрѣхи; въ Скопие въ затвора—прѣоблѣченъ на заптия; въ Одринъ—купувачъ на едъръ добитъкъ; въ Джумая—търговецъ на овце и пр. — всѣкждѣ рѣшителенъ, смѣлъ, неустрашимъ като Левски, неуловимъ като стрѣла, гордъ като орелъ. Той нѣмаше крила, а прѣхвъркваше гори и планини, поля, долини, езера. Коя бѣше тази мощна таинствена сила, що движеше този необикновенъ човѣкъ, която създаде отъ Дѣлчева една стихия?

Свободата, тази богиня, и любовьта къмъ тебъ, родино!

Поколенията ще благоговѣятъ прѣдъ паметьта на този политически светия, който, подобно на Паисия, що възроди българския родъ, можá съ осемь-годишенъ неуморенъ трудъ да организира маситѣ, да ги въплъти и отъ тѣхъ да сътвори народъ.

Слѣдъ борцитѣ въ Жрбени, Голакъ, Карбинци, Габрово и др., слѣдъ скжпитѣ тия жертви: Тодоръ Саевъ и другаритѣ му, Тома Давидовъ и другаритѣ му, Софроний Стояновъ и другаритѣ му, съ чиито имена историята македоно-българска има да се гордѣе, и слѣдъ по-раншнитѣ сяйни ликове на Трайко Китанчева, Начевъ и Мутафовъ, на братя Миладинови, на Чемковъ и Газвазовъ, на Лазо Московъ и пр. и пр., името Георги Дѣлчевъ иде да допълни този поменикъ отъ герои-самоотверженици, тия ковачи на македонската независимость.

Херой надъ хероитѣ, юнакъ надъ юнацитѣ — това бѣ послѣднята многоцѣнна жертва!

. . . И ще се възрадва нѣкога дѣвойката, ще заплаче отъ радость цѣла Македония, когато просияе свободата, ще се разцъвтятъ скоро македонскитѣ райски градини, сега запустѣли, и славей-птиче ще замрѣ въ пѣсень надъ своята мила — само въ бащината кжща на Дѣлчева старата му майка пакъ ще бжде безутѣшна и сълзи ще рони по своя милъ синъ, Гоце . . . И нищо, нищо не може да ѝ вдъхне утѣха; нито бждащия величественъ паметникъ въ Кукушъ. Съ отворени очи, ненаплакана по своето първо чедо, ще влѣзе въ черенъ гробъ клетата му майка. Но ти, майко, не плачи, твоя синъ е вечъ осиновенъ отъ цѣла Македония. . .

Селото Баница, дѣто погина този необикновенъ Македонски синъ, ще стане свято, историческо мѣсто, като Козлодуй, Бузлуджа, Веслецъ и др. Необикновенъ, казваме, защото Георги Дѣлчевъ притѣжаваше извънредни способности на великъ орга-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

низаторъ; Георги Дѣлчевъ бѣше единъ организаторски гений, подъ чието мощно влияние се намираха и намиратъ още нѣколко организаторски таланти, които сж въодушевени отъ гения му.

А гения на Дѣлчева ще въодушевява, и слѣдъ неговата херойска хончина, десетки и стотини самоотвержени апостоли—борци, които бродятъ родната страна. При всичката ни вражда приживѣ, ние сме длъжни да изповѣдаме истината. Нито злобата, нито нищо не може да затъмни сяйния ликъ на Гоце, идола на македонската селска и градска младежь, на цѣлия Македоно-Одрински народъ. А този народъ вѣрва, че негова великъ апостолъ е още между живитѣ. Такива дълбоки слѣди е оставила Дѣлчевата революционна дѣйность, неговия мощенъ духъ, неговата организаторска дѣсница.

Поклонъ и слава на борца!
Слава на народа, който го роди!
Защото той доказа, че е достоенъ за свобода . . .

СТИХОТВОРЕНИЕ:

Елегия.

Въ прокуда тежка — жалби голѣми —
Сърдце се къса, о страденъ край,
Въ поля, въ долини — кърваво врѣме —
Крила си демонъ шири безкрай.

—

Зла орисия младость почерни,
И смъртъ удуши първи мечти,
Вилнѣй на воля врáгътъ невѣрни —
Въ колиби бѣдни огънь пламти! . . .

—

И гинатъ тамъ, кърмилице моя,
На сърдце рожби, свѣтли зари;
О спѣте, мили — святъ е покоя —
Надъ васъ се дивна нощь възцари. . . .

—

Въ прокуда тежка днитѣ минуватъ,
Далечъ отъ твойтѣ китни поля . . .
И нужди черни. — Майко, що струватъ
Прѣдъ твойтѣ мжки наштѣ тегла? . . .

София.

М. Г. Мирковъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Македония и идеята за Балканска федерация.

(Студия).

VII.

А когато Балканскитѣ народи сѣ борятъ за равновѣсие или хегемония, събитията сѣ бързо развиватъ, както на Балканския полуостровъ, тъй и въ международната политика. Ние виждаме отъ една страна силни държави да сѣ съюзяватъ, а други пъкъ да сѣ обединяватъ; ние виждаме, какъ европейския материкъ сѣ раздѣли на нѣколко групировки. Тия съюзявания или обединения, тия групировки ставатъ отъ налѣжащата нужда за охрана на национални и държавни интереси. Отъ една страна Франция и Русия, отъ друга—Германия, Австрия и Италия. Англия дори, която сѣ хвалѣше съ своето isolation splendide, подири съюзничество. И ето, не прѣди одавна, краль Едуардъ посѣти Португалия, която впрочемъ, е вѣчна английска съюзница, послѣ Италия и Франция. Това посѣщение доказа, че е настѫпило врѣме за нови групировки на държавитѣ, за нови съюзи. Напослѣдъкъ сѣ забѣлѣзва сближението и между двѣтѣ латински и роднински Сили, Италия и Франция, които тъй дълго врѣме раздѣляха интригитѣ на австро-германскитѣ дипломати. Изобщо, забѣлѣзва сѣ едно отрѣзвяване въ международнитѣ отношения.

Само за Балканскитѣ народи не дохожда едно отрѣзвяване; вѣковна мъгла покрива земитѣ отъ Бѣло-море до Карпати, отъ Адриатика до Черно-море. Тая мъгла като че ли не сѫ въ състояние да разпръснатъ и мощнитѣ животворни лучи на благодатното слънце.

Въ непрѣстанна борба съ своитѣ економически нужди, съ своята мизерия и тегло, народитѣ Балкански сѫ сѣ отдали на своитѣ политически експлоататори, князетѣ и кральетѣ, тия спекуланти съ народни интереси, съ народни идеяли, съ народнитѣ насѫщни нужди. И настоящето е такова, за да сѣ не надѣваме на бѫдащето. Положението на Балканския п-въ досущъ прилича на онова на Апенинския отъ първата половина на миналия вѣкъ. Народитѣ не служатъ на своитѣ собствени интереси, а на нѣкакви си «държавни» интереси. А тия *държавни* интереси сѫ били всегдашния претекстъ за вилнеянията отъ коронованитѣ наши държавници. Затова, никога до днесъ народната воля на нѣкоя Балканска нация не е била проявена както трѣбва. Външната политика у насъ не сѣ води отъ този или онзи отговоренъ прѣдъ камарата министръ; външната политика, този най-важенъ факторъ въ днешно врѣме за прѣуспѣването на една държава, не е народно достояние на никоя отъ Балканскитѣ нации; външната имъ политика сѣ намира въ рѫцѣтѣ на коронитѣ, които, като гледатъ да спазатъ повече своитѣ династически интереси, отколкото държавнитѣ, хвърлятъ сѣ отъ лиманъ на лиманъ: ту въ Виена и Берлинъ, ту въ Петербургъ или Цариградъ.

Какъ е възможно, при туй положение на нѣщата, какъ е възможно

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

да очакваме Балкански съюзъ или нѣщо повече: федерация Балканска?—Трѣбва, прѣди всичко, да се отнеме кормилото на външната Балканска политика отъ ржцетѣ на князе и кралье, за да се даде въ ржцетѣ на отговорни прѣдъ народитѣ министри. А отъ външната политика зависи вжтрѣшната, и обратно; тѣ се взаимно допълватъ и свързватъ. Ето защо, и вжтрѣшната Балканска политика е толкози добра, колкото и външната, която се състои въ раболѣпни посѣщения на чужди царски дворове, въ ангажаменти лични за смѣтка на народитѣ, въ размѣнение на телеграми съ неизкрено съдържание, въ размѣнение на ордени и подаръци. И народитѣ зяпатъ като безучастни зрители на тази игра сатанинска съ народни бжднини.

А това положение не трѣбва повече да продължава. Народитѣ сж длъжни да съзрятъ опасностьта, която ги застрашава отъ тоя редъ на работитѣ; тѣ сж длъжни да дадатъ другъ ходъ на своитѣ правители, ново направление на своята вжтрѣшна и външна политика.

Пъкъ тази послѣднята трѣбва да се състои въ сближението по-между имъ, въ сближението, съюзяването и обединението на българе, ромжни, сърби, гърци и албанци.

Нито една отъ политическитѣ партии въ България и въ другитѣ Балкански държавици не е вписала въ своята програма тази задача — за водене на външната политика по такъвъ начинъ, щото да се постигне едно сближение и единъ съюзъ на Балканскитѣ народи. Всѣко правителство ни говори за «тѣсно единение» съ Русия или съ Австро-Унгария, за «приятелство» съ съсѣднитѣ държави и Турция, но нито едно не е повдигнало въпроса за по-тѣсно сближение, за съюза на Балканскитѣ държавици. Това се дължи на недалновидностьта на Балканскитѣ държавници, които трѣбва да разбератъ, че само единъ обединенъ, а не разпокъсанъ на отдѣлни дрѣбни господарства, Балкански п-въ може да сжществува за народитѣ, които го днесъ населяватъ, и въ такава имено смисъль да направляватъ своята политика; това се дължи още на невъзтържествувалия народенъ суверенитетъ, който да диктува на коронитѣ народнитѣ желания, и не само да ги диктува, но и да ги налага.

Затова ние виждаме нуждата, насжщната необходимость отъ една *политическа партия за обединението на Балканския полуостровъ* Тази партия трѣбва да се създаде въ всички Балкански страни, съ еднакъвъ уставъ, съ еднаква програма, съ еднакви начала, за да се турне началото на онова велико дѣло — обединенъ Балкански полуостровъ, въ който мирно да процъвтяватъ населяющитѣ го народи, мирно да живѣятъ и да прѣуспѣватъ.

А такава една партия трѣбва да се постави на чисто демократически, републикански начала. Защото, нека бждемъ ясни и откровени, коронитѣ сж врази на обединението (тъй като ще станатъ излишни, както сж и днеска непотрѣбни), а слѣдователно врази и на народитѣ, които искатъ туй обединение. Ние бихме пожелали, щото демократическитѣ и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотекана Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

радикални партии въ Сърбия, Гърция, България и Ромжния да впишатъ въ своитѣ програми, като conditio sine qua non за доброто управление и напрѣдъка на Балканскитѣ държавици: обединението на полуострова, стрѣмлението къмъ Балкански съюзъ и реализирането му. Тогава се явява излишна новата *конфедеративна* партия. Ала туй не е станало до днесъ, нѣма да стане и съ години; така щото нуждата отъ федеративна партия пакъ изпъква.

Тази партия, ако бѣше създадена прѣди четвъртъ вѣкъ, ще трѣбваше да има за главна своя задача освобождението на Македония. Въ този случай тя щѣше да ускори това освобождение; тя щѣше да посѣе първитѣ сѣмена на мирното споразумѣние на всички Балкански държавици възъ основа на автономностьта и недѣлимостьта на Македония, а можеби щѣхме да сме щастливи да видимъ до сега свободата блѣснала и надъ тазъ нещастна страна.

Но — по-добрѣ късно, отколко никога. Македонския въпросъ не е разрѣшенъ и, при всичката ни вѣра въ благополучния край на започнатата отъ нѣколко мѣсеци борба, невѣрвайки въ никаква изкреность и добро желание на европейската дипломация, той не тъй лесно ще бжде разрѣшенъ. Македонския *гордиевъ* възелъ трѣбва нѣкой втори Александръ Македонски да развърже. А тъй като туй е абсурдъ, то що друго остава, за да се турне край на злото?

Конфедеративната партия — ето цѣрътъ на това всеподавлающе зло — разединението. Създаването, прочее, на тази партия отъ конфедератисти се налага отъ обстоятелствата, е една необходимость. И тя ще се създаде рано или късно. Тя ще се изтъкне, да! — най-напрѣдъ осмѣна, подиграна, охулена; послѣ разбрана и приета; а напоконъ — възтриумфирала: защото тя е плодъ на единъ отъ вѣкове лелеянъ копнѣжъ, на вѣковни смжтни блѣнове. . . И вредомъ по Балкански полуостровъ, отъ Дунавъ и Карпати до Архипелагъ, отъ Черно-море и до италиянскитѣ граници, ще се създаде едно мощно федерационно течение, което ще обземе и мало и голѣмо; ще израстнатъ клубове и дружини на конфедерационна основа — и една силна конфедерационна организация, която, както жицитѣ на телеграфа, ще свърже Букурещъ съ София, София съ Солунъ, Солунъ съ Атина и Цариградъ, Цариградъ съ Бѣлградъ. И ще затупти цѣлъ Балкански полуостровъ съ едни задачи, съ едни надѣжди въ бждащето, съ едни стрѣмления — като едно голѣмо многострадно сърдце. . . Устрѣмете взоръ въ това бждаще, о Балкани!

— И при разрѣшаването, и при неразрѣшаването на Македонския въпросъ въ тази или до друга година за федератиста има широко поле за дѣятелность. Въ първия случай, ако Македония стане автономна, той се улеснява; ако бжде подѣлена. . . създава му се още по-голѣма, но свещенна работа; ако бжде окупирана отъ Австрия или друга Сила, той пакъ се улеснява, защото ще сочи на прѣсенъ примѣръ, окупацията, която трѣбва да си чакатъ тогазъ и другитѣ Балкански страни. Въ втория случай, федератиста ще подготви почвата и ще се грижи за правилното,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

въ смисъль на автономия, рѣшение на Македонския въпросъ. Автономията придобита, туй е знакъ на едно добро начало, туй означава тържеството на конфедерационната идея.

Слѣдователно, такава една партия, изхождаща и почиваща на широки националистически принципи, като се грижи за обединението на Балканския полуостровъ, ще се грижи и за добродѣйствието на отдѣлна тази или друга Балканска нация; слѣдователно, тя е едно хубаво съчетание на благороденъ национализъмъ съ космополитизъмъ.

Такава една партия може твърдѣ добрѣ да замѣсти всѣка друга демократическа и въобще напрѣдничава партия, защото тя ще почива на демократически начала; а отъ друга страна, тази федерационна организация, за която бѣше рѣчь, ще допълня, а може даже и да замѣсти македонската. Слѣдователно, въ основата си тази партия ще бѫде и революционна, защото трѣбва да разрушава, прѣди да съгражда.

Тя трѣбва да руши. . . Какъ лошо звучи тази фраза въ ушитѣ ни мнозина! — Но не трѣбва да се забравя, че всѣко рушение носи въ себе си и ядката на новъ животъ: умира старото, за да направи мѣсто на новото; изгаря дървената и ветха сграда, за да се съзида нова отъ цементъ. . .

Най-първата работа на федератиститѣ ще бѫде — добрѣ да се организиратъ, защото основата и силата на всѣка партия е крѣпката организация; най-първата цѣль — да обуздаятъ волностьта на коронованитѣ глави на полуострова, за да се отнеме отъ тѣхъ всѣко вмешателство въ външната и вѫтрѣшната политика, за да бѫдатъ волни народитѣ. (Впрочемъ, ние ще търсимъ случая на друго мѣсто да говоримъ изключително по този въпросъ — върху програмата, задачитѣ и срѣдствата на конфедератиститѣ). Разбира се, че най-напрѣдъ такова конфедерационно течение трѣбва да се създаде въ Сърбия и България — като се турне основата на южнославянската федерация, която ще бѫде темела на Балканската.

VIII.

Правъ е Каричъ, като казва, че достатъчно е само двѣ отъ Балканскитѣ държави да се съюзятъ, за да може се осѫществи Балканския съюзъ. Не ще минатъ много години, и къмъ съюзенитѣ въ една славянска държава Сърбия и България ще се присъединатъ и останалитѣ Балкански народи. Като най-близки и по езикъ, и по минало, и по нрави, сърби и българи първи ще встѫпятъ въ съюзъ. Ето защо ние сме убѣдени, че, додѣто не стане този сръбско-български съюзъ, немислимо е никога обединението на Балкански полуостровъ.

Още въ врѣмето на князъ Михаила се е работѣло за единъ Балкански съюзъ; князъ Михаилъ е подържалъ тази идея и се е сгрѣмилъ да я популяризира между южнитѣ славяне; той е мечтаялъ да създаде отъ Сърбия втори Пиемонтъ, около който да се сгрупиратъ другитѣ южни славяни и Балкански народи. Около него се събирали по-забѣлѣжителни

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

обществени дѣйци отъ България и Сърбия, които сж били въодушевени отъ сжщата идея. Обаче, злодѣйски крушумъ покоси живота на този надѣженъ и многообѣщающъ сръбски държавникъ. Той умрѣ, но неговата замисъль и днесъ живѣе и въодушевява, и ще въодушевява поколенията. Не напраздно на неговия бронзовъ монументъ въ Бѣлградъ личатъ тия многозначущи думи: *Твоја мисао погинути неће.*

Наистина, князъ Михаилъ е искалъ образуването на една голѣма, мощна Сърбия или пъкъ Балкански съюзъ подъ неговата егида, но, при все това, той е схващалъ положението, че е необходимо-нужно създаването на югъ на една силна държава, за да се запази полуострова за народитѣ, които го обитаватъ. Значи, сѣмето е пуснато; значи, че въ Сърбия се е работѣло вече на тази почва и остава да се продължи начената дѣло. Идеята за Балкански съюзъ или федерация Балканска не е идея частна, лична, а — идея обществена, плодъ на върволица грозни исторически събития. Слѣдователно, съ смъртьта на княза Михаила, не умрѣ и идеята за Балк. федерация; тя само позаглъхна, поради настжпилитѣ послѣ сериозни и критични за полуострова врѣмена: възстанията въ Херцеговина и Стрѣмската долина, както и войнитѣ отъ 76 и 77 г.

Тази идея за Балкански съюзъ трѣбва пакъ да се подземе.

Обстоятелствата се измѣниха. Възкръсна нова България; на Сърбия дадоха тритѣ западни окржзи, които сж били подъ българския екзархатъ; отъ друга страна Македония изпъкна, като една огромна скала, прѣпрѣчила пжтя на българи и сърби, току-що тръгнали да се споразумѣятъ. Краль Миланъ срути съградено отъ прѣдшественика му. Като едно лековѣрно и капризно дѣте, той си игра съ сждбинитѣ на сръбския народъ, изстиска жизнеността му до толкова, щото години ще му трѣбватъ, за да се съвземе.

Самъ Каричъ, макаръ не толкозъ опрѣдѣлено, се изказва за създаването на една група, която да ратува за Балканския спасителенъ съюзъ, а сжщо е на мнѣние, че този съюзъ най-напрѣдъ е възможенъ между българе и сърби.

Трѣбва да се отстрани само прѣчката, Македония, за да се реализира този съюзъ. Нека се увѣрятъ сърбитѣ, че ние нѣмаме завоевателни, но имаме културни цѣли въ Македония. Ние разбираме, че на българитѣ е нужна политическа свобода и воюваме за нея. Сърбитѣ мислятъ, че съ училища и черкви, съ владици, учители и попове ще посърбятъ Македония. Автономията на тазъ страна ще гарантира правото на сърбитѣ да си отварятъ колкото си щатъ училища и черкви.

Но това, което трѣбва да приематъ, сръбскитѣ държавници не сж разбрали. Тѣ рискуватъ да изгубятъ всичко, прѣдъ видъ нѣмския натискъ, откогато, като задържатъ туй що иматъ, да се съюзатъ съ българитѣ на почвата на автономна Македония и продължатъ, и затвърдятъ сжществуването си като отдѣлна нация. При това критическо положение на Сър-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

бия, която, ако не се съюзи съ насъ, очаква я участьта на Босна и Херцеговина, каквато участь, впрочемъ, и насъ тогава очаква, при тия назрѣли обстоятелства, нека заговоримъ на българе и сърби за изкренъ и вѣченъ съюзъ. Въ този случай федератистътъ трѣбва да почне направо да организира, безъ много да убѣждава. Защото, Балканската идея и идеята за съюзъ на българе и сърби е назрѣла до толкова, щото не остава нищо друго освѣнъ да се почне.

Сърби и българе, на работа, прочее! На работа, ромжни и гърци! Не гледайте на вази си като на чужденци и врагове!

Федератистъ може да бжде всѣки житель на Балкански п-овъ, па и всѣки чужденецъ, европеецъ или американецъ, който милѣе за мирното развитие на полуострова и желае изкрено доброто на Балканскитѣ народи. Федератистъ може да бжде и държавникътъ, и военниятъ, и търговецътъ, и учителътъ, и работникътъ, и колибарътъ, и всички, безъ разлика на полъ и положение. Защото всички виждатъ, че така, както сега живѣятъ, то е излагане на явна опасность отечество и народъ. Затова, федератистътъ ще намѣри отъ по-рано приготвена почва, на която ще трѣбва само да сѣе сѣмената на междубалканска солидарность, за Балканска федереция.

Сръбското и българското минало и настояще, тѣхнитѣ взаимни отношения и отношенията имъ съ другитѣ държави сж отъ такова естество, за да накаратъ и българи и сърби да се замислятъ за бждащето си. И каквото и да мислятъ, колкото и да обмислюватъ, тѣ не могатъ намѣри другъ изходъ отъ настоящето си положение освѣнъ съюза. Както се вижда, самитѣ врѣмена и обстоятелства спомагатъ, за да изпъква сé повече идеята за съюзъ, самитѣ днешни обстоятелства идатъ да подкрѣпатъ тази идея. Въ София и Бѣлградъ трѣбва да се турне началото на сръбско-българското съюзяване, на сръбско-българската или, по-добрѣ казано, на южнославянската федерация; тамъ ще се турне началото на новата държавна групировка, която ще спаси Балканскитѣ народи отъ погибель.

Илия Гарашанинъ въ своята книга „Начертаније“ прокарва почти сжщитѣ идеи, но и той, както князъ Михаила, се е стрѣмѣлъ да направи Сърбия велика държава, като е гледалъ да се съюзява съ Ромжния, Гърция и Черна гора, и да ги групира около нея. Сърбия за него е центъра, около който трѣбвало да се въртятъ всички околни държавици. А затуй именно и дѣлото му не е успѣло.

Ние мислимъ, че нито българе, нито сърби не трѣбва да претендиратъ да бждатъ по-отдѣлно централна сила, да бждатъ центъра, а и двата народи заедно. Отношенията имъ не трѣбва да се охлаждатъ съ нищо. А главното, което трѣбва да иматъ прѣдъ видъ сърби и българе въ своята борба за обединение, то е, че нищо добро не може се очаква отъ династиитѣ имъ, отъ коронитѣ на двѣтѣ страни; то е, че тѣ винаги ще прѣпятствуватъ на сръбско-българското обединение или пъкъ съюзяване. Наистина, тѣ биха били за единъ формаленъ съюзъ, за какъвто се работи,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

но такъвъ единъ съюзъ не ще е дълготраенъ, защото не ще почива на здрави основи, на народнитѣ сръбско-български интереси, а—на ония на двѣтѣ династии. При все това, такъвъ съюзъ не трѣбва да се отрича, защото той ще бѫде отъ голѣмо значение за по-нататъшнитѣ сръбско-български отношения. И сега се правятъ опити за сближение, за споразумѣние, като се свързватъ разни търговски и телеграфопощенски конвенции. Но това съвсѣмъ е недостатъчно. Единъ митнически съюзъ ще бѫде първата сериозна стѫпка за реализирането на нашата идея. А къмъ такъвъ единъ съюзъ сѫ наклонни повечето български и сръбски държавни мѫже. Врѣме е да се свърже и една сръбско-българска военна конвенция, която да има за задача освобождението на Македония. Застанали на почвата на автономна Македония и разполагайки съ една армия отъ 600000 души, Сърбия и България прѣкрасно могатъ сами, безъ ничия помощь отъ вънъ, да разрѣшатъ македонския въпросъ, както и да улеснятъ рѣшението на източния и осѫществяването на Балканския съюзъ и федерация. Турция не ще може да противустои и отстои на този силенъ натискъ отъ сѣверъ, плюсъ тия бъркотии въ Македония, Албания, Ст. Сърбия и почти въ цѣлата империя. Не би имало нужда тогава отъ никаква намѣса отъ страна на европейскитѣ сили, защото 600000 сръбски и български щика, както и революционеритѣ въ Македония, ще знаятъ да се разправятъ съ изконния врагъ.

Но веднажъ за винаги българе и сърби трѣбва да се оставатъ отъ мисъльта за сближение и съюзъ съ Турция; веднажъ за винаги тѣ трѣбва да се отърсятъ отъ всѣкакво туркофилство, за да не заприличатъ на съврѣменна Елада, малодушна и пълзяща прѣдъ падишаховия тронъ; веднажъ за винаги тѣ трѣбва да разбератъ, че турскитѣ интереси изключватъ южнославянскитѣ интереси, че Турция е една гангрена, отъ която трѣбва да се бѣга далече, за да останатъ читави и непокварени сръбския и български държавни и национални организми. Защото, всѣко съприкосновение съ тази варварска държава носи зараза и развала; като примѣръ, пакъ ще посочимъ на днешна Гърция. Съ Турция хитрувай и, ако можешъ, бий я, но не води приятелство! Южнитѣ славяне, тъй както гърци и ромѫни, длъжни сѫ, ако имъ е при-сърдце културното и национално тѣхно развитие, да се очистятъ отъ всѣкакъвъ ориентализъмъ, отъ всѣкакви ориенталски нрави и източна култура

Но ще ни възразятъ, че, при едно военно стълкновение на Турция съ Сърбия и България, зарадъ Македония, Ромѫния и Гърция не ще останатъ безучастни зрители на военнитѣ дѣйствия на Балканитѣ, а ще взематъ страната на първата, страхувайки се отъ славянизиране на полуострова. Това е възможно. Ние сами даже допускаме гръцката помощь за Турция и, въ случай на война, една гръцко-турска военна конвенция. Настоящитѣ отношения на Гърция и Турция, тия взаимни любезничания, тия ордени и подаръци, тия викове въ Атина отъ несвѣсната гръцка

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

тълпа „падишахъмъзъ чокъ-яша“ и сваляне шапки при свирението на турския националенъ химнъ, всички тия мерзки изстъпления ни даватъ поводъ да вѣрваме, че Гърция ще воюва заедно съ Турция противъ македонската освободителна и югославянската кауза. Ала за Ромжния, тази най-цивилизована и най-напрѣднала въ културно отношение Балканска страна, не може да се говори, че тя, която нѣма никакви интереси на югъ отъ Дунава, ще стане сподвижница на изродения гръцизъмъ. Ами Добруджа, ами македонскитѣ аромжне?—би запиталъ нѣкой. Въ отговоръ на едни наши статии въ единъ столиченъ вѣстникъ по затварянето на Тулчанскитѣ български училища три ромжнски вѣстници: Patriotul, Universul и Adevêrul, единодушно, тъй ни възразиха: „Ние не искахме Добруджа, намъ я дадоха, като ни отнеха Бесарабия, и слѣдъ като бѣхме дали 20 х. жертви за българската свобода, Ромжния е готова да отстжпи Добруджа, ако ѝ се повърне Бесарабия. Но сега намъ е нужно море“.

IX.

Заключение.

Прѣзъ врѣмето на робството гърци и славяне, па и всички други християнски народи на Балканския полуостровъ бѣха въодушевени отъ една идея. Даже, слѣдъ Карагеоргевата буна, въ образуваната тогава *задруга* (хетерия) за освобождението на Гърция сж вземали участие не само гърци, но повечето отъ хероитѣ на гръцката борба за независимость сж били или славяни, и то българе изъ Македония, или албанци изъ Епиръ и Тесалия.

Така, прѣдъ опасностьта и подъ давлението на робството, Балканскитѣ християне сж почувствували нуждата отъ съюзъ, отъ *задруга*. Минала веднажъ опасностьта, когато гърци и славяне се видѣха вънъ отъ нея и свободни, пакъ старата вражда изпъкна. Заядоха се пакъ гърци и южнославяне, а славянитѣ—помежду си.

Само съзнанието и страхътъ отъ втора обща опасность ще могатъ накара да прибѣгнатъ до съюзъ тия враждующи елементи, тия непримирими сега врагове. А тази втора опасность не нужно е изкуствено да се създаде: тя сжществува; тя е пангерманизма или дѣлѣжа на полуострова. А и съзнанието, макаръ донѣйдѣ смжтно, сжществува. Което липсва, то е разумната и обмислената, и смѣлата инициатива. Знаемъ желанията на коронитѣ, знаемъ и въжделенията народни. Ако можеше да се намѣри нѣкой modus, който да помири, да отождестви, или само да аранжира интереситѣ на народитѣ и ония на коронитѣ на полуострова, добрѣ—ние щѣхме да се оставимъ да водимъ борба съ тѣхъ, защото нашата цѣль не е непрѣменно да създадемъ република на Балканитѣ, а—силна държава, която да запази интереситѣ на народитѣ отъ сѣвернята или евентуална южна опасность. Републиката за насъ и републиканската федеративна пар-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

тия сѫ срѣдства и единчкия пѫть, по който ще се дойде до обединението. Защото, ако е мѫчно да отождествимъ кралскитѣ съ народнитѣ интереси, трижъ по-мѫчно е да аранжираме, при единъ Балкански съюзъ, интереситѣ помежду кралетѣ.

Ако князъ Михаилъ Обреновичь можеше да осѫществи мечтата си и обедини южнитѣ славяне подъ своя скиптръ, ние бихме му останали твърдѣ признателни, разбира се, ако не страдаха интереситѣ на българската народность. Боейки се отъ външни насилия, ние намираме спасението въ федерацията или Балканския съюзъ. Вѫтрѣшното управление на полуострова, дали то да бѫде абсолютна монархия или конституционна, или република, зависи отъ съзнанието и волята на Балканскитѣ народи; тѣ сами ще се конституиратъ, както си щатъ, както намѣратъ за по-изгодно.

За да се осѫществи, обаче, този идеялъ на Балканска федерация, нужни сѫ още, трѣбватъ ни още: единъ Бисмаркъ и единъ Вашингтонъ; билъ той републиканецъ или монархистъ, ние трѣбва да му дадемъ своята поддържка и съдѣйствие. Защото, не друга е нашата задача, освѣнъ съюза и обединението — осѫществени по какъвто и да е начинъ!

Но понеже интереситѣ на коронитѣ сѫ непримирими и несъвмѣстими, то републиката е необходимото условие за реализирането на тѣзи задачи. Несполучливия опитъ на сръбския държавникъ е едно доказателство за това; а нека се не отрича и поуката отъ историята на цѣлото минало на полуострова. Само българското царство, раздѣлено между тримата синове на Иванъ Александра, и ролята на послѣднитѣ при отбраната на отечеството отъ турското нашествие сѫ достатъчни да ни убѣдятъ, че всѣко зло за народитѣ на полуострова е изхождало отъ династиитѣ имъ.

А кой народъ ще роди този великъ държавникъ, който, въодушевенъ отъ федеративни принципи, да реализира идеята за Балканска федерация, за насъ е безразлично, и никоя Балканска нация не трѣбва да прави капиталъ отъ това, въ ущърбъ на интереситѣ и самолюбието на другитѣ нации. Защото ние знаемъ, колко много прѣчеше на германското обединение фактътъ, че то се искаше отъ Прусия, а не отъ друго нѣкое германско кралство, че Бисмаркъ, а не другъ германски, саксонски или баварски държавникъ, бѣше вдѫхновителтъ му. Въ Италия сѫщо: не малко неприятели имаше и Пиемонтъ, тази малка италиянска область, която отпочна борбата за италиянската независимость и обединение. Но Пиемонтъ и Прусия бидоха подкрѣпени отъ всички италиянски и германски патриоти, философи и поети, отъ всички съзнателни италиянци и германци, отъ всички независими велики умове на Европа и Америка.

Сѫщата тази подкрѣпа вѫтрѣ на Балканския полуостровъ и вънъ отъ него ще намѣратъ и ратницитѣ за Балканска федерация; нѣщо повече: масситѣ, непокварените народни масси ще бѫдатъ онази здрава скала, на която ще почиватъ тѣхнитѣ тежнения, надѣжди и побѣда на дѣлото имъ. Друго едно обстоятелство, което много ще спомогне за по-лесното

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

осѫществление на идеяла ни, е липсата отъ династически традиции въ всичкитѣ балкански нации; днешнитѣ династии сѫ новосъздадени, а слѣдователно не сѫ хванали дълбоки корени въ народнитѣ души. Връзкитѣ между демократически устроенитѣ Балкански народи и коронитѣ имъ сѫ тъй слаби, щото и най-малкитѣ народни вълнения могатъ да ги скъсатъ. А туй е друго обстоятелство, което трѣбва да се използува.

Прѣзъ миналата година студентитѣ отъ Букурещъ бѣха поканили нашитѣ студенти да посѣтятъ ромѫнската столица и изказваха желание да посѣтятъ София, дѣто да обмислятъ по въпроса за Балканската федерация. Не знаемъ по какви съображения, нашитѣ студенти отказаха, не приеха нито да ги посѣтятъ, нито да ги приематъ. А тази постѫпка на софийскитѣ студенти бѣше толкозъ осѫдителна, колкото похвална бѣше постѫпката на букурещскитѣ, защото се избѣгна единъ щастливъ моментъ, който щѣше да бѫде отъ голѣмо значение за ромѫно-българскитѣ отношения, които тогава бѣха неприятелски. Такива взаимнопосѣщения на студентческитѣ корпуси, на учителскитѣ тѣла, на журналисти, депутати и държавници иматъ не малка важность за сближението на Балканскитѣ народи. До-сега въ тия посѣщения не се бѣ говорѣло за новия спасителенъ идеялъ. А прѣдставѣте си, колко биха ускорили Балканския или же само Югославянския съюзъ такива срѣщи на цвѣтътъ, на интелигенциитѣ, на прѣдставителитѣ на тия народи, ако въ тѣхъ се изтъкваше сѣ по-ясно нуждата отъ съюза имъ и облагитѣ отъ него? Въ единъ периодъ отъ десеть години ние ще имаме въ пресата и народитѣ едно такова федерационно течение, щото отъ мечтата до реалностьта ще остане само една крачка. А въ туй врѣме ще се създаде и цѣла една литература по Балканския въпросъ, която литература ще освѣтлява пѫтя на Балканскитѣ народи въ стрѣмлението имъ къмъ обединение; отъ друга страна, тя ще бѫде една магическа сила за борцитѣ-конфедератисти, които ще найдатъ въ нея най-добрия апостолъ на идеитѣ имъ за спасението на татковината имъ—Старопланинския полуостровъ.

Ив. Димитровъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

МАКЕДОНСКА ПѢСЕНЬ

за Султанъ Мурада, Салакинъ Тодора, Паша Папасъ Паша и млада Тодорица.

Книга пишитъ царотъ Султанъ Мурадъ
Во града Стамбола,
Книга пишитъ, на соколи викатъ:
Бре егиди пиле соколово,
Айде земи ова парче книга
Да го носишъ града Салакина
На онега Салакинъ Тодора.
Язъ му сакамъ до четири добра.
Ако добра не ми даватъ,
Нека чека сто иляди войска.
Първо добро — хубава невѣста,
Друго добро — коня стрелетега,
Трето добро — панцуръ и оклопе,
Друго добро — боздуганъ и сабя.
Зеде книга пиле соколово.
Я отнесе града Салакина
На онега Салакинъ Тодора.
Книга гледатъ Салакинъ Тодоре,
Книга гледатъ, друга напишуватъ:
Богъ те убилъ, клети царь Мураде,
Дури стоитъ глава на рамена,
Язъ не давамъ до четири добра;
Войска носи колко сакашъ,
Ичъ гайле ти нѣмамъ.
Книга врати Салакинъ Тодорчо
На онега клети царь Мурата.
Книга гледатъ царотъ Султанъ Муратъ,
Книга гледатъ на телали викатъ,
Да се личатъ три телали
И во Стамболъ, и около Стамболъ,
Да се сбератъ сто хиляди войска:
Ке си одамъ града Салакина.
Ми личиа три телали млади,
Се собраа сто иляди войска.
Ми киниса по бѣли друмове,
Право тръгатъ града Салакина.
Ми помина Сава и Морава,
Ми захвати земя Шумадия,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

И оклопилъ земя Шумадия,
Ми догледа Салакинъ Тодорче
Кай ми идитъ той Султанъ Муратъ.
Тогай викатъ Салакинъ Тодоре
Да се личатъ три телала млади
Кай ми идитъ клети Султанъ Муратъ,
Що ми носитъ сто иляди войска;
Ако влезитъ града Салакина,
Жива душа царотъ не оставатъ
Хемъ на ситѣ вѣра ке промѣнитъ,
Па си яко кале укрѣпили.
Що ми дойде царотъ Султанъ Мурадъ,
Оплотило града Салакина.
Па захвърля топове (кунбари)
Па си сѣде три дни и три нощи.
Кале било яко сограденo —
Баремъ грутче не се отрошило.
Видѣ не видѣ Салакинъ Тодорчо,
Ми се вкачи на високи дивани,
И ми викатъ Салакинъ Тодорче:
Бре егиди ти, Султанъ Мурате,
Ай земи си сто иляди войска
Да си одишъ во града Стамбола,
Сега ми са пости великови,
Язъ си постамъ за денотъ Великъ-день,
Ниетъ имамъ причесна да земамъ.
Ако станамъ да облѣчамъ
Панцуръ хемъ оклопе,
Хемъ да явнамъ коня стрелетега,
Ке излѣзамъ во твоя ордия,
Ке извадамъ сабя отъ ножница,
Сета войска ке ти я изгубамъ,
Тебе ке те хватамъ живъ во рацѣ;
Нищо тебѣ не ти чинамъ,
Ке ти сечамъ нозѣ до колѣна,
Ке ти сечамъ рацѣ до рамена,
Ке ти въртамъ додвѣ църни очи,
Ке те остамъ насрѣдъ бѣли други.
Уплашѝ се царотъ Султанъ Муратъ,
Па си крена сто иляди войска,
Си киниса Стамболъ да си одитъ,
Си помина земя Шумадия.
Кога стигна Сава и Морава,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Го прѣчека паша Папасъ-Паша,
И на царотъ шега му се биетъ:
Блазѣ си ти, царь Султанъ Мурате,
Со четири добра що му зеде
Салакинъ Тодору.
Па му велитъ паша Папасъ-Паша:
Де гиди, царе, ти Султанъ Мурате,
Така не се зематъ до четири добра,
Ти ми дай илядо души войска,
Що да пиятъ вино и ракия,
Азъ ке земамъ до четири добра.
Па си зеде илядо души войска,
Ми се врати паша Папасъ Паша,
Ми се врати во градъ Салакина.
Отъ далеко лагъми копали,
На велики день му влезе,
Влезе му въ земни кевари.
Това бѣше на денокъ Велик-день.
Що ми стана Салакинъ Тодоре
Си я зеде своята невѣста,
Си отиде пръква на причесна,
Добро ми се Тодоръ причестило,
Пакъ си дойде во свои дворове,
Ми се вкачи на диванъ високи
Да си ручатъ оной сладокъ ручокъ.
Въ часотъ стана млада Тодорица,
Си соблече руо невестинско,
Си облѣче руото слугинско
И си пойде во земни кевари
Да си точитъ вино за Тодора.
Земни кевари турци ми се наполнило,
Току точатъ вино и ракия.
Кога влѣзе млада Тодорица,
Я фатиа млада Тодорица.
Тогай велитъ млада Тодорица:
Язъ не сумъ млада Тодорица,
Язъ сумъ млада измикярка.
Се излагале ония клети турци
И пущиле млада Тодорица.
Ми се вкачи на диванъ високи,
На Тодора му казува:
Клети турци ми се наполнило.
Що ми стана Тодоръ отъ ручекотъ,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Си облѣче панцуръ и оклопе,
Па си явна коня стрѣлетега,
Си опаса боздуганъ и сабя
И си влѣзе нивъ темни лагъми,
Ситѣ турци си ги погубило;
Живъ го хвати паша Папасъ Паша,
Му прѣсече нозѣ до колѣна,
Му прѣсече рацѣ до рамена,
Му извади двѣтѣ църни очи,
Го остави на една разкръсница:
„Овде седи, паша Папасъ Паша,
Като знаешъ моитѣ закони,
Да ми идешъ на денотъ Великъ-день“.
Пакъ си дойде на свойтѣ дворове,
Та се вкачи на диванъ високи,
Па си зеде дулбия на око,
Па си гледатъ по бѣли друмове,
Що ми идитъ друго чете войска,
Малко ми етъ, много силно ми етъ —
И ми носитъ кръстата байрака.
Се уплаши Салакинъ Тодоре,
Па си слѣзе во рамни дворове
И си велитъ на коня стрѣлетега:
Дали сакашъ турчинъ да те вяватъ,
Или ке ти сечамъ вси четири нозѣ.
Тръгна сабя, му прѣсече
Вси четири нозѣ,
Си изсѣче панцуръ и оклопе,
Си изтроши боздуганъ и сабя,
Па си вати своята невѣста,
Вати я за ржка дѣсница,
Ми се фърли во бѣла Дунава,
Ама турчину не се прѣдаде. *)

*) Изъ неиздадения още сборникъ нови „Народни македонски пѣсни“.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ЮЛИЯ

(Разказъ изъ македонския животъ).

Около заходъ слънце въ прозореца на една отъ стаитѣ на манастира Буково седѣше Юлия Пармева, като носѣше погледитѣ си върху живописнитѣ мѣста, които потъваха постепенно въ тъмнината и мълчанието на нощьта. Всичко дишаше наоколо щастие, любовь и въ гърдитѣ на Юлия това щастие ѝ причиняваше приятно впечатление. Бѣше щастлива, не чє се радваше на своето си сѫществувание, като гледаше това нощно величие, но защото сподѣляше тая радостѣ, като живѣеше заедно съ оня, когото любѣше, отъ когото тъй сѫщо бѣ любима, и съ когото бѣше съединила неотдавна живота си. Юлия зафана да мисли, умътъ ѝ фърчеше къмъ миналото. . . А въ стаята вѫтрѣ, покрай огнището, седѣше нейниятъ Коста и неговата майка, която бѣше болна и за която тѣ бѣха дошли въ манастира. Юлия обърна красивата си глава къмъ мъжа си, погледна го съ оня погледъ, съ който могатъ да гледатъ изкренно любящитѣ сърдца, усмихна му се умилно, пакъ се обърна къмъ прозореца, въздъхна тихо и се замисли.

Тя си спомни за моминството си, когато сърдцето ѝ бѣше тихо и, когато не знаеше още що е любовь . . Но веднажъ, бѣше недѣля, когато се разхождаше съ майка си, падна ѝ кърпата, и Коста, който случайно бѣше задъ нея, взема кърпата, доближи се срамежливо до двѣтѣ жени, даде кърпата на Юлия. . . Тя му поблагодари. Но когато той се оттегли, момата не можа да се задържи да не го погледне. . . Погледътъ ѝ се срѣщна съ оня на Коста, който трепна отъ нейния погледъ, а пъкъ Юлия почервенѣ и, цѣла смутена, се обърна на друга страна. . .

Това бѣше стига.

Отъ тогава ликътъ на Коста не се изгубваше отъ очитѣ на Юлия; той всѣкога и всѫдѣ я прѣслѣдваше, я придружаваше, бѣше нераздѣлимъ съ нея. И тя го залюби съ всичкото си сърдце, залюби го тъй, както може да люби една осемнадесеть-годишна мома, която залюбва за пръвь пѫть. . .

Но и Коста не остана нетрогнатъ, неплѣненъ отъ хубостьта, отъ сладкия погледъ на Юлия, и сърдцето му залюби тази дѣвойка.

Но тукъ се явиха прѣчки, които насмалко щѣха да разрушатъ мечтитѣ, въздушнитѣ кули, които градѣха за бѫдащето си двамата влюбени.

Коста бѣше схизматикъ, а пъкъ Юлия — гъркоманка: дълбока пропасть зѣеше по-между имъ!

Майката на Юлия, фанатизирана гъркоманка, макаръ и да не говорѣше другъ езикъ освѣнъ български, не искаше по никакъвъ начинъ да я даде на българинъ. Нито сълзитѣ, нито молбитѣ на клетата мома не можаха да склонатъ жестоката, заслѣпената отъ фанатизъмъ майка. А пъкъ и братътъ на Юлия, който тогава слѣдваше въ Атина, писа на майка си, че нѣма да я припознае за майка, ако даде сестра му на единъ „дебелоглавъ“ българинъ. . .

Но Юлия остана твърда, непоколебима въ своята любовь. Тя не се уплаши нито отъ крѣсъцитѣ на брата си, нито отъ проклѣтиитѣ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

на майка си; тя любеше сега своя Коста съ по-голѣма сила, съ побуенъ пламъкъ.

Тъй минаха два мѣсеци, два мѣсеци пълни съ скрѣбь, съ отчаяние, съ неспокойствия даже, които причиняваше немилостивата майка на клетата си щерка, а пъкъ пълни съ тревоги и мжки за горкия Коста. Но кой можеше да помогне на тия двѣ нещастни сжщества?

Никой, освѣнъ Богъ, който всѣкога простира ржката си върху всички, които сж въ мжка и неволя, и които, като не намиратъ подкрѣпа даже и въ своитѣ близки, оставятъ земята и се обръщатъ къмъ небето, къмъ Бога. . .

И тъй двамата горко влюбени надѣваха се само на Бога.

Но мжкитѣ и скрѣбьта на Юлия още по-вече се усилиха, когато нѣкой си Аристотель, който, ако и да знаеше любовьта на момата къмъ Коста, потърси ржката ѝ. Майката на Юлия се зарадва много, като чу, че Аристотель, синъ на едно отъ заможнитѣ гръкомански сѣмейства въ града, поиска дъщеря ѝ. Но Юлия не искаше даже да чуе за това.

— Мамо, прѣдпочитамъ да умра, отколкото да се омжжа за Аристотеля.

— Но азъ пъкъ никога нѣма да те дамъ на българинъ, извика майката цѣла позеленѣла отъ ярость и погледна диво дъщеря си: ти и да не искашъ азъ ще те омжжа за него.

— Не, мамо, никога! отговори твърдо Юлия и повдигна наведената си до сега гиздава глава.

— Безсрамнице!... изкрѣщѣ майката и сви ржката си на юмрукъ.

Юлия погледна я право въ очитѣ съ ясния си погледъ и не продума.

— Ще видишъ да ли не ще мога да те омжжа, каза майката и излѣзе отъ стаята, като тласна силно вратата.

— Не, мамо! повтори слѣдъ излизанието ѝ Юлия и се разплака. И сълзитѣ, които до присжтствието на майка си, ги задържаше, сега почнаха да се лѣятъ свободно отъ очитѣ ѝ. Юлия скри лицето си между ржцѣтѣ си, седна на единъ столъ, като се стараеше да заглуши хълцанията, за да я не дочуе майка ѝ.

II

Яростьта, ненавистьта на майката на Юлия къмъ Коста сега се удвои. Понеже не можеше нищо да му направи, тя почна да си отмъстява, да излива гнѣва си върху своята щерка, която безропотно, мълчаливо прѣнасяше всичкитѣ майчини обиди; но когато настояваха да я омжжатъ за Аристотеля, тогазъ мирната дѣвица дигаше гордо главата си, мѣрѣше майка си съ своя погледъ, блѣднѣеше отъ мжка и съ твърдъ гласъ ѝ отговаряше:

— Не, мамо, никога не ще стане. Ще умра, мамо, когато стана жена на тоя Аристотеля, когото не искамъ да видя.

— Умри дé, умри, проклѣта, викаше тогазъ майката, на която устата се пълнѣше съ пѣна и, разсвирѣпѣла отъ ярость, дигаше ржка и я удрѣше.

Юлия мълчеше, погледваше умилно майка си, за да я умилостиви и сълзитѣ ѝ течеха изобилно. . . Но майката не се тревожеше: сърдцето ѝ бѣше каменно.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Всѣки день истата сцена се повтаряше между майка и дъщеря, но никога майката не сполучи да убѣди Юлия.

Коста не знаеше нищо отъ това, що търпѣше неговата любима: тя никога не му се оплакваше, за да не го нажали.

Най-сетнѣ единъ день майката рѣши да тури край на тия сцени и се рѣши волею-неволею да я принуди да се омжжи за Аристотеля, който съ една упоритость продължаваше да я иска.

— Юлио, й рече тя съ мекъ гласъ: Юлио, щерко, приеми Аристотеля и недѣй очернява сърдцето на майка си.

— Но, мамо, отговори Юлия развълнувано: казахъ ти, че никога не ще се омжжа за тоя, защото азъ любя и ще любя Коста.

Майката млъкна, като чу тия думи, сви люто устнитѣ си, фърли й погледъ на разяренъ тигъръ и извика съ треперящъ отъ гнѣвъ гласъ:

— Проклетъ да е часътъ, когато тоя торлакъ ти даде кърпата; проклетъ да е Коста и ти, щерко!

— Мамо, какво говоришъ, за Бога!

— Не, трѣбва да се свърши най-сетнѣ тая работа!

Юлия сви рамена и не продума нищо.

— Слушай, щерко, рече майката: ти и да не искашъ Аристотеля, азъ ще те омжжа. . . чу ли? И за да видишъ, че азъ държа думата си, ще пратя още днесъ да му кажатъ, че азъ ще те дамъ за него.

— Но азъ пъкъ ще ти кажа, мамо, че ако го направишъ това, тогазъ ще пиша на Коста за тая работа и ще го помоля да найде срѣдство, за да побѣгнемъ отъ тука, защото вече не се търпи. . .

— Какъ? . . . Ще побѣгнешъ съ Коста? Ще посрамишъ кжщата ми? извика майката, смаяна отъ думитѣ на дъщеря си.

— Ти, мамо, ме карашъ да го направя.

— Ще го направишъ ли? . . . И ти ли ще станешъ бѣгалка?

— Да, мамо, ако искашъ да ме дадешъ на Аристотеля и ако не ме дадешъ на Коста, когото любя, мамо.

— Не, това нѣма да стане никогашъ, ти лъжешъ! извика гнѣвно майката и, като удари дъщеря си по лицето, излѣзе като нѣкоя бѣсна отъ стаята.

Слѣдъ като майката излѣзе, клетата Юлия, плачейки, седна на масата, взе хартия и почна да пише на своя Коста.

Тя пълнѣше редоветѣ на хартията, като ги оросяваше съ сълзи, и толкова бѣше погълната въ писаното, щото не чу, кога се отвори вратата и какъ влѣзе майка й. А майката на Юлия искаше да знае, какво тя прави, и като я видѣ, че пише, застана задъ нея. Смая се като видѣ, че Юлия наистина ще побѣгне. Майката почна да се страхува, за да не се посрами. Тя захвана да се колебае и почна въ душата си да придумва сама себе си, само да избѣгне срама.

Юлия не усѣти майка си и, като свърши писмото, тури го въ пликъ.

Но като се обърна и видѣ майка си, страхътъ я вдърви. Подиръ малко се окопити и скри писмото въвъ джеба си.

— Скрий го, безсрамнице, скрий го, рече майката: но азъ го прочетохъ.

— Го прочете! извика уплашено момата.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Видѣхъ, че ти искашъ да ме посрамишъ и, за да не го сторишъ, ще те дамъ на Коста, каза майката съ задавенъ гласъ, но трѣбва да знаешъ, че никога нѣма да стжпи твоята нога още еднажъ въ моята кжща.

. . . . . .

Слѣдъ двѣ седмици стана тихо и безъ шумъ свадбата на Коста съ Юлия. Майката на клетата дѣвойка удържа думата си; тя не ги прие слѣдъ свадбата, ако и да я молѣха двамата младоженци. Толкова дълбоки корени бѣше впусналъ фанатизмътъ въвъ сърдцето на тази майка, щото своето си чедо изпъди, не искá да го припознае за чедо, защото то се осмѣлило да залюби българинъ, а сетнѣ и да се омжжи за него.

III.

Животътъ на двата младоженци се лѣеше тихо. Майката на Коста гледаше Юлия като писано яйце. Радость и щастие царуваше въ тази кжща. Тѣ бѣха щастливи, защото се любѣха, и живѣеха отъ нѣкое врѣме въ манастира, поради болѣстьта на Фанка, майката на Коста. Животътъ тука, свободенъ отъ всѣкакви свѣтски грижи и щастливъ отъ взаимна любовь, течеше като нѣкой ручей къмъ пълно щастие . . . Само гнѣвътъ на Юлийната майка причиняваше тжга въ това блаженно гнѣздо, но и тя скоро се забравяше.

Като си спомни и сега за майка си, Юлия въздъхна тежко.

— Защо въздишашъ, милинка, пошепна задъ нея Коста, който безъ тя да го усѣти, се бѣше доближилъ до нея и бѣше я прѣгърналъ.

— Мислѣхъ за щастието ни, миличъкъ, отговори тя нѣжно и скри главата си въ пригржднитѣ му. Мислѣхъ за нашето щастие, което е пълно; но само за мама ми падна тежко, че не иска още да се помири съ насъ.

Черенъ облакъ мина прѣдъ очитѣ на младия мжжъ. Той трепна малко, но запази хладнокръвието си, за да утѣши Юлия, която се разплака.

— Недѣй плака, рече ѝ той, стискайки я до гърдитѣ си: ще мине и гнѣвътъ на мама, а тя всичко ще забрави, и тогава още повече ще ни обикне, като види, че несправѣдливъ е гнѣвътъ ѝ . . . Не плачи, Юлио.

— Ахъ, дано Богъ чуе думитѣ ти! каза тежко младата жена и го цѣлуна по устнитѣ му. И тогава вече като насъ щастливи не ще има въ тоя свѣтъ. Нали, Коста?

— Да, мила, отговори той весело, гледайки радостьта на своята Юлия.

Тъй минаваше врѣмето въ манастира за тия двѣ любящи се сърдца.

Една вечерь, това бѣше около срѣдата на юний, Юлия и Фанка седѣха въ стаята сами. Нощьта настжпваше и младата жена чакаше нетърпеливо връщането на съпруга си, който, кой знае защо, бѣше закъснѣлъ. Слушаше съ внимание шума на нѣкой минувачъ, слизаше по нѣкога въ двора и, стояща нѣколко минути долѣ неподвижна, се вгледваше въ тъмнината съ надѣжда да види да ли той се явява отъ нѣкждѣ, но нищо не виждаше.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тогава, съ наведена глава и духомъ убита, се качваше въ стаята, дѣто още по-нетърпеливо чакаше клетата майка връщането на сина си.

— Дойде ли? я попита плахо тя, щомъ като Юлия влѣзна въ стаята.

— Не, мамо, отговори Юлия и се скри въ единъ жгълъ на стаята, за да плаче.

Горката майка въздъхне тежко, погледне булката си, сетнѣ дигне очитѣ си къмъ небето, устнитѣ ѝ зашепнатъ нѣщо тихо, молитва навѣрно.

Часоветѣ минаваха единъ слѣдъ други. Полунощь настана. Той не се яви. А слѣдъ полунощь врѣмето се мѣни. Ясното до тогазъ и обсипано съ милиярди звѣзди небе покри се мигновено съ чернокафяви облаци. Силенъ вѣтъръ излѣзе и силно гонѣше облацитѣ по небесния сводъ. Гърмотевици нарушаваха нощната тишина и пълнѣха съ страхъ сърдцата на суевѣрнитѣ селяни и граждане. Ужасяющи свѣткавици цѣпѣха на длъжъ черното небе и за мигъ освѣтяваха прѣдметитѣ, които при тая свѣтлина взимаха огромни размѣри.

Тамъ нѣкждѣ къмъ гората свѣтна нѣщо, гръмна и—падна тежко на земята. Прѣзъ тази нощь единъ човѣкъ биде убитъ . . . Но никой не видѣ туй свѣткане, никой не чу слабия гърмежъ — свѣткавицитѣ и гърмотевицитѣ на небето бѣха по-силни и не оставиха нищо да се чуе. . .

Двѣтѣ жени, обезумѣли отъ страхъ, неподвижни до огнището, съ очи обърнати къмъ небето, чакаха възвръщането на Коста. Но напусто! Той не се явяваше. . . Двѣтѣ жени не знаеха какво да правятъ.

Слѣдъ малко почна да вали силенъ дъждъ. Юлия рипна като ужилена навънка, скита се много врѣме наоколо, безъ да се научи нѣщо за съпруга си. Водата течеше като ручей отъ дрѣхитѣ ѝ, студътъ проникваше въ снагата на младата жена, но нищо тя не усѣщаше; любовьта къмъ съпруга ѝ бѣ затъпѣла всѣко друго чувство.

Юлия се върна въ стаята и падна отчаяна върху единъ столъ.

Почна да се зазорява. Юлия пакъ излѣзе вънка, но нищо не се научи за Коста. Къмъ пладнѣ чакъ, убита отъ болката и мъката, лѣжеше тя въ постелята, а до главата ѝ стоеше клетата майка, която ронѣше горчиви сълзи.

Юлия се скоро събуди, скочи отъ постелята и се вслуша: далеченъ шумъ отъ много стъпки се приближаваше къмъ стаята. Трепераща, отвори Юлия вратата и . . . срѣщна мрътвия трупъ на Коста, когото носѣха селяне. . .

Остъръ викъ разцѣпи устнитѣ ѝ, плѣсна тя силно ржцетѣ си и падна безчувствена върху трупа на своя мъжъ. . . . .

IV.

Слѣдъ нѣколко мѣсеци отъ тая случка Юлия седѣше, потънала въ скръбни мисли, въ една отъ стаитѣ на къщата на умрѣлия ѝ вече съпругъ.

Лицето ѝ, ако и да запазваше още изражението на първата ѝ хубость, свидѣтелствуваше за мъкитѣ на сърдцето ѝ; странитѣ ѝ бѣха

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

блѣдни, изсъхнали, а очитѣ ѝ—не съ първия блѣсъкъ, а тъмни, мрачни, пълни съ отчаяние. Юлия бѣше вече вдовица! . . . Още въ цвѣта на младостьта си тя бѣше лишена отъ онзи, когото толкозъ любѣше и отъ когото злодѣйската ржка на убиеца я лиши на-вѣки. Майката на Коста отсжтствуваше сега отъ кжщи. Юлия фърли наоколо погледъ и се уплаши отъ самотията. . .

Нѣкой похлопа тихо на вратата.

— Влѣзъ! рече Юлия, очудена отъ това хлопане.

Вратата се отвори и влѣзе единъ младъ човѣкъ, братътъ на Юлия.

— Ти ли си, Перикле? рече Юлия хладно.

— Да, дойдохъ да те видя, Юлио, и може би ти е чудно, задѣто днесъ ме виждашъ за пръвъ пжть въ твоята кжща.

— Да, чудя се, защото ти никакъ не дойде по-рано да утѣшишъ нещастната ти сестра, когато ѝ убиха мжжа. При тия думи клетата жена горчиво заплака и дълбока въздишка излѣзе отъ раненитѣ ѝ гърди.

Момъкътъ прѣблѣдне като платно, очитѣ му диво свѣтнаха и цѣлиятъ треперѣше като листъ. Но веднага той се успокои и, като взе единъ столъ, седна до сестра си.

— Знаешъ ли, защо дойдохъ при тебе, сестро? продума той слѣдъ малко съ единъ гласъ, който напразно се стараеше да го запази спокоенъ.

— Не зная нищо, отговори вдовицата.

— Дойдохъ да ти говоря за Аристотеля, който още те люби и е готовъ да се ожени за тебе, ако ти се съгласишъ.

Юлия дигна очитѣ си смаяна и го погледна страшно.

— Съгласна ли си, Юлио? я попита той, като видѣ, че тя не му отговаря.

— Какво говоришъ, Перикле? извика тя съ негодование. Какъ сърдцето ти позволява да кажешъ това на твоята сестра, която още оплаква своя незабравимъ и тъй рано изгубенъ съпругъ? Какъвъ човѣкъ си ти? Ти най-сетнѣ човѣкъ ли си? . . . О, Боже мой!

И като закри съ кърпата лицето си, почна да плаче съ гласъ.

— Но Коста е умрѣлъ вече, а ти си още млада и трѣбва да го прѣжалишъ, продума братътъ спокойно, безъ да му направятъ впечатление думитѣ на Юлия.

— Млъкни, млъкни, човѣче! извика съ ужасъ горката жена.

— Но тъй си е, сестро. Защо да си изгубишъ младостьта? Ами ако ти умрѣше прѣди него, мигаръ той нѣмаше да те забрави до сега?

— Перикле! какъ смѣешъ да ми говоришъ тия думи? извика сестрата. Но азъ искамъ да знамъ, кой уби Коста, Перикле, и ти трѣбва да кажешъ, и затова те питамъ въ Божието име: брате, кой уби клетия ми мжжъ?

Периклъ се смути отъ това питане, пожълтѣ и не смѣеше да погледне въ очитѣ сестра си, която го гледаше строго, втрѣнчено.

Сестрата отново заговори:

— Чу ли? Защото увѣрена съмъ, че знаешъ убиеца!

— Да, зная, отговори той, обхванатъ отъ нѣкое бѣсно чувство, и, безъ да мисли какво казва, момъкътъ извика: азъ го убихъ, азъ, защото не можехъ вече да търпя, щото единъ българинъ да има за жена сестра ми и да червенѣя прѣдъ свѣта! . . .

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Убиецъ! . . . вънъ скоро . . . махни се! извика Юлия съ задавенъ отъ ужасъ и страхъ гласъ, и като отвори вратата, тласна брата си на-вънъ. . .

Слѣдъ неговото излизане, клетата вдовица, отмалѣла отъ това що чу изъ устата на собствения си братъ, падна на единъ столъ и зарида.

* * *

Минаха три мѣсеца отъ тая случка. Горката майка на убития Коста умрѣ отъ жалби по сина си. Юлия остана съвсѣмъ сама въвъ тая кѫща, дѣто сега вѣеше само тѫгата и мрачностьта.

Периклъ, който не се отчая отъ отказването на сестра си, почна наново до я посѣщава всѣки день и да ѝ говори сѐ за Аристотеля, който, разпаленъ отъ отказа на младата вдовица, се заклѣ, че по какъвъ и да е начинъ ще я вземе за своя жена.

Юлия всѣкога мълчеше, когато братъ ѝ говорѣше за него. Но слѣдъ малко първата ѝ скрѣбь се уталожи, ликътъ на горкия ѝ мѫжъ почна да се изгубва отъ прѣдъ нея, любовьта ѝ къмъ него зафана да угасва, а и много мѫчно ѝ бѣше да седи сама въ тая кѫща, безъ да има вече съ кого да говори.

Сега почна да не се смущава отъ думитѣ на Перикла, а прѣзъ единъ прѣкрасенъ майски день, когато цѣлата природа се веселѣше, когато любовьта цъвтѣше, младата вдовица, сѫщо тъй разцъфнала въ божествена красота, опиянена като че ли и запематена отъ благоуханието на природата, забравила всичко, прие рѫката на Аристотеля...

Битоля, 1900 год. *Ал. Михаиловъ.*

Скица на Бѣлградскитѣ събития.

29-й май за сърбитѣ бѣше, и безъ послѣднитѣ събития, знаменитъ день. Но сега тия събития го правятъ още по-знаменитъ, по-памятенъ. — Сърбитѣ сломиха една тирания. Тѣ туриха край на Обреновичовата династия, която нанесе толкози злини на кралството. Послѣдния Обреновичъ, краль Александръ, почна драматично, живѣ комично и свърши трагически. Всички, които сѫ слѣдили добрѣ сръбскитѣ работи, политическия и общественъ животъ въ Сърбия отъ тридесеть години насамъ, не можеха да очакватъ другъ свършекъ за ония, що си играха произволно съ сѫдбинитѣ народни. Произволътъ ражда произволъ. Каквото сѣешъ, таквозъ и ще пожънешъ. Първитѣ крале на Сърбия, Миланъ и Александръ, прѣзъ всичкото врѣме на царуването си, сѣха бури и поженаха ураганъ, сѣха изненади за народа си, и той ги изненада. Да, сърбитѣ изненадаха послѣдния Обреновичъ и пометоха, и унищожиха цѣлата династия като съ ураганъ. Тъй бърже, тъй грозни станаха Бѣлградскитѣ събития. Цѣлъ свѣтъ потръпна отъ ужасъ. А Сърбия, злощастната братска намъ страна, одавна проклѣла краля си и осѫдила неговитѣ безчинства, възкликна отъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

сърдце при радостната вѣсть за убийствата на Александръ и Драга. И ни една сълза, ни най-малко съжаление за станалото, което произхождаше отъ логиката на миналото, отъ логиката на нѣщата. Наистина, събитията въ Бѣлградъ не сж вслѣдствие на народна революция, но това участие, което сръбския народъ даде на авторитѣ на покушението веднага слѣдъ него, показва, че народътъ е очаквалъ да стане такова нѣщо, за да се спаси честьта и името на Сърбия Обреновичитѣ бѣха компрометирали страната; тѣ влѣха отрова въ жилитѣ ѝ; тѣ бѣха заразили и финансии и нрави, и всички проявления на обществения сръбски животъ. Сърбия бѣ заприличала на разкапала, но която имаше право на по-добро сжществуване, като млада и надѣждна въ бждащето си, държава. Да не дойде единъ народъ до отчаяние. Дойде ли, той не знае граници въ своята ярость и въ своето отмъщение. Народътъ е като Бога — забавя, ала не забравя. Това трѣбва да знаятъ всички коронованн глави.

Но нашата цѣль не е да влизаме въ подробности по революцията въ Бѣлградъ. Сърбитѣ убили краля си, и туй то; убили Драга, убили братята ѝ, трима министри и разни военни лица, близкостоящи до кралската особа; изтрѣбили единъ кралски родъ, за да го замѣстятъ съ другъ. Тази е скицата на Бѣлградскитѣ събития, на Бѣлградската революция. За насъ важатъ послѣдствията отъ нея, както частно за Сърбия и за България, тъй и общо — за Македония и югославянскитѣ отношения. Коренно прѣобразуване въ Сърбия не е станало; монархията пакъ си сжществува, тъй като на мѣстото на Александра за краль на Сърбия е вече избранъ Петъръ Карагеоргиевичъ. Кои сж причинитѣ, що накараха сърбитѣ да приематъ старата форма на управление, намъ сж неизвѣстни; но и безъ измѣнението формата на управление, отъ монархическо на републиканско, което се очакваше, за да се улѣснѣше осжществлението на единъ завѣтенъ идеялъ, обединението на южното славянство, въ Сърбия настжпва другъ режимъ, нова ера надъ труповетѣ на умъртвената кралска двойка, — слѣдъ жестокия Милановъ режимъ.

Краль Петъръ I ще вземе урокъ отъ прѣдшедственицитѣ си и не ще слѣдва тѣхния пжть, защото видѣ, кждѣ води той. И ние трѣбва да очакваме единъ пъленъ обратъ въ външната и вжтрѣшна политика на Сърбия. Вслѣдствие на неразумна вжтрѣшна политика ставатъ повечето грѣшки и по външната политика. Тъй краль Миланъ, слѣдъ едно деветьгодишно глупо управление, отъ 1868 г. до 1877 г., слѣдъ като бѣше изгубилъ вече довѣрието на народа си, за да го наново спечели, се впусна въ редъ политически авантюри: — войнитѣ съ Турция, съ България и пропагандата въ Македония. А въ1882 год. стана и знаменитото възстание противъ Милановия деспотизъмъ въ Тимокската долина, което възстание биде потушено най-жестоко: само 20 души знатни сърби бидоха застрѣлени, а стотини осждени на дългогодишенъ тъмниченъ затворъ. На тия несполуки и беззакония въ вжтрѣшната политика се дължатъ и ония

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

кривуличенія по външната, които докараха сръбско-българската война отъ 1885 г. и охлаждението на двата съсѣдни и еднорасови народи, българе и сърби. На Милановата безумна политика се дължи по-послѣ и пораждането на сръбска пропаганда въ Македония, която тъй много прѣчи за едно братско споразумѣние между българе и сърби по Македонския въпросъ върху почвата на автономна Македония. За да се реабилитира прѣдъ сърбитѣ и за да не остане надирѣ отъ черногорския князъ Никита, който помагаше въ Херцеговинското въстание, Миланъ воюва̀ два пѫти съ турцитѣ и даде въ 1888 г. една много либерална конституция, която по-сетнѣ самъ унищожи и замѣни съ личенъ режимъ. Така той управлява̀ до 1882 г., когато се провъзгласи краль, а държавата му стана кралство, като че ли още това липсваше на клетата Сърбия. Хвърлящъ се отъ една крайность въ друга, отъ една пропасть въ друга, за да отвлѣче наново вниманието на народа отъ размирицитѣ, поведе го къмъ Сливница и Драгоманъ, дѣто и намѣри гибельта си. Слѣдъ тая злополучна дата, за да спаси поне династията си, въ Милановата глава се зароди мисъльта да посърбява Македония. Той изпрати тамъ десетки скѫпо-плащани пропагандисти, които пропагандираха Милановата идея за сръбски Солунъ. Миланъ отвърна очитѣ на сърбитѣ отъ Босна, отъ Херцеговина и Далмация и други сръбски поселения въ Южна Унгария, защото бѣше ги продалъ на австроунгарската корона за своята кралска корона, и ги отрови съ силна вражда противъ българитѣ, съ единъ шовенизъмъ, който е опасенъ за сръбската нация. Сръбството бѣше изневѣрило на историческата си мисия и бѣше влѣзло въ единъ лъжливъ пѫть, който ще го заведѣше въ бездна, благодарение на краль Милановитѣ лудории. Нарочно тоя демонъ на южното славянство създаваше миражи за сръбския народъ, за да може още повече и неусѣтно да го тиранизира.

А сѫщата политика слѣдва̀ и краль Александръ.

Този послѣденъ Обреновичъ бѣше достоенъ наслѣдникъ и синъ на своя баща, и той отплати съ грозната си смъртъ всичкитѣ свои и бащини грѣхове. Нѣма по-добъръ примѣръ отъ убийствата въ Бѣлградския конакъ прѣзъ нощьта срѣщу 29 май, че има провидѣние и че то сѫди и наказва. Македонцитѣ трѣбва да бѫдатъ доволни отъ тая присѫда на провидѣнието, защото то наказа и онази прѣстѫпна политика, която кральетѣ Миланъ и Александръ водѣха по отношение Македонския въпросъ и южнославянскитѣ интереси.

Новия краль е доста разуменъ човѣкъ, който има и своя традиционна политика; той е синъ на Александра Карагеоргиевичъ, който е милѣлъ за доброто на всички южни славяне. Отъ друга страна, самъ Петъръ I е надъханъ съ българофилски чувства, е привърженикъ на автономна Македония и сръбско-български съюзъ. Отъ третя страна, радикалитѣ, най-силната партия въ Сърбия, чието влияние при новия краль ще бѫде голѣмо, сѫ изкрени приятели на българитѣ и македонската независимость.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

Съ пълно увѣрение, слѣдователно, можемъ да кажемъ, че съ изчезването династията на Обреновичитѣ и възкачването тая на Карагеоргевичитѣ се туря край на сръбско-българскитѣ раздори и ще се започне едно сближение на двата братски и еднородни съсѣди. А отъ това сближение може да се дойде и до едно съглашение за освобождението на македонци, одринци и старосърби, а по-сетнѣ и за останалитѣ сърби. Изобщо, държавния прѣвратъ въ Сърбия отъ 29 май ще има безсъмнѣнно добри послѣдствия не само за южното славянство, но и за цѣлия Балкански полуостровъ.

Нѣкои, обаче, сждятъ другояче за Бѣлградскитѣ събития и тѣхнитѣ послѣдствия. Като изхождатъ отъ това, че България можеше да се възползува отъ упадъка на Сърбия при краль Александровото царуване, тия плитки политици казватъ, че по-добрѣ бѣше да продължаваше стария редъ на работитѣ въ Сърбия. А това е една политика на дребнитѣ разчёти, която гледа повръхностно на нѣщата и събитията. Споредъ насъ, единъ добъръ и разуменъ съсѣдъ е по-полѣзенъ за държавата ни, отколко единъ безуменъ и разсипникъ. Защото, при разумния и добъръ съсѣдъ, държавата ни ще се развива мирно и спокойно, нѣма да бѫде изненадвана, като прѣзъ 1885 г. Даже и единъ разуменъ неприятель е тряжъ по-добъръ, отколко единъ или двама глупави приятели: съ него можешъ да се разберешъ по-лесно, отколко съ глупавитѣ си приятели. Его защо, българското правителство постжпи добрѣ, като, веднага слѣдъ Бѣлградския прѣвратъ, декларира, че България нѣма да се мѣси въ вжтрѣшнитѣ работи на Сърбия, и че желае по-бързото умиротворение на съсѣдната страна. Тази декларация на новото правителство Петровъ-Петковъ е единъ актъ отъ висока политическа мждрость, който ще бѫде оцѣненъ достойно отъ страна на сръбскитѣ държавници; тази декларация има и тази политическа важность, че доказва, какво българскитѣ отношения спрямо Сърбия сж винаги изкрено-братски, дори и въ врѣмена размирни за съсѣдното кралство. Така щото, както Бѣлградскитѣ събития, тъй и декларацията на българското правителство ще иматъ добри сетнини за сръбско-българскитѣ отношения въ бѫдаще.

Не бѣ одавна, кога, по случай праздника св. Сава, въ Сърбия станаха народни тържества. То бѣше зимасъ. Сръбския краль Александръ, който почива сега, слѣдъ неуморнитѣ си изненади и държавни прѣстжпления, до своята Драга въ фамилийната гробница на Обреновичитѣ, се намираше по туй врѣме въ Нишъ и държеше прѣдъ своитѣ гости и и свитата си заплашителни тостове и рѣчи противъ България и за Балканското стату-кво; той заявяваше, че не ще допусне никому да вземе повече нито педя земя отъ Турция, но все пакъ си позволяваше да дава просторъ на стремежитѣ си къмъ Скопие и Солунъ, завѣщани му отъ немирника му баща. И кой знае, дали нѣмаше да бждемъ изненадани нѣкога и отъ Александра, тъй както отъ Милана. Разумнитѣ и разсждливи сърби, безъ съмнѣние, сж се червили отъ срамъ при тия воинствени

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

изявления и донкихотщини на младия и неопитенъ краль, когато продажната сръбска преса и фанатизиранитѣ сръбски шовенисти му ржкоплѣскаха и го величаеха.

При настоящето положение на македонския въпросъ, когато той става отъ заплѣтенъ по-заплѣтенъ и необходимо нужна е по-разумна, макаръ и неприятелска намъ, политика отъ страна на съсѣдитѣ ни, прѣмахването на Александра, на династията и политиката му е отъ голѣмъ интересъ и въ полза за насъ българитѣ, както въ свободното княжество, така и въ европейска Турция. Фирмилиянъ бѣше интименъ другарь на краль Милана и пратеникъ на краля Александра. Фирмилиянъ, а заедно съ него и всичката сръбска пропаганда отъ Зибевче до Бѣло-море бѣха плодъ на донкихотската Милановска външна и вжтрѣшна политика, която изтощаваше силитѣ и финансиитѣ на Сърбия въ градене на въздушни кули, създаване миражи — създаване на сръбска народность тамъ, кждѣто тя не сжществува. Знае се, какъ постжпваше и съ какви срѣдства си служеше тази сръбска пропаганда въ Македония. Тя отнемаше отъ борбата найнадежднитѣ македонски синове, изпращаше ги въ Бѣлградъ, посърбяваше ги, упойваше ги съ сръбски шовенизъмъ и отново ги пращаше въ отечеството имъ, за да прѣчатъ на освободителното движение, да пропагандиратъ сърбизма, като не знаеха изборъ въ срѣдствата и даже шпионираха и прѣдателствуваха злочеститѣ си братя прѣдъ турскитѣ власти. Тия и още много такива прѣстжпни дѣяния на сръбскитѣ пропагандисти, учители, попове, владика и консули въ Македония унизиха сръбската народность и очерниха сръбското име.

Краль Петъръ трѣбва да се погрижи, прѣди всичко, за повдигане престижа и честьта на отечеството си, защото сръбството, подиръ 1885 г. и другитѣ Милановски авантюри, бѣше станало за посмѣшище въ устата на югославянскитѣ врази. Краль Петъръ, който цѣли 40 години далечъ отъ родината си, въ свободната Швейцария, въ свободолюбивата Женева, е ѣлъ горчивия хлѣбъ на изгнанието, ще е разбралъ, що е нещастие и нѣма да бжде, вѣрваме, защитникъ на Балканското статукво, сирѣчь — на македонското робство.

София. *Д-ръ М-евъ.*

Нуженъ ли е остракизъмъ въ България.

(Етюдъ).

I.

Всѣка една държава въ началото на своето сжществувание е застрашавана отъ много вжтрѣшни и външни опасности. Единъ младъ народъ е като една фиданка, която трѣбва да бжде окастрювана, за да може да израсте, права и висока. Додѣто стжпи на краката си и додѣто укрѣпне,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 8.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

на всѣкой народъ сж потрѣбни врѣме, дълбока разсждливость и тактъ. Иначе, безъ тактъ и разсждливость, безъ това, което наричатъ *държавническа мждрость*, народитѣ рискуватъ да погинатъ подъ тежестьта на хилядитѣ злощастия. Но тия злощастия не бивать причинявани толкова отъ самитѣ народи, колкото отъ ония, които се наричатъ негови водачи. А кои сж тия водачи народни? Въ всички държави и навсѣкждѣ тѣ сж: държавния глава, министритѣ и разни обществени дѣятели, като политици, шефове на партии, публицисти, оратори, поети, журналисти Въ нашата конституция, доста добра и демократична въ основитѣ си, се прѣдвиждатъ наистина наказания за ония държавни мжже, които прѣстжпятъ законитѣ и не управляватъ споредъ установенитѣ наредби въ страната, и тука не трѣбва и не може нищо да се прибави. Но има другъ родъ прѣстжпление, което първитѣ конституционалисти не сж имали прѣдъ видъ. Па и кой отъ тия създатели на българската конституция си е помислювалъ, че тъй скоро нашата млада държавица, още неустановена, още не уредена, ще бжде разяждана отъ този нихилизъмъ, отъ това отричане на всичко сжществуваще, които копаятъ гробъ на нашия народъ. България, не живѣла повече отъ четвъртъ вѣкъ, изглежда, при туй наводнение въ нея на отрицатели и разрушители, да бжде нѣкоя многовѣковна държава, която, слѣдъ като е прѣкарала нѣколко периода отъ своето развитие, почнала е вече да отпада, гаче ли е въ послѣдния периодъ на своето сжществуване. Такова скръбно впечатление придобива добрия спектаторъ на нашия общественъ и държавенъ животъ. Манията да кажешъ непрѣменно нѣщо ново, да блѣснешъ, да изненадашъ, за да ти прѣдъвкватъ името гимназиялнитѣ и университетски младежи, тази мания къмъ *новаторство* е обзела по-голѣмата часть отъ нашитѣ обществени и държавни дѣятели, не за да създадатъ въ сжщность нѣщо ново, а за да разрушатъ и това, което народътъ притежава слѣдъ петь-вѣковни усилия и борби. Отрицанието и нихилизмътъ сж ни обзели до толкова, щото не рѣдко ние сме били нещастни да чуемъ отъ устата на нѣкой младъ отрицание дори и на сжществуването на България, като отдѣлна независима държава, като самостойно политическо тѣло. Надъхани отъ недоучени и безсмислени на Балкански полуостровъ идеи, като социализъмъ, космополитизъмъ, анархизъмъ и др., плодъ на западната до неимовѣрность напрѣднала култура, тия апостоли на отрицанието отравятъ държавния организъмъ на отечеството си и несъзнателно го тикатъ къмъ погибель. И онази обичь, която заслужава многострадната имъ родина, и само тя, тѣ я отказватъ ней и бълнуватъ, и ни говорятъ за нѣкаква любовь къмъ цѣлото человѣчество.

Тази любовь къмъ человѣчеството сжществува на западъ, но отъ кога? — Не е ли, когато французи и англичане, нѣмци и италиянци сж изпълнили дълга къмъ отечествата си и слѣдъ това сж помислили за дългъ къмъ цѣлия свѣтъ? Прѣди да се издигнатъ на онази висота, на която

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

стоятъ днесъ, имало ли е въ Англия, Франция или Германия социализъмъ или космополитизъмъ? — Чакъ слѣдъ като сж постигнали величието си, слѣдъ като сж станали мощни и велики държави, въ умоветѣ на западнитѣ народи сж се появили горнитѣ идеи за по-добъръ общественъ строй. Па и днесъ дори, само една малка часть е, която иска прѣобразуването на сжществующия редъ на западъ, кждѣто условията сж по-добри за разпространението на най-напрѣдничави идеи, на крайни идеяли.

Въ изминатия 25 г. периодъ отъ нашето независимо политическо сжществуване ние прѣнесохме и прѣсадихме у насъ всички издънки на западно-европейската цивилизация. Ала тия издънки не хванаха коренъ, като дървеса отъ другъ климатъ и чужда култура. И като пишемъ това, ние не искаме да кажемъ, че не трѣбва да се присажда въ България всичко, що е добро другадѣ. България има свои завѣтни идеяли: тя цѣлата още не освободена; половината отъ българския родъ страдае подъ ужасно робство. Това, което френци, англичане, италиянци и др. народи сж вечъ отдавна постигнали — обединението си въ една държава като нация, като културно цѣло, намъ прѣдстои тепърва да постигнемъ. Нѣма да говоримъ за *велика* България, за велика българска държава, за да не бждемъ обвинени въ шовенизъмъ отъ българе даже. Но първата и най-свята цѣль на всѣки българинъ не трѣбва ли да бжде съвършенното освобождение на рода му отъ иго и *културното* му обединение? За насъ нѣма двѣ мнѣния по този въпросъ: Българинъ безъ такава цѣль въ живота си не е българинъ, не е и човѣкъ!

А когато намъ прѣдстои една такава строго-опрѣдѣлена цѣль — културното обединение на всички българи, то и всички принципи и идеи, които заемаме отъ вънъ и прѣнасяме въ България, трѣбва да служатъ и спомагатъ именно на тази главна цѣль. Идеи, колкото и да сж добри отъ общо-човѣшко гледище, щомъ се изпрѣчватъ на пжтя ни и спъватъ вървежа на нацията ни къмъ прѣдначертаната ѝ цѣль, такива идеи сж врѣдни за нея, врѣдни за бждащето на България. Социалдемократитѣ въ България развиватъ една дѣятелность тъкмо противоположна на горнята цѣль. Заучили разни книжни формули, тия картонни хора сждятъ за българската дѣйствителность, за Балканскитѣ работи и македонския въпросъ така, като че се намиратъ на западъ, живѣятъ въ френска или нѣмска срѣда и наблюдиватъ нѣмската или французката дѣйствителность. Слушали сте, навѣрно, да говорятъ тия загубени чада на народа ни за нѣкакво *Марксистко гледище* по македонския въпросъ. Говорятъ тѣ за буржуазия и пролетариятъ въ Македония, за класови интереси тамъ, за борба между тия двѣ класи. А всичко туй е една горчива ирония съ най-въжделенитѣ мечти на македонцитѣ. И най-жалкото е, че такива *заблудени* има и измежду самитѣ македонци, и ние можемъ да наброимъ десетки отъ тоя сортъ «доброжелатели“ на македонския народъ. Когато нѣкой иска да оправдае своята индиферентность и пасивность къмъ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

участьта на родния си край, той намира разни мотиви, за да избѣгне отговорностьта. On trouve toujours des motifs, казва френца. И македонци, които сж станали социалдемократи и ви говорятъ за социална революция и класова борба въ отечеството си, сж отъ ония хитреци, които гледатъ да изклинчатъ отъ истинската борба, отъ истинската революция, па дирятъ мотивъ за оправдание своето дезертьорство отъ редоветѣ на борбата.

Но не е само тамъ злото, че нѣкои си тъй мислѣли върху единъ жизненъ за българската нация въпросъ. Злото е, че отъ тази зараза се заразяватъ младежьта на народа, производителнитѣ слоеве народни, като ламтящи къмъ новизни, недостатъчно развити и неподготвени, за да прѣцѣнатъ добрѣ оная духовна пища, която имъ се дава. Тъй тази златна младежь и тия производящи слоеве, подпоритѣ на всѣкой народъ, се парализиратъ, и вмѣсто надѣждни синове на отечеството, тѣ ставатъ парализирани членове на обществото и дори врагове на ония, чиято плъть сж тѣ; толкозъ много социализмътъ и съприкосновенията го космополитизъмъ сж ги отчуждили отъ народа имъ. — Докторътъ дири цѣрь на всѣка физическа и душевна болѣсть. За да спаси животъ, хирургътъ рѣже безмилостно тази или друга часть на човѣшко тѣло. Държавникътъ, тоя лѣкарь на народнитѣ болки, трѣбва да подири лѣкъ и на тая ужасна зараза — парализа въ България; българския народъ трѣбва самъ да се замисли върху болѣстьта си, която го е обзела и отъ която чезне още отъ ранна младость. Подобно на хирургъ, за да се не зарази цѣлия народъ, да се не парализира енергията му, тоя лостъ на всѣки народенъ прогресъ, българския народъ, олицетворенъ въ Народното Събрание, трѣбва да отрѣже всички заразени и парализирани части отъ народната снага.

А пъкъ не сж само тия парализаторитѣ на народа. Мнозина сж се отчаяли отъ него, мнозина поклащатъ глава въ съмнѣние за българското бждаще при тия лоши заразителни симптоми. Лъганъ отъ всички, той не вѣрва вече въ никого. А трѣбва вѣра да се вдъхне въ тоя озлощастенъ народъ, вѣра въ себе си, въ бждащето си, въ дѣцата си! — Тия дѣца го отчаяха, и то въ дни отъ най-голѣма важность! Тия дѣца му казаха: „Не ти трѣбва тебѣ обединение, а класово съзнание!“ — като че ли одавна се събуди у него националното съзнание, като че ли одавна изгрѣ за него слънцето на свободата, и като че ли е изгрѣло то за всички българе.

Когато, въ други страни — въ тия страни, отъ които заемаме, въ критически и сждбоносни за държавата врѣмена, всички слоеве на обществото, всички класи, всички—си подаватъ ржка и, като единъ човѣкъ, даватъ отпоръ на злото, идяще отъ външъ или пъкъ произхождаще отъ вжтрѣ, въ България партиитѣ разпокъсаха народа на нѣколко части, които въ сжщность нищо не дѣли, ожесточиха ги и ги опълчиха едни противъ други, братъ противъ брата, баща противъ синъ и синъ про-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

тивъ баща тъй, като че ли умишлено се е крило разорението на България, унищожението на българщината, погубването на българския народъ...

II

Нѣма държава безъ недъзи. Както човѣшкия организъмъ се бори съ разни бацили, що го разяждатъ, тъй и държавата се бори съ ония елементи, които разяждатъ държавния организъмъ. Погледнете на съврѣменното общество, обърнете взоръ къмъ древността. Нѣма държава да не страда отъ нѣкаква вжтрѣшна болѣсть. И вредъ дирятъ лѣкъ на болѣстьта. Като въ панорама се вижда онази борба на животъ и смърть, борба за сжществуване съ вжтрѣшни врагове. Държавницитѣ не оставятъ злото да тържествува; затова тѣ взиматъ релативни мѣрки поне за намаление на злото и — успѣватъ. Тъй сж можели да уцелѣятъ прѣзъ десетки вѣкове държави съ висока култура и напрѣднала цивилизация.

Още въ първитѣ врѣмена отъ своето сжществуване древня Гърция биде подложена отъ своитѣ собствени синове на най-голѣми изпитания и терзания. Тиранията тирания замѣстваше, властолюбецътъ — другъ властолюбецъ. Елада, тази учителка на поколенията за демократическо управление, нѣмаше миръ отъ една глутница властолюбци, които бѣха съсрѣдоточили въ себе си цѣлия животъ на страната. Атика, Арголида и други по-първи древно-гръцки държавици, които най-много чувствуваха лошотата на положението, се замислиха за сжществуването си. Разбраха въ Елада, че тия вражди и раздори, които амбициитѣ сѣятъ, ще изкопаятъ гроба на Елада, и рекоха да турнатъ край на злото. Това зло не биде унищожено наистина, но то бѣ ограничено, намалено.

Въ края на VI-я вѣкъ прѣди Христа атинянинътъ Клистенъ, реформаторътъ на Солоновитѣ закони, като дойде повторно на чело на управлението, създаде една нова политическа мѣрка — *остракизма*, съ помощьта на която той можа да турне край на тиранията въ Атина. Тази политическа мѣрка е била насочена изпърво главно противъ Пизистратитѣ и тѣхнигѣ привърженици, които тиранизираха страната. Водительтъ на атинската демокрация съ тая строга мѣрка имаше за цѣль спасението на държавата, като отдалечеше отъ Атина за нѣкое врѣме опаснитѣ граждане, които безпокоеха и прѣчеха на спокойното развитие на държавния животъ. Думата *остракизмъ* произхожда отъ *óstrakon*, което значи *чепъ, парче отъ ссждъ, дъсчица*; отъ тамъ — *ostrakismós*, което означава *ссждъ на дъсчица*. — Въ уреченъ день атинския народъ се е събиралъ въ столичния градъ съ дъсчица въ ржка, за да произнесе присжда надъ този или другъ опасенъ атински гражданинъ. На тия дъсчици, които сж пускали въ една кутия, е било написано името на подсждимия и рѣчьта *да* или *не* отдолу. За който гражданинъ се получатъ най-малко 6000 утвърдителни гласа, то него изгонвали изъ Атина за десеть (а по-сетнѣ само на петь) години, безъ да го лишаваха отъ гражданскитѣ му и политически права, и безъ кунфискуване имотитѣ му.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Подъ такава една строга присѫда сѫ подпадали, наистина, и добри атински граждане, като безкористния Аристидъ, умния Темистоклъ, Кимонъ военачалникътъ, синъ на Алкивиада, и др., но тѣзи сѫ работили и вънъ отъ отечеството си за неговото добро, когато пъкъ опаснитѣ остракизирани граждане сѫ ставали безврѣдни за вѫтрѣшното спокойствие на държавата. Послѣдния осѫденъ по този начинъ е билъ демагогътъ Хиперболусъ, въ 420 г. прѣди Христа. По-сетнѣ остракизмътъ е билъ отмѣненъ, но пакъ други мѣрки сѫ били взети за държавното и обществено спокойствие остракизмътъ; бѣше замѣненъ съ отровата, съ человѣкоубийството

Сократъ стана невинна жертва на тази нова мѣрка, а самъ творца на остракизма, реформаторътъ Клистенъ, билъ остракиранъ.

Както и да е, какъ може да си обяснимъ ние това, че Клистенъ, водача на демоса, е създалъ такава строга държавна мѣрка — изгнанието на видающи се атински граждане и лишаването имъ отъ участие въ политическитѣ борби на страната за 5 или 10-годишенъ периодъ?— Тази Клистенова реформа е имала добри послѣдствия за Елада, и ето защо тя е била възприета дори и отъ Сиракуза, въ Сицилия. До-колко Клистенъ е билъ привързанъ къмъ народа и изкренъ демократически шефъ показва неговата реформна дѣятелность въ полза на демокрацията, като е унищожилъ надмощието на аристокрацията. Клистенъ е искалъ повдигането на демоса и неговото закрѣпване, и той е постигналъ цѣлта си. Ние знаемъ отъ историята, каква велика роль игра този демосъ въ гръко-персийскитѣ войни, както и въ културното развитие на Елада. Изхождайки отъ национално гледище, за да спази елинската нация отъ гибель, отъ заробване, Клистенъ е прѣдложилъ тази мѣрка — остракизма, която е била употрѣбявана повече отъ едно столѣтие.

Нека погледнемъ сега на съврѣменнитѣ държави. Изгнанието и днесъ сѫществува: въ Англия, Италия, Русия, Германия и др. страни, че дори и въ Сърбия. Изгонватъ отъ държавата онѣзи, които сѫ противни на династията, на сѫществующия режимъ или пъкъ по други нѣкои тайни причини. Би рекълъ човѣкъ, че и днесъ Клистеновата мѣрка сѫществува. Обаче, туй не е така. Днешното изгнание е една изродена форма на старогръцкия остракизъмъ. Ако въ древностьта остракизмътъ е билъ въведенъ съ цѣль да се охрани народа и неговитѣ правдини отъ посегателствата на аристокрацията и нейнитѣ властолюбиви водачи, а изгонването на когото и да било не е ставало чрѣзъ проста една заповѣдь, но слѣдъ единъ народенъ вотъ, споредъ присѫдата на народа, въ днешно врѣме изгнанието става повечето случаи по заповѣдь на властьта, въ полза на силнитѣ на деня и въ врѣда на народа. Императоръ Вилхелмъ или краль Миланъ не могатъ да търпятъ този или онзи общественъ дѣецъ и водачъ народенъ, защото неговото слово е силно и влиянието му надъ масситѣ мощно: вематъ го една нощь „полицейскимъ образомъ“ и го експулзи-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ратъ; и додѣто царуватъ Вилхелмъ и Миланъ, неговото възвръщане въ родината му е невъзможно. Една Франция само е можала да възприеме по-добрѣ Клистеновата наредба и всѣко едно експулзиране тамъ, за винаги или за единъ опрѣдѣленъ срокъ, става слѣдъ рѣшението на сѫдилището. Тъй бѣ изгнанъ Деруледъ, тъй сѫ били експулзирани и претендентитѣ на французката корона: орлеанци, бурбони и бонапартисти,—за безопасността на републиката. Франция е една високо-културна държава, а узаконението на изгнанието се наложи по силата на ония трудни обстоятелства, които прѣживѣ тя прѣзъ първата половина на изминатия вѣкъ, прѣзъ периода на Наполеоновото 20-годишно тираническо властвуване и нещастията на *ужасната* година. Трѣбваше великата нация да се спаси отъ нашествието на външенъ непрiятель и отъ безумната противонародна дѣйность на монархиститѣ. Въ Франция разбраха, че освѣнъ републиката нѣма по-добро управление за французкия народъ и всички се устрѣмиха къмъ тази цѣль — закрѣпване на републиката; и никакво отклонение отъ този пѫть е недопустимо, защото е гибелно. А въ единъ периодъ отъ тридесеть години Франция се възроди и възмѫжа, слѣдъ изпитнитѣ и нещастията, които я постигнаха въ пѫтя ѝ къмъ извоюване днешното си свободно положение.

Другъ примѣръ е Америка. Тамъ не експулзиратъ, тамъ линчосватъ. Извѣстна е жестокостьта на тази мѣрка, но при все това свободолюбивия американски народъ я търпи — защото има причини за това. . . Ние осѫждаме този начинъ на наказване прѣстѫпницитѣ и нарушителитѣ на обществения порядъкъ и държавното спокойствие; ние осѫждаме человѣкоубийствата; ние осѫждаме даже заточенията вънъ или вѫтрѣ въ държавата. Но ние искаме да се не спъва хода на нацията къмъ нейната завѣтна цѣль; но ние не искаме, тя да бѫде пажъ на династиитѣ или пъкъ играчка въ рѫцѣтѣ на властолюбцитѣ и лекомислени людье. И ако въ Франция и Америка, тия двѣ велики държави съ свободни институции, съ вѣковна цивилизация, се вематъ такива строги охранителни мѣрки за обществената безопасность и националния напрѣдъкъ, защо въ България да се не замислимъ върху охраняването и напрѣдъка на народа ни; защо българския народъ не вземе строги, но палиативни мѣрки, та да гарантира за дълъгъ периодъ своето сѫществуване? — Защо въ България да се не въведе остракизма, на мѣстото на смъртното наказание, тази отживѣла вѣка си мѣрка? Нѣма ли причини за това и безосновни ли сѫ нашитѣ сѫждения?

Ние ще се повърнемъ сега наново върху съврѣменния обществен животъ въ България и ще го сравнимъ съ оня на древна Гърция и сегашна Франция. Петь-вѣковното иго отъ една страна има́ за българския народъ и добри сетнини: то унищожи различието въ народа, което сѫществуваше прѣди робството, различието между боляри и народъ, сирѣчь — между българския демосъ и старата българска аристокрация; то сплоти българитѣ и ги накара да се чувствуватъ едно цѣло, една снага —

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

отъ Дунава до Архипелагъ и Босфора, отъ Черно море до Пиндъ, Шаръ и Морава. Но въ единъ двадесеть и петь-годишенъ периодъ на свободно сѫществувание, този сдушенъ, този цѣлокупенъ народъ биде разтерзанъ отъ външни и вѫтрѣшни врагове: вѫтрѣ се създаватъ отдѣлни отъ народа и взети отъ самия него съсловия, както и антагонизма между свободенъ и неосвободенъ българинъ; отъ външъ — разпокъсванего на нацията ни. И когато става туй разпокъсване, ние, разпокъсвани сами вѫтрѣ, въ ужасна и недостойна борба сами съ себе си, не можемъ да излѣземъ на срѣща му и да му се противопоставимъ. Амбицията и грубия егоизъмъ—ето подбудителнитѣ мотиви (die Leitmotiven) почти на всѣка обществена дѣйность у насъ. Отъ една страна това, отъ друга — противонационалната врѣдна дѣятелность на несъмнѣнно безкористнитѣ социалдемократи сѫ двѣтѣ главни причини, които, като червеи, разяждатъ младия незаякналъ организъмъ на България.

III.

Да видимъ сега, какви послѣдствия ще има за България една такава мѣрка. И като отговаряме на този въпросъ, ние сѫщевремѣнно даваме отговоръ на сложения отначало въпросъ: нуженъ ли е остракизма у насъ. Споредъ нашето дълбоко убѣждение, остракизмътъ ще има благотворни сетнини и е необходимо нуженъ за България. Както въ древна Гръция, както въ съврѣменна Франция, тъй и въ България сѫщитѣ причини ни принуждаватъ да прибѣгнемъ до това срѣдство за спасение на народностьта ни. Дълго врѣме се е мислѣло, както въ Гърция, тъй и въ Франция, да се намѣри лѣкъ на онази болѣсть, която ний ще наречемъ *държавническо лекомислие и игра съ държавни интереси въ полза на личнитѣ* Слѣдъ жестоки изпитания и нещастия за народа, Клистенъ е можалъ да изнамѣри и прокара *остракизма*, като единствена спасителна мѣрка за Атина, терзана тъй много отъ вѫтрѣшнитѣ раздори на повилнѣли честолюбци. Изгонени отъ отечеството си и далечъ отъ него, тия дръзки честолюбци сѫ били безврѣдни за него; и не само сѫ били безврѣдни, но остракизмътъ, онова наказание, което народътъ имъ е налагалъ, ги е правѣлъ по-сетнѣ добри и полезни граждане на отечеството. Подиръ като сѫ живѣли въ изгнание, слѣдъ като сѫ изпитвали горчивинитѣ на това изгнание въ чужди страни, прѣдишнитѣ лекомислени граждане сѫ ставали твърдѣ добри патриоти, обиквали сѫ отечеството си. Ето туй е благотворното влияние на *народното наказание*, на остракизма, и за-туй Франция го сѫщо тъй въведе; затуй остракизмътъ е колкото стара, толкова и нова мѣрка за постигане на добри, едни и сѫщи цѣли. Народътъ вѣрва, че личностьта Б. спъва неговия ходъ къмъ прѣдначертаната му цѣль, че тази личность е врѣдна на неговото развитие, защото иде прѣкомъ на неговитѣ интереси; народътъ казва: „щомъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

като азъ съмъ лошъ за него, той пъкъ е три пѫти по-лошъ за мене!“ — и го изпъжда. Ако изгоненията е добъръ на сърдце, той се връща по-добъръ; ако е билъ лекомисленъ, той се връща дълбокомисленъ и разуменъ гражданинъ. Но има и такива, които сѫ ставали отъ лоши по-лоши, които сѫ се ожесточавали още повече и сѫ ставали измѣнници на отечеството си. Нищо. Нека народътъ знае добритѣ си и лоши синове; нека кѫклицата се отдѣли отъ чистата пшеница; нека се свали маската на лъжливитѣ отечественолюбци и нека се знаятъ приятелитѣ и неприятелитѣ на народа. Открития врагъ не е опасенъ: като знаете, че Х. ви е неприятель, вие ще се пазите отъ него. Значи, и въ такъвъ случай, когато остракизмътъ дѣйствува отрицателно, народътъ ще извлѣче полза, защото ще разбере — какви сѫ въ сѫщность онія, които до-вчера сѫ били негови водачи. . . .

Въ политиката нѣма милость. Тази истина, горчива, но потвърдена отъ редица исторически фѫкти, трѣбва да се знае отъ всѣки политикъ. Когато се има за цѣль благото народно, доброто на отечеството, даже братътъ не трѣбва да се жали. Да, нека надъ всѣка друга любовь се възвиси отечествената; нека се навикнемъ, нека бѫдатъ принудени онія, които не желаятъ отъ криворазбранщина,—да се обича отечеството; нека се *възпитаме* всички въ любовь къмъ него. Какъ? — Чрѣзъ всички срѣдства и—най-подиръ чрѣзъ остракизма!—Слѣдователно, ние отдаваме на остракизма възпитателно значение, възпитателно—въ гражданско и политическо отношение. Което липсува у насъ, то е любовьта къмъ родина и разумното безкористно служене на народнитѣ интереси. — Наистина, възпитаването на единъ човѣкъ, а още по-вече на единъ народъ не е лесна работа: трѣбватъ усилия, трѣбватъ години и начини, трѣбватъ тактъ и смислено старание — всичко туй, което липсува на повечето отъ нашитѣ политици. Тѣ гледатъ съ всички начини и срѣдства да заграбятъ властьта, а като дойдатъ на чело на управлението, вмѣсто да възпитаватъ, развращаватъ. Ние сме се питали много пѫти—защото и беззаконията у насъ ставатъ твърдѣ често — ние сме се питали: какъ, какъ може да се турне край на туй анормално положение на нѣщата, да се прѣкрати злото, което царува и въ властьта, и вънъ отъ нея, и чрѣзъ нея, и безъ нея? И дълго врѣме не можехме да си дадемъ отговоръ. Най-подиръ, личното наше прѣживѣване далечъ отъ отечеството, волното наше изгнание ни доведе до заключение, че — *отечество се обича, когато пожи-вѣешъ далечъ отъ него, когато почувствувашъ силна тѫга къмъ родно мѣсто, къмъ родна рѣчь, къмъ всичко що е родно.* А народъ, както и човѣкъ се възпитаватъ, додѣто сѫ млади, додѣто сѫ въ първата си възрасть; послѣ е късно и невъзможно.

Отидѣте въ сѫдилищата, въ училищата, въ казармата, въ разнитѣ учрѣждения. Навредъ вие ще почувствувате и ще видите силното влияние и отпечатъка на деморализацията. Злото е хванало коренъ въ всички

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“-Скопје

отрасли на българския животъ и неволно се пита човѣкъ: какъ, коя е тази демонска сила, която като съ цѫркало налива отрова въ жилитѣ, въ кръвьта на българския народъ? Що може да се направи, за да се спре увеличението на злото; що може да се противопостави на тази деморализация? — Остракизмътъ ще послужи като противуотрова на оная, която мори народния животъ.

Но ще рекатъ нѣкои: заразата е толкова голѣма и заразенитѣ сѫ толкова много, щото прилагането на такава мѣрка е абсолютно невъзможно . . . Кой кого ще изгонва, кой кого ще цѣри? — И наистина, рибата се е умирисала отъ главата. . . Държавния глава ли? — Но той търпи беззаконията! Народното Събрание ли? — Но то ги санкционира! А други ще рекатъ: у насъ има Държавенъ сѫдъ и нека той сѫди политическитѣ и държавни прѣстѫпления. Държавния сѫдъ, обаче, не е сѫдъ за онія, които *въ опозиция* злочинствуватъ. А знае се, какво жалко поведение държи всѣка една българска партия, щомъ като помирише боклука. — Твърдѣ много сѫ въ България онія, които би подлѣжали на остракизъмъ, а повечето сѫ такива, които сѫ били близо до властьта. Нека се накажатъ нѣколцина само и ще видите, че останалитѣ ще се стрѣснатъ и ще се замислятъ. А това е достатъчно. Но на това наказание не трѣбва да подлѣжатъ само онія, които сѫ изпълнявали каквагодѣ държална функция и сѫ злоупотрѣбили, т. е. прѣстѫпили. За тѣхъ има: Държавенъ сѫдъ — за министритѣ, има и обикновенъ — за останалитѣ държавни служители. Какво има да кажемъ, обаче, за онія, които иматъ друга отговорность; какво трѣбва да се прави съ прѣстѫпницитѣ на перото и на словото, тия най-силни и най-опасни орѫжия въ недостойни рѫцѣ. — Нѣматъ ли тѣ сѫщо тъй задължения спрямо държава и народъ? Каква е тази разпасаность въ думи и дѣла на всички, на онія, които сѫ на власть, и на онія, които сѫ въ опозиция? Нуждно е едно стегване, едно стрѣсване, едно опомняне! Нека всички се запитаме: кѫдѣ вървимъ; какъвъ е пѫтя, който сме хванали, и не е ли по-добрѣ да го оставимъ?

Ние не желаемъ, криво да бѫдемъ разбрани; ние не искаме да бѫдемъ обвинени въ ретроградство и реакционерство отъ онія, които не мислятъ като насъ. А ние вѣрваме, че ще оцѣнатъ добрѣ нашитѣ благи намѣрения, защото, като прѣдлагаме въвеждането на остракизма въ България и доказваме необходимостьта му, ние искаме едно възраждане на тая злочеста татковина, едно възраждане въ нравитѣ, чувствата и помислитѣ на онія, които я населяватъ, но които не знаятъ да я цѣнятъ и почитатъ. И най-малко отъ свободолюбивитѣ, демократичнитѣ и независими елементи въ България ние ще очакваме това обвинение, а напротивъ — демократическата партия трѣбва да иска въвеждането на остракизма. Узаконението на тази държавна мѣрка даже за едно опрѣдѣлено врѣме, не за-винаги, ще даде благотворни резултати. Ние не казваме начина, по

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

който ще стане туй узаконение, нито начина на неговото прилагане въ България. Но това не съставлява мжчнотия. Доста е да видимъ, какъ става то въ Франция понастоящемъ и какъ е ставало въ Елада нѣкога. А доколко тази мѣрка ще повлияе на българскитѣ нрави, на бждащия животъ въ България, можемъ да си прѣдставимъ: самото ѝ узаконение ще покаже, че отечеството трѣбва скжпо да се цѣни, че съ неговитѣ интереси и бжднина трѣбва да се внимава, и че трѣбва да държимъ смѣтка на думитѣ и дѣлата си; позорътъ пъкъ, на който се подхвърга наказания, и неговата мжка и тжга за роденъ край ще ни прѣдупрѣждаватъ винаги отъ волнодумство и безчинство. Така остракизмътъ ще подготви и ще ускори политическата зрѣлость на народа.

А политическата зрѣлость на народа ще улесни постигането на неговитѣ завѣтни идеяли и усъвършенствуването на националната му индивидуалность, отъ която зависи оригиналното му културно развитие, като клонъ отъ славянството и като членъ на културното човѣчество.

Ив. Стойнинъ.

Хероическия периодъ на българския народъ.

(Исторически бѣлѣжки).

На тебе, друже Яворовъ,
посвѣщавамъ тѣзи редове.

—

Въ развитието на всѣкой културенъ народъ различаватъ нѣколко периода: три, четири, петь и по-вече, споредъ това — каква е продължителностьта на неговото сжществувание като народъ — и още споредъ условията, географически, исторически и др., при които се е развивалъ.

Първия периодъ отъ всѣко национално развитие съставлява хероическия периодъ, прѣзъ който народитѣ се стрѣмятъ къмъ нѣщо възвишено, което искатъ да постигнатъ съ всичкитѣ си сили и правятъ всички усилия. Наистина, има нѣщо подготвително къмъ тая хероична борба, има друго врѣме, което прѣдшествува всѣкога хероическия периодъ, но то е твърдѣ кжсо, за да не прѣдставлява цѣлъ периодъ, и е нѣщо като встжпление. Това врѣме е тъмно и смжтно за народа, както и за историка, който би поискалъ да го очертае. Може да се каже, че то е врѣме на национално оформяване, на национално събуждане, и е частъ отъ хероическия периодъ, прѣзъ който сж опрѣдѣлени вече народнитѣ цѣли и стрѣмления. Хероизмътъ се състои не въ думи, а въ дѣла. Великитѣ и възвишени дѣла образуватъ хероическата епоха отъ историята на всѣкой народъ. А този хероизъмъ произтича отъ голѣмия избликъ енергия, която

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

притежава всѣкой младъ народъ. Дѣлата, плодъ на неимовѣрна смѣлость и величие, наричатъ хероизъмъ, а намѣренията, мнѣнията, мислитѣ могатъ да се нарекатъ героични, до колкото тѣ водятъ къмъ героически постѫпки и дѣла.

Старитѣ гърци сѫ тачили героитѣ си, считали сѫ ги полубогове, издигали сѫ имъ великолѣпни гробници и храмове, и въ тѣхна честь сѫ принасяли жертви. Самата дума герой означава нѣщо свръхчовѣшко, титанско. Освѣнъ това, прѣзъ този периодъ и поезията има героиченъ отенъкъ, защото тя изобразява съврѣмената ѝ епоха. Тъй Омеровитѣ „Илияда и Одисея“ сѫ най-добритѣ книги върху старогръцката митология и героическитѣ врѣмена.

По-късно, слѣдъ героическия периодъ, за народитѣ настѫпватъ периоди на мирно културно развитие, ако не бѫдатъ спънати отъ нѣкои изключителни обстоятелства.

I.

Българския народъ е вървѣлъ по единъ пѫть, по който не сѫ вървѣли всички други нации; той се е развивалъ при извънредни обстоятелства. Петь-вѣковното робство бѣше изцедило жизнеността му и всички казваха, че българинътъ робъ се е родилъ, робъ ще си умре. Да оставимъ старата българска история, изпълнена съ войни противъ съсѣдитѣ и междуособици вѫтрѣ, и да се обърнемъ къмъ по-новитѣ врѣмена, вѣкъ и половина назадъ, когато българския народъ започна да се възражда. Това врѣме отъ единъ вѣкъ и нѣщо, отъ края на 18 столѣтие до сега, ние можемъ да наречемъ героическия периодъ изъ историята на българския народъ. А този героиченъ периодъ продължава и днесъ и ще продължава още дълго врѣме, додѣто дѣлото на българското културно и национално обединение и освобождение не бѫде увѣнчано съ успѣхъ. Колко трудности, каква гигантска работа е прѣдстоело, а прѣдстои и днесъ на българинътъ, за да дойде до настоящето си положение, слѣдъ петь-вѣковенъ мракъ, и да довърши наченатото свое дѣло! Ние ще направимъ единъ кѫсъ исторически обзоръ на всички събития отъ вѣкъ и половина насамъ, за да си съставимъ понятие, каква героическа борба е изнесълъ и носи на плѣщитѣ си българския народъ. Тѣзи велики събития прѣзъ това бурно врѣме съставляватъ първия периодъ отъ новата българска история. Българинътъ, прѣзъ всичкото туй врѣме, се е стрѣмѣлъ къмъ единъ въжделенъ идеялъ, къмъ нѣщо възвишено, къмъ една прѣдначертана славна цѣль, и за постигането на тази цѣль е далъ много и скѫпи жертви.

На българския родъ е билъ отреденъ този горчивъ дѣлъ: да мъкне двойното, духовно и политическо, робство и да прѣнесе двѣ народни революции. Както втората борба, за политическото ни освобождение, която още продължава, тъй и първата, за духовното ни възраждане, е била една титанска борба. Проникнати добрѣ отъ великата национална идея,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

първитѣ свѣстители народни сж можали да успѣятъ въ своето дѣло благодарение само на онзи грамаденъ трудъ, който сж тѣ положили, благодарение на тѣхната свърхчовѣшка енергия и съзнанието, че дѣлото, за което ратуватъ, е свято и велико дѣло. За такова едно дѣло сж били нужни неимовѣрни усилия и самопожертвувателность, близка до хероизъмъ. Отецъ Паисий, Неофитъ Бозвели, Иларионъ Макариополски, Петко Славейковъ и др. бѣха ратницитѣ, първитѣ работници за духовното освобождение на България. Гонени, хулени, бити, изтезавани, затварани, заточавани — нищо не е могло да прѣклони тѣхната твърда воля и да ги отклони отъ прѣдначертания имъ пжть. Братя Миладинови намѣриха смъртьта си въ зандани, но тѣ устояха до край въ своето велико дѣло; тѣ умрѣха като свѣтци. Гръцкото духовно иго и фанариотската имъ власть — ето що сж искали да сломятъ тия първи апостоли на ново-българския народъ, и тѣ сж успѣли, но слѣдъ като мнозина отъ тѣхъ сложиха коститѣ си въ зандани или на заточение, или въ неизвѣстность. Дѣ е умрѣлъ Отецъ Паисий, никой не знае. А каква величава фигура прѣдставлява неговата личность въ историята на българитѣ, и какъвъ образецъ за българското духовенство! Кое е подтикнало този святъ монахъ да напусне тихата манастирска килия на Хилиндаръ и да се отдаде на една дѣятелность, пълна съ тревоги и горчивини, съ премеждия и нещастия? На постеля ли е той починалъ или пъкъ е изѣденъ нѣйдѣ отъ вълци въ планинскитѣ мѣста, като е ходилъ отъ село въ село да проповѣдва „слового Божие"? *Божие дѣло* — тъй сж наричали своето дѣло Паисий и неговитѣ по-сетнѣшни ученици А това *Божие дѣло* е било трудно, толкова трудно, щото необходимо нужно било съдѣйствието на цѣлия народъ, за да възтържествуваше то. Паисий и ученицитѣ му не сѣха на каменна почва Въ това врѣме въ България имаше добра почва за сѣене; нѣмаше само сѣячъ. А този сѣячъ се яви въ лицето на Паисия Неговитѣ патриотически разкази изъ старата българска история бѣха първитѣ здрави сѣмена за българското национално пробуждане. Неофитъ Бозвели съ своята книга «Мати Болгарія», Иларионъ Макариополски съ своето мощно слово, Славейковъ съ своитѣ книжки и журнали продължиха и завършиха *Божието дѣло*. Отвориха се училища, съградиха се черкви, тия мѣста на свѣтлината, тия сборни пунктове, дѣто българинътъ позна себе си и откждѣто се турна началото на великата черковна борба, която въ седъмь-десетитѣ години на миналото столѣтие се увѣнча съ успѣхъ – тъкмо подиръ единъ вѣкъ отъ Паисиевитѣ посѣти сѣмена. Тия сѣмена дадоха обилна жетва. Въ 1872 г се основа българската Екзархия, този «каменъ преткновенія» за българската народность, тази гранитна скала, върху която се гради българското обединение. Самата дума *Божие дѣло* показва, какъ схващали дѣятелностьта на борцитѣ по духовното ни освобождение, която дѣятелность е граничела съ хероизма на по-послѣшнитѣ дѣйци за политическото ни освобождение.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Едноврѣменно съ черковния въпросъ повдигна се и въпроса за освобождението на България отъ турското иго, разбира се, не отъ едни и сѫщитѣ дѣйци, които ратуваха и по черковнитѣ ни работи, но подкрѣпени отъ единъ и сѫщъ народъ. Историкътъ се чуди, какъ е било възможно да се води — прѣзъ едно врѣме, тази двойна борба противъ двойното робство и то съ такава сила и напрѣгнатость, съ такъвъ успѣхъ, и отъ такъвъ народъ, който до-скоро билъ е смазанъ по всички линии. Този загубенъ народъ, както го нарекоха враговетѣ му, показа въ едно кѫсо врѣме чудеса отъ храбрость и величие и дори зачуди околнитѣ си. Що въодушевяваше, наистина, българинътъ, коя бѣше тази свърхествена сила, която създаде отъ роба човѣкъ и народъ отъ тълпата? Нѣкоя идея ли, нѣкоя цѣль, нѣкой идеялъ, нѣкое непрѣодолимо желание ли?—Въ всѣки случай, нѣщо благородно и възвишено, което ще е въ състояние да подтикне единъ народъ или единъ човѣкъ къмъ подвизи и херойство. Както и казахме въ началото на настоящитѣ си бѣлѣжки, само проявенитѣ въ велики дѣла помисли съставляватъ хероизъмъ. Натрупаната съ столѣтия енергия прѣзъ врѣмето на двойното ни иго сега се прояви въ велики подвизи и въ стрѣмлението къмъ великата цѣль — българското двойно освобождение.

Нека прослѣдимъ ние понататъшнитѣ събития прѣзъ първата българска революция. Този първъ революционенъ периодъ започва отъ шестьдесетитѣ години; а и много по-рано, отъ началото още на 18 столѣтие, сѫ сѫществували тъй наречените хайдушки чети въ планинитѣ на България и Македония. Тия чети сѫ отмъщавали на турцитѣ и сѫ будили политическо съзнание у масата. Народътъ е почналъ да гледа на тѣхъ като на закрилници и спасители отъ турскитѣ золуми, почиталъ ги е и възпѣвалъ ги е въ дивни пѣсни. Хайдутитѣ прѣдшествуватъ бунтовницитѣ, хайдушката епоха прѣдшествува бунтовническата; тия двѣтѣ съставляватъ пъкъ революционния периодъ. Прѣзъ 1867 г. въ Букурещъ биде основанъ таенъ български революционенъ комитетъ подъ главатарството на Сава Г. Раковски, великъ българинъ съ широки планове и велики замисли. И като въ противовѣсъ на цариградскитѣ народни дѣятели, букурещскитѣ извикаха: „Свободата не ще Екзархъ, иска Караджата!“ Кой бѣ този Караджа, много добрѣ знаемъ, знаете го и българския народъ тогава, и затуй му пѣеше пѣсни въ знакъ на почитъ къмъ неговото юначество и родолюбие.

Стефанъ Караджата и Хаджи Димитъръ, Любенъ Каравеловъ, Василъ Левски, Ангелъ Кънчевъ, Бенковски, Христо Ботйовъ и др. бѣха ония, които продължиха дѣлото на Сава Раковски, което въ кървитѣ на тритѣ ужасни 1876, 77 и 78 години възтържествува и извоюва българската независимость. Познатъ е живота на тѣзи български синове, пълненъ съ безпокойствия, бури и непрѣодолими прѣпятствия. Но тѣ всичко прѣодоляха, всичко изтърпѣха, съ надѣждата да осѫществятъ своя идеялъ. Прѣзъ сѫщата година, 1868-та, когато стана Бузлуджанското сражение, въ което бѣ убитъ войводата Хаджи Димитъръ, умрѣлъ въ тъмницата и Караджата,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

съ най-ужасни мжки, на които билъ подложенъ отъ русенския валия, и не се знае мѣстото, дѣ е погрѣбанъ; Хаджи-Димитровитѣ кости пъкъ и и днесъ не се знаятъ кои сж — измежду общитѣ кости на убититѣ му другари-възстаници. Само Любенъ Караведовъ умрѣ спокойно въ Русе, дѣто се намира неговия буренясалъ гробъ, слѣдъ като доживѣ освобождението на България, но и той, както и Раковски, и двамата прѣкарали единъ мизеренъ животъ. Колкото бѣденъ бѣ животътъ имъ отъ материялна страна, отъ духовна, идейна страна той бѣ прѣизпълненъ съ цѣль и смисъль; тѣ знаяха защо живѣятъ и употрѣбиха своето сжществувание въ полза на българския народъ. Родоначалници на революционното движение, тѣ създадоха цѣла плеада отъ борци и апостоли, които засноваха изъ България и събудиха политическото съзнание у народа въ това врѣме, когато други се бореха за черковната, духовната българска независимость. Левски, Кънчевъ, Воловъ, Каблешковъ, Стамболовъ, Бенковски, Ст. Заимовъ и др. и др. станаха носители на тѣхнитѣ идеи. Народътъ се бѣше раздѣлилъ на два лагери: едни искаха политическа независимость, а чрѣзнея и духовната; други пъкъ вървѣха по еволюционенъ пжть и искаха по-напрѣдъ духовното освобождение и послѣ политическото. Първитѣ бѣха революционери, а вторитѣ еволюционери. Но тѣ се взаимно допълваха и народътъ еднакво бѣше потименъ за политическа свобода, както и за черковна. Еволюциониститѣ се боеха да не би българския народъ да се обезсили съ двойната борба противъ двойното иго изведнажъ и да не спечели нито едното, нито другото свое освобождение. Ала еволюциониститѣ, по-скромни въ своитѣ планове, се измамиха въ народа си; тѣ не познаваха както трѣбва този народъ, който показа рѣдки въ историята на народитѣ упоритость, мжественость, издържливость и куражъ. Той бѣше и съ еднитѣ и съ другитѣ, отначало по-вече симпатизирующъ на «черковницитѣ», додѣто се призна народностьта ни като отдѣлна отъ гръцката, а послѣ, слѣдъ 1872 год., всецѣло отданъ на революционното движение. Този народъ роди тия херои, които мрѣха, горди и непрѣклонни, по тъмницитѣ, на бѣсилкитѣ и въ заточение въ Мала Азия; само този народъ, самъ героиченъ и вече позналъ себе си, можеше да роди Левски и Кънчева, Христо Ботева и много други мжченици; само този народъ, казваме, защото никой другъ народъ не е тъй страдалъ и не е билъ тъй тиранизиранъ. Условията създадоха такъвъ българския народъ, а той, отъ своя страна, — своитѣ велики чада. Кое караше Раковски да замѣни спокойния животъ на ученъ и филологъ, па да прѣкара толкова буренъ животъ; що накара Любена да се отдаде на революционна дѣйность, когато можеше да си изпълнява нѣкаква служба въ Русия, Ромжния или Сърбия и да си животува; кое караше Левски да хвърли расото, което му гарантираше едно мирно сжществувание, и стана апостолъ на свободата; кое измѣни Ботевъ отъ учитель на бунтовникъ съ перо и мечъ въ ржка и найсетнѣ загина юнашки въ Врачанскитѣ върщини? Не е простата само жажда

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

за авантюри, а нѣщо недосегаемо за проститѣ смъртни. Самия народъ бѣ се въздигналъ до една недосегаема висота, а избранницитѣ му слѣдваха повелитѣ му. Това врѣме бѣше врѣме на народенъ ентузиязъмъ, който раждаше херои и мжченици. Това врѣме продължава, но то нѣма да се повърне никогажъ и, едничко въ историята на българитѣ, ще съставлява хероическия периодъ на българския народъ. Врѣмето, епохата ражда героитѣ. Тази редица отъ херои, които изброихме, но които не сж само тѣзъ, ще сиятъ като слънца на българския небосклонъ и ще окуражаватъ бждащето потомство къмъ осжществлението на други народни идеяли. Сжщеврѣменно съ растението на народитѣ или человѣцитѣ растатъ и тѣхнитѣ желания, подновяватъ се и тѣхнитѣ идеяли. Какво би било, ако народитѣ бѣха лишени отъ херои, отъ борци, отъ мжченици? — Тѣхното сжществувание не би било сигурно безъ тия изкупителни жертви, безъ тия курбани за съзиждането на народнитѣ сгради. Хероическия периодъ съставя необходимата стадия въ развитието на народитѣ, и нѣма културенъ народъ безъ да не е миналъ такъвъ периодъ. Колкото той е по-продължителенъ, толкозъ по-дълготрайно ще бжде и сжществуването на народа. Българския народъ се бори юнашки за своята независимость отъ вѣкъ и половина насамъ; той ще се бори и ще се бори до край—до окончателното тържество на неговото дѣло. Българската интелигенция е съзнала, кой периодъ отъ развитието народътъ му прѣживѣва и не стои далечъ отъ него. Дѣлото на Раковски, Левски и Ботева не загина съ тѣхната смърть. Героитѣ наслѣдватъ нови херои, борбата слѣдва и днесъ въ втората половина на България; освободителното българско дѣло, възвишено, идеялно и свещено, продължава въ Македония, която не малко е родила мжченици и херои.

II

Македонското освободително движение започва не отъ четвъртъ, даже не отъ половина вѣкъ насамъ, а много по-отрано. Македонското движение сжществува отъ тогава, отъ когато сжществува и българското; по-добрѣ, то не е нищо друго, освѣнъ часть отъ това послѣдното. Първитѣ сѣмена, които Паисий хвърли съ благодатната си дѣсница, бѣха хвърлени въ Македония, и да се не забравя, че черковния въпросъ, въпросътъ за духовното ни освобождение, възникна най-напрѣдъ тамъ, въ Скопие и Велесъ, въ равнината на Вардаръ. А и мисъльта за политическото освобождение на Македония е изникнала едноврѣменно съ тази за политическото освобождение на княжество България. Още въ края на втората половина отъ миналия вѣкъ е имало вече хайдушки чети по македонскитѣ гори и планини. Тия чети, както и българскитѣ, сж имали за цѣль да отмъщаватъ на турски бегове и аги, които мжчатъ населението, на което сж се считали като самовластни господари. Поради лошото турско управление и произволитѣ на турското население надъ българското, поради липсата отъ правосждие

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

и подъ влиянието на революционното движение въ съсѣднитѣ на Македония земи, Гърция и Сърбия, въ македонскитѣ по-събудени синове изгрѣ идеята за бунтъ и политическа свобода. Първитѣ жертви по черковния въпросъ даде Македония и първитѣ ратници на духовното ни възраждане. Знае се, съ каква енергия и постоянство братя Миладиновци отъ Струга събираха македоно-български пѣсни, за да докажатъ, че въ Македония живѣе български народъ Въ ония тъмни врѣмена да понесеге учителския товаръ, туй значеше да изложите живота си на явна опасность Но братята отъ Струга не само се нагърбиха съ учителския кръстъ, но отпочнаха смѣла борба противъ гръцкото духовенство. Тази борба имъ изкопа гроба. Тази борба сѫществува и днесъ, но вече не въ такъвъ размѣръ, както прѣди 30—40 години. Днесъ друга борба въ Македония е взела надмощие, друга борба е обзела духоветѣ — борбата и идеята за политическа независимость. И на олтаря на тазъ независимость дадоха се много жертви, падатъ още; но голѣма е надѣждата да се турне край на македонското робство. Да оставимъ старитѣ хайдушки воеводи, каквито е имало въ всѣкой кътъ на Балканския полуостровъ и за чиито подвизи и юначество само пѣснитѣ днесъ говорятъ, а историята мълчи. Да оставимъ Инджето, Страхилъ, Радулъ, Петко и безбройно много други, чиято слава ще се разнася отъ Дунава до Бѣлото море, както пѣсеньта имъ, и да се обърнемъ къмъ по-новитѣ врѣмена, отъ когато започва истинското македонско революционно движение. Въ главитѣ на първитѣ ратници, на тия водачи на хайдушки чети, не е билъ ясно очертанъ пѫтя, по който по-сетнѣ тръгнаха бунтовницитѣ и революционеритѣ; тѣхния кржгозоръ е билъ тѣсенъ; тѣ сж знаели само да отмъщаватъ. Херои на отмѫщението, тѣ сж раздавали *кърваво* правосѫдие, като сж отплащали на турцитѣ за непоносимото положение на раитѣ, несносно отъ турски своеволия и кърджалийски и яничарски злодѣйства. А като прослѣдимъ историята на българското и македонско движение за духовна и политическа свобода, ние виждаме, какъ народъ расте постепенно, какъ отъ дѣтето израства юноша, отъ момъкътъ — мѫжъ. Но дори и въ своето юношество българскиятъ народъ е показалъ славни дѣла отъ самопожертвуване и неустрашимость, и колкото по-вече нараства, толкозъ повече и неговия кржгозоръ се разширява, толкозъ по-далновиденъ става. Най-добъръ примѣръ може да ни бѫде живота и дѣятелностьта на Илю войвода. Въ неговата дѣйность трѣбва да различаваме два периода: единия до идването, а другия слѣдъ завръщането му отъ Бѣлградъ. Прѣзъ първия периодъ той е билъ нищо повече отъ единъ хайдутинъ и главатарь на своя хайдушка дружина; прѣзъ втория, обаче, слѣдъ като той е прижившъ нѣколко години въ Сърбия на свобода и въ съприкосновение съ Раковски и Любена, слѣдъ като е взелъ участие въ тъй наречения *български легионъ*, Илю войвода е схващалъ подобрѣ своето призвание и се е борилъ вече не само да отмъщава и наказва, но и да освобождава; прѣзъ този периодъ Илю войвода е билъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија - НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

не хайдутинъ, а бунтовникъ съ по-широка задача. Така и въ душата народна се е пораждала постепенно идеята за окончателното освобождение. Негодуванието е прѣдшествувало хайдутството, хайдутството прѣдшествува бунтовничеството, бунтовничеството — революционерството. Прѣзъ епохитѣ, хайдушка и бунтовническа, историята на българитѣ е записала не малко героични подвизи; при все това, тия двѣ епохи блѣднѣятъ прѣдъ революционната.

Тази епоха започва слѣдъ освобождението на България и повръщането на Македония подъ стария ѝ режимъ отъ Берлинския конгресъ. Слѣдъ знаменитата 76 г., която имá тъй велики послѣдствия за България и тъй печални — за Македония, македонскитѣ борци помислиха за друго по-ефикасно срѣдство, което да улесни задачитѣ имъ; отъ горчивия опитъ на възстанието прѣзъ 76 год., както и на цѣлото бунтовничество прѣди и послѣ тази сѫдбоносна година, тѣ се убѣдиха, че съ полумѣрки нищо се не върши или пъкъ, ако се върши, то не е въ полза на народната кауза. Това ги докара до заключението, че само една революция е въ състояние да направи нѣщо, и тѣ се заготвиха за послѣдна и отчаяна борба. Наистина, и подиръ 1876 г., слѣдъ възстанието въ Разловца, ставаха тукъ-тамѣ бунтове, прѣминаваха отъ вънъ чети или се образуваха вѫтрѣ, но тия малки бунтове и чети още по-вече отваряха очитѣ на българския неосвободенъ народъ, че само революцията е днесъ спасителка и нищо друго.

Па заредиха се послѣ редъ по редъ революционери, едни отъ други по-смѣли, по-горди, по-велики. Македония има право да се гордѣе съ своитѣ достойни синове; тя надмина дори и България съ тая самоотверженость и себеотрицание на македонскитѣ революционери, които сѫ много повече отъ ония на свободната днесъ България. Но всички тия сѫ чада на единъ и сѫщъ народъ и служители на една и сѫща свята кауза. Революционното движение, както и черковната борба изтъкнаха една характерна черта на българина. Причината на българското петь-стотинъ годишно робуване бѣше вѫтрѣшната и външна разпокъсаность на българския народъ: вѫтрѣшната се състоеше въ гражданскитѣ войни между боляри и народъ, както и религиознитѣ — между православни и богумили, които бѣха противъ всѣкакъвъ държавенъ и обществень строй; външната се състоеше въ междуособицитѣ на българското царство, подѣлено на три царства, враждебни едно на друго. Тази язва, която турна край на живота на една млада държава, тази рана, която подяде българския държавенъ организъмъ, не бѣше станала национална язва, защото, щомъ като минаха първитѣ сътрѣсения отъ нашествието на турскитѣ пълчища, българщината почувствува съ всичкото си дълбоко-ранено сърдце своето окаяно положение. Настѫпиха четири мрачни, непрогледни столѣтия за българския народъ. Всички мислѣха за насъ, българитѣ, че ние сме една безвъзвратно погинала нация, погинала подъ тежестьта на своитѣ собствени

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

прѣстжпления, или по-добрѣ съвсѣмъ нищо не мислѣха за насъ; или пъкъ, ако мислѣха, то мислѣха, че ние не сме били никога нация, а дива орда, безъ държавно и социално устройство. Робството ни сдуши; робството ни научи да страдаемъ и да прѣнасяме всички мжчнотии, да бждемъ твърди въ нещастията; робството ни калѝ. А революционния периодъ, както и борбата за духовното ни освобождение, сж едно доказателство за онази солидарность, която сжществува днесъ у българския народъ, слѣдъ петь-вѣковното му тегло. Българе отъ Мизия, отъ Тракия и Македония задружно и съ еднакъвъ ентузиазъмъ работѣха по черковния въпросъ, задружно се борѣха и задружно страдаха и мрѣха по тъмници и на заточение; българе отъ Мизия, Тракия и Македония задружно работѣха и работятъ и по политическото си освобождение. Колко македонци влѣзоха въ редоветѣ на борцитѣ по Ст. Планина, Ср. Гора, Рила, въ възстанията за българското освобождение, въ Рускотурската война, както и въ сръбско-българската? Като се борѣха рамо до рамо съ своитѣ братя, македонцитѣ знаеха, че се борятъ за едно общо дѣло — свободата на цѣлокупния български народъ; като се освободи България, тя знаеше, че великото *Божие* дѣло, започнато отъ Паисия, не е завършено, а е на половина, че България дължи на Македония, своята сестра, която ѝ е помагала въ бѣдствието. Ето защо българската солидарность се проявява и днесъ въ многото морални, материални и човѣшки жертви, които България дава на македонската освободителна кауза, която е и нейна. Солидарностьта — ето великата заслуга на този периодъ, който прѣживѣва отъ 1770 год. насамъ българския новороденъ народъ. Тази солидарность се прояви въ общи хероически подвизи на мизийци, тракийци и македонци за единъ общъ идеалъ — цѣлокупна България, честита и свободна. Никога другъ народъ не е отивалъ съ такава необуздана воля къмъ опрѣдѣлена цѣль, както българския — прѣзъ първия периодъ отъ своето сжществуване. Но той народна воля е не само необуздано-стрѣмителна, но и съзнателна. Съ едно младежко увлѣчение народътъ се бори отъ сто и петь-десеть години за съвършенното си освобождение, като не гледа на прѣчки и на това, че той можеби не ще е достатъчно силенъ да издържи до-край. Не, той вѣрва въ непрѣменно добрия свършекъ, въ триумфа на отпочнатата борба. И именно на тази младежка вѣра и увлѣчение ще трѣбва да отдадемъ всички тия възвишени дѣла, възвишени като идеитѣ, които сж ги създали.

А тази вѣра и тази солидарность въ народа се е отразила и въ борцитѣ, носители на идеялитѣ му. Тома Давидовъ се бори безстрашно, неуморимо, неотстжпно, като всѣки македонецъ, и мре така юнашки, както и Софроний Стояновъ, както Тодоръ Саевъ, Сугаревъ, Милевъ и др. Начевъ и Мутафовъ умрѣха прѣзъ 1895 г. въ възстанието и никой не подозрѣ, че тѣ сж българе отъ Шуменъ, Варна или Сливенъ. Чемковъ, Гавазовъ, Георги Дѣлчевъ и стотини-стотини борци гинатъ; други ги за-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

мѣстватъ, трети и тѣхъ замѣстватъ, и отпочивка нѣма. Само тържеството на дѣлото може да спре този всѣкидневенъ напливъ отъ борци и отъ безбройни жертви. Единъ си пробива самъ черепа, за да не падне живъ въ ржцетѣ на врага; другъ се хвърля въ морето отъ висотата на една кула и умира; трети изгаря живъ; четвърти самъ изтрѣбва сѣмейството си, за да се не поругава съ него турчинътъ; пети умира съ пушка въ ржка; шести въ тъмница отъ жестоки изтезания; седми самъ се обѣсва въ затвора, за да не издаде, подъ силата на мжкитѣ; осми се самоотравя, за да го не мжчатъ турци; девети хвърля бомби въ нѣкое здание и самъ пада подъ развалинитѣ му; десети, единадесети, дванадесети и пр. и пр.—брой нѣматъ тия херои, тия мжченици на свободата! И не се плаши този народъ нито отъ даденитѣ до сега скжпи жертви, скжпи синове, нито отъ заканванията на Силитѣ, нито отъ сѐ по-лютата турска жестокость, нито даже отъ убѣждението, че сж нужни още много и много жертви прѣдъ олтаря на свободата. Не е ли туй героизъмъ? Епоха, прѣзъ която се извършватъ тия славни подвизи и прѣзъ която тъй героически умиратъ най-интелигентнитѣ народни синове, носители на свѣтли идеяли, съ какво друго име ще я наречемъ, ако не епоха на героизъмъ или героически периодъ? Защо Гърция или Ромжния, Италия или Франция, Германия или Англия не проявяватъ днесъ такава бурна дѣйность; защо сж тѣ други понастоящемъ? Трѣбва да има нѣкоя причина за тази рѣзка разлика въ живота на България и горѣозначенитѣ държави. Тази причина се състои въ туй, че България днесъ се намира въ другъ периодъ, различенъ отъ онзи, въ който се намиратъ Европейскитѣ или останалитѣ Балкански страни, не че тамъ липсватъ възвишени полети, благородни цѣли, но защото тѣ сж прѣживѣли периода на геройствата, тъй да се изразимъ — der Sturm-und-Drangperiode. Борбата сега тамъ сега ще се развива и усилва правилно, защото не сжществуватъ онѣзи грамадни спънки за реализиране на каквато и да е благородна цѣль. А въ Турция и специално въ Македония борбата се води при изключителни обстоятелства — между единъ младъ народъ, на страната на когото е правото, и между единъ старъ народъ, на страната на когото е силата. Тази борба е величава. Кой ще побѣди? Българскиятъ народъ е ентузиазиранъ, турския — фанатизиранъ. Първия се бори доброволно и съзнателно, вториятъ — силомъ и неволно. Ако се изпрѣчи нѣкому мечка или вълкъ, или какъвто и да е звѣръ, той трѣбва да се бори като герой, за да убие кръвожадния си врагъ; иначе рискува да погине. Въ пжтя на българскиятъ народъ къмъ прогресъ, къмъ слава и величие се е изпрѣчила отъ петь вѣка варварската турска орда, и той се бори съ нея съ всички срѣдства. Революцията е послѣдното и най-сигурното. И да загине, и да бжде надвитъ въ тая героическа борба, българинътъ ще падне, както пада мощенъ гигантски джбъ, отъ буритѣ и молниитѣ сломенъ, ще падне и умре, както героитѣ умиратъ. Даже смъртьта на този титанъ ще бжде героическа: — не може

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

бащата да изневѣри своитѣ чада, които, слѣдвайки негова завѣтъ, показватъ чудеса отъ храбрость и умиратъ като свърхчовѣци, които се отъ нищо не страхуватъ, дори отъ смъртьта. Обаче, ако този периодъ измине благополучно, ако българскиятъ народъ уцѣлѣе, ако мине кризата на своето сѫществуване, ако той излѣзе най-сетнѣ побѣдитель въ тази борба на животъ и смъртъ, то прѣдъ него ще се открие една свѣтла бѫднина на доброденствие и спокойно развитие. Тогазъ, естествено е, за него ще настѫпи нова ера на миръ и благополучие, слѣдъ бурния, опасния като тифузна треска, но и славенъ, прѣизпълненъ съ величайши подвизи, хероиченъ периодъ. Къмъ него поколенията ще обръщатъ гордъ и умилителенъ взоръ, като къмъ захождащо слънце. Историята пъкъ и пѣснитѣ ще увѣковѣчатъ паметьта на хероитѣ.

Митакевъ.

Петь мѫченици.

(Requiem).

. . . Тѣ бѣха млади, 20—25 годишни момци, обречени за жертвеника на македонската свобода. Когато ги срѣщнехъ изъ улицитѣ на родния ми градъ, менѣ ми ставаше мило да ги гледамъ, горди, съ пѣсень на уста, неустрашими, и струваше ми се, че дори и коситѣ имъ се смѣеха. Тия петтима юнаци бѣха: Владимиръ Марковъ, Мицо Тенчевъ, Димитръ Лимончевъ, Димитъръ Поповъ и Никола Ивановъ.

Тия млади и надѣждни людье не сѫ вече между живитѣ; тѣ загинаха трагически и мѫченически. . . Ония бомби и динамитъ, съ които се готвѣха да рушатъ турската тирания, по неизвѣстни причини, разпокъсаха тѣхнитѣ тѣла, които почиватъ сега въ Кюстендилскитѣ гробища. Азъ нѣма да те водя, брате българино, да видишъ потрѣсающата картина отъ сломени и изгорѣли снаги, плачуща майка и ужасени хора; но ела съ мене да се поклонимъ и двамата на прѣснитѣ петь гроба, наредени като войници край дупнишкото шосе. Виждашъ ли този гробъ? — Той е на Владимира, младия 19 год. херой, който вече два пѫти бѣше влизалъ въ сражение съ петь-вѣковния врагъ. И до него на Мица, на Димитра Лимончевъ, на Поповъ и Никола Ивановъ, тия възторжени души, тия нещастни ратници, които не такава смърть заслужваха, безполезна и безславна. А тази бѣше гордата родителска скърбь и на бащата на първия мѫченикъ за идея. Да, този твърдъ човѣкъ не жалѣше сина си, че бѣше загиналъ, защото бѣше го одавна обрекълъ на отечествения олтарь, но скърбѣше, че *така* загина, безъ да осѫществи ония планове, съ които се готвѣше да замине въ родината си, триклетата негова бащиния.

Поклонъ на праха ви, юнаци! Поклонъ на вашата грандиозна замисъль, на вашето велико дѣло!

Като бойна колона, вие и сега изглеждате въ тая редица отъ гробове, единъ до други, готови гаче ли да скочите на краката си и да полѣтите къмъ югъ. . . Поклонъ и вѣчна паметь вамъ, борци! —

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Благодарното отечество ще си спомни за васъ, когато свърши борбата си за независимость, когато възтържествува дѣлото му, което бѣше и ваше, и нѣма да остави да пустѣятъ вашитѣ гробове. Македонския народъ ще ви се отплати, ще увѣковѣчи паметьта ви. Сега, кой минезамине край васъ, ще изтръпне отъ ужасъ и благоговѣние — и неволно ще се прѣнесе въ спомени за онзи проклетъ часъ, когато се случи страшното нещастие; мнозина китки и вѣнци, ако не на главитѣ ви, то на гробоветѣ ви ще положатъ; мнозина ще заплачатъ и въздъхнатъ. И въ тая въздишка се крие всичката оная натрупана и накипѣла ядовита болка, отъ която днесъ страдае цѣлъ български родъ.

Миръ на праха ви, чада народни! Покой на вашитѣ страдалчески кости!

— И ще дойде день на всенародно тържество, ще блѣсне свободата надъ родния ви край, ще зацарува правда въ вашата бащина и майчина земя, правда, на която вие служихте, която вие любѣхте повече отъ себе си, повече отъ майкитѣ ви и сестритѣ ви, които сега плачатъ, повече отъ бащитѣ — братята и роднинитѣ ви, които сега скришомъ жалятъ. Да, за общо благо, за правда, за идея, за свобода умрѣхте вие, горки македонски мѫченици! . . . Умрѣхте?! . . . Не, право не казахъ! Не вие умрѣхте, а само вашата плъть, о родолюбци! Имената ви ще сиятъ во вѣки-вѣковъ като звѣзди прѣдъ очитѣ на българската младежь, която ще ви запише въ сърдцата си, ще ви обича, както майкитѣ сѫ ви обичали. Защото вие сте вече дѣца — на майка Македония. . .

Gloria victis! *Осоговски.*

Мисията на Начовичъ и послѣднята нота на правителството.

Мисията на Начовичъ е свършена.

Г-нъ Григоръ Начовичъ ходи въ Цариградъ да прави мирни прѣговори съ Портата и Илдъза върху македонския въпросъ и революционното движение. Ние се въздържахме до сега да кажемъ нашето скромно мнѣние по този въпросъ, защото чакахме да видимъ послѣдствията отъ мисията на Начовичъ, слѣдъ неговото завръщане, и като чакахме, сѫщеврѣменно слѣдѣхме, какъ пишатъ и се произнасятъ партийнитѣ и други органи. Опозиционнитѣ вѣстници погледнаха партизански на тази мисия и осждиха правителството едвали не въ измѣна на отечеството; правителственитѣ пъкъ ѝ отдадоха прѣголѣмо значение, като я нарекоха спасителна за българския народъ. Истината, обаче, не е нито на страната на еднитѣ, т. е. опозиционнитѣ, нито на страната на другитѣ, т. е. правителственитѣ органи; истината е по срѣдата, между двѣтѣ мнѣния. Защото Начовичевата мисия има и . . . нѣма голѣмо значение.

Въ свързка съ послѣднята нота на правителството мисията има значение, и само така трѣбва да се гледа на нея. Ето защо, всички ония,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported" (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

които осѫждаха и обвиняваха, които градѣха на нищо необосновани прѣдположения, прѣди да дочакатъ и видятъ единъ какъвъ-годѣ резултатъ, много прибързаха. По въпроси отъ външната политика не може да се говори категорично, като че ли се рѣже съ сатъръ. А така именно постѫпиха нашитѣ политикани. Еднитѣ отрѣзаха: мисията на Начовичъ е прѣстѫпна и глупава игра; другитѣ отсекоха: мисията на Начовичъ ще разрѣши македонската криза и ще постигне сближението на България съ Турция. Нито едното бѣ, нито другото стана, и не вѣрваме, че нѣкога то ще се постигне.

Ако погледнемъ по-обективно на въпроса, ние ще се убѣдимъ, че Григоръ Начовичъ не напраздно пѫтува́ къмъ Стамболъ. Една отъ главнитѣ причини за падането кабинета Даневъ бѣше македонското движение. Султанското правителство бѣше се тъй наежило спрѣмо българското, особено слѣдъ Солунската катастрофа, щото дирѣше и най-малката причина, за да се нахвърли върху България. Това нападение бѣше неизбѣжно при́ кабинета Даневъ и неговата оставка бѣше по-вече отъ благоразумна. Образува се новото правителство, което дойде на власть при тия извънредни и опасни обстоятелства и съ тая важна мисия — да продължи срока на днешното *подготовително* положение и да позабави деньтъ на въорѫжения конфликтъ между васала и сузерена, който конфликтъ, споредъ нашето дълбоко убѣждение и схващане на работитѣ, е рано или късно неминуемъ и даже наложителенъ, защото е единъ́кия изходъ за разрѣшението на македонския въпросъ.

Само мечътъ, само войната ще турне край на Балканската криза! Мислимъ ние, че, така като е схващало настоящето, българското правителство изпрати Начовича «да води прѣговори», сирѣчь — да протака врѣмето. А отъ друга страна, тази постѫпка на правителството идваше още единъ, може би послѣденъ, пѫть да докаже неговитѣ миролюбиви намѣрения. Ако и да се отнесоха скептически за резултата на тази мисия, чуждестраннитѣ вѣстници не отрекоха, напротивъ — потвърдиха, че българското правителство се свѣчески старае да избѣгне евентуалната турско-българска война и затуй изпраща Начовича съ извънредна тайна мисия въ Илдъза. Иностранната преса констатира този фактъ, че политиката на България не е прѣдизвикателна, а — лоялна къмъ сузеренката и коректна къмъ другитѣ европейски държави. Русия и Австрия даже дадоха своето съдѣйствие за едно мирно българо-турско съглашение, но и то бѣ напусто.

Българското правителство е знаело, какъвъ ще бѫде резултата отъ неговата деликатна постѫпка. Даже освобождението на затворници въ Солунъ и други мѣста на Македония не бѣше прѣкъ резултатъ отъ тази мисия, а косвенъ. Султанътъ, както всѣкога, обѣщалъ много, за да не даде нищо. Именно това ние трѣбваше да очакваме отъ страна на Портата: едни голи обѣщания, съ нищо неподкрѣпени, и сѫщо тъй—единъ отказъ, колкото

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

и деликатенъ, за мирното съглашение съ България, васалната му държава, по единъ въпросъ, когото той счита за свой, вжтрѣшенъ въпросъ, а не международенъ. Всички срѣдства, значи, сж опитани и изчерпани, за да се разрѣши спорния въпросъ по миренъ начинъ. Слѣдъ това вече, ако турцитѣ продължаваха своето разорение на българщината въ Одринско и Македония, българското правителство бѣше въ правото си да заговори съ другъ, по-сериозенъ езикъ съ сузеренното правителство.

И този моментъ дойде. Въпрѣки тържественитѣ си обѣщания, дадени на българския извънреденъ пратеникъ, Портата продължи старата си тактика на изтрѣбление подвластнитѣ си българе. Освѣнъ това, което е по-важно, Портата натрупа още повече войски на българската граница, и то прѣзъ едно врѣме, когато революционното брожение въ Македония бѣше поутихнало; значи, нѣмаше никакви причини за това прѣдизвикателство. Възползувано отъ туй натрупване войски, българското правителство изпраща една нота до Виенското, Петербургското и французко правителства, за да отхвърли всѣка отговорность отъ послѣдствията на досегашната турска политика на турското провокиране. Тази нота е единъ важенъ документъ, вложенъ въ дипломатическата архива по македонския въпросъ. Но този документъ нѣма да се забрави тамъ, въ архивата, като много други документи, защото ще има голѣми послѣдствия. А тия послѣдствия, каквито и да бждатъ тѣ (сега още неизвѣстни), ще трѣбва да се считатъ и като косвенъ резултатъ отъ извънредната мисия на Начовича.

Истина, има вече отговоръ на тазъ послѣдня нота, както отъ страна на тритѣ Сили, къмъ които тя бѣ отправена, тъй и отъ страна на Портата, и този отговоръ е знаменателенъ, защото е противорѣчивъ. Силитѣ ни увѣряватъ, че нѣма по никой начинъ да допуснатъ турко-българското стълкновение, и че сж направили за това строги постжпки прѣдъ Илдъза; Портата пъкъ заявява, че това натрупване на войски било въ свръзка съ възстаническитѣ движения, и че съ него се имало за цѣль по-бързото умиротворение на възбунтуванитѣ провинции, за да се улеснило и въвеждането на обѣщанитѣ реформи. Туй значи, че България трѣбва да кротува, когато Македония се „умиротворява“, сирѣчь — опустошава, за да бжде реформирана отпослѣ. . . Схванало добрѣ своето положение и онова на българщината въ Европейска Турция, българското правителство го излага въ послѣднята си нота съ такава убѣдителность, щото Портата се е намѣрила на тѣсно: тя дава такъвъ отговоръ, какъвто е давала постоянно отъ нѣколко мѣсеци насамъ; този отговоръ е отговоръ на разбойникъ, заловенъ на мѣстопрѣстжплението, и който, за да се изкубне отъ наказанието, стоварва вината другиму. Ядътъ си за своето безсилие да усмири възсталитѣ провинции Портата иска да излѣе върху България, а главно върху беззащитното българско население въ Турция. Нотата, обаче, запушва току-що отворенитѣ Портини уста съ слѣдния пасажъ: „Подъ прѣдлогъ на търсене оржжия между жителитѣ, прѣслѣдване въз-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

станически чети или привърженици на македонскитѣ комитети, войницитѣ отъ султанската армия и башибозука нападатъ на мирното население въ селата, като се отдаватъ на насилия и потрѣсающи прѣстжпления. Цѣли села сж били унищожени и онѣзи отъ жителитѣ, които сж успѣли да се изтръгнатъ отъ ноктитѣ на смъртьта, сж избѣгали въ България". Понататъкъ, като продължава, нотата казва: „Подъ прѣдлогъ на по-добро обезпечение на своитѣ граници отъ прѣминаването прѣзъ тѣхъ на въорженни чети на една територия въ друга, имперското правителство още отъ дълго врѣме насамъ постоянно усилва своята стража. И въпрѣки това, извѣстно е, че ако въобще сж бивали залявани чети, то това се е дължало на българската погранична стража, наблюдателнитѣ постове на която далечъ не сж тѣй числени и разширени, както отоманскитѣ. И ето че виждаме, какъ султанското правителство натрупва и съсрѣдоточава на много точки по българската граница значителни войскови части, състоящи се отъ пѣхота, кавалерия и артилерия. Защо тогава това остървенение на прѣслѣдвания, което изглежда да е лозунга за изтрѣблението на българскиятъ елементъ въ отоманскитѣ провинции? Защо това непрѣстанно концентриране на султанскитѣ войски на границата на княжеството? За да оправдае своитѣ дѣйствия и да приготви своитѣ намѣрения, турското правителство винаги се е стараело да прѣдстави възстаническитѣ дѣйствия въ вжтрѣшностьта на своитѣ провинции като насърдчавани отъ България; то се опита, прочее, да прѣхвърли върху княжеското правителство отговорностьта и да провоцира въ княжеството едно народно движение, което да се завърши съ единъ въорженъ конфликтъ между двѣтѣ държави. Ако този конфликтъ биде избѣгнатъ до сега, то това стана благодарение благоразумието на българския народъ и на мирното и лоялно държане на княжеското правителство. Но днесъ положението е изострено повече, отколкото нѣкога. Докато княжеското правителство, основайки се на тържественитѣ обѣщания на зусеренния дворъ, разчитва на едно мирно уреждане на въпроса за реформитѣ, императорското правителство счита за по-умѣстно да съсрѣдоточава на българската граница войски и, ползувайки се отъ първото стълкновение, което би се случило, да прѣдприеме една воинственна акция."

Сѣ въ сжщия духъ, строгъ и по форма и по съдържание, е написана цѣлата нота. А отъ процитиранитѣ пасажи се вижда, че правителството има намѣрение не да си играе съ общобългарската кауза въ труднитѣ днешни врѣмена, но сериозно да я защити, като съзнава отговорностьта си прѣдъ историята. Подиръ горното изложение на положението, тъй хубаво схванато отъ българското правителство, което схващане е онова и на българската и македонска интелигенции, нотата завършва съ слѣдния знаменателенъ пасажъ: „Подобно положение на работитѣ задължава княжеското правителство да вземе мѣрки, за да отблъсне евентуалностьта на едно нападение отъ страна на отоманскитѣ военни сили." Това дър-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

жане, достолѣпно и разумно, на българското правителство ще бѫде отъ голѣмо значение за българската външна политика, тъй много унизена напослѣдъкъ. Таково достолѣпно и разумно държане и въ бѫдаще ще повдигне престижа на България, която, права въ своята кауза, като наймного заинтересована по македонския въпросъ и ревностна пазителка на мира въ Балкански п-овъ, трѣбва да стои на висотата на положението си, а не да бѫде унижавана съ цѣната и на най-скѫпото приятелство. — „Ний се считаме задължени да заявимъ, че княжеското правителство е принудено отъ сега още да отхвърли отъ себе си всѣка отговорность за понататъшното развитие на събитията, въ случай че султанското правителство, което е длъжно да оттегли мѣроприятията си по съсрѣдоточаването на войскитѣ и най-скоро да приложи реформитѣ въ съсѣднитѣ на княжеството провинции на империята, постоянствува съ неприятелскитѣ разпоредби спрямо България.“ — Тъй заключава въ своя край послѣднята нота, която е единъ сериозенъ и важенъ дипломатически актъ. Доста дълга на гледъ, тя нищо не е казала излишно и нищо не е забравила да впише отъ онзи дипломатически балансъ между Турция и България прѣзъ послѣднитѣ два мѣсеци. Тази нота трѣбва да служи на българското правителство като основа на всичкитѣ му нататъшни постѫпки и дѣйствия спрѣмо Турция и на бѫдащата му политика, додѣто не се тури вѣнецъ на македонския въпросъ. Всѣко отклонение отъ тази нота на сѫщото или даже на друго правителство ще бѫде гибелно. А че има нѣкаква връзка между мисията на Начовичъ и нотата, и че само така, заедно, трѣбва да се разглеждатъ и двѣтѣ тия акции на правителството, доказва слѣдния пасажъ: «Българското правителство въ послѣдно врѣме е направило даже нѣщо повече. (Освѣнъ «доказателствата за неговото най-горѣщо желание и за неговото непоколебимо рѣшение да поддържа съ императорското правителство отношения на добри съсѣди» и пр.) Въодушевено отъ общитѣ интереси на империята и на княжеството, то се обърна къмъ сузеренния дворъ, за да му прѣдложи своето съдѣйствие въ усмирителното и съглашително дѣйствие, къмъ което то лоялно и прѣданно се стрѣми. За тази цѣль то го е помолило най-учтиво да тури еднажъ край на прѣслѣдванията, на които е изложено българското население въ тѣзи провинции, като му осигури за въ бѫдаще по-поносимо сѫществуване чрѣзъ прилагане на реформитѣ, които отговарятъ на исканията на положението. За съжаление, обаче, княжеското правителство трѣбва да констатира, че, далечъ отъ това да се вематъ подходящи мѣрки за прилагането на реформитѣ и да се даде на християнското население отъ империята миръ и спокойствие, Високата Порта като че ли желае по фаталенъ начинъ да докара една катастрофа, която би била за двѣтѣ държави еднакво пагубна“. Българското правителство е знаяло, че мисията на Начовичъ нѣма да има никакъвъ прямъ резултатъ, но, готвѣйки се да отправи послѣднята си нота, за да има основание на по-сериозни оплаквания и обвинения, то изпраща Начовича,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

за да види свѣтътъ, че България не война желае, а мирно съглашение по македонския въпросъ. Самото правителство не крие съ тази си нота своя неуспѣхъ отъ мисията на извънредния си пратеникъ, но то е било убѣдено въ това и прѣди нея; слѣдователно, Начовичъ е ходилъ въ Цариградъ, за да подготви почвата на настоящата нота.

Но нѣкои биха възразили, че не мисията на Начовичъ е била въ свързка съ нотата, а нотата — съ мисията. Пъкъ това е вѣрно дотолкова, доколкото ние бихме допуснали, че ще се намѣри едно българско правителство, което да вѣрва сериозно въ едно мирно турско-българско съглашение по онзи трънливъ въпросъ, който носи името македонски. А това ние никакъ не допускаме, тъй като цѣлата европейска дипломация не бѣ въ състояние да го разрѣши, а още по-вече го усложнява. Послѣднята правителствена нота е едно категорично опроверженіе на възможностьта да се турне по миренъ начинъ край на турско-българския конфликтъ; тя показа, че намѣренията на Турция сж извѣстни за българското правителство, и че тѣ водятъ къмъ катастрофа.

Не е право, обаче, сжжденіето на нѣкои политически вѣстници, че мисията побъркала на по-скорошното рѣшение на македонския въпросъ, като го отнела отъ ржцетѣ на заинтересованата дипломация и го направила чисто домашенъ българотурски въпросъ. За мигъ можеше да се помисли това. Дори, ако не бѣ послѣдвала послѣднята българска нота, ние щѣхме да сподѣляме туй мнѣніе. Но нотата на правителството опровергна и това твърдѣніе. Македонския въпросъ, прочее, си е пакъ международенъ въпросъ. Слѣдъ несполучливитѣ прѣговори за мирно съглашеніе, България прѣдава наново македонския въпросъ въ ржцетѣ на дипломацията, а съ послѣднята си нота го слага и на зелената маса на дипломатитѣ, като ги прѣдупрѣждава за послѣдствията отъ безрезултатната си мисия.

Най-послѣ нека кажемъ, че тази остра правителствена нота доста изплаши българскитѣ граждане, които сж далечъ отъ политиката, защото тя прѣдстави положеніето въ истинския му видъ и освѣтли обществото. Но, отъ друга страна, тя зарадва всички български патриоти, че веднажъ съ Портата се заговори както подобава, на езикъ достоенъ за българската нация и въ интереса на македонската кауза.

В. Стоймировъ.

Македонска пѣсень

за Милоша Ковиловичъ и царя Мурада.

Вино пиятъ триесеть войводи
Во града Крушовца.
Вчело сѣдитъ той князъ Лазара
И до него Бранковичъ Иована,
До Иована Косачикъ Иована,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

До Иована Топлица Милана,
До Милана Милошъ Ковиловичъ.
Тогай велитъ той князъ Лазара:
Чуете ме, триесеть войводи,
Милошъ мене земя ке одаитъ,
Земя на турака!
Тогай Милошъ ми се разлутило:
Де иди тесте, ти князе Лазаре,
Ясъ не давамъ земя на турака;
Той що сѣдитъ до твое колѣно,
Той ке даитъ земя на турака!
Тогай викатъ Милошъ Ковиловичъ:
Чуете ме, триесеть войводи,
Лели ясъ земята ке одаямъ,
Ясъ ке пойдамъ во Косово рамно,
Ке го ватамъ той Султанъ Мурада,
Ке му клаамъ свинско месо в'уста!
Що ми стана Милошъ Ковиловичъ,
Що ми стана сутро на утрина
И си зеде до два побратима;
Си го зеде Топлица Милана,
И го зеде Косачикъ Ивана.
Кинисале три сръбски войводи,
Отидова у рамно Косово.
Догледали царски караули
И на царотъ така му кажуватъ —
Що ми идатъ три сръбски войводи;
Да ли идатъ бой да се биеме,
Да ли идатъ да ти се поклонатъ?
Тогай велитъ царотъ султанъ Мурадъ:
Прѣчекайте три сръбски войводи,
Прѣдъ конитѣ чова постилайте;
Ако чова тия ми я газатъ,
Тия идатъ бой да се биеме;
Ако чова тия не я газатъ,
Тия идатъ да ми се поклонатъ.
Прѣчекали три сръбски войводи,
Прѣдъ конитѣ чова постилаятъ,
А ми тия чова не я газатъ.
Ми дойдоа кай кула висока,
Слѣзе отъ конь Милошъ Ковиловичъ,
Конь си даде Косачикъ Ивану,
Па се вкачи на кула висока.
Велитъ царски чоадаръ на царотъ:
Не давай му рака да цѣлива,
Нога дай му, нога да цѣлива —
Вѣкъ подъ нога да ни бидатъ тиа.
Тогай Милошъ му се поклонило.
Крена нога той султанъ Мураде
Дай цѣлуватъ той Милошъ Ковиличъ. . .
И за нога Милошъ го фатило,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

На другата нога му стапило,
Го раскина той султанъ Мурата, —
Забораи месо да му клаитъ.
Па си слѣзе отъ кула висока
И си явна своя добра коня.
Кинисале три сръбски войводи,
Излѣгоа отъ турска ордия;
Дури тогай Милошъ му текнало,
Защо месо не му кладе в'уста.
Тогай велитъ на своя дружина:
Забораифъ месо да му кладамъ.
Му веляа до два побратима:
Не вракяй се, вракяне е лошо!
Не послуша свойтѣ побратими,
Ми се врати Милошъ Ковиловичъ,
Си отиде кай кула висока;
Удри вземя, байракъ го закачи,
За байрака коня си врѣзало,
Па се вкачи на кула висока
И му кладе свинско месо в'уста;
Па си тръгна сабя отъ ножница,
Ми изсѣче царски човадари,
Па си слѣзе отъ кула висока
И си явна своя добра коня,
Си потегна сабя отъ ножница,
Па си вати на лѣво на дѣсно —
Кай помина, сокаци направи!
Що излѣзе една стара баба:
Де гиди турци, вие будалици,
Отъ единъ юнакъ ке изгините вие!
Утрѣ ке дойдитъ сто иляда войска,
И отъ него уще по-юнаци;
Той ми носитъ облѣкло отъ панцуръ,
Изфърлѣте саби и ножове
И прѣдъ конь му саби нафърляйте,
Ще си изсече коньотъ китицитѣ,
Живъ во рацѣ ке си го ватите.
Изфърлиле саби и ножове,
Си изсече коньотъ китицитѣ,
И ми падна коньотъ на колѣна.
Рипна Милошъ на нозѣ юнашки,
Со муздракотъ ми се подпираше
И со сабя силно ми врътѣше,
А муздракотъ се е изстрошило,
Та во рацѣ живъ си го фатйя
Па не можатъ него да погубатъ.
Па имъ велитъ тая стара баба:
Врѣзанъ юнакъ да го погубите.
Не можите, вие не сте кадъръ!
Ключове сетъ коньо во гривата,
Отключете дробнана панцура,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тогай колай ке го погубите.
Обидоа коню во гривата,
Ми зедова отъ панцуръ ключеве,
Отключиа дробнана панцура.
Тогай викатъ Милошъ Ковиловичъ:
Ела вамо, бабо—стара бабо,
Ясъ си имамъ една стара майка,
Емъ си имамъ три казана пари,
Не ги знае моя стара майка; —
Да ти шепнамъ дѣка ми са пари,
Дѣка ми са пари закопани,
Со майка ми пари да извадите,
Вие двѣтѣ да ми се храните.
Що ми дойде тая стара баба
Да ѝ тайно Милошъ в'уо шепне,
Пусти рацѣ му сж повръзани,
И со заби ми я дофатило:
Бабо, стара бабо!
Единъ погонъ мѣсто да ти кажамъ —
Како знаешъ моето юнашство,
Ни отъ тебе бабство, ни отъ менъ юнашство!

Прилѣпъ, 1901 г.

Екзархията и македонския въпросъ.

Паметна ще остане онази смѣла борба, която Н. Блаженство Екзарха води миналата пролѣть противъ Фирмилияновото тронясване. Той протестира̀, бори се, заплашва̀ и, оставенъ отъ българското правителство, което допусна туй тронясване, най-сетнѣ биде побѣденъ. Дълбоко убѣденъ въ това, че Фирмилиянъ иде не съ религиозни или черковни, а съ политически цѣли, Екзархътъ се възпротиви и опълчи съ всичкитѣ си срѣдства и сили противъ Фирмилияновото настаняване въ Скопие, защото схващаше добрѣ и неговото назначение като сръбски православенъ митрополитъ, и неговата роля въ сѣверна Македония. Екзархътъ разбра, че съ Фирмилияновото утвърдяване се създава единъ претекстъ съ опасни послѣдствия за българщината въ европейска Турция и за цѣлостьта на Македония; той бѣше разбралъ, че Фирмилиянъ е дошелъ, за да разпокъсва славянитѣ-християни и да бжде подкрѣпа на сръбската пропаганда. На сжщето убѣждение бѣше и почти цѣлия български народъ, и своето негодование той прояви въ маса митинги и протести. Но тия протести на народа и Екзарха не бѣха подкрѣпени отъ правителството на г. Данева, което допусна да се извърши този ударъ на историческитѣ и етнографически права на българщината. Правителството се ласкаеше отъ надѣждата, че, въ замѣна на тази отстжпка на сърбитѣ, то ще спечели автономията на Македония. Но то се жестоко измами, и българския народъ, огорченъ до дъното на своята благородна душа, се отдаде всецѣло на една революционна дѣятелность, съ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

която поиска да замѣни тежката загуба и онова накърнение на правата си съ тронясването на Фирмилияна, причинено, колкото поради нехайността на българското, толкова и поради беззаконието на турското правителство. И македонския въпросъ по-рано влѣзе въ онази фаза, която можеше да закъснѣе съ нѣколко години. Българското население въ Македония тогазъ прѣгърна всецѣло революционния идеялъ, слѣдъ като се подгавриха съ черковнитѣ му правдини. Може да се твърди, че самото турско правителство ускори революционното движение, защото, като не зачете своитѣ собствени постановления и допусна втори славянски владика въ Скопие при сѫществуването на такъвъ въ Скопие, българския, то показа на българитѣ, че тѣ трѣбва да дирятъ другъ пѫть за защита на националнитѣ си права отъ онзи, който сѫ вървѣли до тогазъ за отваряне на черкви и училища, изпращане владици и попове въ градоветѣ и селата. Негово Блаженство, който е духовния князъ на цѣлия български народъ и който има своя политика, основана на еволюцията, прѣдвиждаше тия послѣдствия отъ тази българотурска неразбранщина и ги посочи както въ София, тъй и въ Цариградъ. Но никой го не послуша. А трѣбваше одавна да се разбере поне въ Илдъза, ако не въ София, че революционното движение се дължи колкото на турското некадърно управление, толкова и на разнитѣ пропаганди, които терзаеха и отчаяха народа, но които бѣха насърдчавани и подкрѣпяни отъ турскитѣ власти. А този начинъ на дѣйствие отъ страна на Портата не датува отъ скоро, но отъ половина вѣкъ насамъ, и особено се практикува, откакъ се създаде свободното българско княжество и се усили българския елементъ. Слѣдователно, Екзархътъ знаеше, че турското правителство ще прѣдприеме или пъкъ ще насърдчи една борба съ българизма въ европ. си провинции; но той, още отъ първитѣ години на своето екзархуване, убѣждаваше Цариградскитѣ политици, че тази игра ще бѫде злополучна за Турската империя. Въ сѫщность Екзархътъ и не можеше да води друга политика, освѣнъ тази, която води и до днесъ: той е едно длъжностно, официално лице въ Турция, прѣдставитель на най-голѣмата народность въ европ. турски вилаети—съ голѣми фиктивни права, но и съ голѣма отговорность. Екзархътъ, безъ да има задъ гърба си опора въ българското или друго правителство, не може нѣщо много да направи; но, ако бѫде подкрѣпенъ, той ще може да бѫде силенъ и гласътъ му да бѫде чутъ, кѫдѣто трѣбва. По въпроса за Фирмилияна именно това липсваше на Н. Блаженство — поддържката на българското правителство, и той остана само съ своитѣ справѣдливи протести и дълбоката горесть въ душата си.

Екзархията има своя традиционна политика, която е и на Екзарха. Той не може да се отклони отъ нея, но е длъженъ да слѣди по-трѣзво нататъшното развитие на събитията и пакъ да се застѫпва за потъпканитѣ български права. Ако българската кауза е влѣзла въ друга фаза, Екзархътъ не е виновенъ за това, и той трѣбва да не остава назадъ, а

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

зорко да бди и да върви водно съ народнитѣ желания. Защото българския Екзархъ не е само духовенъ вождъ, но е и политически прѣдставитель на българитѣ, турски поданици. Такава е мисията на Екзарха; така я схваща бодрата македоно българска интелигенция; така трѣбва да я разбира и онзи, комуто е повѣрено духовното, черковно и училищно, управление на българския народъ въ Турция.

Въ тия критически за българщината врѣмена ролята на Екзарха става още по-трудна. Негово Блаженство е прѣди всичко дипломатъ и политикъ, — прѣди да бѫде черковникъ и владика. Даже владицитѣ въ Турция трѣбва да знаятъ, че тѣхната роль е повече политическа, отколкото религиозна, и за това тѣ трѣбва да сѫ добри дипломати прѣди да сѫ добри черковници: тѣ трѣбва да сѫ разбрали, че религията не е цѣль, а срѣдство, единъ видъ хоросанъ за градене на здрава национална основа. Но не тѣй сѫ схващали ролята си повечето отъ българскитѣ владици въ Македония. Възпитаници на византийската школа, тѣхната досегашна дѣятелность се е проявила въ класическия имъ калугерски инатъ да гонятъ по-събуденитѣ учители и попове, да всѣватъ раздори въ общинитѣ, които бѣха най-силната опора на българщината въ Македония, и . . . да служатъ литургия отъ врѣме на врѣме. Его защо македоно-българската интелигенция се опълчи противъ тѣхъ съ такава ярость и ожесточеность. Ние сме чували въ Македония отъ устата на еснафлии-хора, които сѫ били най-много нетимни да видятъ български владика въ родния имъ градъ, думи на най-силно разочарование и възмущение отъ безплодната и въ нищо непроявена владишка дѣятелность. А колко повече може да се каже за възмущението, което царува у интелигентното македонско общество. Всѣкой владика е ималъ за първа длъжность да се подмазва прѣдъ мѣстнитѣ турски власти, за да не всѣе недовѣрие къмъ себе си и да се задържи дълго врѣме на поста си. Сегашнитѣ владици изневѣриха като че ли на своитѣ прѣдшественици, на онія, които породиха черковния въпросъ и създадоха Екзархията, на онія, на които тѣ дължатъ своето положение днесъ; но което е най-скръбното — тѣ отпочнаха една безумна, разрушителна дѣйность, тъкмо противоположна на тѣхната мисия, като накърниха единството, цѣлостьта и унизиха значението на общинитѣ, тия важни фактори въ развитието на българското дѣло. Негово Блаженство знае за този упадъкъ на владишкия престижъ. Той не е да не знае, че владицитѣ нѣматъ вече онова значение, което сѫ имали по-рано, знае и причинитѣ на този упадъкъ; знае той, че българското свято и културно дѣло се нуждае отъ дѣйци самоотвержени, дѣйци съ такъ и умъ, а не — прости училищни или черковни чиновници, които да не проявяватъ никаква обществена дѣятелность. Но при все това, той се огражда именно съ такъвъ бюрократически персоналъ, и освѣнъ покойния В. Кънчовъ и нѣколцина други, останалитѣ екзархийски служители не сѫ оставили никаква диря отъ своето сѫществуване и служене въ Македония и Одринско. Когато сърбитѣ,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

гърцитѣ и ромжнитѣ изпращатъ най-добритѣ, най-смѣлитѣ си пропагандисти за учители, владици и попове, българския Екзархъ дири като че ли най-голѣмитѣ треперковци и неспособници за най високитѣ постове въ Македония. Ние сме се червили, че въ тържествени дни, въ вилаетски центъръ, въ присжтствието на консулското тѣло, на валията и на всичкитѣ мѣстни паши и бейове, владика или директоръ не сж знаяли да кажатъ една логична и разумна рѣчь, а сж се осрамвали, срамили сж и българщината. Ние не искаме да показваме на имена и да изброяваме и други проявления на „обществ.“ дѣйность на тѣя екзархийски чиновници, за да не заприлича статията ни на памфлетъ или вѣстникарска статия.

Вслѣдствие на тази българска халтавщина, плюсъ горѣпоменатитдѣ причини, ние виждаме това усилване на сръбската и други пропаганди въ Македония. А колкото повече се пропагандитѣ увеличаватъ, толкози повече куца македонския въпросъ. Ние мислимъ, че, ако се е работѣлъ по-тактично и по-умно, можеше да се прѣдизбѣгне тази пропасть, която дѣли българитѣ въ Македония на два лагери, и можеше още въ началото да се счука главата на всѣка пропагандистка змия. Ние сами се ослабихме въ черковно отношение, затуй и народътъ не прояви онази упоритость противъ Фирмилияновото тронясване, каквото е проявилъ въ разцвѣта на черковния въпросъ. Самъ Екзарха не е причастенъ въ тази игра съ Българското дѣло, но, като върховенъ вождъ на цѣлокупния български народъ, той не е безъ отговорность за този лошъ обратъ на македонскитѣ работи, защото е билъ длъженъ да бжде по-внимателенъ въ избора на своитѣ подвѣдомствени.

Колкото и да отрича, Н. Блаженство не може да бжде далечъ отъ македонския въпросъ: тази отговорность, за която говоримъ, му налага да се застжпи той, ако не безличнитѣ му подвѣдомствени владици, съ всичкия си авторитетъ за изоставения на унищожение български родъ въ европ. Турция, тъй както бѣ по Фирмилиянова въпросъ и вдигането на владиката Герасимъ отъ Струмица.

Това поголовно изтрѣбление на българщината, проявено напослѣдъкъ слѣдъ солунскитѣ и битолски произшествия, е накарало, наистина, Екзарха да направи сериозни постжпки прѣдъ Високата Порта, за да се турне край на непоносимото българско положение. Великия везиръ се обѣщалъ да вземе подъ внимание неговитѣ оплаквания, но това не е достатъчно. Българския Екзархъ не трѣбва да дава вѣра на везирскитѣ обѣщания, защото това прѣслѣдване на българската народность е систематично, подъ върховната закрила на Илдъза, и датува отъ двадесеть и петь години насамъ; но е длъженъ да направи по-важна стжпка отъ досегашната си дѣятелность, като протестира по сжщия въпросъ и по-енергично прѣдъ цариградскитѣ посланици на европейскитѣ велики Сили. Въ това сждбоносно за българската нация врѣме той трѣбва да подкрѣпи, както народа си, тъй и българското правителство въ сгрѣмежитѣ имъ да извоюватъ по-човѣшки животъ за македоноодринскитѣ си сънародници.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Връщане отъ взетия революционенъ пжть вече нѣма. Даже всѣка политика, която се стрѣми да прѣчи на революционното движение, е осждителна и врѣдна. Колкото щете дипломатствувайте, т. е. хитрувайте, за да докажете, че не насърдчавате движението и че не сте съучастници, ала турчинътъ не ви вѣрва и стои твърдо на своето убѣждение въ вашата виновность. Вчера за Струмишкия митрополитъ, днесъ за други, утрѣ за трети, други день даже за самия Екзархъ ще хвърля Портата обвинения слѣдъ обвинения, додѣто сполучи въ цѣльта си—съвършенното ослабване на българщината. Но трѣбва да се подеме отъ цѣлото прѣдставителство на българщината хвърлената ѝ отъ Илдъза ржкавица и да се даде отпоръ на ония стамболски козни, които се кроятъ за съсипването на народностьта ни.

Послѣднитѣ протести на Н. Блаженство сж добро начало на една нова тактика, диктувана отъ новитѣ обстоятелства, въ които се намира народното дѣло, което е и негово дѣло. Въ този пжть Н. Блаженство трѣбва да продължава, като вземе примѣръ отъ много арменски и гръцки патриарси прѣзъ изтеклия вѣкъ, които сж се жертвували за своя народъ. Наистина, той не направи добрѣ прѣзъ миналата есень въ врѣме на възстанието, задѣто изпрати фамознитѣ си окржжни до архиерейскитѣ намѣстници и митрополититѣ, като имъ прѣпоржчваше да каратъ населението да се не бунтува, а да се прѣдава. Тази постжпка бѣше осждителна, — защото Екзархътъ знаеше за царящето недоволство отъ турското управление срѣди християнското население и затова бѣше длъженъ да протестира още тогава противъ турскитѣ неистовства, което прави сега. Нима нѣмаше доблѣсть у Н. Блаженство да откаже на Портата изпращането на тия послания, както сж правѣли други нѣкои цариградски духовни пастири?

* * *

Война съ Турция ли?

(Сатира).

Това питане лѣжи на всички устни и всинца се стараятъ да проникнатъ въ бждащето. А това бждаще е тъмно и мрачно, и тукъ-тамѣ само проблѣсватъ лучи, които идатъ да утѣшатъ нашитѣ сърдца. Какъ, война съ Турция ли? — Защо се безпокоите, свободни българе; защо изтръпвате, като че ли второ пришедствие настжпва? Нима сега, чакъ сега вие разбрахте, че съ Турция война ще има, че българе и турци ще се биятъ? И нима одавна вече не сжществува тази българска война?

Вие, свободни български граждане, нима не знаете, че едната половина на българския народъ отъ шесть мѣсеци, отъ една година, отъ четвъртъ вѣкъ насамъ воюва, воюва юнашки, неотстжпно за една кауза, колкото мжчно-изпълнима, дважъ по-вече свята, и че се бори храбро за своята избава?

Защо тогава си задавате тъй плахо горния въпросъ и защо се боите отъ война съ Турция? —

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

Война съ Турция ли? — Да, нека дойде, нека бѫде, нека стане! Ние искаме война съ вѣковния ни врагъ, за да се разправимъ съ него еднажъ за всѣкога, защото той ни бие отъ петь вѣка, а ние още чакаме да ни обяви война; да, ние искаме тази благословена война, отъ кръвнинитѣ на която ще изгрѣе свободата!

Коя свобода се е спечелвала безъ кърви, безъ жертви, та сме зяпнали и чакаме на готово? Или ще оставимъ ние смъртния ни врагъ още да вилнѣе въ робската ни бащиния; още ли ще търпимъ срама, който гори бузитѣ ни и челата ни?

Война, война съ Търция!

Ела, ела ти, правѣднице свята, да туришъ край на оназъ несправѣдливость, на онази кривда, отъ която страдатъ всички Балкански народи! Ако мирътъ е една лъжлива дума, една примамка само въ ржцетѣ на дипломатитѣ, а войната — една строга сждница, то нека тя най-подиръ дойде и разрѣже съ своя обоюдоостъръ мечъ този възелъ, който се нарича Източенъ въпросъ!

Да, изплашени български граждане: война ще има! Война ще има—непрѣменно тази година! Хайде, събирайте покѫщнина и черги, и скѫпоцѣнности, па ги прѣпращайте надалеко или ги заривайте въ земята, че . . . война ще има!

Пфуй, рабско малодушие отъ единъ младъ народъ, който е длженъ да покаже по-голѣмъ куражъ и по-голѣмо стоическо спокойствие!...

Найденъ.

Българскитѣ Търговски агенства.

(Очеркъ).

Прѣзъ 1897 г., слѣдъ гръко-турската война, България получи правото да открие нѣколко Търговски агенства въ европейска Турция. Това бѣше една компенсация на българското празителство за неговата неутралность прѣзъ врѣме на войната, и то се не малко рекламира за тая голѣма печала, както обичаше то тогазъ да я нарича. Дали туй бѣ една голѣма печала за българския народъ ние ще видимъ въ послѣдующитѣ редове.

Да се развѣе българския триколоръ на нѣколко мѣста въ Турция, туй бѣше любимата мечта на много български правителства, и най-сетнѣ правителството на покойния Стоиловъ я постигна. Наистина, туй бѣше не малка печала и заслуга на народняшкия кабинетъ, защото тия Търговски агенства повдигнаха отпадналия духъ на българщината и започнаха да играятъ една косвена роля въ онова движение, което ние наричаме *ренесанса* на българския народъ. Не малко нѣщо бѣше за македоноодринския българинъ да види наредъ съ консулствата на другитѣ държави агентството и на българската, наредъ съ триколоритѣ на Балканскитѣ и великоевропейски народи да се развѣва и националния български триколоръ. Самия този фактъ влияеше доста много на населението, което съ голѣма мжка

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

чувствуваше порано сѫществуването на сръбско, гръцко или ромѫнско консулства при липсата на българско. Тази чувствителна празднота се запълни. Днесъ ние имаме вече агенства въ Солунъ, Скопие, Битоля и Одринъ. Такива имаше и въ Цариградъ и Дѣле-Агачъ, но по финансови причини бидоха затворени отъ българското правителство. Колко отъ голѣмо значение е сѫществуването на Търговскитѣ агенства въ Македония и Одринско показва случката съ свалянето и унижението на българския трикоморъ въ Сересъ, която едвали не докара единъ българо-турски конфликтъ, прѣдизбѣгнатъ благодарение застѫпничеството въ наша полза на нѣкои отъ цариградскитѣ посланици. Къмъ тази игра съ българската национална честь, когато пияни турски чиновници извършиха туй поругание съ народностьта ни, Серскитѣ българе не бѣха безучастни зрители, а възнегодуваха; и тѣхното негодуване особено се изрази съ присѫтствието имъ въ голѣмо количество при тържественото освящение на новото агентско знаме.

Много и много се е мѫчила Портата да вдигне Търговскитѣ ни агенства; скоро подиръ откриването имъ тя се разочарова и поиска унищожението имъ. Но то не бѣше тъй лесно. Тия агенства бѣха награда, доброволна турска награда на българското правителство за неговото коректно държане прѣзъ 1897 год., която то напълно заслужи, и даже бѣше много малка при онази услуга, която България даде на Турция. Въ оная критическа година за Турция, когато тя бѣше концентрирала войскитѣ си на гръцката граница, какво би било ако българското правителство употрѣбѣше натискъ отъ сѣверъ и нахлуеше къмъ югъ? Само едно нареждане войскитѣ на границата бѣше достатъчно да накара и принуди Портата да направи по-голѣми отстѫпки и да подобри положението на македоноодринскитѣ роби. Това правителството не стори, по заповѣдь на руското и австро-унгарско правителства, които заплашиха България, а и самото то имаше добри съображения да не прѣдприема походъ срѣщу Турция. Тия съображения бѣха слѣднитѣ: че побѣдоносната война ще е въ ущърбъ на българскитѣ интереси и въ полза на гръцкитѣ аспирации, и че бѣ съмнително, дали противъ волята на заинтересованата дипломация, която ни диктуваше строга неутралность, можеше да разрѣши македонския въпросъ. Тия съображения бѣха прави: съглашението на Русия и Австрия отъ сѫщата година не е ли най-голѣмото фактическо доказателство за това?

Българския народъ не се излъга тогава, защото знаеше, че другъ ще обере плодоветѣ отъ побѣдитѣ му, и показа такъвъ разуменъ тактъ, щото му спечели приятелството и признателностьта на Портата. Тази Порта днесъ става непризнателна и вдига рѫка противъ насъ. Такъво е турското вѣроломно приятелство. Като не можа да вдигне, да унищожи агентствата, които тя счита за гнѣзда на революционеритѣ, Портата хвърли обвинения противъ нѣкои отъ българскитѣ Търговски агенти, че тѣ помагали на комитетитѣ и поддържали революционното движение, и поиска

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

уволнението имъ. Разбира се, че българското правителство се възпротиви на тия Портини стрѣмления и нито позволи унищожението на агенствата, нито изпълни желанието ѝ да уволни „компрометиранитѣ“ агенти. Правителството разбра, каква задня цѣль се прѣслѣдваше съ тия уволнения — да се създаде прецедентъ за бѫдащи уволнения и спъване работата на Търговскитѣ агенти.

А каква е ролята на тия агенти и имаше ли право Портата да започне тази игра, която тя и въ други случаи е практикувала, сирѣчь— да отнима едно право, което е вече дадено, и да унищожава привилегии, почиващи на законъ и договоръ? — Още когато Портата се е съгласила за отварянето на Търговскитѣ агенства, ние знаемъ, че е станало едно съглашение между турското и българско правителства върху длъжноститѣ и правата на нашитѣ агенти. А извънъ тия права и длъжности никой отъ агентитѣ не е направилъ нито една стѫпка. Ние можемъ даже да ги обвинимъ въ прѣкалено високо държане спрѣмо мѣстното българско население, въ прѣдумишлено избѣгване срѣщи съ него, само за да се не даде поводъ за подозрѣние у Портата. Ние познаваме и строгия чиновнишки редъ и духъ, който царува въ всичкитѣ наши Търговски агенства. Да освѣтлявать българското правителство върху търговията и поминъка на българското население, често пѫти съ неточни свѣдѣния отъ невъзможность да пѫтуватъ навсѧдѣ; да улесняватъ разни търговци и търговски фирми; да визиратъ паспорти за България, издадени отъ турската власть, и други такива работи—ето съ що се занимаватъ българскитѣ Търговски агенства. Въ рѣдки случаи само тѣ се явяватъ прѣдъ населението въ тържествени дни, напр. Рождество Христово, Възкресение, Кирилъ и Методий, на Петровъ-день на училищния актъ, и то не сами, а заедно съ другитѣ поканени високи гости, като консули и висши турски чиновници. Нѣма, прочее, никакви основания Високата Порта да вдига тази аларма и да компрометира Търговскитѣ ни агенти, като съучастници въ революционното движение, защото тѣ не показватъ никаква извънслужебна дѣятелность и сѫ особено внимателни въ обноскитѣ си, както къмъ мѣстнитѣ прѣдставители на властьта, тъй и съ мѣстното население, за да се не прѣдизвика нѣкоя неприятность, колкото за държавата, въ която сѫ акредитирани, толкова и за личноститѣ имъ, за да се задържатъ на поста си.

Никаква пропаганда, никакво възбуждане не сѫ изхождали и не изхождатъ отъ Търговскитѣ агенства, каквото правятъ въ сѫщность консулствата на останалитѣ Балкански страни, особено сръбското и гръцкото. Тука се кроятъ клеветничества противъ първенци-българе и дори противъ български агенти, учители и владици; тука се устройватъ и убийства противъ по-дѣятелни българе въ Македония; да не споменаваме всичката онази пропаганда, която изхожда отъ тия консулства, подпомагана отъ турското правителство и имѣюща за цѣль разорението на нарастналия българизъмъ. Убийството на учителя Ганевъ въ Солунъ е дѣло на сръб-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

ската пропаганда и е било скроено въ Солунското сръбско консулато. А само то ли е? Колко такива прѣстжпни дѣяния на сръбски и гръцки консули, които прибѣгватъ даже до шпионства, знае Портата, ала не протестира и не иска уволнението имъ като вулгарни убийци и смутители на обществения порядъкъ. Едничката вина на българскитѣ агенства въ очитѣ на Турция е тази, че тѣ сжществуватъ въ главнитѣ ѝ центрове. Портата, ако съзнава своитѣ интереси, не само не трѣбва да иска вдигането имъ, но даже да допусне отварянето *и въ други градища на такива агенства*, защото тѣ помагатъ на размѣнната търговия между двѣтѣ държави, и защото, отъ друга страна, иматъ строги инструкции отъ министра си не само да не взиматъ никакво участие въ каквото и да било движение, но и да съвѣтватъ населението да кротува, да се не впуска въ авантури, които би били опасни за сжществуването му. Най-прѣсно доказателство сж г. Д-ръ Даневитѣ окржжни. Напослѣдъкъ дори се забѣлѣзва въ македоноодринската интелигенция едно течение противъ Търговскитѣ агенства. Като имаше тя нѣкакви надѣжди, а остана разочарована, интелигенцията въ Македония и Одринско си казва: „Щомъ като ние не виждаме никаква полза отъ агентитѣ, защо ни сж тогава? Нека си ги вдигне България, и народътъ, намѣсто да храни въ тѣхъ и владицитѣ пусти надѣжди, нека се заеме съ повдигането на общинитѣ, надъ чиито съсипни се издигнаха тѣ, безъ да ги замѣстятъ въ великата имъ роль“. А тѣзи тѣхни съображения сж твърдѣ прави, още по-вече че и избора на агентския персоналъ до сега е билъ, съ рѣдко изключение, много лошъ. «Защо ни изпращатъ тука тия баби?» — негодуватъ македоноодринскитѣ интелигентни людье. И наистина, който е билъ въ Турция, дѣто има българско Търговско агенство, ако влѣзе въ познанство съ тамошнитѣ интелигентни българе, ще види, че тѣ избѣгватъ всѣкакво сношение съ хората на агенството и говорятъ съ прѣзрѣние за тѣхъ. Откждѣ тази неприкрита злоба и това недоволство? — Причинитѣ се криятъ въ самитѣ хора, противъ които сж отправени тази злоба и туй недоволство. Министерството на Външнитѣ Работи изпраща по агенствата повечето таквизи хора, които се интересуватъ само отъ квартиритѣ си, женитѣ си и уреждането на смѣткитѣ си, а отъ окржжающата ги срѣда—дотолкова, колкото да покажатъ, че живѣятъ не въ Македония, но въ нѣкоя азиятска, по всичко чужда тѣмъ, провинция. Кой отъ тѣхъ, ако изключимъ единъ-двама, е изучилъ добрѣ македонския битъ; кой е написалъ нѣкое съчинение, плодъ на своето едно, двѣ или тригодишно прѣживѣване тамъ, за да оправдае своето назначение? Освѣнъ г. Д. Ризовъ, бивши скопски агентъ, който е написалъ нѣкои политически брошури по Македонския въпросъ, и за когото сме чували лестни отзиви въ Скопие; освѣнъ г. Шоповъ, понастоящемъ въ Солунъ, който събира материяли и пише по етнографията, географията и историята на Македония и за когото не може нищо лошо да се каже; освѣнъ нѣкой си г. Д-ръ Н. Маренинъ, който изглежда да е човѣкъ отъ нѣкое изъ Търг. агенства,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

и който е написалъ нѣколко добри съчинения по положението въ Македония и Албания; на кои други можемъ да се спрѣмъ, за да обозначимъ заслугитѣ и способноститѣ имъ?—Когато Сърбия изпраща въ своитѣ македонски консулства хора като В. Карича и други публицисти или политици, хора, които да бѫдатъ достойни за поста си, който заематъ, тогава българското Външно министерство какво прави? — Назначава на тия важни постове хора канцеляристи, безъ никаква обществена проява, безлични и страхливци, които компрометиратъ учреждението и държавата, които прѣдставляватъ. Извѣстна е случката съ Битолския Търговски агентъ прѣзъ августъ 1900 г., когато валията изругалъ пратеника му въ присѫтствието на всички консули; извѣстно е поведението и на Солунското агенство по врѣме на тамошнитѣ атентати. Ако г. Шоповъ не е можалъ самъ лично да отиде на мѣстопроизшествието, то защо не е изпратилъ своитѣ подвѣдомствени? Животътъ ли сѫ си жалили? И какви свѣдѣния сѫ можали тѣ да изпратятъ на министра си по Солунската катастрофа, ако не сѫ били очевидци, а само по слухъ сѫ рапортували? Ние ще се повърнемъ и другъ пѫть върху този прѣдметъ, който сега на-бързо и бѣгло очертахме. Но съ този въпросъ министерството е длъжно да се занимае, защото то е отговорно за всичкитѣ неприятности, които му се причиняватъ отъ некадърницитѣ и отъ турското правителство. Иначе, нѣма си смисъль сѫществуването на Търговски агенства въ Турция, дѣто трѣбва да се изпращатъ най-способнитѣ и най-внимателно подбрани хора.

Ягодовъ.

Изъ чуждия печатъ.

— Виенския в. Information пише, че положението и въ азиятска Турция се е влошило твърдѣ много, поради усилената дѣятелность на вѫтрѣшната арменска организация. Тъй вѣстникътъ описва положението въ Смирна, най-много населения малоазийски градъ: „Населението на Смирна се намира въ извънредно възбуждение. Терористически банди, които трѣбва да принадлѣжатъ на тайната арменска организация, нападатъ въ бѣлъ день шпионитѣ и агентитѣ, които били натоварени отъ правителството съ надзора на арменскитѣ революционери. Благодарение на дѣятелностьта на тѣзи агенти сѫ били арестувани главнитѣ членове на мѣстния комитетъ и едни отъ тѣхъ сѫ били осѫдени на смъртъ, други—на доживотенъ затворъ. Тайната организация сѫществува въпрѣки това и е готова да отмъсти за осѫждането на нейнитѣ членове. Неодавна тя е заповѣдала убийството на двама най-опасни шпиони и заповѣдьта биде буквално изпълнена отъ двама членове на комитета, и то съ голѣма неустрашимость. Тѣзи терористи всичкия си животъ сѫ отпорано пожертвовали, и като се стрѣмятъ къмъ една опрѣдѣлена цѣль, твърдо сѫ рѣшени да отстра-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

натъ безпощадно всички прѣчки на тѣхната пропаганда и на тѣхната права кауза. Двамата терористи, които изпълниха присѫдата на централния комитетъ, можеха да се укриятъ и намѣриха лодка да забѣгнатъ; ала, кога поискаха да се качатъ на кораба, бидоха узнати и се завърза една редовна битка между революционеритѣ и жандармерията. Единъ стражарь биде убитъ, другъ хвърленъ въ морето, а други бидоха ранени. Единъ отъ двамата терористи се спаси отъ затворъ чрѣзъ самоубийство; другиятъ пъкъ, надвитъ и заловенъ слѣдъ много трудъ, ще бѫде навѣрно обѣсенъ.“

— Сѫщия вѣстникъ се произнася за българотурскитѣ отношения по слѣдующия начинъ: „Страхътъ, че произшествията въ България и Турция ще доведатъ до война, една евентуалность, която допускатъ сѫщо извѣстни кржгове вжтрѣ и вънъ България като неизбѣжна, изглежда, при хладно и по-близко обсѫждане, отъ много основания, за неоправданъ. Додѣто е живъ султанъ Абдулъ Хамидъ, едва ли би водилъ война противъ България, защото настоящето разположение на Европа е противъ едно водене война на Балканитѣ и слѣдствията ще бѫдатъ твърдѣ неблагоприятни, както за трона на султана, тъй и за всичкитѣ европейски владѣния на Турция. Мисията на Начовичъ, е слѣдователно, била приятна на султана, и той не би отказалъ Начовичу да подобри участьта на македонцитѣ, ако имаше на разположение подходящи за тази цѣль органи, но които не се намиратъ тъй лесно въ Турция. Българското правителство се грижи да отстрани всички слухове, които биха могли да възбудятъ населението, както и всички опасности за отечеството, за да избѣгне конфликта. Подобни старания се правятъ сѫщо и въ Цариградъ. Колкото по-малко се разпространяватъ алармистични новини, толкова поспокойно се развиватъ отново търговията и продажбата въ България“.— Туй е мнѣнието на нѣкой си български политикъ, който обича да гледа много оптимистично на тъй бързо развиващитѣ се Балкански работи. Но въ днешния случай е врѣдителенъ и крайния оптимизъмъ, и крайния песимизъмъ.

— По сѫщитѣ работи пишатъ на Information отъ София: — „Тукъ се пръска слухъ, че г. Начовичъ, по покана на султана, отново ще се отправи къмъ Цариградъ, за да може да се дойде до едно съглашение съ Портата по отношение на най-щекотливитѣ пунктове отъ македонския въпросъ. Този слухъ, обаче, е неоснователенъ, тъй като, въпрѣки направената при отпжтуването му къмъ София покана, г. Начовичъ е съ намѣрение да се не връща въ Константинополъ. Неговото мнѣние е, че България трѣбваше да вземе още по-енергически мѣрки, за да запази прѣминаването на възстаници въ турска територия и завръщането имъ въ България. (?!—Б. Р.) Правителството е рѣшено да избѣгне всѣко прѣдизвикателство спрямо Турция; но въ случай, че концентрираната, по продължение на българската граница, турска армия бѫде провокирана, безъ да се е желало туй, то ще ѝ отговори съ силни отбранителни мѣрки. Министъръ-президентътъ е съобщилъ това рѣшение на отоманския комисарь Ферухъ-бей и го е помолилъ да го прѣдаде на своето правителство за знание. Общото мнѣние въ Турция е, че тя ще се бие съ България, и вѣрва се, че Турция е подтиквана къмъ война отъ Германия, за да си завземѣла наново Изт. Румелия. Прѣди два деня турския комисарь Ферухъ бей, като е

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

билъ въ Унионъ клубъ, въ единъ моментъ на добро разположение е обяснилъ на единъ отъ българскитѣ министри, че ако македонскитѣ възстаници биха продължили съ своитѣ нападения на турската армия, то тя ще се види принудена да прѣскочи българската граница. Министерътъ му отговорилъ веднага, че България е приготвена за всѣка евентуалность, и че турската армия ще бѫде посрѣщната и приета съ всичкитѣ й сѝ подобающи почести.“

— Отъ единъ турски политикъ върху Бѣлградскитѣ атентати въ свръзка съ турскитѣ работи: „Кървавата трагедия въ Бѣлградския конакъ причини въ Илдъзъ-Кьоскъ голѣмъ уплахъ. По заповѣдь на султана биде запрѣтено на вѣстницитѣ да не пишатъ нито една дума върху истинската причина за убйството на сръбския краль, и затуй тѣ публикуваха слѣднята отъ Илдъзъ-Кьоскъ редактирана бѣлѣжка: „Поради смъртьта на краль Александра Сръбски е проклamиранъ Петъръ Карагеоргевичъ за краль на Сърбия.“ — За да успокоятъ султана, усилиха охранителнитѣ мѣрки въ палата и увеличиха числото на шпионитѣ. Всички офицери и чиновници бѣха принудени да подновятъ своята клѣтва. Понеже държавния ударъ е изпълненъ отъ войската, отправя се сѫщо и ядътъ на султана възъ неговитѣ офицери. Съ подновяването на клѣтвата той вѣрва да е отстранилъ врѣменно опасностьта. Държането на Англия окуражило е султана твърдѣ много. Чакъ сега биде позволено на столичнитѣ вѣстници да говорятъ върху Бѣлградскитѣ събития; тѣ хвалятъ много държането на Англия, що се отнася до наказанието на убийцитѣ, и заематъ отъ европ. преса прѣимуществено такива извлѣчения, които осѫждатъ прѣстѫплението по най-рѣзъкъ начинъ. Съ туй се дава да разбере турския народъ, че цивилизования свѣтъ се погнусява отъ прѣстѫплението, и какъ енергически той изисква едно примѣрно наказание. Никога до днесъ не се е говорѣло въ мусюлманския свѣтъ за хуманность, както сега, и при все това се е имало тъй чести случаи за това, когато цѣли народи бидоха избити.“

— „Врѣмената сѫ необикновенно сериозни, продължава Information:—положението е критическо. Ние стоимъ прѣдъ голѣми събития Военната сила, която Портата бѣше събрала въ своитѣ европейски провинции, главно въ Македония и Одринския вилаетъ, не може да устои по-дълго врѣме на тазъ висота, тъй като й липсатъ най-необходимитѣ хранителни срѣдства. Проститѣ солдати, именно онѣзи на пограничнитѣ постове, бѣдствуватъ въ пълната смисъль на думата. По тѣзи причини тѣ дезертиратъ често прѣзъ границата, за да просятъ хлѣбъ. Обикновено, тукъ тѣ не намиратъ никакъвъ добъръ приемъ, защото ги считатъ за шпиони. Случили сѫ се вече въ турската армия много смъртни случаи. Тия трупи пъкъ, които сѫ на гарнизонъ въ селата, взиматъ всичко на селянитѣ силомъ; тѣ крадатъ и замъкнуватъ, каквото имъ попадне, тъй че сѫществува истински ужасъ. Затова селянитѣ забѣгватъ въ планинитѣ или дѣто и да е прѣзъ границата, само за да спасятъ живота си; а надирѣ останалитѣ жени биватъ изнасилвани и обезчестявани. Тѣзи обстоятелства сѫ непоносими за още дълго врѣме и ще трѣбва да послѣдва или война, или разоржжение. Може едното или другото да стане, но населението е вече съсипано за дълги години, че то не може нищо да постройва, а цѣли припаси въ житнитѣ хамбари сѫ ограбени. Хлѣбътъ още сега

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

струва 4—5 пѫти повече отъ обикновенната цѣна: една ока ($1^1/_4$ к г.) обикновено струваше единъ грошъ, ала сега струва въ нѣкои градове на Македония 4—5 гроша. Добитъкътъ бива веманъ и закалванъ отъ войскитѣ, защото имъ трѣбвалъ, тъй че дори и месото, имено овнешкото е станало рѣдко и много скѫпо. Въ онѣзи мѣстности, дѣто е било сѣто, се очаква тази година такова плодородие, каквото не е ставало отъ години; но понеже то нѣма да стигне за нарастналитѣ отъ военното положение нужди, не може и да се говори за нѣкаква търговия съ земни произведения. А щомъ търговията се прѣкрати, то въ тѣзи страни е невъзможенъ и всѣки другъ поминъкъ. И тъй имаме въ дѣйствителность единъ пълненъ застой въ търговскитѣ сношения въ всичкитѣ тия вилаети. Затуй положението е непоносимо не само за селското население, но сѫщо и за градоветѣ, специално за търговцитѣ. Нѣкои търговски фирми, които сѫ вложили въ своитѣ занятия и прѣдприятия съ хиляди лири, заключватъ дневната си каса съ нѣколко гроша приходъ. Въ града Одринъ забѣлѣзваше се прѣди нѣколко седмици що-годѣ единъ дѣятеленъ животъ; но отъ когато комитетитѣ започнаха своитѣ дѣйствия въ околноститѣ на Кѫркъ-клисе и пограничнитѣ села, и тука е настѫпилъ застой. Суровитѣ артикули, които до сега нѣкои отомански фабрики отъ Турция получаваха, не могатъ по-вече да бѫдатъ набавяни; заради туй тия фабрики трѣбва да прѣустановатъ работата си". — Съ такива черни краски добрѣ информирания в. Information, който се чете въ всичкитѣ висши политически кржгове на Европа и Америка, описва положението на Балкански полуостровъ, и нека читателитѣ си направятъ сами заключение за бѫдащето.

„Опасения отъ война въ България."— Така е озаглавена статията отъ 19 Юний въ № 9801 на в. „Новое Время," касаеща се до сѫществуващето положение въ България.

— На България, отъ какъ е поело властьта министерството на Рачо Петрова, се пада да играе двояка роль по отношение къмъ Турция: едноврѣменно съ ясно изразяваното стрѣмление да се възстанови дружбата, която сѫществуваше между България и Турция при Стамболова, въ княжеството ставатъ приготовления за случай на война съ тази послѣдната. Тия приготовления се свеждатъ главно къмъ усилване боевата готовность на българската армия, която, вслѣдствие неособено блѣстящето положение на държавнитѣ финанси, не се намира на дължната висота. Недостатъкътъ отъ срѣдства сѫ били всѣкога причината да не може българ. военно министерство да устрои необходимитѣ голѣми маневри, *повърочнитѣ* мобилизации и пр.

При съврѣменното положение на работитѣ всикитѣ тия *недостизи* сериозно вълнуватъ българския воененъ министъръ, който и издаде разпореждане за набирането и обучението на нѣколко запасни разреда, за попълване на материалнитѣ потрѣби и боевото снабдяване на армията.

Неподготвеностьта за военни дѣйствия, въ свързка съ категорически изразеното отъ Русия осѫждане на всѣкакво самоволно нарушение на statu-quo-то на Балканския полуостровъ, заставя всички здравомислещи елементи въ България да отхвърлятъ всѣка мисъль за обявяване война противъ Турция.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Но самата тази неподготвеность заставя България да се бои, че Турция сама ще прѣмине въ настжпление. Съсрѣдоточаването турскитѣ войски на границата сжщо тъй силно безпокои не само българския народъ, но и самото министерство на Петрова, което, изпращайки въ Константинопль г-на Начевича, съ заповѣдь да възстанови българо-турската дружба, заедно съ това се научва за натрупването на войскитѣ въ пограничния районъ.

При все това, ние мислимъ, че тревогата въ България нѣма сериозни основания. Може би, въ Турция дѣйствително сжществува мнѣние, че Русия е измѣнила своето отношение къмъ Балканскитѣ славяне, и че тя не ще имъ укаже вече никаква помощь при каквито и да било условия, но султанътъ и неговитѣ най-близки съвѣтници, разбира се, знаятъ, че всѣко подобно мнѣние е погрѣшно.

Лесно е да се разбере, какво Русия понастоящемъ нѣма да позволи да я вмъкнатъ въ една война, само защото ржководителитѣ на възстаническото движение въ Македония намиратъ тоя способъ при разрѣшението на въпроса за най-добъръ. Но отъ това не слѣдва, че Балканскитѣ славяне сж станали по-малко близки, по-малко скжпи за руското сърдце. Своята велика задача по отношение къмъ славянството Русия съзнава както винаги и, когато обстоятелствата го изискватъ, тя ще съумѣе отново да докаже това.

Въ Турция знаятъ всички, или поне тия, които трѣбва това да знаятъ, че повдигне ли веднажъ тя първа мечъ и надъ създаденитѣ отъ нашата кръвь Балкански държави се появи опасность отъ страна на тѣхния прѣженъ властитель, то, извѣстно е, Русия нѣма да остане безучастна свидѣтелка на подобно зрѣлище. Неизброими бѣдствия ще намъкне тогава на себе си и империята на Отоманцитѣ и съ не ефтина цѣна ще изплати тя тогава, че е посѣгнала на народа, изтегленъ изъ подъ нейното иго съ великитѣ жертви на Русия.

Ето защо ние съ увѣреность можемъ да твърдимъ, че отъ турска страна България не трѣбва да се опасява отъ никакви враждебни дѣйствия. При разположението на значителнитѣ турски сили по границата възможно е да се очакватъ отдѣлни погранични епизоди, но на тѣхъ българското правителство не трѣбва да отдава голѣмо значение, а особено да имъ отговаря съ репресалии, които могатъ да повлѣкатъ слѣдъ себе си опасни осложнения.

КНИЖНИНА

1. **Тридесеть години назадъ.** (Исторически записки по първото Македонско възстание прѣзъ 1876 г.) отъ К. п. Стояновъ, 1903 год., Кюстендилъ.

— Появата на тази книга ние посрѣщнахме съ похвала и пакъ съ похвала ще я изпратимъ на читающия свѣтъ, защото тя е единъ приносъ къмъ историята на Македонското движение. Написана съ единъ лекъ, анекдотиченъ стилъ, тя се чете увлекателно, както кога четешъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

французски разказъ или нѣкоя руска повѣсть, и като я вземете въ ржцетѣ, не ви се оставя до изчитането ѝ до края. Съ такава наслада се четатъ отъ нашата младежь Захарий Стояновитѣ и Стоянъ Заимовитѣ съчинения, па и всички други, които третиратъ сжщия прѣдметъ — революционнитѣ въѣмена. Далечъ да иматъ стойность на истински исторически документи, при все туй, тѣ всички сж единъ цѣненъ материялъ, който ще послужи на бждащия историкъ; а може и да го заблуди. Тъй и книгата на г. К. п Стояновъ е единъ какъвъ-годѣ материялъ за историята на първото македонско, тъй наречено „Разловско“, възстание, макаръ и да е на много мѣста исторически невѣренъ. Още твърдѣ младъ тогава, авторътъ не е можалъ да бжде както трѣбва въ хода на събитията, и ето защо записките му сж много повърхностни. Македонското движение, започнато най-напрѣдъ подъ булото на черковната българогрѣцка разпря, продължаващо и днесъ, а ще продължава и утрѣ — при тия чудесни юнашки подвизи, е една дивна епопея, която не е родила още своя майсторъ-писатель, за да я изложи на книга. Началото на тази епопея е тъмна, непрогледна, както сж непрогледни коренитѣ дървесни подъ угарна почва. Авторътъ на горната книга се опиталъ да поразкопае почвата, за да се видятъ коренитѣ на македонското движение, но той е копалъ не съ дикелъ или мотика, а съ градинска копачка, съ която се вади лукъ или пиперъ, и ето защо книгата му нѣма онази историческа стойность, каквато тя трѣбваше да има като историческо съчинение. Нека я разгледаме накъсо, за да отдѣлимъ вѣрното отъ невѣрното и да я прѣцѣнимъ въ сжщинската ѝ стойность — споредъ свѣдѣнията, които ние имаме върху тази епоха.

Книгата е подѣлена на петь глави: I. Прѣдисловни събития на възстанието, II. Приготовление, III. 1876 год., IV. Хайдути и V. Дѣдо Ильо войвода. Още въ първата глава е най-голѣмата историческа невѣрность. Ние не можемъ да допуснемъ, че прѣзъ тая революционна епоха единъ български учитель е могълъ да изневѣри на народа си, да се потурчи и дори да стане турски служитель. Днешното българско учителство не е достойно да омие краката на учителството ни отъ прѣди освобождението, и ако сега не можемъ да срѣщнемъ такива ренегати, колко повече тогава? Този учитель-потурнякъ авторътъ ни прѣдставя като първия апостолъ за свободата на Македония и че той посѣялъ първитѣ бунтовнически сѣмена въ Разловца, въ кжщата на п. Стояна Разловски, отдѣто била изпъкнала идеята за възстание, и това чакъ прѣзъ 1874 год. Ние знаемъ, че почти едноврѣменно съ дѣятелностьта по духовното ни възраждане на владиката Авксентия Велешки и др. македонски ратници се е породила мисъльта и за политическото освобождение. Тази мисъль се въплъти около 1870 г., а въ 1876 г. показа първитѣ свои проблѣски... Нима не е имало други интелигентни македонци въ това врѣме, напр. изъ учителитѣ, които да изиграятъ ролята, която се приписва на потур-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

няка; и нима въ главитѣ на черковнитѣ ни борци не е кипѣла мисъльта и за политическа свобода, но сж искали да вървятъ полека, не на скокове, за да се не разрушѣло единството въ народа? И нима въ старата 70 год. глава на п. Стояна не се е пораждала и прѣди 1874-та год. такава бунтовна мисъль, или той се е изолирвалъ отъ цѣлото младо поколение, което е вече пѣело: „Свободата не ще екзархъ, иска Караджата“? Слѣдователно, цѣлата първа глава, колкото е увлѣкателна по форма, толкозъ е невѣрна по съдържание. Случката съ муфетишина, който дошелъ като пратеникъ на Софийския паша, за да изслѣдва работитѣ по едно оплакване за обезчестяване, е единъ измисленъ анекдотъ, вмъкнатъ нарочно въ съчинението, за да попълни празднотата му, именно причинитѣ и зародиша на възстанието. Това грандиозно и велико македонско движение, мислимъ ние, има въ основитѣ си по-дълбоки причини, отколкото онѣзи, описани въ анекдота изъ първата глава на разглеждваното съчинение.

Друга една невѣрность е въпросния записъ отъ 4000 гроша, за който се говори въ II-та глава по приготовленията за възстанието. На онова врѣме 4000 гроша бѣха много пари, та съ тѣхъ можеше да се направи много нѣщо. Тия 4000 гр. и този записъ сж частна смѣтка на Разловския свещеникъ, който е откупвалъ десетъка за селото си отъ Кюстендилскитѣ турски власти. Прѣдставѣте си, колко пари сж стрували тогава тия 4000 гр. и колко много оржжия е можело да се набави съ тѣхъ. Обаче, исторически фактъ е, че Разловската буна се е започнала съ десетина пушки. Истина се е ходило въ Солунъ при Димитъръ Беровски, и то е било за барутъ, патрони и други приготовления, но водачитѣ на възстанието сж знаели, че населението не е безъ пушки. Прочее, едномѣсечното или двумѣсечно стоене въ Солунъ на три-четирма не е струвало 4000 гр., ако ще и пушки да сж прѣкупвали, защото тогазъ паритѣ бѣха скжпи и тия 4000 гр. се равняваха на 4000 лева днешни пари. Освѣнъ това, както въ тази глава, тъй и въ послѣдующитѣ, се споменуватъ имена на Кюстендилски граждане, повечето още живи, които не сж имали никакви връзки съ възстанието. Както за тия граждане, тъй и за владиката Иларионъ ние знаемъ, че сж били твърдѣ далечъ отъ замисліитѣ на п. Стояна и Д. п. Георгиевъ. Съ каква цѣль, обаче, авторътъ имъ приписва заслуги, които тѣ нѣматъ, ние не можемъ да си обяснимъ. Па и самъ п. Стоянъ не е ржководящата и централна личность, около която се въртятъ събитията, както ни го прдставя авторътъ. Дори по черковния въпросъ, който се е развивалъ тъй бурно въ цѣлия Малешъ, той е игралъ една второстепенна роля, защото с. Разловца не е било подъ вѣдомството на Струмишката епархия, както останалия Малешъ, но подъ Кюстендилската, която е била вече екзархийска, а въ нея всѣка черковна борба бѣ поутихнала. Въ тази глава важното е, че се изтъква гр. Солунъ, като центъръ на движението, и обстоятелството, че македонскитѣ дѣйци сж работили почти самостойно по политическото

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

възраждане. Освѣнъ отецъ Генадий, не е имало прѣди него другъ апостолъ, казва авторътъ, ако изключимъ невѣроятната случка съ потурняка-муфтишинъ. А това твърдѣние на авторътъ е повече отъ вѣрно. Солунъ и Цариградъ сж били двѣтѣ огнища за духовното и политическо възраждане въ Македония. Да се изтъкне независимостьта на революционното македонско движение отъ българското, отъ Сърбия или Ромжния, значи — да се даде да се разбере, че въ Македония сж го породили самитѣ условия на живота. — Тази е заслугата на книгата «Тридесеть години назадъ», а още повече сега, когато обвиняватъ България за инспираторка на всички възстания и движения отвъдѣ. Его защо тази книга излѣзе тъкмо на врѣме, за да опровергне косвено всички тия обвинения.

Третята глава е най-голѣмата въ съчинението и тя е сжщностьта му, защото въ нея се описва живо и картинно самото възстание прѣзъ 76-та година, сжщо тъй несполучливо, както и Априлското въ Тракия прѣзъ сжщата година. Голѣмата прибързаность и тукъ, само да се вдигне буна, па каквото ще да стане, изяжда главитѣ на мнозина отъ възбунтуванитѣ, безъ да се дойде до нѣкой резултатъ. Но при все туй, македонскитѣ дѣйци отъ сегашно врѣме не взеха урокъ отъ миналото и . . . Убиватъ попъ Стояна, стария и достопочтенъ съвѣтникъ на ржководителитѣ; раняватъ Д. Беровски, който е играелъ първостепенната роля прѣзъ врѣме на възстанието; избиватъ сума свѣтъ; разорение на нѣколко села — ето слѣдствията отъ това първо македонско възстание, причинено и прибързано отъ непосилния товаръ на робството, който тежеше много възъ населението.

Но тукъ авторътъ не се спира, а продължава да ни разказва за събитията, които станаха слѣдъ възстанието и турското разрушително нашествие въ разбунтуванитѣ села. Отъ IV глава, наречена „Хайдути“, ние узнаваме за участьта на възстаническата чета, додѣто биде обявена руско-турската война. Цѣла една година се е скитала тя изъ планинитѣ, до като се е разпаднала съвършенно; много отъ възстаницитѣ сж се присъединили къмъ новитѣ чети, образувани вслѣдствие надѣждитѣ, които възбуди войната. Така щото самото революционно движение не прѣстана, а още повече се усили прѣзъ руската окупация и свърши тогава съ прочутото Кресненско възстание, за да възникне отново слѣдъ нѣколко години и съ по-буйна сила. И въ тази глава, покрай хубавитѣ и вѣрни описания на положението на селянитѣ и турскитѣ жестокости, се срѣщатъ тукъ-тамѣ нѣкои географически и исторически неточности. Ако и да е синъ на хероя на Разловското възстание, на попа Стоянъ, авторътъ е събралъ невѣрни свѣдѣния за смъртьта на славния си баща. Разловския свещеникъ е билъ убитъ отъ самитѣ калугери на Рилския манастиръ, за да не пострада манастира отъ турцитѣ, и днесъ неговия гробъ се намира въ манастирскитѣ гробища. Авторътъ е унизилъ баща си, който е билъ твърдъ и рѣшителенъ човѣкъ, при това свещеникъ, като пише за него, че се е самоубилъ, като го накарва въ книгата си да се самоубие.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Него го подкарватъ за Дубница; по пѫтя той излъгва стражата, за да се поотдалечи малко, и тогазъ извадилъ револвера си и се гръмналъ. Тъй ни разправя авторътъ за смъртьта на п. Стояна. Ние пъкъ не можемъ да си обяснимъ, какъ и дѣ е криелъ попътъ своя револверъ, съ който се упушналъ, когато е знайно, че старата система револвери сѫ много дълги, за да не може се укриятъ въ джебъ или пазуха, или дѣто и да било въ дрѣхитѣ ни. А и възможно ли е да свърши той тъй малодушно, да се самоубие, когато, като е ималъ на разположение револверъ, е можелъ да се разправи добрѣ съ стражата си, па тогава, ако умрѣ, да умрѣ достойно? Отъ тука нека разберемъ, докждѣ се простиратъ знанията на автора за врѣмето, за което пише «исторически» бѣлѣжки.

Да свършимъ и съ послѣднята глава за дѣдо Ильо войвода. Тоя македонски херой ни се прѣдставя тукъ (съ четката на художникъ) въ всичкия свой юнашки къяфетъ, като неустрашимъ борецъ за македонската свобода, строгъ къмъ българитѣ, суровъ къмъ турцитѣ-изѣдници и толерантенъ къмъ добритѣ. Само за тази глава, както и за другитѣ, макаръ и да иматъ нѣкои и други неистини, ние прѣпоржчваме тази книга на всички македонци, на всички българе. Дѣдо Ильо, този типъ на македонския хайдутинъ, ни се мѣрка прѣдъ очитѣ като нѣкой легендаренъ херой, какъвто е напр. сръбския Карагеорги. Съ сключването на С. Стефанския договоръ свършва и дѣдо Илювата дѣйность по туй врѣме. Тукъ свършва и книгата. Съ реставрацията на турското управление започва прѣселването на пеянечкитѣ българе въ Кюстендилъ, Дупница, Самоковъ и др. крайгранични градове и села въ свободното княжество. Каква е била мѫката на тия злощастници, като оставяха родни пепелища, за да забѣгнатъ въ чужбина, и тамъ да оплакватъ злата участь на своята татковина!...

Книгата „Тридесеть години назадъ“ ни дава едно прѣдставление за началото на това движение, което днесъ занимава цѣлъ цивилизованъ свѣтъ. Какъвъ ще бѫде неговия край — ето задачата, която се мѫчатъ да разрѣшатъ. Ние въ едно сме твърдо увѣрени: края на македонското движение ще бѫде великъ край, билъ той нещастенъ или щастливъ за изхода на дѣлото. А върху началото, срѣдата и края на тази хероическа епоха не единъ и двама ще се спратъ, за да я опишатъ.

II. **Борбата на македонеца**. Исторически очеркъ върху причинитѣ и развитието на революционното движение въ Македония, — отъ К Кондовъ.—Габрово, 1903 г.

— Една изповѣдь е прѣдъ очитѣ ни, вѣруюто на единъ революционеръ. Той се готви да замине; но прѣди да се прости съ своитѣ мили, написва тази книга, праща я въ свѣта, за да види, за какво се бори, каква е цѣльта на неговата борба. Озаглавена „Исторически очеркъ на борбата на македонеца“, тази книга е, наистина, единъ видъ история на македонското движение, и въ нея ще можете да прослѣдите съ историческа увѣреность всичкитѣ случки, произшествия и събития, които съставляватъ туй движение. Ако иска читательтъ да види, каква грандиозность прѣдставлява отъ себе си Македонското

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

движение, кои сж причинитѣ му и какво е станало и става въ Македония отъ половина вѣкъ, а особено отъ четвъртъ вѣкъ насамъ, откакъ започва истинското движение, то нека разгърне III-и отдѣлъ на въпросната книга. Ни една афера, отъ ония, които имаха грозни послѣдствия за македонската интелигенция, ни едно революционно проявление, ни едно и най-малко събитие не е оставено неразгледано отъ г. К. Кондовъ, и за това, плюсъ хубавия и енергиченъ стилъ, съ който е написана тази историческа брошура, тя възбужда твърдѣ голѣмъ интересъ (покрай увлекателното си четене) за ония, които сж били далечъ отъ македонското движение и нѣматъ за него ясно прѣдставление. Па и за тия, които сж посвѣтени въ хода на нѣщата отъ повече отъ десеть години и познаватъ au fond цѣлата тази очертана тукъ борба, книгата на г. Кондова прѣдставлява интересъ—поради възгледитѣ, които се прокарватъ въ нея, възгледи на единъ братъ-революционеръ, възгледи здрави, твърди, дълбоковкоренени—като вѣрата въ душата на революционера за добрия край на великото народно дѣло. Ако е нужно да се вдъхва на младежьта любовь къмъ отечеството и да ѝ се прѣпоржчва себеотрицанието за него, то ние бихме прѣпоржчали г-ну М-ру на Нар. Просвѣта да въведе горнята хубава книга като исторически учебникъ въ всичкитѣ училища на кн. България: тука юношеството ще види много примѣри отъ самопожертвуване за една народна кауза, за общо благо, за родина. И като въ киноматографъ ни се мѣркатъ сега образитѣ на тия святи мъже, погинали въ Македония за свободата ѝ, пожертвували се за нея. Не единъ, не двама, не десетки, но стотини и хиляди сж тѣ. . .

г. Кондовъ нѣма да чете тѣзи редове: както умѣло е знаялъ да напише своята *изповѣдъ*, своята *лебединна пѣсень*, тъй умѣло той днесъ се бори въ родината си, тъй умѣло той знае да върти и мечътъ, и Богъ знае дали ще остане живъ. Но нѣкога бѫдащиятъ историкъ ще се прѣклони прѣдъ величието на това освободително дѣло, което е имало за служители, за жреци толкова и такива интелигентни людье: поети, писатели, редактори, учители, офицери и др.

Ние ще дадемъ едно-двѣ кѫси извлѣчения отъ г. Кондовата книга, та читательтъ да си състави по-добро понятие за нея.

. . . „За нѣкои, може би, Турция да е рай, но за българина тя е по-грозна отъ самия пъкълъ: българинътъ въ Македония е вънъ отъ всички закони. А за да потвърдимъ това, ще посочимъ на единъ много простъ случай. Прѣди нѣколко години английскиятъ консулъ въ Солунъ поискалъ да посѣти главния затворъ въ тоя градъ, извѣстенъ подъ името „Канлж-Куле“ (Кървавата кула), кѫдѣто съ стотини невинни българе сж оставили коститѣ си. Ето що казва самиятъ този почтенъ англичанинъ, когото едва ли ще могатъ да обвинатъ въ симпатии къмъ българина: — Когато азъ влѣзохъ въ кулата, съпроводенъ отъ единъ турски сановникъ, до ухото ми достигна слѣдующата раздирателна молба: „За Бога, нѣма ли нѣкой, който да дойде да ми помогне? Ето цѣла година гния тукъ, безъ да зная защо!“ Моятъ спѫтникъ-турчинъ се обърна къмъ него: „Гяуръ, защо викашъ?“ Нещастникътъ начена да излага своитѣ искания прѣдъ турчина съ надѣжда, че ще бѫде чутъ, но турчинътъ го прѣсече и строго запита: „Какъ те викатъ?“ — Иванъ, отговори горкиятъ. „Ти си лудъ, Иване: нима може да има прѣстѫпление на тоя свѣтъ по-голѣмо отъ това, да

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

носишъ името Иванъ?“ добави турскиятъ сановникъ. — Подиръ руско-турската война настжпиха най-черни дни за българитѣ въ Македония“.

Твърдѣ интересно е мнѣнието на автора за турската цензура. На стр. 28 той казва: „Но най-ужасния бичъ за духовното развитие на българина въ Турция е цензурата. Когато говоримъ за турската цензура, не трѣбва да смѣсваме и онази, що сжществува въ Русия. Турската цензура, за който я познава, е и страшна, и чудовищна, и грозна, и отвратителна, и смѣшна. Съ турската цензура човѣкъ би могълъ до падне даже въ истерия: да плаче и да се смѣе като лудъ!— Въ цѣла Турция излиза само единъ български вѣстникъ „Вѣсти“, който, освѣнъ славословия на султана, нищо друго не пише. Но ще повѣрвате ли, читатели, ако ви кажемъ, че има много български учители, които сж прѣстоявали по нѣколко мѣсеци въ затвора, задѣто сж получавали този вѣстникъ!“

. . . „Описаният въображаемъ пъкълъ въ „Божествената комедия“ отъ великия италиянски поетъ Данте блѣднѣе въ сравнение съ дѣйствителния адъ, що днесъ царува въ Турция. Нѣма случай до-сега, щото затворникъ слѣдъ своето освобождение да е проживѣлъ по-вече отъ 2—3 години: прѣдварителнитѣ слѣдствия сж чисто инквизиторски; турскитѣ сждилища разполагатъ съ такива срѣдства за мжчение, щото често се случва човѣкъ да признава работи, които нито е сънувалъ. И оня, който даде по-вече рушветъ, всѣкога печали въ сжда. Лжесвидѣтелството изъ турскитѣ сждилища е нѣщо обикновено и съвсѣмъ не се наказва. Рушветътъ, или както турцитѣ го наричатъ „бакшишъ“, е достигналъ до крайни прѣдѣли. Рушветътъ въ Турция и врата адови отваря. Въ Турция не сжществува думата спешность (бързо) за каквато и да било работа. Чиновникътъ съ такова равнодушие се отнася къмъ своята специалность, щото достига до вцепеняване. Въ отговоръ на всѣка просба, непридружена съ бакшишъ, чиновникътъ въ упрѣкъ ще ви каже: яранъ гелъ! (ела утрѣ!). „Ела утрѣ!“ е любимата фраза на всѣки турчинъ. „Ела утрѣ!“ ще чуете отъ султана; „ела утрѣ!“ ще чуете отъ министра; „ела утрѣ!“ ще чуете и отъ писаря. Ако нѣкога на Турция би дотрѣбвалъ девизъ, по-съдържателенъ едва ли би се намѣрилъ отъ тоя: — *Богъ „единъ бакшишъ“ и „до утрѣ!“ неговъ пророкъ.* Това бавене на взимане и прилагане рѣшенията съставлява, безъ съмнѣние, и силата на турскитѣ дипломати. Безсмъртния Ботевъ съвсѣмъ не е излъгалъ, като е нарекълъ турското царство още прѣди 30 години: — Царство на подлость, развратъ и сълзи! И днесъ, ако той бѣше живъ, сигурно би добавилъ думитѣ: „И царство на шпионство!“ . . . Въ Македония срѣдно всѣка година се избиватъ по друмища, ниви и лозя, и по зандани около 6000 невинни души“ . . . И слѣдъ като авторътъ продължава да описва редицата възстания отъ 78 год., политиката на Турция, аферитѣ въ Виница, Валандово, Струмица и др., както и подвизитѣ отъ самопожервование и хероизъмъ на стотини македонски синове, завършва съ тия думи: „И ще разбератъ най-сетнѣ *ония* (к. а.), че робътъ е по-страшенъ отъ звѣроветѣ, когато на ножъ скове той своитѣ вериги!“

По-пълно и по-хубаво съчинение на български върху историята на македонския въпросъ до днесъ не е имало. Ето защо ние пожелаваме успѣхъ на горнята книга. Нека тя стане настолна за всѣки българинъ и македонецъ, а на младежьта — сладка, здрава духовна пища и като утѣха въ минути на униние и разочарование.

И. Д.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ХРОНИКА

— Прѣзъ миналия м. май въ Парижъ, сърдцето на великата французка нация, е образуванъ македонски комитетъ подъ прѣдседателството на Викторъ Бераръ, професоръ и добъръ познавачъ на Балканскитѣ работи. Слѣдъ едно пжтешествие изъ Гърция и Македония, като се завърна, той бѣше държалъ на западъ серия отъ сказки по македонския и източния въпроси. На една такава сказка присжтствува и пишущия тази хроника. То бѣше прѣзъ 1899 г., въ Женева, въ аулата на университета. Младия и симпатиченъ Бераръ биде посрѣщнатъ съ гръмъ отъ ржкоплѣскания и браво, като възлизаше на трибуната. Тогава, прѣди цѣли четири години, той се отзова не ласкаво за нашата кауза и говори въ полза на гърцитѣ. Отрасналъ въ Гърция, надъханъ съ елинофилски чувства, тоя благороденъ френецъ днесъ става прѣдседатель на македонския комитетъ въ Парижъ и единъ отъ първитѣ македонофили. Какъ така? — В. Бераръ, отъ приятель на гърцитѣ, разочарованъ въ гръцката нация отъ послѣднитѣ гръцки безобразия и убѣденъ въ правотата на освободителната кауза, стана приятель и най-яръкъ защитникъ на македоно-българския народъ. Ние прѣпоржчваме на нашитѣ четци да прочетатъ подлистника „Македония“ въ в. Прѣпорецъ. Тамъ тѣ ще видятъ Берара другъ, — доброжелатель на македонцитѣ; а това е една не малка печалба за македонското дѣло.

— Освѣнъ това, забѣлѣзва се, че и въ Ромжния започватъ да гледатъ по-симпатично на това дѣло. Три години изминаватъ отъ конфликта, който скъса добритѣ сношения между българе и ромжни. Едвамъ тази година започна отново сближение между двѣтѣ съсѣдни страни. А въ това направление трѣбва да се постоянствува, защото българитѣ иматъ интересъ да бждатъ въ всегдашно приятелсво съ придунавската латинска държава, както частно за свободното княжество, тъй и за неосвободенитѣ си сънародници.

— А възстаническитѣ движения не прѣставатъ и слѣдватъ своя ходъ, въпрѣки тежкитѣ загуби въ лица и материяли, които прѣтърпѣ вжтрѣшната организация. Нѣкои рекоха, че съ отиването на г. Начовича въ Цариградъ, ще се прѣкратятъ революционнитѣ дѣйствия на четитѣ, и че българското правителство обѣщавало на Портата, въ случай че тя влѣзе въ съглашение по Македонския въпросъ, да може да обуздае македонската революция. Това е едно голѣмо заблуждение, защото нито четитѣ спрѣха да дѣйствуватъ, нито пъкъ България е въ състояние да ги спрѣ. Македонското движение не се инспирира отъ София (това трѣбва да се разбере веднажъ за винаги!), и затова никое българско правителство не е въ сила да дава тонъ на работитѣ отвъдъ Рила. Начовичъ можеше да подведе Портата до едно съглашение, но то ще бждѣше фиктивно, защото е правено безъ смѣтката на кръчмаря. Впрочемъ, сама Портата е избавила Начовича и правителството отъ затруднение; тя е отговорила, че додѣто не умиротвори Македония и Одринско, не може да прави никакви съглашения. Едно отъ условията е изпраздването на Македония отъ възстаницитѣ. А имено туй не желаятъ тия послѣднитѣ и заявяватъ, че додѣто се

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

не умиротворатъ двѣтѣ страни чрѣзъ гарантиране за тѣхъ човѣшки животъ, тѣ нѣма да сложатъ оржжието си. Такъвъ е отговора на кръчмаря! И ето че Б. Т. А. ни донася прѣсни новини за нови атентати по желѣзницитѣ, за нови ожесточени сражения между чети и турски аскеръ, за нови приготовления отъ турска страна и отъ страна на комитетитѣ.

— Освѣнъ досега хроникиранитѣ сражения, такива сж станали още десетина, отъ които по-забѣлѣжителни сж тия при селата Могила (Битолско) и Смърдешъ (Костурско). Тия сражения сж излѣзли злополучни за възстаницитѣ, но още по-вече за селянитѣ. Прѣдадени отъ шпиони, тѣ сж били обградени отъ редовна войска, низами и кавалерия. Въ първото село сж били скрити около 10 души възстаници, отъ които половината сж можали да избѣгнатъ, а другата половина, между които и учителя по музика отъ Битолската Кл. Гимназия, Цвѣтковъ, свършилъ въ Дрезденъ и родомъ отъ Плѣвенъ, сж били убити. Много кжщи сж били срутени поради бомбардирането на селото отъ артилерията; много сж били запалени нарочно, за да освѣтляватъ околностьта и улесняватъ турцитѣ въ тѣхнитѣ разрушителни дѣйствия. Това сражение, както и Смърдешкото сж описани добрѣ отъ кореспондентитѣ на европейски журнали, между които и. г. Францъ де Иесенъ, кореспондентъ на голѣмия датски вѣстникъ „Nationaltidende“! — Ние се покланяме прѣдъ великата самопожертвователность на учителя Цвѣтковъ, който, при други врѣмена, би билъ добра музикална сила. Сега въ очерненото и потъпкано отечество нѣма врѣме за пѣсни и тихъ кабинетенъ трудъ. — с. Смърдешъ е сжщо тъй било посѣтено отъ кореспонденти. Двѣстѣ кжщи сж тамъ изгорени, повече отъ жителитѣ изклани. Смърдешъ е македонския Батакъ. И при всички тия турски жестокости, европейската дипломация се пощи, въшливицата дърта! Ахъ, нѣма ли, кога ли и нея нѣкоя македонска бомба ще я попощи тамъ—въ Парижъ, Лондонъ, Петербургъ или Виена?..

— Каквото е положението въ Македония, досущъ такова е и въ южна Тракия, Одринско. Дори изглежда, като че ли комитетитѣ сж прѣнесли тамъ своето внимание. Опустошението отъ турския башибозукъ и войската, тия настоящи хуни, се разнася като съ стихия отъ изтокъ къмъ западъ и отъ западъ къмъ изтокъ. Бѣгството на македоноодринци отъ този ужасъ пакъ се увеличи. Въ Кюстендилъ, слѣдъ разбиването на Мазненковата чета при Радовишъ, сж придошли доста много македонци отъ тия и други мѣста изъ Македония. Но особено голѣмъ е наплива отъ бѣжанци въ пограничнитѣ градове въ южна България: въ Хасково, Бургазъ, Пловдивъ и др. Комитетътъ на одринскитѣ благотв. братства „Антимъ I“ е издалъ апелъ къмъ българското общество за помощи. Българския народъ ще ли остане хладенъ къмъ братската участь и не ще ли се отзове хуманно, както му диктува дългътъ, къмъ злочестината на своитѣ страдни сънародници? — Народното Събрание тоже? — Ще чакаме да видимъ.

Диогенъ.

Редакторъ: *Ив. Димитровъ.* Издатели: *Бр. Дюлгерови.*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Иванъ Стойчевъ.

Иванъ Стойчевъ почина!

Тази кѫса траурна вѣсть се получи въ редакцията на „Св. дѣло“ отъ единъ нашъ приятель въ София и приятель на покойния.

Още въ разцвѣта на своята младость, когато се очакваше отъ него една ползотворна дѣятелность въ полза на родния си край, погина този добъръ македонски синъ, съ тѫга въ сърдцето и сълзи въ очитѣ, но не че се отдѣляше отъ свѣта, а защото не видѣ увѣнчано съ успѣхъ дѣлото, за което ратуваше.

Не вие, малодушни людье, ще разберете безкрайната скрѣбь на този ратоборецъ, скрѣбьта му, че не е умрѣлъ въ редоветѣ на борбата, нѣйдѣ въ планинитѣ, а — на постеля въ болнично лѣгло; и не вие ще се проникнете отъ тази скрѣбь, която насъ души, като знаемъ, кой е този, за когото пишемъ тия слова, безсилни да изтъкнатъ неговия сіенъ ликъ и благородния му характеръ.

Съ току-що открита прѣдъ него кариера на воененъ прокуроръ, той захвърля мундиръ и лично щастие, за да се отдаде всецѣло, съ всичката си горда и непокварена младежка душа, на служене на онзи народъ, чийто синъ бѣ той, и къмъ когото не можеше да бѫде равнодушенъ, като стотини, не — хиляди македонски емигранти, забравили горката участь на отечеството си и самозабравили се въ дребнавости и житейска пошлость. Не всѣки може да се възвиси надъ обиковения уровенъ на съврѣменницитѣ си: трѣбва да притѣжавате въ сърдцето си божественія огънь на себеотрицанието и самопожертвуванието за чо̀вѣшко благо!

Иванъ Стойчевъ (само който го не познава, той може да отрече тази аксиома) — Иванъ Стойчевъ бѣше боговдъхновенъ човѣкъ! Когато говорѣше за болката си, за надѣждата си и вѣрата си (общи за всички революционери въ тази сюблимна епоха, която прѣживѣваме), той даваше и на слушателя си отъ своя жаръ, отъ своята пламенна мисъль, която го въодушевяваше.

Иванъ Стойчевъ бѣше секретарь на В. М. Комитетъ, но той не за такава работа бѣше роденъ и не таквази смъртъ очакваше. Слѣдъ закриването на В. М. Комитети, Стойчевъ гаче ли изчезна отъ лицето на земята, и ние се питахме, дѣ отиде и що стана той. Покрътителната печална вѣсть за неговата ранна смърть, за неговия прѣждеврѣменен свършекъ ни стѫписаха. Какъ, истина ли е или сънь?—питахме се ние. Вѣстницитѣ хроникираха всичко, щото бѣше нужно, за да повѣрваме.

Поклонъ и вѣчна паметь на злочестия родолюбецъ, когото жестоката смъртъ покоси не на бойното поле, което бѣ въжделенната му мечта!

И като се покланяме прѣдъ паметьта на този скѫпъ народенъ синъ, ние обрѫщаме взоръ къмъ небето и молимъ провидѣнието да бѫде милостиво и да удовлетвори просбата на всички борци, на всички революционери: — да ги не остави на постеля да умратъ, а съ мечъ и пушка въ рѫка — додѣто не възтържествуватъ...

Слава на погиналитѣ и привѣтъ на живитѣ!

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Год. I. Юлий, 1903 г. Кюстендилъ. Книжка X.

СВЯТО ДѢЛО

МАКЕДОНСКО СПИСАНИЕ.

Разлагающа се и възраждающа се организация.

Нѣкои и днесъ мислятъ, че не сѫществува никаква вѫтрѣшна организация. Ние никога не сме били на това мнѣние, а всѣкога сме вѣрвали, че една мощна, повсемѣстна вѫтрѣшна организация ще може да спаси страната отъ грозната тирания, която я души. По принципъ да бѫдемъ врагове на тазъ организация, това значи, че не разбираме основнитѣ мотиви на македонското движение, а, слѣдователно, не разбираме естествения произходъ на една вѫтрѣшна организация. Да отричашъ ползата и значението отъ сѫществуването на революционна организация въ една поробена страна, която търси избава по всѣкой начинъ, туй е единъ абсурдъ, и ние не сме били никога противъ сѫществуването на таквазъ организация въ Македония.

«Какъ?! Ами до сега какво пишехте? Въ продължение на толкова врѣме противъ що и кого се бѣхте опълчили?“ — ще възкликнатъ, на вѣрно, нѣкои и ще възнегодуватъ: „Дори въ списанието си не помѣстихте ли вие такава статия, която имаше за цѣль да отрече сѫществуването на вѫтрѣшната организация?“ . . .

Подиръ горнята наша декларация, направена не веднажъ въ страницитѣ на «Св. дѣло», мислимъ ние, че сме били достатъчно ясни и категорични, за да бѫдемъ добрѣ разбрани. Да, ние не сме били никога противници на вѫтрѣшната организация и не отричаме нейното сѫществуване, защото сме проникнати всецѣло отъ мисъльта за нейната велика роля, и защото сме видѣли съ очитѣ си, че тя сѫществува; но сме били и сме и днесъ опълчени противъ нѣкои и други личности на тази организация, които я монополизираха и които кощунствуваха съ дѣлото. И колкото по-вече ни болѣше и мѫчеше това положение, толкова по-силно и заговорвахме противъ този редъ на работитѣ. Ние, които пишемъ тѣзи редове, сме се запитвали често, както се запитваме и днесъ: «Нима така е разбрана нашата цѣль, и нима сме разбрани като недоброжелатели на македонската кауза, та и на вѫтрѣшната организация — тази спасителка и надѣждата на поробения македонецъ?»

Въ редъ статии ние указахме на злото въ тази организация, и това бѣше съ цѣль да се подобри тя, да се турне край на злото, и да се избѣгнатъ занапрѣдъ тѣзи грѣшки, които бѣха направени отъ водителитѣ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ѝ; а тия грѣшки водѣха слѣдъ себе си други, които имаха ужасни послѣдствия за бѫдещето на македонския робъ и организацията му, която бѣ почнала да се разпада и разлага. Много млади и енергични дѣятели, разочаровани отъ несмисленитѣ постѫпки на нѣкои отъ водачитѣ на вѫтрѣшната, напуснаха редоветѣ ѝ и, въ своето крайно отчаяние, се прѣхвърлиха въ другия лагеръ, който отричаше и отрича сѫществуването на всѣкаква вѫтрѣшна организация. Ние не посочваме на имена: тѣ сѫ ненужни, когато това, което твърдимъ, е фактъ неоспоримъ. Така се посѣ партизанството между македонскитѣ дѣйци; така се започна онази недостойна хайка противъ самата вѫтрѣшна организация, която трѣбваше да се пази като светиня; така се турна зачало на ония срамни междуособици, които продължаватъ и днесъ, и които компрометираха дѣлото и прѣдъ българското общество (да не говоримъ за европейското), чиито лепта и симпатии бѣха най-нужни въ настѫпилитѣ критически врѣмена. Такъвъ е резултата отъ онова идентифициране на личноститѣ съ дѣлото и съ организацията: вмѣсто да се борятъ само противъ личноститѣ, почна се борба и противъ, и главно — противъ вѫтрѣшната организация. И отпочна се тогазъ една полемика, която още повече озлоби лагеритѣ. Колко енергия и колко сили се изхабиха залудо въ тая братоубийствена борба, чиито слѣди и днесъ се виждатъ, и които ще останатъ дори и подиръ освобождението на Македония!.... Но всичко това е тъй печално, за да го не споменуваме често. И ако не бѣха ни заварили събитията отвъдъ Рила съ своята грандиозность и значение, ние и днесъ бихме продължавали въ безумството си да се боримъ съ . . . сами себе си, да се омаломощаваме и да се самоунищожимъ. Македонския робъ, обръгналъ на ежби и черенъ животъ, ни стрѣсна. А даже и тогава раздоритѣ не прѣставаха: зеръ, една зима ги дѣлило, една зима само—отъ великия часъ! Еднитѣ мрѣха и се биха прѣзъ миналата есень, другитѣ—прѣзъ тазгодишната пролѣть. Ако е било необходимо врѣмето отъ 3-4 зимни мѣсеци, що можаха прѣзъ това врѣме да направятъ? — Едни несполучливи както трѣбва и ужасни по послѣдствията си за цѣлата македонска интелигенция Солунски атентати!!—Или срѣдства ли нѣмаше достатъчно?—А нали Гйорчо Петровъ заявява въ своята брошура, че за македонската кауза сѫ изтръгнати отъ България и Македония толкова пари, щото македонската свобода би могла да се откупи съ злато! — Дѣ сѫ тия пари и защо ли се оплакватъ отъ недостигъ на срѣдства? Мнозина се усъмниха въ искренната дѣйность на нѣкои вѫтрѣшни дѣйци, други започнаха да ги критикуватъ. Тогазъ се отговори съ репресалии, които още повече спечелиха врази на вѫтрѣшната. А този фактъ, че въ нея взеха да се причисляватъ най-развалени елементи, компрометирани и като български граждане, и като македонствующи, съвсѣмъ урони престижа на организацията. Тия и много други работи, които сѫ описани на друго мѣсто, подкопаха основитѣ на онази народна сграда, която македонския народъ е градилъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

съ десетилѣтия и отъ висотата на която той се надѣва да поздрави свободата. Основана съ най-възвишени цѣли, съ течение на врѣмето вѫтрѣшната организация бѣ заприличала на не знамъ какъвъ си ненаситенъ инструментъ, на нѣкакво алчущо чудовище, което поглъщаше собственитѣ си чада. Колко жертви паднаха, невинни жертви, като че ли по заповѣдь отъ нѣкой деспод-самодържецъ,—на тая македонска гилотина! Колко майки и сестри, жени и дѣца бидоха разплакани отъ тия, които робътъ и робинята посрѣщаха радушно като свои освободители; колко мѫже, бащи, братя и роднини бидоха ожесточени! На тая суровщина, на тия върли жестокости се дължеше обстоятелството, че много вѫтрѣшни чети биваха избивани отъ самитѣ македонски селяне или прѣдавани на турцитѣ, или недопускани въ селата на отмора и прѣхрана. Съ рискъ на живота си, ако ще да бѫдемъ и ние жертва на тая гилотина, отворихме картитѣ и се заговори въ спис. ни съ пророчески езикъ противъ тия нови и ужасни злочестини за народната кауза, за Македония, напатената и измѫчената подъ турското пет-вѣковно иго робиня.

Ние бидохме злѣ разбрани. Нашето сърдечно и непрѣклонно желание да служимъ на тази вѫтрѣшна организация, която въ нашитѣ очи е месия за македонския народъ, отъ сѫщитѣ онія, които я унизиха и бѣха я докарали до упадъкъ и разкапване, бѣ разтълкувано тъкмо въ противоположна смисъль. — Най-добръ приятель е, обаче, онзи, който не скрива никога правдата!

За доброто на тази организация, чиито интереси намъ сѫ били присърдце, защото тѣ сѫ интереси и на македонския робъ, ние ще продължимъ въ сѫщия пѫть — да бичуваме пороцитѣ на нейнитѣ по-първи дѣятели и да я подкрѣпяме въ трудната ѝ и свята мисия. Подиръ тия и толкова злощастнитѣ афери изъ цѣла Македония, подиръ многото и скѫпи жертви, които тя даде, вѫтрѣшната организация се нуждаеше отъ едно възобновление на силитѣ, отъ едно единъ видъ прѣраждане, за да продължи тъй необходимото си сѫществуване. Акцията отъ тази година и самопожертвуването на мнозина вѫтрѣшни дѣйци, тѣхния хероизъмъ и юнашко умиране за свободата на роба ѝ спечелиха повече приятели и привърженици, отколко онѣзи миналогодишни аларми за нѣкакви мними убийства, за нѣкаква си царедворска игра съ македонския въпросъ. Ако не бѣше тази акция и тия високонравствени дѣла, то вѫтрѣшната организация, слѣдъ онзи активъ отъ безумства и нещастни афери, щѣше да рухне съвършенно. Сега въ нейнитѣ редове влѣзоха млади сили, които влѣха нова жизнена енергия въ нейната снага и дадоха ѝ силенъ импулсъ и подемъ за ползотворна работа и разумна дѣятелность. Вѫтрѣшната организация се възражда, и тъй както е отпочнала борбата, тя ще спечели на своя страна полека-лека всички, даже и противницитѣ си, даже и онія бивши членове, които я напуснаха съ горчевина въ душата. И нека вратитѣ ѝ бѫдатъ отворени за всички, безъ изключение, които ми-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

лѣятъ за нея и които съзнаватъ нуждата отъ вѫтрѣшна революционна организация. Врѣме е, да се отърси тя отъ всички свои доктринерства, отъ всички свои компрометирани служители, за да се направи мѣсто пъкъ за ония, които сѫ готови съ самопожертвуване, безкористность и усърдие да ѝ служатъ. Такива ги има не малко изъ всички слоеве на българо-македонското общество. Защо да стоятъ тѣ на страна отъ дѣлото и организацията, когато могатъ да бѫдатъ полезни? — Стига се е монополизирала тя! — Защото ние знаемъ, че много енергични и интелигентни българе, въпрѣки тѣхнитѣ заявления да бѫдатъ членове и служители на организацията, не сѫ били приемани, и тѣ сами не знаятъ — по кои причини. Когато запитате хората на В. М. К. въ София, защо е тази непримиримость съ вѫтрѣшнитѣ, тѣ ви отговарятъ, че „вѫтрѣшнитѣ дѣйци сѫ злоупотрѣбявали и ние искаме да имъ наложимъ контрола". Защо, наистина, вѫтрѣшнитѣ се боеха тъй много отъ контролъ? Това усъмни противницитѣ имъ и българското общество. Неприемането и затварянето вратитѣ на организацията за нѣкои направи още повече да се усъмнятъ въ чистотата на вѫтрѣшнитѣ водители. Всички обвинения, хвърляни върху тѣхъ, се потвърдяваха. Сега, щомъ като се вдигна подозрѣние съ тоя напливъ на нови сили въ нейнитѣ редове, не може вече да се повтори и онуй обвинение за злоупотрѣбление и егоистически интереси.

Друга една причина, която твърдѣ спомогна за усилването на вѫтрѣшната организация, е и унищожението на македонскитѣ комитети и дружества въ княжеството. Всички, които бѣха готови да заминатъ на помощь на възстаналия робъ, и които бѣха на разположение на В. М. К., слѣдъ закриването му, се прѣхвърлиха вѫтрѣ и, поради затишието на ежбитѣ, отпочнаха задружна борба съ вѫтрѣшнитѣ борци противъ общия врагъ. Така се наложи отъ обстоятелствата, като напр. обявената буна, непоносимото вѫтрѣшно положение, закриването на софийскитѣ комитети и др., наложи се, казваме, онуй възраждане на революционната организация, което днесъ се забѣлѣзва и което бѣше тъй желано отъ искреномилѣющитѣ нейния успѣхъ.

Калето се прѣдава отъ вѫтрѣ! Ако желаете доброто на вѫтрѣшната организация, то не съ отричане сѫществуването ѝ и други нелѣпости, ще направите нѣщо. Както въ България, бѣгството на достойнитѣ ѝ синове отъ управлението играе една жалка роля, тъй и това бѣгство отъ редоветѣ на вѫтрѣшната революционна организация бѣше я докарало до този халъ — разкапване, саможивство, израждане!

И. Д.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

МАКЕДОНСКА ПѢСЕНЬ.

За четири кральои, Ерина Самовила и нейното мажко дѣте.

Ми станала млада Янкулица
И си зеде два ибрика в'рацѣ,
Си отиде на Дунавъ за вода,
Се приблизи вода да залеитъ.
Що погледа на горѣ на Дунавъ,
Си видѣла глави отъ юнаци,
По вода пливатъ сé руси перчина.
Се изстаи млада Янкулица,
Заминали глави отъ юнаци,
Па прииде вода да залеитъ,
Си погледа нагорѣ по Дунавъ,
Що си видѣ мръши отъ юнаци;
Се изстаи, мръши заминали,
Си прииде, вода се залѣя,
Па си пойде во свои дворои;
Я прѣчека Янкула-войвода:
Бре егиди, хубава невѣсто,
Защо ми се забави на Дунавъ,
Да ли си найде нѣкой любовникъ?
Тогай велитъ млада Янкулица:
Прости, Янкула войводо,
Ясъ не найдофъ нѣкакъвъ любовникъ
Но си видофъ той чудо голѣмо—
Си приидофъ вода да залѣямъ,
Си погледафъ на горѣ на Дунавъ,
Що си видофъ глави отъ юнаци;
Се изпраифъ, глави замина'а,
Си пливаа сѐ руси перчина;
Па приидофъ вода да залѣамъ,
Си погледафъ нагорѣ на Дунавъ.
Що си видофъ мръши отъ юнаци,
Се изстаифъ, мръши заминаа,
Та приидофъ, вода си залѣяфъ.
Удри Янкула рака отъ колѣно:
Богъ да го биетъ кралчето нѣмечко
И онега Турче Сератливче,
Погубиле сръбскитѣ кральове!
Па ми викатъ на млада невѣста:
Ай наточи лютица ракия
Дури да наружамъ моя добра коня,
Ке си одамъ во Вароша града,
Ке си земамъ Марко Кралевикя
И стари Новакъ, и Секула малечокъ
Да одиме на кралче нѣмечко.
Па ми стана млада Янкулица,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Си наточи лютица ракия.
Дури Янкулъ ми се наружало,
Та си явна своя добра коня,
Си отиде во Вароша-града,
Си го зеде кралевича Марка;
Поминали нисъ града Качаникъ,
Си го зеде айдута Новака
И онега Малечокъ Секула;
Кинисале четири кральои,
Да ми одитъ во земя нѣмечка,
Кай кралче нѣмечко.
Кога минваа низъ гора зелена,
Богъ да биетъ Ерина самовила!
Щомъ видѣла четири кральои,
Кай ми одатъ на кралче нѣмечко,
И си зеде деветь-стотинъ стрѣли,
Па на Марка стрѣли си фърлила,
А на Марко не се дошикало.
Що видѣло коня шаренега,
Що ми лѣгна коньоть на колѣна,
Прѣхвърлиле деветь-стотинъ стрѣли.
Тогай Марко ми се налутило,
Си изваде камшикъ чаталия,
Коня биетъ по очи, по глава:
Де бре коньо, гутуръ да те фане,
Що се прѣпинашъ на бѣли друмои,
Кайте вявамъ седумь-десеть годинъ,
Ваква срамота не бѣше ми сторилъ!
Тогай коньотъ на Марка му сборуетъ:
Стопанине, Марко Кралевике,
Не кълни ме мене на правина,
Дали не гледашъ Ерина Самовила,
Що ми връли деветь-стотинъ стрѣли?
Ако мене ти не ме верувашъ,
Погледай си нисъ гора зелена,
Како ми сетъ буки потрошени.
Гледа Марко низъ гора зелена,
Видѣ Марко буки потрошени.
Тогай на Марко вѣра му се вати,
Тогай на коня Марко му сборуетъ:
Бре егиди, коню шаренего,
Како да ватиме Ерина Самовила?
Тогай коньотъ на Марко сборуетъ:
Ерина иматъ кале восоко
. . . . . во Видинска планина;
Яко ми етъ кале сограденo,
Ни се дупитъ, ни се прѣскачуватъ;
Она иматъ едно мажко дѣте,
Да пойдиме во града Вучитрънъ,
Да купиме царвени ябока,
Да ойдиме кай кале високо,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Белки дѣте ке го излажиме
Со црвени ябока . . .
Па си пошле града Вучитрѣна,
Си купиле црѣвени ябока,
Наполниле шарени дисаги,
Па си пошле Видинска планина,
Кай кале високо.—
На портата Марко си застана,
Па на дѣте Марко му викаше:
Бре егиди, дѣте малечкаво,
Отвори ми ваши вити порти,
Ясъ ти носамъ црѣвени ябока,
Испратила твоя стара майка
Да ти донесамъ црѣвени ябока.
Итро било дѣте научено,
Та ми порти дѣте не отваратъ.
Па му викатъ Марко Кралевике:
Де гиди дѣте аджамия!
Ако порти ти ми не отварашъ,
Баре подай твоя дѣсна рака
Да ти клаамъ црѣвени ябока,
Оти не ми етъ менѣ за стоене,
Мене ме пратила твоя стара майка
Да ти донесамъ црѣвени ябока;
Оти не ми етъ за стоене,
Ке си одамъ по моя работа.
Лели ми се дѣте излагало,
Си подаде своя дѣсна рака
Да си зематъ црѣвени ябока.
Тогай Марко за рака го вати
И отъ порта дѣте го извади,
И му кладе ортома на гуша,
Па го връза коньо за телкия,
Па си слѣзе во поле широко,
Що си тератъ по бѣли друмои.
Го догледа Ерина самовила
И прѣдъ Марка она ми излѣзе,
И на Марка му се поклонуватъ:
Ти се моламъ, Марко побратиме,
Не мой дѣте да ми го загубишъ;
Що да сакашъ ке ти даямъ,
Ке ти даямъ билки *бинбилайки* —
Кого да гонишъ, да ватишъ;
Кога да бѣгашъ, да утечешъ.
Тогай викатъ Марко на Ерина:
Ясъ ти нечумъ билки да ми давашъ—
Кога да тръчамъ, се фатувамъ,
Кога да бѣгамъ, куртилисувамъ;
Ясъ не ти губамъ твое малко дѣте,
Ке си идамъ во ладна меяна.
Ти да пойдешъ во земя нѣмечка,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"-Скопје

Да го ватишъ кралчето нѣмечко
И онега Турче Сератливче,
Живи да ми ги донесишъ,
Ке ти пущамъ твое мажко дѣте.
Що ми пойде Ерина Самовила
Во земя нѣмечка,
Си го вати кралчето нѣмечко
И онега Турчинъ Сератлия;
Имъ връзала рацѣ на опако
И на Марка му й донесе.
Що ми стана Марко Кралевике,
Си потегна сабя отъ ножница,
Ми го вати кралчето нѣмечко,
Му прѣсече рацѣ до рамена,
Му прѣсече нозѣ до колѣна,
Му извърте двѣтѣ църни очи,
Го остаи на бѣли друмои;
Па си вати Турче Сератлия,
Му прѣсече рацѣ до рамена,
Му прѣсече нозѣ до колѣна,
Го остаи на бѣли друмои . . .
Па имъ плати Ерина Самовила
На оние четири кральои,
Що ми пиле на ладка меяна.
Па й го пущиа незино мажко дѣте.

Бългaрия и Македония.

отъ Вѣщий Олегъ

(Извлѣчение—гл. X).

Обща характеристика на Македония. — Нови данни по орографията на страната. „Сѣверната стѣна“ (Шаръ-Дагъ) и „Горската звѣзда“ (Якупица). — Равнини. —„Тетовската“, „Кичевската“ и „Скопската“. — Етнография на Македония.

Каквито и разнорѣчиви да сж опрѣдѣленията на границитѣ на това, що трѣбва да се счита за Македония, азъ разбирамъ подъ това название басейнитѣ на тритѣ рѣки, течещи паралелно отъ сѣверо-западъ въ югоизточно направление, къмъ Егейското море; именно рѣкитѣ: Вардаръ, Струма и Места. Но има и четвърти басейнъ, този на рѣката Бистрица, който тече отъ западъ къмъ истокъ и принася въ Солунския заливъ водитѣ отъ Пиндъ и гръцкитѣ прѣдпланини. Повърхностьта на Македония се равнява приблизително на 60000 квадратни километра—(което почти

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

съотвѣтствува на величината на Казанска губерния). Населението на Македония се опрѣдѣля въ 2 милиона 240 хиляди (което тоже близко подхожда къмъ населенността на Казанска губерния). Въ това число не помалко отъ 1 милионъ и 200 хиляди принадлежатъ къмъ славянското племе (60% отъ всичкото население) Турци се набройватъ около 500000 човѣка (т. е. 20% отъ всичкото население) Подиръ това слѣдватъ гърцитѣ (20000 човѣка) и арнаутитѣ (100000 човѣка). Остатъкътъ се разпрѣдѣля между власи, евреи, цигани и др. При общото очертание на етнографическия характеръ на Македония за твърдѣ нагледно и надежно пособие може да се счита излѣзлия наскоро неголѣмъ географически атласъ на Македония, издаденъ отъ професора П. Н. Милюковъ («5 этнографическихъ картъ на Македоніи съ текстомъ», С.-Пет. 1900 г)

Отъ тамъ се вижда до колко фантастически се явяватъ етнографическитѣ граници, изобразени на картата на гръцкитѣ притязания върху Македония, по които елинитѣ заливатъ цѣлата страна и дохождатъ почти до София, което се обяснява впрочемъ съ признанието на самитѣ ревнители на «Мегали Идея», какво тѣ за елини считатъ тъй сжщо и „елинитѣ говорещи по български“ — (елини-българофани) Донѣкадѣ вѣрна се явява картата на сърбскитѣ притязания по въпроса за разграничението на славянския елементъ.

Слѣдъ това, като най-близки къмъ истината трѣбва да считаме, разбира се, картитѣ на Ami Boué (1847 г.) на Киперта (1876 г), която очевидно е съставена по картата на Lejean (1860 г) и, най-послѣ, новата карта на забѣлѣжителния български изслѣдователь на Македония Василъ Кънчевъ (1899 г)

По тия данни ние ще видимъ, че славянското население на страната се простира въ плътна маса до южната етнографическа граница, която върви въ счупена линия отъ западъ къмъ истокъ прѣзъ Костуръ — Карафери — Капсохори — Сѣръ — Драма. Къмъ югъ отъ тази линия вече прѣобладава гръцкото население.

И тъй покрай морския брѣгъ гръцкото население изтиква славянското, съ изключение на солунскитѣ околности. На улицитѣ въ Солунъ азъ съмъ говорилъ съ селяни отъ околнитѣ села каращи тухли за постройки Тѣ ми говорѣха на доста чистъ български езикъ. Въ сѣверозападния жгълъ на Македония въ Дебъръ, Жириовица, Гостиваръ, Тетово, около Скопие и Куманово, по южнитѣ наклони на Шаръ и Черна-Гора, албанското население (арнаутитѣ) се врѣзва посрѣдъ славянското въ видъ на острови и клинове. Слѣдъ това, плътностьта на славянския елементъ се нарушава отъ дългата ивица турски поселения, която иде отъ Скопие, по низъ лѣвия брѣгъ на Вардаръ и всѣ тъй паралелно до Орфанския заливъ. Тази цѣпь на турската колонизация, която се слива съ албанската ивица около Скопие, раздѣля масата на македонското славянство на двѣ, така да се каже, отдѣлни половини: западна и източна. Азъ прѣминахъ отъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Вардаръ до Българското княжество прѣзъ мѫчно проходимитѣ горски пѫтеки на сѣверо-източна Македония и прѣсекохъ по тоя начинъ ивицата, която е най-гѫсто заселена отъ турци — юруци. Това мѣсто се счита за едно отъ опаснитѣ изъ тая страна, и обстоятелството, че сѫществува такава раздѣляваща ивица, е крайно важно само по себе отъ битова и политическа гледна точка, защото показва началото на разпадането на македонското славянство въ неговата вѫтрѣшна цѣлость.

Затова, нека остановимъ нашето внимание на тази часть отъ Македония, която азъ съмъ изучилъ непосрѣдствено и която се простира отъ Шаръ-Дагъ и Черна Гора къмъ морето. Това е собствено басейнътъ на р. Вардаръ.

Вардаръ (въ старо врѣме Аксиосъ) е главната рѣка въ Македония. Нейната дължина достига до триста версти.

Като горски потокъ, Вардаръ — ту бурно се пѣни въ мрачнитѣ скалисти стръмнини (напр. около Велесъ, по-нататъкъ у Демиръ-Капия), ту протака своитѣ гладки мѫтно-жълти води по равнината при Егейското море. У Скопие азъ съмъ виждалъ лѣтно врѣме биволи да го прѣминаватъ въ бродъ. Но въ сѫщото мѣсто, подиръ нѣколко деня бушуваше неудържима стихия. Това свойство е отличително за всѣка рѣка, която се храни изъ окрѫжаващитѣ я отъ всички страни стръмни планински подолища.

Вардаръ изтича изъ това мѣсто отъ южнитѣ склонове на Шаръ, дѣто Корабъ излага къмъ небесата своята исполинска глава. Като минава, на протяжение около 60 версти, високата Гостиварска и Тетовска равнина съ тѣхнитѣ богати пасбища у подножията на Шаръ и Люботрънъ, той най-напрѣдъ получава притока Трѣска, течеща къмъ него изъ многострадалното Порѣчье, и слѣдъ това оросява низката, блатлива равнина на скопскитѣ околности. По-нататъкъ Вардаръ съ ревъ си пробива пѫть между скалиститѣ склонове на скопскитѣ планини и обширнитѣ, безплодни височини, на които пасатъ многочисленитѣ стада овци; името на тази равнина е „Овче-Поле“. Прѣдъ самото й начало Вардаръ приема отъ лѣво рѣката Пчина, течеща отъ къмъ планинитѣ Св. Илия, Руенъ и Косякъ, на сръбската граница. При изхода изъ тѣснинитѣ Вардаръ протича прѣзъ Велесъ. Слѣдъ това, 20 версти по-долу отъ Велесъ, Вардаръ приема, срѣдъ твърдѣ планинистата мѣстность, въ единъ пунктъ (около станцията Градско) — едноврѣменно два важни притока: отъ лѣво р. Брѣгалница, идеща изъ Осоговскитѣ планини, а отъ дѣсно Черна — която е най-голѣмиятъ изъ всичкитѣ притоци на тоя басейнъ (дължината й е около 150 версти), и която съ своитѣ извилини оросява цѣла западна Македония до голѣмитѣ езера.

Още на 20 версти Вардаръ пробива, съ сѣтни усилия, своя мѫченъ пѫть срѣдъ усоитѣ пълни съ една адска грозна красота.

Тази мѣстность се именува „Демиръ-Капия“ — (Желѣзни врата).

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

По-нататъкъ рѣката тече изъ една все по-вече и по-вече улѣгнала равнина, между росни ливади и пасбища, до самото море.

Не е лесно да дадемъ картина на това що прѣдставява отъ себе си Македония. Тя не прилича на другитѣ страни. Азъ не виждамъ въ нея нищо общо съ другитѣ планински страни, изучвани отъ менъ, нито съ Алпитѣ на Швейцария и Тиролъ, нито съ Алтайскитѣ вършуги, нито съ Саянскитѣ планини, нито даже съ планинскитѣ части на Придунавска България, Тракия и Сърбия. По-близо отъ всичко Македония напомня вида на Гърция. Тѣзи сжщитѣ оголени, каменисти върхове; сжщитѣ безводни и безлѣсни висини, покрити съ варовити и гранитни урви; сжщата небесна лазурь, отражаваща се въ изумруднитѣ води на планинскитѣ мирно дремещи езера; сжщитѣ, най-сетнѣ, равнини, обиколени отъ всички страни съ планини, подобни на древнитѣ гигантски колизеи. Посрѣдъ всѣка такава котловина протича рѣка, която по нѣкакво чудо намира своя изходъ изъ заключения циркъ отъ планини; отъ нея се оросява равнината, по-вечето пжти изумително плодородна, и даваща въ изобилие орисъ, опиумъ, грозде и всички богатства на южния поясъ.

Надъ тази природа се пръскатъ чародѣйнитѣ лжчи на палящето южно слънце. Никждѣ на окото нѣма да се случи да улови такива съчетания на пурпура и виолета, такова пишно облѣкло отъ изкряще злато, както на безчисленитѣ вършини на Македония, при слънчевъ заходъ.

Много трудно е да се улови общия планъ на тоя лабиринтъ отъ планини. Сами македонцитѣ съзнаватъ тая трудность и нерѣдко се случва, щото единъ и сжщи връхъ се прѣдставява съвършенно другъ, всѣкой пжть, когато зрителтъ го наблюдава отъ другия край или въ друга свързка.

Поради това, за да вникнемъ въ общото строение на страната, трѣбва да отбѣлѣжимъ *изходнитѣ очертания* на това строение.

Прѣди всичко, не може да не се отбѣлѣжи, че Македония се затваря отъ къмъ сѣверъ съ обширна джга високи планини, която прѣдставява на картата малко подобие на Карпатската джга надъ Унгария, но само въ обратна страна, тъй като горнята страна, която закрива Македония, се протака отъ юго-западъ къмъ сѣверо-истокъ. Общата дължина на тази джга, отъ Дебъръ до сръбската граница, около Враня, не достига напълно 200 версти. Два изполина дѣлятъ тази джга на три, приблизително равни, части. Тия високи върхове носятъ названията: Корабъ и Люботрънъ. Между тѣхъ се простира високия Шаръ-Дагъ. Къмъ югъ отъ Корабъ продължението на Шаръ, подъ название Дешатски и Карчински планини, достига до Черния Дринъ около града Дебъръ.

Задъ Люботрънъ, който се отдѣля чрѣзъ Кашаникската клисура отъ Черна Гора, се простира Косово-Поле, като южна граница на Стара-Сърбия.

Като втори, важенъ елементъ отъ общото строение на страната, се явява *звѣздообразната групировка висини около планината*

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Якупица — (30 версти, право на югъ отъ Скопие). На картата се вижда, по центробѣжното направление на рѣкитѣ, че въ срѣдата на всички рѣчни източници, тамъ, дѣто стои Якупица, трѣбва да е и централната пирамида, която влияе съ своя рельефъ на всички околности. Тая мѣстность носи въ народа наименованието «Макро», защото забѣлѣжило се е отъ разни страни, както въ скопската равнина, така и на Овче Поле, че изъ тоя центъръ идатъ всичкитѣ дъждове

Планинската звѣзда, която се разклонява въ всички страни около Якупица, прѣдставява слѣдующето строение. Право къмъ сѣверъ се простиратъ двата хребетя Караджица и Салакова-Планина, раздѣляни отъ р. Суха. Тия планини идатъ право къмъ Скопие.

Въ Сѣверо-източно направление се простиратъ цѣпитѣ Китка и Тисойца, по двѣтѣ страни на р. Тисойца. Краятъ на тѣзи планини съставява праговетѣ на Вардара, между Скопие и Велесъ. Право на истокъ къмъ Велесъ, по двѣтѣ страни на р. Тополка, се протакатъ Солунскитѣ планини и Голешница планина. На юго-истокъ се простира значителната върволица Бабунски планини срѣдъ които гордо се въздига суровата вършина на планината *Козякъ*.

Къмъ югъ, Якупица отпуска единъ само неголѣмъ клонъ Даутица, която граничи съ общирната Пелагонийска равнина, дѣто стоятъ градоветѣ Прилѣпъ и Битоля (Манастиръ).

Сѫществуването на *сѣверната стѣна* (Шаръ) и *Горската звѣзда* (Якупица) въ центъра на стѣната—ето тѣзи два капитални факти, които трѣбва да помнимъ, ако искаме да получимъ ясно прѣдставление за строението на Македония.

Слѣдъ това, като по-второстепенни очертания трѣбва да считаме протяжението отъ напрѣчнитѣ редици, които съединяватъ главнитѣ върхове по направление отъ западъ къмъ истокъ.

Такива напрѣчни редици се забѣлѣзватъ двѣ.

Отъ *Корабъ* до *Якупица* се простиратъ вършугитѣ *Влайница*, *Буковикъ* и *Чалъойца*

Отъ планината „Стогово“ (срѣщу Дебъръ) се простиратъ до *Бабунскитѣ планини* и „*Козякъ*“ малкитѣ планина, именуеми: Сливовски-Голякъ, Баба-Планина, Турла и Стермолъ.

Изложеното до сега прѣдставява завършена картина на орографията на сѣверна Македония. Тази планинска система се съединява послѣ съ южна Македония посрѣдствомъ централния хребетъ, идящъ отъ планината Стогово до гръцкия Пиндъ, у границитѣ на Тесалия. Прониквайки подиръ това, подъ името Пиндъ въ глѣбината на Елада, този централенъ хребетъ напомня нѣщо въ рода на гръбнакъ въ тѣлото на Балканския Полуостровъ. Мисътъ Матапанъ може да се смѣта за крайна точка на тоя хребетъ.

Въ прѣдѣлитѣ на Македония този хребетъ носи названието Бигла,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Пелистеръ и Вичъ. Неговиятъ най-високъ пунктъ е въ снѣжния Пелистеръ, надъ самия градъ Битоля.

Нека се ограничимъ съ тия названия, отъ страхъ да не би, при по-пълното изчисление на планинитѣ, да се изгуби впечатлението отъ общата цѣлость, което азъ отъ всичко по-вече цѣня въ своето изложение.

Отдѣлнитѣ равнини, затворени сѣкашъ въ рамки, отъ гребенитѣ на планинитѣ, прѣдставляватъ главно *пет*ъ поляни, въ които се съсрѣдоточава всичката производителна сила и икономическото значение на сѣверна Македония.

Рѣката Вардаръ протича прѣзъ двѣ равнини: *Тетовската* и *Скопската*.

Рѣката „Велика“ (въ долното си течение тя се именува Треска) оросява Кичевската равнина (въ ниската си часть долината на тази сѫщата рѣка се именува Порѣчие) Горното течение на рѣката Черна съ нейнитѣ притоци оплодотворява обширната *Пелагонийска* равнина съ градоветѣ Прилѣпъ и Битоля.

Най-сетнѣ, между планинитѣ, въ срѣдата между Кичевския край и Пелагонийската равнина, се намира Крушовската равнина.

Да спомена, освѣнъ това, за разбойническия край *Горна и Долна Дебърца*, къмъ сѣверо истокъ отъ Охридското езеро и, най-наконецъ—за *Тиквешъ*, между долнитѣ течения на Черна и Вардаръ.

Считамъ за нужно да дамъ вкратцѣ характеристика на нѣкои отъ тѣзи равнини.

1) *Тетовската* равнина лежи между паралелнитѣ планини Шаръ-Дагъ и Сува-Планина. Южната граница на тази котловина образуватъ планинитѣ Влайница и Буковица, въ горното течение на Вардаръ. Като главни центрове въ тази равнина се явяватъ мѣстата Тетово (по турски Калканделенъ) и Гостиваръ (Косово)

Тетовската равнина има около 50 версти въ дължина. По лѣвата страна на Вардаръ всичката мѣстность се запълня съ разклоненията на Шаръ. Тукъ по-голѣма часть отъ мѣстата сѫ съвсѣмъ диви, съ рѣдко и варварско население. По южнитѣ клонове на Шаръ и Люботрънъ прѣобладаватъ албанцитѣ—мусулмане, занимаващи се съ скотовъдство. Тѣ сѫ народъ рѣшителенъ, привикналъ къмъ това, щото вѣчно да бѫде на щрекъ за отражаване въоружените нападения на разбойническитѣ дружини, които извършватъ тука организовани походи съ цѣль за насилствено отнимане на добитъка. Чети отъ хищници се явяватъ обикновено изъ срѣдата на арнаутското племе Малисори, населено на западния брѣгъ на Черния Дринъ. Обикновено Малисоритѣ, Мирдититѣ и Долно-Дебранцитѣ, като се яватъ за опустошение на Тетовския край, прѣминаватъ мимо подножието на Корабъ и се събиратъ въ организовани шайки на планината Бунецъ къмъ западъ отъ Гостиваръ. Тука тѣ се събиратъ повторно послѣ битката за дѣлежъ на плячката. Турското правителство отлично

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

знае тоя обичай и, разбирайки стратегическото значение на планината Бунецъ, е поставило тука постояненъ караулъ, който при все това малко защитява злощастнитѣ жители на Тетовския край, тъй като той гледа нерѣдко прѣзъ пръсти на проходящитѣ шайки отъ албански разбойници. Щомъ само арнаутитѣ прѣминатъ Бунецъ, тѣ сж вънъ отъ всѣка опасность отъ прѣслѣдванията на правителственитѣ войски. Задъ неговитѣ гребени хищникътъ се чувствува като у дома си.

Тетовскиятъ край има видъ на живописна алпийска долина. Той е богатъ съ пасбища. Тукъ сѣятъ кукурузъ и развъждатъ бостани. Значителна часть отъ Тетовския край е заселена съ славяни и арнаути, живущи въ селата смѣсено. Къмъ сѣверъ отъ Тетово славянската ивица безъ всѣки примѣсъ се протака къмъ подножието на Люботрънъ и внизъ по Вардара. Общото положение на страната е съвсѣмъ небезопасно.

Слѣдъ врѣме, когато се измѣнятъ условията, събирателитѣ на фолклора, древни обичаи и легенди ще намѣрятъ по цѣлия Тетовски край, въ дивитѣ ущеля на Шаръ и Люботрънъ съ тѣхнитѣ прѣдпланини—богата жътва, а народната поезия ще даде материали за вдъхновението на поетитѣ и художницитѣ.

Една изъ прѣдпланинитѣ на Шаръ, „Самовилецъ“ — носи названието на тия хищни горски русалки, които се рисуватъ въ тъй мрачни очертания отъ дива поезия на общия фонъ на югославянския народенъ епосъ. Въ най-дремливитѣ и недостжпни части отъ Каменица смѣлиятъ пжтникъ достига скалитѣ на „Самовилеца“ и тогава нека се пази отъ таинствената сила на тѣзи грозни сжщества, които тамъ държатъ съвѣтъ и му готвятъ гибель. Тука е и непристжпниятъ „Орловецъ“, надъ чиито пропасти Шаръ-дагскитѣ орли свиватъ своитѣ гнѣзда, далечъ отъ дързновената човѣшка ржка.

Азъ не видѣхъ „Самовили“. Но затова не мога да забрава картинитѣ на полета на македонскитѣ орли. Сѣда на коня. Тежко дишайки и пълзѣйки по висинитѣ на Осоговската Планина, прѣко сили се катери моятъ конь. Напрѣдъ, на отчаяната стръмнина се мѣркатъ фесоветѣ и винтовкитѣ на албанцитѣ и мусулманитѣ отъ моя конвой. Изведнажъ, нѣщо могжще и мълчаливо зачернѣе мимо насъ съ разпрострѣни, едва движущи се крилѣ; това сжщество плавно се плъзга по въздушната стихия. Палящето отъ горѣ слънце хвърга грозна сѣнка тамъ, въ глубоката низина,—сѣнка, която се плъзга по пасбищата, далеко въ пустото пространство подъ нази. Главокржжителенъ е видътъ на тоя полетъ! Още единъ размахъ, други — и нашиятъ недавенъ съсѣдъ, леко, безъ всѣкакво видимо усилие достига вършината и изчезва задъ нея. Минутна работа; а ние се сплитаме съ часове по слѣдитѣ на неговия полетъ.

Македонецътъ вижда тази сурова природа съ по-други очи, нежели ние, изсушенитѣ синове на позитивизма и науката. Въ всѣка планина, въ всѣко планинско езеро, даже въ жилищата обитава особенъ „стопанинъ“,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

господарь на мѣстностьта. Това е таласъмъ, чудовище съ грозни, често мѣнещи се очертания.

Въ развалинитѣ той има видъ на ютяще се въ тѣхъ животно, понѣкога змѣй.

Въ развалените древни църкви, «стопанинътъ» сѣди въ олтаря и има видъ на «светия», въ бѣла одежда, той пуши чубукъ. Въ езерата той се явява като грамаденъ бикъ. Ако сж двѣ езера наблизо въ планината, общиятъ стопанинъ пази и това и другото и прѣминава изъ едно въ друго. Не дай Богъ да се убие! Езерото изсъхва, кжщата се разрушава, благосъстоянието изчезва. Пастиритѣ не смѣятъ да кжпятъ овцитѣ въ езерото, до като не умиротворятъ «стопанина» съ хвърляне пари въ водата; при това тѣ гърмятъ съ пушкитѣ си. Еднажъ забравилъ овчарьтъ да испълни този обичай и подкаралъ стадото въ водата. Пусналъ той напрѣдъ овнитѣ; но тѣхъ се втурнало цѣлото стадо. (Така миятъ вълната). Вижда той, всичкото стадо поплувало къмъ срѣдината и искочило на скалата, която стояла като островче на това езеро. Пастирътъ се старае да ги свика обратно, не идатъ. Стадото непрѣменно ще загине. Плувналъ тогава пастирътъ къмъ скалата, изкаралъ отъ тамъ овцитѣ и се гмурналъ обратно. Нѣкаква страшна сила го теглила въ низьта. Той разбралъ, че го „зове стопанинътъ". Закрещѣлъ нещастниятъ. Другаритѣ му кое-какъ го извадили. Но дълго той не проживѣлъ. Подиръ нѣколко деня изчезналъ.

На Илинъ день и Гергьовъ день населението отъ долинитѣ се отправя съ духовенството къмъ планинскитѣ езера на Шаръ и Корабъ — да служи молебени за дарование дъждъ. Въ тия обряди нерѣдко участвуватъ, както християнитѣ, така и мусулманитѣ, като закалятъ при това жертвения овенъ (курбанъ) и пускатъ кръвьта на жертвата въ чествуваното езеро.

Не всѣкога волята божия, по народнитѣ понятия, е всемогуща. Въ слѣдующата легенда явно са отражаватъ слѣдитѣ отъ гностическитѣ прѣдставления за равната сила на доброто и злото, т. е. отъ това учение, което е играло такава видна роль въ историята на Богомилитѣ и българскитѣ срѣдневѣковни секти.

У подножието на Шара въ Тетовския край има скала, която се нарича: „Баба и старецъ". На малко разстояние отъ тамъ стои «невѣстинъ камъкъ». За тѣхъ се разказва такова прѣдание: «минавали нѣкога прѣзъ това мѣсто сватове изъ селото Врутка, а съ тѣхъ имало невѣста изъ селото Еловца. Спрѣли се тѣ да нощуватъ тамъ, дѣто сега е „невѣстинъ камъкъ". А тамъ, дѣто е другата скала, седѣли злиятъ старецъ и свадливата баба. Пѣснитѣ на веселата дружина имъ бъркали да спятъ. На старцитѣ станало досадно и завидно. И тѣ проклѣли веселата младежь, като пожелали да се направятъ камъни. *Богъ нѣмалъ власть да останови това страшно заклинание и той по неволя ги окаменилъ*;

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

но въ наказание на старцитѣ той тѣхъ сжщо тъй прѣобърналъ въ скали, за назидание на потомството. И отъ тѣзи врѣмена стоятъ тамъ двѣтѣ скали: „баба и старецъ“ отъ една страна и «невѣстинъ камъкъ» насрѣща.

По цѣла Македония се повтаря, съ нѣкои варианти, типичната легенда за това, какъ пастиръ открива подземно съобщение на двѣ езера, или на едно езеро съ далечна рѣка, която изтича изъ недрата на земята. Много планини, състоящи изъ варовници, съ вътрѣшни пещери и ходове, иматъ дѣйствително подземни съобщения. Народътъ хубаво разбира тѣзи явления и ги облича въ поетически образи. Тъй, напримѣръ, говорятъ, че изворътъ около селого Рахча (въ Скопската равнина) произхожда по подземни ходове изъ голѣмото алпийско езеро, расположено на планината Шаръ, надъ селото Богоня и така именуемото „езерце“.

Еднажъ овчарътъ си пасѣлъ овцитѣ по планината, подсвирвайки съ дудука си; като се навелъ къмъ кожаната торба, за да вземе хлѣбъ, той изпусналъ дудука въ езерото. Слѣдъ нѣколко врѣме пастиръть се върналъ дома, въ село Рахча и намѣрилъ у своитѣ домашни изгубената пищѣлка. Оказало се, че тя изплувала изъ извора при селото.

Растоянието отъ Шаръ до Рахча е голѣмо. Жителитѣ на Шаръ и това село се съобщаватъ малко единъ съ други. Между това, на Шаръ има повѣрие, че водата на езерото излиза у Рахча; а въ Рахча всички говорятъ, че водата на тѣхния изворъ тече изъ Шаръ-дагъ.

Въ свързка съ тия сказания, ще кажа нѣколко думи за безджнитѣ разтрози и пропасти въ планинитѣ на Македония.

Хребетътъ «Сува-Гора» се отличава съ безводие и затова хората и стадата щѣха да страдатъ отъ жажда, ако не биха се ползували отъ особеното строение на тия планини. Вътрѣ въ тѣзи планини има дупки, съвършено недостжпни за слънчевитѣ лжчи, и въ тѣхъ, на значителна глъбина, се съхранява, въ тъмнотата, вѣченъ снѣгъ. Пастиритѣ си го доставятъ изъ тия дупки, растапятъ го и съ такава вода поятъ овцитѣ.

Вътрѣ въ грозната върщина „Козякъ“ (въ Бабунскитѣ планини) има, казватъ, такъвъ безджненъ разтрогъ, въ който хвърленитѣ камъни грохотятъ въ недрата на земята не по-малко отъ 10 минути. Народътъ твърдо вѣрва, че тази пропасть се съобщава съ Солунското море: разказватъ, че хвърленитѣ тукъ прѣдмети изплувватъ въ Солунския рейдъ.

Има още повѣрие за безджнността на едно алпийско езеро на Пелистеръ. Пастиритѣ поискали да го измѣрятъ и плели за това вжже въ продължение на три години. А когато пуснали камъка, привързанъ за това вжже, то все-пакъ тѣ джното не можали да достигнатъ.

2) На истокъ отъ Тетовския край се простира Кичевската равнина по течението на рѣката Велика. Горното течение на тази рѣка се направява отъ западъ къмъ истокъ между двѣтѣ паралелни редици отъ планини. Отъ лѣво: Буковица и Чалойца; отъ дѣсно: Сливовски Голякъ,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Баба-Планина, Турла и Стермолъ. Тѣхнитѣ рѣки се отдѣлятъ чрѣзъ хребетя именуванъ Бистра-Планина отъ долината на рѣката Радикъ, притокъ на Черни-Дринъ.

Въ тази часть на тази область е разположено мѣстицето Кичево. Този край, по своята природа, близко напомня Тетовската равнина, съ тази разница, че Кичевската равнина така е окржжена съ стръмни висини, че достжпътъ въ нея е доволно затруднителенъ. Между Стремолъ и Чальойца долината се стѣснява до такава степень, че, при възвиването къмъ сѣверъ, — рѣката Велика или съ другото си име Треска има за свое корито цѣлото тѣсно ущелье. Слѣдъ това долината малко се разширява между Сува-Гора и Караджица. Тази низка часть на течението се нарича *Порѣчье*. Рѣката Трѣска тече много въ извилести кръшкания и ширината на долината ѝ е изобщо незначителна. Въ сѣверната часть Порѣчьето е покрито съ гжсти лѣсове. Тука особено има овощнитѣ дървета: вишни, орѣхи, ябълки и круши. Освѣнъ съ лѣсове, Порѣчьето е богато още съ сочни пасбища, на които пасятъ многочислени стада. Тука има и минерални богатства. Около селото Самоковъ, въ Порѣчьето, на високата планина Чальойца, отъ давни врѣмена сж разработвали желѣзната руда, носеща заглавието: «порѣчко желѣзо». То се счита за желѣзо отъ добро качество и отива за удовлетворение на мѣстния сиросъ, въ Битоля, Прилѣпъ, Кичево, Скопие и Велесъ. Въ послѣдно врѣме, обаче, това желѣзо, обработвано съ първобитни срѣдства, не издържа вече конкуренцията на европейското желѣзо. Въ Порѣчьето има, казватъ, и каменна соль, сждѣйки по соленитѣ извори около селата Сланско и Лопатица.

Страната изобилува съ звѣрове: мечки, лисици, вълци.

Голѣмата часть отъ населението състои изъ славяни; има и албанци, особено на склоноветѣ на Сува-Гора. При други обществени условия, при изобилието на жизненитѣ дарове на този край, населението на Порѣчье би било много заможно. Неговото положение, впрочемъ, е твърдѣ незавидно. Нищета царува по всичкото Порѣчье. Не гледайки на грознитѣ притѣснения отъ страна на албанцитѣ, Кичевскиятъ край още не тъй силно страда, както жителитѣ на Порѣчието; тукъ народътъ бѣдствува неограничено, именно затова, че тукъ почти изключително живѣятъ само християни, православни славяни. Работата е въ това, че въ районитѣ съ смѣсено население славянскиятъ елементъ се сродява съ албанцитѣ, а затова и отъ него по-малко страда. Тъй, напримѣръ: забѣлѣзано е, че при опустошителнитѣ свои набѣги, Малисоритѣ избѣгватъ да атакуватъ съ открита сила тѣзи окржзи, дѣто отпоръ на хищницитѣ дава смѣсеното албанско-християнско население. Затова, толкова по-вече безнадѣждно се явява положението на жителитѣ на Порѣчието. Тукъ опасностьта отъ нападения отъ страна на малисоренитѣ шайки достига най-страшната степень. Подиръ крупнитѣ набѣги, това, което не сж успѣли да унищожатъ Малисоритѣ, довършватъ тѣхнитѣ най-близки злосторници, албанскитѣ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

жители на Кичевския край и украинитѣ на Порѣчието. Затова всичкото Порѣчие пъшка отъ душегубцитѣ и хищницитѣ изъ арнаутитѣ. По-лошо отъ всичко станало положението на Порѣчани въ послѣднитѣ 10 години. Такивато условия оставиха тукъ особенъ отпечатъкъ на народния характеръ. Порѣчие е родината на знаменития възстаникъ „комита“ Стефо. За нѣколко врѣме, начело на своитѣ „чети“, Стефо бѣше гроза за турцитѣ и арнаутитѣ. Въодушевеното отъ него славянско население на тоя край оживѣ отъ надѣждата въ своитѣ сили. Но подиръ скжпо имъ се прихванаха тѣзи подвизи. Стефо биде хванатъ и погина въ Кичевскитѣ тъмници. Турското правителство си зададе тогава за цѣль да изтрѣби Порѣчието и почна да покровителствува разбойническитѣ шайки, които приведоха страната почти къмъ пълна гибель. Освѣнъ това неизмѣнния гарнизонъ отъ 400 солдати билъ назначенъ на постоянно стоене, на смѣтка на мѣстното население. Състоянието на страната дойде до такава ужасна анархия, щото самъ Кичевския каймакамъ се бои да наминава къмъ Порѣчието.

3) Скопската равнина се простира къмъ сѣверо-истокъ отъ Вардара и се простира до южнитѣ склонове на Черно-Горье, сливайки се къмъ сѣверо-истокъ съ Кумановската равнина. Около Куманово природата е унила и безводна; това е почти пустиня, пригодна само за пастба на овцетѣ; тукъ характерътъ на страната прѣдставява съвършенно сходство и прѣходъ къмъ Овче-Поле.

Напротивъ, южната часть отъ равнината около града Скопие се прѣдставява по-скоро като плодородна, но блатиста и не здрава. Растителностьта е доволно богата, но страната е — нездрава; тукъ царува маларията, въ доволно опасенъ характеръ. Лѣтѣмъ въздухътъ е крайно задушливъ. Въ Скопската равнина се развъждатъ градини, жито, грозде, тютюнъ и опиумъ. Населението на страната носи смѣсенъ характеръ. Прѣобладава въ селата славянскиятъ елементъ, но всѣкадѣ проникватъ хищнитѣ албанци. Българскитѣ селяни се намиратъ въ жалко економическо положение и, въ най-близскитѣ къмъ града Скопие мѣста, почти съвсѣмъ сж лишени отъ собственость и стоятъ като момци у одермитѣ (чифлицитѣ) на богатитѣ Скопски бегове. Понятие за аграрнитѣ отношения на страната можатъ да дадатъ слѣдующитѣ цифри: въ Скопската кааза (окржгъ) има около 150 села; изъ тѣхъ не по-вече отъ 70 иматъ свои земи. Всичкото останало е въ ржцѣтѣ на беговетѣ, т. е. турската земелна аристокрация, която обработва своитѣ „чифлици“ посрѣдствомъ слуги („момци“) или половници („изполджии“).

Прѣв. *Вл. Д-тровъ.*

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC-BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

СТИХОТВОРЕНИЯ

Изъ моя дневникъ

I.

Народенъ маршъ.

(По Ал. Петьофи.)

Чуй, музика, тревоженъ барабанъ!
На кракъ е вече цѣлиятъ ни станъ:—
Напрѣдъ!

Коршуми свирятъ, сабитѣ звънтятъ,
А пъкъ сърцата български туптятъ:—
Напрѣдъ!

Нека развѣемъ нашитѣ знамена,
Носители на нови врѣмена.—
Напрѣдъ!

И всѣкой тамъ да прочете съсъ гласъ
Тѣзъ святи думи: „Свобода за насъ!“
Напрѣдъ!

Кой българинъ е, който е юнакъ,
Безстрашенъ нека срѣщне своя врагъ.—
Напрѣдъ!

Кой българинъ се казва, е херой,
Защото мжжки той върви на бой.—
Напрѣдъ!

Земята е червена околъ менъ:
Убиха ми другаритѣ тозъ день.—
Напрѣдъ!

Назадъ не ще остана азъ отъ тѣхъ:
Ей, къмъ смъртьта отивамъ, и безъ страхъ.
Напрѣдъ!

И всички даже ако влѣземъ въ гробъ,
Като ни пръснатъ утрѣ гордий лобъ—
Напрѣдъ!

Юнашки какъ се мре, свѣтътъ да знай.—
Ний ще умрѣмъ, но не и родний край:
Напрѣдъ!

Тулча. Май, 1902 г.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

II.

Прощална пѣсень.

Прости, нарадвай се докрай
На този животъ, за менъ злочестъ;
Свѣтътъ за тебъ е земенъ рай,
А менъ очаква грозна честь.

Подъ було, подъ вѣнчило ти
Ще встжпишъ скоро въ божий храмъ,
А менъ сърце ще затупти
Тогазъ отъ скръбь, тжга и срамъ...

Срамъ ще ме хване менъ тогазъ—
Отъ твойта участь въ този свѣтъ,
Отъ мойто минало този часъ.—
Че тебъ съмъ любилъ азъ навредъ.

Ти недостойна си била
За мойта обичь, плачъ, сълзи ...
И нека моитѣ дѣла
Осмѣятъ моитѣ врази.—

Нека се смѣятъ! Но мрътвецъ
Не чувствува нито скръбьта,
Нито смѣхътъ—и до конецъ
Е той безчувственъ катъ смъртьта ...

Но зная: ще си спомняшъ съ скърбь
За този, който те любѝ,
Комуто ти обърна гърбъ
И младостьта му погуби.—

И сълзи въ твоитѣ очи
Ще рукнатъ, и ще плачешъ ти ...
Кой твойта боль ще облекчи?
Сега,—завинаги прости! ...

1901 г. Битоля.

III.

Автобиография.

Роденъ съмъ въ бурно, страховито врѣме,
Кога България се възроди,
Кога хвърли тя тежкото си бреме
И се отъ игото освободи ...

И старъ съмъ колко моята родина,—
На двадесеть и шесть години старъ;
Съ надѣждата изпълнени двамина,
На себе си е всѣкой господарь.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тя е свободна, сѫщо—азъ свободенъ,
За новъ животъ, за нови врѣмена,
Подиръ дългогодишна скрѫбь възрѫденъ,
Азъ ще живѣя въ свѣтла бѫднина . . .

И може нѣкои да кажатъ нѣвга,
Че азъ не съмъ бива́лъ добъръ поетъ,
Че моитѣ пѣсни сѫ лоши, че ги сѣвга
Ковахъ—прѣди да ги издамъ на свѣтъ . . .

Но никой никога не ще да каже,
Че нѣкога съмъ билъ азъ лошъ човѣкъ,
И мойтѣ врагове най-върли даже
Ще думатъ: *Той бѣ синъ на своя вѣкъ!* . . .

Кюстендилъ. Иванъ Стойнинъ.

Попъ Никола.

Разказъ

отъ

Вл. Ястребовъ.

Дѣ се е чуло, видѣло
Попъ да ми води дружина (н. п.).

I.

И начена той светитѣ вещи да цалува. . . Взема въ ржката си първо кръста, цѣлуна го съ страхопочитание и го сложи съ благоговѣние пакъ прѣдъ себе си. Колко пѫти до сега прѣзъ живота си той бѣ цѣлувалъ светия кръстъ, но тоя кръстъ, като че ли имаше друга нѣкаква сила, по-могѫща отъ оная, която се приписва на всѣки кръстъ. Лицето му приблѣднѣ, устнитѣ му почнаха да треперятъ, като че ли той въ ужасъ виждаше дѣйствително върху тоя кръстъ завѣхнали червени петна отъ спасителната кръвь Христова. Сега, чакъ въ тоя моментъ, той почувствува съ страхъ и трепетъ истинската светость на кръста.

Слѣдъ туй, взе той камата и револвера, кръстоса ги и прѣдъ очитѣ му се прѣдстави новъ кръстъ, съвсѣмъ неприличенъ на първия. Прѣдъ очитѣ му стоеше кръстъ, който той трѣбваше да цалуне съ сѫщото страхопочитание и трепетъ, както и първия, кръстъ, прѣдъ който отъ сега нататъкъ той трѣбваше да пада съ поклонъ, както прѣдъ Разпетието въ светия олтарь черковенъ. Но . . . кръстъ ли бѣше то? . . . Тази остра кама, колко ли пѫти до сега се е впивала въвъ тѣла човѣшки, и колко ли пѫти до сега е била обръсвана небрѣжно отъ топла кръвь човѣшка? А тоя револверъ? О, колко хора е изпратилъ той на онзи свѣтъ, само слѣдъ единъ малъкъ шумъ! Но тѣзи два прѣдмета при все туй трѣбваше да бѫдатъ свети . . . и дѣдо попъ ги цалуна. . . .

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија „НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Съ трепетенъ гласъ, тласканъ изъ гърлото му отъ бурни душевни вълнения, изговори той тежката клетва и . . . и самичъкъ той гледаше непонятно, какъ най-послѣ се свърши тоя светъ обредъ. Колко, колко души той бѣ кръщавалъ до сега по своя обредъ, който далечъ не приличаше на тоя, въ който той се кръсти сега отъ кръстения, може би, отъ него самия, нѣкога. И той видѣ, че слѣдъ светото кръщение влиза въ новъ животъ.

И се запжти той за къмъ дома си изъ тѣсната тъмна уличка, която бѣ поспана съ кълдаръмъ отъ едри плочи и камъне, о които дѣдо попъ често се спъваше. Звѣздниятъ покровъ небесенъ завиваше отвредъ заглъхналия отъ дневнитѣ врѣви и грижи, унесенъ въ сладка дрѣмка, свѣтъ, а приятенъ вечерникъ, съ нѣжния си лъхъ, пѣеше му своята пѣсень, съ която го приспиваше, като го полюшваше сегисъ-тогисъ.

Дѣдо попъ пристжпи още нѣколко крачки и ето — прѣдъ очитѣ му се изпрѣчи селската черква, задъ низката ограда на която се виждаха налѣгали гробове, надъ които въ униние и злокобность бѣха скръстили каменнитѣ си ржцѣ надгробни кръстове. Черквата бѣше низка, широка, прихлупена, а високата ѝ камбанария стоеше като стражъ до нея. Той се прѣкръсти набожно при вида на черквата и се спрѣ за минута прѣдъ нея. Въ тежъкъ копнежъ отъ мисли горѣше набожната му глава. Уви! . . . Отъ днесъ нататъкъ той трѣбваше да служи, даже и съ по-голѣма рѣвность, и прѣдъ другъ олтарь. . . . И тамъ прѣливаше той отъ единъ потиръ въ другъ светата кръвь Христова, но той съ ужасъ си въобрази, че може би нѣкога, катъ вѣренъ поклонникъ на новия олтарь, да се сподоби съ горчивата участь да борави тъй сжщо и съ кръвьта на единъ простъ смъртенъ! . . . И той се бѣше вече клелъ прѣдъ кръста, че ще бжде вѣренъ служитель прѣдъ народния олтарь. . . Угодно ли е било туй Богу? . . . — Безъ съмнѣние — не. Но . . . клетвата не може да се оттегли. И снѣ той калимавката отъ главата си. Дългитѣ му коси разпадаха по раменѣтѣ и плѣщитѣ му. Той колѣничи набожно прѣдъ светия храмъ и рече: „Боже, прости менѣ грѣшния! Ти, който всичко знаешъ, знаешъ и туй, че азъ трѣбваше да цалуна ведно съ кръста и камата!“ . . .

И съ бързи крачки той влѣзе въ своя домъ, който бѣше недалечъ отъ тука.

II.

Отецъ Никола бѣше младъ свещеникъ въ своето родно село. Свършилъ, недовършилъ прѣди години нѣкой класъ, той имаше претенциитѣ на образованъ горѣ-долу свещеникъ. Можеше ли най-послѣ той, при трѣскавата революционна дѣятелность на комитетитѣ, да стои съ скръстени ржцѣ, толкозъ по-вече като виждаше, че проститѣ селени се бѣха впуснали вече най-усърдно въ новия животъ?

Често пжти о. Никола разговаряше съ даскала по тѣзи въпроси: ама учена глава бѣше дѣдо попъ! Отрупа даскала съ купъ въпроси, почне да му философствува на дълго и широко, до-като на самия апостолъ омръзна да го подканя вече. Санкимъ, и безъ дѣда попа работата нѣма да куца я!

И даскалътъ продължаваше своята работа, а о. Никола си стоеше още въ колеблива нерѣшителность. Наистина, даскалътъ прѣстана

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

вече да му говори за тѣзи работи, ама дѣдо попъ отъ день на день сé повече и повече копнѣеше отъ желанието да вземе участие въ дѣятелностьта, на която се бѣха посвѣтили всичкитѣ негови братя съселени.

По това врѣме се пръсна навредъ изъ околнитѣ села важна една новина. Разчу се, че младиятъ Ридовски попъ, Иванъ, станалъ войвода на една чета, че обикалялъ вече гори и планини и давалъ защита на народа отъ случайни угнетители, като го подготвялъ съ прѣголѣмо усърдие за близката борба. Като гръмъ се носеше отъ село въ село славата на тоя попъ-войвода. Старцитѣ и бабитѣ съ възторгъ разправяха за чудодѣйнитѣ поражения, които той е нанасялъ на турскитѣ потери и аскери, като отдаваха причинитѣ на тѣзи сполуки въ очевидната свърхествена намѣса. „Богъ му помага!“ мълвѣха всички. Една бабичка разправяше даже и туй:

Попътъ-войвода слѣзналъ съ четата си въ едно село. Нѣкой лошъ човѣкъ го прѣдалъ. Дофтасала силна потера. Нощь било. Темно като въ пъкъла. Сардисали кжщата, дѣто се намирала четата. Дѣдо попъ видѣлъ, че се намиратъ въ голѣма опасность. Нѣмало какво да се прави. Трѣбвало да се отвори огънь противъ потерата. Гърмятъ и тѣзъ и онѣзъ. Отъ турцитѣ като снопове падали трупове. Найпослѣ свършили се коршумитѣ на четницитѣ. Трѣбвало съ ножъ въ ржка да си пробиятъ пжть между турцитѣ, които нѣмали брой. Не! казалъ войводата: по тоя начинъ всички ще бждемъ избити, но я да се помолимъ Богу, отъ него да диримъ начинъ за избавление. Молилъ се дѣдо попъ, много се молилъ. И евангелие челъ, и тамянъ кадялъ. Послѣ отворилъ единъ прозорецъ, застаналъ при него съ кръстъ въ ржка и извикалъ: „Въ името Божие, смъртъ на васъ, о кръвници-агаряни!“ . . . И всичкитѣ турци изпопадали, измрѣли. Другия день цѣлото поле било покрито съ лѣшове. Три дни и три нощи непрѣстанно сж прѣвозвали съ кола мъртвитѣ трупове. А изъ три каази и деветь нахии дълго врѣме се е разнасялъ смрадъ отъ турскитѣ лѣшове. . . .

Отецъ Никола, като слушаше още много други по-невѣроятни разкази за тоя попъ-войвода, каеше се, че до сега още не се е кръстилъ въ оня свещенъ обредъ, че не е заживѣлъ още въ оня животъ, който отъ нѣколко години насамъ поглъщаше всичкитѣ грижи на народа, на прости и учени, на богати и сиромаси.

Единъ день, слѣдъ вечернята бѣше, о. Никола излѣзе отъ черква много умисленъ. Седна той на единъ каменъ прѣдъ притвора на черквата и потъна въ размишления. Да, казваше си той самъ на себе си: до-като поповетѣ не дигнатъ кръстъ въ ржка и въ неговото име не почнатъ да проповѣдватъ между простия народъ борбата съ вѣковния тиранинъ, тази работа нѣма да я бжде! . . . И още много мисли дѣдо попъ.

Почна да се смрачава. Стана той отъ камъка и се запжти право къмъ кжщата на даскала.

И откри нему взетото си вече рѣшение. Скромниятъ учитель се доста зарадва, но и твърдѣ много биде изненаданъ отъ неочакваното прѣдложение на попа.

— Какво ти е текнало, дѣдо попе? попита даскалътъ.

— Видохъ азъ, отговори той, че, за да има по-голѣмъ успѣхъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

това свето дѣло, трѣбва всичко по-образовано, по-просвѣтено, по-разумно да се посвети на него. Разбрахъ вече много добрѣ, че народътъ се оглежда въ своя попъ и даскала. Тѣ каквото рѣшатъ, всѣки ще удобри. А ази грѣшниятъ, ази скудоумниятъ чакахъ до сега, докато доде врѣме азъ да се оглеждамъ въ простиятъ мой съселенинъ, вмѣсто да бѫде обратно. Даскале, азъ съмъ те кръстилъ нѣкога; но сега искамъ ти мене да кръстишъ!

— Да се цалунемъ, дѣдо попе! му пошепна даскалътъ, сияющъ отъ радость.

Тѣ се цалунаха и сълзи горѣщи потекоха въ общи вадички: — тѣ бѣха сълзи отъ радость неземна.

Слѣдъ туй се извърши обреда.

Даскалътъ вече имаше въ лицето на о. Никола единъ много добъръ съвѣтникъ въ своитѣ работи. Въ всички по важни случаи той се допитваше до него.

Единъ день даскалътъ бѣше много разтревоженъ отъ лоши извѣстия. Тамъ една чета разбита, тукъ единъ дѣецъ прѣданъ, арести, побои, терзания, измѫчвания. . . Прѣдателитѣ се намираха въ най-усърдна дѣятелность, а шпионитѣ въ ревностно изпълнение на своитѣ обязаности.

Рѣши даскалътъ да иде при дѣда попа, да иска неговитѣ съвѣти. Привечерь бѣше. Той прѣдположи, че ще го намѣри въ черква и се запѫти нататъкъ Отецъ Никола сѣдѣше пакъ на камена при притвора на черквата.

— Добъръ вечеръ, дѣдо попе!

— Далъ ти Богъ добро, даскале!

Седнаха единъ до другъ, запушиха, поговориха малко блуткави думи, па пристѫпиха къмъ по-важнитѣ въпроси.

— Лоши, много лоши дни настѫпиха, дѣдо попе!

— Що, случило ли се е нѣщо лошо? попита попътъ: знамъ, дошли сѫ днесъ забтии въ село, но слава Богу, казватъ, че си отишли безъ да направятъ нѣкоя олелия.

— Каква по-голѣма отъ тази, която направиха?

— Право да ти кажа, нищо не зная, даскале.

— Закараха вързанъ и съ бой най-добрия ни работникъ!

— Коте?! попита изненаданъ попътъ.

— Зеръ не знаешъ?

— Вѣрвай даскале, отъ обѣдъ никждѣ не съмъ излизалъ; отъ дома право въ черква додохъ и тебе пръвъ виждамъ.

— Ала . . . свърши се тазъ! Страхъ ме е, дали ще може да изтърпи боя клетия момъкъ.

— Послѣ, лоша ни е работата.

— Дѣдо попе, подзе разпалено даскалътъ, не трѣбва вече, не трѣбва да се търпи! Трѣбва посрѣдъ бѣлъ день да убиваме шпионитѣ и прѣдателитѣ. Така ще дадемъ на цѣлия свѣтъ да разбере, че и ние сме сила!

Дѣдо попъ, дълбоко задуманъ, неотговори нищо.

— Азъ съмъ твърдо рѣшилъ, че инакъ нѣма да я бѫде тазъ работа. Да ги изколимъ като пилци, за да узнаятъ тѣзъ изроди, какъ смѣятъ своитѣ братя да прѣдаватъ!

— Ама, знае ли се кой е прѣдателътъ? попита попътъ.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

— Знае се.

— Кой?

— Ване Пипокътъ.

Не ми се щѣ да допусна.

— Не ще никакво съмнѣние.

— Е, какъ си узналъ ти това?

— Тя е дълга и широка . . . ще ти разправя; а сега не ми се говори много. Но той ще трѣбва да е убитъ!

Попътъ въ вълнение не знаеше какво да отговори.

— Съгласенъ си, нали, дѣдо попе?

— Що? попита той, като че ли не разбра въпроса.

— Съгласенъ си да убиемъ прѣдателя, нали?

— Да видимъ, да се съберемъ, да рѣшимъ: тази работа не е лесна. Животъ е това, не е шега. Убийство се казва то. Грѣхъ и отговорность голѣма и прѣдъ Бога и прѣдъ всѣкиго!

— Добрѣ, каза даскалътъ; довечера да се съберемъ и да обмислимъ тоя въпросъ.

— Добрѣ, потвърди попътъ.

IV.

Вечерьта десеть души, между които бѣше попъ Никола, бѣха събрани въ стаята на даскала, за да рѣшатъ въпроса за прѣмахването на тоя прѣдатель. Даскалътъ съ едно прокурорско краснорѣчие изтъкна противъ прѣдателя всички улики и обвинения, отъ които стана ясно като бѣлъ день, че Ване Пипокътъ бѣше неуморимъ въ своитѣ злодѣяния противъ светото дѣло и въ низкитѣ си услуги прѣдъ падишаха. Дѣдо попъ непродума нищо. И той се бѣше увѣрилъ въ виновността на обвиняемия.

Додоха до въпроса за присѫдата.

Всички, освѣнъ о. Никола, извикаха „смъртъ!“—Мрачна мисъль съ непоносимата си тежесть бѣ навѣла къмъ земята морната глава на дѣда попа.

Поповдигна се той, изгледа всички въ очитѣ, па рече: „много е тежко наказанието, братя; страшна, зловеща е тази дума „смъртъ!“ Господъ, който е далъ живота на хората, само той има право да отнѣма тѣхния животъ! Недѣйте го убива, братя! Другояче да го накажемъ.“

— Дѣдо попе, обърна се къмъ него даскалътъ, ние много добрѣ знаемъ, какво нѣщо е смъртъ и смъртно наказание. Прѣдателитѣ по нашия законъ се наказватъ съ смъртъ. Ти много добрѣ знаешъ това. Не може да има милость за прѣдателитѣ!

— Дѣдо попе, захвана разпалено едно младо момче-селенинъ: ако си ти малодушенъ и ако се страхувашъ да не падне жребия на тебе, тогава, ще те попитамъ азъ, дѣдо попе, защо си се кръстилъ въ нашия казанъ, защо се събирашъ съ нази въ тѣзи събрания? За да защищавашъ подсѫдимитѣ ли?

— Стига! извика гнѣвно даскалътъ.

Едри сълзи капѣха по буйната брада на о. Никола. Той се ядоса много отъ дръзкитѣ думи на младия хлапакъ, но не продума нищо, за да не прави скандалъ, което не му бѣше по характера.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Настана малко пауза, която биде нарушена само отъ едно тежко хълцане на о. Никола.

— Отче Никола, поде даскалътъ: рѣшена е присѫдата „смъртъ!“ Но ти, като свещеникъ, ако не искашъ да извършвашъ дѣяния, които неподобаватъ на твоя светъ санъ, нѣма на тебъ да налагаме изпълнението на тая присѫда! Жрѣбието ще теглимъ ние деветимата.

— Не! каза рѣшително о. Никола: азъ не съмъ малодушенъ; дайте на мене жертвата!

— Не може, отвърнаха другитѣ: тя ще се падне по жрѣбие!

Каленитѣ въ проливане кръвь момчета искаха да направятъ и дѣда попа по-рѣшителенъ, по-коравосърдеченъ, по-безчовѣченъ въ тѣзи работи.

Жрѣбието се падна на дѣда попа.

Той изпусна една дълбока въздишка, наведе страдното си чело, капнаха нѣколко сълзи по черната му брада, па съ вълнение, рѣшително каза: „добрѣ!“

Нѣколко момчета го помолиха тѣмъ да отстѫпи изпълнението на присѫдата, като не искаха ржцѣтѣ на единъ тъй добродушенъ и набоженъ попъ да се нацапатъ въ кръвь човѣшка.

Но отецъ Никола рѣшително отказа.

Засѣданието се вдигна. Всички се разотидоха. Късно бѣше. Отецъ Никола влѣзе въ кѫщи, кѫдѣто бѣше тъмно. Попадията и двѣтѣ ѝ малки дѣца дълбоко бѣха заспали въ първия непробудимъ сънь. Златния мѣсецъ съ своитѣ лучи галѣше лицата на спящитѣ. Дѣдо попъ надникна надъ тѣхъ; едно глухо стенание се разнесе изъ утихналата кѫща, жежки сълзи рукнаха изъ косматото му лице. Наведе се той, цѣлуна жена си, послѣ по-голѣмото, сетнѣ по-малкото си дѣте. Послѣдното, погадаличкано, обезпокоено отъ остритѣ косми на татка си, поразмърда ангелската си главичка, обърна се на друга страна и пакъ се успокои. Дѣдо попъ дълго врѣме стоя надъ тѣхъ, гледа ги втрѣнчено, съ съжаление и умиление, порони горчиви сълзи и обезпокои съ тежкитѣ си хълцания заспалитѣ въ дълбокъ сънь. — Найпослѣ рѣши да легне Прострѣ се той на своята постеля Дълго морнитѣ му клепачи не бѣха склопени отъ тежестьта на съня, до-като найпослѣ слѣдъ първи пѣтли едва захърка той въ тежъкъ сънь.

V.

Лунна нощь съ мрътвешкия си саванъ бѣ покрила цѣлия робски край. Кобната доба навѣваше дъхътъ на смъртьта надъ печалнитѣ робски юдоли. Шосето, що водѣше въ града, между мрачнозеленитѣ ливади, се извиваше като смокъ и се губѣше татъкъ негдѣ въ непроницаемата далечина. Лекъ зефирь съ приятенъ шепотъ пѣеше надъ заспалото село пѣсень за приспиване. Бѣли облаци плуваха въ ефирното небе, като закриваха често съ косматитѣ си гърди блѣдото лице на мѣсеца. Селото съ своитѣ странни очертания бѣше заглъхнало съвсѣмъ. А очертанията на селската черква ведно съ нейната камбанария, съ своя тайнственъ видъ, внушаваха боязнь срѣдъ тази доба несрѣтна. Една сѣнка се мѣрна край черковнитѣ притвори, излѣзе вънъ отъ оградата, намѣри се на посѣтия съ блѣда свѣтлина пѫть, крайщата на който бѣха потопени въ една гробна мрачевина отъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

осѣнението, което хвърляха безмълвенитѣ върби, що се намираха тукъ-тамъ край пжтя. О. Никола застана срѣдъ пжтя, взрѣ се въ далечината по неговото протежение. Но никаква сѣнка не се мѣркаше нататъкъ. Направи той нѣколко крачки напрѣдъ, па се отби и сѣдна подъ една върба, като бѣ свилъ колѣнѣтѣ си, подпирайки съ двѣ ржцѣ мрачната своя глава. Той стоя дълго въ това положение. Натискаше ли клѣпачитѣ му сладка дрѣмка, или черни мисли не даваха спокойствие на запалената му глава? Той стана и се взрѣ въ протяжението на пжтя. Не далече се мѣркаше черна точка. Въ ужасъ о. Никола хвана жежкото си чело, не продума нищо; но една тежка въздишка проехтѣ надъ заспалитѣ юдоли и се блъсна въ нѣмитѣ стѣни на божия храмъ. Той попипа пояса си. Сѣнката приближаваше сѣ повече и повече къмъ него. Ето, още нѣколко крачки и смѣлия конникъ щѣше да се здрависа съ нещастния попъ. Но послѣдния застана срѣдъ пжтя и извика: „стой!“.

— Ти ли си, дѣдо попе? извика зарадванъ конникътъ.

— Азъ не съмъ дѣдо ти попъ, но отмъстителя за злодѣянията, които ти си нанесълъ на нашето свето дѣло, продума той съ трепереящъ гласъ и гръмна два пжти съ револверъ въ него. Жертвата увисна на едната страна на коня, който въ уплахъ остана като вкаменень вервдъ пжтя. Дѣдо попъ пристжпи да го улови за юздитѣ, но единъ гърмежъ го спрѣ, и той усѣти, че расото му бѣ вече раздрано отъ лѣвата страна подъ кълкитѣ. Дѣдо попъ грѣмна още веднажъ въ жертвата си, а изплашеният конь хукна съ мълниенъ бѣгъ къмъ селото. Увисналата жертва спъваше краката на коня, докато се изтърси като пихтия на земята, а коня рипна волно напрѣдъ.

VI

Тежкитѣ вериги на смъртенъ грѣхъ увиснаха вече съ непоносимата си тежесть на страдния вратъ на о. Никола. Той съзна това още като видѣ, че се показа на бѣлия друмъ черна точка, която доxождаше къмъ него. А кървави сълзи рукнаха изъ очитѣ му, когато видѣ, какъ нещастната жертва се изтърси отъ коня и прѣпрѣчи пжтя. Застана той тогава като вкаменень, биеше съ ржцѣ морната си глава, като не знаеше какво друго да прави. Страшенъ бѣ тогава неговия видъ. Калимавката му, тръкулната на една страна, дългата му коса, спусната по раменѣтѣ, очитѣ му, пълни съ сълзи, свѣтнали на лунната свѣтлина като два жара, черната му брада и мустаки, вирнати напрѣдъ, устата му, отворени въ ужасъ, ржцѣтѣ му, бияши клетата му глава, расото, спуснато доземи,—всичко туй го прѣдставляваше пострашенъ отъ смъртьта и по-внушителенъ отъ демона. Да би миналъ тогава нѣкой пжтникъ, моментално би умрѣлъ отъ ужасъ при страшния му видъ.

Когато се посъвзѣ той малко, упжти се по пжтя къмъ лежащата жертва. Понаведе се надъ нея, хвана ржката ѝ (тя бѣ още топла); услуша се — гърдитѣ бѣха прѣстанали да тупатъ, само изпуленитѣ очи продължаваха да гледатъ убиеца, който уплашенъ отъ тѣхния смѣлъ взоръ, обърна гръбъ къмъ жертвата и се запжти нататъкъ, като си бъбрѣше: „умрѣлъ е!“ . . . Вървѣше той съ тежки стжпки изъ пжтя, като продължаваше да говори самъ на себе си: „Умрѣлъ е!

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Умрѣлъ е! Мъртавъ е! Тъй я! Ще мога и за напрѣдъ да си живѣя въ село!“

Неволно дигна главата си и божиятъ храмъ се изпрѣчи прѣдъ него. Гробоветѣ, като въ уплаха отъ злодѣянието, що се извърши тая нощь, бѣха налѣгали небрѣжно подъ замисленитѣ кръстове въ буренясалия дворъ черковенъ, срѣдъ който се издигаше Божия храмъ.

Сви се камъкъ въ сърдцето на о. Никола, като се взрѣ той въ тая светиня. Застана, блъсна юмрукъ въ челото си, па пошепна: „уви! още веднажъ не мога да застана въ светия божи олтарь, не мога вече да влѣзна въ черква, за да се помоля Богу да ми прости грѣха отъ злодѣянието, което извършихъ . . . Боже, прости твоя грѣшенъ рабъ! Но . . . . . на! Той сочи съ пръстъ на своя служитель, зацапанъ съ човѣшка кръвь! . . . Той отвръща лице отъ менъ! . . . Гнѣси се той отъ своя служитель! . . . Не! . . . Не мога азъ да живѣя още въ село!“ . . .

И се запѫти той къмъ своя домъ. Въ кѫщи спѣха всички, както прѣзъ оная нощь, когато се произнесе страшната присѫда, която бѣ вече изпълнена. Кандилото прѣдъ светата Божия майка съ гаснѣющъ пламъкъ мѫждѣеше срѣдъ мрака. Драсна той една клечка кибритъ и димящия пламъ на малка ламбичка едва разреди нощния мракъ въ малката стаичка. Тихъ тонъ сегисъ-тогисъ вълнуваше стихналата тъмнина. Стоеше той надъ главитѣ на своитѣ мили и сълзи капѣха изъ почервенѣлитѣ му вече очи. Потършува той насамъ-нататъкъ и намѣри едно листче бѣла хартия, взема мастилницата съ моравото мастило отъ поличката прѣдъ светата икона, взе за подложка апостола и се запѫти къмъ миндеря.

Той почна да пише:

„Возлюбленна сопруго!

Азъ не мога вече да живѣя въ село. До сега селото ни е хранило, а отъ сега нататъкъ и въ моето отсѫтствие то нѣма да откаже своята поддръжка къмъ нещастното домочадие на своя попъ-комита.

Цѣлувамъ всички Ви.

Богъ да ни пази отъ всѣко зло и напасть.“

Твой съпругъ:

Свещеникъ Никола.

Като свърши туй, прочете го два пѫти, помисли малко, па го хвърли на миндеря.

— Ами не бива ли да ги събудя? каза си той.

Бликнаха сълзи изъ влажнитѣ му очи, па си пошепна: „кой ще имъ слуша воплитѣ и риданията?“ . . .

Наведе се той надъ спящитѣ, цалуна ги подредъ и се запѫти къмъ вратата. Обърна се: спокойнитѣ лица леко изпускаха своя дъхъ. Постоя, погледа ги дълго врѣме, тежки хълцания развълнуваха заспалата нощь, па, съ страхъ да не ги събуди, тихо затвори той слѣдъ себе вратата и се изгуби съ бавни и тежки стѫпки татъкъ въ мрачевината. . . .

София, VII.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Македоно-Одринската емиграция и революционното движение.

Думата *емигрантъ* не значи *бѣглецъ*, позоренъ бѣглецъ. Ние знаемъ, че условията на живота принуждаватъ много македонци да емигриратъ, и че емиграцията македоно-одринска тукъ, въ България, както и въ другитѣ Балкански държави, се явява естествено слѣдствие на жестокия турски режимъ. Ние вѣрваме, че за да се рѣши славянинътъ каквито сж македонеца и тракиеца, да остави родно мѣсто, бащинъ домъ, причини трѣбватъ сериозни и голѣми, които да правятъ живота му несносенъ и тежъкъ. Такива причини въ европейска Турция сжществуватъ. А тия причини сж, колкото политически, толкова и економически. При всичкото богатство на страната, мизерията спъва правилното развитие на македоно-одринското население и то е принудено да търси прѣхрана въ чужди земи. Отъ друга страна, не малко влияятъ тамъ политическия режимъ и създаденото отъ Абдулъ-Хамида изключително положение за българското население. Абдулъ-Хамидъ не губи, защото, ако едни се изселватъ, други пъкъ, идватъ да ги замѣстятъ. Та и тази именно цѣль гони той: да прогони славянския елементъ отъ европейскитѣ си владѣния и да ги колонизира съ арнаути, евреи, гърци, нѣмци и др. Значи, ние нѣма защо да се сърдимъ на онѣзи, които емигриратъ изъ Турция, тъй като знаемъ, какъвъ е живота тамъ. Но това, което насъ кара да негодуваме — то е поведението на тия емигранти, равнодушието на македоно-одринската емиграция къмъ най-близкитѣ си интереси, и съ този въпросъ ние ще се занимаемъ въ настоящата статия.

Отъ 25 год. Македония и Одринско се готвятъ за борба съ пет-вѣковния имъ врагъ. Българитѣ, а не само тѣ, и другитѣ христиански народности, се организиратъ и събиратъ сили за великия часъ на освобождението. Къмъ тази борба, която изъ день въ день сé повече и повече взема грандиозни размѣри, къмъ туй усилено организиране македоно-одринската емиграция гаче ли стои непричастна. А това не е само едно съмнѣние, а очебиющъ, неоспоримъ фактъ, и на туй обстоятелство се дължи и онова равнодушие на освободеното българско общество къмъ освободителното движение. Не че освободения българинъ не милѣе за поробено отечество, не че той не се интересува отъ участьта и сждбата на своитѣ македоно-одрински сънародници, но той е огорченъ отъ поведението на онази емиграция, на която е отворилъ широко вратитѣ на държавата си. Живѣла до вчера при трудни условия, като се е видѣла малко по-свободна, тази емиграция забрави своя дългъ и остави безъ поддържката си своитѣ събрата въ Южна Тракия и Македония. Наистина, има изключение отъ туй твърдѣние, има македонски емигранти,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

които твърдѣ много се интересуватъ отъ освободителната идея и я слѣдватъ, но повечето отъ тѣхъ се интересуватъ прѣди всичко за своитѣ търговски и служебни интереси, а послѣ за родина и революционното движение. Тѣзи хора сж болшинството отъ Македоно-одринската емиграция. Едни станали търговци, и понеже въ македонеца е развитъ добрѣ комерческия, спекулативния духъ, скоро сж забогатѣли; други пъкъ станали чиновници, офицери, сирѣчь заели каквато и да е обществена или държавна длъжность, и не можешъ ги различи отъ българина изъ свободното княжество. Нѣщо повече: този българинъ повече се интересува за Македоно-Одринската кауза, отколко емигриралитѣ македоно-одрински чада, настанени на топли мѣста навредъ изъ България. Спекулиратъ тѣ и въ търговия, и въ кариера; спекулираха даже и съ своята собствена кауза — освободителната. А това не избѣгна отъ очитѣ на свободнитѣ българе и на свѣта. Македоно одрински емигранти има много заможни, дори милионери; но кой отъ тѣхъ е жертвувалъ доброволно една по-крупна сума за освобождението на поробената си татковина? Има такива, ще ни възрази нѣкой. Да, има, наистина! Но и тия пожертвователи — не силомъ ли сж заставяни да спомогнатъ — слѣдъ като върху имъ сж хвърляни по нѣколко визстрѣла, или слѣдъ като въ домоветѣ си сж намѣрили бомби съ заплашителни писма? Туй трѣбва да се знае. И даже ние сме били понѣкога наклонни (въ минути на силно разочарование отъ емигрантската бездѣйность) да оправдамъ Борисъ Сарафовата дѣйность, като прѣдседатель на М. В. К. въ София, защото само съ репресалии е можало да се вземе нѣщо отъ тазъ самозабравила се въ дребнавости и гешефти емиграция. Но и това не достатъчно стрѣсна емиграцията. Трѣбваше пъкъ да се подготвя и гради започнатото здание на свободата; трѣбваха срѣдства. Емиграцията не хаеше. «Ке се освободи овая пущина», думаше тя иронично. До тамъ бѣше стигнало нейното нехайство.

А събитията не чакаха и освободителното дѣло влизаше отъ една фаза въ друга, додѣто настжпи настоящата, която се прѣдвиждаше и подготовляваше. Двѣ-три години минаха какъ В. М. К. апелира за 300000 л., и ако бѣше не Македония, а която и да е друга страна, този заемъ отъ 300000 л., даже по-вече, би го направилъ единъ само човѣкъ. Памятни сж пожертвуванията на гръцкитѣ патриоти прѣзъ врѣмето на гръцкитѣ освободителни революции. Тогава тѣ помагаха съ милиони левове, и то не на заемъ, както правятъ македоноодринскитѣ емигранти съ своитѣ 2, 3, 5 или 10 облигации. Самитѣ тѣзи облигации сж едно доказателство за бждащия историкъ, който, като изучва историята на македонския въпросъ и революционното движение, ще окачестви достойно македонската и одринска емиграции, карани и съ такива срѣдства принуждавани да помагатъ.

Но каквото било, било. Сега поне, когато Македония и Одринско прѣживѣватъ послѣдния фазисъ отъ своето робско сжществуване, тази

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

емиграция е длъжна да покаже по-голѣмо усърдие и по-жива заинтересованость къмъ участьта и каузата на роба; сега поне тя е длъжна да излѣзе изъ своето положение на зрителка, отъ своята прѣстжпна апатия и да се притече на помощь съ всичкитѣ си сили на възстаналата си бащиния. Или ще иска тя да докаже още повече своето равнодушие? До сега (нека не криемъ истината) еврепитѣ повече помогнаха материално, отколкото македоноодринскитѣ емигранти. И когато вжтрѣ робитѣ сж грабнали оржжието и развѣли червеното знаме на революцията, когато всѣкичасно падатъ подъ острието на турски ятаганъ десетки и стотини жертви, прѣстжпно ще бжде и наказуемо досегашното поведение на македоноодринската емиграция. Прѣстжпно, казваме, и наказуемо, защото тия, които понастоящемъ гинатъ, жертвуватъ се и мратъ, не за себе си лично ратуватъ, а за общата кауза — свободно и честито отечество — къмъ което и емиграцията е задължена морално и материално. Какво би станало, ако богатитѣ македонски и одрински емигранти отдѣлѣха всѣкой единъ половината отъ богатствата си; а бѣднитѣ пъкъ и ония, които могатъ да носятъ оржжие, като запасни български войници, отидѣха въ вжтрѣшностьта и воюваха рамо до рамо съ възстаналитѣ свои братя? Какво би било, ако стотинитѣ македонци-офицери, които се намиратъ въ българската армия, напуснѣха редоветѣ ѝ и заминѣха за родината си да началствуватъ отряди? Но това тѣ не вършатъ, пъкъ трѣбва да го вършатъ! Нека Вжтрѣшната организация, или която и да е, напомни дълга на тия самозабравили се македоно-одрински уроженци; нека имъ спомни, че тѣ не трѣбва да стоятъ съ скръстени ржцѣ, когато родината имъ се разпина; нека имъ тя внуши мисъльта, че има и възмездие за тѣхната прѣстжпна индиферентность; нека имъ каже, че, когато робътъ се пече на ръженъ и се мжчи съ всички начини и срѣдства да спечели общо благоденствие, свобода и миръ за всички, ония, които благуватъ сега на чужбина, длъжни сж сжщото да правятъ, защото общо дѣло изисква общи усилия и общъ трудъ. Готовановцитѣ ще бждатъ оплюти утрѣ! Никой не е въ правото си да каже: Нека сами се горятъ въ огъня, които го запалиха и раздухаха; нека сами кусатъ кашата ония, които я забъркаха. Защото нашия българинъ, билъ той отъ Македония или отъ свободното княжество, обича да употрѣбява тѣзи дръзки и шаблонни фрази.

Има още врѣме, за да се омиятъ пятната на миналото. Понастоящемъ, когато българщината прѣживѣва най-критически минути, когато Македония и Одринско сж пламнали отъ революционния пожаръ, македоноодринската емиграция има възможность да покаже своето родолюбие на дѣло, като не пожали мило за драго, и като, наедно съ отвъдненци, започне да се бори за изоставената си татковина.

Ив. Митакевъ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Напрѣдъ.

Стихотворение
отъ
Вл. Ястребовъ.

Отъ какъ свѣтува тоя свѣтъ,
Той сѐ въвъ грозенъ мракъ блуждай.
Гнѣтъ, робства и хамоти врѣдъ
Душатъ безспиръ души безчетъ . . .
Сълзи и вопли нѣматъ край . . .

—

И въ бездната на вѣчностьта
Потъватъ всички вѣкове,
Съ чела нацапани въ кръвьта
На человѣшки синове.

—

Тамъ въ златний изтокъ всѣки день
Проблѣсватъ слънчеви зари . .
Щомъ трепнатъ тѣ съ свѣтликъ свещенъ,
Задавя ги мракътъ прѣзрѣнъ. . .
И пакъ свѣтътъ се въ мракъ покрий. . .

—

И пакъ потъватъ вѣкове
Въвъ бездната на грозенъ мракъ. . .
И сълзи, вопли, стонове,
Потоци кръвь — край нѣматъ пакъ. .

—

. . . Но слънцето ще да изгрѣй
Пакъ тамъ въвъ златния въстокъ,
Що срѣдъ червенина свѣтлѣй.
Лжчитѣ, що ще то излѣй
Ще пръснатъ тоя мракъ дълбокъ!

—

Напрѣдъ! О страденъ робъ, напрѣдъ!
Да пръснемъ вѣчни тъмнини!
Да създадеме новий свѣтъ
Отъ самитѣ му съсипни!!

—

Ний воленъ искаме животъ,
За мощниятъ ни духъ — просторъ!
Подъ тоя мраченъ небосводъ
Свѣтликъ ний диримъ съ кървавъ потъ
Въ челата, съ сълзи въ моренъ взоръ!

—

Напрѣдъ въ свещената борба!
Напрѣдъ, новъ свѣтъ да създадемъ!
Ехти вечъ бойната тржба! . .
Напрѣдъ! Ний нѣма да умремъ!

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Убийството на консула Ростковски.

Ростковски убитъ! — Тази потрѣсающа вѣсть се разнесе като молния изъ цѣла България и произведе потрѣсающе впечатление. Тъй както прѣди убийството на Щербина се носеха за него разни версии, така и за смъртьта на Александра Ростковски мнозина вѣрваха и не вѣрваха. Толкова невѣроятна бѣше вѣстьта, защото Ростковски е отъ десеть години въ Битоля и нищо не бѣ му се случило. Но вѣстьта за това дръзко и грозно злодѣяние се разнесе не отъ частенъ източникъ, отъ частни хора, а отъ самата телеграфна агенция, та не можеше да не ѝ се вѣрва. При все това, мнозиина се отнесоха скептически въ случая, не че туй е невъзможно въ Турция, но защото се мислѣше, че Портата, слѣдъ Щербиновото убийство, ще вземе актъ отъ заявленията на Русия и ще се погрижи сериозно за охраната на консулствата и чуждитѣ поданици. Фактътъ си бѣше фактъ. На утрѣшния день *Балканикъ* даде нѣкои свѣдѣния по това фатално за Турция убийство; фатално, казваме, защото, колкото и приятелка на стату-квото, Русия ще разбере, че Турция е една земя на несигурностьта даже на европейскитѣ прѣдставители, и ще я бжде срамъ да остане равнодушна къмъ тия оскърбления на държавата ѝ. Убийството е станало край града Битоля при казармитѣ. Когато консулътъ се връщалъ отъ монастира Буково, придруженъ отъ частния учитель на дѣцата си, българина Мартулковъ, учитель въ българската гимназия тамъ (тѣ били въ файтонъ), при заминаването имъ край часовия прѣдъ казармитѣ, този послѣдния не отдалъ честь и — файтонътъ спрѣлъ. Ростковски попиталъ, защо му не е отдадено подобающата честь, като на консулъ. Турчинътъ, вмѣсто отговоръ, замѣря консула съ пушката си еднажъ и дважъ и го поваля. Надошли и още два-трима турци, които почнали да стрѣлятъ подиръ файтонътъ, въ който се намирали гавазина, файтонджията и учителя; можали да наранятъ само единъ отъ коньетѣ. Цѣла Битоля била на кракъ при това необикновено произшествие.

Отначало нѣкои чуждестранни вѣстници отдадоха това убийство на комитетитѣ и обвиниха българитѣ, още по-вече—че току-що сега започна и голѣмото Битолско възстание. Но кой можеше да допусне, че българинъ ще вдигне ржка противъ европейски консулъ въ Турция и тъй да компрометира своята собствена кауза, когато именно българитѣ се борятъ противъ тоя свирѣпъ режимъ, противъ този редъ на работитѣ въ бащинията му, дѣто никой не е сигуренъ за живота си! Калната преса, обаче, трѣбваше да хвърли малко отъ своята каль върху чистото и гордо българско чело. И при все че свѣдѣнията, идещи отъ Битоля, говорѣха тъкмо противното, че консулътъ е жертва на единъ комплотъ, въ който сж били съучастници мнозина висши и низши турски чиновници и офицери и т. н., тия продажни журнали продължаватъ да твърдятъ, че, защото българитѣ се бунтуватъ, затуй и турцитѣ се възбуждатъ и въ порива на негодуването си вършатъ тия злочинства.

По-дързка клевета едва-ли би сжществувала, защото, ако за убийството на Ростковски е причина Битолското възстание, то за

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

убийството на Щербина кой стана причината? — Но да оставимъ това на страна и да се спрѣмъ на-кѫсо върху значението на въпросното убийство.

Ростковски е една забѣлѣжителна личность въ отечеството си, по своитѣ етнографски и историко-географически трудове. Жена му, Г-жа Ростковска, по рождение княгиня Дабиха, е отъ много знатно сѣмейство и има връзки въ самия царски дворъ, — високообразована и талантлива; слѣдователно, тя нѣма да остави безъ нуждния протестъ прѣдъ правителството си и да не иска приличното възмездие за смъртьта на мѫжа си. Разказватъ, че когато Хилми паша дошелъ въ руското консулство на смъртния одъръ на Александра Ростковски, за да изкаже своитѣ съболѣзнования на госпожата му, тази послѣднята събрала всичкитѣ ордени на мѫжа си, които му били давани въ разни врѣмена отъ султана, и ги хвърлила съ прѣзрѣние въ краката на „реформатора“, както и сумата отъ 200000 лева, която той ѝ прѣдложилъ отъ името на Абдулъ Хамида, и заявила: „Кажете на вашия господарь, че той е дължанъ да нахрани първѣмъ своитѣ служители, вмѣсто да изкупва съ пари кръвьта на моя мѫжъ!“ Тази кавалерска постѫпка охарактеризирва твърдѣ добрѣ симпатичната и горда Г-жа Ростковска, и ние сме увѣрени, че тя никога нѣма да прости на Турция, а ще употрѣби всичкото си влияние върху руското общество, за да възбуди по-голѣмъ интересъ у него къмъ страждующитѣ славяни подъ османско иго. Отъ друга страна, прѣдъ европейския свѣтъ това ново консулско убийство има доста голѣмо значение, и възстаническитѣ водители да сѫ го измолвали отъ Бога, кой знае дали биха го добили, за да се усложнятъ още повече обстоятелствата въ полза на движението. Както тѣ, тъй и ние, впрочемъ, не се радваме за жертвата, която е скѫпа жертва и за руския народъ, и за сѣмейството ѝ, като съпругъ и баща; ала тази жертва е изкупителна жертва за македонската свобода. Като такава, тя има значение днесъ, а ще има и утрѣ при окончателното разрѣшение на македонския въпросъ. — Комплотъ противъ живота на единъ консулъ, и то отъ самитѣ власти, които сѫ длъжни да вардятъ този животъ? . . Това е вече твърдѣ много! Дори и най-добритѣ приятели на Турция ще сѫ разбрали, че македонското движение и възстание си има смисъль, че не е безъ причини, и ще погледнатъ, сигурно, съ по-друго око на Източнитѣ работи.

Турция е една конспираторска, разбойническо държава. Тя конспирира противъ собственитѣ си поданици отъ тази или друга народность, като напримѣръ арменци, българе и др.; тя разбойничествува и ограбва; тя злосторствува и убива своитѣ чада; и ето най-подиръ тя посѣгна върху живота на Щербина, тя конспирира противъ консулитѣ въ Битоля, дѣто Ростковски днесъ лѣжи мъртавъ, прострѣлянъ отъ турска пушка. Какво по-харно доказателство отъ тия послѣднитѣ, че Турското царство е една гангрена въ Европа?

Найденъ

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Извлечение изъ „Болгарія и Македонія — отъ Вѣщій Олегъ

Глава XX.

Общи впечатления. — Нравствени добиви. — Битови сцени. — Обликъ на македонската душа — Научно бръщолевене и безсъзнателнитѣ сили въ историята. — Аналитически умъ и лиризмъ на душата.

Такива сж моитѣ пжтнишки впечатления и тѣзи свѣдения, що успѣхъ да събера за изумителнитѣ условия на живота въ Македония.

Руското общественo мнѣние, запознато съ този лучъ отъ свѣтлина, който ми се удаде, макаръ далечъ не въ достатъченъ размѣръ, да отправя въ глжбинитѣ на този адъ, не ще смогне — дълбоко въ това съмъ увѣренъ — да спаси олимпийско равнодушие прѣдъ чудовищното зло. Колкото и голѣмо да е заблуждението и охлаждението на нашия общественъ духъ въ работитѣ на славянството и на Балканския полуостровъ, все пакъ азъ вѣрвамъ въ живостьта на стихийната топлота на руското сърдце. Иначе азъ не бихъ прѣдприелъ трудно осжществимото и лично за себе небезопасно пжтешествие по най-глухитѣ дебри на Македония. Да говоришъ за Македония значи да пишешъ обвинителенъ актъ. Обвинява се този адски режимъ, подъ който издъхва тоя чуденъ край. Сждия нека бжде руското сърдце. Но то е въ право да бжде сждия само тогава, ако то е останало „руско“ сърдце, въ всичката негова неприкосновеность и чистота и, ако съумѣе да се запази отъ „европейскитѣ“ софизми, които се свеждатъ къмъ утвърждението, че „въ Турция всичко е благополучно“.

Македонцитѣ ме увѣряватъ, че моето прѣдприятие се е прѣдставлявало небезопасно. Наистина, въ подобни мѣстности главата никога не може да се счита безусловно оградена отъ куршума и ятагана. Но къмъ това съзнание до такава степень привиквашъ, че понѣкогажъ заспивашъ нѣгдѣ подъ храсталака, на голата земя, съ ржка на оржжието, и струва ти се, като че всѣкога сж били тѣзи усѣщания и иначе не би могло да бжде. Видътъ на дивитѣ и мрачни фигури, вѣчно въоржжени и всѣка минута готови да проливатъ кръвь, безъ най-малъкъ укоръ на съвѣстьта, постепенно въздѣйствуватъ на душата ви. Вие чувствувате, какъ незабѣлѣзано изъ день въ день, се развиватъ въ васъ такива чувства, които нѣма въ душата Ви, когато живѣете въ умственния животъ на Петербургъ: рѣшимостьта и смѣлостьта нѣкакъ сами изплуватъ, като дълго дрѣмали елементи, изъ най дълбокитѣ жгли на душата ви. Неизбѣжно начевате да се съзнавате фаталистъ: по-живо чувствувате, че има нѣщо Висше, което пази всѣки косъмъ отъ главата ви, а щомъ не поиска да ви запази, то, безразлично, ще пропаднете, защото такава е вашата сждба, а

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

„Орисията съ конь се неотбѣгва“. И нека нападнатъ! Ржката ви трепетно стиска надежната репетиционна скорострѣлка; вие съзнавате, че деветь човѣка все-таки леко ще положите на мѣстото, докато сами се разплатитѣ за удоволствие на мажествената защита. Както искате, ала и въ този родъ чувствувания и мисли се съдържа свой родъ чарующа, макаръ и сурова, мелодия! Неволно се вкрадва въ душата досада, че ето — всичко въ васъ е готово за подобни случайностьта, а тѣ все пакъ не дохождатъ, и вие, въ край-краьоветѣ, пристигате на тихото становище, безъ да узнаете изъ своя пжть нищо, освѣнъ най прозаично клатушкане върху лоши сѣдла, и раздаване бакшиши на добродушнитѣ тѣлохранители отъ вашия конвой. Отъ поетическа точка на зрѣние, това е досадно, твърдѣ досадно! Не е тъй леко, въ нашия прозаически вѣкъ, да се откжснешъ изъ угнетителната обстановка на блатистата простота и безидейность на нашето врѣме и да възкресимъ това, що въ миналитѣ врѣмена така неудържимо е пълнило живота на пълнитѣ съ боева сила наши отдалечени и буйни прѣдци — това, що се е заплитало съ живота, като неговъ епически елементъ, придавайки на този животъ голѣма рискованость, но и за това повече гореща поезия и художествена прѣлесть. . .

Прѣди да се простя съ Македония, искамъ да нахвърлямъ нѣколко характерни битови сцени, които азъ нарочно не вплетохъ въ общата ткань на повѣствованието си.

Читательтъ ще ми позволи не само да не назовавамъ имена, но даже, да не давамъ точно опредѣление на тѣзи мѣстности за които сторвамъ намѣрение да говоря. Русинътъ може да мине цѣлъ и невредимъ прѣзъ тѣзи мѣста, дѣто се готвятъ неизбѣжни грозни събития. При него, като синъ на тази дивна майка Русия, името на която толкова се почита отъ македонцитѣ, се явяватъ съ безгранично довѣрие лица, обречени или обрѣкли себе си на вѣрна гибель. Но, упоменвайки за видѣното и чутото въ печата, този русинъ не трѣбва да забравя, че задъ гърба му оставатъ въ плѣнъ и адска обстановка хора, които той ни най-малко не трѣбва да компрометирва съ неосторожностьта на своето перо. . .

Въ единъ отъ гориститѣ кжтове на Македония, азъ посѣтихъ градецъ, разположенъ далеко, въ малко проходима клисура, Приближаваме къмъ трада. Попада ни се на срѣща духовно лице, въ расо. Православниятъ свещеникъ втренчено глѣда на мене, облеченъ „á la franca“, безъ фесъ, въ дачна шапка на петербургски кроежъ, въ дълъгъ бѣлъ балахонъ. Облѣклото, навѣрно се е показало на българския попъ не съвсѣмъ обикновено, и по-втренчено, съ любопитство взе да ме разглѣдва Азъ пришпорихъ коня и, приближавайки до служителя на олтаря, подадохъ му ржка.

— Привѣтъ тебѣ отъ рускаго сердца, — му казахъ доклѣ моитѣ мюсулмани отминаваха напрѣдъ. — Я явился сюда изъ далекаго Петербурга. Здравствуй, братъ! Азъ съмъ руснакъ!

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Радость озари лицето му.

— Здравствуй, — каза той, — здравствуй, русинъ! и горещо ми стисна ржка. По-вече той не говори, но очитѣ му доисказваха останалото. Видѣхъ, че той бѣше изъ числото на тѣзи, които вече знаеха, гдѣ азъ ще прѣнощувамъ.

Азъ догонихъ конвоя си и имъ съобщихъ указанията, получени отъ менъ, за да спрѣмъ въ този домъ, който търсѣхме.

— А ти може да си билъ тука и по рано? — ме пита единъ изъ моитѣ конници, хвъргайки на мене поглѣдъ изподъ вежди.

— Не съмъ билъ, но всетаки зная, гдѣ е по добрѣ — отговорихъ азъ. . .

. . . . . .

Настжпи вечерь. Азъ седя въ стаята. Плътно сж затворени вратата. Високи стѣни ни обкржжаватъ като крѣпость. Въ турскитѣ улици прозорцитѣ никога не гледатъ навънъ. Всичко като че ли е нагодено за отбрана и защита отъ насилие.

Доста своеобразна и интересна компания образуваха онѣзи, които се бѣха събрали да ме поучаватъ и освѣдомяватъ. Всички тѣ, тъй или инакъ, едва що излѣзли изъ турскитѣ тюрми, бѣха изтърпѣли и видѣли много. Моята записна книжка е отворена. Карандашътъ само бѣга по редоветѣ. Изведнажъ се втурва едно момиче и шепне: „Спасявайте се, идатъ!“ Моментално моитѣ таинствени събесѣдници изчезватъ въ нощната тъмнина.

Азъ тихо се настанявамъ въ стаата си и кжсно, до дълбока нощь, пиша, сгрупирвамъ всичко, що съмъ видѣлъ и слушалъ. А около стѣнитѣ на моето жилище цѣла нощь слушамъ тежкитѣ стжпки на въорженитѣ хора, които пазятъ всичкитѣ изходи и входове, съ цѣль да уловятъ всѣкиго, който дързне да встжпи въ твърдѣ близки сношения съ подозрителния и страшенъ „урусъ“. . . . . .

. . . . . .

Изъ всичкитѣ материяли, цѣнни за русина, донесени отъ менъ изъ Македония, въ моитѣ очи *едно* има преимуществено значение. Едно се явява за мене като елмазъ, който пловецътъ откъсва изъ кораловото дъно, притиска къмъ гжрдитѣ си до тогава, до когато не се промушне между зиналитѣ уста на акулитѣ и, достигне на брѣга невредимъ, прѣслѣдванъ отъ яростнитѣ замахи на вълнитѣ. Това едно — единствено, за което не е свидно да се даде всичко останало, е — *обликътъ на народната душа.*

Господа „умни“ хора на европейски строй, каквито въ Русия сега тъй много сж се навъдили; господа скептици, сѣещи по всички поляни и ниви на нашето отечество, отвращение и презрѣние къмъ политиката на сърдцето и любовьта, — минете прѣзъ тѣзи долини и стръмнини на вътрѣшна Македония, по които съмъ се промъкналъ и азъ; не щадете вашитѣ нѣжно отглѣдани тѣла: забравете това, че изъ-задъ всѣка скала може да излѣти и ви догони безотвѣтния куршумъ за отпразнование на

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

вашето „добрѣ дошелъ!“ Минете изъ тази страна съ цѣль да просондирате народната душа и, когато край васъ замине македонецъ, съ отпуснати надолу очи и подавено отъ залегнала скърбь лице, дързнете да му подадете открито рѫка, както азъ това постоянно съмъ правилъ тамъ, прѣдъ мюсюлманитѣ; погледнете, какъ ще се озари лице му, какъ ще блѣсне въ очи молния на още неназрѣла буря, и ще се мѣрне на чертитѣ му давно подавената, но не заглушена народна гордость! Вълшебния жезълъ, който повдига тѣзи мъртавци живи изъ гробоветѣ, той е въ вашитѣ рѫцѣ, господа скептици, безъ всѣко достоинство отъ ваша страна, по простата лотария на вашата сѫдба, затова само, че васъ руска майка е родила. Този жезълъ признаватъ тукъ всички; това е — името *Русия*!

„Камо да дойде, да ни освободи Русия!“ говорѣше единъ старикъ-селянинъ, когото срѣщнахъ изъ пѫтя, на склоноветѣ на високия Плетварски проходъ. И този наболѣлъ възгласъ на душата азъ слушахъ вредома, ту съ изражение на безнадежна скърбь, ту съ трепетъ на радостна надежда.

Душата ми бѣше напълнена отъ тази непритворна народна скърбь: отъ друга страна, въ обстановката на удобнитѣ учени кабинети и въ мекитѣ великосвѣтски гостни, азъ слушахъ отъ сто уста, ту отъ своитѣ съотечественици отъ типа на „свѣдущитѣ люде“, то отъ иностранцитѣ, — англичани, французи, нѣмци, Хиршовитѣ общества, на които се по-вече имъ иде отъ рѫки да говорятъ това — нежели на руситѣ — вѣчно повтарянитѣ въ видъ на сентенциозни изречения общи мѣста: „що се увличате? Въ турция се живѣе добрѣ, раята процъвтѣва, анархията съвсѣмъ не е тъй голѣма, сълзитѣ и страданията съвсѣмъ не сѫ тъй ужасни; това сѫ сѐ безсмислици, подклаждани отъ революционеритѣ и вѣстникаритѣ. Врѣме е да се гледа на нѣщата съ очитѣ на разсѫдъка. Ние вече не сме това, което бѣха хората отъ 1877 година. Ние сме народъ трезвенъ.“

Азъ нѣмамъ нищо противъ това, щото тѣзи *умни* рѣчи да се раздаватъ въ устата на западния човѣкъ. Въ него не дрѣме този таинственъ запасъ отъ *безсъзнателни* завѣти и сили, които е вложила историята въ нашитѣ жили, въ отчаянитѣ дни на татарщината, въ буйнитѣ години на запорожската казачина, най послѣ, въ врѣме на двустолѣтната ни борба съ Исляма. Историята, вѣрвамъ, се пише съ огнени черти на скрижалитѣ на народния Синай. Пише се не съ мастилото на ученитѣ, а съ млѣкото на нашитѣ майки! Вѣрвайте, че силата на народната душа и нейнитѣ неизповѣдими влечения слѣдватъ по-вече по *законитѣ на нашето безсъзнателно „азъ“*, унаслѣдвано отъ насъ съ кръвьта на прѣдцитѣ, нежели по съзнателното вѣление на *умственитѣ* съображения

Когато Лордъ Байронъ умираше въ отбраната на Мисолунги, отдавайки едноврѣменно душата на поетъ и меча на доброволецъ въ защита на елинската идея противъ ислама, въ неговото лице се осѫществяваше

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

най-високия поетически образъ на движение, въ сѫщность безпочвено и искуствено. Въ редоветѣ на Филелинитѣ се явяваха хора, влюбени, посрѣдствомъ влиянието на школята и науката, въ чуднитѣ красоти на Перикловитѣ Атини,—хора, които мечтаеха за безвъзвратно заглъхналитѣ Хомериди и за трепереща̀та, подъ грома на Демостеновитѣ рѣчи, мятежна «Агора». Кой изъ насъ, изтънченитѣ синове на вѣка, не е платилъ своята дань, на сѫщитѣ тѣзи блѣнове? Спомнямъ си пламеннитѣ юношески години, когато ни вълнуваше, прѣзъ 19 вѣка, чарующия образъ на Клеопатра, и ни е обхващало съжалението, че не сме били тамъ, срѣдъ падналитѣ подъ Херонея, за погиналата Елада!

Всичко това е — учено бълнуване!

Неизмѣримо по-дълбоко е това народно влечение, което е създало нашитѣ доброволчески движения въ врѣме на славянскитѣ войни.

Тѣ съвсѣмъ не сѫ създадени отъ школата. Напротивъ, нѣма повѣрно, по-разрушително противодѣйствие на този духъ, отколкото влиянието на университетския, учения, академическия свѣтъ, съ своята наука и космополитизъмъ. Студентитѣ, които отиваха да умиратъ въ Сърбия, въ 1876 година, отиваха тамъ не за това, че сѫ се учили, — а въпрѣки своето студенчество и не гладайки на това, че тѣ сѫ били учени.

Коренътъ на такива движения е — въ народната душа и при това въ нейнитѣ безсъзнателни, най-мощни и чисто наслѣдствени сили.

Ето защо, азъ съмъ далекъ отъ чувството на възторгъ, когато чета у графа Левъ Толстоя, въ послѣднитѣ глави на «Анна Каренина» изражението на скептически възгледъ върху доброволческото движение,—мнѣние, което се свежда къмъ това, че хората се стрѣмятъ «тамъ», но сами не знаятъ, какво ги очаква, закакво тѣ тамъ отиватъ, и кой е тоя народъ, за който отиватъ да се биятъ. Такъво отнасяне къмъ въпроса мнозина считатъ за *дълбокъ възгледъ върху историята*. Азъ него именно считамъ за повърхностенъ. Съвършено логично отричайки значението на *безсъзнателното* въ народнитѣ движения, графъ Толстой трѣбваше впослѣдствие — както той това неотколѣ направи, — да привѣтствува, като нѣщо сериозно и полезно, насаждането на искуствени всемирни езици, като „есперанто“ и други. *Азъ считамъ обратно, занимаването съ есперанто и други такива за шутовство; а грознитѣ бури, които обхващатъ народнитѣ маси, въ силата на безсъзнателнитѣ, заложени въ тѣхъ по наслѣдственость, неудържими влечения, азъ считамъ за най-важенъ елементъ въ историята.*

Изхождайки отъ тѣзи съображения, азъ никакъ не се стрѣмихъ къмъ това, щото да ограда своята впечатлителность отъ народнитѣ емоции, въ врѣме на моето пѫтешествие на Македония. Напротивъ, азъ прѣзъ всичкото врѣме гледахъ на себе като на делегатъ отъ руската душа и сърце, като на регистрационенъ апаратъ, на който трѣбва да се отразятъ най-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ -Скопје

малкитѣ колебания на етира на народния животъ. Азъ си зададохъ за цѣль да се върна не само съ моитѣ записни книжки, пълни съ цифрени и точни данни, но и съ душа, пронизана отъ съзвучието на народната радость и скърбь! Иначе не може да се изслѣдва Македонския въпросъ, освѣнъ съ взаимностьта на ума и сърцето, съ аналитическия разумъ и трепещущата душа. Иначе е невъзможно да се изрази всичко видено и чуто, освѣнъ редувайки сухата проза съ лирическия стихъ!

Такъвъ е, по моето мнѣние, пжтьтъ, по който ние по-близко и подобрѣ ще стигнемъ до истината и ще я изразимъ

Прѣвелъ отъ руски *Вл. Д-овъ*

IV Пѣсень.

За кралица Будимска и съня що сънила.

Сонъ сонила Будимска кралица
Рано во недѣля.
Витно небе ми се раздвоило,
Дробни звѣзди на земи паднале,
Деницата кръвава бѣгаше
Кай земя Московска
И со нея два деничина.
Му кажуватъ кралица на кральотъ
Соноть що ми сонувала:
Дегиде крале мой, господине мой,
Що съмъ сонокъ сонувала, —
Дали можешъ сонокъ да дошикашъ:
Витно небе ми се раздвои,
Дробни звѣзди на земя падаха,
Деницата кръвава ми бѣгаше
И со нея двѣ деничина.
Тогай кральтъ на кралица казува:
Ой, кралице, ти моя госпожо,
Намъ отдавна книга ни казуваше,
Ами ние книга не вѣрувахме,
Мошне харно сънътъ го дошикувамъ.
Като дойде царя Сулеймана,
Ке донесе сто хиляди войска,
Ке ми земе моята кралщина.
Още речьта кральтъ не дорече,
Ми се вкачи на диванъ високи,
Ми погледа по бѣли друмове
Кай ми иде царя Сулеймана.
Що ми носи сто хиляди войска,
Поцърнело по бѣли друмове.
Тогай вика кральтъ на кралица:

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Азъ ке пречекамъ тая силна войска,
Ти да наполнишъ сребрена кочия
Со жълти дукати и да хванешъ
Двѣтѣ дѣца мѫжки, и да впрѣгнешъ
Шесть кони бързи азъръ да бидатъ
Во рамни дворои.
Да се вкачишъ на диванъ високи.
Да си гледашъ въ тая силна войска,
Дури стои кръстата байрака,
Да си стоишъ на диванъ високи.
Ако падни кръстата байрака,
Да си слѣзишъ отъ диванъ високи,
Да си влѣзишъ во бѣла кочиа,
Да си бѣгашъ во земя Московска
Тамо да сѣдите двaесе години,
Дури дѣца мѫжки сабя похватятъ,
Дури на коня да яхнатъ,
Пакъ да сбератъ сто хиляди войска,
Пакъ да дойда во града Будима
Да си сакатъ своя татковина.
Ми излѣзе краля Будимска.
Ми прѣчека турска силна войска,
Се удриха до двѣ войски силни.
Що се биха три дни и три нощи.
Кръвь газиле кони до колѣна.
И ми падна кръстата байрака.
Що догледа будимска крилица,
Па си слѣзе отъ диванъ високи
И си влѣзе во бѣла кочия,
Си потера по бѣли друмове.
Силно терать като силенъ вѣтъръ.
На друмъ найде единъ бостанджия,
Кай ми сади зелена бостана
И кралица бостанъ благослови:
Бреегиди млади бостанджия,
На овой край бостанъ позасадувашъ,
На другьотъ кога ке го досадишъ,
На овой край лубеници да се родятъ
Како кралица бостанъ благослови,
И така бостанъ се сторило.
Кога падна кръстата байрака,
Ми дойдова цареви делии
Во кралеви дворове.
Побарали будимска кралица,
Не я нашли будимска кралица.
Ми пратили шесть татари бързи
По московски друмои да търчатъ.
Кога бѣа кай млади бостанджия,
Ми видоа зелени бостани;
Турци ми са за бостанъ лакоми,
Ми шетатъ низъ зелени бостани,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Отбиратъ зрѣли лубеници,
И прашуватъ млади бостанджия:
Кога помина Будимска кралица?
Бостанджия право имъ казува:
Бреегиди шесть татари бързи,
Скоро бѣше, не бѣше отдавна,
Кога бостанъ го засадувавъ,
Тогай помина Будимска кралица.
Тогай турци ми се раздумали
Бостанъ ми втасува въ шесть недѣли,
Шесть недѣли како заминала
Како заминала Будимска кралица.
Се врати шесть татари бързи.
Ми отиде Будимска кралица,
Ми отиде во земя московска,
Що ми седе двaесе години,
Дури дѣца за сабя се ватиле,
Дури на конь ми явнале
Ми собрали сто иляди войска,
Па ми ошле во Будима града
И си взели своя татковина
И денеска царство тѣ си иматъ.

——

V Пѣсень.

За Янкула Войвода, синъ му Груица дѣтенце, Маѣко Кр., Стари Айдутъ Новакъ и Секула Малечокъ, за братята: Митре Ашикъ Бано и Ашикъ Бано Стефанъ и Ашиковитѣ снахи:

Вино пиятъ четири кральове
Во Качанска клисура.
Първо бѣше Марко Кралевике,
Други бѣше стари айдутъ Новакъ,
Трето бѣше Янкула войвода,
Четвъртото бѣше Секула Малечокъ,
Слуга бѣше Груица дѣтенце.
Му слугало до деветъ години;
Колку стжпи во десеть години
Вати дѣте чаша да грѣшуватъ
На онега Айдута Новака:
Едни пжти праздна му я дава,
Едни пжти ми го заминува.
Тогай вели Стари Айдутъ Новакъ
На онега Марка Кралевикя:
Бреегиди Марко Кралевике,
Ай прашай го Груица дѣтенце
Защо чаша ми погрѣшува!
Да ти каже що неволя има.
Що ми стана Марко Кралевике,
Ми го праша Груица дѣтенце:
Бреегиди Груица дѣтенце,
Кайни служишъ до деветъ години,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Никому чаша не погрѣши,
Колку стжпи во десеть години
Вати чаша да погрѣшувашъ.
Кажи, Грую, що неволя имашъ:
Тогай Грую Марку му сборува:
Бреегиди, Марко Кралевике,
Ке ти кажа що неволя имамъ:
Врѣме ми дойде за женење,
Другаритѣ ми се изжения,
Другачкитѣ ми се измажия,
Затова чаша погрѣшувамъ
На моя мили татко.
Па ми пойде Марко, му кажува
На онега Айдута Новака:
Еве дѣте що неволя има:
Врѣме му дошло за женење.
Тогай велитъ стари Айдутъ Новакъ:
Бреегиди Груица дѣтенце,
Айде явни си твоя добра коня,
Прошетай си наша покраина
Да си барашъ лика споредъ тебе.
Ми отърча Груица дѣтенце
Во долзи конюшници,
Си наружа своя добра коня,
Му се връли коню на рамена,
Си потера по бѣли друми,
Си обиде сета покраина,
Нигдѣ лика не бендиса.
Пакъ се врати назадъ да си иди,
Си помина низъ градъ низъ Бѣлиградъ
Тука видѣ двѣ невѣсти хубави
Ми сѣдѣа на дивакъ високи.
Ми играятъ со злакено ябоко;
Една връла, друга го начекува.
Отъ лицето слънце имъ грѣеше,
Отъ устата пламенъ имъ излизаше.
Богъ го убилъ Груица дѣтенце!
Пакъ си дойде въ свойтѣ дворои,
Го прѣчека стари Адутъ Новакъ,
Ми го праша Груица дѣтенце:
Дали найде лика спроти тебе?
Тогай вели Груица дѣтенце:
Си обидовъ сета покраина
Нигдѣ лика ми не беендиса,
Пакъ се вратихъ назадъ да си ида,
Си поминахъ низъ градъ низъ Бѣлиградъ,
Тука видохъ двѣ невѣсти млади
Си играятъ съ злакно ябоко,
Отъ лицето слънце имъ грѣеше,
Отъ уста пламенъ имъ излизаше,
Айде, татко, да си ги земиме.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported -(CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тогай вели стари Айдутъ Новакъ:
Лѣсно тий невѣсти не се зематъ:
Тия ми са Ашикови снахи,
Тия ми са два брата Ашиковци:
По-стариотъ Митре Ашикъ Бано,
По-малиотъ Ашикъ Бано Стефанъ.
Пакъ ми вика Груица дѣтенце:
Айде татко, да му ги земеме!
Тогай вика Стари Айдутъ Новакъ:
Бреегиди Груица дѣтенце,
Ай земи си срѣбрена здравица
Да пойди си во града Вароша,
Да го канишъ Марко Кралевикя,
Да го канишъ нунко ди ти бидитъ.
Емъ да доведе хилядо сватове.
Пакъ да пойдешъ во града Сибина,
Да го канишъ Янкула Старосватъ,
Ели да донесе хилядо сватои.
И да го канишъ Секула Малечокъ,
И той да донесе хиладо сватои,
И ти да сберешъ двѣ хилади сватои
Да се сторатъ петь хилади сватои.
Ще ми стана Груица дѣтенце,
Си зеде срѣбрена здравица,
Па си явна своя добра коня,
Си отиде во Вароша града,
Ми го канитъ Марка Кралевикя
Нунко да му бидитъ, ели да носи
Хиладо сватои.
И го кани Секула Малечокъ
Деверъ да бидитъ, ели да носи
Хиладо сватои.
Само собра двѣ хилади сватои,
Се стория петь хилади сватои;
Како ги кани така му дойдоа.
Кинисале по бѣли друмои,
Отидоа во града Бѣлиграда
Назадъ одатъ кральове, банове,
Доглѣдали два брата Ашиковци,
Добрѣ братя ми се наружали,
Си явнали свойтѣ добри кони,
Прѣчекали тая силна войска,
Потегнале сабе,
Изгубиле тая силна войска.
Па си дошле во своитѣ двори,
Ми седнале на високи дивани,
Веке биле тие изморени,
Ми легнале на невѣсти на скути,
Ми заспали два брата родени.
Кай ми идатъ по бѣли друмои,
Що ми идатъ четири кральои;

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

Напрѣдъ одитъ Марко Кралевики.
Доглѣдали двѣ млади невѣсти
Кай ми идатъ четири кральои.
Жаль имъ бѣше братя да й разбудятъ.
Пороиле солзи по образи,
Му паднале на нивни образи,
До два брата ми се разбудиле,
Ми рипнале на нозѣ юнашки,
Поглѣднале по бѣли друмои,
Ми видѣле тетири кральой.
Напрѣдъ одитъ Марко Кралевики.
До два брата ми се уплашиле
Отъ онега Марко Кралевикя:
Дури сега ке си загинime!
Двѣ невѣсти що ми измислиле,
И на бракя му велаятъ:
Нашиьо свекъръ кога умираше,
Така намъ ни кажуваше:
Тие со Марко биле заречени
Биле заречени за Свети Иована.
Ке земиме бурунци кошули,
Ние Марко ке го прѣчекаме,
Ние на Марко право ке кажиме,
Защо биле со нашиятъ свекоръ,
Биле заречени за свети Иована,
Белки Марко свети Иованъ не го газитъ.
Ми станали двѣ млади невѣсти,
Си зедова бурунци кошули,
Излѣгова двѣ млади невѣсти;
Прѣчекале Марко Кралевики
И на Марко му се поклониле,
Цѣливале негово бѣло лице,
Дарували бурунци кошули
И на Марко тия му кажуватъ:
Бреегиди, Марко Кралевики,
Нашиоьтъ свекоръ кога умираше,
Умираше и ни кажуваше,
За Свети Иованъ сте били заречени,
Ели тебе Господъ те донесе,
Ти да дойдешъ во наши дворой,
Ти Марко свети Иованъ не го гази.
Па си зеде бурунци кошули.
Кинисали двѣ млади невѣсти,
По нимъ одитъ Марко Кралевики,
И со него четири кральои,
Ми отишли во нивни дворой,
Прѣчекале два брата Ашиковци,
Ми ги калеса на честна трапеза,
Що ми пиле три дни и три нощи,
Пакъ си ошле четири кральой,
Си отишле безъ невѣста.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

Надеждитѣ на славянския югъ.
(1902 г.)

(Изъ „Болгарія и Македонія“).

„Bella gurant alli,
Tu felix Austria . . ., divide cordia“.

Ние сега празднуваме 25-годишнината отъ славянската война. А между това, разгаря се прежнятъ споръ, яростенъ, тъменъ, за всѣка педя земя въ сѣверна Македония; днесъ е въпросътъ за хиротонията на епископа Фирмилиана; утрѣ — другъ, сжщо така безнадеженъ, изправенъ на оня кръстопжть, по който страдалчески шествуватъ два брата, подъ чуждо внушение, на самозаколение!

При все това, по послѣднитѣ извѣстия, щастието на южнитѣ славяни ми се вижда много близко. Мечтата за балкански съюзъ се излива вече въ реалнитѣ очертания на почти свършено събитие.

На случайния наблюдатель роковия повратъ назадъ може да внуши мисъльта, че славянското щастие е неосжществима утопия.

Но не такава се прѣдставява работата томува, който прѣзъ дълги периоди, отъ десетки години слѣди съ неизмѣнно вастроение славянския гражданинъ, неотклонимото растене на славянската взаимность и хода на дѣлата на Балканския полуостровъ.

Даже слѣдъ този кратъкъ периодъ, който е миналъ отъ врѣмето, на послѣдното ми прѣбивание на славянския югъ, въ 1899 година, азъ положително съмъ изуменъ отъ това, какъ сж проникнали въ общото съзнание такива идеи, които тогава се считаха или за ересъ или за съмнителни истини, които искатъ усилена аргументация, за своята доказаность. Държавнитѣ и обществени дѣятели вече се придържатъ о другъ тонъ. Писателитѣ, които даже случайно се докосватъ до славянскитѣ въпроси, изказватъ такива мисли, които тогава само за пръвъ пжть се намекваха. Най-послѣ, народнитѣ маси се приучватъ къмъ такива идеи, системи на понятия и колективни намѣрения, на които е сждено, съ врѣмето, да прѣдопредѣлятъ сждбата на цѣли господарства.

Да вземемъ за поясние два примѣра. Въ юли мѣсецъ, 1899 година, роковото значение на Берлинъ-Багдатската линия и свързанитѣ съ нея финансови мѣроприятия, бѣ разяснено отъ мене (мисля, за пръвъ пжть за руския кржгозоръ) въ №№ 199, 201 и 203 на „С.-Петербурскіе Вѣдомости“ [1]). Три мѣсеца слѣдъ това, „Новое Время“ заби тревога въ редъ статии посветени на сжщия въпросъ. Сега тѣзи мисли

1) Стр. 28 отъ „Болгарія и Македонія“.

(cc) Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

се слушатъ вредома, като общи мѣста. Другъ примѣръ. Необходимостьта да се проведе напрѣчната линия Варна-Антивари, отъ точка зрѣние на славяно-романскитѣ интереси, не бѣше още общесъзната истина въ 1899 година. Тя не излизаше навънъ отъ ржководящитѣ сърбски желѣзопжтни сфери, макаръ че отъ врѣме на врѣме вече се указваше на нея отъ Берара и Луазо, въ тѣхнитѣ извѣстни книги по балканскитѣ работи.

Сега тази плодотворна мисъль е тъй сжщо едно изъ любимитѣ общи мѣста на французката, италиянската, юго-славянската и отчасти руската преса. Общото развитие на основнитѣ идеи отъ този порядъкъ азъ дадохъ миналата (1901) година, въ французката си статия (подписана съ три звѣздички) въ февруарската книжка на «Revue Politique et Parlementaire», подъ заглавието: Le rapprochement des races latine et slave et l'Austro—Hongrie".

Не може да се съмнѣваме въ това, те тѣзи идеи растятъ; тѣ се носятъ въ въздуха и преминаватъ постепенно изъ главитѣ на отдѣлнитѣ мислещи хора въ общо достояние на тѣзи народи, на които тѣ сж нужни, както хлѣбътъ и въздухътъ Не трѣбва да се забравя, че бждащата сждба на славянството зависи безусловно отъ това, доколко славянскитѣ племена ще се приучатъ къмъ преслѣдване и осжществение на *ясно отбѣлѣзанитѣ общи цѣли*. За малкитѣ господарствени единици и народности,—като България, Сърбия, Черна-Гора, — главната жизнена задача не е въ това, щото всѣка отъ тѣхъ да отстоява, съ явна нетърпимость, всѣки споренъ кжсъ земя, а въ това, щото тѣ да се приучатъ *да искатъ нѣщо общо, съединено*, отлагайки взаимнитѣ спорове до по-отдалечено бждеще.

Така, най-важната задача на всѣки общеславянски публицистъ трѣбва да бжде указването на тѣзи общи цѣли и тѣхното прокарване, като *безспорно* достояние, въ съзнанието на отдѣлнитѣ племена.

За правилното рѣшение на тази задача необходимо е да се установи напълно отчетливо, тъй да се каже, намѣренията отъ вѣковетѣ на славянската история, — активъ и пасивъ. Трѣбва ясно да се съзнае на какви стихийни сили се държи и се е държало до тѣзи врѣмена славянското единство. Като измѣримъ значението на тѣзи основни фактори, ние ще бждемъ въ състояние да опредѣлимъ, по какъвъ планъ трѣбва, въ бждеще, да насочимъ всенароднитѣ сили.

Прѣди всичко, нека обяснимъ обединителното значение на езика и расата.

Славянинътъ е на нѣкой мѣста повелитель, на нѣкои — робъ. Но племенниятъ материялъ е единъ. Езикътъ по-близко обединява насъ, нежели германо-скандинавското сѣмейство и англо-сакситѣ: по близко сме ние, нежели членоветѣ на романското семейство помежду си; по-близко, нежели семититѣ единъ къмъ други (евреи, араби); по-близко, нежели финскитѣ сѣплеменици (маджари, финляндци, зиряни, сибирски инородци, турци).

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Тази е нашата всемирна привилегия. Нея подтвърждаватъ и науката и опитътъ. Нея не ще отнематъ отъ насъ и „скептицитѣ“. Единъ славянинъ разбира другия, сравнително по-добрѣ, нежели които-щешъ други съплѣменни народи на земята могжтъ да разбератъ единъ другиго.

А езикътъ е външниятъ бѣлѣгъ на народната душа. Тамъ, гдѣто езикътъ е единъ, душевното единство трѣбва да се прояви по-рано или по кжсно. Каквото и да се говори, но *тази свързка е по силна отъ държавнитѣ граници, тя е по-мощна даже отъ религиознитѣ връзки.*

Врѣме е да се изкажемъ и по-това, какво значение иматъ за насъ Държавата и Църквата.

Силно, много силно орждие иматъ въ ржцѣ враговетѣ на славянството, когато говорятъ: „панславизмътъ има за цѣль разрушението на държавитѣ, въ които живѣятъ славяни! Въ него се крие държавна измѣна. Въ него се разбива всѣко религиозно минало на отдѣлнитѣ славянски народи, заради едната цѣль — да се сведе цѣлото славянство въ едно държавно единство, едно църковно цѣло!“ . . .

Азъ много вѣрвамъ въ силата на славянството, като самоцѣлно сжщество, за да желая и видя въ бждаще. въ всѣки славянски народъ, само преходната степень къмъ държавно и църковно сливание съ моя народъ и родината ми.

Не, идеалътъ на славянството азъ поставямъ по-високо. Азъ не отричамъ значението на държавнигѣ и църковни срѣдства, *но виждамъ идеята за славянското единство задъ прѣдѣлитѣ на държавность и църковность.*

Руската история изтъкна началата на Православието, Самодържанието и Народностьта. Ние ги отстойваме, когато заговоримъ «pro domo sua». Но ние отлично разбираме, че славянския свѣтъ, миналъ хиляди години отъ постепенно развитие и стремление къмъ самобитность и животъ, е изобразилъ въ себе си разнообразието на формитѣ, подаващи се само до извѣстна степень на обединение и отъждествение. Ловко се ползуватъ враговетѣ на обединението ни отъ това твърдение, като че ние тази истина не съзнаваме. Споредъ тѣхъ, славянството, сближавайки се съ насъ, обрича себе си на печалната участь на човѣка, поставенъ на Прокрустовото лѣгло. Тѣ не виждатъ или не желаятъ да знаятъ, че въ насъ зрѣятъ и се прѣработватъ тѣзи идеали, съ чийто запасъ ние излизаме на полето. Колкото по-очевидно става това, че ние живѣемъ двоенъ животъ, тѣсно-националенъ и, вънъ отъ това, общо-славянски животъ, толкова мислѣщитѣ хора между насъ, все по-вече се догадватъ, какво формулитѣ и неизмѣннитѣ закони на този и другия животъ сж родствени, но не дъждествени. Руското мѣрило не може да съвпада, въ пълна тъждественость, съ мѣрилото на общеславянската история. Установявайки и развивайки тази истина, ние съ това отстраняваме неизчислимитѣ недо-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

разумѣния, отъ които всѣкога печелятъ враговетѣ на славянството.

Азъ съвсѣмъ не искамъ да кажа, че фактътъ на поглъщане славянството отъ тази или друга държавна група се явява фактъ безразличенъ за неговото растене; азъ не утвърждавамъ, че традициитѣ на Православната Църква, Хуситското движение, Римското Католичество, Унитатството, Протестанството, най-подиръ Мусулманството, въ нѣкои отрасли на Славянството — се прѣдставляватъ като явления въ равна степень благоприятствуващи на ръста и единението на Славянството, като цѣло. Фактитѣ на повседневния животъ говорятъ противъ такова прѣдположение. Отъ друга страна като синъ на Руската земя, азъ не мога да не съзная това прѣимуществено обединяващо значение, което има и всѣкога е имала Православната Църква за Славянския миръ. Но щомъ тѣзи или онѣзи части отъ Славянството, съ многовѣковното минало, сж били отрѣзани отъ Църковното и Държавно единство съ насъ, ние трѣбва да се съобразяваме съ този фактъ и съ тѣзи неизгладими културни слѣди, които сж останали отъ него върху душата и народнитѣ дѣла. Това, естествено, ни привежда къмъ идеята за обединение на културно-племенна почва, *безъ прѣслѣдване цѣлитѣ за държавно и църковно единство.* По такъвъ начинъ се изяснява, че изъ трилогията на Църковность, Държавность и Народность съ най-голѣма самоцѣлность се отличва *послѣдниятъ елементъ*: народностьта. Не подлѣжи на съмнѣние, че самоцѣлностьта на Църковностьта е скжпа само за богослова или за вътрѣшния, религиозния миръ на човѣка; самоцѣлностьта на държавностьта заявява за своитѣ права само въ прѣдѣлитѣ на вътрѣшнитѣ дѣла на държавното тѣло; въ отношенията между родствените народи *самоцѣлна се явява само народностьта.* Всичко останало, на това поприще, занимава служебно, подчинено положение— *и е скжпо до толкова, доколкото е помогнало или помага за ръста на народностьта и нейното самосъзнание.*

Тамъ, дѣто църковностьта или държавностьта *наврѣме* не сж изслужили службата си на народностьта и не сж я повели нито къмъ ръстъ, нито къмъ обединение, ние на това не трѣбва да се спираме. Може дасе прѣдстави възможностьта да се съдѣйствува на ръста на тази народность при *не благоприятствуващи ней църковни и държавни условия.* Нѣма нужда да се измѣнява това, що не се подава на измѣнение. Защото, *крайната цѣлъ на славянското единство е въ културно-племенното единство, а съвсѣмъ* не въ държавното или църковно единение.

Като се установи тази цѣль и се убѣдимъ въ това, доколко е ограничена отъ роковитѣ ѝ ненарушими прѣдѣли възможностьта да използуваме държавностьта и църковностьта, за обединение на славянството, ние трѣбва да потърсимъ други още начала, които би били способни да служатъ на тази завѣтна и далновидна цѣль.

Тѣзи начала трѣбва да търсимъ въ областьта на *съзнателната економическа политика.*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“, Скопје

На обединението на германския свѣтъ принесоха грамадна услуга—отначало прѣдварителната групировка на германскитѣ държави, въ 1833 година; подирѣ, послѣдователнитѣ договори отъ 1835, 1836, 1841, 1842, 1853, 1866 години; най-подиръ, общото конституционно обединение на Германия въ 1871 година, на началата на «митническия съюзъ» (Zollverein), чиято първоначална идея бѣше проведена отъ икономиста Листъ още въ 20-тѣ години на изтеклото столѣтие.

Отъ тогава подражанието на сполучливата инициатива на германското племе стана модно. Отколѣ, въ тази или друга форма, се е казало, че, отивайки по отбѣлѣзания пѫть, би могло да се надѣваме на аналогични резултати въ полза на славянския миръ.

Отъ недавнитѣ съобщения на газетитѣ ние знаемъ, че радѣтелитѣ на сърбско-българското сближение мислѣли на това основание да устроятъ южно-славянски съюзъ. Всичката съвокупность на нашитѣ свѣдения за икономичнитѣ условия на Балканския полуостровъ заставяватъ да се мисли, че това е дълбоко правилна идея. Тя ще довърши въ славянското дѣло това, за което не е стигала творческата сила на *меча и църквата*. На нея трѣбва да устрѣмятъ своя втренченъ погледъ тѣзи млади дѣятели, които се нараждатъ въ славянството и които по-малко отъ старитѣ ще бѫдатъ свързани отъ двата прѣдразсѫдъци, които нерѣдко затварятъ въ тѣсенъ кржгозоръ поборницитѣ на славянската самозащита; у руситѣ: това е исторически сложената склонность къмъ прѣувеличение на църковното въздѣйствие, а южнитѣ славяни—непомѣрната надежда въ силата на меча, на възстаническитѣ „чети“, вѣчната фантасмагория отъ епическо геройство и кърваво сверженне на другоземното иго. Журналистиката на южното славянство има прѣдъ себе благодарна задача. Тя трѣбва да твърди, доклѣ всички не разбератъ, че *занапрѫдъ* очаква южнитѣ славяни такъвъ животъ, въ който ще помогне вече не мечътъ, а умѣнието да устрояватъ взаимно своитѣ интереси и да групирватъ народнитѣ и икономически срѣдства въ-едно противъ грозната сила на враждебната култура, която пронизва юго-славянския миръ, съ разрушителни цѣли, по направление на меридиана—отъ сѣверъ къмъ югъ.

Разширявайки отбѣлѣзаната задача на славянскитѣ публицисти, азъ ще добавя, че тукъ има нѣщо общо *за насъ всички*, което не се явява нито специално българско, черногорско, сърбско, руско, нито—въ сѫщото врѣме—чуждо за всѣки изъ насъ. *Ние всички* сме заинтересовани въ това, да не би славянската народна тъкань да се разѣде отъ тѣзи силно дѣйствуващи кислоти, които постепенно и постоянно се вливатъ, отъ страни, въ славянския организъмъ. Ние сме дошли,—по моето дълбоко убѣждение,—до това врѣме отъ нашата история, когато часть отъ бѫдещата сѫдба на руската държава органически е свързана съ въпроса, доколко ще изчезне славянската стихия на брѣговетѣ на Адриатика или въ долината на Вардара. А ако това е тъй, то стихийния елементъ въ историята самъ за себе ще се застжпи. Това вече изтича изъ природата

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

на нѣщата, а не изъ случайната групировка отъ хора или отъ врѣменното прѣобладаване на това или друго течение.

Азъ слушамъ отъ всички страни гласа на скептицитѣ, които твърдятъ, *че стихийната сила на историята* дрѣме, тогава когато австрийскитѣ окупационни войски могатъ въ най-кратъкъ срокъ като лавина да се спуснатъ отъ сегашната си станция въ Плевлъ—до Солунъ.

Азъ мисля, че това събитие не може да се случи, като резултатъ на едно насилие; въ такъвъ случай то не съотвѣтствува на това равновѣсие на загубитѣ и изгодитѣ, къмъ които естествено се стрѣми Австро-Унгария. Значи, ако събитието *може* да се извърши, то е въ силата на *юридическата* му допустимость: само на такава почва е мислимо за Австро-Унгария да се надѣва на необходимото ней съгласие на другитѣ държави, подписали Берлинския договоръ! Между туй, *юридическо основание нѣма*, а именно по слѣдующитѣ съображения: 25-та статия отъ Берлинския договоръ прѣдоставяше на Австро-Унгария правото на *немедлена окупация* на Новопазарския санджакъ, «jusgu'à Mitrovitza et au-delà". Четвъртъ вѣкъ се измина отъ тогава и окупацията *не се състоя*. Да се тълкува статията въ смисъль на вѣчно право на окупация—би било равносилно на идеята за анектиране. Между туй, кой не знае, че Берлинския конгресъ разрѣши на Австро-Унгария, прѣдъ видъ усмирението на страната, да приеме немедлени мѣрки, т. е. безотлагателно извършване на окупационнитѣ дѣйствия. Никой не е далъ на Австро-Унгария правото на вѣчно владѣние (dominium). Дѣйствията не сж извършени на врѣме, сега е късно. Всѣки шагъ на австрийскитѣ войски къмъ югъ отъ линията на Плевлскитѣ гарнизони ще бѫде *нарушение на международното право*.

Въ заключение, положението на работитѣ на славянския югъ е такъво, че бѫдещата сждба на сърбитѣ и българитѣ съ всѣки день повече зависи отъ собственото имъ поведение. Ако тѣ губятъ силитѣ си единъ противъ другиго, то не скоро ще се избавятъ отъ другоземното иго. Но ако тѣ твърдо тръгнатъ къмъ осжществението на юго-славянския съюзъ, то бѫдещето ще се проясни и животътъ ще заговори въ жилитѣ имъ съ хиляди незнайни гласове.

Ще завърша съ лично възпоминание. Припомнямъ си мрачната картина на камениститѣ, безводни баири, дѣто се е лѣла въ потоци кръвьта на враждуващитѣ братя: Драгоманскитѣ тѣснини! На най-високия гребенъ на тѣзи зловѣщи височини менъ би ми се искало да видя бронзовото изображение на Хомяковския „Орелъ", а на гранитното подножие нека бѫде изсѣчено такъво пророчество:

„Заглъхна кървавий безуменъ споръ
На двѣтѣ братски племена съсѣдни
И на-всѣгда съюзътъ тѣхенъ правъ
Съсъ огньтъ на любовьта е запечатанъ!

Прѣвелъ отъ руски: *Вл. Д-въ*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported. (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Епилогъ.

Съ тази книжка свършва годишнината на „Св. дѣло“.

Причини многозначителни, причини сериозни ни накараха да спрѣмъ редактирането занапрѣдъ на това спис., което бѣше наша галена рожба и обземаше всичкитѣ ни грижи; а мислѣхме тъй да бѫде и за още дълго врѣме.

Създадено при обстоятелства изключителни, ненормални—да защищава една възвишена и свѣщена кауза, то трѣбваше да спрѣ пакъ при такива обстоятелства.—Въ Македония на 20 т. м. избухна грандиозно възстание!

И що прѣдстоеше намъ? Слѣдъ като положихме прѣкосиленъ трудъ да помиряваме, да обуздаваме и бичуваме, и се увѣрихме, че—слѣдъ и скоро прѣди тази знаменита дата—*Илинъ день* 20-й юлий 1903 год.—лагеритѣ сѫ помирени, че тѣ нѣма да си прѣчатъ, че даже си помагатъ, излишно бѣ, мислимъ, нашето списание, като списание—като издание академическо,—и трѣбваше или да го спрѣмъ, или да го редактираме като вѣстникъ.

А вѣстници вече има доста много, въ столицата и провинцията, които специялно или повечето се занимаватъ съ Македонския въпросъ; да не споменваме и нѣколкото *македонски списания*, които се наплодиха веднага слѣдъ нашето, и които, макаръ и да не прѣдставляватъ нищо друго, освѣнъ едни сбирки отъ статии и стихове, прѣпечатвани отъ разни други издания, бидоха горѣщо рекламирани. Ние реклама не дирихме, а и за напрѣдъ въ живота нѣще я диримъ: истинския общественъ или народенъ дѣятель и истинското право дѣло не се нуждаятъ отъ реклами; тѣ вървятъ по своя пѫть бавно, но сигурно, но честно!

Сп. *Свято дѣло* прѣстава за винаги.

Но не съ разочарование ние пишемъ тия заключителни редове, защото нѣма да спрѣмъ, подругъ начинъ, да продължаваме да стоимъ на поста си. Идущата година ще излѣзе отъ печатъ романа изъ македонския животъ *Нови врѣмена*, дѣто ние доизказваме всичко туйкоето *не можахме съ „Свято дѣло“*. А за въ бѫдеще иматъ думата: практическия дѣятель—додѣ трае *Великата Македонска революция*, и историка—слѣдъ свършването ѝ — който ще събере документи, разни писмени и устни свѣдения, ще събере многочисленни и противорѣчащи данни, ще ги прѣтегли и прѣцѣни, ще ги съпостави и противопостави и ще напише *Историята на великата Македон. революция*, тази книга на контрасти отъ величие и низость, отъ свѣтлость и вагабонтство, отъ самоотвержени дѣла и подлость, отъ герои-мѫченици, отъ джуджета и титани. Нека оставимъ—тя да каже послѣднята си *приговорна* дума.

Отъ редакцията.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

СЪДЪРЖАНИЕ

НА

Годишнината на сп. „Свято Дѣло“.

I. Поезия.

Ив Димитровъ: — Петръ Михову (Requiem), стр 25.
Б. Гологановъ: — Борецъ; Македонски емигрантъ, стр. 52
Н. Димитровъ: — Засвири бойната тржба, стр. 53; Елегия, стр. 168.
Иванъ Стойнинъ: — Майци си (Елегия), стр. 63; Македонски маршъ, стр 68; Прощална пѣсень, стр. 130; Единъ сънь, стр. 192; На сестра ми, стр 261; Всички лъжатъ, стр. 262; Елегия, стр. 294; Народенъ маршъ, стр. 435; Прощална пѣсень, стр. 436. Автобиография, стр. 436.
Вл. Ястребовъ: — Въ зандана (Сцена), стр. 100; Прологъ, стр. 302; Напрѣдъ, стр. 448.
С. Чилингировъ: — Нощна картина, стр. 131.
Изъ Викторъ Хюго: — Луната грѣйна, стр. 261.
М. Г. Мирковъ: — Елегия, стр. 340.

Риторика, фолклора и некролози.

Ив. Стойнинъ: — Послание до Народното Събрание (Рѣчь въ стихове), стр. 3.
Ив. Димитровъ: — Рѣчь, стр. 205; Петко Каравеловъ (Некрологъ), стр. 240; Георги Дѣлчевъ (Некрологъ), стр. 337; Иванъ Стойчевъ, (Некрологъ), стр. 416.
Найденъ: — Петьтѣ херои (Requiem), стр. 308.
Осоговски — Петь мжченици (Requiem), стр 385.
* * * : — Македонска пѣсень (I, II, III, IV, V и VI), стр 322, 351, 391, 421, 456, и 458.

III. Беллетристика.

Виктория: — Зора се сипва, (Стих. въ проза), стр. 12; Ходилъ въ Македония (Чъртица), стр. 221; На кракъ! (Стих. въ проза), стр. 254; Сега — или никога. (Стих. въ проза), стр. 295.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Ягодовъ: — Апостолъ (Очеркъ), стр. 22.
Стоймиръ: — Край Островското езеро (Пжт. впечатления), стр. 31.
И. Д.: — Послѣдния часъ на дѣдо Илю войвода, стр. 49.
К. У. Тинчевъ: — Ленка (Скица), стр. 97.
Вл. Ястребовъ: — Каменарьтъ (Разказъ), стр. 153 и 241; Попъ Никола (Разказъ), стр. 437.
Ив. Митакевъ: — На връха Руенъ (Възпоминания), стр. 194.
Вл. Д-тровъ — Трескавецъ (Македонска легенда), стр. 289.
Жоржъ Зандъ: — Ручея, стр. 305.
Найденъ: — Война съ Турция ли? (Сатира), стр. 398.
Ал. Михайловъ: — Юлия (Разказъ), стр. 355.

IV. Политика.

Ив. Димитровъ: — Прологъ, стр. 1; **Македония и идеята за Балканска федерация**, (Полит. студия), стр. 33, 69, 127, 212, 215. 269 и 341; На извънреденъ конгресъ, стр. 75; Новитѣ реформи въ Турция и руското комюнике, стр. 134; Прѣстжпно упорство, стр. 148; Разтурването на М.-Одрин. дружества, стр. 200; Война съ Турция, стр. 227; С. Стеф. България и автономна Македония, стр 231; Гръцко-турски съюзъ, стр. 263; Македонскитѣ възстания, стр 296; Екзархията и македонския въпросъ, стр. 394, Разлагающа и възраждающа се организация, стр. 417; Епилогъ, стр. 468.
Ст. Михайловски: — Славянско несъгласие, стр. 13 и 54.
Д-ръ М-евъ: — Българското правителство и Македонското движение (3 статии), стр. 27, 64, 132; Французката „Жълта книга", стр. 197; Окржжнитѣ на Г-на Д-ръ Даневъ, стр. 266; Албанското движение, стр. 306; Скица на Бѣлградскитѣ събития, стр. 361.
Ив. Стойнинъ — Вжтрѣшната организация и защитницитѣ ѝ, стр. 38. Timeo Danaso et dona ferentes, стр. 226; Руската политика и убийството на Щербина, стр. 279; Нуженъ ли е остракизъмъ въ България, (Етюдъ) стр. 365.
Изъ „Parlamentär" — Разрѣшението на Балканския славянски въпросъ, стр. 79.
И. Митакевъ: — Туркофилство или Македонофилство, стр. 81; Австро-руския проектъ за реформи въ Турция, стр. 224; Машковъ и Ростковски, стр. 274; Нашитѣ толстоисти и макед. въпросъ, стр. 298; Хероическия периодъ на Български народъ (Истор. бѣлѣжки), стр. 175; Македоно-Одр. емиграция и революц. движение, стр. 445.
Ст. Жечкинъ — Македонското движение, стр. 109, 169 и 255.
Ю. К-ва: — Освободителното дѣло и нашата жена, стр. 140; Македон. кауза и феминизма, стр. 219.
В. Стоймиръ — Македон. въпросъ въ нашия и чуждестранния печатъ, стр. 145; Вжтрѣшната организация на про-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

лѣть, стр. 203; Вжтрѣшни и външни, стр. 277; Солунскитѣ произшествия, стр. 311; Мисията на Начовичъ и послѣднята нота на правителството, стр. 386;

Найденъ: — Положението (кореспонденция), стр. 273; Убийството на консула Ростковски, стр. 449.

Вл. Д-ровъ — Тридесеть години назадъ, (Исторически записки — Извлѣчение) стр. 317.

Ягодовъ: — Българскитѣ търг. агентства (Очеркъ) стр. 399.

Вѣщій Олегъ: — Болгарія и Македонія (Извлѣчение гл. X и XX), стр. 424 и 451; Надѣждитѣ на славянския югъ (изъ „Болгарія и Македонія"), стр. 462.

V. Книжнина.

И. Д.: — La quéstion Macédonienne et le Haut Comité Macédo-Andrinopolitain (отъ В. М. К.), Макед. Осв. дѣло на българска почва (отъ Г. Петровъ), Прилѣпски свѣтци (отъ А. Страшимировъ) стр. 41; Ромжно-българския конфликтъ (отъ Д. Ризовъ), Националнитѣ стрѣмления на Балканскитѣ народи (отъ Д-ръ Г. Вайгандъ), Може ли Турция да живѣе (Прѣвелъ Л. Вишинъ), стр. 91; Каква трѣбва да бжде нашата политика спрямо Македония (Рѣчь отъ Д. Ризовъ), стр. 142; Пангерманизмътъ, панславизмътъ и югославянскиятъ съюзъ (отъ Иор. Ивановъ), стр. 236; Макед. въпросъ (отъ Д-ръ Л. Нидерле), стр. 284; Войвода и поетъ, стр. 327; Тридесеть години назадъ (истор. записки) стр. 407; Борба на македонеца (Исторически очеркъ отъ К. Кондовъ), стр. 411.

В. Стоймировъ: — Изъ нашия печатъ, стр. 85.

С. *К-евъ* — Селска пробуда (спис., кн. I, год. I, — редакторъ Цанко Бакаловъ), стр. 143.

Вл. Д-овъ — Propoz d' un franc-archer (Par St. Mihaïow sky), стр. 144

VI. Изъ чуждия печатъ.

Ив. и Вл. Д-ви: — стр. 233, 281, 330, 403.

VII. Хроника.

Диогенъ — стр. 43, 95, 151, 238, 286, 334, 414.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0-Unported (CC BY-NC-ND 3.0) - Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Съчинения на Ив. Димитровъ:

I. Херолдъ на бѫдащето (Първи пѣсни).	1896—98 г.
II. Вѫтрѣшенъ врагъ (Новелла)	1897 г.
III. Хайдути (Петь-актна драмат. поема)	1899 г.
IV. Лирически албумъ (Стихове)	1900 г.
V. На моя роденъ Край (Лирическа поема)	1901 г.
VI. Обѣтована земя (в-никъ, 1 брой)	1901 г.
VII. Прѣживѣно (Първи рѣчи)	1902 г.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје